

INNOVATION AND GLOBAL ISSUES IN SOCIAL SCIENCES II

EDITORS

Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

Ragıp PEHLİVANLI

Neşe YILMAZ

CONGRESS BOOK

Club Hotel Sera, ANTALYA

OCTOBER 19-21, 2017

www.inglobe.org

INNOVATION AND GLOBAL ISSUES

IN SOCIAL SCIENCES II PLATFORM

October 19-21, 2017

Club Hotel Sera

Lara / Antalya / TURKEY

CONGRESS BOOK

EDITORS

Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

Ragıp PEHLİVANLI

Neşe YILMAZ

www.inglobe.org

congress@inglobe.org

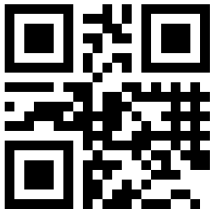
(+90) 312 911 0799

All rights of this book belongs to editors. Can be used by giving reference. Scientific and ethical responsibilities of the writings belong to authors and copyright belongs to InGlobe editors. The authors are responsible for the correctness of the content and resources of the writings.

Copyright © 2017

Innovation and Global Issues in Social Sciences. All rights reserved.

Release Date

30.12.2017

ISBN 605825323-3

9 786058 253230 >

CONGRESS ID

Name of Congress

Innovation and Global Issues in Social Sciences II

Type of Participation

Davetli ve Çağrılı / Keynote and Invited

Date and Place

October 19-21, 2017

Lara / Antalya / TÜRKİYE

President

Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

Head of Board

Ragıp PEHLİVANLI

General Coordinator

Betül HAYRULLAHOĞLU

General Secretary

Karlygash ASHIRKHANOVA

Organizator

InGlobe Platform

Platform

Akdeniz University

Atyrau State University

Association of Patara Culture and Tourism

Regularity Board

Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

Prof. Dr. Erkan ERDİL

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Doç. Dr. Ajla ŠKRBIĆ

Doç. Dr. Birol AKGÜL

Doç. Dr. Elbeyi PELİT

Doç. Dr. Fatih BAŞBUĞ

Doç. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN

Executive Board

Ragıp PEHLİVANLI

Betül HAYRULLAHOĞLU

Dilara ZORLUTUNA

Eren GÖRGÜLÜ

Karlygash ASHIRKHANOVA

Mariana MANKO

Melike PEHLİVANLI

Neşe YILMAZ

Mission Team

Ayşen KEKLİK

Büşra YILMAZ – Edanur GÜNAY

FOREWORD

InGlobe, farklı ülkelerin bilime gönül vermiş bireylerinden (akademisyen, bürokrat, özel sektör temsilcileri ve öğrenciler) oluşan uluslararası bir sivil toplum kuruluşunun adıdır.

“Türkiye, Türk Dünyası ve Avrupa üçgeninde bilimsel ve toplumsal faaliyetler yürütme, bilimsel faaliyetler aracılığı ile insanlar arasındaki iletişimi artırma, insanları ve toplumları yaşatma ve geliştirme” amaçlarıyla yola çıkmıştır.

“Yaradılanı, Yaradandan ötürü seven” herkese kapısı açıktır.

“Yaşamak için yaşatmak, yaşatmak için sevmek, sevmek için tanımak ve anlamak gerekir.” diye düşünür.

Vizyonu; Türkiye, Türk Dünyası ve Avrupa üçgeninde yürüyen çalışmalarının temellerini sağlamlaştırdıktan sonra uzun vadede faaliyetlerini tüm dünya ülkelerine yaymaktır.

Üç gün süren *“Innovation and Global Issues in Social Sciences II”* başlıklı kongre Antalya Sera Otelde gerçekleştirilmiştir. Sera Otel-Antalya Kongresi InGlobe’un Kaş/Patara’dan sonra gerçekleştirdiği ikinci aktivitesidir ve başarıyla sonuçlanmıştır.

Bilim dünyası akademik çalışmalarını sunma imkânı bulmuş yurt dışı ortak üniversiteler ve katılımcılarla birlikte gerçekleştirdik.

Kongremizde 130 civarında tebliğ sunuldu.¹

3 gün boyunca *“sosyal bilimlerde küresel sorunlar ve çözüm yolları”* na ilişkin farklı konular konuşuldu, tartışıldı.

Katılımcılar birbirleriyle fikir alışverişinde bulundular. Yeni dostluklar kurdular.

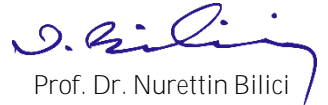
Dostluklar kurmanın, öğrenmenin yanı sıra katılımcılar Antalya Sera’da enerji depoladılar.

Bir kültür gezisi...

Ağaç dikme etkinliği

Kongrenin gerçekleştirilmesinde en büyük emek Yürütme Kurulu Başkanımız Ragıp Pehlivanlı’ya aittir. O ve ekibi organizasyonun başarıyla gerçekleşmesi için büyük çaba gösterdiler. Sayın Pehlivanlı ile birlikte çalışan Betül Hayrulloğlu, Neşe Yılmaz, Dilara Zorlutuna ve Eren Görgülü’nün katkıları da çok önemlidir. Onlara ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Kongre etkinliklerimizin bir yenisinde buluşmak dileğiyle; saygı, sevgi ve selamlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Nurettin Bilici
Kongre Başkanı

¹Kongremize yapılan 170 civarındaki tebliğ başvurusunun 130’u sunuma değer bulunmuştur. Sunulan tebliğlerin farklı dergilerde yayım prosedürü devam etmektedir.

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

PROF. DR.	TSENDİİN	BATTULGA	NATIONAL UNIVERSITY OF MONGOLIA
PROF. DR.	NURETTİN	BİLİCİ	ÇANKAYA UNIVERSITY
PROF. DR.	VEYSEL	BOZKURT	İSTANBUL UNIVERSITY
PROF. DR.	ALICJA	BRODZKA	WROCLAW UNIVERSITY OF ECONOMICS
PROF. DR.	EKREM	CAUSEVİC	UNIVERSITY OF ZAGREB
PROF. DR.	ELİF SİBEL	ÇAKAR	KIRKLARELİ UNIVERSITY
PROF. DR.	MAHMUT	ÇELİK	MACEDONIA GOCE DELÇEV UNIVERSITY OF ŠTIP
PROF. DR.	ORHAN	DENİZ	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
PROF. DR.	ALİ	DUYMAZ	BALIKESİR UNIVERSITY
PROF. DR.	ERKAN	ERDİL	MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY
PROF. DR.	NEVİN GÜNGÖR	ERGAN	HACETTEPE UNIVERSITY
PROF. DR.	HARUN	GÜNGÖR	ERCİYES UNIVERSITY
PROF. DR.	MÜBARİZ	HASANOV	OKAN UNIVERSITY
PROF. DR.	FADIL	HOCA	MACEDONIA INTERNATIONAL VISION UNIVERSITY
PROF. DR.	URKIMBAEVA DUYSENGUL	ISAEVNA	ABYLAYKHAN UNIVERSITY
PROF. DR.	NAZIM	İBRAHİM	SAINTS CYRIL AND METHODIUS UNIVERSITY OF SKOPJE
PROF. DR.	AMİNA	JESENKOVIĆ	INTERNATIONAL UNIVERSITY OF SARAJEVO
PROF. DR.	İRFAN	KALAYCI	İNÖNÜ UNIVERSITY
PROF. DR.	ŞENOL	KANTARCI	AKDENİZ UNIVERSITY
PROF. DR.	MXIA	KHAKHUTAİSHNİLİ	BATUMİ SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
PROF. DR.	SUAT	KOLUKIRIK	AKDENİZ UNIVERSITY
PROF. DR.	DURSUN	KÖSE	MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY
PROF. DR.	ALEV	KURU	GAZİ UNIVERSITY
PROF. DR.	REMZİ	KILIÇ	ERCİYES UNIVERSITY
PROF. DR.	MARIYA	LEONTIK	MACEDONIA GOCE DELÇEV UNIVERSITY OF ŠTIP
PROF. DR.	KEREM HATEMOĞLU	MEMMEDLİ	BAKŪ STATE UNIVERSITY
PROF. DR.	İRFAN	MORİNA	KOSOVO UNIVERSITY
PROF. DR.	ADİLE	NAZEROVA	AZERBAIJAN EDUCATION INSTITUTE
PROF. DR.	LEONID	NAKOV	SKOPJE UNIVERSITY
PROF. DR.	SERİK	OMİRBAYEV	NORTH KAZAKHSTAN STATE UNIVERSITY
PROF. DR.	KEMAL	ÖKTEM	HACETTEPE UNIVERSITY
PROF. DR.	SULEYMENOVA JARKINBIKE	NUAYKIZI	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
PROF. DR.	ZEKİ	PARLAK	MARMARA UNIVERSITY
PROF. DR.	HAMİT	PEHLİVANLI	KIRIKKALE UNIVERSITY
PROF. DR.	ŞERAFETTİN	SEVİM	DUMLUPINAR UNIVERSITY
PROF. DR.	İNGA	SHAMİLİSHVİLİ	BATUMİ SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
PROF. DR.	MUSTAFA	TALAS	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
PROF. DR.	LİLE	TANDİLAVA	BATUMİ SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
PROF. DR.	NANA	TSETSKHLADZE	BATUMİ SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
PROF. DR.	MUSTAFA	TAŞLIYAN	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
PROF. DR.	M. DEMET	ULUSOY	HACETTEPE UNIVERSITY
PROF. DR.	AHMET	UZUN	AKDENİZ UNIVERSITY
PROF. DR.	MUSTAFA	ÜNAL	ERCİYES UNIVERSITY
PROF. DR.	H. GÜÇLÜ	YAVUZCAN	GAZİ UNIVERSITY
PROF. DR.	MEHMET ZEYDİN	YILDIZ	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
PROF. DR.	BÜLENT	YILMAZ	BİLECİK ŞEYH EDABALİ UNIVERSITY
PROF. DR.	MELİHA	YILMAZ	GAZİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	ÇAĞATAY	AKENGİN	GAZİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	BİROL	AKGÜL	ERCİYES UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	MEHMET	AKSARAYLI	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	MUSTAFA	AKSOY	MARMARA UNIVERSITY

ASSOC. PROF.	MÜSLÜME	AKYÜZ	CUMHURİYET UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	SELAHATTİN	AVŞAROĞLU	NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	ALİ	AYATA	BİLECİK ŞEYH EDABALİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	SİBEL MEHTER	AYKIN	AKDENİZ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	MİRA	BALTYMOVA	AKTOBE STATE UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	MEHMET HANEFİ	BAYRAM	AKDENİZ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	FATİH	BAŞBUĞ	AKDENİZ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	AHMET	BAYTOK	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	TAMER	BUDAK	İNÖNÜ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	TUBA	BÜYÜKBEŞE	HASAN KALYONCU UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	EREN	ÇAŞKURLU	GAZİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	HACER MUTLU	DANACI	AKDENİZ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	ORHAN	ELMACI	DUMLUPINAR UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	OKTAY	EMİR	ANADOLU UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	MURAT	ERCAN	BİLECİK ŞEYH EDABALİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	TAMER	EREN	KIRIKKALE UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	BİROL	ERKAN	UŞAK UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	KEMAL	EROL	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	CEREN	GİDERLER	DUMLUPINAR UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	EVREN	GÜÇER	GAZİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	MUSTAFA	GÜLEÇ	ANKARA UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	SERKAN	GÜNEŞ	GAZİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	BERRİN	GÜZEL	ADNAN MENDERES UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	KASIM	KARAMAN	ERCİYES UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	MELTEM	KATIRANCI	GAZİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	SELAHATTİN	KAYNAK	ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	İBRAHİM	KILIÇ	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	EMİNE	NAS	SELÇUK UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	KİŞİBAEV KACIMUHAN	ORAZOVIŞ	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	ASIM	MEMMEDOV	GENCE STATE UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	AİDOS	MUKHATAYEV	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	ELBEYİ	PELİT	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	BENEDEK	PEN	MACARİSTAN BUDAPESTE EÖTVÖS LORAND UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	FATİH	SARAÇOĞLU	GAZİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	AJLA	SKRBIC	UNİVERSITY OF TRAVNIK
ASSOC. PROF.	EDİNA	SOLAK	ZENİCA UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	HASAN HÜSEYİN	SOYBALI	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	VEHİ	SÖNMEZ	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	FİKRET	SÖZBİLİR	ARTVİN ÇORUH UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	İBRAHİM	SUBAŞI	MARMARA UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	JANAR	SUINZHANOVA	AHMET YESEVİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	KONIRBAEVA SARAŞ	ŞAHİKIZI	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	ÜMRAN	TÜRKYILMAZ	GAZİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	CEYLAN GAZİ	UÇKUN	KOCAELİ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	SEYİT BATTAL	UĞURLU	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	ELVAN	YALÇINKAYA	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	MUSTAFA	YILDIRAN	AKDENİZ UNIVERSITY
ASSOC. PROF.	DİLEK	AKBULUT	GAZİ UNIVERSITY
ASST. PROF.	ADİL	AKINCI	KIRKLARELİ UNIVERSITY
ASST. PROF.	YALÇIN	ARSLANTÜRK	GAZİ UNIVERSITY
ASST. PROF.	ALİ	AVAN	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

ASST. PROF.	BARIŞ	AYTEKİN	KIRKLARELİ UNIVERSITY
ASST. PROF.	ORKİDE	BAKALIM	UŞAK UNIVERSITY
ASST. PROF.	EMRE VADİ	BALCI	UŞAK UNIVERSITY
ASST. PROF.	HAKAN	BOZ	UŞAK UNIVERSITY
ASST. PROF.	DOĞAN	BOZDOĞAN	GAZİOSMANPAŞA UNIVERSITY
ASST. PROF.	SELÇUK	BUYRUKOĞLU	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
ASST. PROF.	YASİN	ÇAKIREL	KIRKLARELİ UNIVERSITY
ASST. PROF.	OĞUZ	ÇETİN	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
ASST. PROF.	FETHİ	DEMİR	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
ASST. PROF.	MEHRİBAN	EMEK	ADIYAMAN UNIVERSITY
ASST. PROF.	METİN	EREN	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
ASST. PROF.	NEZİRE DERYA	ERGUN ÖZLER	DUMLUPINAR UNIVERSITY
ASST. PROF.	İFFET	KESİMLİ	KIRKLARELİ UNIVERSITY
ASST. PROF.	NABİ	AZEROĞLU	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
ASST. PROF.	EBRU BİLGİN	KOCATÜRK	KIRKLARELİ UNIVERSITY
ASST. PROF.	MUSTAFA	METE	GAZİANTEP UNIVERSITY
ASST. PROF.	ÖZGE TUÇE	GÖKALP	KIRKLARELİ UNIVERSITY
ASST. PROF.	GÖKHAN	OFLUOĞLU	BÜLENT ECEVİT UNIVERSITY
ASST. PROF.	MUSTAFA	ÖZALP	BOZOK UNIVERSITY
ASST. PROF.	ERCAN	ÖZEN	UŞAK UNIVERSITY
ASST. PROF.	BAYRAM	POLAT	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
ASST. PROF.	SERKAN	SABANCI	SİİRT UNIVERSITY
ASST. PROF.	EMİNE	ŞAHİN	GAZİANTEP UNIVERSITY
ASST. PROF.	MEHMET RECEP	TAŞ	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
ASST. PROF.	MUSTAFA	TAYTAK	UŞAK UNIVERSITY
ASST. PROF.	SALİH	TİRYAKİ	UŞAK UNIVERSITY
ASST. PROF.	MALİK	YILMAZ	ATATÜRK UNIVERSITY
ASST. PROF.	ÖZCAN	ZORLU	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
DR.	HANİFE	AKGÜL	ERCİYES UNIVERSITY
DR.	MÜKERREM	ATALAY ORAL	AKDENİZ UNIVERSITY
DR.	ERHAN	AYDIN	UŞAK UNIVERSITY
DR.	ABDULAZİZ	ELWALDA	MISURATA UNIVERSITY
DR.	ABDULLAH	TEKBAŞ	CONSTITUTIONAL COURT

CONTENTS

Congress ID.....	I
Foreword.....	III
Scientific Advisory Board.....	IV
Contents	VII
Notes on Al Wasiti's Miniatures Called "Bağdat's Liar and Drums and Trumpets"	10
<i>Fatih BAŞBUĞ, Zühal BAŞBUĞ</i>	10
A Review with Respect to Studies on Youth Unemployment	16
<i>Şerife DURMAZ, Muhammed KARATAŞ</i>	16
Қазақ Және Қырғыз Әдебиеттерінің Тарихын Дәуірлеу Үлгілері	36
<i>Бауыржан ОМАРҰЛЫ</i>	36
Büyürken Üretilen Kırılğanlıklar: Türkiye Ekonomisi	45
<i>Ahmet ŞAHİNÖZ, Zahra FOTOUREHCHİ</i>	45
Effects of Vocational Education and Education Expenditures on Exports: Panel Data Analysis for Selected 20 OECD Countries	62
<i>Volkan ASLAN, Ergin UZGÖREN</i>	62
Entrepreneurial Personality Traits and Entrepreneurship Motivations of Small and Medium-Sized Food and Beverage Business Owners	72
<i>Aydan BEKAR, Faruk YÜKSEL</i>	72
"Design Valley" Project as a Model Suggestion in the Industry 4.0 Process	83
<i>Mustafa MAYDA</i>	83
Time Driven Activity Based Costing for Calculation Production Costs and a Simple Application	93
<i>Mustafa GERŞİL</i>	93
Attitudes of Domestic Tourists towards Mobile Marketing	110
<i>Hatice BİLİCİ, Nisan YOZUKMAZ, Burhan KILIÇ, Faruk YÜKSEL</i>	110
Cradle to Cradle Design in the axis of Sustainability	119
<i>Cemil YAVUZ, Hatice S. KESDİ</i>	119
"Choe U Ram" in the Context of Cybernetic Approach to Kinetic Sculpture	131
<i>Özcan ÖZKARAKOÇ, Ferit YAZICI</i>	131

Gu Hongzhong and His Work “The Scenes of a Party” in 10th Century Chinese Painting	145
<i>Zuhal BAŞBUĞ, Fatih BAŞBUĞ</i>	145
İkinci Meclis Binasının Tavanışı Süslemelerinin Üslup Yönünden İncelenmesi	150
<i>Ömer ZAİMOĞLU, Ayten ŞENLİK</i>	150
Public Opinion and Turkish Foreign Policy Perception: Selcuk University Case.....	164
<i>Mehmet BÜYÜKÇİÇEK, Hasan HAKSES</i>	164
The Pioneers of Music Reform in Turkey	173
<i>Hilmi YAZICI</i>	173
The Relationship Between Natural Gas Consumption and Economic Growth in Selected MENA Countries ..	178
<i>Ergin UZGÖREN, Volkan ASLAN</i>	178
An Overview on the Tend of Reading in the Process of Globalization	187
<i>Aylin TAŞKIN, Mustafa Melkin ÖDER</i>	187
Consideration of Maker Movement in The Perspective of Sustainability.....	203
<i>Hatice S. KESDİ, N. Başar KESDİ</i>	203
Ethno-Cognitive Features of the Poem «Ayman-Sholpan».....	209
<i>Zhadira ZHUNISSOVA</i>	209
Japanese New Management Understanding: Kata A Kata Applicaton in Bycyle Production	215
<i>Mustafa GERŞİL</i>	215
Space in Sculpture: The Case of Eduardo Chillida’s Artwork	226
<i>Ferit YAZICI, Özcan ÖZKARAKOÇ</i>	226
The Relation between Acting and Body Language in the Opera Art	251
<i>Mehmet BAL TACAN</i>	251
Amerika’yı İzleyen Bir Osmanlı Aydını: Ahmet Mithat ve İstibşar	257
<i>Kudret SAVAŞ</i>	257
The Relationships among Sales Skill, Sales Orientation, Customer Orientation, Sales Experience and Sales Force Performance: A study in Giresun	264
<i>Arzu DENİZ, Fatma ACARTÜRK</i>	264
Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Yerli Unsurlar	277
<i>Kudret SAVAŞ</i>	277

Considering the Situation of Female and Youth Labour Force in Antalya	287
<i>Muhammed KARATAŞ, Şerife DURMAZ</i>	287
Intracity Unauthorized Parking Problem and Traffic Performance Analysis	313
<i>Çağdaş KARA, Şafak BİLGİÇ, Barış ARSLAN</i>	313
Ottoman to the Republic: Modernization Process and Music in Turkey	319
<i>Alev Nil GÜNAY</i>	319
Multidisciplinary and Interdisciplinary Approach in Art Context	324
<i>Mukaddes DÖNMEZ</i>	324
From Traditional to Ecological: The Reproduction of Black Sea Region Wooden Toy Tradition	335
<i>Hatice S. KESDİ, Cemil YAVUZ</i>	335
A New Consumption Form in the Context of Cultural Imperialism: The Case of Baby Shower	344
<i>İsmail Ayşad GÜDEKLİ, Gönül ZAIMOĞLU, Işıl DEMİR, Ayşe Gül De FAVERİ</i>	344
Toy Effect in Pre-School Education	362
<i>Cemil YAVUZ, Aydın ŞIK, Dilek AKBULUT</i>	362
Basılı ve Dijital Gazeteciliğin Sanayi 4.0 Sürecindeki Dönüşüm Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi	376
<i>Biröl AKGÜL, Zeynep AYER</i>	376
Sanayi 4.0 Sonrası Dönemde Gazetecilik Sektöründe Değişim ve Dönüşüm	386
<i>Biröl AKGÜL, Zeynep AYER</i>	386

Notes on **Al Wasiti's Miniatures Called** **"Bağdat's Liar and Drums and Trumpets"**

Fatih BAŞBUĞ¹, Zuhale BAŞBUĞ²

Abstract

The affects of social events have not been forgotten throughout the history. They sometimes affect large masses and sometimes the individuals. And one of these individual are the artists who reflect the societies. In his manuscript work named "Makamat" (assemblies) a writer called "Al Hariri" refers to a person called Al Zeyd who is n the middle of the events and about how he fooled people in the 10th century Bağdat and to the roles of society, attitudes of managers to these trickeries. Three centuries later, an artist called Al Wasiti pictured the events in this manuscript through his own interpretation. The subject of this study is analysis of the miniature called "BAGDAT'S LIAR" in the Makamat.

Keywords: El Wasiti, Miniature, Baghdad.

JEL Codes: Z00, Z19

El Wasiti'nin "Davul ve **Trompetlerle Bağdat'ın Yalancısı**" İsimli Minyatürleri
Üzerine Notlar

Özet

Toplumsal olayların, insanlık üzerinde yarattığı etkiler, tarih boyu unutulmamaktadır. Bu toplumsal olaylar, kimi zaman geniş kitleleri, kimi zamanda bireyleri etkilemektedir. İşte bu bireylerden biri de toplumun aynası sanatçılardır. El Hariri lakaplı bir yazar, "Makamat" adını verdiği el yazması eserinde, olayların merkezinde bulunan El Zeyd isimli bir şahsiyetin 10. yüzyıl Bağdat'ında insanları nasıl kandırdığına, bu kandırmacaların içinde halkın rolü, yöneticilerin tutumları gibi toplumsal vakalara göndermelerde bulunmuştur. Ondan yaklaşık üç asır sonra El Wasiti isimli bir ressam, bu el yazmasında bulunan olayları kendi yorumuyla resimlemiştir. Bu çalışmanın konusu, "Makamat"ta sözü geçen birkaç "Bağdat'ın Yalancısı" konulu minyatürün çözümlenmesidir.

¹ Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, fbasbug@akdeniz.edu.tr

² Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, zuhalbasbug@akdeniz.edu.tr

Anahtar Kelimeler: El Wasiti, Minyatür, Bağdat.

1. Giriş

Bazı şehirler, mekânlar vardır ve bu mekânlarda zaman kavramı, sonsuzluğu işaret eder. Bu sonsuzluk, yerel dili evrensel bir dünyada harmanlayarak insanlığın ortak düşünce yapısına emanet eder. Bu şehirlerden biride şüphesiz ki Bağdat'tır. Bağdat, insanlık tarihinin en güzel şehirlerinden biri olduğu kadar, kültür, sanat ve bilim dünyasının en nadide örneklerine ev sahipliği yapan mekândır.

Bağdat adeta tılsımlı bir şehirdir. Bağdat kale kapısı yakınlarında bulunan Bağdat Tılsım Kapısı bunun en güzel örneklerinden biridir (Esin, 2004: 147). Bu şehirde yaşayan gezginler, sanatçılar, şairler, edebiyatçılar her daim şehrin güzelliklerinden ilham alarak, eserlerine yansıtılmışlardır. Bu bildirinin konusu olan “Bağdat'ın Yalancısı” isimli minyatürler, şehrin farklı noktalarında geçen toplumsal olaylara vurgu yapan, El Hariri'nin “Makamat” isimli el yazması kitabın edebi dilini, görsel dille anlatan evrensel bir yansımadır.

2. El Wasiti'nin "Davul ve Trompetlerle Bağdat'ın Yalancısı" İsimli Minyatürleri Üzerine Notlar

El Wasiti'nin minyatürlerine geçmeden önce, bu minyatürlerin hangi amaçla yapıldığı, hangi konuların resimlendiği ve önemi üzerinde durmakta yarar vardır. Minyatürlerle görsel dile dönüştürülen edebi eserin adı Makamat'tır. “Makama” sözcüğü, eski Arap dilinde ilk olarak “kabile toplantısı” anlamında kullanılmıştır. Emevi ve ilk çağ Abbasi halifelerinin, din bilginlerinin din ve ahlâk konusundaki konuşmaları dinlemek için yaptıkları toplantılara da bu isim verilmektedir. Daha sonraları, makama, “küçük hikâye” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Makamat isimli edebi eser, Efl Hariri'nin yazmış olduğu ve içinde elli kısa hikâyeden oluşan bir el yazmasıdır. El Hariri, 1054 yılında Basra yakınlarında al-Maşân adındaki bir köyde dünyaya gelmiştir. Basra da yetişen El-Hariri, çağının bilginlerinden ders almıştır. Önceleri ipek sattığı veya ipekçilik yaptığı için, El Hariri diye anılmaktadır. Asıl adı Muhammed Kasım İbni Ali İbni Muhammed İbni Osman El-Hariri El-Basri, El-Harami'dir. Adı Osman, künyesi Ebu Muhammed'dir. Daha sonra bu sanattan vazgeçen El Hariri, kendisini yetiştirmek için çok çalışmış özellikle şiir, tarih, dilbilgisi ve edebiyat alanlarında önemli araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalarıyla dönemin emir ve edipleri arasında yakınlık görmüştür (Koçak, 1982: 185).

1102-1111 yılları arasında kaleme alındığı düşünülen Makamat, (Binbir Gece Masalları gibi) roman türünün ilk örneklerinden sayılabilir. Çünkü eser boyunca kahramanların üçü aynı şahıslardır ve olaylar onların etrafında akıp gitmektedir. Diğer şahıslar da romanlardaki ikinci üçüncü dereceden kahramanlardır. Bu üç kahramanın ikisi Ebu Zeyd ve oğlu, diğeri de Haris Bin Hemmam'dır. Bütün akıl almaz serüvenleri bu karakterler yaşamaktadır. Bazı tarihçiler Surûclu Ebu Zeyd'in hayali değil, hakiki bir şahıs, hatta nahiv ve lügat bilgini olduğunu; Hariri ile görüşerek ondan edebiyata dair çok şey öğrendiğini iddia etmektedirler. Haris Bin Hemmâm'ın bizzat Hariri'nin kendisi olduğunu söyleyenler de olmuştur. Haris Bin Hemmam'la Ebu Zeyd'in yolları kesişmiş ve olaylar Haris Bin Hemmam'ın gözünden okuyucuya aktarılmıştır (Grabar, 2006: 93-113). Bu üçleme aslında, hayatını dolandırıcılık ve

sahtekârlık üzerine kurmuş olan bir karakterin, farklı mekânlardaki insanları kandırarak, yalanlar söylemesi, her defasında doğruluk ve dürüstlük simgesi taşıyan Hemmam'ın olayın iç yüzünü anlayarak, insanları doğruluğa yönlendirmesi üzerine kuruludur. Toplumsal mesajlar içermesi, bu çağda yaşayan insanların sosyal hayatlarının bir göstergesini de yansıtmaktadır.

El yazmasının yazılışından ve nüshaların birleştirilmesinden yaklaşık yüz yirmi yıl sonra El Wasiti tarafından doksan dokuz minyatürle yazım dili aynı zamanda görsel dile dönüştürülerek, adeta resimli bir roman halini almıştır. Kitabın boyutları, 301 mm'ye 222 milimetredir. El Wasiti hakkında çok fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece 13. Yüzyılda Irak'ın güneyinde bulunan Wasiti şehrinde doğduğu ve bu yüzyılda yaşadığı bilinmektedir (Grabar, 2006: 93-94).

Bağdat ekolünün önemli örneklerinden olduğu bilinilen bu minyatürler, aynı zamanda Bağdat şehir yaşamından örnekleri ihtiva etmesi açısından da önemli birer belge niteliğindedir. Minyatürlerde tasvir edilen figürlerin Türk minyatürlerinde kullanılan figürlerle benzerlikler taşıdığı ve kompozisyon şeklinin Türk tipi bir dizilime ve renk kurgusuna sahip olduğu görülmektedir. Türk sanatının gelişim çizgisindeki etkileri içermesi ve Türk göç coğrafyasının üzerinde bulunması bu etkiyi artıran önemli bir etken olarak düşünülmektedir. Esasında konu bakımından farklı bir anlatım biçimi vardır. Halkın arasından seçilmiş gündelik kıyafetler içinde bulunan insanlar, mekânsal özellikler, ekolojik yapı, mimari özellikler dönem yaşantısını sade bir dille ifade etmektedir. Araştırmanın konusu olan "Bağdat'ın Yalancısı" konulu minyatürlerin ilki, İslam dünyasının kutsal aylarından olan Ramazan ayını yansıtmaktadır.

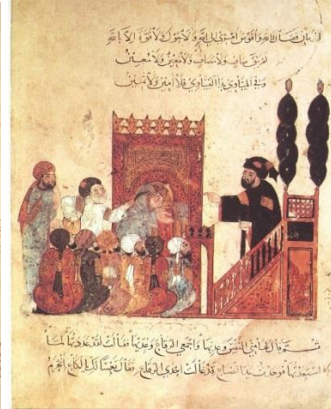
Atlılar, sancaklarla, davul ve trompetlerle Ramazan ayının sonunu kutlamaktadırlar (Resim 1-2). Bütün bir ay içinde gün doğumundan, günbatımına kadar olan süreçte, yemek ve içmenin yasak olduğu dönem artık bitmiştir. Kalabalık son günün orucunu tutmuş ve artık bu süreci sağlıklı bir şekilde tamamlamıştır. İslam'ın en önemli aylarından olan Ramazan ayının bitmesiyle birlikte insanlar, içlerinde gizlediği keyfi dışarı yansıtarak, abartılı bir kutlamaya dönüştürmüşlerdir. Metinde ve resimde taşlama yapılmaktadır. Bir ayda dizginlenen şeytan, esareten kurtulmanın sevincini insanlara davul çaldırarak kutlatmaktadır. İnsanlar, ellerindeki müzik aletlerini çalarak, sancaklarını sallayarak gürültülü bir ortam oluşturarak, adeta coşkularını haykırmaktadırlar (Marie ve Hagen, 2010: 36). Davullar, çeşitli üflemeli çalgılar, trompetler, bayraklar, ortamı bir kutlama havasına çevirmektedir. Olay, eğlenceden çıkmış taşkınlığa dönüşmüştür. İslam'ın bereket ve mağfiret olarak tanımlanan bu ayında insanlar, Ramazan'ı uğurlamanın üzüntüsü içinde olacaklarına, sevinç gösterisi yaparak, belki de esareten kurtulmanın sevincini yaşamaktadırlar. Bu sebeple sanatçı, metindeki cümleleri kendince yorumlayarak, dinamik ve hareketli bir anlayışta ele almıştır. Çalışmalarındaki durağanlık bu eserde yerini tamamen coşkuya ve dinamizme bırakmıştır.

Resim 1

Resim 2

Resim 3

(37x28 cm, 1237, Paris, Bibliotheque Nationale de France)

Resim 3’de El Hariri’nin Ebu Zeyd karakteriyle ilk karşılaşmasının betimlemesi yapılmaktadır. Bu tasvir, El Hariri’nin bizzat yaşadığı bir olayın göstergesi gibidir. El Hariri, Basra’da Banü’l Haram mescidindeyken içeri fakir, üstü başı perişan birisi girmektedir. Bu arada mescitte üst düzey birçok kesimin temsilcileri bulunmaktadır. Bu kişi, bir vesileyle konuşmaya başlar ve El Hariri’nin dikkatini çeker. Minyatürlerde sıkça tasviri yapılan beyaz sakallı yaşlı adam görünümündeki bu kişi Ebu Zeyd karakteridir. Kompozisyon, bir caminin iç mekân görüntüsünü canlandırmaktadır. Kompozisyonda bulunan üst düzey temsilciler vaiz dinlemektedir. Camide, vaiz esnasında erkekler için ayrılan bölüme kadın alınmamasına rağmen, kompozisyonun bu bölümünde kadın figürüne yer verilmesi ilginçtir. Ebu Zeyd’e bir kadın eşlik etmektedir. Kadın avuç içleri yukarı bakacak şekilde iki elini havaya kaldırarak şaşkınlık ve merak içindedir. Ebu Zeyd’in sol eli kadının omzundadır. Ebu Zeyd karakteri, burada gezgin kılığındadır. Gezgin yaşlı adamın sırtında bir çanta bulunmakta ve sağ eli çantanın içine gitmektedir. Kadın üzüntülü bir ses tonuyla yardıma ihtiyacı olduğunu belirtmiş ve camide bulunanlardan yardım talep etmiştir. Kısa süre sonra çantasını değerli taşlarla dolduran yaşlı adam, elini kadının omzuna koyarak, buradan gitme vakitlerinin geldiğini hatırlatmaktadır. Görülüyor ki taşlama sanatı, el yazması eserlerde olduğu kadar, minyatürlerde de aynı üslubu devam ettirmektedir. Tabii bu minyatürler, aslında metne bağlı kalınarak, bir nevi metinde anlatılan olayı betimlemiştir. Ancak karakterlerin yüz hatları, kılık ve kıyafetleri, hocanın mihraptaki vaaz verme şekli, hepsi ressamın hayal dünyasıyla ilgili saptamalardır. Minyatürlerin genel karakteri, metinlerle paralellik göstermekte ve yazılanları karikatürize ederek tasvir etmektedir. Bağdat Okulu olarak adlandırılan minyatür geleneği ana karakter yapısını 12. Yüzyıl sonunda bulmuş ve bu tarihten sonra orta doğu coğrafyasını ciddi şekilde etkilemiştir. Yaklaşık kırk yıl kadar devam eden bu gelenek, 13. Yüzyılda Moğol istilalarına kadar sürmüştür. Ancak şüphesiz ki Bağdat ekolünün en önemli ve güçlü temsilcisi El Wasiti olmuştur. El Hariri’nin “Makamat”ı için sayısız resimlerden en iyi korunmuş, bugün Paris’de bulunan Bibliothèque Nationale koleksiyonunda bulunanlardır. Eksiksiz ve erk açısından son derece iyi durumdadır.

Yine el yazmasında geçen bir konuyu betimleyen (Resim 4) El Wasiti, bu tasvirde kırsal yaşamdan bir konuyu işlemiştir. Kompozisyonun üst tarafında bir çocuk, tarlaları ve bahçeleri sulamak için hayvanları yönlendirmektedir. Bir eliyle hayvanların kuyruklarını tutarken, diğer

eliyle sopasıyla hayvanları çalıştırmaktadır. Çocuğun hareketiyle su, oradan çıkarak, kanallar vasıtasıyla bir bahçeye doğru akmaktadır. Bu bahçede havuzun etrafında toplanan insanlar, zevk ve eğlence içinde müziğin armonisine kapılarak eğlenmektedirler. Toplumsal anlamda, alt-üst tabaka vurgusuna gönderme niteliği taşıyan bu eser, sanatçının ele alış biçimi açısından kayda değer örneklerden biridir. Aksakallı figür, bu eserde de kendini göstermektedir. Bağdat yaşamının dönemi içinde tasviri niteliği taşıyan bu eser, adeta görsel bir belge niteliğindedir. Kompozisyonda bulunan figürlerin üzerlerindeki kılık-kıyafet, yaşam biçimleri, eleştirel bir bakış açısıyla toplumsal gerçekçilik bağlamında işlenmiştir.

Resim 4

3. Sonuç

Toplumsal özelliğin başında bulunan sosyal yaşam biçimleri, her coğrafyada farklılıklar gösterse de özü menfi bir kâr sağlama noktasına ulaştığında, yalancılık ve sahtekârlıkla örülü biçimlere dönüşmektedir. Menfi boyuta giden yalan ve dolandırıcılık, karakteristik açıdan sempatik ve iğneleyici biçimde işlendiğinde, eğlenceli birer fıkra özelliği taşımaktadır. El Hariri yazmış olduğu bu eserdeki elli kadar kısa hikâyede, Hemmam gibi bilgin, zeki ve asil bir karakterle, yalancı, hilebaz, sahtekâr bir karaktere sahip Ebu Zeyd'i her fırsatta tesadüf eseri karşılaştırmaktadır. Hemmam, her fırsatta bu kılıktan kılığa giren karakteri tanıyarak durumu açığa çıkarmaktadır. Ancak burada verilen mesajlarda üstü kapalı olsa, dönemin idarecileri, din adamları, asil kişileri eleştirilmiş, halkın saf duygularına gönderme yapılmıştır. El yazması eseri, okuma ya da anlama becerisine sahip olamayanlar için, El Wasiti tarafından tasvir diliyle ele alınması, okuma ve anlama becerisine katkı sağlamaktadır. Ancak minyatürlerde kullanılan dil, sanatçının resimsel becerisinin bir yansıması şeklinde, sanat açısından kayda değer bir niteliğe bürünmüştür. Dolayısıyla 13. Yüzyıl Doğu resim sanatı ve İslam sanatı adına gelinen noktanın önemli bir verisini oluşturmaktadır.

Yüzyıllarca İslam dünyasının bilim, kültür, sanat ve ticaret şehri olan Bağdat, 13. Yüzyılda dünyanın en kalabalık şehirlerinden biri özelliğini taşımaktadır. Örnek vermek gerekirse Paris'in nüfusu bu dönemde ikiyüz ellibin civarıyken, Bağdat'ın nüfusu bir buçuk milyon civarındadır. Günümüzde de Bağdat, sekiz milyona yaklaşan nüfusuyla Paris'in yaklaşık dört katı büyüklüğünde bir nüfusa sahiptir. Bu kadar büyük ve kalabalık bir şehirde ortalıkta dolaşarak insanları kandıran yalancı bir hayali karakter, heybesini doldururken, insanların saf duygularıyla alay etmektedir. Ancak 13. Yüzyılda hem edebi açıdan, hem de resim sanatı açısından böylesine bir eserin ortaya çıkarılması, son derece önemlidir. Edebi açıdan dünya romancılık tarihinin en eski örneklerinden biridir. Resim sanatı açısından Türk resminin kurgusal anlamda bu denli bir sanatçıyı etkilemesi, Türk minyatür sanatının etki gücünü ortaya koymaktadır.

Ancak ne acıdır ki bu eser, ne Bağdat, ne de İstanbul'da bir müzede bulunmaktadır. Yazıldığı ve resimlendiği coğrafyalardan binlerce kilometre uzaklıkta, Paris'te bir müzede sergilenmektedir. Bu durum, Batının kültür ve sanata yaklaşım becerisini ortaya koyarken, 11. Yüzyıla damga vurmuş, ünlü bilim insanı Buharalı İbni Sina'nın "*Bilim ve sanat takdir edilmediği yerden göç eder.*" sözünü anımsatmaktadır.

Kaynakça

Grabar, Oleg, (2006), Islamic Visual Culture, 1100-1800, Cilt: 2. Ashgate Publishing Company.

Elad, Amikam (1999), Medieval Jerusalem and Islamic Worship Holy Places, Ceremonies, Pilgrimage, Leiden, Netherlands.

Esin, Emel, (2004), "Türk Sanatında İkonografik Motifler", Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Koçak, İnci, (1982), "Al-Hariri'nin Makamat'ındaki Bazı Atasözleri ve Deyimler, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi.

Marie, Rose, Hagen Rainer, (2010), "Masterpieces in Detail Volume I, From Antiquity to the Renaissance, Taschen .

Silvers, laury, (2010), A Soaring Minaret Abu Bakr al-Wasiti and the Rise of Baghdadi Sufism, State University of New York Press, Albany.

A Review with Respect to **Studies** on Youth Unemployment

Şerife DURMAZ¹, Muhammed KARATAŞ²

Abstract

So many social and legal regulations are arranged to decrease the youth unemployment in the World and in Turkey. The regulations and applications to decrease youth unemployment has become distinct from time to time and the youth unemployment has been tried to decrease by active and passive labour market policies. Still the countries have been making effort in this direction. To consider these applications some academic investigations have been making.

In this study firstly the general condition of the World's and Turkey's youth unemployment has been evaluated and than studies on youth unemployment in Turkey and all over the World has been investigated and lastly general considerations have been made. With respect to the considerations the different results have seen between countries because of the differences on the education system, economic and social condition of countries and ethnic origin, family conditions and education levels of youths. These reveals that the struggle with youth unemployment is a long term process and a big phenomenon with so difficult factors included and necessary to conduct with so many branches. So the solution methods have to be specified with respect to the countries own variables.

Keywords: Unemployment, Employment, Youth Unemployment

JEL Codes: J13, J21, J23, J24, J70

Genç İşsizliğine Yönelik Yapılmış Çalışmalar Işığında Bir Değerlendirme

Özet

Dünya'da ve Türkiye'de genç işsizliğini azaltmaya yönelik pek çok hukuki ve sosyal düzenlemeler yapılmaktadır. Genç işsizliğini azaltmaya yönelik yapılan uygulama ve düzenlemeler de dönem dönem farklılara gidilmiş ve aktif ve pasif istihdam politikaları ile genç işsizliği azaltılmaya çalışılmıştır. Hala da ülkeler tarafından bu yönde çabalar sarf edilmeye

¹ Dr., durmazserife@gmail.com

² Prof.Dr., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, mkaratas@akdeniz.ed.tr

devam etmektedir. Bu uygulamaların değerlendirilmesi için de bazı akademik araştırmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmada genç işsizliğinin Dünya’da ki ve Türkiye’de ki genel durumuna bakıldıktan sonra genç işsizliğine yönelik Dünya’da ve Türkiye’de yapılmış olan bazı çalışmalar incelenmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda araştırmanın yapıldığı ülkenin o dönem ki eğitim sistemine, ekonomik ve sosyal yapısına ve araştırmaya konu olan işsiz gençlerin etnik kökenlerine, eğitim durumlarına, aile yapılarına v.b. pek çok değişkene göre birbirinden oldukça farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür. Buda genç işsizliği ile mücadelenin uzun soluklu ve pek çok koldan yürütülmesi gereken oldukça zorlu değişkenlere sahip olan büyük bir olgu olduğunu ve her ülkenin uygulaması gereken üzüm yöntemlerinin kendi değişkenleri doğrultusunda özelleştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İstihdam, Genç İşsizliği

1.Giriş

Tüm toplumlar için büyük bir problem olmayı halen sürdürmekte olan işsizlik, toplumun kendini yeniden üretme süreci olarak kabul edilen gençlerin de içinde olduğu bir olgudur. Hem ekonomik hem toplumsal hem de psikolojik sonuçları açısından toplumu derinden etkilemekte olan işsizlik; dinamik ve esnek bir yapıya sahip olan, yeni teknikleri ve teknolojiyi daha çabuk öğrenebilen genç işgücünün kullanılamamasına yani ciddi bir insan kaynağı israfına neden olmaktadır. Bununla birlikte sosyalleşme süreci bozulan genç işsiz, karşı karşıya kaldığı işsizliğin sonucunda, işsizliğinin sebebini kendi yetersizliğinden değil sistemdeki eksikliklerden kaynaklandığını düşünerek topluma yabancılaşmakta ve sorumluluk alma motivasyonundan uzaklaşmaktadır. Bu durum da gençleri suç, uyuşturucu ve vandalizme yönlendirerek işsizliğin yanında daha büyük toplumsal sorunların çıkmasına sebep olmaktadır. Ayrıca ekonomik özgürlüğünü elde edemeyen bu gençler ailelerine bağlı olarak yaşamak zorunda kalmakta ve gelecek planları konusunda belirsizliğe sürüklenmektedir (Gündoğan, 2001: 29-31). İşsiz kalan bireyin toplumsal ve hukuki kurallara olan bağımlılığının azalması ve özgüvenini yitirmesiyle suç eğilimine yönelme olasılığının artması, kendini değerersiz ve işe yaramaz hissetmesi de psikolojik bozukluklara neden olmaktadır. Bunun yanında işsizliğin yoksulluğa neden olması ve yoksulluğun işsiz kalmayı tetiklediği döngü eklenince hayata karşı umudunu yitiren birey intihar eğilimi ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadır (Bayraktar ve İncekara, 2013: 27).

Tüm toplum açısından büyük etkileri olmakla birlikte özellikle bir ülkenin geleceği olarak kabul edilen gençlerin karşıya karşıya kalmış olduğu işsizlik olgusu pek çok faktörden etkilenmekte ve toplum yapısı, genç işgücünün bykliği gibi pek çok etkene göre değişik sonuçlar göstermektedir. Bunun yanında genç işsizliğin yaşandığı ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı da ortaya çıkan sonuçlarda büyük rol oynamaktadır. Bu sebeple Dünya’da ve Türkiye’de genç işgücü üzerine yapılmış çalışmalara bakarak günümüze kadar ki süreç hakkında fikir edinmek ve değerlendirme yapmak, gelecek için öngörü de bulunmak ve bu sürece yönelik çıkış yolları önermek için oldukça faydalı olacaktır.

2.Dünya’da Genç İşsizliği

Genç işsizliğinin, özellikle uzun vadeli işsizliğin azaltılması, AB istihdam politikasının temel hedeflerinden biridir. 1990'ların sonlarında tanımlanan Avrupa İstihdam Stratejisine göre, her üye devlet, gençlere; işsizlik süreçlerindeki altı ay içinde istihdam veya öğrenim fırsatı sunmalıdır (Pastore, 2007: 14).

AB'nin kurumsal yapısında bazı değişikliklere sebep olan ve üzerinde siyasi mutabakat sağlanan, 18–19 Ekim 2007 tarihlerinde düzenlenen Gayri-Resmi Lizbon zirvesinde gençlere yönelik üç hedef belirlenmiştir. Bu hedefler; her işsiz gencin işsizlik süresi 6 aya ulaşmadan eğitim, iş veya istihdam edilebilirlik önlemi sunmak, AB’de 2010 yılı itibariyle 22 yaşındakilerin en azından %85’inin üst orta öğretimini tamamlamış olması ve 2010 yılı itibariyle okuldan ayrılanlarının oranının AB’de %10’dan fazla olmamasıdır. 13 Aralık 2007 tarihinde de AB Zirvesi marjında Lizbon’da Lizbon Antlaşması imzalanmıştır. Yine gençlerin ekonomik ve sosyal açıdan entegrasyonlarının önemi nedeniyle AB Büyüme ve İstihdam Stratejisinin merkezine gençler yerleştirilerek Avrupa Gençlik Paketi (2005-2008) kabul edilmiş ve ardından Avrupa Komisyonunca hazırlanan gençlere yönelik politika belgesi ile de gençlerin eğitim, öğretim, hareketlilik, mesleki ve sosyal bütünleşmenin geliştirilmesi ve iş aile dengesinin sağlanması amaçlanmıştır. Tüm bu hedefler AB’nin istihdam politikalarının gerçekleştirilmesinde kullanılan temel mali araç olan Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ile sağlanmakta olup bu fon aynı zaman da iş piyasasındaki eşitsizlikleri ve ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedefleyen EQUAL programını da desteklemektedir. Bu program pek çok alt program içermekte olup Youthstart programı gençlerin işgücü piyasasında karşılaştığı dışlanma problemini çözmeye çalışmaktadır. ESF tarafından desteklenen gençlere yönelik programlarda hedef kitleyi; vasıflı veya vasıfsız gençler, genç kadınlar ve genç göçmenler oluşturmaktadır (Seçer, 2006: 91- 93).

AB Komisyonu, 2020 Stratejisi önceliklerini kullanarak, belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için belirlediği üç öncelik alanından ilki olan akıllı büyümenin bir alt dalı olarak; eğitim, mesleki eğitim ve hayat boyu öğrenme alanında “Hareket halindeki gençlik” (Youth on the move) girişimiyle öğrenci ve stajyer değişimi yoluyla yüksek öğrenim kurumlarının performansının ve uluslararası alandaki çekiciliğinin ve Avrupa’daki her düzeydeki eğitim ve meslek eğitiminin kalitesinin ve bu bağlamda, gençlerin istihdam olanaklarının artırılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte çıraklık, staj ve diğer iş deneyimleri yoluyla gençlerin iş piyasasına dâhil edilmesi ve AB içinde hareketliliğin teşvik edilmesi yoluyla gençler için iş fırsatlarının artırılması yoluyla genç işsizliği oranının azaltılması öngörülmektedir (Akbaş ve Apar, 2010: 4).

Gelişmiş Avrupa Ülkelerinde genç işsizliğini bir “akış” sorunu (kriz sırasında işsizlikte büyük artışlar) ve “stok” sorunu (sürekli yüksek genç işsizlik düzeyleri) olarak ele alan Banerji v.d. (2014: 22, 23); büyümenin hassas Euro bölgesi ülkeleri için özellikle önemli rol oynadığını hatta yetişkinlere göre gençler için daha büyük rol oynadığını belirtmektedir. Euro bölgesinde ülkeler arası genç işsizlik sorununun çok yönlü ve değişken olduğu, ülkeler arası farklılıklardan dolayı AB’de genç işsizliği dinamiklerinde tek bir öneri de bulunmadığı ve çözüm olarak genç işsizliğini etkileyen ülkeye özgü faktörlerin hedeflenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yüksek genç işsizliği düzeylerinin azaltılmasında güçlü büyümenin rolünün Euro bölgesinde daha öncede görüldüğü ancak sadece büyümenin genç işsizliği problemini çözmeyeceği, emek talebini arttırmak için asgari ücret politikalarını (büyük ölçüde gençleri etkileyen) ve vergi takozunu azaltarak işgücü maliyetlerinin azaltılmasını, işsizlik ödeneğini hareketsizlikten işe yönlendirecek teşvikler haline getirecek reformların yapılmasını, beceri düzeylerini ve işle alakalı öğrenimleri geliştirmeyi ve işgücü piyasasındaki dualiteyi azaltmayı ve etkili aktif

işgücü piyasası politikaları uygulamayı içeren reformların yapılması gerektiğini çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

2.1.Dünya’da Genç İşsizliğine Yönelik Yapılan Çalışmalar

Dünya genelinde genç işsizliğine yönelik yapılan çalışmalara bir göz atıldığında kapsamlı çalışmaların daha çok gelişmiş bazı ülkeler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

Fransa, Almanya, Japonya, İsveç, Britanya ve Birleşik Devletleri içeren altı endüstri ülkesindeki genç işsizliğini 1984 yılında inceleyen çalışmaya göre; 1950’lerden beri Birleşik Devletlerde genç işsizliği artmış ve çeşitli süreçlerden geçmiştir. Genç ve yetişkin işsizliği diğer üst düzey endüstrilemiş ülkelerde dâhil olmak üzere en çok 1974-1975 durgunluk döneminde artış göstermiştir. 1975 yılı itibariyle genç işsizliği Birleşik Devletler’de %20, İtalya ve Kanada’da %15-%17 arasında, Fransa ve Britanya’da %10’u aşmıştır. Almanya ve Japonya’da ise gibi % 4,7 ve % 3,7 olarak oldukça düşük gerçekleşmiştir. 1978 ve 79’da İtalya, Britanya ve Fransa, Birleşik Devletlerin aynı zamandaki oranlarını aşmıştır. 1975-80 döneminde İsveç’te oran %5,5’den %8.2’ye çıkarken Japonya ve Almanya’da oran hala %5’in altındadır ve zamanla bu oran daha da artmıştır (Bresnick, 1984: 24).

Yeraltı kaynakları açısından zengin bir bölge olan Kuzey Kanada’da 15-25 yaş arasındaki genç Aborjinlerin yaşamlarında okulun rolünü incelemek üzere yapılan çalışmada Kuzey Kanada da ki Aborjin kökenli insanların refah ve sağlıklarına etki eden faktörlerin daha iyi anlaşılabilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışma ile bu bölgedeki Aborjin gençlere yönelik okul ve eğitim ilişkisini inceleyerek bir etnografik çalışma için arka plan sağlanmaya, eğitimden kopuş ile toplumdaki esneklikle ilişkili faktörler, kaynakların ve istihdam fırsatlarının geliştirilmesi göz önünde bulundurularak ortaya konmaya ve bu doğrultuda Aborjin kökenli gençlerin yaşamlarına olumlu etkiler yapacak gelecekteki etkili müdahaleler, uygulamalar ve politikalara yardımcı olunmaya çalışılmıştır (Davison, 2004: 1, 2, 7).

Avrupa bölgesindeki büyük bir örnekleme (NUTS-2 bölgeleri, 15 AB üyesi ülke ve Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti) genç işgücü piyasası performans farklılıklarını ve değişimlerini analiz eden çalışmanın ekonometrik analiz sonuçlarına göre; genç işsizlik oranları üzerindeki etkiler nadiren genelleştirilebilir olup genellikle cinsiyet ve WEST ve CEE bölgelerinin iki coğrafi alt grupları olarak ayrıldığında ayrılmaktadır. Genç işsizliği oranlarındaki, zaman içindeki güçlü devamlılık ışığı altında mevcut ekonomik krizlerin ciddi olumsuz etki yaratmasının muhtemel olduğunu ve bunun ancak zamanla yavaşça absorbe edilebilir olacağı anlamına gelebileceği sonucu çıkartılmıştır. "Ücret ılımlılığı" politikasının gençler arasındaki işsizliğin azaltılmasında oldukça genel olumlu etkisi var gibi görünse de, Doğunun ve Batının iki ayrılmış bloğu ayırt edildiğinde düşük işgücü maliyetinin etkilerinin önemi ve kararlılığı bunu azaltmaktadır. Yapılan ekonometrik çalışmada genç işsizlik ve istihdam oranları arasındaki negatif statik ve dinamik ilişkinin, gençlerin okula ilişkin ve emek piyasasına uyumu için politikaların, kurumsal ve sosyal gelişimin ve ekonomik sürdürülebilirliğin tutarlı bir çerçevede uygulanması önemli görülmektedir (Perugini ve Signorelli, 2010: 151, 180).

AB içinde ki uzun süreli genç işsizlerde (18-24), yetiştirme eğitiminin (training) istihdam edilebilirlik üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlayan bir çalışmada analiz, farklı eğitim ve yetiştirme sistemlerini temsil eden üç ülkeye odaklanmıştır. Bu ülkeler, sert ve ardışık esnek sisteme örnek olan İspanya ve İsveç; ikili eğitim ve yetiştirme sisteminin en iyi örneği

olan Almanya'dır. Eğitim değişkenleri Almanya ve İspanya'da önemli ölçüde işgücü piyasasına katılımını etkilerken İsveç'te etkilememektedir. Çalışma sonucunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir; iş deneyimine sahip olma deneyimi gençlerin işgücü piyasasına katılma olasılığını etkilemektedir. Aile, İspanya'da ve tüm örneklemde işgücü piyasasına katılımı etkileyen önemli bir faktörken, Almanya ve İsveç'te önemli bir faktör değildir. Neredeyse tüm Avrupa'da genç kişiler için çocuk sahibi olmak düşük işgücüne katılımı önemli bir faktörü teşkil etmektedir. Ama İsveç'te ortalama etki bu ülkede katı bir refah sistemi olması nedeniyle biraz daha düşüktür. Rezervasyon ücreti ve ebeveyn desteği işgücü piyasasına girişi etkileyen keskin faktörlerdendir. Örneklemde tamamına bakıldığında, aileden maddi destek eksikliği işsiz kalma olasılığını arttırmakta ve istihdam edilebilme olasılığını azaltmaktadır. İş arama yoğunluğu, İspanya ve Almanya haricinde tüm örneklemde istihdam edilme olasılığını artırırken İspanya ve Almanya'da istihdam edilme olasılığını azaltmaktadır. Yetiştirme eğitimi (training) programlarına katılmış olmak, işgücü piyasasına aktif katılımı olumlu etkilemektedir. Son olarak, aktif siyasi katılımın çalışan ya da işsiz olsun fark etmeksizin işgücüne aktif katılma olasılığını azalttığını ancak eğitimde (education) olma olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir (Caroleo ve Pastore, 2002: 5, 45-47).

Ekonomik açıdan gelişmiş 18 ve gelişmekte olan 23 ülkenin son 22 yılda ki makroekonomik koşullarını kontrol için gençlerin istihdam ve işsizliğini genç grup ölçeğindeki değişimlerin etkisini test etmek için yapılan çalışmada ülkeler arasında ki zaman serisi verilerinin analizi daha önceki çalışmaların bulguları aksine nispi kohort boyutta diğer faktörleri kontrol için gençlik işgücü piyasası sonuçları üzerinde hiçbir etkisi olmadığını göstermiştir. Mikro-düzyey analiz sonuçları eğitimin değişen etkisini, ebeveynler ve kardeşlerin ve kentsel bağlamlara karşı kırsal aile dinamiklerinin farklı doğası cinsiyetler arasında rolünün önemini ortaya koymuştur. Hem mikro hem de makro analiz yapısal değişiklikler bugün gelişmekte olan ekonomilerde yer alan yapısal değişiklikler bağlama özgü özellikleri ile birleşmesi ile genç işsizliğinin hem kendi başına bir sorun olduğunu ve hem de kendisinden daha büyük bir sorun anlamına geldiğini belirtilmiştir (Kahraman, 2011: v).

İtalya da genç istihdam politikaları ve genç işsizliği üzerine yapılan çalışmada; ilk kez iş arayan gençlerin tümünün uzun süreli işsiz olmadığı, Güney'de yaşayan genç işsizler ile Kuzeyde yaşayanlar karşılaştırıldığında farklı oldukları, kadınların çalışma erişimlerinin ayrımcılık veya aile sorumlulukları nedeniyle erkeklerden farklı olduğu tespit edilmiştir (Caroleo ve Mazzotta, 1999: 71).

Gelişmekte olan ve geçiş ülkelerinde ki genç işgücü piyasası eğilimlerini inceleyen çalışmada; Orta ve Doğu Avrupa'nın geçiş ülkelerinin, sanayileşmiş ülkelerle eğitim ile düşen işsizlik oranlarında genel olarak benzer desenler sergilerken; gelişmekte olan ülkelerin eğitilmiş işsizliği sorununun özelliklerini sık sık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca gelişmekte olan ve geçiş ülkelerinde genç işsizliğinin hem demografik faktörleri hem de toplam işgücü piyasası koşullarını güçlü bir şekilde etkilediği görülmüştür (O' Higgins, 2003: 36, 43).

1970den 1994'e kadar OECD ülkelerinin çoğunun verileri kullanarak, kohortun genç işsizliği ve istihdamı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmada, genç istihdam oranının kısmi kohort boyutuna etkisi neredeyse sıfıra yakın bulunmuş ancak genç işsizlik oranı, nispi genç kohortuna nazaran yaklaşık 0.5 elastikiyet gösterdiği tespit edilmiştir (Korenman ve Neumark, 2000: 95).

Almanya, İspanya ve İsveç'te işgücü piyasasına gençlerin katılımı üzerine yapılan çalışmada; eğitim programlarının genç katılımcıların istihdam edilebilirliklerini artırması yönünde olumlu çok az kanıt bulunabilmiştir. Sadece İsveç'te istihdam edilebilme olasılığı

eğitim programlarına katılıma bağlıdır. Aktif işgücü piyasa politikalarının (AİİP) istihdam üzerinde ki etkisi İspanya'da zayıf ve Almanya'da yoktur. Bulgular AİİP'in genç işsizliği ile mücadelede iyi bir enstrüman olup olmadığı konusunda ki literatürde mevcut olan şüpheleri teyit etmektedir. Analizler, İspanyanın diğer Akdeniz ülkelerine benzediğini, işgücü piyasasına gençlerin katılımının en önemli belirleyicilerinin eğitim ve aile geçmişi olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadınların durumu da erkeklerden kötüdür. Almanya'da, gençlerin işgücü piyasasına katılımı esasen iş deneyimi ve iş arama yoğunluğuna bağlı görünmektedir. İsveç'te, eğitim ve aile geçmişi işgücü piyasasına katılımı daha az önemli faktörlerdir (Caroleo ve Pastore, 2012: 121-122, 129-130).

Güney Avustralya'da işsiz 320 genç kadın ve erkek üzerinde iş arayan gençler arasında iş arama davranışının bir beklenti-değerlik analizi üzerine yapılan çalışmaya göre öngörülen iş aramanın beklenti ve değer ölçütleri ile pozitif ilişki içinde olduğudur. Sonuçlar ise şu şekildedir; gençlerin iş araması, istihdam edilmenin algılanan cazibesi ile pozitif ilişki içindedir. Ayrıca istihdam edilmenin algılanan cazibesi de iş ahlakının tasdiki ile pozitif ilişki içindedir. İş bulma beklentileri de işsiz kaldıkları süre ve yaptıkları iş görüşmesi sayısı ile ters ilişkili ve yaptıkları iş görüşmesi sayısı da işsiz kaldıkları süre ile pozitif ilişkilidir. Kadınların belirttikleri evebeyin desteğinin erkeklerinden oldukça fazla olduğu, dinamik süreçlerin hesabı ve cinsiyet rollerindeki farklılıkların davranışı her zaman etkilediği tespit edilmiştir (Feather ve O'Brien, 1987: 251).

Danimarka'nın ve İtalya'nın işgücü piyasaları arasındaki farklılıkları ve özellikleri inceleyen çalışmada; Danimarka ve İtalyan işgücü piyasalarını kültürel, ekonomik, politik ve demografik farklılıkları nedeniyle karşılaştırmak çok zordur. Faiz oranı ve enflasyon ise genç işsizliğindeki değişiklikleri açıklamak için anlamlı değildir. Danimarka için ko-entegrasyon testi, gösterge ve faiz oranı arasında uzun vadeli bir ilişki olduğunu kanıtlarken İtalya'da uzun vadeli ilişkiler için hiçbir kanıt olmadığı görülmüştür (D'Ippolito, 2011: 81).

İspanya'da kendi işini kurma üzerine yapılan bir çalışmada; nüfusun %20'sinin kendi işine sahip olduğunu ancak bunun sebebinin daha çok son krizde serbest meslek işlerine göre ücretli işlerin büyük bir kısmının tahrip olması gösterilmiştir. Gençlerin, kadınların ve göçmenlerin, yetişkinler, erkekler ve de ulusal halka göre daha düşük kendi işini kurma oranları olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Politikaların tüm işçileri hedeflediği, kadınlar, genç çalışanlar ve engelliler gibi bazı grupların daha iyi koşullar elde etmesi için teşvik ettiği ancak İspanyol istihdam politikalarının zayıflığının etki değerlendirmelerinin yapılmamış olmasıdır. Bu nedenle etkinlik hakkında bilgiye sahip bulunulmadığı belirtilmiştir. Yeni kendi işini kuran genç çalışanların karakterlerinin ve kendi işi kurmaya yönelten motivasyonların belirlenmesi, yeni başlayanların ve belirleyicilerinin hayatta kalma analizlerinin yapılması ve kendi işini kuran çalışanların kendi işini kurmalarının çalışma kariyerlerini nasıl etkilediğini gözlemlemenin bu eksikliği gidermekte faydasının olacağı belirtilmiştir. Yine İspanya üzerine yapılan başka bir çalışmada; AİİP'lerinin istihdam politikasında en önemli unsurunu teşkil etmediği, son reformlarla yasa koyucu tarafından hem yetiştirmenin hem de kamu istihdam hizmetlerinin ekonomik toparlanma sürecinde rol olması gerektiğine yönelik tekrarlanan referanslara rağmen alınan tedbirler hem sonuçlar bakımından hem de tahsis edilen kaynaklar açısından oldukça zayıf kaldığı belirtilmiştir (González-Menéndez v.d., 2015: 31- 32).

İtalya'da aktif işgücü piyasası politika etkilerinin evrimini mikro ekonometrik sonuçlarını ortaya koyan çalışmaya göre; mesleki yetiştirme (training) programları genel mana da işsiz genç çalışanlar için kapsamlı bir öğrenim içeriği içermediği sürece istihdam edilebilirliklerinde ve öğrenim sonrası alacakları ücretlerde etkisizdir. Ancak tersine bir şekilde işgücü maliyetlerinin azaltılması durumunda düşük ücretli çalışanların istihdam

edilebilirlerinde -her ne kadar 25-30 yaş aralığında ki çalışanlar için daha belirgin etki gösterse de- belirgin bir etkiye sahiptir. Ancak bu tür programların işsiz kalınan kötü zamanlarda insan sermayesi kayıplarının yaşanmaması için geçici bir barınak görevi gördüğü belirtilmiştir (Fougère v.d., 2000: 12)

Estonya üzerine yapılan bir çalışmada; Estonya'da zorunlu eğitimin 7 yaşında başlayıp ve 9 yıl boyunca veya öğrenci 17 yaşına gelene kadar ki süreci içerdiği, temel eğitim sonrasında genel ortaöğretim veya mesleki eğitim arasında bir seçim (ya mesleki ortaöğretim veya mesleki eğitim arasında) yapıldığı ve uygulamada yaklaşık % 70 öğrencinin yüksek öğrenime devam edebileceği orta öğrenimi seçtiği belirtilmiştir. Okul yaşındaki çocukların sayısının on yıldır azalmasının genel eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması ihtiyacını uyandırdığı ve mesleki eğitimin genellikle ücretsiz olduğu ve kamu kurumlarının özel kurumlardan daha sık önerildiği, mesleki eğitimin itibarının son yıllarda işbirliği programlarının içeriğinin yanı sıra meslek standartları sistemini göz önünde bulunduran işverenlerin işbirliğinin arttığı ifade edilmiştir. Ayrıca eğitim politikaları sonucunda, okumayan, düşük eğitimli 18-24 yaş grubunda, hiçbir uzmanlaşması olmayan yetişkinlerde (25-64 yaşındakiler), mesleki eğitimden ayrılma oranı, genç işsizlik oranı (15-24 yaşındakiler) ve NEET oranlarında düşüş ve gençlerde başka yerlere mobilite eğiliminin arttığı ama tecrübe kazandıkça Estonyaya dönmelerinin beklendiği belirtilmiştir (Eamets ve Humal, 2015: 3-5).

Almanya üzerine yapılan çalışmada da genç işsizlik oranının, diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında daha düşük olduğu, son yıllarda hatta son krizde bile sürekli bir düşüş göstererek Avrupa Birliğinin en düşük oranına sahip olduğu belirtilmiştir. Alman iş piyasasında ki genel olumlu durum sebebiyle özel alt gruplara daha fazla odaklanabildiği, oldukça eğitimli bireylerin yanında dezavantajlı gençlerinde son yıllarda odağa geldiği ifade edilmiştir. Daha çok gençleri etkileyen asgari ücrete rağmen Alman iş hukukunda gençler ve yaşlı kişiler için hiçbir büyük farklılığın olmadığına dikkat çekilmiştir (Eichhorst v.d., 2015: 3-5).

AB İşgücü Anketinin 2004-2012 verilerinin analizini ortaya koyarak, Avrupa'da son politikalar ışığında gençleri etkileyen işgücü piyasası performansını inceleyen çalışmada; Almanya ve Hollanda'nın 15-19 yaşındakilerin eğitim ve istihdamda yüksek entegrasyonu sağlamak için en etkili kurumları kurduğu, Avusturya ve Danimarka'nın iyi genç işgücü piyasası ve istihdam sonuçlarına ulaştığı ve Birleşik Krallığın hala AB ortalamasının üzerinde performans sergilese de 2004'den beri işgücü piyasası koşullarında bir düşüş içinde olduğu belirtilmiştir (Hadjivassiliou v.d., 2015: 3, 60-61).

Daha az gelişmiş diğer ülkelerde yapılan çalışmalara bir göz attığımızda ise;

Nijerya'da genç işsizliğini, etkili teknik / mesleki eğitim ve girişimcilik kültürünün gelişimi arasındaki bağlantı kopukluğunu inceleyen çalışmada; beceri kazanmanın beceri yönetimi tarafından tamamlanabileceği bunu da mesleki / teknik eğitimin sağlayabileceği ve etkili bir kamu-özel ara yüzün, müfredatı sağlam şekilde zenginleştirebileceği ve işgücü piyasası talepleri ve edinilen beceriler arasında uyumsuzluktan kaynaklanan mevcut işsizliğin azaltılabileceği belirtilmiştir (Salami, 2011: 26).

Afrika'da ki genç işsizler üzerine yapılan çalışmanın bulguları ve önerileri ise şu şekildedir; Afrika'da ki en büyük problemlerden birinin veri eksikliği olduğu, bu nedenle de gençlerin veri kapsamının ve kalitesinin artırılmasının, yatırım ortamının iyileştirilmesi, alt yapının genişletilmesi, yeniliğin piyasaya sokulması ve kurumsal kalitenin inşa edilmesi aracılığıyla gençliğin ve ekonomik büyümenin birbirine entegre edilmesi gerektiği, hükümetlerin, nasıl politika ve uygulamaların, gençler için sürdürülebilir olduğunu tespit

ederek bu konuda yaygın gençlik politikalarının oluşturması gerektiği ve efektif genç politikalarının geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Gyimah-Brempong ve Kimenyi, 2013: 27).

Tanzanya’da genç işsizliğini belirleyen faktörleri inceleyerek sorunun azaltılması yönünde önerilerde bulunmak amacıyla yapılan çalışmada bağımlı değişken olarak ele alınan genç işsizliği durumu, istihdam edilen, işsiz ve inaktif genç olarak üç kategoriye ayrılmıştır. Çalışma da Tanzanya’da genç işsizlik durumları arasındaki farklılığı açıklayan tüm önemli faktörler olarak; cinsiyet, coğrafi konum, eğitim, beceri ve medeni durum belirtilmiştir. Genç erkeklerin genç kadınlara göre istihdam edilme şanslarının oldukça yüksek olduğu bu nedenle de işsizliğin en önemli belirleyicisi olarak cinsiyet belirtilmiştir. Bunun yanında gençlerin yaşadıkları alanlara bağlı olarak işsizlik düzeylerinin değiştiği, kentsel alanda yaşayan gençlerin işsiz olmalarının istihdam edilmelerine göre beş kat daha fazla olması olduğu, ilköğretimi tamamlamamış olanların işsiz kalma olasılıklarının daha fazla olduğu ve bekâr ve evli gençlerin dul, ayrılmış ya da boşanmış gençlere göre işsiz olma olasılığının daha fazla olduğu bu nedenle de medeni durumunda önemli bir belirleyici faktör olduğu belirtilmiştir (Msigwa ve Kipsha, 2013: 74).

Etiyopya’da genç işsizliği üzerine yapılan çalışmada kentsel alanlarda işsizlik yaygın bir şekilde devam ederken, 1999 yılından bu yana ekonomi için bir bütün olarak ve gençler için belirgin bir şekilde azaldığı, ekonominin işsizlikte ciddi azalmalar gösterdiği zamanlarda kadınların bundan erkekler kadar yararlanamadığı, kadınların erkek meslektaşlarına göre, daha yüksek işsizlik oranlarına sahip oldukları ve daha çok informal sektöre hapsedildikleri belirtilmektedir. Etiyopya’da eğitim düzeyinde önemli bir artış olduğu ancak eğitilmiş iş arayanlara istihdam imkânları sağlayacak çok fazla iş yaratılmadığı ifade edilmiştir (Broussar ve Tekleelassie, 2012:1).

Bosna Hersek’de genç işsizliği üzerine yapılan çalışmada ise; son derecede yüksek olan genç işsizliği ve inaktivite oranının, ekonomik kurtuluş için yetersizliğe sebep olduğu ve hatta gençlerin, sosyal büyüme ve ekonomik gelişimi önleyen ya da yavaşlatan en önemli faktörlerden biri haline geldiği söylenmektedir. Hatta gençlerin ekonomik bağımsızlıklarının olmaması sebebiyle daha geç evlenmeleri ve çocuk sahibi olmaları nedeniyle önümüzdeki birkaç on yıl yıllık dönem içinde Bosna-Hersek toplam nüfusunun yarı yarıya azalabileceği ve bunda ekonomik açıdan sürdürülemez olacağı öngörülmektedir. Bu nedenle yeni işler yaratılması, işe başlamak için koşulların kolaylaştırılması gerektiği, her seviyede işgücü piyasası ihtiyaçlarını eğitim politikalarına entegre etmek ve işgücü piyasası ile eğitim sistemini birbirine bağlamak gerektiği, işgücü piyasası araştırmaları sonuçlarını baz alan pratik dersleri kapsayan müfredatın geliştirilmesi ve işverenlerle iş birliğinin yapılması, eğitimin her düzeyinde kilit beceri olarak girişimci öğrenimi geliştirmek ve gençler arasında kendi kendini istihdamı teşvik etmek, sosyal becerilerin ve istihdamın geliştirilmesi kapsamında gönüllü çalışmayı ve onun önemini tanıtmak, yeni istihdam politikalarının hazırlanması amacıyla istihdam stratejilerinin verimliliğinin bir analizini yapmak ise önerilmektedir. Ayrıca sağlık sigortası hizmetlerinin uygulanması yerine kamu istihdam bürolarının işgücü piyasasında ki aktif önlemlere odaklanması gerektiği belirtilmiştir (Mujanović, 2013: 56-58).

İşsizlerin %60’ını 15-24 yaş arasındaki gençlerin oluşturmasından dolayı Gana genç işsizliği oranında dünya birincisidir. Gana’da genç işsizler üzerine yapılan çalışma; iş yaratılma umutlarının özel sektörde yattığı bu nedenle firmaların büyümesi ve daha fazla işçi işe almasının teşvik edilmesine ihtiyaç olduğu, işgücü piyasasına yeni girenlerin düzgün eğitilmiş ve donanımlı olarak işveren beklentilerini karşılaması gerektiği, Gana’da değişen işgücü piyasasında eğitim sağlayıcıların talep edilen ek gereklilikler açısından işverenlerin ihtiyaçlarına cevap vermesi gerektiği, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi için beşeri

sermaye birikimini arttıracak önlemlerin alınması gerektiğini, gençlerin tarıma olan azalan ilgisini teşvik etmek ve sürdürmek, endüstriyel büyüme ve hizmet sektörünü hızlandırmak için genç işsizlik sorununu ele alarak düzenlemeler yapmak, kırsal ve kentsel işgücü piyasalarını birbirine bağlamak için tedbirlerin geliştirilmesi ve iş yaratılmasını geliştirmek için kapsayıcı bir emek piyasası geliştirilmesinin gerektiği ifade edilmiştir (Amankrah, 2012: 1-2, 18).

Hindistan'da ise; demografik ayrıma ve artan okuma yazma seviyelerinde ki artışa rağmen işgücü piyasasında politikasında genç işsizliğiyle ciddi bir meydan okuma halindedir. Genç iş arayanlar tüm işsizlerin %49'unu oluşturmaktadır. Ayrıca mevcut işlerin %93'ü enformal sektör tarafından sağlandığı için, iyi eğitilmiş gençlerin büyük bir kısmı ya işsiz, ya eksik istihdam edilmekte ya da güvensiz çalışma düzenlemeleri ile başa çıkmaya çalışmaktadır. Hindistan da ana sıkıntı sosyal güvenlik sistemi formu eksikliği ve mesleki eğitim için uygun ve yeterli yolların olmamasıdır. Ekonomik büyüme için büyük fırsatların olduğu bir ortamda, farklı işgücü piyasası aktörleri arasında daha fazla ulusal ve uluslararası işbirliğine (sendikalar, mesleki eğitim kuruluşları, ulusal düzeyde komiteler) ihtiyaç duymaktadır (Sinha, 2013: 1).

3. Türkiye'de Genç İşsizliği

Türkiye'de işsizlik; sürekli nüfus artışı, çalışma çağındaki nüfusun her geçen sene artması, istihdam yaratıcı iç ve dış kaynaklı yatırımlarının azlığı, küresel ekonomik sorunlar ile bir geçiş ekonomisi olmaktan kaynaklanan sorunlar ile işgücünü niteliğine görece düşük olmasından kaynaklanmaktadır (Ata, 2007: 111-112). Bu işsizlik sürecinde genç işgücünün istihdam sorunu ise Ülkemiz açısından da diğer ülkelerde olduğu gibi ciddi bir problemi oluşturmaktadır. Genç işgücü kavramı ve gençlerin çalıştırılma koşulları ve durumları da ülkemizde kanunlarla ve imzalanan uluslararası sözleşmelerle belirlidir.

4857 sayılı İş Kanununun 71. Maddesine göre; *“On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez”* denmektedir. Yine aynı maddede *“Zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış ve örgün eğitime devam etmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten; sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalışanların ise günde beş ve haftada otuz saatten fazla olamaz. Bu süre, on beş yaşını tamamlamış çocuklar için günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir. Okul öncesi çocuklar ile okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda dördüncü fıkrada öngörülen süreleri aşamaz”* denilerek çocukların hangi şartlarda ve ne kadar çalıştırılabileceği açıklanmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen ve Ülkemizce de imzalanan “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”nin birinci maddesine göre de çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır.

Ayrıca, 1985-1990 yıllarını kapsayan 5. Kalkınma Planında “Özellikle genç işsizliğim azaltmak amacıyla, gençlere istihdam sağlayan işverenlerin vergi ve diğer yollarla teşvik edilmesi, gençlerin istihdam edilebilir hale getirilmesini mümkün kılacak nitelikte beceri eğitimiyle donatılmasına yardımcı olan işverenlere vergi iadesi uygulaması başlatılacaktır” denilerek genç işsizliğini azaltmak, işsizliği azaltmaktan ayrı tutularak genç işsizliğinin önemine dikkat çekilmiştir (DPT, 1984: 297).

Gelişmiş ülkelerde gözlemlenen eğitim düzeyi ile işsizlik arasında ters ilişki Türkiye’de tam olarak bulunmamaktadır. Çünkü Türkiye’de ilköğretim ve lise öncesi okul mezunlarının işsiz kalma olasılığı, lise ve yüksek öğrenim mezunlarının işsiz kalma olasılığına göre daha düşüktür. Ayrıca ücretsiz aile işçiliği ve tarım da çalışan düşük eğitimli gençlerin oldukça fazla olması genç ve eğitilmiş işgücü istihdamını daha da zorlaştırmakta ve bu sorunu daha da büyütülmektedir (Öztürk, 2012: 48).

Ülkemizde gençlere yönelik olarak işgücü piyasası gereklerine uygun vasıflar aktif işgücü programları ile kazandırılırken, pasif işgücü uygulamaları ile de işgücü piyasasından kopan gençlere geçici gelir destekleri sunulmuş sosyal devlet olmanın gereği yerine getirilmektedir. Tüm bunlar gerçekleştirilirken de İŞKUR, işe yerleştirme hizmetleri ile gençleri en kısa zamanda kendilerine en uygun işlere yönlendirmekte, danışmanlık hizmetleri ile bireylerin yetenek ve kapasitelerinin ortaya çıkmasını sağlayarak iş ve meslek seçimlerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca ortaklarla İŞKUR koordinatörlüğünde yürütülen ulusal ve uluslararası ortaklıklar ile yapılan projeler ile daha fazla gencin istihdam amaçlı hibe ve desteklerden yararlanması sağlanmaktadır (Akay, 2012: 50).

İŞKUR, işverenler ve işsizler arasındaki bağlantının artırılması ve işsizlerin hepsinin İŞKUR’a kayıt yaptırması yoluyla vasıfsız işsizlerin İŞKUR kursları aracılığıyla meslek sahibi olması sağlamak amacıyla bazı teşvik düzenlemeleri yapılmaktadır. Ülkemizde yapılan genel teşvik destek unsurları ana hatlarıyla; Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası ve iadesi, sigorta primi işveren hissesi desteği, vergi indirimi, faiz desteği gibi finansal desteklerdir. Bu teşvikler İŞKUR, SGK, KOSGEB ve TÜBİTAK gibi kamu kurumları tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca gençlerin girişimciliğini arttırmak amacıyla da KOSGEB; Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, Yeni Girişimci Desteği, İŞGEM Desteği ve İş Planı Ödülü’nü kapsayan 4 adet destek modülü ile Girişimcilik Destek Programı uygulamaktadır. Bu eğitim programlarından mezun olarak kendi işini kuran girişimcilere KOSGEB bir nevi başlangıç sermayesi olarak Yeni Girişimci Desteği ile finansal destek sağlamaktadır (Altınpınar, 2012: 60-61).

Yapılan çalışmalara geçmeden önce Türkiye’de genç kadın ve erkeklerin istihdam oranlarına bakılarak yapılan çalışmaların bu oranlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmeleri daha doğru olacaktır.

Tablo 1. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Ergen /Genç Kadın ve Erkeklerin İstihdam Oranları

YILLAR	KADIN		ERKEK	
	15-19 YAŞ ARALIĞI	20-24 YAŞ ARALIĞI	15-19 YAŞ ARALIĞI	20-24 YAŞ ARALIĞI
2013	13,7	30,0	29,7	59,9
2012	13,4	28,6	29,5	58,6
2011	14,4	28,5	30,1	59,9
2010	13,8	26,9	28,8	55,6

2009	13,5	25,3	28,0	53,4
2008	13,9	25,7	29,3	57,3
2007	13,5	25,1	29,1	57,7
2006	14,2	24,4	29,2	57,9
2005	14,1	24,7	28,8	58,0
2004	14,7	24,8	28,0	56,9
2003	17,4	25,7	28,8	52,6
2002	19,6	28,2	32,8	53,9
2001	19,9	28,6	36,7	58,4
2000	22,0	27,4	40,6	60,6

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/istgucuapp/istgucu.zul>

Yıllar itibariyle ergen (15-19 yaş aralığı) ve genç (20-24 yaş aralığı) kadın ve erkek oranlarına bakıldığında da hangi yıl olursa olsun kadın istihdam oranlarının yarı yarıya olduğu hemen göze batmaktadır. Her iki cinsiyet içinde ergen istihdam oranlarında yıllar itibariyle ciddi bir azalışın olduğu görülmekte olup bunun pek çok sebebi olabilmekle birlikte daha çok 8 yıllık zorunlu eğitim sonrası gençlerin en azından lise ve üstü eğitimlerine devam etmeleri nedeniyle işgücü piyasasında emek arzında bulunmamaları söylenebilir. Genç kadın istihdam oranları 2000- 2013 yılları arasında %24 ile %30 aralığında yer alırken bu oran genç erkeklerde %53 ile %60 aralığında konumlanmıştır. Özellikle genç kadınların istihdam oranlarının %30 civarında kalmış olması Türkiye açısından ne kadar büyük bir genç nüfusun en verimli çağlarında istihdam edilmeden atıl bir şekilde kaldığını gözler önüne sermektedir. Özellikle pek çok Avrupa ülkesine göre genç bir nüfusa sahip olduğumuz ve nüfusumuzun büyük bir kısmını oluşturan gençlerin istihdam sorunu ile karşı karşıya kalması kişilerin bireysel problemlerinin yanında maalesef ki ciddi bir milli kaybı da yanında getirmektedir (Durmaz, 2016: 198).

3.1. Türkiye’de Genç İşsizliğine Yönelik Yapılan Çalışmalar

Genel durum ortaya konulduğuna göre yapılan çalışmalara ve sonuçlarına bakmak gerekir.

Türkiye’de 1960’lı yıllarda gençlik araştırmaları yapılmaya başlanmış, 1970’lerde bu oran toplumsal ortamında katkısıyla artmış ve çeşitlenmiştir. Genç sosyolojisi Türkiye’de yeni ve az çalışılan bir alan olmakla birlikte gençliğin alt kesimleri olan işçi gençlik, gecekondu gençlik, üniversiteli gençlik gibi grupların istihdam ve işsizlik konusundaki görüşlerini ve sorunlarını belirlemeye yönelik araştırmalar hala yeterli düzeyde değildir (Mütevellioglu v.d., 2010: 208).

Ülkemizde de işsizliğin genç üzerindeki olası sonuçlarının, öncelikle çalışan gençler ile daha sonra da işsiz gençlerin kendi aralarında belli değişkenler açısından karşılaştırılarak ele alınması yoluyla genç işsizliğinin genç ve ailesi üzerinde ekonomik, toplumsal ve ruhsal sonuçlarını ortaya koymak amacıyla yapılan ve bunun sonucunda genç işsizliğini önlenmesi ve neden olduğu sorunların çözümü yönünden sosyal politika ve hizmet önerileri geliştirmeyi hedefleyen bir çalışma yapılmıştır. Çalışma, işsizliğin en yoğun yaşandığı kentlerin başında gelen Ankara’da, belirli nitelikler açısından sınırlanmış işsiz gençler üzerinde yapılmıştır.

Araştırma da deneklerin birlikte yaşadıkları aile üyelerinin eğitim düzeylerinin düşük olduğu, deneklerin eğitim düzeylerine bakıldığında ise çoğunluğun lise ve dengi okul mezunu oldukları görülmüştür. Deneklerin meslekleri olarak daha çok zanaatkarlık, idari memurluk, muhasebecilik ve bankacılık yer almakta ve bu meslekleri çıraklık yoluyla, meslek liseleri ve kurslar aracılığıyla edinmişlerdir. İşsiz denekler iş bulamama nedenleri olarak öncelikli olarak mesleğine uygun işin olmaması, eğitiminin yetersiz ya da mesleğinin geçerli olmamasını gerekçe göstermişlerdir. Buradan işgücü niteliğinin işgücü taleplerinden farklılaştığını yani vasıf uyumsuzluğu yaşandığını çıkartmak mümkündür. Ayrıca işsiz gençlerin ailelerinde çalışan gençlere göre daha fazla aile içi tartışma ve çatışma yaşanırken bunun temel nedenini işsizlik ve ekonomik sorunlar oluşturmakta, çalışan ailelerde ise bunun nedeni kuşaklar arası çatışma ve ekonomik sorunlar olmaktadır. Ruhsal sonuçlara bakıldığında işsiz gençler daha çok intihar eğilimi gösterirken, çalışan gençler daha çok alkol kullanmaktadır. İşsiz gençlerin önemli bir kısmı işsiz olmalarının kendi kusurları olduğuna inanmakta ve benlik saygıları çalışan gençlere göre anlamlı bir düzeyde düşük olmaktadır. Ayrıca durumluk ve sürekli kaygı durumlarının her ikisi de işsiz gençlerde daha yüksek çıkmıştır (Karataş, 1996: 44, 48, 134-137). Görüldüğü üzere işsizlik sadece maddi yoksunluğa değil aynı zaman da ruhsal yoksunluklara da sebep olmaktadır. Bu nedenle bir toplumda ki işsizlik düzeyi ya da işsiz sayısı sadece işsiz bireyin değil o toplumun tamamını maddi ve manevi sonuçları ile etkilemektedir.

Yine bir başka çalışma da Sakarya ilinde yaşayan eğitimli genç işsizlerin sosyo ekonomik ve psikolojik durumlarını tespit etmek amacıyla 20-29 yaş arası, üniversite ya da yüksekokul mezunu ve son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanarak ve iş bulduğunda iki hafta içinde işe başlamaya hazır kişilerle yapılmıştır. Araştırmada gençlerin %67'si üniversite eğitiminin iş bulmak için gerekli nitelikleri sağlamadığını düşünürken, %59,6'sı staj yapmanın iş bulmalarını kolaylaştıracağını düşünmekte ancak %40,4 gibi oranda stajın iş bulmayı kolaylaştırmayacağını düşünmektedir. Çalışma da genç işsizlerin %52,3 zorunlu staj yapmasına rağmen iş bulamamaktadır. Bu da stajların etkinliğine şüpheyle bakmaya neden olmaktadır. Benzer bir durumda meslek sertifikalarında yaşanmaktadır. Genç işsizlerin %51,8'i herhangi bir meslek sertifikasına sahip olmamakta ancak birbirinden farklı sertifikalara sahip kişilerinde işsiz kalması hem sertifikaların geçerliliğini sorgulamak da hem de araştırma kapsamında ki gençlerin yarısından fazlasının sertifika sahibi olmamalarının resmi eğitim süreci dışında nitelik kazanma çabası içinde olmadığını ortaya koymaktadır. Yine çalışmada imkân verilmesi durumunda tekrar okumak istedikleri üniversite ve bölümleri tercih etme nedenleri sorulduğunda %38,9 gibi bir oranı iş bulma imkânının daha fazla olması cevabı almıştır. Ancak %48,4 gibi bir oranda üniversite eğitiminin tek amacının işe girmek olmadığını dolayısıyla bu eğitimi almış olmanın önemli olduğu ayrıca işsiz de olsa toplumda üniversite eğitimi almış olmanın saygınlık doğurduğunu vurgulamıştır. İş arama kanalı olarak daha çok internet tercih edilmesine rağmen geçlere mesleki eğitim kurslarından haberdar olup olmadıklarına ilişkin yöneltilen soruya %70'e yakını olumsuz cevap vermiştir. Genç işsizlerin maalesef ki %58'i mesleki eğitim ve becerilerinin altında bir işte çalışabileceklerini ifade ederken ancak %97'lik bir oranla sigortasız bir işte çalışmayı kabul etmeyeceklerini ifade etmektedirler. Ayrıca genel kabul gören gençlerin tembel oldukları kanısı bu çalışmayla bir ölçüde aşılmıştır. Çünkü çalışma da maddi destek sağlandığı takdirde tercih edecekleri durumlar sorulduğunda; gençlerin büyük bir kısmı eğitimine devam etmeyi, bir iş kurmayı veya daha nitelikli bir iş aramayı tercih etmişlerdir. Çalışmada katılımcıların %48,3'ünün aile koruması altında olduğu ancak %41'inin çevresindeki kişilerle sosyal ilişkilerinin bozulduğu ve %81,4'e yakın bir oranın kendini ifade etme ve kendilerine güvenle ilgili ciddi sorunlarının olduğu tespit edilmiştir (Erdoğan ve Özdemir, 2015: 163-164, 174, 176-177, 180, 181, 183, 185-186, 188-189, 192).

2008 Ekonomik krizinin Türkiye’de genç işsizliğini nasıl etkilediği üzerine yapılan çalışmada uluslar arası raporlardaki öneriler üzerinde durulmuş ve her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de krizden en çok etkilenen gruplardan birinin gençler olduğu ve genç işsizliğini önlemeye yönelik olarak bir istihdam stratejisinin bulunmaması, gençlere yönelik resmi ve kapsayıcı bir politika ve doğrudan gençlikle ilgili bir yasa bulunmaması sebebiyle gençlerle ilgili kurumsal çerçeve ve politikalarda tutarlılık, kapsam ve etkinlik yetersizliğinin olduğu bu nedenle de AB uyum çerçevesinde Ulusal Reform Programı’nı benimsemesi gerektiği belirtilmiştir. Bunlara ek olarak, kariyer danışmanlığı hizmetleri ile gençleri daha bilinçli hale getirmek, bazı fırsatları kaçıran gençlerin etkili ikinci şans programları ile desteklenmesi ve ekonomik istikrarın sağlamak amacıyla uygulanan yapısal paketlerde genç işsizliğin giderilmesi konusunda yatırımların olması gerektiği belirtilmiştir (Torun ve Arıca, 2011: 175-176).

Genç işsizliği ve eğitim ilişkisini ortaya koymak amacıyla Türkiye’de 1988-2008 yıllarında 15-24 yaş aralığında olan genç işsiz gruplar kendi içerisinde, eğitilmiş-eğitimsiz (eğitimsiz: okuma yazma bilen fakat bir ilköğretim bitirmemiş, eğitilmiş: bir üniversite veya fakülte bitiren) ve kadın-erkek olarak ayrılmış ve genç işsiz grupların dağılımı istatistiksel olarak incelendiğinde eğitilmiş ve eğitimsiz gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir (İzgi, 2012: 304, 305).

Türkiye’de 1988-2010 yılları yıllarını içeren dönemde eğitim ve büyümenin genç işsizliğine etkisi VAR Modeli uygulanarak incelendiği çalışmada; genç işsizlikten ortaöğretim okullaşma oranına, ortaöğretim okullaşma oranından büyüme oranına, genç işsizliği ve ortaöğretim okullaşma oranından yükseköğretim okullaşma oranına doğru bir nedenselliğin olduğu ve genç işsizliğini uzun dönemde kendisinden sonra en çok etkileyen değişkenin de büyüme ve yükseköğretim okullaşma oranı olduğu tespit edilmiştir. Yine çalışmada önemli bir sonuç olarak; bu değişkenler genç işsizliği ile mücadelede bir politika aracı olarak belirlendiği takdirde genç işsizliği oranlarının azalma yönünde eğilim gösterdiği belirlenmiştir (Sayın, 2011: 33).

Aktif istihdam politikalarının genç işsizler üzerindeki etkilerini araştıran bir çalışmada ise; özellikle eğitilmiş gençlerin katılım sağladığı “Yeni Fırsatlar Programı” na katılan gençlerin %96’sı kursların bilgi düzeylerini artırdığını, %85,7’si kursların işte uzmanlaşmalarını sağladığını belirtmiştir (Sanal, 2010: 10).

Dursun ve Aytaç (2009: 74-75, 81) tarafından üniversite son sınıf öğrencilerinin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini tespit etmek, kaygı düzeylerinin iş bulma ümidi, iş deneyimi, iş önceliği gibi işgücü piyasasına ait beklenti ve deneyimlerle ilişkisini ve cinsiyet açısından kaygı düzeyleri arasındaki farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan çalışma sonucunda; öğrencilerin kaygı ve umutsuzluklarını etkileyen en önemli faktörün gelecek ve iş bulma endişesi olduğu, kız öğrencilerin kaygı ve umutsuzluk düzeyleri erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu, kısa süreli de olsa herhangi bir iş deneyimi olan öğrencilerin kaygı ve umutsuzluk düzeyinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de işgücü piyasası ve genç işsizlik-büyüme ilişkisini küreselleşme sürecinin etkilerini inceleyen çalışmada da, 2000-2010 dönemi Türkiye’deki genç işsizlik sorunu ile GSYİH (gayri safi yurt içi hasıla) ve ÜFE arasındaki ilişki Granger Nedensellik Analizi ile incelenmiş ve genç işsizlikten GSYİH’ya doğru ve ÜFE (üretici fiyat endeksi)’den de Gİ (genç işsizlik) ve GSYİH’ya doğru bir nedensellik olduğu görülmüştür. Yani, Türkiye’de GSYİH ve ÜFE’de meydana gelen değişimlerin doğrudan veya dolaylı olarak genç işsizlik üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir (Çondur ve Bölükbaş, 2014: 77, 92).

Diyarbakır Genç İşgücü araştırması, Ocak- Mart 2013 tarihleri arasında Diyarbakır merkez ilçeleri olan Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir ilçelerinde ikamet etmekte olan 15-24 yaş aralığında ki 3000 gence anket yapılması ile gerçekleştirilmiş olup çalışma sonucunda; gençlerin ortalama 5 kardeşe sahip oldukları, %55'inin lise ve dengi bir okulda, %34'ünün de lisans eğitimi veren bir üniversitede eğitime devam ettikleri, ebebeynlerin özellikle annelerinin büyük bir çoğunluğunun ilkokul veya altı okul mezunu olduğu yada okuma yazma bilmediği, son 6 ayda bir gelir elde etmek amacıyla çalışanların oranının %40 civarında olduğu, çalışanların %49'unun ise Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca uygun bir iş bulmaları durumunda başka bir şehre taşınırım diyenlerin %55, başka bir ülkeye taşınırım diyenlerin ise %47 olduğu, %89'unun herhangi bir devlet kuruluşundan, dernek, vakıf, akraba ya da şahıstan aynı ya da nakdi yardım almadığı görülmüştür. Son 12 ay içerisinde %15'i bir mesleki eğitim kursuna katılmışken bu kişilerinde sadece %40'ı aldıkları kursun iş bulmaların da yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Gençlerin %68'i, mesleki eğitim kurslarının mesleki becerilerini arttırdığını ve iş bulmada onlara katkı sağlayacağını düşündüğünü belirtirken, gelecek 6 ay içerisinde herhangi bir mesleki eğitim kursuna katılmayı planlayanların oranı %40 olmuş ve ileride kendi işini kurmayı düşünenlerin oranı ise %80 seviyesinde gerçekleşmiştir. Gençler en çok işi internet üzerinden araştırmış ve sadece %23'ü İŞKUR vasıtasıyla iş aramıştır. Çalışmanın sonucu olarak; gençlere yönelik mesleki eğitim kurslarının katılımcılar tarafından oldukça faydalı olarak değerlendirildiği belirtilirken, vasıfsız emeğin yoğun olduğu ilde işverenlerin taleplerine uygun olarak kaliteli, akrediteli, sertifikalı ve istihdam odaklı ara eleman kurs sayılarının artırılması ve denetimlerinin düzenli ve ciddi bir şekilde yapılmasının ilde ki işsizlik sorununu azaltacağı öngörülmüştür (Polat, 2013: 84, 91, 93, 100, 104, 118-124, 126).

İşsizlik, üniversiteli gençlik ve gelecek üzerine Mayıs 2009'da Akdeniz Üniversitesi'nde yapılan bir araştırma sonucuna göre de; gençlerin sadece %24'ü, işsiz kaldığında devletten destek bulacağına inanmakta, %48,6'sı bireysel gelecekleri konusunda kaygılı, %81'i işsizlikle mücadelenin devletin görevi olduğunu düşünmekte olup %58'i de Türkiye'nin geleceğine güven duymamaktadır. Çalışmada ayrıca istihdamda fırsat eşitliğini sağlayıcı kamusal hizmetlerin zayıflığı ile birlikte cinsiyet ve ailenin sosyo-ekonomik durumun da gençlerin gelecek beklentileri üzerinde belirleyici rol oynadığı belirtilmiştir (Mütevellioglu v.d., 2010: 207).

Ergen (15-19 yaş) işsizlik oranları, genç (20-24 yaş) ve yetişkinlerin (25-54 yaş) işsizlik oranlarına bakıldığında işsizlik oranlarının ülkelerin genelinde birkaç istisna haricinde yaşla birlikte düştüğü görülmektedir. Birkaç ülkede, özellikle Almanya, Türkiye, Filipinler ve Tayland gibi ülkelerde en yüksek işsizlik oranları, gençlerde kaydedilmiştir. Bu "ters U" modeli de yukarıda kabul edilen kuralın istisnasını oluşturmaktadır (O'Higgins, 2001: 22). Gençler arasında 20- 24 yaş gurubunda işsizlik oranının en yüksek olmasının nedeni olarak okuldan yeni mezun olmaları, iş ararken deneyimsiz olmaları, iş bulmalarının vakit alması, lise mezunu olanların mesleki formasyon eksiklikleri ve üniversite mezunlarının yüksek ücret beklentileri sayılabilir (Yentürk ve Başlevent, 2007: 5).

Çocuk işgücü (15 yaş altı) bakımından da ülkemizde durum genç işgücünün (15-24 yaş) durumundan çok da farklı değildir. Çocuk işgücünün durumunun ilerleyen zamanlarda genç işgücünün durumunu belirleyeceğini göz önünde bulundurursak çocuk işgücünün durumu da genç işgücünün durumu kadar önemlidir. Erken yaşta çalışma hayatına atılmanın çocuk işgücünü üzerindeki olumsuz etkileri arasında öncelikli sırayı eğitimden kopuş almaktadır. Okulu terk etme ve okula gitmeme nedeni arasında "okula ilgi duymama"nın dörtte birlik bir oranı geçmediği asıl nedenin büyük ölçüde ekonomik nedenler olduğu görülmekte olup okula

devam etmeyip çalışan çocukların üçte birinin okula devam edip eğitimlerini tamamlama arzusunda olduğu, her türlü zorluğa rağmen okul ve çalışma hayatını birlikte götürebilenlerin eğitimlerini tamamlama isteklerinin %90ları geçtiği tespit edilmiştir. Ancak bu çocukların altına girdikleri ağır yükün psikolojik ve fiziksel zorlukları sebebiyle ne çalışma hayatını ne de eğitim hayatında beklenen verimi ve başarıyı göstermesi kolay olmamaktadır (Serter, 1997: 9-10). Çocuk yoksulluğu olarak da tabir edilen bu durum bir şekilde yaşam yetersizliğidir. Çünkü bu yaşam yetersizliği fiziksel, çevresel, sosyal ve kültürel kaynakların yoksunluğu, aile ve toplumsal yapıların yetersizliği ve insan gelişiminde elverişsiz ortamlarda yetişmek gibi sonuçları olan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır (Toran, 2010: 293). Ekonomik sebeplerin haricinde çocukların kendi isteğiyle okulu bırakarak çalışma hayatını tercih etmesinde eğitim sisteminin, toplumun ihtiyaçlarına cevap verememesi ve müfredatın güncel yaşamdan uzak olması nedeniyle hem ailelerin hem de çocukların eğitimin kendilerine sağlayacakları konusunda şüpheye düşmesine sebep olmakta yani eğitime duyulan güvensizlik de okulu bırakmaya sebep olmaktadır (Bulut, 1997: 57). Bu oranlar günümüz itibarıyla değişiklik gösterse de 8 yıllık zorunlu eğitimle birlikte okuldan kopuşlar azalmış, bazı hukuki zorunluluklar ile çalışma şartları düzenlenmiş ve iyileştirilmiş, müfredatta iyileştirmeler yapılmış, ailelerin çocuklarının eğitimleri konusunda bilinçleri artmış, kitapların devlet tarafından karşılanması sonucunda öğrencilerin eğitim masrafları azalmış da olsa eğitimin niteliğindeki eksiklikler ve işgücü piyasasının talep ettiği işgücünün karşılanması bakımından ülkemizde hala yol almamız gereken bir süreç söz konusudur.

4. Genel Değerlendirme

Dünya’da yapılan çalışmalarda da tespit edilmiştir ki; ekonomik durgunluk dönemlerinde gelişmiş ülkelerde dahi geçmişten günümüze gelen süreçte işsizlik daha da özeldir genç işsizliği artış göstermiştir. Yine yapılan çalışmalar sonucunda genç işsizliği oranları üzerinde ki etkilerin nadiren genelleştirilebildiği ancak ekonomik kriz dönemlerinde (Almanya haricinde) ciddi derecede olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Bunun yanında iş deneyimine sahip olmanın ve yetiştirme eğitimi (training) almış olmanın işgücüne girişi kolaylaştırdığı ancak ailenin işgücüne girişte ki etkisinin ise ülkelere göre değişiklik gösterdiği; çocuk sahibi olma, rezervasyon ücreti ve ebeveyn desteğinin işgücü piyasasına girişi etkileyen keskin faktörler olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmaların pek çoğunda buna gelişmiş ülkelerde de dahil olmak üzere sebepleri farklılık gösterse de kadın işgücünün durumu erkeklere göre daha kötüdür. Ayrıca yapılan bir çalışma da kendi işini kurma eğilimi gösteren gençlerin genelde erkeklerden oluştuğu, kadın ve göçmenlerin bu konuda daha az girişimde bulunduğu ancak kendi işini kuran genç erkeklerinde buna kriz dönemlerinde ücretli işlerin daha fazla etkilenmesi sonucu bir nebze mecbur kaldığı görülmüştür. Daha az gelişmiş ülkelerde ise cinsiyet, coğrafi konum, eğitim, beceri ve medeni durum gibi değişkenlerin istihdam edilmekte etkili olan en büyük faktörler olduğu özellikle cinsiyetin en etkili faktör olduğu belirtilmiştir. Ancak aynı ülkenin farklı bölgelerinde (kuzey- güney, kent-kır, v.b.) yapılan aynı çalışmanın farklı sonuçlar vermesi eğitilmiş işgücünün iş bulmakta avantaj sağlayıp sağlamaması gibi durumlarında ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermesi (gelişmiş ülkelerde işsizliği azaltıcı etki gösterirken gelişmekte olan ülkelere işsizliği arttırıcı etki göstermektedir) de genel bir kabul ortaya koymayı zorlaştırmakla birlikte uygulanacak politikaların ülke hatta bölge bazında belirlenmesi gerektiğini ve toplum yapısı ve sosyo ekonomik durumların özellikle göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermiştir.

Türkiye’de yapılan çalışmalarda ise işsiz gençlerin ciddi psikolojik sıkıntılarla boğuştuğu, literatürde kabul gören gençlerin tembel olduğuna yönelik kanının bazı araştırma

grupları için geçerli olmadığı kendilerine eğitim ya da istihdam imkanı sağlanması halinde çalışmaya hazır oldukları, vasıf ve iş eşleşmesinde ciddi problemlerin olduğu, işsizlikte eğitilmiş ve eğitimsiz gruplar arasında farkların olduğu ve GSYİH ve ÜFE ile genç işsizliğin doğrudan bir etkileşiminin olduğu görülmüştür.

Türkiye’de de genç işgücünün eğitim düzeyi her geçen gün belirgin bir şekilde yetişkin işgücünün eğitim düzeyine göre artmaktadır. Bu nedenle de eğitilmiş işgücü gerektiren sektörlerle yönelik altyapının gerçekleştirilememesi durumunda eğitilmiş işgücü atılacak ve işgücü işsizlik oranı artacaktır. Uluslararası karşılaştırmalara göre gelişmiş ülkelerde eğitim uzun dönemde her ne kadar işsiz kalma riskinin düşürse de, gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan sonuç Türkiye’de de ortaya çıkmakta ve lise ve üzeri eğitim almış yeni mezun genç işgücünün istihdam oranının düşük olduğu görülmektedir. Bu durum eğitimden istihdama geçişi kolaylaştıracak kurum ve politikaların yeterli olmadığını, örgün eğitim sisteminde elde edilen niteliklerin işgücü piyasası ihtiyaçları ile uyum sağlamadığını ve alınan eğitimin deneyime dönüştürülemediği halde bu sonuçların ortaya çıktığını gözler önüne sermektedir (Yentürk ve Başlevent, 2007: 10- 11). Bu sebeple genç işsizliği sorununa sadece bir ekonomik sorun olarak bakmaktan ziyade bu sorunu ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel boyutlarıyla ele alacak disiplinler arası bir yaklaşım geliştirilmeli, mesleki eğitim ve çıraklık eğitimi gözden geçirilerek işgücü piyasası ile eğitim sistemi arasındaki ilişkiler kuvvetlendirilmeli, ülkemizde de işsiz gençleri ilk kez iş arayan gençlerin oluşturduğunu gördüğümüze göre eğitimden çalışma hayatına geçiş kolaylaştırılmalı, eğitilmiş genç işsiz her geçen gün arttığı günümüzde gelecekte ihtiyaç duyulacak iş gücü projeksiyonları dikkate alınarak YÖK ve Kalkınma Bakanlığı arasında mutlak bir planlama yapılmalı, işçi ve işveren tarafı politikaların yürütülmesinde aktif katılım sağlanmalı, genç istihdamını teşvik etmeye yönelik talep yönlü politikalar izlenmeli, teknolojilerin kullanılmasına olanak sağlayacak altyapı yatırımları gerçekleştirilerek gençler bu konuda eğitilmeli ve buraya kadar sayılan pek çok sebebin ana kaynağı olan ekonomik ve siyasi istikrar sağlanarak ekonomi ve istihdam politikalarında tutarlılık sağlanmalıdır (Gündoğan, 2001: 138-147).

Bugün günümüzde maalesef ki tecrübe yetersizliklerinin giderilmesi ve gençlerin mesleki bütünleşmelerinin sağlanması amacıyla mesleki okullarda okuyan öğrencilerin staj imkânlarının ve etkinliğinin artırılması, kayıt dışı istihdama yönelimin engellenmesi, gençlere işgücü piyasasının gereklilikleri hakkında farkındalık yaratılması, eğitim- istihdam ilişkisinin daha kuvvetlendirilmesi, işgücü eğitim düzeyi ve niteliğinin artırılması, mesleki eğitimin kalitesinin artırılarak mesleki eğitim mezunlarının tercih edilebilirliklerinin artırılmasının sağlanması ve aktif istihdam politikalarında genç işgücünün hedef kitle arasında önceliklendirilmesi (Ata, 2007: 116-117) gibi temel başlıklar kısmen gerçekleştirilse de hala ciddi eksiklikler mevcuttur. İşgücü piyasasının talep yönlü gerekliliklerinin uzun, orta ve kısa vadeli şekilde tespit edilmesi, özellikle mesleki ve teknik eğitimin bu yönde tasarlanmasına imkan vererek işgücü arzının bu gereklilikler dahilinde becerilere sahip olmasını ve beceri uyumsuzluk sorunun çözülmesine yardımcı olacaktır (Kılıç ve Bülbül, 2012: 45). Tüm yukarıdaki açıklamalar ışığında aktif istihdam politikalarını genel ekonomik durumun yanı sıra genç işgücü piyasası problemlerini de göz önünde bulundurarak uygulamak gerekmektedir. Buda genç işgücü piyasası programlarında ki üç temel unsurun yani ekonomik durum, ekonomide geliştirme potansiyeline sahip sektörler ve hedef grubun dikkate alınması gerektiği anlamına gelir. Ekonominin bir bütün olarak durumu uygun olan program türleri üzerinde ciddi bir etkiye sahip olacak (O’Higgins, 2004: 163) ve gençler için daha iyi işgücü piyasası ortamları oluşturulabilecektir.

Kaynakça

4857 sayılı İş Kanunu

Akay, A. (2012). “ İŞKUR ve Genç İstihdamı”, İstihdamda 3i: Genç İstihdamı İle Geleceğin Kapılarını Açıyoruz, ss. 50-54, Sayı:7, Ekim-Kasım-Aralık 2012.

Akbaş, G. & Apar, A. (2010). Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi, Özet Bilgi Notu, Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı, Ankara, 14 Eylül 2010.

Altınpınar, İ. (2012). “Genç İstihdamına Yönelik Teşvikler”, İstihdamda 3i: Genç İstihdamı İle Geleceğin Kapılarını Açıyoruz, Sayı:7, ss. 60-61, Ekim-Kasım-Aralık 2012.

Amankrah, J. Y. (2012). Youth Unemployment In Ghana: Prospects And Challenges, CEPA Briefing Paper, <http://www.cepa.org.gh/researchpapers/Youth73.pdf>

Ata, N. (2007). “Türkiye’de İşgücü Piyasasının Yapısı ve Genç İşsizlik”, TİSK Akademi, Özel Sayı 2:1, ss. 109-118.

Banerji, A. , Saksonovs, S., Lin, H. & Blavy, R. (2014). Youth Unemployment in Advanced Economies in Europe: Searching for Solutions, International Monetary Fund, European Department and Research Department, IMF Staff Discussion Note, December 2014.

Bayraktar, S. & İncekara, A. (2013). “Türkiye’nin Genç İşsizlik Profili”, Çalışma İlişkileri Dergisi, 4 (1), ss. 15-38, Ocak 2013.

Bresnick, D. (1984). “Policymaking by Partnership: Reshaping Youth Employment Policy”, Journal of Policy Analysis and Management, 4 (1), ss. 23-38, Autumn 1984.

Broussar, N. H. & Tekleselassie, T.S. (2012). Youth Unemployment: Ethiopia Country Study, International Growth Centre, Working Paper 12/0592, August 2012.

Bulut, I. (1997). “Psiko- Sosyal Gelişim Sorunları”, Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları, ss. 44-74, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayın No: 171, Kasım 1997.

Caroleo, F. E. & Mazzotta, F. (1999). Youth Unemployment And Youth Employment Policies İn Italy, Employment and Training Department International Labour Office Geneva, Employment And Training Papers 42.

Caroleo, F. E. & Pastore, F. (2002). Training Policy for Youth Unemployed in a Sample of European Countries, In: CELPE Discussion Papers. RePEc:sal:celdpd:68, DISCUSSION PAPER 68, giugno 2002, <https://ideas.repec.org/p/sal/celdpd/68.html>.

Caroleo, F. E. & Pastore, F. (2012). “Youth Participation İn The Labour Market İn Germany, Spain And Sweden”, Youth Unemployment And Social Exclusion İn Europe, ss. 109-133, Policy Press, Published online March 2012, Bristol, England. <http://dx.doi.org/10.1332/policypress/9781861343680.003.0007>

Çondur, F. & Bölükbaş, M. (2014). “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, Amme İdaresi Dergisi, 47 (2), ss. 77-93, Haziran 2014.

D’ippolito, N. (2011). “Youth Unemployment The Cases of Denmark and Italy”, Copenhagen Business School, October.

Davison, C. M. (2004). “Education And Employment Patterns Among Northern Aboriginal Youth: A Study Of Resiliency, Development And Community Health”, http://www.rha.is/static/files/NRF/OpenAssemblies/Yellowknife2004/3rd-nrf_plenary-3_davison_yr_paper.pdf

Durmaz, Ş., (2016). İŞKUR'un Uyguladığı İstihdam Politikalarının İşsizlerin Özgüven Ve Öz Yeterlilikleri Üzerinde Etkisi: Antalya- Isparta- Burdur Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dursun, S. & Aytaç, S. (2009). “Üniversite Öğrencileri Arasında İşsizlik Kaygısı”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XXVIII (1), ss. 71-84.

Eamets, R. & Humal, K. (2015). Policy Performance and Evaluation: Estonia, STYLE Working Papers, WP3.3/EE. CROME, WP3, Policy Performance and Evaluation Methodologies, Version – 1.0, University of Brighton, Brighton.

Eichhorst, W., Wozny, F. & Cox, M. (2015). Policy Performance and Evaluation: Germany, STYLE, Working Papers, WP3.3/DE, WP3 - Policy Performance and Evaluation Methodologies, CROME, University of Brighton, Brighton.

Erdoğan, E. & Özdemir, M. Ç. (2015). Eğitimli Genç İşsizliği Araştırması: Sakarya İli Örneği, Sakarya Yayıncılık, Sakarya, Nisan 2015.

Feather, N. T. & O'brien, G. E. (1987). “Looking For Employment: An Expectancy–Valence Analysis Of Job-Seeking Behaviour Among Young People”, British Journal of Psychology, 78 (2), ss. 251–272, May 1987.

Fougère, D. , Kramarz, F. & Magnac, T. (2000). “Youth Employment Policies In France”, European Economic Review, 44 (4–6), ss. 928–942, May 2000.

González-Menéndez, M. C., Mato, F. J., Gutiérrez, R. , Guillén, A. M., Cueto, B. & Tejero, A. (2015). Policy Performance and Evaluation: Spain, STYLE Working Papers, WP3.3/ES. CROME, University of Brighton, Brighton.

Gündoğan, N. (2001). Genç İşsizliği, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1320, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:173, Eskişehir.

Gyimah-Brempong, K. & Kimenyi, M. S. (2013). “Youth Policy And The Future Of African Development”, Africa Growth Initiative, Working Paper 9, April 2013.

Hadjivassiliou, K., Sala, L. K. & Speckesser, S. (2015). Key Indicators and Drivers of Youth Unemployment, STYLE Working Papers, WP3.1. CROME, WP3- Policy Performance and Evaluation Methodologies, University of Brighton, Brighton.

İzgi, B. B. (2012). “Genç İşsizliği Ve Eğitim İle Olan İlişkisi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (41), ss. 295-310, Yaz-2012.

Kahraman, B. (2011). Youth Employment and Unemployment in Developing Countries: Macro Challenges with Micro Perspectives, University of Massachusetts Boston, ScholarWorks at UMass Boston, Graduate Doctoral Dissertations, Doctoral Dissertations and Masters Theses, Graduate Doctoral Dissertations, Paper 36, 6/1/2011.

Kalkınma Bakanlığı, Beşinci Kalkınma Planı (1985-1989).

Karataş, K. (1996). Genç İşsizliği: Ekonomik Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Yayın No:2, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Kılıç, D. & Öztürk, S. (2014). “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama”, *Amme İdaresi Dergisi*, 47 (1), ss. 107-130, Mart 2014.

Korenman, S. & Neumark, D. (2000). “Cohort Crowding and Youth Labor Markets (A Cross-National Analysis)”, *Youth Employment and Joblessness in Advanced Countries*, (Ed.) Blanchflower, D. G. & Freeman, R. B., ss. 57-106, University of Chicago Press, January 2000.

Msigwa, R. & Kipsha, E. F. (2013). “Determinants Of Youth Unemployment In Developing Countries: Evidences From Tanzania”, *Journal of Economics and Sustainable Development*, 4 (14), ss. 67- 77.

Mujanović, E. (2013). *Youth Unemployment in Bosnia and Herzegovina: Current Situation, Challenges And Recommendations*, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES).

Mütevelliöğlu, N., Zambak, M. & Mert, M. (2010). “İşsizlik, Üniversiteli Gençlik Ve Gelecek: Bir Alan Araştırmasının Bulguları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11 (1), ss. 207- 229.

O’higgins, N. (2004). *Recent Trends In Youth Labour Markets And Youth Employment Polisy In Europa And Central Asia*, CELPE- DISES Discussion Paper 85, Ottobre.

O’higgins, N. (2003). *Trends in the Youth Labour Market in Developing and Transition Countries*, Social Protection Discussion Paper Series, No: 0321, Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank, October 2003.

Öztürk, Ö. (2012). “Türkiye’de Genç İstihdamı”, *İstihdamda 3i: Genç İstihdamı İle Geleceğin Kapılarını Açıyoruz*, Sayı:7, ss. 46-49, Ekim-Kasım-Aralık 2012.

Pastore, F. (2007). *Employment and Education Policy for Young People in the EU: What Can New Member States Learn from Old Member States?*, The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Paper Series, Discussion Paper No. 3209, December 2007.

Perugini, C. & Signorelli, M. (2010). “Youth Labour Market Performance In European Regions”, *Economic Change and Restructuring*, May, 43(2), ss. 151-185.

Polat, Ö. (2013). *Diyarbakır Genç İşgücü Araştırması*, Kalkan Matbaası, Ankara, Temmuz 2013.

Salami, C.G.E. (2011). “Entrepreneurship And Youth Unemployment In Nigeria: The Missing Link”, *Global Journal of Management and Business Research*, Volume XI, Issue V, Version I, ss. 20-27, April 2011.

Sanal, M. E. (2010). “Küresel Ekonomik Kriz ile Dünyada ve Türkiye’de Artan Genç İşsizliği”, *Toprak İşveren Dergisi*, Sayı: 88, ss.1-1.

Sayın, F. (2011). “Türkiye’de 1988-2010 Döneminde Eğitim ve Büyümenin Genç İşsizliğine Etkisinin Analizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (4), ss. 33-53, 2011.

Seçer, B. (2006). "Uluslararası Boyutuyla Genç İşsizliği ve Gençlere Yönelik İstihdam Politikaları", *TİSK Akademi*, 1 (2), ss. 78-97.

Sinha, P. (2013). *Combating Youth Unemployment in India*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Department for Global Policy and Development, Berlin, March 2013.

Toran, M. (2010). “Yoksul Çocukların Kaderi: Çalışmak”, *Türkiye’de Çocuk Emegi*, (Der.) İnal, K., Ütopya Yayınevi, 1. Baskı, ss. 290-313, Ankara, Şubat 2010.

Torun, M. & Arıca, F. (2011). “2008 Global Ekonomik Kriz’in Genç İşsizlik Açısından Değerlendirilmesi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (9: 1), ss. 163-177.

Yentürk, N. & Başlevent, C. (2007). Türkiye’de Genç İşsizliği, *Gençlik Çalışmaları Birimi Araştırma Raporu*, No: 2, Eylül 2007.

Қазақ Және Қырғыз Әдебиеттерінің Тарихын Дәуірлеу Үлгілері

Бауыржан ОМАРҰЛЫ¹

Summary

The article under consideration deals with the periodization of the history of Kazakh and Kyrgyz literature. It is necessary to take into consideration the factors that are common for the history of Turkic folklore. The fact that these nations leaved and developed, sharing common social space demands special attention in the process of analyzing their spiritual values. Adhering the unity of research methods during periodization of literature, it is important to determine the development peculiarities of each nation. The given research is focused on considerations of these requirements. The analysis of the valuable heritage relevance of the two countries is carried out basing on the source of the Kazakh and Kyrgyz literature, the commonality of literary personalities and the similarity of ways of development.

Keywords: periodization of history of literature, literature of Turkic nations, common figures, periodization methods.

Түйіндеме

Бұл мақалада қазақ және қырғыз әдебиеттерінің тарихын дәуірлеу мәселесі қарастырылған. Түбі бір түркі халықтарының сөз өнерінің тарихын дәуірлеу кезінде оларды ортақтастыратын факторларды ескеру қажеттігі туындайды. Әсіресе ұзақ уақыт бойы бір қоғамдық кеңістікте дамыған елдердің рухани құндылықтарын саралау барысында бұл проблемаға жете назар аударуға тура келеді. Әдебиетті дәуірлеу процесінде қолданылатын қалыпты әдіс-тәсілдердің біркелкілігін сақтай отырып, әр халықтың даму үрдістеріне байланысты ерекшеліктерді айқындап алған жөн. Ғылыми зерттеуде осы талаптар тұрғысынан ой қозғалады. Қазақ және қырғыз әдебиеттерінің бастау көздеріне, әдеби тұлғаларының ортақтығына, даму жолдарының ұқсастығына мән беріліп, екі елдің бағалы мұрасының өзектестігіне талдау жасалады.

Түйінді сөздер: әдебиет тарихын дәуірлеу, түркі халықтарының әдебиеті, ортақ тұлғалар, дәуірлеу тәсілдері.

Özet

¹ Л.Н.Гумилев атындағы, Еуразия ұлттық университеті, Астана қаласы, b_om777@mail.ru

Bu makalede Kazak ve Kırgız edebiyatları tarihini dönemselleştirme meselesi ele alınmıştır. Aynı köke sahip Türk toplumlarının söz sanatının tarihini dönemlere ayırma aşamasında onları birleştiren faktörleri dikkate almak ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bilhassa uzun yıllar boyunca tek toplumlu birlik (Sovyetler Birliği) çatısı altında gelişen halkların manevi değerlerini incelemek sözkonusu olduğunda bu meseleye daha da önem vermek gerekiyor. Edebiyatı dönemselleştirme sürecinde kullanılan kalıplaşmış usul ve metotların aynılığını muhafaza ederek, her toplumun gelişme süreçlerine bağlı özelliklerini net olarak belirlemek doğru olacaktır. İlmî araştırmada işte bu talepler doğrultusunda görüşler dile getiriliyor. Kazak ve Kırgız edebiyatlarının başlangıç dönemlerine, edebi şahsiyetlerinin ortaklığına, gelişme yollarının benzerliklerine yer verilmekte, iki halkın kıymetli mirasının bir kökten geldiği konusu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: edebiyat tarihinin dönemselleştirilmesi, Türk halklarının edebiyatı, ortak şahsiyetler, dönemselleştirme yöntemleri.

Түркі халықтары әдебиеті тарихын дәуірлеу мәселесін зерттеп-зерделеу барысында әр ұлттың сөз өнерінің ілгергі бастауларын, жүріп өткен жолын, даму үрдістерін, бағыт-бағдарларын жан-жақты қарастырудың маңызы зор. Бұл міндетті іске асыру кезінде екі талап басты назарда болмақ. Біріншіден, белгілі бір елдің рухани құндылықтарын түркі халықтарының ортақ әдебиетінің тарихы ауқымында саралау қажеттігі туындайды. Екіншіден, сол ұлт әдебиеті дамуының өзіндік ерекшеліктерін қаперге алған жөн. Түркі дүниесінде айтарлықтай орны бар қазақ және қырғыз әдебиеттерінің тарихын дәуірлеу мәселелеріне бойлап көргенімізде осы ұстаным негізгі түпқазығымыз саналды.

Түбі ортақ, тілі ұқсас түркі жұртының бір бұтағы болып саналатын қырғыз халқының әдебиеті де бастауын ежелгі дәуірден алатыны баршаға белгілі. Сан ғасырлар бедерінен негізін іздейтін әрбір халық өз тарихын әріден таратады. Оның рухани құндылығы – мәдениеті мен өнері де сол елдің төл тарихымен бірге дамиды. Көне заманда Енесайдың бойын жайлаған қырғыз халқы күні бүгінге дейін талай тар жол тайғақ кешуден, түрлі бел-белестен өтті. Ұлт болып қалыптасқан, жұрт болып тамыр жайған ұзақ та ұлағатты тарихтың қоңсы қонған қос халықты ортақтастыратын тұстары көп. Себебі, ұлы Абай айтқандай, «... еш қазақ қырғыз бен қазақтың бір тұқымдас екеніне таласпайды» [1, 166].

Әрине, әдебиет тарихын дәуірлеу үшін алдымен ұлт тарихын дәуірлеу мәселесін саралап алған абзал. Қазақ ғалымдары тәуелсіздік жылдарының алғашқы кезеңінен бастап ел тарихын жаңаша дәуірлеуді қолға алды. Мәселен, академик Манаш Қозыбаев ұлт тарихының дамуын тоғыз дәуірге бөліп қарастырады (1. Адам баласы қазақ сахарасында пайда болып, өмір сүрген тайпалар белесі; 2. Сақ, ғұндар заманы; 3. Түркі тектес тайпалар дәурені; 4. Қыпшақ белесі; 5. Моңғол үстемдігі; 6. Қазақ хандықтары: халық, ұлттың қалыптасуы; 7. Отаршылық бұғауында; 8. Қазақ халқы кеңес империясының уысында; 9. Қазақ халқы егеменді ел болған шағында) [2, 146]. Ол өз ұстанымына әлеуметтік, мемлекеттік және сыртқы факторлар жүйесін, азаттықты өлшем етсе, тағы бір академик Ханкелді Әбжанов Қазақстан тарихын мынадай дәуірлерге жіктейді: 1. Ежелгі дәуірдегі Қазақстан; 2. Түркілену, исламдану, қазақтану дәуіріндегі Қазақстан; 3. Қазақ хандықтары немесе табиғи-дәстүрлі даму дәуірі; 4. Зар заман дәуірі;

5. Тоталитарлық зорлық пен кеңестік модернизациялау дәуірі; 6. Азаттық дәуірі [3, 26-29]. Елдің даму кезеңдері осылайша айқындалғаннан кейін ұлттың сөз өнерінің ілгерілеу тарихын нақтылауға жол ашылады. Әлем халықтары қолданатын әдебиетті дәуірлеу тәжірибесінен кез келген ұлт қалыс қала қоймайды. Бұл – қазақ әдебиетіне де, қырғыз әдебиетіне де қатысты мәселе.

Қырғыз әдебиетінің басқа ұлттар әдебиетінен ерекшеленіп тұратын өзіндік өзгешелігі болды. Әлемдік деңгейде теңдесі жоқ рухани құбылысқа айналған, шоқтығы биік шығарма – «Манас» эпосы жұртшылыққа кең танылды. Манас – қырғыздың әйгілі батырының ардақты есімі ғана емес, ұлт бірлігінің символы, ұлттық идеясының бойтұмары ретінде дәріптеліп, күні бүгінде ұлы ұғым есебінде халықпен бірге жасасып келеді. Қырғыз әдебиетінің тарихы ғана емес, қырғыз мемлекеттігінің тарихы да Манас атымен байланыстырылады. Бұл елдің әдебиеті Манастан тамыр тартады дегеннің өзінде әдебиет тарихын дәуірлеудің жөн-жосығы о бастан айқын екені байқалып тұрды.

Қырғыз әдебиетінің ежелгі және кейінгі тарихын зерттеуге әр жылдарда қазақтың белгілі ғалымдары мен әдебиеттанушылары мол үлес қосты. Әсіресе, Ш.Уәлиханов, М.Әуезов, Ә.Марғұлан, Ә.Қоңыратбаев, А.Мусинов, С.Садырбаев, М.Жолдасбеков, Т.Омаров сынды ғалымдардың қырғыз әдебиетіндегі тұлғаларды танытуға, «Манас» эпосын жүйелі зерттеуге, екі ел әдебиетінің өзара байланыстарын зерделеуге сіңірген еңбектері зор.

Тегінде, қырғыз әдебиетін дәуірлеу барысында «Манас» эпосына арнайы тоқталған жөн. Себебі, қырғыз әдебиетіндегі Манас дәуірінің өзі түбегейлі зерттеуді қажет етеді. Ежелгі заманнан тамыр тартатын «Манас» эпосы көрші елдің бүкіл тарихының шежіресі екені белгілі. Бір шығармаға бір елдің бірнеше ғасырға жалғасқан жылнамасы жинақталуының мысалдары басқа елдердің әдебиетінде көп кездесе бермейді. Сондықтан эпос халықтың даму тарихымен байланысты болған соң ол әдебиет тарихын дәуірлеудің де нысаны ретінде қарастырылмақ. Қырғыз елінің осы басты шығармасында халықтың өмір сүрген дәуірінің әр кезеңінен мәлімет беретін түрлі сюжеттер бар. Әдебиеттің тарихын түзгенде де, ел әдебиеті тарихын дәуірлегенде де «Манас» эпосы басты өлшем болуға тиіс.

Академик Ә.Марғұланның бұл эпос туралы ой-пікірлері қырғыз әдебиетінің тарихын дәуірлеу қағидаттарына жол ашады. Ол шығарманың бастауын көне түркі дәуіріне апарып тірейді. Ғалым Күлтегін жазулары мен эпостың сюжеттерінен өзіндік ұқсастық іздейді [4 129]. Қырғыз ғалымы С.Мұсаев «Манас» пен «Күлтегін» ескерткіштерінің арасынан соншалықты байланыс байқамайтынын, белгілі бір нақты тарихи оқиғалардан алынды деуге ешқандай негіз жоқтығын айта келіп, екеуіндегі кейбір сюжеттердің, көптеген детальдардың жақын екендігі ойлантпай қоймайтынын мойындайды [5, 39].

Алуан түрлі қоғамдық-саяси факторларға байланысты баршамызға ортақ түркі тарихы бүгінгі түркі мемлекеттерінде әркелкі оқытылатыны, түркі тілінің ежелгі бастау-бұлақтары өзінше түсіндірілетіні, тіпті бүкіл түркі әлеміне ортақ латын әліпбиі әр түрлі сипатта қолданылып жүргені сияқты әдебиеттануды игеруде де біршама қайшылықтар туындайды. Әркім өз ыңғайына қарай икемдеуге тырысса да, көне түркі дәуіріндегі тарих – бір тарих екені даусыз. Сол секілді бұл кезеңдегі әдебиеттің тарихы да бір сипатта болмақ. Ендеше, әдебиеттің арғы тарихын ортақтастырып дәуірлеудің қай жағынан алғанда да тиімді екеніне дау жоқ. Осыған орай қырғыз зерттеушісі Б.Кебекованың пікіріне сүйенсек, «Қырғыз-қазақ фольклорында ұқсас сюжет, ортақ мотив кездеспейтін

жанр мен түр табу қиын. Сөйтіп, екі халықтың көптеген шығармалары тақырыптары мен сюжеті жөнінен, ал кей жағдайда тексттері де ұқсас бола береді» [6, 267].

Қырғыз әдебиетін дәуірлеуде қазақ әдебиеті тәжірибесінің үлгі болатын тағы бір себебін атап көрсетелік. Қырғыз арасында қазақтың, қазақ арасында қырғыздың рухани құндылықтарының әбден сіңісті болып кетуінің мысалдары өте көп. Ш.Уәлиханов зерттеген «Манас» жырына қазақтар айрықша ықылас танытады, оны өзі шығармасындай құрметтейді. Қазақ ішінде де ара-тұра «Манас» жырын айтушылардың кездесуі, жаңа туған перзенттеріне эпос кейіпкерінің есімін беруі – осының айқын көрінісі. Қырғыз елі қазақ әдебиетінің төл мұралары – «Қыз Жібек» пен «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» эпикалық жырларын ерекше қадірлеп, өздерінің табиғатына жақын тартып, «Қырғыз әдебиетінің тарихына» енгізген.

Көне түркі дәуірінен тамыр тартатын қырғыз әдебиеті қай кезде де қазақ әдебиетімен тығыз байланыста дамыды. Тарихи бастау көздеріміздегі шығармалардың ортақтығын былай қойғанда, ауыз әдебиетінің біркелкі үлгілері екі елдің де әдеби мұрасын толықтырып тұратынына көңіл аудармауға болмайды. Әдебиеттің кейбір үлгілерінің екі елде бір мезгілде, бірдей бағытта қатар дамуының мысалдары өте көп. Осының өзінен әдебиет тарихын жүйелеуде де, оның тарихын дәуірлеуде де қос халыққа ортақ белгілі бір заңдылықтар қалыптасып отырғанын аңғару қиын емес. Сондықтан бай тәжірибесі, берік ұстыны бар қазақ әдебиеті тарихын дәуірлеу үлгісі қырғыз әдебиетіне де көп жағдайда үйлесе кетеріне дау жоқ.

Отаршылдық кезеңнің кесепатын қатар көрген қазақ және қырғыз қоғамында ұлттық үндестікті әйгілеген қарсылық поэзиясының қатар дамуы мінез-құлқымыз бен менталитетіміздің өзектес екенін айғақтайды. Осыған орай қазақ әдебиетінде «зар заман» өкілдері, ал қырғыз әдебиетінде «заманчы ырчылар» тобы қалыптасты. М.Әуезов әдебиетті дәуірлеу мәселесін көтерген «Әдебиет тарихы» атты зерттеу еңбегінде бұл мезгілді арнайы қарастырып, «Зар заман ақындары» деген тарау енгізгені белгілі. Ал қырғыз әдебиетінде бұл кезең тұтас бір дәуір ретінде зерттелген жоқ. Сондықтан да ел тарихы үшін маңызды осы мезгіл әдебиетті дәуірлеудің нысанасына айналмады. М.Әуезов «көшпелі дәуір әдебиеті» деп бағалап, ауыз әдебиеті мен жазба әдебиетінің ұштасатын тұсы деп сипаттама берген зар заман кезеңі қырғыз әдебиеті үшін де өтпелі аралық болуға тиіс. Отаршылдыққа қарсы шыққан ақындар – Қалығұл Байұлының «Ақырзаман», Арыстанбек Бұйлашұлының «Тар заман», Алдаш Молданың «Хал заман», Молда Қылыштың «Зар заман» жырлар топтамалары қырғыз зар заман поэзиясының (замана поэзиясы) негізін қалап, мектебін орнықтырды.

Бұл шығармалардың «Зар заман» деп аталуы немесе атауында «заман» сөзінің болуы қырғыз әдебиетінің тарихын дәуірлеу барысында ескеруге өзінен-өзі сұранып тұр. Сондықтан қырғыз әдебиетінің тарихында «заманчы ырчылар дәуірі» деген кезең болуға тиіс деп санаймыз.

Қазақ әдебиеті тарихын дәуірлеу мәселесінің үнемі шешімін табуына Алаш ағартушыларының, ірі оқымыстылардың теңдесі жоқ еңбектерінің ерекше ықпалы болғанын ұмытпағанымыз жөн. Телегей-теңіз халық мұрасын сақтаудың маңызын түсінген қазақ қайраткерлері жиырмамыншы ғасырдың басында-ақ, әдебиет тарихын дәуірге бөліп жіктеудің, сол арқылы оны ұлт тарихымен тығыз байланыстырудың қажеттігін жақсы білген. Осы тұрғыдан алғанда Алаш қайраткері Р.Мәрсековтің 1915 жылы әуелі әдеби жиында айтылған, кейін «Қазақ» газетінде жарияланған «Біздің қазақ әдебиетінің осы кезге шейінгісін үш дәуірге бөлуге болады. Бірінші дәуірі – ескі

замандағы қазақ арасына жазу таралмай тұрған кез. Екінші дәуір жазудың қазақ арасына көбірек таралған заманы. Абай марқұмнан бері қазақ әдебиетінің үшінші дәуірі басталады» [7, 154-156], – деген пікірін ептеген шарттылығына қарамастан руханияты қатар өрбіген қай ұлттың әдебиеті үшін де үлгі етуге болар еді. Р.Мәрсеков жобалаған әдебиет тарихын дәуірлеудің алғашқы мысалы Абайы болмағанмен Манасы бар қырғыз әдебиетін дәуірлеу мәселесінен алшақ кете қоймайды. Оның үстіне Мәрсековтің мінездеген алғашқы екі дәуірі көрші елдің әдебиет нұсқалары үшін де жат болмайды. Бұл да қос халықтың заманды сезіну ортақтығының әдебиетке ықпал еткенінің нақты көрінісі.

Қырғыз әдебиетін дәуірлегенде қазақ әдебиетінің даму кезеңдерін қалыптаған Б.Кенжебаев үлгісін естен шығармаған жөн. Оның ұсынуы бойынша «I. Бұрынғы әдебиет (V-XV ғасырлар арасы). Қазақ ру-тайпаларының ежелгі ру, ұлыс дәуірлеріндегі әдебиеті. Көбінше сол замандардағы түрік ру-тайпаларымен бірге жасаған ортақ әдебиет. II. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет (XV-XIX ғасыр арасы). Қазақтың өзіндік әдебиеті. III. Қазақтың XIX ғасырдағы жаңа, сыншыл, реалистік әдебиеті. IV. Қазақтың XX ғасыр басындағы (1900-1920 жылдардағы) әдебиеті. V. Қазақ халқының Ұлы Октябрь социалистік революциясынан кейінгі советтік әдебиеті» [8, 14] болып жіктелген әдебиет тарихы ілгерідегі ортақ рухани құндылықтарымызды түгелдеу үшін тиімді болғаны сөзсіз. Әдебиетімізді бірнеше ғасырға жылжытуға негіз болған дәуірлеудің бұл түрін жаңаша сипатта қолданудың артықтығы жоқ. Әдебиетті дәуірлеу өз тарихының жоқ-жітігін түгелдеуге де қызмет етуге тиіс.

«Әдебиет дегеніміз – халық тарихының көркем бейнесі, бейнелі шежіресі. Сол себептерден де әдебиет тарихын дәуірлеуді қолға алған кездерден бастап, оның шегараларын жылдармен немесе ғасырлармен анықтап отырған дәстүр күні бүгінге дейін жалғасып келеді» [9, 229], – деген Д.Ысқақұлының пікіріне сүйенсек, қырғыз әдебиетін дәуірлеу мәселесіне байланысты шешімі табылуға тиіс міндеттер көп. Көркем сөзінің мәйегі жағынан өзіндік орны бар көрші елдің әдебиеті қай үлгіні де жатсынбайды. Тек оны «Манастай» мәңгілік ескерткіші, баға жетпес бай мұрасы бар халықтың сөз өнеріне бейімдеп, жөнімен орнықтыруды ойластырған жөн.

Осыған орай қырғыз әдебиеті тарихын дәуірлеу мәселесіне байланысты мынадай ұсыныстар білдіруді дұрыс деп санаймыз. Біріншіден, қырғыз әдебиетін дәуірлеуді «Қырғыз әдебиетінің тарихы» көптомдығының құрылымын есепке алып отырып жүзеге асыру керек. Екіншіден, әдебиетті дәуірлеу барысында көрші елдер үлгілеріне, оның ішінде қазақ әдебиетін кезеңдеу тәжірибесіне сүйенген абзал. Үшіншіден, әдебиетті дәуірлеу кезінде қырғыздың шоқтығы биік «Манас» эпосы, «Замана поэзиясы», Шыңғыс Айтматов шығармашылығы сияқты теңдесі жоқ құндылықтарына айрықша орын берілуі керек.

Баршаға тиімді оңтайлы әдіспен, логикалық жүйемен, орнықты үлгімен дәуірлеу жүзеге асатын болса, қырғыз әдебиетінің мәртебесі де биіктей түспек. Қырғыз әдебиетінің тарихын дәуірлеуде осындай белгілі бір ұстанымдар мен қағидаттар болуға тиіс. Өйткені, әдебиетті дәуірлеу тәжірибесі жолға қойылған елдер қандай да бір негізге, әдістемелік ұстынға сүйенеді. Сондықтан да олардың әдебиетті дәуірлеу үлгісі орнықты болып шығады. Тарихы аса бай қырғыз халқының әдебиеті үшін де дәуірлеу принциптері соншалықты қажет. «Әлемдік әдебиеттануда әдебиет тарихын дәуірлеудің басты да негізгі үш принципі бар. Орыс ғалымы П.Н.Сакулиннің пікіріне сүйеніп айтар болсақ, олар: хронологияны негіз етіп ұстанатын аналитикалық принцип, әдебиетке ықпал ететін басты қоғамдық-саяси ағымды басшылыққа алатын гетерогендік принцип және өнердің

өз ерекшелігінен туындайтын табиғатын арқау ететін автогендік принцип. Әдебиеттанудағы бұл принциптер қазақ әдебиеттануына да тән деуге негіз бар» [10, 130], – деген А.Жұмағұловтың пікірін қаперге ала отырып, осыны қырғыз әдебиетінің мысалына да қолдануға болар еді.

Ежелгі дәуір әдебиетін зерттеген қазақ ғалымы Н.Келімбетов «VI-XV ғасырлар арасындағы түркі тектес ру-тайпалармен бірге жасалған ортақ әдебиеттің өзін төмендегідей хронологиялық дәуірлерге бөліп қарастырған жөн» деп тұжырымдап, былайша жіктеуді ұсынады:

1. VI-IX ғасырлардағы көне түркі әдебиет ескерткіштері.
2. X-XII ғасырлардағы әдебиет. Бұлар негізінен Қараханид түріктерінің тілінде жазылған әдеби ескерткіштер деуге болады.
3. XIII-XIV ғасырлардағы әдебиет. Бұл кезең әдебиет тарихында Алтын Орда – Хорезм дәуірі деп те аталады. Аталған дәуірдегі туындылар жалпы түркі әдеби тілінің (шағатай) қыпшақ диалектісі негізінде жазылған [11, 11].

Жалпы, бауырлас елдердің бәрінің әдебиетін дәуірлеу мәселесіне әсер еткен ортақ факторлар бар. Сондықтан қырғыз әдебиетін дәуірлеуді Орталық Азиядағы рухани құндылықтары біркелкі дамыған басқа да республикалардың тәжірибесімен салыстыра қарастырған ләзім.

Қырғыз әдебиетінің тарихын дәуірлеуде әдебиеттің қайтадан қалпына келтірілген ақтаңдақ беттері маңызды роль атқарады. Әдебиеттің ақтаңдақ беттері отаршылдық дәуірдің өрістеген мезгілі – XIX ғасырға ғана тиесілі емес, ел еркіндігіне тұсау салған XX ғасырды да қамтиды. Жаңалық пен жақсылыққа ұмтылған, ұлтық сананы ағартуға тырысқан ояну дәуірін қырғыздар да бастан өткерді. Қырғыз әдебиетінің Қасым Тыныстанов, Садық Қарашев сияқты озық ойлы өкілдері XX ғасырдың алғашқы ширегінде жаңа қырғыз әдебиетінің негізін салды. Олардың көзқарасы мен түсінік-танымы қазақ әдебиетіндегі ағартушылық дәуірдің талап-тілектерімен үйлес келеді. Қазақ әдебиетіндегі ағартушылық дәуірді Д.Қамзабекұлы былайша сипаттайды: «Қазақ ұлтының тарихи-әдеби процесіндегі Ағартушылық кезең шамамен XIX ғасырдың 60-жылдарынан XX ғасырдың 30-жылдарына дейін жетпіс жылға жуық созылады. Ал мұны бір-бірімен байланыстағы үш бөлік құрайды: 1. Бастапқы ағартушылық (1860-1890); 2. Негізгі ағартушылық немесе Алаш ағартушылығы (1890-1920); 3. Инерциялы ағартушылық (1920-1929)» [12, 33]. Осы өлшем қырғыз әдебиетінен де алыс кете қоймайды. Қырғыз әдебиетінің тарихын дәуірлеуде де ұлтқа үлгі, елге бағдар болған ояну кезеңі жан-жақты ескерілуге тиіс.

Сонымен, бағзы заманнан бері сан ғасырлар бедерінде үздіксіз дамып келе жатқан қырғыз әдебиетінің тарихын қалай дәуірлеген жөн? Қазақ зерттеушілерінің кейінгі жылдардағы ұсынған үлгілерін саралай келе Ш.Елеуқеновтің дәуірлеу туралы ұсынысы көңілге қонымды екенін аңғаруға болар еді. Ғалым «қазақ халқының түрік текті және төл әдебиетінің тарихы соңғы жылдардың ғылыми табыстарын есепке ала отырып, төмендегіше жүйеленуге тиіс екендігін» айтады:

1. Ежелгі әдебиет: сақ, ғұн, түрік ескерткіштері, араб жазуына көшкеннен кейінгі жазба туындылар (біздің заманымызға дейінгі II ғасырдан бастап, біздің жыл санауымыздың XV ғасырына дейін).
2. Қазақ фольклоры: миф жанрынан бастап барлық түрлері (көне заманнан осы уақытқа дейін).

3. Дара ақындар жасаған ауызша әдебиет (XIV-XX ғасырлар).

4. Қазақтың төл жазба әдебиетінің бастаулары (XIX ғасыр).

5. Қазақтың XX ғасырдағы әдебиеті. Оның тараулары:

а) Қазақ реалистік, романтикалық және ағартушылық сипаттағы ұлттық жазба әдебиетінің өркендеуі. Абай асуы (XX ғасырдың басынан 1929 жылға дейін).

ә) Қазақ халқының кеңес дәуіріндегі әдебиеті (1917-1991 жылдар).

б) Қазақтың қазіргі әдебиеті (1991 жылдан қазақ әдебиетінің жаңа тарихы жазылған уақытқа дейін) [13].

Осы дәуірлеудің кейбір тұстары қырғыз әдебиетінің тарихын да қамтиды. Бірақ көрші елдің сөз өнерінің өз ерекшеліктері бар екенін де ұмытпаған жөн.

Ал қырғыз ғалымы Б.Койчубев әдебиеттанушы әріптестерінің соңғы уақыттағы еңбектеріне сүйене отырып, қырғыз әдебиетінің тарихын кезеңдеудің мынадай үлгісін ұсынады:

Мифологиялық және фольклорлық кезең. Бұл – көркем метафоралар фантастикалық формада нақты бейнелік көрініс тапқан, бірақ қоғамдық сана ойдан шығарылған көркем дүниеге сенген дәуір.

VI–XIII ғасырлардағы ежелгі және ілгергі классикалық түркі тілдес әдебиет. Бұл кезеңге Орхон-Енесей жазба ескерткіштері, Махмұт Қашғари, Жүсіп Баласағұн т.б. еңбектері енеді.

XIII–XVIII ғасырлардағы халықтық-поэтикалық шығармашылық және қолжазба әдебиеті. Бұл кезеңде Орталық Азия өңірін қоныстанған байырғы халықтарды қырғыздармен этногенетикалық ортақтық, аймақтық көршілік, діни тұтастық, тұрмыстық және мәдени өзара әрекеттестік біріктіреді.

XIX–XX ғасырлардағы ақындық поэзия. Бұл – әдебиеттану терминологиясында орныққан заманшы-ақындар мен демократ ақындардың шығармашылығы, олардың поэтикалық сөз өнерінің жиынтығы. Ақындық поэзия фольклорлық дәстүрдегі авторлық бастаманы қалыптастыруға ықпал етті, соның негізінде *XX ғасыр басындағы қолжазба және баспа әдебиеті* өмірге келді.

Қырғызстанның кеңестік кезеңдегі кәсіби әдебиеті. Бұл кезең жанрлардың әртүрлілігі, стильдер, көркемдік даралық айқындалған ұлттық әдебиет жүйесі алғаш пайда болып, орнығып, дамуымен аяқталады. Бұл дәуір аясында өзіндік әлеуметтік-идеологиялық және мәдени-эстетикалық даму кезеңдері байқалды.

Тәуелсіз Қырғызстан Республикасының әдебиеті – ұлттық әдебиет тарихының 1990 жылдардан бастан бүгінге дейінгі кезеңі [14, 4].

Сондықтан, елдің тарихи жылнамасын, рухани құндылықтардың даму жүйесін, оған қоғамдық-әлеуметтік факторлардың ықпалын, ұлттың сөз өнерінің өз ерекшелігін ескере отырып, біз қырғыз әдебиетін дәуірлеудің мынадай үлгісін қосымша ұсынып отырмыз.

1. Ежелгі дәуір әдебиеті (көне дәуірдегі әдебиет нұсқалары).

2. Қырғыз фольклоры (ауызекі шығармашылық түрлерінің дамуы) .

3. Қырғыздың жазба әдебиеті (ел тарихындағы руханият ескерткіштері).

4. Қырғыздың ел ақындарының шығармашылығы (ақындық дәстүрдің дамуы (XIV-XIX ғасырлар)).

5. Отаршылдық дәуірдегі әдебиет (замана ағымы өкілдерінің шығармашылығы (XIX ғасыр))

6. Қырғыздың ағартушылық сипаттағы әдебиеті (XIX ғасырдың екінші жартысы – XX ғасырдың басы).

7. Кеңестік дәуірдегі қырғыз әдебиеті (XX ғасыр басынан 1991 жылға дейін)

8. Қазіргі қырғыз әдебиеті (Тәуелсіз Қырғызстанның сөз өнері).

Қырғыз әдебиетінің нұсқаларын зерттеген тәжірибемізге сүйене отырып, бауырлас ел әдебиетінің табиғатына осы үлгі де біршама жақын келеді деп ойлаймыз. Әдебиетті дәуірлеу – әлі де ұзақ ізденуді талап ететін күрделі процесс. Сондықтан қырғыз әдебиетінің тарихын кезеңдеу туралы ақтық сөзді қырғыз әдебиетшілерінің өздері айтуға тиіс.

Сонымен, түркі жұртының бөлінбес бөлшегі – қазақ және қырғыз әдебиеттері рухани құндылықтарға өте бай екенін айтуға тиіспіз. Осыншама мол мұра ортақ тарихи кезеңдердің, шығармашылық ықпалдастықтың, асқақ рухымыздың, биік әлеуетіміздің арқасында жинақталған. Әдебиет тарихын дәуірлеу мәселесін шешу үшін тұтас түркілік руханият шежіресіне қай халықтың қаншалықты үлес қосқанын айқындаудың маңызы зор. Бұл тұрғыдан алғанда, қазақ және қырғыз әдебиеттерінің әрдайым шоқтығы биік тұратынына дау жоқ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

Абай. Біраз сөз қазақтың түбі қайдан шыққаны туралы // Екі томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Жазушы. Т 2. – 200 бет.

Қозыбаев М. Тарих зердесі: Замана асуы. 1 кітап. Алматы: Ғылым, 1998. – 344 бет

Әбжанов Х. Қазақстан: ұлттық тарих, идея, методология. Алматы: Елтаным, 2014. – 328 бет.

Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар. Алматы: Жазушы, 1985. – 368 бет.

Мусаев С. «Манас» эпосу. // Кыргыз адабиатынын тарихы. «Манас» жана манасчылар. 2 том, Бишкек: Шам, 2004. – 616 бет.

Кебекова Б. Қырғыз-қазақ фольклорлық байланыстары // Қазақтың қазіргі халық поэзиясы. Алматы: Ғылым, 1973. – 313 бет.

Мәрсеков Р. Қазақ әдебиеті жайынан // “Қазақ” газеті. Алматы: Қазақ энциклопедиясы Бас редакциясы, 1998. – 560 бет.

Б.Кенжебаев. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. – Алматы: Ғылым, 1973. – Б. 170 б.

Ысқақұлы Д. Әдебиет тарихын зерттеудің өзекті мәселелері. Жұлдыз, 2012, №11.

Жұмағұлов А. Қазақ әдебиеті тарихын дәуірлеудің ғылыми тәжірибесі. Филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Астана, 2007. – 148 бет.

Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. Алматы: Ана тілі, 1991. – 264 бет.

Қамзабекұлы Д. Алаш және әдебиет. – Астана: Фолиант, 2002. – 474 бет.

Елеукенов Ш. Революцияға дейінгі қазақ әдебиеті тарихын кезеңдеу хақында ойлар. Заман Қазақстан, 1999 жыл, 7 шілде.

Койчуев Б.Т. Центральноазиатская литература как многонациональный контекст: История русского дискурса (от древности к XXI веку). Бишкек, 2010. – 174 стр.

Economic Fragilities Generated While Growing: Turkish Economy

Ahmet ŞAHİNÖZ¹, Zahra FOTOUREHCHI²

Abstract

After experiencing recurrent deep crisis, Turkish economy has entered a strong and consistent growth process at the beginning of the century. While the economic success was showing itself in the international area, “Turkish case” has become a separate topic among the field research. In this sense, it was seen that Turkey was suggested to developing countries as a unique “growth model”. Wide economic reforms that were applied by the Transition to Strong Economy Program of April 2001, liquidity abundancy that were occurring in the world financial markets and the anchor that was provided by the complete membership conversations to the European Union were the essential dynamics that have stimulated the economic growth. The economic growth, which was around 7%, that was performed between the years 2002-2007 and inflation’s dropping to one digit numbers from the ratios %50-%60 after 25 years were the most significant macroeconomic indicators of the growth in question. While the economic growth was consolidating the political power of the current government, increased the reputation of the International Monetary Fund (IMF) which was the corporate builder of the 2001 reforms, but was having the trust issues that were sourcing from the fiscal crisis of South East Asia which were experienced at the end of the nineties.

However, the strong success which was explained here should not conceal some sorts of economic fragilities that were becoming more and more serious included in the general economy. The sources of these fragilities were the structural problems of Turkish economy like the “inadequate capital” and “insufficient high technology”. Historically, Turkey has been facing the lack of capital in reality. Manorialism (Tımar system in the Ottoman Turkish) in the Ottoman Empire which was the dominant order in the Ottoman agricultural environment and which was an Asiatic type of production, did not allow the capital accumulation. When the Republic’s industrial growth move which was relied on the import substitution model experienced the lack of liquidity, Turkish economy adopted “outward oriented growth” strategy with the IMF supported consistency program which is known as 24 January Decisions. From that point on, Turkey that was compounded with the global economy first via real and after financial markets would start to compensate her internal financial deficits by the foreign capital. Self-feeding foreign capital flow has created a growth model that was dependent on foreign capital and has increased the foreign financial asset fragility of Turkey. Despite more than 430 Billion \$ foreign debt, there was only 90 Billion \$ of stocks in the Central Bank of Turkey and current deficits’ converging to 5% of GDP, which can be counted as a red line for being dependent to foreign resources, were the indicators of the fragility in question. Foreign direct investments that were in a decreasing trend because of the economic, political and geopolitical reasons made these fragilities deeper. Increasing fragility usually keeps the dynamics of crisis alive and by the increasing exchange rates, it results in inflationist pressures. After FED’s

¹ Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, sahinoza@gmail.com

² Asistant Prof., University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran, z.faturechi@yahoo.com

announcement of the monetary tightening in 2013, economic growth's decrease and becoming a fluctuated norm, inflation's approaching to two-digit number level were the results of this foreign resource dependency.

As well as the insufficiency of the capital has a background, the lack of high technology has historical reasons. However, the main problem was the inability of performing the research and development (R&D) projects while imposing the import substitution policies. High technology products that were transferred from the abroad as an obligatory during the founding process of industries in Turkey, were used directly in the production stage instead of making analysis in order to develop new technologies in the R&D centers. A technology strategy based on the continuous transfer is preparing an environment that lead the economic growth to demolish and to become stable, the case which is called liquidity trap. While such a technology transfer model is consolidating the technologic dependency, it increases the need of foreign capital and the sensitivity of foreign financial capital as well. Since the industry is dependent on the foreign technology and inputs, the problem of growth without employment is becoming a current issue. One of the most important reasons of the unemployment rate's being insisting on around 10% levels even though the growth rates were around 7-8% at the beginning of the century is the growth without unemployment case in question.

The solutions to the essential problems that were faced by the Turkish economy like inadequate savings, foreign deficit and foreign debts, that is to say, like dependency of foreign capital should be searched in basic dynamics that stimulates the economic growth. Main purpose of this paper is first to detect macroeconomic fragilities in order to find growth-fragility path that was faced by the Turkish economy during its growth process in the recent years. For this purpose, the relationship between the yearly economic growth data and basic economic fragilities like the investment, saving, foreign debt and foreign deficit will be tried to detect with respect to statistical data. The content of the paper will be the 15 years of economic growth experience of Turkey at the beginning of the century. In this frame, quantitative and theoretical analysis will be made based on the macroeconomic data between the years 2002-2017. After all, this analysis will be compared with the economic fragilities that were mentioned above. Related to the results of the analysis, requirements of the economy-from R&D policies to education, agriculture to democracy, tax policies to diplomacy-will be emphasized. Since the world financial markets have a major effect on the Turkish economy, reduction practices of this economic dependency will be searched.

Keywords: Economic growth, saving deficit, foreign capital fragility, foreign debt, current deficit, intermediate good import, reformations

Büyürken Üretilen **Kırılganlıklar: Türkiye Ekonomisi**

Özet

Art arda yaşanan büyük krizlerin ardından, Türkiye ekonomisi yüzyılımızın hemen başında güçlü ve istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir. Ekonomik atılım uluslararası platformda yankı uyandırırken, "Türkiye vakası" akademik dünyada alan araştırmalarına konu olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin gelişen birtakım ülkelere özgün "büyüme modeli" olarak önerildiği de görülmüştür. Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile gerçekleştirilen

geniş çaplı reformlar, dünya finans piyasalarında oluşan likidite bolluğu ve Avrupa Birliği (AB)'ye tam üyelik sürecinin ivme kazanmasının sağladığı çıpa ekonomik büyümeyi harekete geçiren temel dinamikler olmuştur. 2002-2007 arasında gerçekleştirilen yıllık ortalama yaklaşık % 7'lik bir büyüme ve çeyrek asırdır % 50-60'larda dolaşan kronik bir enflasyonun tek haneli rakamlara düşmesi söz konusu ekonomik atılımın en belirgin makroekonomik göstergeleridir. Ekonomik başarı mevcut hükümetin siyasi gücünü perçinlerken, Nisan 2001 reformlarının kurumsal mimarı olan, ancak 1990'lı yılların sonlarında yaşanan Güneydoğu Asya mali krizinden bu yana çok ciddi bir güven sorunu yaşayan Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) da itibarını arttırmıştır.

Ancak burada kayda geçirilen güçlü başarı, ekonominin barındırdığı ve giderek ciddileşen birtakım kırılmalıkları perdelememelidir. Ekonomik kırılmalıkların kaynağında, "sermaye yetersizliği" ve "ileri teknoloji zayıflığı" gibi Türkiye'nin yapısal sorunları bulunmaktadır. Türkiye tarihsel olarak, gerçekten de sermaye yoksulu bir ülkedir. Osmanlı tarımında hâkim olan özel mülkiyetten yoksun "Ön Asya" tipi bir üretim tarzı olan "tumar" sistemi sermaye birikimine izin vermemiştir. Cumhuriyet döneminin ithal ikamesine dayalı sanayileşme-kalkınma hareketi 1970'li yılların sonunda döviz darboğazına girince, 24 Ocak Kararları" diye anılan IMF destekli istikrar programı ile Türkiye ekonomisi "dışa açık büyüme" stratejini benimsemiştir. Bu andan itibaren önce reel ardından da finansal piyasalar aracılığı ile küresel ekonomiye eklemlenen Türkiye, iç finansman açıklarını yabancı sermaye ile kapatmaya başlayacaktır. Kendi kendini besleyen dış kaynak akımı yabancı sermayeye bağımlı bir büyüme modeli yaratmış ve yıldan yıla Türkiye'nin dış finansman kırılmalığını arttırmıştır. 430 Milyar \$'ı aşan bir dış borç karşısında Merkez Bankası (MB) stoklarının 90 Milyar dolarlar düzeyinde bulunması ve cari açığın, dış kaynaklara bağımlılığın kırmızıçizgisi sayılan GSYH'nin % 5'ine yaklaşması söz konusu kırılmalığın başlıca göstergeleridir. Ekonomik, politik ve jeopolitik nedenlerle son yıllarda düşüş eğilimi gösteren doğrudan yabancı sermaye yatırımları söz konusu kırılmalığın daha da artmasına neden olmuştur. Artan kırılmalık ekonomik kriz dinamiklerini hep canlı tutarken, aşırı döviz kuru artışlarıyla da enflasyonist baskılara yol açmaktadır. ABD Merkez Bankası Fed'in parasal sıkılaştırmayı gündeme getirdiği 2013 yılından itibaren Türkiye'de ekonomik büyümenin düşmesi ve dalgalı bir seyir izlemesi, enflasyonun yeniden çift haneli rakamlara doğru tırmanması söz konusu yabancı kaynak bağımlılığının bir sonucudur.

Sermaye yetersizliği gibi, ileri teknoloji eksikliğinin de tarihsel nedenleri vardır, ancak asıl sorun ithal ikamesi politikalarının uygulandığı dönemde ciddi bir Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) stratejisinin yaşama geçirilememiş olmasıdır. Sanayilerin kuruluş aşamasında zorunlu olarak dışarıdan transfer edilen ileri teknolojiler, Ar-Ge merkezlerinde özümsemiş yeniden üretilmek, yani teknoloji geliştirmek yerine üretim süreçlerinde doğrudan kullanılmışlardır. Kesintisiz transfere dayalı bir teknoloji stratejisi, sanayide yüksek katma değerli ürüne geçiş olanaklarını kısıtlayarak, günümüzde "orta gelir tuzağı" diye isimlendirilen ve ekonomik gelişmenin belirli bir süre sonra tıkanıp yerinde saymasını ifade eden duruma düşülmesine de ortam hazırlamaktadır. Bu türden bir teknoloji transferi modeli teknolojik bağımlılığı perçinlerken, ülkenin yabancı sermaye gereksinimini, giderek de dış finansman kırılmalığını arttırmaktadır. Sanayinin yabancı teknoloji ve girdilere bağımlılığı istihdamı da olumsuz yönde etkilemekte, bu bağlamda "istihdamsız büyüme" sorununu gündeme getirmektedir. Türkiye'nin 2000'li yılların başında gerçekleştirdiği yıllık % 7-8'lik büyümeye karşın işsizliğin % 10'larda direnmesinin en önemli nedenlerinden biri de işte bu yabancı girdi bağımlılığı ile kendini gösteren "istihdamsız" ya da "zayıf istihdamlı" büyümedir.

Türkiye'nin ekonomik büyüme sürecinde karşılaşılan tasarruf yetersizliği, cari açık ve dış borçlar, yani dış finansman bağımlılığı gibi temel sorunların çözümü, yeni yüzyılın başında ekonomik büyümeyi harekete geçiren temel dinamiklerde aranmalıdır. Bu çalışmada temel amaç, öncelikle Türkiye ekonomisinin büyüme sürecinde son yıllarda karşılaştığı makroekonomik kırılganlıkların saptanıp büyüme-kırılganlık kısır döngüsünü ortaya çıkarmak olacaktır. Bu çerçevede yıllık ekonomik büyüme trendleri ile yatırım, iç tasarruf, dış borç ve cari açık gibi temel ekonomik kırılganlıklar arasındaki bağlantı istatistiki verilerle saptanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın kapsamı, Türkiye'nin yeni yüzyılın hemen başında uygulamaya koyduğu on beş yıllık ekonomik büyüme deneyimi olacaktır. Bu çerçevede, Türkiye'nin 2002-2017 dönemi makroekonomik göstergeleri üzerinden teorik ve kantitatif çözümler yapılarak, sonuçların araştırmanın başında ortaya konulan "ekonomik kırılganlık" hipotezleri ile karşılaştırması yapılacaktır. Araştırma sonuçlarına bağlı olarak, Türkiye ekonomisinin Ar-Ge politikasından eğitime, tarım politikasından demokrasiye, vergi politikalarından iç-dış siyasete çok geniş bir ekonomik ve siyasi alanda reforma gereksinimlerine vurgu yapılacaktır. Dünya finans piyasalarının durumu Türkiye için bir veri olduğu için de, ekonominin dış kaynaklara olan bağımlılığı aşamalı olarak azaltılmasının yolları aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, tasarruf açığı, dış finansman kırılganlıkları, dış borçlar, cari açık, ara malı ithalatı, reformlar

Giriş

Türkiye ekonomisinin gündemine yoğun bir biçimde ancak 21. asırda düşmüş olsa da, genel olarak finansman, özel olarak da dış finansman sorununun kökleri, ülkenin siyasi tarihi kadar eski bir zaman dilimine ve ekonomi politikaları kadar geniş bir alana yayılmaktadır. Bu bağlamda sermaye birikimini engelleyen "Tımar sistemini, teknolojiye dış bağımlılığı perçinleyen "sanayi politikalarını, yabancı sermayeyi hesapsızca kullanan "ekonomik büyüme stratejilerini ve nihayet tasarruf dinamiklerini zayıflatan yapısal sorunları kısaca irdelemek gerekecektir.

Tarihsel Sermaye Birikimi Sorunu: "Tımar Sistemi"

Osmanlı imparatorluğunun temel gelir kaynağı tarım olmuştur. Söz konusu tarımda, "tımar sistemi" diye adlandırılan bir sosyo-ekonomik örgütlenme biçimi mevcuttur (Şahinöz, 2011: 189). İşlenen toprağı çıplak mülkiyeti, esas itibarıyla devlete (sultana) aittir. "Saban girip ziraat yapılan yerlerde mülk olmaz", ya da "mülk sultanındır" tarihi özdeyiş ve kayıtlar "miri" toprak düzeninin göstergeleridir (Divitçioğlu, 1981: 45). Yükseliş dönemi tahrir defterlerine dayalı olarak H. İnalçık (1973: 10), Osmanlılar' da miri rejimin toplam tarımsal topraklarının % 90'ını kapsadığını hesaplar ve Ö. L. Barkan (1980: 806) da, merkezi devlet bütçesinin toplam vergi gelirlerinin yarısının (% 49,8) tımar topraklardan sağlandığını belirtmiştir.

Miri topraklar üzerinde çalışan ve "reaya" olarak adlandırılan doğrudan üretici bir kiracı konumundadır. Ekip-biçtiği topraklar karşılığında devlete "aşar" adı altında, aynı olarak sabit oranlı bir ürün vergisi öder. Ancak söz konusu vergi oranları devlet gelirlerinin harcamaları karşılamaya yetmediği, özellikle Osmanlı'nın savaşları kaybetmeye başladığı gerileme dönemlerinde arttırıldığı da bilinmektedir. Köylü yani reaya kendisine tahsis edilen toprağı işlediği ya da en azından vergisini ödemeye devam ettiği sürece söz konusu toprağın tasarruf, yani kullanma hakkını korur. Köylü ailelerine tahsis edilen "raiyet çiftlik"leri, genelde bir çift

öküz ile aile emeğinin işleyebileceği genişlikte bir tarımsal alanı kapsamaktadır. Bu nedenle Osmanlı tarım sistemine “çift-hane” (İnalçık, 1998:18) sistemi de denilmektedir. Bu ölçütlerden anlaşılın, raiyet çiftliklerin, yani çift-hane sisteminin dönemin teknolojisine göre en küçük ölçekli ekonomik birimler olduğudur.

Osmanlı kanunnameleri, tarımın temel üretim birimleri olan raiyet çiftliklerin miras ya da satış yoluyla bölünüp parçalanmasını ve reayanın mülksüzleştirilmesini önleyici hükümler içermektedir. Sözü edilen kanunnameler, tersi bir gelişmeyi de, yani toprağın belirli ellerde yoğunlaşmasını, toprağa dayalı bir aristokrasinin oluşmasını, aynı çerçevede büyük ticari çiftliklerin oluşmasını da engellemeye çalışmıştır. Toprak yoğunlaşmasını engelleyen devlet, böylece ekonomik ve sosyal farklılaşmanın önüne set çekip kırsal alanda doğabilecek olası sosyal farklılaşma-çatışmaların önünü almaya çalışırken, toprağa dayalı bir aristokrasinin oluşumunu engelleyerek olası sermaye birikimi dinamiklerini de köreltmıştır. Söz konusu dönemde temel sermaye birikim aracı olan “tarımsal artığa” da devlet tarafından vergiler yoluyla el konulmuş ve saray-devletin cari harcamalarında kullanılmıştır.

Tarımsal artığın pazara yönelen bölümü ise, geçimlik bir ekonominin sınırları içerisinde işlem görmüştür. Tarımsal artığın geçim ekonomisi çerçevesinde değerlendirilmesi, her şeyden önce, Osmanlı tarım sisteminin üzerine oturduğu sosyal yapılanmanın, bir başka anlatımla, reayanın tasarrufuna bırakılan toprak ve tımar üzerinde vergileri toplamaya memur edilen sipahinin idaresine tahsis edilen dirlik miktarlarının “geçimlik ekonomi” düzeyi ile sınırlandırılmasının bir sonucudur. Ülke genelinde, küçük el tezgâhları düzeyinde bulunan sanayi faaliyetleri, sınırlı kentleşme ve zayıf ticaret de, teknolojik gelişme-verimlilik artışı yoluyla pazara sunulan artığın sürekli bir büyüme tarzı tutturabilmesini özendirmemiştir. Tarımsal artığı ekonomik açıdan değerlendirecek piyasaların çok sınırlı olması kadar, söz konusu artığa artan vergiler ve değişik salmalar yoluyla devlet ya da aracılar tarafından el konulma tehlikesinin bulunması da teknolojik gelişmeyi caydırmıştır. Bu bakımdan, Osmanlı tarım teknolojisi, toprağın işlenmesinde, Antik çağ ve Bizans döneminden (Ducellier, 1988:148) beri kullanılan kara saban düzeyini ve nadasa dayalı ikili rotasyon sistemini aşamamıştır.

Aslında zaman içerisinde çok fazla bir gelişme gösterememiş olsa da, öteden beri azımsanamayacak bir ulaşım ağına ve kent ekonomisine sahip olan Anadolu, Osmanlı döneminde, F. Braudel’in deyimi ile “dışa açık bir dünya ekonomisi” niteliği kazanamamıştır. Aynı zamanda, fiziki üretim ekonomisine alt yapı oluşturup, ticaret sermayesini olası bir sınıflı gelişmenin finansmanına yönlendirememiştir. Mevcut ticari ekonomi, Batı’da 17. ve 18. yüzyıllarda olduğu gibi bütün mal ve hizmetleri, toprak dâhil tüm üretim araçlarını parasal değeri olan bir metaya dönüştürebilecek bir güce sahip olamamıştır.

Osmanlı tarımının mevcut sosyo-ekonomik koşulları köklü bir dönüşüme olanak vermezken, pazar-kent ekonomisi de tarımsal üretim artışlarını özendirebilecek ve teknolojik bir atılımın kapılarını zorlayacak düzeyde bir gelişme gösterememiştir. Kaldı ki, üretim, fiyat oluşumu ve dış ticaret başta olmak üzere, tarımsal piyasalar ve ticari faaliyetler de, “sermaye ve işgücüne el koyma yetkisini elinde bulunduran devletin” (Mantran, 1989:210) hep sıkı denetimi altında yürütülmüştür. 18. yüzyıldan itibaren pamuk, tütün, buğday, üzüm, incir, fındık ve zeytinyağı gibi sınırlı sayıda tarımsal ürüne ve coğrafyaya (Veinstein, 1994:131–146 & Quataert, 2008:41) dayalı olarak gelişen ihracatın yarattığı ek talep-fiyat artışı da Osmanlı tarımını, köklü bir teknolojik atılım sürecine sokmaya ve kapsamlı bir biçimde değişim ekonomisinin içine çekmeye ve nihayet tarım kesiminde yeni bir sosyo-ekonomik oluşumun temellerini atmaya yetmemiştir. Ekonomi politikaları değişim, birikim ve üretim ekseninde

değil de, “kıtlık-bolluk” yani “tedarikçilik” anlayışı ile şekillenen devlet de dış pazarlara açılmanın yarattığı ekonomik enerjiyi geleneksel yapıları dönüştürme yönünde kullanmamıştır.

Çağın değişen ekonomik, idari ve teknolojik koşullarına uyum sağlayamayan, mevcut vergi gelirleri de büyüyen devlet harcamalarını artık karşılayamayan, üstelik savaş düzeninin değişmesi ile ordu içerisindeki önemi de giderek azalan tımar sistemi 17. yüzyıldan itibaren çözülmeye başlamıştır. Tımar rejimin bozulması, H. İnalçık (1941: 245) ve H. Cin (1995: 336) gibi iktisat tarihçilerinin de belirttiği gibi, siyasi, iktisadi ve sosyal düzenini büyük ölçüde bu yapı üzerine inşa eden Osmanlı imparatorluğunu da yıkılış sürecine sokacaktır.

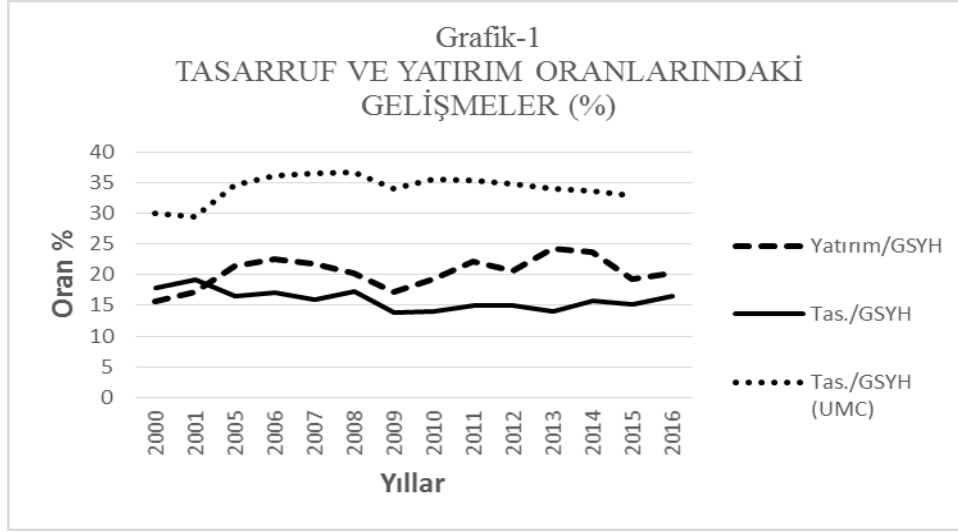
Kuruluşundan itibaren üretim ve değişime dayalı bir birikim süreci oluşturamayan Osmanlı devleti, artan askeri, idari ve yatırım harcamaları karşısında önce vergileri arttırmakla yetinmiştir. Ancak vergi artışları da devlet harcamalarını karşılamaya yetmeyip, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dış dünyaya hızlı bir biçimde başlayan borçlanma süreci, E. Z. Karal’ın deyimi ile “Osmanlı’nın mali iflası” ile sonuçlanmıştır (Karal, 1983: 237). Öğleki, 1875 yılında 18 milyon sterlin olan toplam devlet gelirin karşılık, Osmanlı devletinin 11 milyon sterlin yıllık dış borç seviyesi ve 200 milyon sterlin toplam dış borcu vardır. Söz konusu borçlarını ödeyemediği için 1875 yılında Ramazan Kararnamesi ile iflasını ilan eden Osmanlı yönetimi, 1881 yılında imzaladığı Muharrem Kararnamesiyle, devletin tütün, tuz, içki vs. gibi temel vergi gelirlerini toplayıp dış borçların ödenmesine aracılık yapacak, yönetimi yabancıların elinde olan Düyun-ı Umumiye İdaresi kurulmuştur. “Osmanlı Maliyesi 1881 yılında yürürlüğe giren “Muharrem Kararnamesi” ile Düyun-ı Umumiye İdaresi’nin denetimine girmiştir.” (Tokgöz, 2011: 26-27). Osmanlı’nın son borç taksiti ise, Cumhuriyet hükümetleri tarafından, 1954 yılında ödenebilmiştir. Mevcut ekonomik yapı içerisinde kısıtlı sermaye birikiminin gerçekleştirildiği sanayi, ticaret ve mali kesimlerin büyük ölçüde, I. Dünya Savaşı sonrasında ülkeden ayrılan gayrimüslimlerin ellerinde bulunması Osmanlı sermaye birikiminin bir başka zaafıdır. Sonuç olarak Osmanlı imparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti’ne, “artı” değil de “eksi” bir sermaye birikimi aktarıldığını söyleyebiliriz.

Tasarruf Açığı ve Finansal Kırılganlıklar

Bir ülkede ekonomik büyüme için yatırımlara, yatırımların finansmanı için de tasarruflara gereksinim duyulur. Yatırımları için iç tasarrufları yetersiz kalan ülkeler, yatırım-tasarruf eşitliğini sağlamak için dış tasarruflara, yani yabancı sermayeye başvururlar. İç tasarruflarda kronik yetersizlikler bu tür yabancı sermaye girişlerine süreklilik kazandırıp ulusal paranın aşırı değerlenmesine yol açarlar. Aşırı değer kazanan ulusal para ise, ulusal malların dış pazarlarda rekabet gücünün azalması nedeniyle ihracatın yavaşlamasına ve cari açıkların kronikleşmesine neden olurlar. Kısaca yatırımlarla iç tasarruflar arasındaki açık, en son çözümlemede cari işlemler dengesine açık yazılmaktadır.

Türkiye ekonomisinin büyürken yarattığı en önemli kırılganlıklardan birisi olan dış finansman bağımlılığı, tam da bu tasarruf açığı sorununa bağlı olarak gelişip ekonomiye kök salmaktadır. Tasarruf açığının, sermaye birikimine izin vermeyen Osmanlı dönemi üretim biçimleri ve ağır vergi yükleri başta olmak üzere, derin tarihi kökenleri olduğuna şüphe yoktur. Ancak düşük iç tasarruf düzeyleri ve buna bağlı yatırım-tasarruf açıkları Türkiye’nin bugün de yalın bir gerçeğidir. Grafik 1.’de görüldüğü gibi, Türkiye’nin içerisinde bulunduğu gelişen ülkelerde ortalama iç tasarruf oranları, yani yurtiçi tasarrufların Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYH) oranı % 30’larda dolaşırken, Türkiye’de bu oranın yarısı düzeyinde, yani % 14-16’lerde kalmaktadır. Dünya genelinde, ortalama yurtiçi tasarruflar son çeyrek asırda % 25’lerde, neredeyse sabit bir düzeyde seyrederken, gelişen ülkelerde ortalama 4-5 puan artmış,

bizde ise tam tersi 4-5 puan gerilemiştir. Dünya Bankası'nın (2017) verilerine göre de, düşük gelirli ülkeler dışında Türkiye'nin tasarruf oranı diğer tüm ülkelerin gerisinde bulunmaktadır.

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı (2017) – Dünya Bankası (2017).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, hatta 1950'li yıllara kadar tasarruf açıkları, yatırımlar düşük tasarruf düzeylerine yakın oranlarda gerçekleştirilerek en düşük düzeylerde tutulabilmiştir. Nitekim 1923-1950 döneminde, % 8-9'luk iç tasarruflara karşılık yatırımların GSYH'ye oranları % 9-10'lar düzeyinde gerçekleşmiştir. 1930'lu yılların Cumhuriyet Bayramlarında sokakları süsleyen "Denk Bütçe-Düzgün Ödeme; İşte Cumhuriyet Maliyesi" afişleri, söz konusu dönemde uygulanan mali disiplinin bir göstergesidir. Yatırım oranları 1950'lerde % 14'lere ve 1960'lerden sonra % 18-20'lere yükselmiştir. Bu oranın % 20'lerin üzerine çıkması ise, ancak 1980'lerin ikinci yarısından itibaren mümkün olmuştur. Son 30 yıl içerisinde zaman zaman % 26-27'lere kadar yükselen bu oran, zaman zaman da % 20'lerin gerisine düşmüştür.

Türkiye'de ekonomik büyümenin yarattığı finansal kırılganlık sürecinin 1950'li yıllarda başladığını söyleyebiliriz. Zira 1950'li yıllarda kaydedilen yatırım oranlarındaki artış, yatırım kaynağı olan yurt içi tasarruflarda sağlanan artışlar sonucunda gerçekleşmemiştir. Örneğin, 1950'li yılların başında yatırım oranları % 12 ve 1950'lerin ikinci yarısında % 15'lere tırmanırken yurtiçi tasarruf oranları, sırasıyla % 8-9 ve % 12-13'lerde kalmıştır (Tuncer, 1985: 1136). Türkiye ekonomisinin dışa açılma yönünde adımlar attığı 1950'lerin başında 2-3 puan arasında dolaşan iç tasarruf-yatırım açığı, kısmen Merkez Bankası'nın II. Dünya Savaşı sırasında biriktirdiği altın ve döviz rezervleri, kısmen ABD'den gelen 351 milyon \$'lık Marshall Yardımı ve kısmen de ihracat artışı ile telafi edilebilmiştir. Ekonominin döviz darboğazı ve yüksek enflasyon nedeniyle krize gireceği 1950'lerin ikinci yarısında ise, zaman zaman 3 puanı aşan farklar ancak yurtdışı tasarruflar, yani dış borçlarla kapatılabilmektedir. Türkiye Uluslararası Para Fonu (IMF) ile ilk "İstikrar Programını" işte bu adı geçen kriz sonrasında, Ağustos 1958 tarihinde imzalanmış ve TL'nin Dolar karşısındaki değeri 280 kuruştan 900 kuruşa çıkarılmıştır (Tokgöz, 2011: 158). İstikrar programı dâhilinde Türkiye'nin 400 milyon \$'lık dış borcunun ödemesi ertelenirken, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'den Türkiye'ye 359 milyon \$'lık yeni kredi sağlanmıştır. 1958 İstikrar Programı, daha sonraki yıllarda birçok defa tekrarlanacak Türkiye'nin "finansal kırılganlığının" ilk işaretidir.

1960'lı yıllarda başlayan Planlı Kalkınma döneminde ekonominin dış kaynaklara bağımlılığını azaltmak için yurt içi tasarruflara özel bir önem verilmiştir. "Planlı kalkınmanın

ilkelerinden birisi de kalkınmayı büyük ölçüde milli kaynaklara dayandırmak, ekonominin yabancı kaynaklara muhtaç olmamasını sağlamaktır... Bu amaçla bir yandan toplumun gönüllü tasarruflarını artırmayı teşvik eden, öte yandan da gönüllü tasarrufların yeterli olmayışı nedeni ile kamu tasarruflarını yükseltici bir politika izlenecektir.” (II. BYKP, 1968: 102). Bu isabetli hedef saptamalarına karşın yurtiçi tasarruflar, dönem içerisinde belirli bir artış sağlasalar da yine de yatırımların gerisinde kalmışlardır. 1950’li yıllarda % 14-15’ler düzeyinde olan yatırım/GSYH oranları, planlı dönemde “İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme” stratejilerinin uygulanması nedeniyle sürekli artarak 1960’lı yıllarda % 17-18’lere ve 1970’li yıllarda % 20-25’lere yükselmiştir. Söz konusu dönemlerde yurtiçi tasarruf oranlarındaki artışlar sırasıyla % 16-17 ve % 17-18’lerde kalmıştır (IV. BYKP, 1979).

Yukarıdaki verilerden anlaşıldığı üzere, 1960’lı yıllarda, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) (1963-1967) ve II. BYKP (1968-1972) dönemlerinde yatırımlar artarken tasarruflar da artmış, yatırım-tasarruf açığı 1-2 puanlarda kalmıştır. Plan hedeflerinde döviz ve teknoloji kaynağı olarak görülen yabancı sermaye girişleri sınırlı kalsa da, 1960’lı yılların hemen başında Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye giren işçi dövizleri ve küçük boyutlarda da olsa giderek artan turizm gelirleri bir yandan mevcut yatırım-tasarruf açığını kapatırken, bir yanda da yeni gelişen sanayinin döviz gereksinimlerini büyük ölçülerde karşılayabilmiştir. Örneğin, 1964 yılında 9 ve 1968 yılında 107 milyon \$ olan işçi dövizleri, 1972 yılında 740 ve 1973 yılında 1183 milyon \$’a kadar yükselmiştir (II. BYKP, 1968:23-Tokgöz, 2011: 189,196).

III. BYKP (1973-1977) döneminde yatırım oranları ciddi bir artışla zaman zaman % 25’lere kadar yükselmiş ve arkadan gelen IV. BYKP (1979-1983) yıllarında ise, yine % 20’nin üzerinde, ancak % 20-21’lerde bir seyir izleyebilmiştir. Yatırımlardaki bu ciddi artışa karşılık yurtiçi tasarruf oranları bir önceki dönemin düzeyinde, % 17-18’lerde kalmıştır. Bu durumda yatırım-tasarruf açığı büyümüş, öyle ki 1977 yılında 7 puana kadar yükselmiştir. 1970’li yılların ikinci yarısında söz konusu açığın köklü bir biçimde artışı yurt dışı tasarruflara, yani yabancı sermayeye olan gereksinimi de hızlı bir biçimde arttırmıştır. 1973/74 “petrol krizi” ve 1974 “Kıbrıs Barış Harekâtı”, Türkiye’nin dış finansman kaynaklarına olan gereksinimi artıran iki önemli dışsal faktör olmuştur. Bu koşullarda Türkiye, hesap sahiplerine kur garantisi sağlayan kısa vadeli yüksek faizli bir dış borçlanma yöntemi olan Döviz Çevrilebilir Mevduat uygulaması ile borçlanabilmiştir. Türkiye’nin 1977 yılında 1.753 milyon \$’lık ihracat gelirine karşılık, % 60’ı kısa vadeli olmak üzere toplam dış borç miktarı 11.439 milyon \$’a yükselmiş bulunuyordu (TÜİK, İstatistik Göstergeler, 2014). Kısaca, planlı dönemin başında hedeflenen “dış kaynaklara bağımlılığın azaltılması” bir yana, zamanla artan dış kaynaklara bağımlılık ekonomiyi dış ödeme güçlükleriyle karşı karşıya bırakmıştır. Ödeme güçlükleri nedeniyle 1978 ve 1979 yıllarında “dış borç ertelenmesine” başvurmak durumunda kalan Türkiye, petrol gibi temel gereksinim mallarının ithalatını dahi gerçekleştiremeyecek düzeyde büyük bir döviz darboğazı ile karşı karşıya kalmıştır.

Döviz darboğazı, Türkiye’nin 20 yıl aradan sonra yaşamış olduğu ikinci büyük “finansal kırılganlık”tır. Birincisinde olduğu gibi, ikincisinde de IMF’nin yardımına başvurulacak ve “24 Ocak 1980 İstikrar Programı” adı altında yeni bir yapısal uyum paketi uygulamaya sokulacaktır. 24 Ocak Kararlarının önemi, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak, fiyat istikrarı sağlamak, dış ticareti serbestleştirmek, döviz darboğazını aşmak gibi salt bir yapısal uyum programı olmanın ötesinde, “İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme” stratejilerinden “Dışa Açık Büyüme” stratejilerine geçişi temsil etmesi, bir başka anlatımla, Türkiye ekonomi politikalarında ciddi bir kırılma noktasına damga vurmasından ileri gelmektedir.

Kur ve teşvik politikaları ile desteklenen ihracat gelirleri ve işçi dövizlerindeki artışlar sayesinde döviz darboğazı kısa sürede aşılmıştır. Ancak dışa açılan ekonominin gerektirdiği yoğun altyapı ve sektörel yatırımlar nedeniyle, tasarruflarda gerçekleştirilen 1-2 puanlık artışlar karşısında iç tasarruf düzeyi yetersiz kalmıştır. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren % 24'lere yükselen yatırım oranlarını ise % 22-23'lük tasarruf oranları izlemiştir. Tasarruf oranları 2000'li yılların başına kadar, 1996 yılı (% 19,8) hariç, hep % 21-22'ler düzeyinde gerçekleşmiştir. 1990'lı yılların yatırım oranları ise % 24-25 düzeyinde seyretmiştir. Aslında 1990'lı yıllarda kronik bütçe açıkları nedeniyle kamu kesimi tasarruf açıkları olmamış olsaydı, yurtiçi tasarruf oranları hiç şüphesiz % 25-30 arasında bir platoya yerleşmiş olacaktı. Tasarruflarda artışa karşın yatırım-tasarruf dengesinin hep negatif olması yabancı sermayeye duyulan gereksinimi sürekli hale getirmiştir.

24 Ocak 1980 Kararları sonrası dışa açık büyüme stratejileri çerçevesinde başlatılan mali serbestleşme ile yabancı sermaye girişlerinin önü açılmıştır. 1982 yılında Türk Parası Kıymetini Koruma Yasasınının 28 sayılı kararı ile bankalara döviz alım-satımı yapma ve 1984 yılında Türk Parası Kıymetini Koruma Yasasınının 30 sayılı kararı ile Türkiye'de yerleşiklere döviz bulundurma ve döviz işlemi yapma hakkı verilmiştir. 1989 tarihli "Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar" ile de Türk Lirası konvertibl hale getirilip yabancı sermaye giriş-çıkışları tamamen serbestleştirilmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye'ye "sıcak para" girişi kolaylaştırılmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları sınırlı bir düzeyde kalırken dış borçlar yıldan yıla artış göstermiş ve 1980 yılında 16,2 milyar \$ olan toplam dış borç miktarı, 1990 yılında 49,0 ve 2000 yılında 118,8 milyar \$'a yükselmiştir (Karagöl, 2010: 8). Portföy yatırımları şeklinde gelen sıcak para, bir yandan kronikleşmeye başlayan bütçe açıklarını kapatmak için kullanılırken, bir yandan da iç talebi canlı tutan tüketici kredilerine mali kaynak sağlamıştır.

Kronikleşen kamu açıklarının neden olduğu yüksek reel faiz oranları TL'nin aşırı bir biçimde değerlenerek dış ticaret açıklarının ve enflasyonun artmasına yol açmıştır. Yoğun sıcak para girişleri bankaların döviz açık pozisyonlarını da tehlikeli boyutlara taşımıştır. Bozulan iç ve dış makroekonomik dengeler, % 70'lere varan bir devalüasyonun yer aldığı "5 Nisan 1994 İstikrar Tedbirlerinin" alınmasını gerektirmiştir. Bu arada TL'ye yeniden güven sağlamak ve tasarrufları arttırmak için Mayıs 1994'te tüm banka mevduatları sigorta kapsamına alınmıştır. Siyasi kaygılarla pek fazla uygulama olanağı bulamayan 5 Nisan istikrar tedbirleri, 1999 yılında enflasyonun % 60'ın üzerinde gerçekleşmesine, ekonominin % 6 oranında küçülmesine ve % bütçe açığının 12'ye yaklaşmasına engel olamamıştır. Bu koşullarda IMF ile yeni bir stand-by anlaşması imzalanmış ve 2000 yılı başında üç yıl vadeli bir "Enflasyonla Mücadele Programı" uygulamaya konulmuştur. Ancak söz konusu program uygulamaya girdikten 14 ay sonra, 22 Şubat 2002'de döviz kurlarının patlaması ile çökmüştür. Bu sefer 14 Nisan 2001 tarihinde yine IMF ile yeni bir stand-by anlaşması imzalanmış ve "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adı altında oldukça kapsamlı yeniden yapılanma ve reform programı açıklanmıştır.

Bankacılıktan sosyal güvenlik kurumlarına, tarım politikalarından özelleştirmeye kadar uzanan geniş bir alanda yapılan reformlar, AB ile tam üyelik ilişkilerindeki gelişmenin yarattığı güven ortamı ve uluslararası piyasaların sunduğu likidite bolluğu Türkiye'nin ekonomik krizleri arkada bırakarak, 2002 yılından itibaren güçlü ve sürekli bir büyüme sürecine girmesini sağlamıştır. Yeni program çerçevesinde IMF'nin vermiş olduğu 16,2 milyar \$'lık taze kaynağın ve özelleştirmelerden elde edilen gelirlerin (2002-2008 döneminde 35 milyar \$) de bu ekonomik atılıma büyük finansal katkı verdiğini belirtmeliyiz.

1990'lı yıllarda % 21-22 düzeyinde gerçekleşen yurtiçi tasarruflar ise, 2000'li yılların başında itibaren % 20'nin altına düşüp günümüzde % 14-16'lara kadar gerilemiştir (Ekonomik

ve Sosyal Göstergeler, 2017). Söz konusu oranın 2009, 2010 ve 2013 yıllarında % 13'ler düzeyinde kaldığını da belirtmeliyiz. 2009 kriz yılı hariç kamu kesimi tasarrufları % 3-4'lük düzeyini dönem boyunca korurken, 1990'lı yılların tersine bu sefer özel kesim tasarruflarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. 2000'li yıllarda, 1990'lı yıllara göre yatırım düzeyinde de ciddi bir düşüş olmuş ve ortalama yıllık yatırım oranları % 20'nin altına düşmüştür. Ancak tasarruf oranlarındaki düşüş çok daha yüksek olduğu için Türkiye ekonomisi 2000'li yıllarda yüksek ve sürekli bir tasarruf-yatırım dengesizliği, yani tasarruf açığı sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. 2009 sonrası yıllık ortalama tasarruf açığı 6 puana kadar yükselmiş, 2011 yılında ise, 8 puana yaklaşmıştır (Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 2017).

Eylül 2017 tarihinde Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan ve 2018-2020 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Program (OVP) da önümüzdeki üç yıl için yıllık ortalama 4 puan dolayında yatırım-tasarruf oranı farkı öngörmektedir. OVP'nin bu öngörüsü, Türkiye'nin mevcut tasarruf politikalarında bir değişiklik olmayacağı ve buna bağlı gelişen finansal kırılma noktalarının da kronikleşerek devam edeceği anlamına gelmektedir.

Kalkınmanın finansmanı için gerekli fonların tasarruflardan sağlanması için, henüz ilk Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, "Halkın gönüllü olarak yapacağı tasarrufun artması için uygun ortam ve organizasyonun bulunması şarttır." (I. BYKP, 1963: 526) denilmiştir. Söz konusu Plan'ın aynı sayfasında, "Tasarruf artışı, gelir dağılımındaki farklılıkları büyütücü yönde değil, azaltıcı yönde olmalıdır." denilerek de, sosyal açıdan dengeli bir kalkınmanın hedeflendiği bildirilmiştir.

1950'li yıllarda ortalama % 10-11 düzeyinde bulunan yurtiçi tasarruf oranları, ekonomik kalkınma atılımlarının sanayileşme temeline dayandırıldığı 1960'lı yıllardan itibaren her on yılda ortalama üç puan gibi mütevazı miktarlarda artarak, 1990'lı yıllarda % 21-22'lere kadar yükselmiştir. Düşük gelir düzeyi, gelir dağılımındaki dengesizlikler, sermaye piyasalarının gelişmemiş olması, mevcut tasarrufların mali piyasaların dışında altın-gümüş ya da arsa gibi geleneksel araçlara yönelmesi ve para politikalarının gönüllü, maliye politikalarının zorunlu tasarrufları özendirici niteliklerden yoksun olmaları tasarruflardaki artışı sınırlamıştır. OECD ülkeleri içerisinde gelir dağılımının en gayri adil olduğu ülkelerden birisi de Türkiye'dir. IMF'nin yayınladığı 2017 tarihli Dünya Ekonomik Görünümü isimli raporunda, üst gelir gruplarının servet birikimlerine yönelik olarak gerçekleştirilecek olan bir vergi artışının gelir dağılımında belirli bir iyileşme sağlarken, sermaye birikimi ve büyüme üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmayacağı belirtilmektedir. Gelişmiş sanayi ülkelerinde bozulan gelir dağılımları maliye politikaları aracılığı ile bir ölçüde dengelenirken, Türkiye gibi gelişen ülkelerde maliye politikaları dolaylı gelirleri ön plana çıkararak, tam tersine bozulmanın daha da ağırlaşmasına neden olmaktadır. Doğrudan vergilere yönelen maliye politikaları, maliye politikalarına ek olarak da ücretler politikaları yoluyla gelir dağılımında yapılacak iyileştirmelerin Türkiye'de tasarruflar üzerinde olumlu etki yapması beklenebilir. Gelir dağılımındaki dengesizliklerin azaltılması, düşük ve orta gelirli grupların satın alma güçlerinde iyileşmeler yapıp toplam talebi arttırarak ekonomik büyümenin hızlanmasına da yardımcı olacaktır.

Yukarıda saydığımız yapısal sorunlar, farklı derecelerde de olsa 2000'li yıllarda da sürmüştür. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın araştırmasına (2017) göre, toplumun % 56'sı gelir yetersizliği ve % 26'sı borçları nedeniyle tasarruf yapamamaktadır. Bu bakımdan, AB ülkeleri genelinde % 149 olan banka mevduatlarının GSYH'ye oranı, Türkiye'de % 56'ya kadar düşmektedir (Türkiye Bankalar Birliği, 2017). Nüfusun üçte birini oluşturan ve tasarruf yapma potansiyeli bulunan orta gelirli kesimin, 2000'li yıllarda artan sıcak paraya bağlı tüketici kredisi genişlemesinden de yararlanarak konut, taşıt, beyaz eşya, akıllı telefon gibi dayanıklı tüketim

mallarına ve yurtiçi-yurtdışı turizm hizmetlerine talebinin artması nedeniyle hane halkı tasarruf oranlarında ciddi bir düşme yaşanmıştır.

2000’li yılların başında dünyada yaşanan likidite bolluğu Türkiye gibi gelişen ülkelere iç tasarruflara mahkûm olmadan yatırım yapabilme, hane halklarına da kendi gelirlerini aşan ölçülerde tüketim yapma olanağı sağlamıştır. 2008 küresel ekonomik krizi aşmak için, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin “ekonomiyi canlandırma paketleri” çerçevesinde Merkez Bankaları’nın tahvil alım yoluyla piyasaya aktardıkları trilyonlarca dolar dünya finans piyasalarında yeni bir likidite bolluğu yaratmıştır (Şahinöz, 2014: 71). Gelişen ülkelere hızlı bir biçimde akan sıcak para, Türkiye’de özel sektörün yatırımlarının finansmanında ve bankaların tüketici kredisi işlemlerinde kullanılmıştır.

Son 7 yılda banka mevduatları yalnızca % 6 artarken banka kredileri % 30 artış gösteriş ve sonuçta bankaların kredi/mevduat oranları içinde bulunduğumuz yıl, Bankalar Birliği verilerine göre % 140’lara yükselmiştir. Dış borçları 172 milyar \$’a yükselmiş olan bankaların bu açığı yeni dış finansman kaynakları ile kapatıp, iç talebi yeniden canlandıracak ölçüde bir kredi genişlemesi sağlamaları çok zor gözükmektedir.

Özel talebin borçlanma yoluyla kamçıldığı, bir başka anlatımla tüketici kredisi genişlemesi ile yaratılan yapay tüketim toplumunda hane halkı düzeyinde negatif tasarruf sürecinin kapıları açılmıştır. Türkiye’de GSYH’nin % 70 oranında özel tüketim harcamalarına ayrılması, hane halkı borçluluk oranının % 60’ların üzerine tırmanması ve nihayet bir milyonu aşkın kişinin bireysel kredi ya da kredi kartı borcu nedeniyle yasal takipte olması söz konusu aşırı tüketimin göstergeleridir. Borçluluk konusunda benzer eğilimi üretici kesiminde de gözlemleyebiliriz. IMF (2016: 3-7) verilerine göre, Türkiye’de finansal olmayan şirketlerin borçluluk oranları on yıl içerisinde, 2005 yılından 2015 yılına, neredeyse üç kat artarak % 24’ten % 69’a yükselmiştir. Ancak özel sektörün borçluluğundaki kritik nokta, mevcut büyüme modeli gereği borçların ağırlıklı olarak dış kaynaklardan sağlanmasıdır. Örneğin, Türkiye’nin de içinde yer aldığı gelişen ülkelerde % 20 civarında olan özel sektörün döviz cinsinden borçlarının GSYH’ye oranı, Türkiye’de % 40’lar ile ikiye katlanmaktadır.

Sanayi Kesiminde Sürekli Bağımlılık

“Başta İngiltere olmak üzere, Avrupa’da kapitalist sanayileşmenin başladığı yıllarda, Osmanlı imparatorluğunda sanayinin genellikle küçük ölçekli üretim birimlerinden oluştuğu, yakın pazar için üretimde bulunduğu ve hemen tümüyle tüketim malları üreten bir nitelik taşıdığı bilinmektedir.” (Kepenek, 2012: 17). Osmanlı ülkesinde sanayi birimleri, Avrupa ülkelerinde sanayinin gelişip dünya ölçeğinde piyasa oluşturduğu 19. yüzyılda da tüketim malı üreten küçük ölçekli atölye ya da el tezgâhları ile ordunun silah ve giyeceğini temin etmeye yönelik birkaç fabrikadan ibarettir. Tımar sistemi nedeniyle tarımdan sanayiye yeterli kaynak aktarılamamış ve Kapitülasyonlar nedeniyle de zayıflayan el tezgâhları kendi iç dinamikleriyle sanayi birimlerine evrilememiştir. I. Dünya Savaşı’ndan hemen önce, 1913 yılında çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Kanunu” da ülkede bir sanayileşme atılımı başlatmaya uygun ortam bulamamıştır. Kısaca Osmanlı ülkesinde, tarıma dayalı bir aristokrasi sınıfına izin verilmezken, ticaret ve sanayiye dayalı bir burjuva sınıfı da oluşmamıştır.

Bugünkü Türkiye sanayisi, 19. yüzyıldan itibaren tüm dünyada örnekleri görülmüş “ithal ikamesine dayalı” bir sanayileşme stratejisi ile kurulmuştur. Ekonomik gelişmişliğin ancak sanayileşme ile sağlanabileceği bilincinde olan Cumhuriyet’in kurucularının 1930’larda I. Beş Yıllık Sanayi Planı ile başlattığı sanayileşme süreci, 1960’lı yılların Planlı Kalkınma

modelinde, Beş Yıllık Kalkınma Planları ile derinlik ve yaygınlık kazanabilmiştir. Tekstil, şeker ve un gibi “üç beyazdan” başlayıp beyaz eşya ve otomotive kadar dayanıklı-dayanıksız tüketim malları üretimi alanında önemli bir gelişme kaydeden sanayi kesimi, çok daha büyük bir sabit sermaye yatırımı ve teknoloji birikimi gerektiren ara ve yatırım malları konusunda yetersiz kalmıştır.

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları, Cumhuriyet Türkiye’sinin geleneksel ekonomi politikaları gibi sanayileşme stratejileri için de bir dönüm noktası olmuştur. Korumacı, bir ölçüde kendi içine kapalı ekonomiyi dış dünyaya açmayı hedefleyen söz konusu İstikrar Programı, yüksek dış koruma dönemi çok fazla uzayan ithal ikameci sanayi stratejilerini de değiştirmiştir. Korumacı süreçlerin “bebe sanayi” sonrası da devam etmesi nedeniyle ülkenin döviz darboğazına girmesine katkı yapan ithal ikameci sanayi politikaları “dışa açık sanayi politikalarına” dönüştürmüştür. Eğer 1970’li yılların başında “bebe sanayi” dönemini aşarak belirli bir gelişme aşamasına ulaşmış olan tüketim malları sanayi dışa açılabilmiş olsaydı, söz konusu ihracattan sağlanacak döviz gelirleriyle, 1970’li yılların sonunda ortaya çıkan döviz darboğazının önü kesilebilir ve bir ölçüde de ara ve yatırım malları sanayilerinin dış finansmanı sağlanmış olurdu.

1980 sonrası uygulanan dışa açık büyüme modeli, sanayi ürünleri ihracatına dayalı olarak yaşama geçirilebilmiştir. Nitekim 1980 öncesi % 25-30 dolayında bulunan imalat sanayi ürünlerinin toplam ihracat değeri içerisindeki payı, 1980’leri hemen başında % 50’lere ve 1980’lerin sonlarına doğru da % 70’lere ulaşmıştır. Bu arada, sanayi ihracatında kaydedilen bu büyük atılımda, mevcut sanayinin dış pazarlarda fiyat-kalite rekabeti sağlayabilecek biçimde yeniden yapılandırılmasından çok, başta vergi iadeleri ve ihracat kredileri olmak üzere dış satıma sağlanan mali teşvikler ile sık sık yapılan yüksek oranlı devalüasyonların katkıları bulunmaktadır.

Son çeyrek asırdır toplam ihracat değerinin % 80’inden fazlasını gerçekleştiren sanayi kesiminin en önemli sorunlarından biri, kanımızca başta geleni teknoloji ve ara malları açısından dışa bağımlılığının devam etmesidir. Dışa bağımlılığın arkasında esas olarak, ithal ikameci dönemde olduğu gibi, dışa açık dönemde de nihai tüketim malları sanayine ara malları sağlayacak ara ve yatırım malları sanayinin yeterince gelişmemesi bulunmaktadır. Ara ve yatırım malları sanayilerini ihmal eden sanayileşme stratejileri ve tutarsız kur politikaları nedeniyle yabancı ara malı kullanma alışkanlığı günümüze kadar sürüp gelmiştir. Türkiye’nin toplam ithalat değerinin yıllardır yaklaşık dörtte üçünü ara malları oluşturmaktadır. Ara malı ithalatına bağımlılık sanayi sektöründe katma değer ve istihdam sağlama kapasitesinin görece düşük kalmasına, üstelik dış ticaret açığı yoluyla da cari açığın tırmanmasına yol açmaktadır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının, “Yerli Malı Belgesi” tahsisi çerçevesinde açıkladığı verilerine göre, Türkiye’de üretilen otomobillerin yerlilik oranları, ortalama olarak ancak % 50-60 civarında bulunabilmektedir.

Kısaca Türkiye’de sanayi kesimi, uluslararası rekabet gücünü artırıp ihracatçı yeteneğine süreklilik kazandıracak ve ithal girdi bağımlılığını azaltacak yeni bir yapılanmaya acilen gereksinim duymaktadır. Şu anan kadar muhafaza edilen teknoloji ithalatına dayalı yapının artık, içselleştirilmiş ve yeniden üretilen özgün teknoloji kullanabilen ve dünya piyasalarına “made in Turkey” damgalı ileri teknoloji ile yüksek katma değerli ürünler sunabilen bir yapıya dönüşmesi gerekmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun 2017-2018 Küresel rekabetçilik Raporu’na (Annual Report, 2016-2017) göre Türkiye’nin, 137 ülke arasında ancak 53. sırada yer bulabilmesi, mevcut koşullarda şaşırtıcı olmaması gerekir.

Sanayi sektörünün yeniden yapılandırılması için öncelikle olarak, araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinde ciddi bir atılıma gereksinim duyulmaktadır. Ar-Ge faaliyetlerinin kısırlığı ve küçük ölçekli sanayi yapısının günlük maliyet-kar kaygısının ötesinde bir gelişme stratejisi oluşturamaması dışa bağımlılığı kalıcı hale getirmiştir. İçinde yer aldığı benzeri gelişen ülkelerde % 3'leri aşabilen Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranının Türkiye'de henüz % 1'lere çıkabilmesinin sorumluluğu, her şeyden önce siyasi kaygılarla günlük ekonomi politikaları ile yetinen siyasi iktidarlara aittir. Oysa sanayi kesimi için ülkemizde çoktandır unutulmuş olan “stratejik planlama” konusu, işte bu çerçevede yeniden değerlendirilmelidir.

Sonuç Yerine

Türkiye ekonomisi yüzyılımızın hemen başında, güçlü ve istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir. Ekonomik atılım uluslararası platformda yankı uyandırırken, “Türkiye vakası” akademik dünyada alan araştırmalarına konu olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin gelişen birtakım ülkelere özgün “büyüme modeli” olarak önerildiği de görülmüştür. Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile gerçekleştirilen geniş çaplı reformlar, dünya finans piyasalarında oluşan likidite bolluğu ve Avrupa Birliği (AB)'ye tam üyelik sürecinin ivme kazanmasının sağladığı çıpa ekonomik büyümeyi harekete geçiren temel dinamikler olmuştur. 2002-2007 arasında gerçekleştirilen yıllık ortalama yaklaşık % 7'lik bir büyüme ve çeyrek asırdır % 50-60'larda dolaşan kronik bir enflasyonun tek haneli rakamlara düşmesi söz konusu ekonomik atılımın en belirgin makroekonomik göstergeleridir.

Güçlü büyüme sürecinin altı yıl sonra giderek zayıflamaya, 2008 küresel ekonomik krizin de etkisiyle krize dönüşmeye başlaması, Türkiye ekonomisinin barındırdığı ve giderek ciddileşen birtakım kırılmalıklara işaret etmektedir. Yaptığımız incelemeler ekonomik kırılmalıkların kaynağında, “sermaye yetersizliği” ve “ileri teknoloji zayıflığı” gibi Türkiye'nin yapısal sorunlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu temel sorunlar ekonomik büyüme sürecinde karşımıza “tasarruf yetersizliği”, “cari açık” ve “dış borçlar”, bir başka anlatımla “dış finansman bağımlılığı” olarak çıkmaktadır. “Yatırımları borçla yapıyoruz, borcu da başkalarının para birimi üzerinden, yurt dışından alıyoruz” (Özince, 25 Ekim 2017).

“Uzun dönemde hızlı büyümenin en önemli engeli, büyümenin finansmanı için kullanılacak kaynakların ekonomi içerisinde üretilmemesidir. Türkiye benzer ekonomiler içerisinde, en düşük iç tasarruf oranına sahip olan ülkedir. ... Tasarruf yapmaksızın hızlı büyüme mutlaka dış dünyadan tasarruf transferini, yani borçlanmayı gerektirir.” (Akat, 1984: 123). Türkiye tarihsel olarak sermaye yoksulu bir ülkedir. Osmanlı'dan devraldığı “negatif tasarruflar”, yani dış borçlarla ekonomik kalkınma sürecini başlatan Cumhuriyet hükümetleri, otuz yıllık bir dönemin ardından “dış tasarruf” yani döviz darboğazına girip, 1958 tarihinde IMF ile ilk İstikrar Programını imzalamak durumunda kalmıştır. İzleyen yıllarda IMF ile imzalanan 18 ayrı istikrar programının temel gerekçesi, hemen hemen hep, iç tasarruf yetersizliğine bağlı olarak kendini gösteren dış finansman kaynağı sorunu olmuştur.

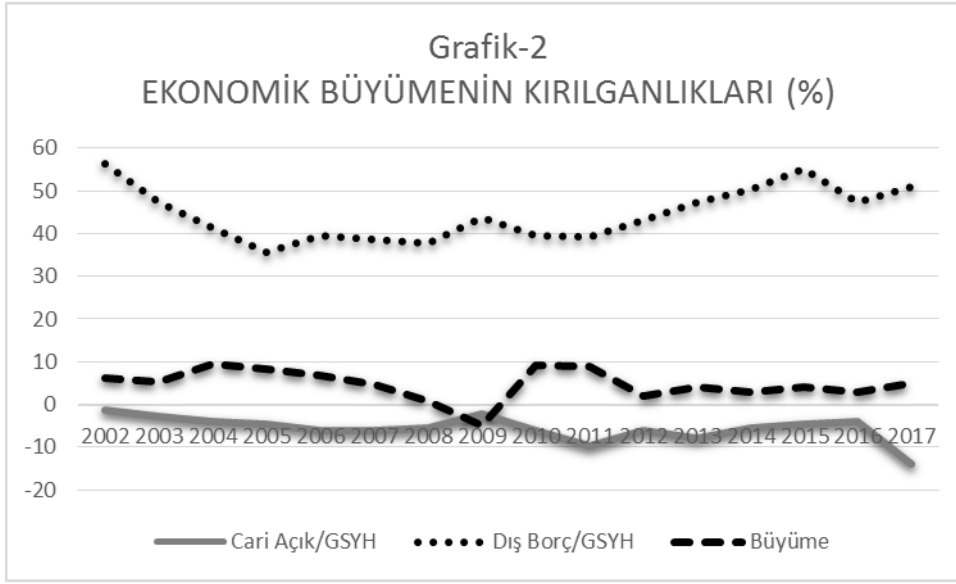
Tasarruf açığının, sermaye birikimine izin vermeyen Osmanlı dönemi üretim biçimleri ve ağır vergi yükleri başta olmak üzere tarihi kökenleri olduğuna şüphe yoktur. Ancak düşük iç tasarruf düzeyleri ve buna bağlı yatırım-tasarruf açıkları Türkiye'nin bugün de yalın bir gerçeğidir. Türkiye içinde yer aldığı gelişen ülkelerin ortalama iç tasarruf oranlarının ancak yarısı kadar tasarruf yapabilmektedir. Gelir dağılımındaki dengesizlikler ve sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği, sermaye piyasalarının sığılığı, altın-gümüş, arsa ya da döviz biriktirme biçiminde gerçekleşip mali piyasaların dışında kalan geleneksel sermaye birikimi yöntemleri,

iç tasarrufları özendiren para ve maliye politikalarının eksikliği, sıkça karşılaşılan kamu maliyesi açıkları, vs. gibi nedenler bulunmaktadır.

Ancak yukarıda sıraladığımız yapısal nedenler dışında, Türkiye’de iç tasarrufları düşüren en önemli neden olarak iç tüketimi özendiren büyüme stratejilerini yazabiliriz. Gerçekten de Türkiye’de iç tüketim, 2000 sonrası dönemde dış sermaye akımlarının beslediği kredi genişlemesi ile güçlü bir biçimde teşvik edilmiştir. 2002 yılında 3,3 milyar TL olan tüketici kredi miktarının, bir anda üç kattan fazla artarak ertesini yıl olan 2003’te 10,5 milyar TL’ye sıçramıştır. Artışlar izleyen yıllarda da sürerek 2016 yılında 183,6 ve 2017 yılı ilk altı ayında 110,0 milyar TL’ye yükselmiştir (TC Merkez Bankası-Türkiye Bankalar Birliği). Enflasyonun çift haneli rakamları zorladığı bir ülkede makroekonomik göstergelerin anlaşılabilmesi için mutlak rakamlar yetersiz kalabilmektedir. Bu bakımdan kullanılan tüketici kredileri miktarı/GSYH oranındaki değişim, Türkiye’de adı geçen dönem boyunca tüketici kredilerinde meydana gelen genişleme hakkında daha gerçekçi bir bilgi sunacaktır. 2002 yılında sadece % 0,9 olan bu oran, 2002 yılında % 2,2’ye, 2005 yılında % 5,8’e, 2010 yılında 8,9’a, 2013 yılında % 10,0’a yükselip 2014 yılında % 7,4’e kadar geriledikten sonra, izleyen iki yıl üst üste aynı düzeyini koruyup, 2017 yılının ilk altı ayında yeni bir çıkış yaparak % 8’in üzerine çıkmıştır. Bu arada 2017 yılında Türkiye’de bankaların % 20’lik bir kredi büyümesi ile bir rekor kırıp bu alanda dünya bankaları arasında ilk sıraya yerleştiğini belirtmeliyiz. Özetle söz konusu 15 yıllık dönemde Türkiye’de tüketici kredi hacminin dört kat genişlediğini söyleyebiliriz. İç talebi güçlü bir kredi genişlemesi ile özendiren ekonomik büyüme politikaları bir yandan tüketimi özendirip tasarruf oranlarını düşürürken, bir yandan da banka kredileri yoluyla dış kaynaklara olan bağımlılığı arttırmış bulunmaktadır.

İç tasarrufların yetersizliğinden kaynaklanan yabancı sermaye talebi, dışa açık büyüme politikalarının önünü açan 24 Ocak 1980 Kararları çerçevesinde yabancı sermaye girişi önündeki engellerin kaldırılması ile yoğunlaşmış ekonominin tüm alanlarına nüfuz etmeye başlamıştır. Bu andan itibaren önce reel ardından da finansal piyasalar aracılığı ile küresel ekonomiye eklenilen Türkiye, iç finansman açıklarını yabancı sermaye ile kapatmaya başlayacaktır. Kendi kendini besleyen dış kaynak akımı yabancı sermayeye bağımlı bir büyüme modeli yaratmış ve yıldan yıla Türkiye’nin dış finansman kırılganlığını arttırmıştır. 2000’li yıllarda dünya finans piyasalarında oluşan likidite bolluğu ise, Türkiye gibi sermaye yoksulu ülkelerin “yabancı sermaye” kaynaklı büyüme stratejilerine yönelimini daha da güçlendirmiştir.

Grafik 2.’de görüldüğü gibi, dış borçlar ekonomik büyümeye paralel bir artış izlemektedir. Nitekim 2002 yılında 129,6 milyar \$ olan dış borçlar, 15 yılda yaklaşık üç buçuk kat artarak 2017 yılının Haziran ayında 432,4 milyar \$’a yükselmiş bulunmaktadır. Başlangıçta salt dış alımların finansmanında, yani “döviz” açıklarının karşılanmasında kullanılan yabancı sermaye kaynakları, 1990’lı yıllarda bütçe açıklarının kapatılması başta olmak üzere, özel sektör yatırımları ve özel tüketim harcamalarının finansmanında kullanılmaya başlamıştır. Bütçe açıklarının % 2-3 gibi makul düzeylere çekildiği yeni yüzyılda yurt dışından gelen “sıcak para” özel sektörün yatırım harcamalarında ve bankalar aracılığı ile de tüketici kredilerinin finansmanında kullanılmıştır. Sonuçta özel kesimin 2002 yılında dış borçlar içerisinde üçte bir düzeyinde olan payı, 2017 yılında ikiye katlanıp üçte ikiye yükselmiştir. Günümüzde, finans kesimi dışında kalan firmaların döviz açık pozisyonları, 201,5 milyar \$’dır, yani Türkiye’deki reel kesim firmalarının döviz yükümlülükleri döviz varlıklarından 201,5 milyar \$ daha fazladır. Bu durum, özellikle de döviz kurlarının tırmanışa geçtiği dönemlerde firmalar için, özellikle de döviz kazancı sağlayan faaliyetleri sınırlı olanlar için telafisi güç olan çok büyük bir risktir.

Kaynak: TÜİK

Yeni yüzyılda ekonomik büyümesi dış kaynaklara, bir başka anlatımla uluslararası finans piyasalarına bağımlı, bağımlılık ölçüsünde de dış kaynaklara duyarlı hale gelen Türkiye, söz konusu piyasalardaki gelişmelerden, özellikle çalkantılardan en fazla etkilenen ülkeler arasına girmiştir. İhracat gelirleri son yıllarda 150 milyar \$ eşliğini bir türlü aşamayan Türkiye'nin, 110 milyar \$'ı dış borç servisi ve 40 milyar \$'ı cari açık olmak üzere, yıllık toplam ihracat gelirleri büyüklüğünde, 150 milyar \$'lık bir döviz miktarına gereksinim duyması büyüme sürecinde ortaya çıkan finansman kırılganlığının somut göstergesidir. 2016 yılında dünya finans piyasalarında ortaya çıkan daralmaya bağlı olarak, gelişen ülkelerin ulusal paralarının değerlerinde yaşanan kayıpların % 21 ile en güçlüsünün TL'de gerçekleşmiş olması, Türkiye'nin büyüme sürecinde karşı karşıya bulunduğu finansal kırılganlıkların en somut göstergelerinden biridir. 2000 yılında sıcak para çıkışına bağlı olarak yaşanan ve ekonominin % 5,7 oranında daralıp on binlerce işyerinin kapanmasına, ardından 900 bin insanın işini kaybetmesine neden olan 2001 ekonomik krizi, işte bu finansal kırılganlık bağlamında akıllarda tutulmalıdır.

Grafik 2.'de izlenebileceği üzere, son 15 yıllık dönemde cari açıklar ekonomik büyümeyi çok yakından izlemektedir. Ekonomik büyümenin % 7-8'lerle büyüdüğü dönemlerde cari açıkların GSYH'ye oranları da % 5-6'lara, hatta 2011 yılında olduğu gibi % 10'lara kadar yükselmektedir. Ekonomi biliminde "kırmızı eşik" olarak kabul edilen % 5'lik cari açığın GSYH'ye oranı, 2000'li yıllarda uygulanan dış kaynaklı büyüme stratejileri nedeniyle tehlikeli bir biçimde aşılmış ve Türkiye ekonomisinde ciddi bir kırılganlık alanı yaratmıştır. Dolar kurunun son iki ay içerisinde, Eylül 2017 başından Kasım 2017 başına % 14'lük bir artışla 3.41 TL'den 3.89 TL'ye yükselmesi ve uluslararası derecelendirme kuruluşlarının da Türkiye'yi gelişen ülkeler grubunda en kırılgan beş ülke arasında sayması söz konusu kırılgan yapının dışavurumlarıdır.

Özetlemek gerekirse, iç tasarrufları yetersiz olan Türkiye, ekonomik büyümesini çok büyük ölçülerde dış tasarruflara, yani yabancı sermaye girişine bağlamış bulunmaktadır. Yıllardır dış sermaye akımları ile finanse edilen, ancak aynı ölçülerde dış talebe, yani ihracata dayalı olarak döviz geliri sağlayamadığı için makroekonomik dengelerini oluşturamayan söz konusu ekonomik büyüme modeli, dünya finans piyasalarında olası parasal sıkılaştırma ve dünya ekonomisinde bir daralma karşısında ciddi bir çöküntü ile karşı karşıya kalma riski

taşımaktadır. Gerçekten de, uluslararası finans piyasalarında likidite bolluğu ve düşük faiz düzeyi Türkiye'nin dış kaynağa olan gereksiniminin karşılanmasını kolaylaştırırken, ekonominin düşük tasarruf/yüksek cari açık ekseninde somutlaşan makroekonomik kırılanlıklarını kronik hale getirmektedir. Dış kaynak girişleri tüketimi özendirip tasarruflar daha da aşağılara çekerken, cari açığın yükselmesine neden olmaktadır. Düşük tasarruf/yüksek cari açık kısır döngüsü döviz kurlarına yukarı doğru baskı yapıp, döviz cinsinden kredi kullanımını ve ithal girdi bağımlılığı üzerinden enflasyonun da yükselmesine yol açmaktadır.

Bu araştırma sonucunda önerimiz, iç tasarruflar-yatırımlar dengesizliğini gidermek için, Türkiye'nin içinde yer aldığı gelişen ülkelere göre zaten oldukça düşük bir düzeyde bulunan yatırımları daha da azaltmak değildir. Çünkü bu yönde bir politika tercihi, ekonomik büyümeden vazgeçerek Türkiye'nin hem yakın hem de uzun vadede geleceğini ipotek altına almak ve işsizliği kronikleştirmekle eş anlamlıdır. Öyleyse söz konusu soruna çözüm, aynı grupta yer aldığımız ülkelere göre oldukça düşük bir düzeyde olan tasarruf oranlarını kademeli olarak yükseltmekten geçmektedir. Bu bağlamda iç tasarrufları özendirecek araçlar devreye sokulurken, sanayiden tarıma, Ar-Ge'den eğitim sistemine ekonominin uzun zamandır gereksinim duyduğu yapısal reformların zaman geçirilmeden uygulamaya konulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Asaf Savaş, Akat (1984), Alternatif Büyüme Stratejileri, İletişim Yayınları.
- Ömer Lütfi, Barkan (1980), Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I, Gözlem Yay. İstanbul.
- Halil, Cin (1995), Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni, Selçuk Üniversitesi Yayınları, No: 124.
- Sencer, Divitçioğlu (1981), Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu, Sermet Matbaası, Vize.
- Alain, Ducellier (1988), Les Byzantins, Ed. du Seuil, Paris.
- Halil, İnalçık (1941), Tanzimat nedir? Yıllık çalışma, A.Ü, DTCF.
- ____ (1973), The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600. Phoenix, Weidenfeld and Nicolson, London.
- ____ (1998), "Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar", Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım, Ed. Ç. Keyder ve F. Tabak Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Erdal, T. Karagöl (2010), Geçmişten Günümüze Türkiye'de Dış Borçlar, SETA, Ankara.
- Enver Ziya Karal (1983), Osmanlı Tarihi, VII. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Yakup, Kepenek (2012), Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Ronald, I. Mc Kinnon (1973), Money and Capital in Economic Development, Brookings Institution, Washington.
- Robert, Mantran (1989), Histoire de l'Empire ottoman, Fayard, Paris.
- Erol, Özince (2017), "Paranın değeri yok", Cumhuriyet, 25 Ekim 2017.

Donald, Quataert (2008), Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Edward, S. Shaw (1973), Financial Deepening in Economic Development, Oxford University Press, New York.

Ahmet Şahinöz (2011), Neolitikten Günümüze Tarım Ekonomi ve Politikaları, Turhan Kitabevi, Ankara.

_____ (2014), Küresel Krizden Türkiye'nin Krizine, Sosyal Demokrasi Derneği, Yayın No: 8, Ankara.

Erdinç, Tokgöz (2011), Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi, İmaj Yayınevi, Ankara.

Nihal, Tuncer (1985), "Tasarruf Sorunu", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. IV, İletişim Yayınları, İstanbul.

Gilles, Veinstein (1994), État et Société dans l'Empire ottoman, XVI-XVIII. siècle, Variorum.

DPT (1963), I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1968), Başbakanlık, Ankara.

_____ (1968), II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), Başbakanlık, Ankara.

_____ (1979), IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), Başbakanlık, Ankara.

IMF (2016), Country Report, "Turkey Selected Issues", No: 16/105.

_____ (2017), World Economic Outlook.

Kalkınma Bakanlığı (2017), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2014), Ankara.

Ticaret ve Gümrük Bakanlığı (2017), Tüketici İsrafının Boyutlarının İncelenmesi, Ankara.

TÜİK (2014), İstatistik Göstergeler (1923-2013), Ankara.

Türkiye Bankalar Birliği (2017), Temel Ekonomi ve Bankacılık Göstergeleri, Türkiye-AB Ülkeleri, Ankara.

_____ (2017), www.tbb.org.tr

World Economic Forum (2017), Annual Report 2016-2017.

Effects of Vocational Education and Education Expenditures on Exports: Panel Data Analysis for Selected 20 OECD Countries

Volkan ASLAN¹, Ergin UZGÖREN²

Abstract

In this study analyzed the effects of spending on education and vocational training on exports. In this study selected data for the 1999-2013 period of 20 OECD countries was analyzed by panel data analysis and it was taken into consideration in the horizontal section dependence. Stability of the series was tested by the test of CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) that it gives mean of CADF the unit root test. The existence of co-integration relationship was tested by Westerlund-Edgerton (2007) LM Bootstrap test. Long-term cointegration coefficients were estimated by the method of Eberhardt-Bond (2009) Augmented Mean Group (AMG). Variable of spending on education were found statistically significant in the countries throughout that estimated long-run coefficients of cointegration. A 10% increase in education spending has been shown to have an effect of increasing 2.93% on export. Vocational education variable gave statistically insignificant results in panel general. When taken countries individually, long-term co-integration coefficient of countries, the impact of education spending on exports is statistically significant and positive out of 5 countries.

Keywords: İngilizce özetin altında 3-5 arası anahtar kelimeye yer verilmelidir.

JEL Codes: C21, C23, I21

Mesleki Eğitim ve Eğitim Harcamalarının İhracat Üzerindeki Etkileri: Seçilmiş 20 OECD Ülkesi İçin Panel Veri Analizi

Özet

Bu çalışmada eğitim harcamaları ve mesleki eğitimin ihracat üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada seçilmiş 20 OECD ülkesine ait 1999-2013 dönemine ait veriler, yatay kesit bağımlılığı göz önünde bulundurularak panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Serilerin durağanlığı CADF birim kök testinin ortalamasını veren CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) testi ile test edilmiştir. Eşbütünlüşme ilişkisinin varlığı Westerlund-Edgerton

¹ Arş. Grv., Dumlupınar Üniversitesi, İktisat Bölümü, volkan.aslan@dpu.edu.tr

² Prof.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İktisat Bölümü, ergin.uzgoren@dpu.edu.tr

(2007) LM Bootstrap testi ile test edilmiştir. Uzun dönemli eşbütünleşme katsayıları Eberhardt-Bond (2009) Augmented Mean Group (AMG) yöntemiyle tahmin edilmiştir. Uzun dönem eşbütünleşme katsayıları tahmin edilen ülkelerin genelinde eğitim harcamaları değişkeni istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Eğitim harcamalarında %10'luk bir artışın ihracat üzerinde %2,93 arttırıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür. Mesleki eğitim değişkeni ise panel genelinde istatistiki olarak anlamsız sonuçlar vermiştir. Ülkelerin uzun dönemli eş bütünleşme katsayıları bireysel ele alındığında eğitim harcamalarının ihracat üzerindeki etkisi 5 ülke dışında istatistiki olarak anlamlı ve pozitifdir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Harcamaları, Yatay Kesit Bağımlılığı, Panel Veri Analizi

1. Giriş ve Literatür

Bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınması, fiziksel sermayesi ile birlikte beşeri sermayesine bağlıdır. Beşeri sermaye; üretimde kullanılan işgücünün sahip olduğu ve diğer üretim faktörlerinin daha verimli kullanılmasını sağlayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi olumlu değerler olarak tanımlanmaktadır. Eğitim ve beşeri sermaye, yüksek teknolojiye sahip ürünlerin üretimini ve ihracatını olumlu yönde etkileyen en önemli faktörlerden biridir.

Ülkelerin kalkınmasında en önemli faktör olan üretim artışı, nitelikli işgücü sayesinde ortaya çıkan teknolojik gelişme ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla son yıllarda yüksek teknolojileri kullanan ve yüksek katma değer üreten nitelikli işgücü önemli hale gelmiştir. Nitelikli işgücüne sahip olmak ise mesleki eğitim ile mümkün olacaktır. Teknolojik gelişmelerin hız kazandığı günümüzde, nitelikli işgücüne yönelik olarak verilen mesleki eğitimin, ekonomide produktiviteyi önemli ölçüde artırdığı bilinmektedir.

Eğitim harcamalarının gerek ekonomik büyüme ve kalkınmaya, gerekse ihracata etkisini araştıran birçok çalışma yapılmıştır. Burada bu çalışmanın da konusu olan eğitim harcamaları ve mesleki eğitimin ihracata etkisini araştıran birkaç çalışmaya değinilecektir.

Chuang (2000), Tayvan ekonomisi için beşeri sermaye, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği araştırdığı çalışmada, beşeri sermayenin büyümeyi hızlandırırken aynı zamanda ihracatı da uyarıcı bir etkisinin olduğunu belirtmiştir. Narayan ve Smyth (2004) 1960-1990 dönemi için Çin'de reel gelir, ihracat ve beşeri sermaye stoku arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Ulaşılan sonuçta kısa dönemde beşeri sermaye ve reel ihracat arasında iki yönlü, reel gelirden ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik bulunurken reel ihracat ve reel gelir arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Altıntaş ve Çetintaş (2010), 1970-2007 yılları arasında yıllık verilere dayanarak Türkiye'de beşeri sermaye, ihracat, sabit sermaye, ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme ve nedensellik analizi ile tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda, beşeri sermaye, sabit sermaye ve ihracat ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Şimşek ve Kadılar (2010), 1960-2004 yılları arasında Türkiye üzerine yaptıkları çalışmada yıllık reel GSYİH, reel ihracat ve yükseköğrenime kayıt miktarı kullanılarak, beşeri sermaye, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkisini, eşbütünleşme ve hata düzeltme modelleri ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucu: Türkiye'de uzun dönemde beşeri

sermaye birikimi ve ihracattaki artış, uzun dönemde büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Ener vd. (2016) Türkiye’de 1980-2013 dönemi için ekonomik büyüme, beşeri sermaye ve ihracat arasındaki ilişkiyi zaman serisi analizi ile incelemişlerdir. Ulaştıkları sonuca göre ihracat ile beşeri sermaye arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuş, buna karşın ihracat ile ekonomik büyüme arasında doğrudan bir nedensellik bulunamamıştır.

2. Analiz

2.1. Veri Seti ve Model

Çalışmada, eğitim harcamaları (EH) ve mesleki eğitim düzeyinin (ME) ihracat (İHR) üzerindeki etkileri, 1999-2013 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak 20 OECD ülkesi için test edilecektir. Çalışmada kullanılan tüm veriler Dünya Bankası veri tabanından (World Development Indicators) elde edilmiştir. Modelimizde serilerin doğal logaritmik düzeyleri kullanılmıştır. Modelimiz aşağıdaki gibidir;

$$\dot{IHR} = \alpha_i + \beta_i EH_{i,t} + \gamma_i ME_{i,t} + u_{i,t} \quad (1)$$

Çalışmada kullanılan ekonometrik yöntemler Eviews9, Stata13 ve Gaus10 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

2.2. Ekonometrik Yöntem

Çalışmada paneli oluşturan yatay kesitler arasındaki bağımlılık, Breusch-Pagan (1980) tarafından bulunan Pesaran (2004) ve Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen CD testleri ile incelenmiştir. Serilerin durağanlık dereceleri CADF (Cross Sectionally Augmented Dickey Fuller) birim kök testinin panel geneli için sonuçlarını veren CIPS testi ile belirlendikten sonra eşbütünleşme katsayılarının homojenliği Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen test yöntemiyle belirlenmiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı Westerlund and Edgerton (2007) LM Bootstrap eş bütünleşme testi ile araştırılırken uzun dönemli eş bütünleşme kat sayıları ise (2009) Panel AMG yöntemiyle tahmin edilmiştir.

2.3. Yatay Kesit Bağımlılığının Test Edilmesi

Seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığının (YKB) sınanması ortaya çıkacak sonuçları önemli derecede etkilemektedir. YKB’nin birim kök ve eşbütünleşme testlerinin seçiminde göz önünde bulundurulması; elde edilen bulguları sapmalı ve tutarsız hale getirmektedir (Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004). Dolayısıyla analizlerden önce serilerde ve eşbütünleşme denkleminde yatay kesit bağımlılığının sınanması daha tutarlı, etkin ve güçlü tahminleme yapılmasını sağlamaktadır.

Panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığının belirlenmesinde; Breusch-Pagan (1980) CDLM1, Pesaran (2004) CDLM2, Pesaran (2004) CDLM ve Pesaran vd. (2008) CDLMadj testleri kullanılmaktadır. CDLM1 ve CDLM2 testleri; $T > N$ durumunda, CDLM testi; $T > N$ ve $N > T$ durumunda yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını test eden tahmincilerdir. Bu çalışmada 20 ülke ($N=20$) ve 15 dönem ($T=15$) olduğu için CDLM testi kullanılmış ve bunun yanında analiz gücünü artırmak için diğer YKB testleri de çalışmaya dahil edilmiştir.

CDLM1 testi grup ortalaması sıfır ve bireysel ortalama sıfırdan farklı olduğunda sapmalı olmaktadır. Pesaran vd. (2008) bu sapmayı, test istatistiğine varyans ve ortalamayı da ekleyerek düzeltmişler ve testin adı, ismi düzeltilmiş CDLM1 (CDLMadj) testi olarak ifade edilmiştir. LM test istatistiği ilk haliyle aşağıdaki gibidir (Breusch ve Pagan, 1980):

$$CD_{LM1} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \square \chi^2_{\frac{N(N-1)}{2}} \quad (2)$$

Bu istatistik daha sonra yapılan düzeltmeyle şu hale gelmiştir (Pesaran vd., 2008):

$$CD_{LMadj} = \left(\frac{2}{N(N-1)} \right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \left[\hat{\rho}_{ij}^2 \frac{(T-K-1)\hat{\rho}_{ij} - \hat{\mu}_{Tij}}{U_{Tij}} \right] \square N(0,1) \quad (3)$$

Burada μ_{Tij} ortalamayı, U_{Tij} varyansı temsil etmektedir. Buradan elde edilecek olan test istatistiği asimptotik olarak standart normal dağılım göstermektedir. Testin hipotezleri:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur. H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Test sonucunda elde edilecek olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda H_0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmekte ve paneli oluşturan birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğuna karar verilmektedir (Pesaran vd., 2008). Bu çalışmada, değişkenlerdeki yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. YKB Sonuçları

	Test İstatistiği		
	İHR	EH	ME
CDLM1 (Breusch,Pagan 1980)	2718.19***	2400.55***	941.11***
CDLM2 (Pesaran 2004 CDLM)	128.66***	112.37***	37.50***
CDLM (Pesaran 2004 CD)	52.12***	48.70***	0.37
CDLMadj (Pesaran vd. 2008)	127.95***	111.65***	36.79***

Not: ***, ** sırayla yüzde 1, 5 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 1'deki sonuçlara göre olasılık değerleri (ME değişkeni için CDLM test sonucu dışında) 0.01 düzeyinde anlamlıdır ve boş hipotez güçlü biçimde reddedilmiştir. Seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğuna karar verilmiştir. Bu sonuç, söz konusu ülkelerden birinde eğitim harcamaları ve mesleki eğitim düzeyinde meydana gelen değişikliklerin veya ihracat şokunun diğerlerini de etkilediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla söz konusu ülkelerin, eğitim ve ihracat politikalarını belirlerken diğer ülkelerin uyguladıkları politikaları ve bu ülkeleri etkileyen şokları da göz önünde bulundurmalarında yarar vardır. Ayrıca yatay kesit bağımlılığının varlığı, çalışmanın sonraki aşamalarında yatay kesit bağımlılığını dikkate alan

panel birim kök testi ve panel eşbütünleşme yöntemlerinin kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir.

2.4. Panel Birim Kök Testi

Verilerin hem zaman hem de yatay kesit boyutuna yönelik bilgiyi dikkate alan panel birim kök sınamalarının, sadece zaman boyutunu ilgilendiren kısmını göz önüne alan zaman serisi birim kök sınamalarından, istatistiksel anlamda daha güçlü olduğu kabul edilmektedir. Çünkü yatay kesit boyutunun analize eklenmesiyle verideki değişkenlik artmaktadır (Im vd., (2003); Maddala ve Wu (1999); Pesaran (2006); Beyaert ve Camacho, 2008). Çalışmada serilerin durağanlık sınamasında Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CADF birim kök testinin panelin geneline ait sonuçları veren CIPS test istatistiği kullanılmıştır. Bu testin en büyük özelliği hem yatay kesit bağımlılığını dikkate alabilmesi hem de $N > T$ ya da $T > N$ durumunda da güvenilir sonuçlar verebilmesidir. Ayrıca Pesaran (2006) tarafından panelin geneline ait birim kök sonuçlarını veren CIPS test istatistiği hesaplanmıştır. CIPS test istatistiği için sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Panel Birim Kök CIPS Test İstatistiği Sonuçları

	CIPS			
	Sabitli	Sabitli Trend	Birinci Fark	Birinci Fark Trend
İHR	-2.351	-2.172	-3.259***	-3.531***
EH	-1.881	-2.121	-3.551***	-3.831***
ME	-1.382	-2.092	-2.774***	-2.859**

Not: ***, ** sırayla yüzde 1, 5 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Panel istatistiği kritik değerleri, Pesaran (2007) (table II(b), p:280) ve table II(c), p:281) elde edilmiştir. Panel istatistiği CIPS, CADF istatistiklerinin ortalamasıdır. Maksimum gecikme iki olarak alınmıştır.

Tablo 2’de Panel değişkenlerin, t-istatistikleri ve olasılık sonuçlarına bakıldığında sabitli ve sabitli trend düzeyinde tüm değişkenlerin birim kök problemi içerdiği görülmektedir. Bu nedenle serilerin birinci farkları araştırılmıştır. Panel değişkenler için serilerin birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri görülmektedir. Bu durumda, seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı test edilebilecektir.

2.5. Panel Eşbütünleşme Testi

Çalışmada, eşbütünleşme ilişkisini tespit etmek için Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen LM bootstrap panel eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Bu test McCoskey ve Kao (1998) tarafından ileri sürülen Lagrange testi çarpanına dayanmaktadır ve eşbütünleşmenin olduğu sıfır hipotezine sahiptir. Bu testin avantajları; yatay kesit bağımlılığı

altında eşbütünleşme denkleminde otokorelasyon ve değişen varyansa izin vermesi, küçük örneklerde de etkili sonuçlar ortaya koyabilmesidir (Westerlung ve Edgerton, 2007). LM test istatistiği aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır;

$$LM_N^+ = \frac{1}{NT^2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{w}_i^{-2} s_{it}^2 \quad (6)$$

Burada S_{it} terimi test istatistiğinin hesaplanmasında kullanılan hata terimlerinin kısmi toplamları, \hat{w}_i^{-2} ise uzun dönemli varyansları göstermektedir. Eş bütünleşme sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi Sonuçları

LM İstatistik	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri
-50.846	1.000	0.997

Not: Bootstrap döngü sayısı 10000'dir. Sabit ve trend model sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3'de görüldüğü üzere yatay kesit bağımlılığı altında hem asimptotik olasılık değeri hem de bootstrap olasılık değerine bakıldığında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğunu ifade eden sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Bir başka ifade ile ülkelerin mesleki eğitim seviyeleri, eğitim harcamaları ve ihracat rakamları arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır. Çalışmada uzun dönemli ilişkinin varlığı kabul edildiği için bu aşamadan sonra uzun dönemli katsayıların tahmini yapılmıştır.

2.6. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmin Edilmesi

Çalışmanın bu aşamasında uzun dönem bireysel eşbütünleşme katsayıları; Eberhardt ve Bond (2009) tarafından geliştirilen ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan AMG yöntemi ile tahmin edilmiştir. AMG, birinci dereceden farkı alınmış serilerin varlığında kullanılabilen, paneli oluşturan yatay kesitlere (ülkelere) ve panelin geneline ait eşbütünleşme katsayılarını hesaplayabilen bir tahmincidir. AMG tahmincisi, eşbütünleşme katsayılarının grup ortalamalarının ağırlıklandırılmasıyla hesaplanmakta ve bu yönüyle Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CCE (Common Correlated Effects: Ortak İlişkili Etkiler) tahmincisinden daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Bu yöntem dengesiz panellerde etkin sonuçlar ortaya koyabilmekte ve hata terimiyle ilgili olan içsellik probleminin varlığı durumunda da kullanılabilir. Ayrıca bu tahminci, değişkenlerdeki ortak faktörleri ve dinamik etkileri de göz önünde bulundurabilmektedir (Eberhardt ve Bond, 2009). Paneli oluşturan ülkelere ve panelin geneline ait eşbütünleşme katsayıları AMG ile tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmin Sonuçları

Ülkeler	AMG			
	EH		ME	
	Kat Sayı	T-İstatistiği	Kat Sayı	T-İstatistiği
Avustralya	1.012	6.23***	-0.385	-1.62*
Avusturya	0.309	2.96***	0.279	1.60*
Çek Cumhuriyeti	0.613	6.18***	0.082	0.52
Danimarka	0.264	3.05***	-0.639	-3.55***
Finlandiya	-0.058	-0.28	-0.159	-1.85*
Fransa	0.299	5.39***	0.094	1.44
Almanya	0.433	4.20***	0.248	2.38**
Macaristan	0.343	3.99***	0.024	0.23
Endonezya	-0.042	-0.32	0.905	4.02***
İsrail	0.47	4.09***	-0.154	-0.64
İtalya	0.259	2.54**	0.017	0.50
Japonya	0.363	3.00***	1.187	2.79***
Hollanda	0.308	6.75***	-0.018	-0.48
Norveç	-0.041	-0.41	0.010	0.03
Portekiz	0.201	1.83	0.044	0.68*
Güney Afrika	0.263	5.05***	-0.032	-0.54
İspanya	0.213	2.65***	-0.110	-0.63
İsveç	0.103	0.92	-0.129	-1.34
Türkiye	0.279	2.12**	0.207	3.01***
Birleşik Krallık	0.261	2.35**	0.025	0.94
Panel Geneli	0.293	5.49***	0.074	0.85

Not: T istatistiğinin hesaplanmasında; Newey-West değişen varyans standart hatası kullanılmıştır.***, **, * sırayla yüzde 1, 5,10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 4’de 20 OECD ülkesi için panel genelinde tahmin edilen eşbütünleşme katsayıları incelendiğinde eğitim harcamaları (EH) değişkeni ihracat (İHR) üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif etkiye sahipken, mesleki eğitim (ME) değişkeninin panel genelinde anlamlı sonuçlar vermediği görülmektedir. EH değişkeni için panel genelinde ortaya çıkan katsayı, eğitim harcamalarında meydana gelecek %10’luk bir artışın, ihracatı %2,93 artıracakını göstermektedir. Sonuçlar ülkelere göre analiz edildiğinde eğitim harcamalarının ihracat üzerindeki etkisi incelenen ülkelerden Finlandiya, Endonezya, Norveç, Portekiz, İsveç dışında tüm ülkelerde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Avustralya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Japonya, Hollanda ve Türkiye’de eğitim harcamalarındaki artışın ihracat üzerindeki etkisi oldukça önemli bir seviyededir.

Panel genelinde anlamlı sonuçlar vermeyen ME değişkeni ülkelere göre incelendiğinde dokuz ülkenin istatistiki olarak anlamlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Bu ülkelerden Avusturya, Almanya, Endonezya, Japonya, Portekiz ve Türkiye’de mesleki eğitimdeki bir artışın ihracatı pozitif etkilediği görülmektedir. Özellikle Japonya’da mesleki eğitimde %10’luk bir artış ihracatı %10,1 oranında artırırken, Türkiye’de bu oran %2 olarak gerçekleşmektedir.

3. Sonuç

Bu çalışmada, eğitim harcamaları ve mesleki eğitimin ihracat üzerindeki etkisi, seçilmiş OECD üyesi 20 ülke için, 1999-2013 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak, yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulunduran, panel birim kök ve eşbütünleşme yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan ampirik analizlerde, seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Bu nedenle analizde yer alan ülkelerin, eğitim ve ihracat politikalarını belirlerken diğer ülkelerin uyguladıkları politikaları ve bu ülkeleri etkileyen şokları da göz önünde bulundurmaları oldukça önemlidir. Seriler düzeyde birim kök problemi içerirken birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri görülmüştür. Çalışmada, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek için yapılan eş bütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında koentegre ilişkinin olduğu görülmüştür. Bu durum serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini ve bu serilerle gerçekleştirilecek uzun dönemli analiz sonuçlarının güvenilir olduğunu ortaya koymuştur.

Uzun dönem eşbütünleşme katsayıları tahmin edilen ülkelerin genelinde EH değişkeni istatistiki olarak anlamlı, yorumlanabilir düzeyde çıkmış ve eğitim harcamalarında %10’luk bir artışın ihracat üzerinde %2,93 arttırıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür. ME değişkeni ise panel genelinde istatistiki olarak anlamsız sonuçlar vermiştir. Ülkelerin uzun dönemli eş bütünleşme katsayıları bireysel ele alındığında ise eğitim harcamalarının ihracat üzerindeki etkisi 5 ülke dışında(Finlandiya, Endonezya, Norveç, Portekiz, İsveç) tüm ülkelerde istatistiki olarak anlamlı ve pozitifdir. Özellikle Avustralya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Japonya, Hollanda ve Türkiye’de eğitim harcamalarındaki %10’luk bir artışın ihracat üzerindeki etkisi sırayla %10, %6,1, %4,3, %3,6, %3,0, %2,7 gibi önemli bir oranda olduğu tespit edilmiştir. Panel genelinde anlamlı sonuçlar vermeyen ME değişkeni ülkelere göre incelendiğinde dokuz ülkenin istatistiki olarak anlamlı sonuçlar verdiği görülmüştür. Bu ülkelerden Avusturya, Almanya, Endonezya, Japonya, Portekiz ve Türkiye’de mesleki eğitimdeki bir artışın ihracatı pozitif etkilediği belirlenmiştir. Özellikle Japonya’da mesleki eğitimde %10’luk bir artış ihracatı %10,1 oranında artırırken, Türkiye’de bu oran %2 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla ülkeler hem eğitim harcamalarını hem de mesleki eğitim düzeylerini artırarak nitelikli işgücü birikimini sağlayıp

üretim sürecinde prodüktiviteyi pozitif etkileyebilirler. Böylelikle biryandan üretimde emek başına çıktı miktarı artarken döviz kuru, teknoloji gibi faktörlerin değişmediği varsayımı altında hem ihracat hem de istihdam artacaktır. Çalışmada elde edilen bulgular, Chuang, Narayan-Smyth ve Şimşek-Kadılar'ın çalışmalarında ulaştıkları sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Kaynakça

Altıntaş, H. Çetintaş, H. (2010), “Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi: 1970–2005”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 36, Ağustos-Aralık.

Beyaert, A. ve Camacho, M. (2008), “TAR Panel Unit Root Tests and Real Convergence: An Application to the EU Enlargement Process”, Review of Development Economics, 12(3).

Breusch, T.S ve Pagan, A.R. (1980), “The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification Tests in Econometrics”. Review of Economic Studies, 47.

Chuang, Y. C. (1999), “The Role of Human Capital in Economic Development: Evidence from Taiwan”, Asian Economic Journal, Vol.13, No.2

Eberhardt, M. ve Bond, S. (2009), “Cross-section Dependence in Nonstationary Panel Models: A Novel Estimator”, MPRA Paper, No. 17870.

Ener, M. Karanfil, M. Yıldırım, E. (2015), Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye Ve İhracat Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 10 - Sayı 2 - Kış.

Eser, K. Çişel, E. G. (2009), “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2.

<http://data.worldbank.org/indicator/all> (Ulaşım tarihi: 23.06.2016)

Im, K., Pesaran, H. ve Shin, Y. (2003) “Testing for Unit Roots in Heterogenous Panels”, Journal of Econometrics, 115(1).

Maddala, G.S. ve Wu, S. (1999), “A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test”, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 61.

McCoskey, S. and C. Kao, (1998). A residual-based test of the null of cointegration in panel data. Econometric Reviews, 17(1).

Narayan, P. K. & Russel S. (2004). Temporal Causality and the Dynamics of Exports, Human Capital and Real Income in China. International Journal of Applied Economics. 1(1).

Pesaran, M.H. (2004), “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, Cambridge Working Papers in Economics, No. 435.

Pesaran, M.H. (2006), “Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure”, Econometrica, 74(4).

Pesaran, M.H., Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008), “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence”, Econometrics Journal, 11.

Şimşek, M. Kadılar, C. (2010), “Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1

Westerlund, J. ve Edgerton, D.L. (2007), “A Panel Bootstrap Cointegration Test”, Economic Letters, 97(3).

Entrepreneurial Personality Traits and Entrepreneurship Motivations of Small and Medium-Sized Food and Beverage Business Owners

Aydan BEKAR¹, Faruk YÜKSEL²

Abstract

Entrepreneurial motivations and entrepreneurial personality traits of small and medium-sized business owners, who make up a large part of the employment in our country, were examined in terms of food and beverage companies. The sample of research is composed of 249 small and medium-sized F&B compaines operating in Muğla. In this context, motivation factors, and personality traits that contribute entrepreneurship were first determined, and the relationship between them was analyzed. Then, it was measured whether the motivational factors of these who own a family company and ones who own a self-established company.

According to results of the research, it is determined that the most important motivational factor that pushes owners of small and medium-sized F&B company to entrepreneurship is opportunity-oriented, and there is a meaningful relationship between motivational factors and some personality traits. In addition, the most important motivational factors of entrepreneurs who have self-established company are making better Money, having a better future, filling the gap in the market, proving themselves to the market, leaving a job for their children, obtaining financial independence and making business without family pressure.

Keywords: SME, Entrepreneurship, Motivation

JEL Codes: L26, Z31, Z39

Küçük ve Orta Ölçekli Yiyecek-İçecek İşletmesi Sahiplerinin Girişimci Kişilik Özellikleri ve Girişimcilik Motivasyonları

Özet

Araştırmada, ülkemizdeki istihdamın büyük bir kısmını oluşturan küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin girişimcilik motivasyonları ve girişimci kişilik özellikleri yiyecek-içecek işletmeleri açısından ele alınmıştır. Araştırmanın örneklemini Muğla'da faaliyet gösteren 249 küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahipleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda öncelikle girişimcilğe iten motivasyon unsurları ve kişilik özellikleri belirlenerek, motivasyon

¹ Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, abekar@mu.edu.tr

² Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, farukyüksel@mu.edu.tr (Yazışma yapılacak yazar)

unsurları ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Daha sonra ise, işletmesini aileden devralanlar ile kendisi kuranların motivasyon unsurlarının değişip değişmediği analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerini girişimciliğe iten en önemli motivasyon unsurunun fırsat yaratma odaklı olduğu ve motivasyon unsurları ile bazı kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, işletmesini kendisi kuran girişimcilerin en önemli motivasyon unsurlarının ise; daha iyi gelecek, daha çok para kazanma, piyasadaki boşluğu doldurma, çevreye kendini kanıtlama çabası, çocuklarına bir iş bırakma, finansal bağımsızlık elde etme, aile baskısından uzak iş yapma gibi unsurlar olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Girişimcilik, Motivasyon

JEL Kodları: L26, Z31, Z39

1.Giriş

Günümüzde girişimcilik ekonomik büyümenin ve ekonomik gelişimin olmazsa olmaz bir parçasıdır (North, 1990; Carree ve Thurik, 2003). Ulusal ekonomik gelişmede oldukça önemli bir rol oynamakta olan girişimcilik, karlılığı artırmasının ve istihdamın devamlılığını sağlamasının yanı sıra, sosyal sorumluluğu da teşvik etmektedir (Acs, Desai ve Hessels, 2008; Tang ve Koveos, 2004). Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, eskinin büyük ve hantal işletmeleri, yerini hızlı ve esnek yapısıyla değişmelere kolaylıkla adapte olabilen küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) bırakmaktadır (Pişkinsüt, 2011). Büyük işletmelerin yerlerini almaya başlayan KOBİ'ler ekonomik büyümenin lokomotifleri olarak görülmelerine karşın, yerini almaya başladıkları büyük işletmelere göre, daha az çalışan sayısı, pazar payı ve satış tutarlarına sahiptirler (Kılıçer, 2013). Daha dar kaynaklara sahip olan KOBİ'ler, güvenilir pazar bilgisine ulaşmada güçlükler yaşamakta, kurumsallaşmanın tam manasıyla uygulanamamasından dolayı işletme sahiplerinin yönetime müdahalesiyle karşılaşmakta ve dolayısıyla, yalnızca bilgi ve beceriyle sınırlı pazarlama faaliyetleri yürütmektedirler. Bu açılarından KOBİ'ler, büyük ölçekli işletmelerden farklı bir konumdadırlar (Kılıçer, 2013). Yine de, ülkemiz açısından ele alındığında 2013 yılında, toplam girişim sayısının %99,8'i ve istihdamın %74,2'si KOBİ'ler tarafından oluşturulmaktadır (www.tuik.gov.tr).

Ülkemizde, yalnızca restoranlara yönelik ayrıca istatistiki bir veri mevcut değilse de, sektörler bazındaki genel sayıdan, ülkemizdeki restoran girişimlerinin de büyük bir kısmının KOBİ'lerden oluştuğunu söylemek mümkündür (www.tuik.gov.tr). Ayrıca, bu işletmelerin % 98'i de aile işletmelerinden oluşmaktadır (Pişkinsüt, 2011:102).

Düşük ücretler, yüksek orandaki işsizlik gibi olumsuzluklar bireyleri aile işletmelerinde girişimciliğe zorlarken (Shanker ve Astrachan, 1996); para kazanma ve büyüme, farklı yaşam tarzı benimseme isteği, aile, prestij kazanma gibi unsurlar da bireyleri kendi işletmelerini kurmaya iten önemli motivasyonlardır (Getz ve Petersen, 2005). Ayrıca, bireylerin kişisel özellikleri de girişimcilik eğiliminde ya da girişimcilik niyetinde belirleyici etkiye sahip olabilmektedir (Bozkurt ve Erdurur, 2013).

Türkiye'de bir yandan yiyecek-içecek işletmesi sayısının hızla artması, diğer yandan bu işletmelerin çoğunluğunu KOBİ'lerin oluşturması girişimcilik konusunun önemini

artırmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmada küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerini girişimciliğe iten unsurlar ve kişilik özellikleri incelenmiştir. Buna ilişkin çalışmanın problemleri şunlardır:

a) Küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinin girişimcilik eğilimlerinin ardında yatan motivasyonlar nelerdir?

b) Küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinin girişimcilik motivasyonları ile girişimci kişilik özellikleri arasında bir ilişki var mıdır?

c) Küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinden aile işletmesini devam ettiren girişimcilerin girişimcilik motivasyonları ile sıfırdan kendi işletmesini kuran girişimcilerin girişimcilik motivasyonları arasında bir farklılık var mıdır?

2. Yöntem

2.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Muğla’da faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerini girişimciliğe iten unsurlar ve kişilik özellikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle girişimciliğe ilişkin motivasyon unsurları ile kişilik özellikleri belirlenerek, yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinin girişimcilik motivasyonları ile girişimci kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Daha sonra yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinden aile işletmesini devam ettiren girişimcilerin girişimcilik motivasyonları ile sıfırdan kendi işletmesini kuran girişimcilerin girişimcilik motivasyonları arasında bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir.

2.2 Örneklem ve Veri Toplama

Girişimcilik motivasyonları ve girişimci kişilik özelliklerini incelemeye yönelik olarak yapılan bu araştırma yaklaşım tarzına göre nicel; kullanılan araştırma yöntemine göre anket araştırmadır. Araştırmanın evrenini Muğla ilindeki küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahipleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise bu işletme sahipleri arasından çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 249 işletme sahibi oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde yer alan önermeler Chen ve Elston (2013)’ın motivasyon unsurlarını ölçmeye yönelik geliştirdikleri ölçekten yararlanılarak; ikinci bölümde yer alan girişimci kişilik özelliklerini ölçmeye yönelik önermeler Littunen’in (2000) geliştirdiği ölçekten yararlanılarak hazırlanmıştır. Girişimcilik motivasyonlarına yönelik 21; girişimci kişilik özelliklerine yönelik 26 önerme 5’li Likert ölçeği (1=Kesinlikle Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılmıyorum) şeklinde hazırlanmıştır. Anketin son bölümünde ise, katılımcıların demografik özelliklerini ve işletmeye ilişkin bazı bilgileri öğrenmeye yönelik sorular (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, işletmenin yıllık ortalama geliri, işletme sahibiyet durumu, işletme kurarken yararlanılan temel yatırım finansmanı/finansmanları) yer almaktadır.

Çalışma için veri toplamaya geçilmeden önce 31 küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahibi ile pilot uygulama yapılarak ankette gerekli düzeltmeler yapılmış, ankete son şekli verilmiştir. Veriler 2016 Kasım ve Aralık aylarında araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22 istatistik programı kullanılmıştır.

2.3 Analiz ve Bulgular

Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayı ile test edilmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi kullanılan ölçeğin “oldukça güvenilir” ($0,60 < \alpha < 0,80$) olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

	Cronbach's Alpha Katsayı	n
Motivasyon unsurları	,806	21
Girişimci kişilik özellikleri	,755	26

Araştırma verilerinin analizi iki aşamada yapılmıştır. İlk aşamada girişimcilik motivasyonları ile girişimci kişilik özelliklerini ölçmeye yönelik hazırlanan soruların hem yapı geçerliliğini ölçmek hem de önermeleri belli faktörler altında toplamak amacı ile faktör analizi uygulanmış, sonuçlar Tablo 2 ve 3'de verilmiştir.

Tablo 2. Girişimcilik Motivasyonlarına İlişkin Ölçeğin Faktör Analizi Sonuçları

İFADELER		FAKTÖRLER				
		1	2	3	4	5
Refah Odaklı	İşsiz kalmamak	,759				
	Çok para kazanmak	,718				
	Çocuklarıma bir iş bırakmak	,612				
	Başka alternatifimin olmaması	,577				
	Aile baskısından uzak kendi işimi kurmak	,435				
Yaşam Tarzı Odaklı	İyi bir yaşam tarzı elde etmek		,704			
	İlgi duyduğum boş zaman aktivitelerine daha fazla zaman ayırmak		,657			
	Daha iyi bir çevre edinmek		,604			
	Emekli olduğumda gelir elde etmek		,523			
	Prestij kazanmak		,461			
	Finansal bağımsızlık elde etmek		,440			
	Cevreme başarılı olabileceğimi kanıtlamak		,367			
Fırsat Odaklı	Bir önceki işimden farklı bir iş denemek			,784		
	Piyasadaki boşluğu doldurmak			,631		
	Düşük riskli ve kontrol edilebilir bir yatırım gerçekleştirmeye çalışmak			,541		
	Boş vakitlerimde ekstra para kazanmak			,486		
	Belirli ve düzenli bir işe sahip olmak				,741	

Aidiyet Odaklı	Bu şehirde yaşamak					,689
Aile Odaklı	Aile üyelerinin bir arada çalışabileceği iş ortamı yaratmak					,682
	Babadan kalan işi devam ettirmek					,679
	Kendi ismin patronu olmak					,371
<i>Özdeğerler</i>		2,619	2,472	2,005	1,874	1,590
<i>Faktörlerin Varıansı Açıklama Oranı</i>		12,470	11,769	9,550	8,922	7,571
<i>Toplam Varıansın Açıklanma Oranı</i>		50,283				
<i>Ölçeğin Cronbach's Alpha Değeri</i>		,806				
<i>Kaiser-Meyer-Olkin Ölçümü</i>		,806				

Tablo 2’de görüldüğü gibi girişimcilik motivasyonlarına ilişkin ölçeğin KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri 0,806, Cronbach’s Alpha değeri 0,806 ve $p < 0,001$ bulunmuştur. Buna göre ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu, yapı geçerliliğinin sağlandığı görülmektedir. Faktör analizine göre ölçek 5 faktörden oluşmuş ve faktörler sırasıyla; “refah odaklı”, “yaşam tarzı odaklı”, “fırsat odaklı”, “aidiyet odaklı” ve “aile odaklı” olarak adlandırılmıştır.

Tablo 3’de ise girişimci kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik hazırlanan ölçeğin faktör analizi sonuçları yer almaktadır. Analiz sonucuna göre kullanılan ölçeğin KMO değeri 0,812, Cronbach’s Alpha değeri 0,755 ve $p < 0,001$ bulunmuştur. Buna göre ölçeğin yapı geçerliliği sağlanmıştır. Faktör analizi sonucuna ölçek 6 faktörden meydana gelmiş ve bu faktörlere sırasıyla; “iş odaklı”, “kolaycı”, “kişilere bağımlı”, “baskın karakterli”, “bağımsız”, “faydacı” isimleri verilmiştir.

Tablo 3. Girişimci Kişilik Özelliklerine İlişkin Ölçeğin Faktör Analizi Sonuçları

İFADELER		FAKTÖRLER					
		1	2	3	4	5	6
İş Odaklı	Eğer bir şeyler yapmazsam hemen sıkılırım	,697					
	Bir işin ne kadar iyi yapılmışsa o kadar tatmin edici olduğunu düşünürüm	,687					
	Elimden geldiğince çalışmak beni tatmin edebilir	,648					
	Her zaman bir şeylerle meşgul olmak isterim	,623					
	İyi yapılmış bir işi tatmin edici bulurum	,593					
	Çok çalışmayı severim	,506					
	Üst düzey yetenekler gerektiren işlerde çalışmayı tercih ederim	,490					
	Hayatım çoğunlukla kazara meydana gelen olaylar tarafından kontrol edilmektedir		,661				

Kolaycı	Zor ve sıkıcı işlerdense kolay ve eğlenceli olanlarını tercih ederim		,658				
	Çok çalışmaktan kaçınıyorum		,599				
	İşler ters gittiğinde kolayca vazgeçebileceğim gibi hissederim		,573				
	Hayattaki belirsizliklerden dolayı uzun vadeli planlar yapmanın akıllıca olduğunu		,560				
	Bir işle meşgul olmadan kolaylıkla uzun süre otururum		,559				
	İşlerimde genellikle şansım yaver gitmez		,522				
	Herhangi bir şeyin olacağı varsa kendiliğinden olacağına inanırım		,519				
Kişilere Bağımlı	Planlarımın gerçekleşmesi amacıyla genellikle kendimle ilgili planlarımı			,739			
	Hayatımda olan her şeyin güçlü insanlar tarafından belirlendiği hissine kapılıyorum			,696			
	Hayatım genellikle güçlü diğer insanlar tarafından kontrol edilmektedir			,652			
Baskın Karakterli	Genelde grubun liderinin ben olduğumu düşünüyorum				,789		
	Eğer bir şans verilseydi, insanlara iyi bir liderlik yapardım				,662		
	İnsanlar genellikle söylediklerime önem verir				,607		
	Diğer insanlar üzerinde otorite kurmaktan keyif alacağımı düşünüyorum				,593		
Bağımsız	Diğer insanlarla olan ilişkilerimde belirli bir sınıırım vardır					,795	
	Hayatıma kendi kararlarım yön verir					,640	
Faydacı	Plan yaptığımda, planlarımın gerçekleşeceğinden neredeyse emin olurum						,680
	Benden yukarıdaki insanlara hoş görünerek birçok isteğimi elde ederim						,549
<i>Özdeğerler</i>		3,381	3,251	2,212	2,133	1,671	1,493
<i>Faktörlerin Varyansı Açıklama Oranı</i>		13,005	12,505	8,507	8,206	6,427	5,744
<i>Toplam Varyansın Açıklanma Oranı</i>		54,393					
<i>Ölçeğin Cronbach's Alpha Değeri</i>		,755					
<i>Kaiser-Meyer-Olkin Ölçümü</i>		,812					

Verilerin analizinde ikinci aşamada katılımcılara ilişkin bilgiler, işletmelerin temel yatırım finansmanına ilişkin bilgiler mutlak ve yüzde değer ile analiz edilerek tablo olarak; işletme sahiplerinin girişimcilik eğilimlerinde etkili olan motivasyon unsurlarına ilişkin

faktörlerin ortalamaları ve standart sapmaları grafik ile verilmiştir. Küçük ve orta ölçekli restoran sahiplerinin girişimcilik motivasyonları ile girişimci kişilik özellikleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı basit regresyon analizi ile test edilerek Tablo 6’da verilmiştir. Restoran sahiplerinden aile işletmesini devam ettiren girişimcilerin girişimcilik motivasyonları ile sıfırdan kendi işletmesini kuran girişimcilerin girişimcilik motivasyonları arasında bir farklılık olup olmadığı ise bağımsız iki grup arası t testi ile analiz edilmiştir (Tablo 7).

Araştırma kapsamına alınan yiyecek içecek işletmesi sahiplerinin yarısından fazlası erkek; yaş aralığına göre ise 18-35 yaş arasındadır. Katılımcıların yaklaşık % 20’si ilköğretim veya orta öğretim mezunu iken, yaklaşık yarısı ön lisans ve üzeri eğitime sahiptir. İşletme sahiplerinin yaklaşık % 35’i işletmeden yıllık 100.000 TL ve altında gelir sağladığını, yaklaşık % 27’si 101-200.000 arası, % 18,5’i 201-300.000, % 19,7’si ise 301.000 ve üzeri gelir sağladığını belirtmiştir. Katılımcıların % 44,2’si işletmeyi kendi kurduğunu, % 16,1’i aileden devraldığını belirtmiştir. Yaklaşık % 40’ı ise ortak/ortaklar ile kurulmuştur.

Tablo 4. Katılımcılara ve İşletmelere İlişkin Bilgiler (n=249)

Cinsiyet	n	%	Medeni Durum	n	%
Kadın	79	31,7	Evli	124	49,8
Erkek	170	68,3	Bekar	125	50,2
Yaş (yıl)			Eğitim Düzeyi		
18-25	51	20,5	İlköğretim	16	6,4
26-35	84	33,7	Ortaöğretim	31	12,4
36-45	67	26,9	Lise ve Dengi	81	32,5
46-55	31	12,4	Ön lisans	44	17,7
56-65	16	6,4	Lisans	62	24,9
			Lisansüstü	15	6,0
İşletmenin Yıllık Geliri (TL)			Sahibiyyət Durumu		
100.000 ve altı	87	34,9	Aileden Devraldım	40	16,1
101-200.000	67	26,9	Kendim Kurdum	110	44,2
201-300.000	46	18,5	Ortaklık	99	39,7
301.000 ve üzeri	49	19,7			

Araştırmaya katılan küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinin, işletmenin kuruluş aşamasında yararlandıkları temel yatırım finansman kaynakları (Tablo 5) incelendiğinde işletme sahiplerinin yaklaşık %33’ünün kendi birikimleri ile karşıladığı; % 17’sinin aile/akrabalardan; % 15’inin bankalardan karşıladığı görülmektedir.

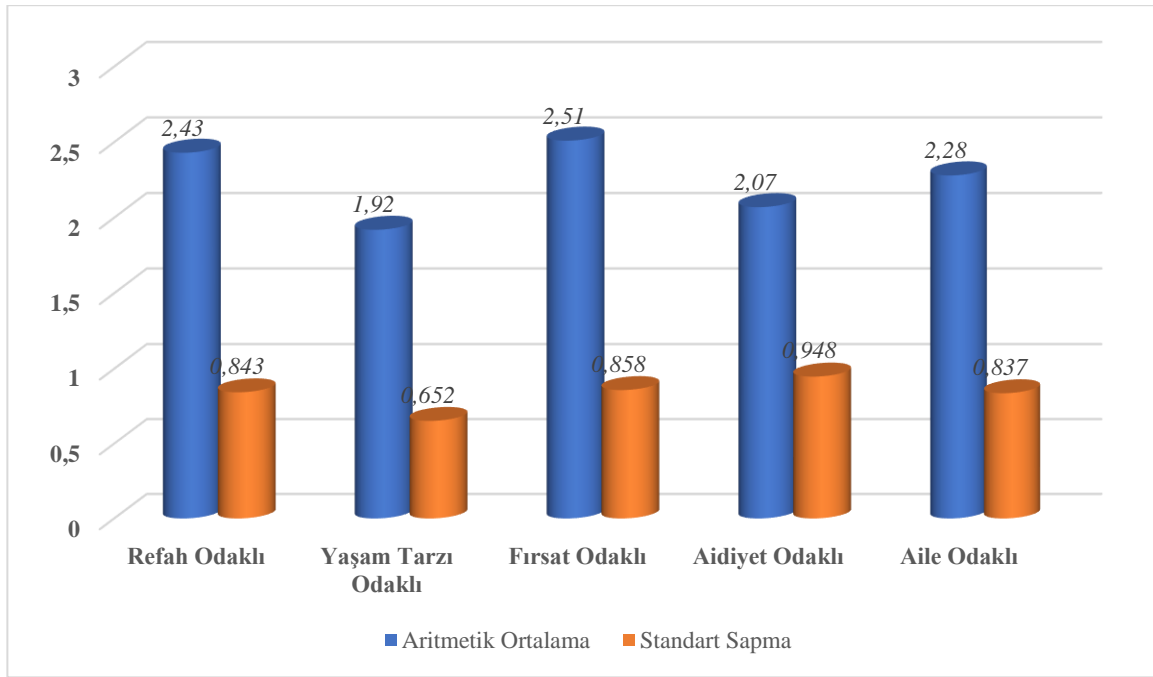
Tablo 5. İşletmenin Temel Yatırım Finansmanı (n=249)

Temel Yatırım Finansmanı	n	%
Kendi Birikimlerim	82	32,9
Aile/Akrabalar	42	16,9
Bankalar	37	14,9
Arkadaşlar	16	6,4
Kendi Birikimlerim ve Diğer Finans Kaynakları	48	19,2
Aile/Akrabalar ve Diğer Finans Kaynakları	9	3,6
Arkadaşlar ve Diğer Finans Kaynakları	3	1,2
Hepsi	12	4,8

Grafik 1’de küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinin girişimcilik eğilimlerinde etkili olan motivasyon unsurlarına ilişkin faktörlerin ortalamaları verilmiştir. En

yüksek ortalamaya sahip motivasyon faktörü fırsat yaratma odaklı ($2,51 \pm 0,85$) iken; bunu sırasıyla refah odaklı ($2,43 \pm 0,84$), aile odaklı ($2,28 \pm 0,83$), aidiyet ($2,07 \pm 0,94$) ve yaşam tarzı takip ($1,92 \pm 0,65$) etmektedir.

Grafik 1. Küçük ve Orta Ölçekli Yiyecek-İçecek İşletmesi Sahiplerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Ardında Yatan Motivasyonlar

Tablo 6’da girişimcilerin kişilik özellikleri ile motivasyon unsurları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 6. Girişimcilerin Motivasyon Unsurları ile Girişimci Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki (n=249)

Motivasyon Unsurları \ Kişilik Özellikleri	Refah odaklı	Yaşam Tarzı Odaklı	Fırsat Odaklı	Aidiyet Odaklı	Aile Odaklı
İş odaklı	0,126 (0,126) R=0,197	1,213 (0,000) R=0,362	0,188 (0,025) R=0,142	0,438 (0,000) R=0,300	0,107 (0,193) R=0,408
Kolaycı	0,285 (0,000) R=0,97	0,107 (0,31) R=0,137	0,313 (0,000) R=0,304	-0,052 (0,475) R=0,045	0,209 (0,001) R=0,208
Kişilere bağımlı	0,236 (0,000) R=0,307	0,057 (0,135) R=0,095	0,180 (0,000) R=0,229	0,036 (0,519) R=0,041	0,255 (0,000) R=0,334
Baskın karakter	0,235 (0,000) R=0,226	0,206 (0,000) R=0,256	0,201 (0,003) R=0,190	0,198 (0,007) R=0,169	0,204 (0,002) R=0,198
Bağımsız	0,92 (0,114) R=0,101	0,095 (0,034) R=0,134	0,068 (0,250) R=0,073	0,160 (0,014) R=0,155	-0,070 (0,228) R=0,077
Faydacı	0,317 (0,000) R=0,369	0,178 (0,000) R=0,269	0,281 (0,000) R=0,321	0,151 (0,014) R=0,156	0,163 (0,002) R=0,192

Not: Parantez içindeki değerler Sig. değeridir ve $p < 0,01$ düzeyinde incelenmiştir.

Girişimcilerin kişilik özellikleri ile motivasyon unsurları arasındaki ilişki incelendiğinde kolaycı, kişilere bağımlı ve faydacı kişilik özelliklerinin refah odaklı motivasyon unsuru üzerinde 0,01 düzeyinde anlamlı pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. İş odaklı, baskın karakter ve faydacı kişilik özelliklerinin yaşam tarzı odaklı motivasyon unsuru üzerinde; kolaycı, kişilere bağımlı ve faydacı kişilik özelliğinin fırsat odaklı motivasyon unsuru üzerinde; iş odaklı kişilik özelliğinin aidiyet odaklı motivasyon unsuru üzerinde ve kişilere bağımlı kişilik özelliğinin de aile odaklı motivasyon unsuru üzerinde 0,01 önem düzeyinde anlamlı pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinden, aile işletmesini devam ettiren girişimcilerin girişimcilik motivasyonları ile sıfırdan kendi işletmesini kuran girişimcilerin girişimcilik motivasyonlarına göre verilen cevaplarda gruplar arasında fark olup olmadığına ilişkin t-testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Girişimcilerin Girişimcilik Motivasyonlarının Sahibiye Durumuna Göre Karşılaştırılması (n=249)

Motivasyon Faktörleri	Sahibiye Durumu	n	\bar{X}	SS	t	p
Refah Odaklı	<i>Aileden Devraldım</i>	40	2,20	0,66	-1,855	0,065
	<i>Kendim Kurdum</i>	209	2,47	0,86		
Yaşam Tarzı Odaklı	<i>Aileden Devraldım</i>	40	1,83	0,50	-,932	0,352
	<i>Kendim Kurdum</i>	209	1,93	0,67		
Fırsat Odaklı	<i>Aileden Devraldım</i>	40	2,30	0,67	-1,677	0,095
	<i>Kendim Kurdum</i>	209	2,55	0,88		
Aidiyet Odaklı	<i>Aileden Devraldım</i>	40	2,33	1,03	1,896	0,059
	<i>Kendim Kurdum</i>	209	2,02	0,92		
Aile Odaklı	<i>Aileden Devraldım</i>	40	2,06	0,78	-1,821	0,070
	<i>Kendim Kurdum</i>	209	2,32	0,84		

Tablo 7’ de görüldüğü gibi refah odaklı motivasyon faktöründe aile işletmesini devam ettiren girişimcilerin verdikleri cevapların ortalaması $2,20 \pm 0,66$ iken; işletmesini kendi kuranların ortalaması $2,47 \pm 0,86$ ’dir. Ortalamalar arası fark fazla olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Yaşam tarzı odaklı, fırsat yaratma odaklı ve aile odaklı motivasyon unsurlarında da işletmesini kendi kuran girişimcilerin verdikleri cevapların ortalaması, aileden devralanlara göre daha yüksektir. Buna göre işletmesini kendi kuran girişimcilerin önemli motivasyon faktörleri daha iyi gelecek, daha çok para kazanma, piyasadaki boşluğu doldurma, çevreye kendini kanıtlama çabası, çocuklarına bir iş bırakma, finansal bağımsızlık elde etme, aile baskısından uzak iş yapma gibi unsurlardır. Belirli ve düzenli bir işe sahip olmak ve bu şehirde yaşamak ifadelerini içeren aidiyet odaklı motivasyon faktöründe ise işini aileden devralanların verdikleri cevapların ortalaması $2,33 \pm 1,03$ iken; kendi kuranların ortalaması daha düşüktür.

3. Sonuç

Teknolojik gelişmelerle birlikte eskinin büyük ölçekli ve hantal işletmeleri yerini daha küçük, fakat yeniliklere daha kolay adapte olabilen küçük ve orta ölçekli işletmelere bırakmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de işletmelerin çoğunluğunu küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. Her sektörde faaliyet göstermekte olan küçük ve orta ölçekli bu işletmeler, yiyecek-içecek endüstrisinin de önemli dinamikleri arasındadır. Yiyecek-içecek endüstrisi içerisinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmeler, aile geleneği olarak varlığını babadan oğula aktararak faaliyetine devam edebileceği gibi çeşitli girişimcilik unsurlarının bir araya gelmesinin bir çıktısı olarak da meydana gelebilmektedir. Bireyleri, girişimci olarak yeni bir işletme kurmaya yönlendiren çeşitli motivasyonlar olabileceği gibi, kişisel özellikler de bireylerin girişimcilik motivasyonları üzerinde etkili olabilmektedir.

Bu çalışmada Muğla'da faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerini girişimciliğe iten unsurlar ve kişilik özellikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle girişimciliğe ilişkin motivasyon unsurları ile kişilik özellikleri belirlenmiştir. Buna göre girişimcilerin motivasyon unsurları "refah odaklı", "yaşam tarzı odaklı", "fırsat odaklı", "aidiyet odaklı", "aile odaklı" olmak üzere beş faktör altında toplanmıştır. Kişilik özellikleri ise "iş odaklı", "kolaycı", "kişilere bağımlı", "baskın karakter", "bağımsız" ve "faydacı" olmak üzere altı faktör altında toplanmıştır. Daha sonra yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinin girişimcilik motivasyonları ile girişimci kişilik özellikleri arasındaki ilişki ve yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinden aile işletmesini devam ettiren girişimcilerin girişimcilik motivasyonları ile sıfırdan kendi işletmesini kuran girişimcilerin girişimcilik motivasyonları arasında bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan küçük ve orta ölçekli yiyecek içecek işletmesi sahiplerinin yarısından fazlası erkek ve 18-35 yaş arasındadır. Eğitim durumuna göre ise yaklaşık yarısı lisans ve üzeri eğitime sahiptir. İşletme sahiplerinin çoğunluğu işletmesini ortaklık yoluyla veya kendi imkânları ile kurmuş, %16'sı ise aileden devralmıştır. Ayrıca girişimcilerin ortalama üçte biri işletmelerinin kuruluşunda finansman ihtiyaçlarını kendi birikimleriyle karşıladıkları belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre küçük ve orta ölçekli yiyecek içecek işletmesi sahiplerini girişimciliğe iten en önemli motivasyon unsuru fırsat yaratma odaklı'dır. Bunu sırasıyla refah odaklı, aile odaklı, aidiyet odaklı ve yaşam tarzı takip etmektedir. Girişimcilerin kişilik özellikleri ile motivasyon unsurları arasındaki ilişki incelendiğinde kolaycı, kişilere bağımlı, baskın karakter ve faydacı kişilik özellikleri ile refah odaklı motivasyon unsuru arasında; kolaycı, kişilere bağımlı, baskın karakter ve faydacı kişilik özellikleri ile yaşam tarzı odaklı motivasyon unsuru arasında; iş odaklı, baskın karakter, bağımsız ve faydacı kişilik özellikleri ile aidiyet odaklı motivasyon unsuru arasında; kolaycı, kişilere bağımlı, baskın karakter ve faydacı kişilik özellikleri ile aile odaklı motivasyon unsuru arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Kaynakça

Acs, Z. J., Desai, S. ve Hessels, J. (2008). Entrepreneurship, Economic Development and Institutions, *Small Business Economics*, 31 (3), pp: 219-234.

Bozkurt, Ö., & Erdurur, K. (2013). Girişimci kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimindeki etkisi: Potansiyel girişimciler üzerinde bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2).

Carree, M. A. ve Thurik, A. R. (2003). The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth, In Z.J. Acs ve D.B. Audretsch (Eds.), *Handbook of Entrepreneurship Research*, (pp. 437-471). Boston: Kluwer Academic Publishers.

Chen, S. C. ve Elston, J. A. (2013). Entrepreneurial motives and characteristics: An analysis of small restaurant owners, *International Journal of Hospitality Management*, 35, 294-305.

Getz, D. ve Petersen, T. (2005). Growth and Profit-oriented Entrepreneurship Among Family Business Owners in The Tourism and Hospitality Industry, *Hospitality Management*, 21, pp: 547-560.

Kılıçer, T. (2013). KOBİ'ler için girişimci pazarlamanın anahtarı: pazarlama ilişki ağları, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2).

Littunen, H. (2000). Entrepreneurship and the characteristics of the entrepreneurial personality, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 6(6), 295-310.

North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pişkinsüt, E. (2011). Girişimciliğin Türkiye'deki Ekonomik Kalkınmaya Etkileri: Kobi Örneği, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14(2).

Shanker, M.C. ve Astrachan, J.H. (1996). Myths ve Realities: Family Businesses' Contribution to the US Economy – A Framework for Assessing Family Business Statistics, *Family Business Review*, 9 (2), pp: 107-123.

Tang, L. ve Koveos, P. E. (2004). Venture Entrepreneurship, Innovation Entrepreneurship and Economic growth, *Journal of Developmental entrepreneurship*, 3, pp:161-171.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21864> , E.T.: 04.11.2016.

"Design Valley" Project as a Model Suggestion in the Industry 4.0 Process

Mustafa MAYDA¹

Abstract

Today, the more effective the design related fields are in the country's economy, the more obvious it is. Rapid development of digitalization and visual culture can cause countries to produce a variety of policies related to the effectiveness of the design in particular. In this sense, the right distribution of design to all levels of society can be seen as a major problem, as the influence of all sectors of service, industry and social life can be controlled and guided. In this study, a model proposal is introduced to transform the design into an applicable and future-oriented Industry 4.0 compliant discipline that can respond to society's needs in an accurate and sustainable way.

Silicon Valley, Technoparks, Science and Design Centers etc. the main actors in the digitalization process were examined and an attempt was made to develop a viable model with reference to visual culture. In this work, which is attempted to be transferred through a model of the design-related expansions of all subcomponents of the industrial 4.0 industrial revolution, the relationship between the different disciplines and the model was sought to be investigated. All interdisciplinary relations such as university-industry relations, society-industry relations, production-digitalization relations, culture-design relations, design-digitalization relations have been tried to be analyzed through the model. Particularly the main theme of this work is the passing of viable academic knowledge through the design concept and the transformation into a sustainable structure and organization model.

One aspect of design is an art branch, and the fact that industry and production are the main components necessitates the examination of the technology based systems and organization structures that center the human being. In this sense, it is envisaged that the concept of "sustainable design" in accordance with Industry 4.0 will play a crucial role in bringing a new model to the country, adding value to the country's economy and making the country a solid position in the digitalization process.

Keywords: Design, Digitalization, Industry 4.0, Visual Culture, Sustainability.

JEL Codes: B15, L1, Z1, Y8

¹ Erciyes Üniversitesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, mustafa@tap3design.com

Endüstri 4.0 Sürecinde Bir Model Önerisi Olarak “Tasarım Vadisi” Projesi

Özet

Tasarım ile ilgili alanların ülke ekonomisinde ne kadar etkin bir rol aldığı günümüzde daha belirgin hale gelmiş durumdadır. Dijitalleşme ve görsel kültürün hızlı gelişimi ülkelerin özellikle tasarımın uygulamadaki etkinliği ile ilgili çeşitli politikalar üretmesine sebebiyet verebilmektedir. Bu anlamda tasarımın toplumun tüm katmanlarına doğru bir şekilde yayılımı, hizmet, sanayi ve sosyal hayat ile ilgili tüm sektörlerle etkisinin kontrol edilebilir ve yönlendirici olabilmesi, önemli bir sorun olarak görülebilir. Bu çalışmada, tasarımın doğru ve sürdürülebilir bir şekilde toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek, uygulanabilir ve geleceğe yönelik Endüstri 4.0’a uyumlu bir disiplin haline dönüşebilmesi için bir model önerisi getirilmektedir.

Bu çalışmada Silikon Vadisi, Teknoparklar, Bilişim ve Tasarım Merkezleri vb. dijitalleşme sürecindeki ana aktörler incelenerek görsel kültürü referans alan uygulanabilir bir model geliştirilmeye çalışılmıştır. Endüstri 4.0 sanayi devriminin tüm alt bileşenlerinin tasarım ile ilgili açılımlarının bir model üzerinden aktarılmaya çalışılan bu çalışmada, farklı disiplinlerin model ile ilişkisi de araştırılmaya çalışılmıştır. Üniversite-sanayi ilişkisi, toplum-sanayi ilişkisi, üretim-dijitalleşme ilişkisi, kültür-tasarım ilişkisi, tasarım-dijitalleşme ilişkisi gibi tüm disiplinler arası ilişkiler model üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle uygulanabilir akademik bilginin tasarım kavramı üzerinden hayata geçirilmesi ve sürdürülebilir bir yapı ve organizasyon modeline dönüşmesi bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Tasarımın bir yönüyle bir sanat dalı bir yönü ile de sanayi ve üretimin ana bileşeni olması, konunun insanı merkeze alan teknoloji tabanlı sistem ve organizasyon yapılarının incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda Endüstri 4.0’a uyumlu bir şekilde “sürdürülebilir tasarım” kavramının yeni bir modelle hayata geçirilmesi, ülke ekonomisine katma değer sağlamada ve dijitalleşme sürecinde ülkenin sağlam bir konumlanma yapmasında önemli bir rol oynayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasarım, Dijitalleşme, Endüstri 4.0, Görsel Kültür, Sürdürülebilirlik

1. Giriş

Tasarım kavramı dijitalleşmedeki dönüşüm ile beraber etkinliğini artırmıştır. Görsel kültürün yaygınlaşması ve sanal dünyanın görsel iletişim odaklı kurgulanması, tasarımın farklı disiplinlerle olan ilişkisini de çeşitlendirmiştir. Artık bilginin görsel olarak tasarlanarak farklı disiplinlerde kurgulanan ve organize edilen bir tasarım nesnesi haline geldiği düşünülebilir.

Endüstri 4.0 sürecindeki dijitalleşme ve iletişimdeki dönüşüm üretim ve tüketim arasındaki dengede belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Üretimdeki dijitalleşmenin; maliyetlerin düşmesi, verimlilik, hız, öngörülebilirlik ve kişiye özel üretim gibi çeşitli avantajlara sahip olacağı tespit edilmektedir. Tüketimde ise özellikle sanal dünya ile beraber tüketim alışkanlıklarının değiştiği ve yaşam tarzlarında daha bireysel tüketim modellerinin ortaya çıktığı düşünülebilir.

Tasarımın hem bir sanat dalı hem de üretim-tüketim dengesindeki rolü ile Endüstri 4.0'ın merkezinde yer aldığı düşünülebilir. Üretim sistemlerinde Endüstri 4.0 ile beraber tasarımın görev aldığı alanların genişlediği ve etkinliğinin derinleştiği tespit edilebilir.

Dijital medya kanalları ve boş zaman ekonomisinin hızla dijitalleştiği düşünülürse, gördüğümüz dijital bir reklamın veya oynadığımız dijital bir oyunun tamamen tasarlanmış ve kurgulanmış bir tasarım ürünü olduğu görülebilir. Burada tespit edilmesi gereken husus; tasarım bir disiplin olarak artık bir dönüşüme girerek çok farklı bilim dalları ile senkronize düşünülmesi gereken daha geniş kapsamlı bir bilim dalına dönüştüğü gerçeğidir.

Endüstri 4.0 sürecinde tasarımın özellikle sanayiye çok çeşitli başlıklardan entegrasyonu söz konusu olmaktadır. Bu anlamda, Türkiye için tasarıma bakış açısı son yıllarda olumlu yönde artmakla beraber, özellikle devlet tarafından verilen çeşitli destek ve teşvikler konuya bakış açısını olumlu yönde değiştirmektedir. Türkiye'nin katma değeri yüksek, teknoloji tabanlı ürünlere ve sistemlere olan ihtiyacı, dışa bağımlılığı azaltmak ve Endüstri 4.0 sürecinde hızlı yol almak için tasarım alanı ile ilgili çok geniş ölçekte politikaların üretilmesi ve uygulanması ile mümkün görünmektedir. *Tasarım, küreselleşme reklamı için bir araçtır: "Genel düşünün, yerel hareket edin" sloganı. Örneğin daha geniş bir Avrupa pazarı birleşmeleri çoğaltmış, aynı zamanda da Avrupa markası tasarımına talep doğuran yeni stratejik pazarlama programları da yaratmıştır (Mozota,2006: 73).*

Türkiye ekonomisi için tasarımın önemli bir görev üstleneceği düşünülürse, eğitimde ve uygulamada tasarımın önünü açmak ve konu ile ilgili geniş tabanlı organizasyonlar kurgulamak elzem bir ihtiyaç olarak düşünülebilir. Bu çalışmada Türkiye için Endüstri 4.0 sürecinde tasarımın konumlanmasına yönelik bir model önerisi geliştirilmeye çalışılmıştır.

2. Tasarım Kavramı ve Önemi

John Berger'in görmeyi tanımladığı gibi "*Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir*" (Berger, 2003:7). Bu tanımdan yola çıkarsak etrafımızda gördüğümüz her şeyi ilk görsel olarak algılar ve yorumlarız. Dijitalleşme ile beraber görsel kültürün genişleyip derinleşmesi, görsel algılamamızın da dönüşümüne imkan sağlamıştır. Bu anlamda tasarım hayatımızda çok daha etkin görev almaya başlaması kaçınılmaz görünmektedir.

Kavram olarak tasarımın birçok tanımlaması yapılmaktadır. Barnard kavrama bir iletişim biçimi şeklinde yaklaşarak; "*O halde şekiller çizgiler yada bu gibi şeyler doğal olarak anlamlı değildirler; anlamları 'Tanrı vergisi' değildir, ama sanatçı yada tasarımcı tarafından iletmek istediği duyguyu en yakın bir şekilde anlatmak için seçilirler*" (Barnard, 2010:63). Bu tanıma göre tasarımı; dünyayı algılama biçimimizin insan tarafından kurgulanmış bir iletişim modeline dönüştürülmesi şeklinde de tanımlayabiliriz.

Tasarım alan olarak farklı disiplinler ile olan ilişkisinden dolayı kavram olarak geniş tanımlamalara sahiptir. Heskett'e göre "*tasarım, özünü kazıdığımızda, doğada örneği bulunmayan yollardan çevremizi biçimlendirip oluşturmaya, gereksinimlerimize hizmet etmeye ve yaşamlarımıza anlam katmaya yarayan insana özgü bir yetenek olarak tanımlanabilir*" (Heskett, 2013: 15).

Tasarımın endüstri ile ilişkisi yönünden tanımlamalarda farklı bir yaklaşım söz konusu olduğu görülür. Amerika Endüstri Tasarımcıları Derneği Endüstri Tasarımını tanımlarken,

tasarlanan ürün veya sistemlerin işlev ve görünümünün kullanıcı ve üretici ile olan ilişkisi bakımından konuya yaklaşım getirmektedir. (Mozota, 2006: 15)

Tasarım kavramını görsel kültürün bir çıktısı olarak ele alıp eleştirel bir bakış açısı getiren Foster, “Bugün görsel kültür, geniş bir mecra yelpazesini çeşitli imge-metin sistemlerine dönüştürmek üzere elektronik enformasyon tekniklerini kullanıyor olabilir mi: Duvarları olmayan bir dijital veri tabanı, müzeler ötesi bir elektronik arşiv” (Foster, 2012:126).

Tasarımın üretim, sosyal hayat ve ülke ekonomisine katkısının farklı açımları söz konusudur. Bir ürün veya sistemin özellikle günümüz bilgi çağında tüketime sunulma şekli hem hızlanmış hem de çeşitlenmiş görünmektedir. Artık ikinci bir doğa olarak kurgulanan sanal dünya (dijital dünya) insana çok renkli ve sınırsız gibi görünen imkanlar sunmaktadır. Tüketim ve yaşam tarzlarının dönüşümü ülkelerin bu anlamda çeşitli politikalar geliştirmesini de zorunlu kılmaktadır. Mozota'nın aktardığına göre Tarondeau “Gelecekte rekabet farklı olacaktır. Şirketler endüstriyi değiştirmek ve yeni vizyonlar geliştirmek için araçlar geliştirmelidirler. Endüstrinin dönüşümü kaçınılmazdır ve tasarım yönetiminin bu dönüşümü öngörmesi zorunludur. Kaynaklar birleştirildiklerinde, bütünleştirildiklerinde ve bir faaliyet ortamında koordine edildiklerinde kapasitelere dönüşürler. Kaynaklar kendiliklerinden stratejik değildirler; şirketin kendi çevresi ile bütünleşmesini değiştiren ve dayanıklı rekabet üstünlüğü veren süreçler gibi stratejik süreçlere oturtulduklarında stratejik olurlar” (Tarondeau'ten akt. Mozota, 2006: 244).

3. Endüstri 4.0 ve Tasarım

Tarih boyunca bilim ve tekniğe paralel olarak sanayi ve üretim sistemlerinde çeşitli dönüm noktaları gerçekleşmiştir. Bu, endüstri devrimleri olarak adlandırılan dönüşüm süreçleri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1800'lerin sonlarında referansı buhar enerjisine dayanan Endüstri 1.0 sürecinin, 1900'lerin başlarında elektrik enerjisine dayanan ve Ford'un otomobil motoru üzerinden kavramsallaştırılan Endüstri 2.0 süreci ile devam ettiği görülür. 1970'ler den sonra otomasyon, elektronik ve bilgisayar sistemlerini referans alan Endüstri 3.0 süreci, 2011 yılında Hannover fuarında Almanya'nın referans gösterdiği Endüstri 4.0'a kadar devam etmiştir. Artık Endüstri 4.0 ile beraber tartışılmaya başlanan kavramlar da özellikle sanayideki dijitalleşme sürecine paralel gelişen kavramlar olmaya başlamıştır. Teknoloji tabanlı ve dijitalleşmiş üretim sistemlerinin referans alındığı yeni bir modelin uygulanmaya başlandığı görülmektedir.

Endüstri 4.0'ın dünyadaki teknolojik gelişmelere paralel olarak endüstri ve üretim modellerinin dönüşümündeki etkisinin, ekonomik, politik, askeri ve sivil hayatta hemen hemen tüm disiplinlere temas ettiği bir süreç olarak görülebilir.

Endüstri 4.0, genel olarak sanayinin dijitalleşerek yüksek teknolojinin sistemi yönettiği bir durum olarak özetlenebilir. Bu süreçte otonom robotların üretimi devralması ve kendi aralarında iletişim kurarak üretimin daha az maliyetli, hızlı ve daha verimli bir şekilde gerçekleşmesini sağladıkları bir yapıdan söz edilebilir. (Çelikleş, Sonlu, Özgel, Atalay, 2015: 26)

Endüstri 4.0'ın kurgulanmasında ve omurgasının oluşmasında çeşitli alt bileşenlerin olduğu görülebilir. Bu bileşenlerin genel olarak dokuz ana başlıkta toplandığını görmekteyiz. Bunlar;

- Büyük Veri
- Otonom Robotlar
- Nesnelerin İnterneti
- Bulut Bilişim
- 3B Yazıcılar
- Simülasyon
- Yapay Zeka
- Zenginleştirilmiş Gerçeklik
- Siber Güvenlik

olarak belirtilebilir (Tüsiad Sanayi 4.0, 2016: 25-30).

Bu başlıklar Endüstri 4.0'ın teoriden uygulamaya kadar tüm disiplinlerle olan ilişkisini de ifade etmektedir.

Endüstri 4.0'ın çıkış noktası olan Almanya'nın, üretim maliyetlerini düşürmek ve bireye özel ürün-hizmet sunumunu gerçekleştirmek üzere bu süreci başlattığı belirtilmektedir. Bu çıkıştan sonra dünya ekonomilerinin bu yeni devrime hızlı bir şekilde entegrasyon sürecine girdikleri görülür. Bu yeni dünya düzeninde Endüstri 4.0'a uyum sağlayamayan ekonomilerin orta ve uzun vadede küçüleceği veya yok olacağı yönünde çeşitli öngörülerin olduğu bilinmektedir.

Endüstri 4.0 maratonunda odak kavramlardan biri olan tasarımın süreç boyunca belirleyici bir unsur olacağı düşünülebilir. Özellikle tasarımın endüstri 4.0'ın alt bileşenleri ile olan ilişkisi doğrudan ve dolaylı şekilde ele alınabilir.

Endüstri 4.0'da Tasarımın Doğrudan Etkilediği Başlıklar

- 3B Yazıcılar
- Zenginleştirilmiş Gerçeklik
- Simülasyon
- Nesnelerin İnterneti

Endüstri 4.0'da Tasarımın Dolaylı Etkilediği Başlıklar

- Büyük Veri
- Bulut Bilişim
- Yapay Zeka
- Otonom Robotlar
- Siber Güvenlik

Tasarımın Endüstri 4.0'ın alt bileşenleri ile olan ilişkisinin özellikle “*Endüstri 4.0 Tasarım Kültürü*” nün oluşması açısından büyük önemini olduğu görülmektedir. Dijitalleşme süreci ile beraber uygulamada her alanda kendini gösterecek olan tasarımın, etkinlik ve temas alanlarının kontrol edilebilirliği açısından belirli bir model üzerinden kurgulanması gerekir. Türkiye özelinde bu kurgu “*Tasarım Vadisi Projesi*” üzerinden düşünülebilir.

4. Tasarım Vadisi Projesi

Türkiye de dijitalleşme sürecine katkı sağlama noktasında hem devlet hem özel sektör ve aynı zamanda destek kurum ve kuruluşlarının katkısı görülmektedir. Özellikle son yıllarda Ar-Ge, Tasarım, İnovasyon ve Teknolojik Ürün projelerine sağlanan teşvik ve destekler Türkiye'nin bu maratonun aktif oyuncularından biri olduğunun göstergesi durumundadır. Fakat Endüstri 4.0 sürecine hazırlıksız yakalanma ve özellikle üretimde Türkiye'nin mevcut dijitalleşme oranının düşük seviyelerde olması dezavantajlar olarak görülebilir. Bu ve benzeri olumsuzluklara rağmen genç nüfusu ve geleceğe yönelik potansiyeli ile kısa sürede diğer ekonomiler ile aradaki farkın kapanacağı öngörülebilir. Türkiye'nin coğrafi ve stratejik konumunun Endüstri 4.0 sürecinde büyük bir avantaj sağlayacağı da düşünülebilir. Özellikle Endüstri 4.0'a uyumlu genç nesillerin eğitimi bu sürecin en önemli başlıklarından biri olarak tespit edilebilir. Bu anlamda özellikle tasarım alanında Türkiye'de “Endüstri 4.0 Tasarım Kültürü” nün oluşması için gerekli alt yapı çalışmalarının hızlanması elzem bir durum olarak düşünülebilir.

4.1. Tasarım Vadisi'nin Alt Bileşenleri

- End. 4.0 Referanslı Tasarım Eğitimi
- Üniversite – Sanayi Senkronizasyonu
- Türkiye’de Tasarım Kültürünün Oluşumu
- Sivil Toplum Kuruluşları ve Kurumların End. 4.0 Tasarım Kültüründeki Konumlanması
- Uluslararası Know-How Girdisi ve Eğitim Turizmi
- Ulusal Malzeme Bankası

Yukarıda belirtilen alt bileşenler bir model olarak düşünülen “Tasarım Vadisi” projesinin omurgasını ve genel kurgusunu oluşturmaktadır.

Tasarım Vadisi projesi; dünyada mevcut olan Silikon Vadisi, Bilim Merkezleri, Ar-Ge Merkezleri ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri gibi teknoloji ve bilimsel çalışma referanslı örgütlenmelere benzer bir yapıyı ifade etmektedir. Bu modeli diğerlerinden ayıran ana fark; odak noktasının *tasarım* olmasıdır. Tamamen tasarım referanslı olan bu örgütlenmenin, sanayi-eğitim-toplum üçgeninde bağlayıcı bir unsur olarak öne çıkacağı düşünülebilir.

4.1.1. Endüstri 4.0 Referanslı Tasarım Eğitimi

Endüstri 4.0 sürecinde sanayi ve üretimde hızlı bir dijitalleşme sürecinin başladığı söylenebilir. Bu durum özellikle endüstriyel tasarımda da bir dönüşümün başlamasını gerekli kılmaktadır. Tasarlanan bir ürünü üreten otonom bir robot sistemi olacağı gibi, ürünün tüketiciye sunulması noktasında da dijital süreçlerin işleyeceği düşünülmektedir. Bu durumda tüm bu dijital ve teknoloji tabanlı sistemlerdeki ürün ve hizmetlerin tasarlanmasında Endüstri 4.0 felsefesine uygun bir tasarım dili ve bakış açısının geliştirilmesini zorunlu bir eylem olarak ortaya koymaktadır. Bu anlamda *Endüstri 4.0 Tasarım Kültürünü* oluşturacak ve sürdürecekt tasarımcılara ihtiyaç duyulabilir.

Tasarım eğitiminde Türkiye’deki mevcut yapının iyileştirilmesinin gerekliliği açıktır. Bu bakış açısı ile çeşitli iyileştirme çalışmalarının yapılması, tasarım ile ilgili mevcut eğitmen ve kurumların Endüstri 4.0 sürecine adaptasyonlarının sağlanması için eğitici kadroların eğitilmesi bir ihtiyaç olarak gözükmektedir. Tasarım eğitimi ile ilgili genel kurguyu iki ana başlıkta özetlemek mümkün gözükmektedir.

- End. 4.0 ‘ın üretim felsefesine uygun tasarım eğitim modellerinin oluşturulması
- ‘*Dijital Empati* ‘ yeteneğine sahip tasarımcıların yetiştirilmesi

4.1.2. Üniversite-Sanayi Senkronizasyonu

Türkiye’de sanayi-üniversite işbirliği noktasında son yıllarda geliştirilen çeşitli açılımlar söz konusu olmuştur. Tübitak, Bap, Kalkınma Ajansları, AB Projeleri vb. çok farklı kurum ve alanlardan teşvik ve destek faaliyetleri yapılmaktadır. Tasarım alanında ise Türk Patent Kanunundaki değişiklik ile fikri mülkiyet haklarının korunmasında çok daha hızlı yol alınmaya başlanmıştır.

Tasarımın katma değeri yüksek ürün veya hizmete dönüşmesi, bilginin iyi yönetilmesi ve uygulamaya iyi entegrasyonu ile mümkün olmaktadır. Özellikle üniversitelerde yapılan bilimsel çalışmaların sanayiye geçişindeki uyumsuzluklar tasarım alanında da gözükmektedir. Üniversitenin ilgili bölümünden mezun bir tasarımcı adayının üretilebilir veya satılabilir bir tasarım gerçekleştirilmesi ile ilgili ciddi sıkıntıların olduğu tespit edilebilir. *Tasarım Vadisi* projesinde bu anlamda üniversitelerin ilgili bölümleri ve sanayi örgütleri arasında gerçekleşecek ortak proje kültürü, bu sorunun giderilmesinde olumlu bir etki yapabileceği öngörülmektedir. *Tasarım Vadisinde* bu anlamda Üniversite-Sanayi Senkronizasyonu konusunda üç ana başlık öne çıkmaktadır.

- İlgili bölümlerde lisansüstü eğitim ve tezlerin End. 4.0 tasarım kültürüne entegrasyonu
- Tübitak Endüstri 4.0 Tasarım Destek Programı
- Sanayi-Üniversite arası puantaj sistemi

4.1.3. Türkiye’de Tasarım Kültürünün Oluşturulması

Tasarım alanı ile ilgili Türkiye’de birçok faaliyet gerçekleşmektedir. Devlet, Üniversiteler, Özel Sektör ve ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarının katkısı ile yarışmalar, konferanslar, paneller, work-shoplar, fuar ve tasarım haftası vb. pek çok organizasyon gerçekleştirilmektedir. *Tasarım Vadisi* projesinde tüm bu kurum ve kuruluşların katkı sağlayacakları bir tasarım kültür ortamının oluşturulması için bir alt yapı kurgusu söz konusu olmaktadır. *Milli Tasarım* kavramı üzerinden tasarımın Türkiye’de bilimsel olarak dünya ile entegre bir şekilde kurgulanması ve aynı zamanda tasarım ile ilgili ortak politikaların geliştirilmesine yönelik enerjinin daha verimli ortaya çıkması için *Türkiye Tasarım Kültürü Merkezi*’nin *Tasarım Vadisi* projesinde konuşlandırılması öngörülmektedir.

- Türkiye Tasarım Kültürü Merkezi

4.1.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve Kurumların Endüstri 4.0 Tasarım Kültüründeki Konumlanması

Tasarım ile ilgili alanlarda; Meslek Örgütleri, Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Tasarım Ajansları ve Bireysel Tasarımcılar ana oyuncular olarak görev yapmaktadır. Türkiye'nin ihtiyacı olan katma değeri yüksek teknoloji tabanlı ürün ve sistemlerin üretilmesi, bu kurumlar arasındaki bilgi akışının doğru yönetilmesi ve buna göre projeksiyonların kurgulanmasına bağlı görünmektedir. Bu anlamda *Tasarım Vadisinde* aşağıda belirtilen üç başlıktaki kurum ve kişilerin konuşlandırılması, aynı zamanda bunlar arasında ortak proje yapma olanaklarının sağlanarak gerekli alt yapının oluşturulması önemli hususlar olarak görülebilir.

- Ticaret ve Sanayi Odalarının Ofisleri
- İlgili STK' ların Ofisleri
- Özel Tasarım Ajans Ofisleri

4.1.5. Uluslararası Know-How Girdisi ve Eğitim Turizmi

Tasarım alanında dünyada farklı disiplinlerde söz sahibi olan ülkeler bulunmaktadır. Fakat tasarım; genelde bireysel uygulamada ise kurumsal bir disiplin olduğu için, tasarımda öne çıkmak çok hızlı olabilmektedir. Dünya çapında önemli projelere imza atan Türk tasarımcılarımızın yanında, ürün ve sistem tasarımında da çok başarılı işletmelerimizin olduğu yadsınamaz. Bu pozitif durumun daha verimli hale gelmesi ve aynı zamanda eğitim noktasında da eksikliklerin giderilmesi için dünyada tasarım ile ilgili gelişmelerin takip edilip uygulamaya sokulması önemli görünmektedir. Yurtdışındaki tasarım ajanslarının, alanında başarılı tasarımcıların ve büyük markalarla çalışan tasarım okullarının *Tasarım Vadisinde* konuşlandırılması modelimizin önemli başlıklarından biri olarak görülebilir. Özellikle Know-How girdisinin sağlanması ve yeni yetişecek Türk tasarımcıların Endüstri 4.0 sürecinde dünya ile entegrasyonu, *Endüstri 4.0 Tasarım Kültürü*'nün oluşmasında önemli bir görev üstleneceği açık olarak görülebilir.

- Yabancı Tasarım Ajans Ofisleri
- End. 4.0 Tasarım Know-How Teşvik Sistemi

4.1.6. Ulusal Malzeme Bankası

Malzeme bilimi sanayi ve üretimin temelini oluşturan alanlardan biri olarak görülebilir. Özellikle teknoloji ile beraber günümüzde malzeme mühendisliği ve yan dallarında hızlı bir gelişme söz konusudur. Yeni geliştirilen her malzeme çok farklı sektörlerde kullanılmakta ve sektörlerin gelişmesinde lokomotif görevi üstlenebilmektedir.

Türkiye’de üretilen veya geliştirilen milli malzemelerin ülke bazında haritalamalarının yapılması, bunun stratejik değer puanlama sistemlerinin oluşturulması önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Yurtdışına bağımlılığı azaltmada ve Endüstri 4.0’da hızlı yol almada malzeme biliminin yönetilebilir ve sürdürülebilir bir şekilde bir örgütsel yapıya dönüşmesi önemli bir gereklilik olarak görülebilir. Tüm bu organizasyonun çatısı olan *Ulusal Malzeme Bankasının Tasarım Vadisinde* konuşlandırılması ve konu ile ilgili alt yapı çalışmalarının yapılması önemli bir konu olarak düşünülebilir.

- Türkiye Malzeme Haritası
- End. 4.0 ‘a Uyumlu Malzeme Teknolojisinin Gelişimi

5. Sonuç

Tasarım Vadisi projesi tasarım konusunda Endüstri 4.0 maratonunda Türkiye’nin hızlanmasına katkı sağlayacak bir model olarak düşünülmektedir. Yukarıda modelin alt bileşenlerine ön görüsel bir yaklaşımla değinilmekle beraber, uygulamaya yönelik farklı yaklaşımlar da söz konusu olabilecektir.

Türkiye’nin yurtdışına bağımlılığını azaltmak bilim ve teknolojiye yaklaşımı ile doğru orantılı görünmektedir. Özellikle ilk evresinde olduğumuz Endüstri 4.0 sürecinde Türkiye’nin dijitalleşme sürecine katkı sağlayacak yaklaşımlara ihtiyacı açık bir şekilde görülebilir. Bu anlamda *Tasarım Vadisi* projesi Türkiye’de ortak aklın ve bilimsel bakış açısının uyumlu bir şekilde işleyeceği, sürdürülebilir ve tasarım alanında merkez konumda itici bir rol üstleneceği bir model olarak kurgulanmaya çalışılmıştır.

Tasarım, Ar-ge, İnovasyon, Dijitalleşme, Teknolojik Ürün vb. kavram ve terimlerin Türkiye’de altının doldurulması, genç nesillerin bilimi referans alan dünya ile entegre bir bakış açısına sahip olmaları, “evrensel düşün yerel hareket et” felsefesine uyumlu “dijital empati” yeteneğine sahip tasarımcıların yetiştirilmesi *Tasarım Vadisi* projesinin temellerini oluşturan değerler olarak görülebilir.

Kaynakça

Tarondeau, Claude, Jean, (1998). “*Le Managment Des Saviors*”, PUF Que sais-je, numero 34.07 (Akt. Mozota, Brigitte Borja De, (2006), “*Tasarım Yönetimi*”, Mediat Yayınları, s: 244).

Mozota, Borja De, (2006). “*Tasarım Yönetimi*”, Mediat Yayınları, İstanbul, S.73.

Berger, John, (2003). “Görme Biçimleri”, Metis Yayınları, İstanbul, S.7.

Heskett, John (2013). “*Tasarım*”, Dost Yayınları, Ankara, S.15.

Barnard, Malcolm, (2010). “*Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür*”, Ütopya Yayınları, Ankara, S.63.

Foster, Hal, (2012). “*Tasarım ve Suç*”, İletişim Yayınları, İstanbul, S.126.

Çelikaş, Melih Soner , SONLU, Görkem , ÖZGEL, Serkan , ATALAY, Yusuf (2015). “*Endüstriyel Devrimin Son Sürümünde Mühendisliğin Yol Haritası*”, Mühendis ve Makina Dergisi, cilt.56(662): 26.

Numanoğlu, Nurşen EYNEHAN, Mehmet Evren, (2016). “*Türkiy’enin Küresel Rekabetçiliği İçin Bir Gereklik Olarak Sanayi 4.0*”, TÜSİAD, <http://www.tusiad.org/indir/2016/sanayi-40.pdf> , (Erişim Tarihi: 19.02.2017).

Time Driven Activity Based Costing for Calculation Production Costs and a Simple Application

Mustafa GERŞİL¹

Abstract

Activity Based Costing is not only a method of more accurate calculation costs of products and other components (Process, Customers), but also a system for measuring standard and actual costs. Operations and their updating, can be costly and time consuming. In response to criticism of the ABC's classic concept, a new version of ABC called Time Driven activity Based Costing is proposed. A new variable was design to reduce the complexity of the calculation of the cost of activities. Time Driven Activity Based Costing made it possible to eliminate the problems associated with the implementation and operation of traditional ABC systems in many large enterprises including service organizations. In this study, an example from Time Driven Activity Based Costing application will be presented.

Keywords: Activity Based Costing, Time driven Activity Based Costing

JEL Codes: M41, F65

Üretim Maliyetlerinin Hesaplanmasında Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bir Örnek Uygulama

Özet

Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, yalnızca ürünlerin ve diğer nesnelerin (Süreçler, Müşteriler) maliyetlerinin daha doğru hesaplanmasının bir yöntemi değil, aynı zamanda standart ve fiili maliyetleri ölçen bir sistemdir. Büyük işletmelerde operasyonlar ve bunların güncellenmesi çok maliyetli ve zaman alıcı olabilir. FTM'nin klasik konseptine yönelik eleştirilere yanıt olarak, Zamana Dayalı Aktivite Tabanlı Maliyetleme adı verilen yeni bir FTM versiyonunu önerilmiştir. Aktivite maliyetinin hesaplanmasının karmaşıklığını azaltmak için yeni bir değişken tasarlanmış, Zamana dayalı aktivite tabanlı maliyetleme, hizmet kuruluşları da dahil olmak üzere birçok büyük işletmede geleneksel FTM sisteminin uygulanması ve

¹ Doç.Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, mustafa.gersil@cbu.edu.tr

işletilmesi ile ilgili sorunları ortadan kaldırmayı mümkün kılmıştır. Bu çalışmada ZDFTM ile ilgili uygulamadan bir örnek sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme

Giriş

Genel maliyet muhasebesi, genel masrafı tahsis etmek için direkt işçilik veya üretim hacmi gibi genelde tek bir maliyet etmenini kullanır ve genel üretim maliyetleri, ürün maliyetlerinin önemli bir bölümünü oluşturan modern üretim ortamında sistematik olarak bozulur. Yanlış ürün maliyeti bilgileri, kötü kararlara neden olabilir. Faaliyet tabanlı maliyetleme (FTM), General Electric ve diğer firmalar tarafından muhasebe bilgisinin yararlılığını geliştirmek için geliştirildi. (Lin, Lei, Du, & Wang, 2010)

Cooper (1988), ürün hacminin, boyutunun ve karmaşıklığının artan çeşitliliği ile hesaplanan ürün maliyetlerinin, geleneksel hacim tabanlı maliyetlendirme sistemi altında derin bir şekilde bozulduğuna dikkat çekti. Sonuç olarak, dikkatlerin çoğu faaliyeti kaynak nedeni olarak gören FTM'nin tasarımına yöneltildi ve aktivitenin ölçümü yoluyla birden çok maliyet sürücüsü geliştirdi.

Amerikalı profesörler Cooper ve Kaplan'ın FTM'nin doğası ve yapısı hakkındaki ilk yayınlarından bu yana yönetim muhasebesi teorisyenleri ve uygulayıcılarının ilgisini çekmektedir. Bu fikri temel alan maliyetlendirme sistemleri hem uzun vadeli, stratejik işletme yönetimi hem de operasyonel yönetim ile ilgili bilgileri sağlayabilir. Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, yalnızca ürünlerin ve diğer nesnelerin (süreçler, müşteriler) maliyetlerinin daha doğru hesaplanmasının bir yöntemi değil aynı zamanda standart ve fiili maliyetleri ölçen bir sistemdir.

Bununla birlikte, büyük işletmelerde bu sistemler oldukça karmaşıktır. Operasyonları ve güncellenmesi çok maliyetli ve zaman alıcı olabilir. Uygulamadan bir süre sonra bir çok firmanın bu sistemden vazgeçmesine yol açan, birçok şirket tarafından rapor edilen memnuniyetsizliğin ardındaki sebep de buydu. Bu da, bu yaklaşımın pratik faydası konusunda artan eleştirilere neden oldu.

Kaplan ve Anderson (2004, 2007), FTM'nin klasik konseptine yönelik eleştirilere yanıt olarak, Zamana Dayalı Aktivite Tabanlı Maliyetleme (Time Driven Activity Based Costing) adı verilen yeni bir FTM versiyonunu önerdi. Aktivite maliyetinin hesaplanmasının karmaşıklığını azaltmak için yeni bir değişken tasarlandı. Zamana dayalı aktivite tabanlı maliyetleme, hizmet kuruluşları da dahil olmak üzere bir çok büyük işletmede büyük işletmede geleneksel FTM sisteminin uygulanması ve işletilmesi ile ilgili sorunları ortadan kaldırmayı mümkün kıldı. (Szychta, 2010)

Türkiye'de konu ile ilgili literatür sınırlı olmakla birlikte her yıl giderek artmaktadır. Konu hakkında yayınlanmış makaleler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Tablo 1 - Yayınlanmış Çalışmalar

Yayın Yılı	Yazar	Makale adı	Dergi Adı
2007	Arş. Gör. Dr. Levent Koşan	Maliyet Hesaplamasında Yeni bir Yaklaşım: Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi	Mali Çözüm Dergisi
2009	Doç.Dr. Metin SABAN ve Arş.Gör. Gülay GÜĞERÇİN İRAK	Çağdaş Maliyet Yönetimi Sistemlerinden Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme	ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi
2011	Levent POLAT	Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetlemenin Bir Sanayi İşletmesinde Uygulanması	Muhasebe ve Finansman Dergisi
2011	Emre CENGİZ	Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Arasındaki Farklar-Bir Mobilya Üreticisi Firmada Vaka Çalışması	Muhasebe ve Finansman Dergisi
2012	Erdinç ÖREN ve Nilüfer TETİK	Zaman Etkenli Faaliyet Tabanlı Maliyet Yöntemi ile Müşteri Karlılık Analizi: Seyehat Acentesi Örnek Olayı	World of Accounting Science
2013	Metin YILMAZ	Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Stratejik Pazarlama Kararlarına Etkisi	Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
2014	Hamide ÖZYÜREK ve Yusuf DİNÇ	Son Yıllarda Maliyet Dağıtımında Kullanılan Yöntemler ve Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Olay Çalışması	C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi
2014	Hilmi Kırlioğlu, Bedia Atalay	Hastane İşletmelerinin Maliyet Sorununa Tıbbi Müdahale Gerektirmeyen Çözüm Önerisi: Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Modeli	The Journal of Business Science
2014	Hilmi KIRLIOĞLU ve Bedia ATALAY	Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetlemenin Kapasite Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Hastane Uygulaması	Uluslararası Yönetim ve İşletme Dergisi
2016	Öğr. Gör. Dr. Bilal Zafer BERİKOL ve Doç. Dr. Mehmet Fatih GÜNER	Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemleri	International Journal of Management Economics & Business
2016	Muhsin ÇELİK	Bulanık Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Sistemi.	Muhasebe ve Finansman Dergisi
2016	Bedia ATALAY ve	Banka Şubelerinin Maliyet ve İşgücü Yönetiminde Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme	World of Accounting Science

	Rabia KURULU		
2016	Kadir TUTKAVUL ve Orhan ELMACI	Stratejik Karar Alma Perspektifinden Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Modeli ve Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Modelinin Karşılaştırılmasına Yönelik Ampirik Bir Çalışma	World of Accounting Science
2017	Rabia AKTAŞ ve Doğan ÖZATA	Otomotiv Parçaları Üreten Bir İşletmede Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Zaman Etkenli Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Uygulamalarının Karşılaştırılması	Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
2017	R. Şebnem YAŞAR	Zaman Esaslı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi ile Konteyner Terminallerinde Maliyet Analizi	Muhasebe ve Finansman Dergisi

Tablodan da anlaşılacağı üzere Türkçe literatürde birden fazla isimlendirme mevcuttur. Yapılacak olan çalışmada, konuya daha uygun olması nedeniyle Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (ZDFTM) tanımı kullanılacaktır.

Çalışmada geleneksel anlamda Faaliyet Tabanlı Maliyetleme kısaca açıklanarak, ZDFTM ayrıntılı biçimde incelenecektir. Son bölümde ise, bisiklet üretimi yapan bir işletmenin jant üretim atölyesinde yapılan bir uygulamaya yer verilecektir.

1. Faaliyet Tabanlı Maliyetlendirme Yaklaşımı

Hızla artan rekabetle birlikte işletmelerin kullandıkları geleneksel maliyet yöntemleri, bugünün ileri teknoloji ve üretim ortamının finansal bilgilerini, küresel rekabetin gerektirdiği hız, yararlılık ve doğrulukta üretmekte yetersiz kalmışlardır ve seksenli yıllarda yeni maliyetleme yöntemleri arayışları başlamıştır. Bu çerçevede hem ürün maliyetlemesinde geleneksel maliyet yöntemlerine göre daha doğru sonuçlar veren hem de yöneticilerin karar alma sürecinde kullanabilecekleri bilgileri üreten Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (FTM) yöntemi geliştirilmiştir.

FTM yöntemi, 1980'lerin ortalarında ABD'de bir kısım üretim işletmelerinde incelemeler yapan ve ürün maliyetlerinin hesaplanmasında değişik bir yöntem kullandıkları tespit edilen bazı işletmelerdeki tecrübelerine dayanarak Cooper ve Kaplan tarafından, geleneksel maliyet muhasebesini temel alan hesaplama yöntemlerine alternatif olmak üzere geliştirilmiştir. Bu yöntem, yöneticilerin her müşterinin karlı müşteri olmadığını her gelirin iyi gelir olmadığını görmelerine olanak tanımıştır.

FTM, faaliyetler üzerine yoğunlaşan ve faaliyetlerin kaynak kullanımlarını temel alarak kaynak maliyetlerini faaliyetlere yükleyen; maliyet taşıyıcılarının faaliyet kullanımlarını göz önüne alarak faaliyet maliyetlerini, maliyet taşıyıcılarına yükleyen bir yaklaşımdır. Diğer bir ifade ile FTM, bir kaynak kullanım modeli olarak çeşitli çıktıların gerektirdiği faaliyetleri yerine getirmek için kullanılan kaynakların maliyetlerini bulmaya çalışan bir yöntemdir (Doğan, 1996). Faaliyete dayalı maliyetleme yöntemi olarak da ifade edilen bu sistem, faaliyetlerin maliyetlerini hesaplayan ve bu maliyetleri ürünlere ve müşterilere yansıtmaktadır (Gökçen, 2004). Bu yaklaşım, faaliyet ve maliyet taşıyıcıları ile nedensellik ilişkisini kurarak

işletmenin belirlediği hedef maliyetler için gerekli bilgileri sağlayan ve bu hedeflere ulaşmasına yardımcı olmaktadır (Gary Cokins, 2002)

Faaliyet tabanlı maliyetle yöntemi işletmelere ve yöneticilere ürünün birim maliyetini hesaplamının ötesinde birim maliyeti ortaya çıkaran süreçlerle ilgili bilgileri sağlar. Yöntemin kendisi maliyetler ile getirileri işletme süreçleri ile ilişkilendiren bir süreçtir. Bu yöntemde temel prensip olarak maliyet yöneticisinin ürünün girdilerinin maliyetinden daha çok yapılan faaliyetlere odaklanması gerekli görülür (ÇALIŞKAN, Halil E, & DURER, 2009). Bu maliyetleme anlayışında faaliyetler ile maliyetler arasındaki sebep sonuç ilişkisi irdelenir ve genel giderler kaynak kullanımları esas alınarak, ürün, süreç ve müşteri gibi maliyet objelerine, faaliyetlere yüklenir. Öncelikle maliyetin ortaya çıkmasına neden olan faaliyetler dikkate alındığından her bir faaliyet tarafından tüketilen ve maliyetlerin ortaya çıkmasına neden olan kaynaklar izlenir (Köse, 2005).

Faaliyet Tabanlı Maliyetleme sisteminde bir ürünün toplam maliyeti; hammadde maliyeti ile ürünün üretilmesi sırasında yürütülen değer katan faaliyetlerin maliyetinin toplamıdır. Bu yöntemde üretimde değer yaratmayan faaliyetlere ilişkin maliyetlerin ortadan kaldırılması veya azaltılması ile üretim sisteminin performansının iyileştirilmesi amaçlanır (Sarhadi & Gunasekaran, 1998)

Faaliyet Tabanlı Maliyetleme sisteminde bir ürünün toplam maliyeti; hammadde maliyeti ile ürünün üretilmesi sırasında yürütülen değer katan faaliyetlerin maliyetinin toplamıdır. Bu yöntemde üretimde değer yaratmayan faaliyetlere ilişkin maliyetlerin ortadan kaldırılması veya azaltılması ile üretim sisteminin performansının iyileştirilmesi amaçlanır.

1.1. Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Sisteminin Amaçları

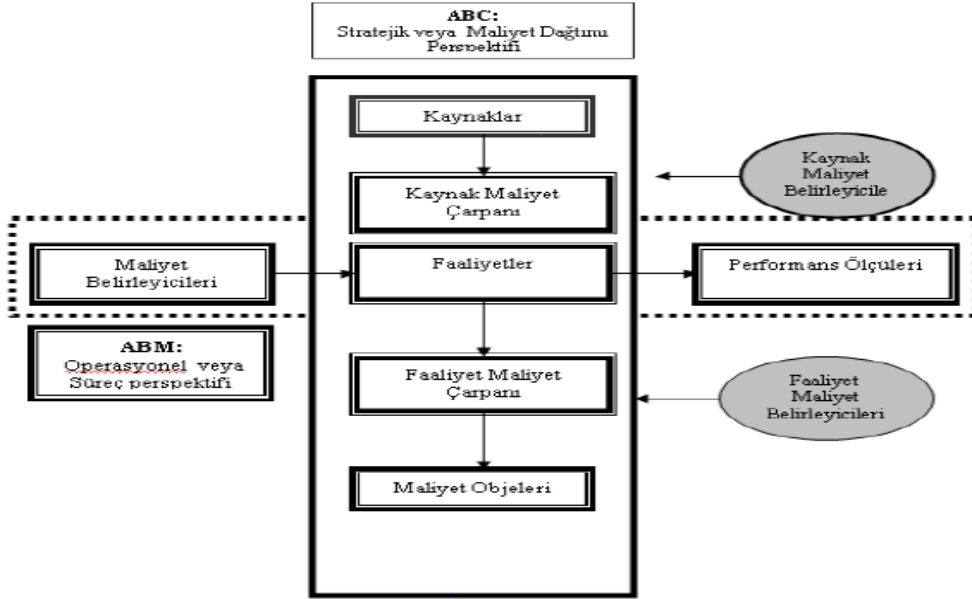
Faaliyet tabanlı maliyetleme sistemi, toplam maliyetler içinde payı her geçen gün artan indirekt giderlerin yapısını anlamak ve kontrol etmek için geliştirilmiştir. Bu sistemin temel amacı, geleneksel maliyet hesaplama sistemlerinde maliyetlerin mamullere yüklenmesi sürecinde kullanılan hacim tabanlı maliyet anahtarlarının sebep olduğu yanlışları ortadan kaldırmaktır (BÜYÜKŞALVARCI, 2006).

Bu sistemin diğer amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Maliyet azaltma ve yönetme,
- Faaliyet performansını ölçme ve iyileştirme,
- Mamul ve hizmetle ilgili karar almada yardımcı olma,
- Mamul ve hizmet maliyetleme,
- Bütçeleme,
- Müşteri kârlılık analizi,
- Stok değerlendirme,
- Yeni mamul ve hizmet tasarımı sunma,

1.2. FTM Aşamaları

FTM'nin maliyet perspektifini oluşturan faaliyet tabanlı maliyetleme, Şekil 1'de görüldüğü gibi geleneksel mamul maliyetlemesinden farklı bir perspektif ile ortaya çıkan maliyetlerin bütçe kaynaklarından kaynak maliyet belirleyicileri yoluyla faaliyetlere, oradan da faaliyet maliyet belirleyicileri yoluyla maliyet objelerine doğru izlenmesi ile ilgili iki aşamalı bir süreçtir (ÇAM, 2006)

Şekil 1 - Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Uygulama Aşamaları

Basit bir FTM modelini tahmin etmek için standart prosedür, çeşitli aktiviteleri gerçekleştiren bir kaynak koleksiyonunu tanımlamakla başlar.

Sistemi bir örnek üzerinden anlatmak istersek, üç etkinlik gerçekleştiren bir müşteri hizmetleri departmanı düşünelim: müşteri siparişlerini yönetmek, müşteri şikâyetlerini yönetmek, müşteri kredi kontrollerini gerçekleştirmek.

Bu faaliyetleri gerçekleştirmek için kaynak temin etme maliyetinin 5.60.000 \$ olduğunu varsayalım. Müşteri hizmetleri departmanı için bir FTM modeli oluştururken, sistem tasarımcısı çalışanların harcadıkları zamanı, gerçekleştirdikleri üç asıl etkinlik üzerinde tahmini olarak dağıtmalarını ister. Bu yüzdeleri sırasıyla % 70,% 10 ve % 20 olarak hesapladıklarını varsayalım. Belirlenen zaman diliminde bu üç faaliyette gerçekleştirilen iş miktarları ise şu şekildedir: 9.800 müşteri siparişleri, 280 müşteri şikâyet, 500 kredi çeki.

Sistem, zaman yüzdesine dayalı olarak faaliyetlere \$ 560,000 kaynak maliyeti atar ve aşağıda gösterildiği gibi faaliyetlerin birim maliyetlerini hesaplar:

Faaliyet	Harcanan Zaman	Maliyet	Faaliyetlerin İş Yüğü	Faaliyet Başına Birim Maliyet

Siparişler	70%	392.000 \$	9800	40 \$/sipariş
Şikâyetler	10%	56.000 \$	280	200 \$/şikâyet
Kredi Çekleri	20%	112.000 \$	500	224 \$/çek
Toplam	100%	560.000 \$		

Proje ekibi, daha sonra hesaplanan faaliyet bazlı birim maliyetleri, üç faaliyetin katılım miktarına göre bireysel müşterilere atamak için kullanır. Bu yaklaşım başlangıçta uygulandığı sınırlı alanlarda (genellikle tek bir departman, fabrika veya lokasyonda) iyi çalışmaktaydı. Ayrıca, ilk çalışmaların birçoğu, yüksek maliyetli, verimsiz süreçler, karsız ürünler ve müşterileri tanımlamak gibi işletmenin mevcut ekonomisine yararlı bir veri sağlayan bir kerelik etkinliklerdi.

1.3. Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Sistemi ile Geleneksel Maliyetleme Arasındaki Farklar

Çok çeşitli mamul satan işletmelerin yöneticileri, yanlış maliyet bilgilerine dayanarak fiyatlama, mamul karması ve teknoloji seçimi ile ilgili birçok önemli kararlar verebilmektedirler. Kötü olan şey, bu yöneticilerin mamul maliyetlerinin çok hatalı olduğu konusunda uyarılacak alternatif bir maliyet sisteminin çok nadir olarak mevcut olmasıdır. Birçok işletme ancak rekabet ve karlılık gittikçe kötüleştikten sonra problemin varlığını anlayabilmektedirler.

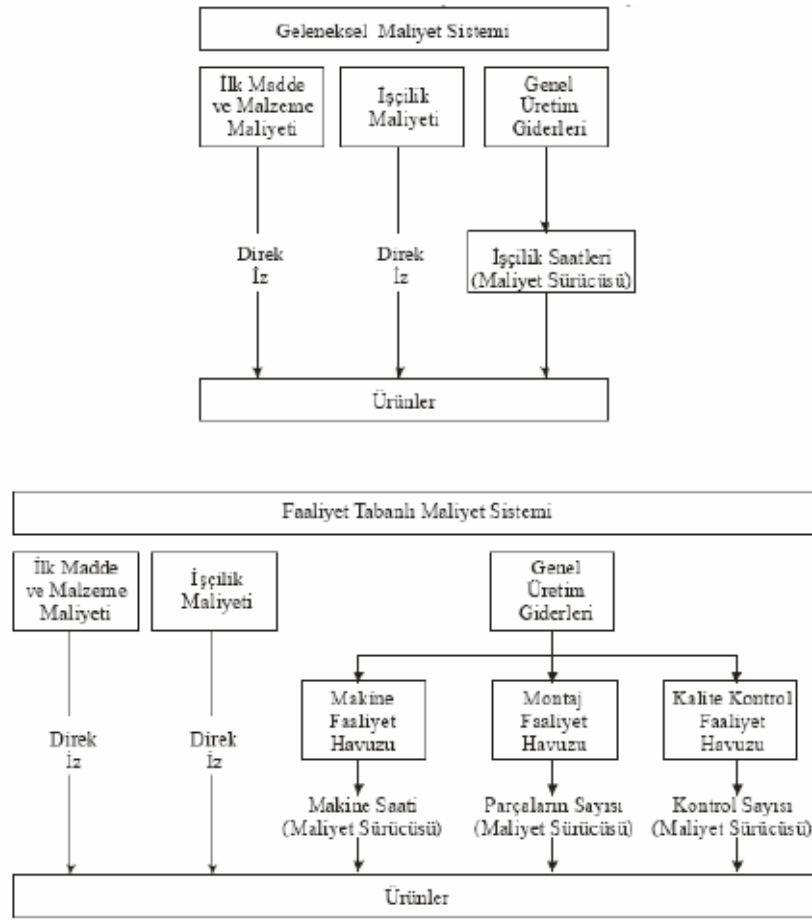
Yıllar önce birçok işletmenin üretim hacmi çok az sayıda mamul için yeterli iken seçilen muhasebe sistemlerinin sonucu olarak şimdi yanlış maliyet bilgileri ortaya çıkabilmektedir. Önemli üretim faktörleri olan direkt işçilik ve direkt hammadde mamullere kolaylıkla yüklenebilmekteydi. Direkt işçilik üzerinden hesaplanarak genel üretim maliyetleri dağıtımında kullanılan oranların hatası çok azdır. Ayrıca, bilgi toplama ve işleme pahalı olduğundan endirekt maliyet dağıtımında fazla karmaşık dağıtım teknikleri kullanılamamaktaydı. Bunların sonucunda geleneksel maliyetleme sisteminin yerine yeni bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur. Geleneksel maliyetleme sistemi ile faaliyet esasına dayalı maliyetleme sistemi arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir. Geleneksel maliyet sistemi, kullanılan kaynakları etkileyen tek faktörün üretim hacmi olduğunu (yani, ne kadar fazla birim üretilirse o kadar fazla üretim maliyetin katlanılacağını) kabul eder.

Faaliyet Tabanlı Maliyetlendirme kaynak kullanımının çok sayıda nedeninin bulunduğunu ve bunlardan birisinin üretim hacmi olduğunu ifade etmektedir. Fakat geleneksel maliyetlemede genel üretim maliyetleri için yalnızca bir tek maliyet havuzu bulunurken, Faaliyet Tabanlı Maliyetlendirme’ de çok sayıda maliyet havuzu yer almaktadır. Geleneksel maliyetleme sadece bir tek maliyet taşıyıcısı kullanmakta ve üretim hacmine bağlı olmamaktadır. Geleneksel maliyetlemeye göre ortak maliyet taşıyıcıları, üretim birim sayıları, direkt işçilik saatleri ve makine saatleridir. Faaliyet tabanlı Maliyetleme’ de ise her bir maliyet havuzu için bir tane olmak üzere birkaç maliyet taşıyıcısı kullanılır. Sonuç olarak geleneksel maliyetleme yalnızca bir tek maliyet taşıyıcısı kullanarak mamul maliyetlerini hesaplar. Faaliyet Tabanlı Maliyetlendirme ise çeşitli maliyet havuzları için farklı maliyet taşıyıcıları kullanarak mamul maliyetleri tespit eder.

Faaliyet tabanlı maliyet sistemi gerçekleştirilen faaliyetleri tanımlar, bu faaliyetlerle ilgili maliyetleri izler ve bu faaliyetlere ait maliyetlerin mamullere yüklenmesinde çeşitli maliyet dağıtım anahtarları kullanılır. Bu dağıtım anahtarları, mamullerle ilgili faaliyet tüketimlerini yansıtır. Bu faaliyet tabanlı maliyet sistemi, yönetim tarafından hem mamullerle hem de faaliyetlerle ilgili çeşitli amaçlar için kullanılır biçiminde ifade edilmiştir.

1.4. FTM Yönteminin Yetersizlikleri

FTM yöntemi gerçek maliyetleri belirlemez, kaynak kullanımı işlemini en iyi yansıtan ürün maliyetlerine sahip olmak için atılan bir adımdır. Ancak FTM yöntemini işletmelerinde uygulamayı deneyen yöneticilerin çoğu; FTM yönteminin güncellenmesinin çok kolay olmaması, değişen çevre koşullarına cevap vermedeki yavaşlık, maliyet etkenlerinin seçimindeki görecelik ve verilerin toplanması, işlenmesi saklanması açısından yüksek maliyetli olması, çalışanların tedirginliği, zaman gecikmelerinin önlenememesi, tutarsız sonuçlar, süreç kapasiteleri hesaplanırken fazla yüklemelerin oluşması gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığını belirterek yöntemi terk etmek zorunda kalmıştır (Kaplan & Anderson, Time-Driven Activity-Based Costing, 2004). Bu sorunlar nedeniyle Kaplan ve Anderson tarafından Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (FTM) yönteminin eksiklik ve kısıtlarının giderilmesi amacıyla Zamana Odaklı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (ZDFTM) yöntemi ortaya konulmuştur (ATMACA & TERZİ).

Tablo 2 - Geleneksel ve Faaliyet Tabanlı Maliyet Sisteminin karşılaştırılması
Kaynak: Horngren, Sundem ve Strattan, 1996: 136. (KARAMAN, 2010)

2. Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme

SDFTM yöntemi 1990'lı yılların sonlarına doğru yazılım ve danışmanlık hizmeti veren şirket merkezi Houston'da bulunan Acorn Systems işletmesinin kurucusu ve yönetim kurulu başkanı Steven R. Anderson ve ekibi tarafından, geleneksel FTM yönteminin kısıt ve zorluklarını elimine etmek üzere, geliştirilen yeni bir yöntemdir. Bu yöntemin gelişimi zaman denklemleri ve ortalama zaman tahminleri kullanmak suretiyle daha etkin ve tutarlı model süreçleri üzerine deneyler yapılarak başlamıştır. Bu sırada Robert S. Kaplan yaptığı çalışmalarla maliyet sisteminin her işlemde kullanılan kapasite ve tedarik edilen kapasite için maliyet oranı gibi iki değişken üzerine kurulabileceğini teorik olarak ortaya koymak suretiyle SDFTM yönteminin oluşumuna katkı sağlamıştır. 2004 yılına gelindiğinde Steven R. Anderson ve Robert S. Kaplan bir araya gelerek SDFTM yöntemini geliştirmeye yönelik yazılar yazmaya başlamışlardır. Böylelikle bu ikili SDFTM yönteminin etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamışlardır (Yükçü & Gönen, 2009)

Zaman odaklı FTM'nin amacı, zaman harcanmasına neden olan ve maliyetli araştırmaların sonlandırılması ve geleneksel FTM'den daha doğru bilgi sağlanmasıdır. Böylece

faaliyet tabanlı maliyetlemenin yararları çoğaltılmakta ve eksik yönleri azaltılmaktadır (Barrett, 2005).

ZDFTM'nin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kaplan & Anderson, The Innovation Of Time-Driven Activity-Based Costing, 2007):

- Yöntemin kurulması ve parametrelerin tespit edilmesi daha hızlı yapılmaktadır.
- Kaynak maliyetleri, emirler ve süreçlerdeki değişimlere tepki verilerek güncelleştirme daha kolay olmaktadır.
- ERP ve CRM sistemlerinden yararlanılabilmektedir.
- Birim zamanların tespitinde doğrudan gözlemlemeye olanak sağlamaktadır.
- Çok sayıdaki işlemler, işlenirken ve gerçek zamanlı olarak tespit edilebilmekte ve ölçümü yapılabilmektedir.
- Yönetim eylemleri için kaynak kapasitesi ile kullanılmayan kaynak kapasitesi dikkate alınmaktadır. Emirlerdeki değişimler ve müşteri davranışındaki değişimlerde dâhil olmak üzere zaman eşitlikleri kullanılmaktadır.

2.1. ZDFTM'nin Avantajları

ZDFTM'nin avantajlarını ise özellikleri çerçevesinde 'de Tablo 3'deki gibi sınıflandırılmıştır (POLAT, 2011)

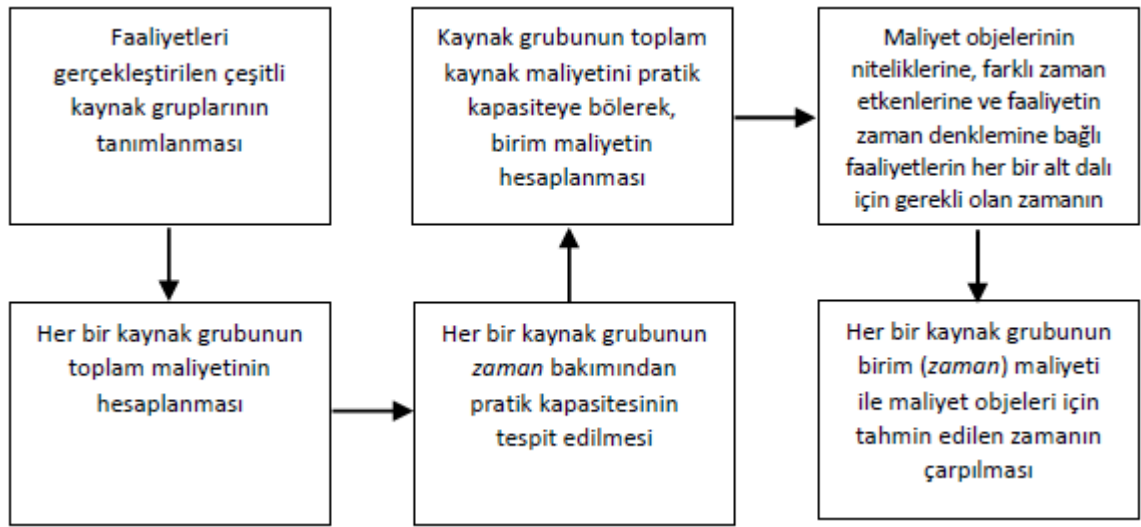
Tablo 3 - ZDFTM Yönteminin Özelliklerine Göre Avantajları

ÖZELLİKLER	AVANTAJLAR
Kaynak Maliyetlerinin Kaynak Havuzuna Yüklenmesi	Karmaşık maliyet yüklemenin azaltılması Bir FTM modelinin kurulumu için daha az zamana ihtiyaç duyulması ve daha hızlı uygulanması Çalışanların zamanlarını dağıtmadaki subjektivitenin azaltılması Esnek organizasyonlarda kolay maliyet yüklenimine olanak vermesi Kaynak harcama değişimlerinin güncellenme kolaylığı
Zaman Tabanlı Maliyet Oranlarının Kullanımı	Kullanılmayan kapasitenin maliyetlerinin hesabında tutarlılık Maliyet objelerince kullanılmış kaynakların tutarlı maliyetlemesi Çok çeşitli karmaşık faaliyetlerin maliyetlenebilmesi Birincil karlılık raporlarının çabuk temini
Zaman Denklemlerinin Kullanımı	Çok çeşitli süreçlerin maliyetlenmesi FTM modelinin kolay uyumu Çoklu sürücülerle faaliyetleri ele alma Duruma bağlı sürücü oranlarıyla hesaplama (ortalama sürücü oranları yerine) Kişiyeye özel is ve hizmetlerin maliyetlemesi Doğrudan süreç gözlemine dayalı zaman öngörülleri Zaman birimleri cinsinden kapasite tüketiminin tutarlı hesabı Zaman birimleri cinsinden kullanılmayan kapasitelerin belirlenmesi Maliyet simülasyon yeteneği sağlama Maliyet düşürme fırsatlarını belirleme Maliyet şeffaflığı
Maliyet Objektiflerinin Özelliklerinin Kullanımı	Zaman denklemlerinin maliyet obje özelliklerine bağlantısına imkân sağlama Urun, hizmet, sipariş vb. her türlü kişiselleştirmelerin maliyetlemesi
ERP Sistemleriyle Bağlantı Kurulumu	FTM'de karlılığın sık raporlanması FTM yöntemini kolay güncelleme imkânı

Sürdürülmesinin Kolaylığı	FTM'ye karşın Faaliyet Tabanlı Yönetim için daha fazla zaman ayrılabilmesi Yönetim muhasebesi takımının daha etkin kullanımı
---------------------------	---

2.2. ZDFTM Aşamaları

ZDFTM yöntemi, zamana dayalıdır, bir dakika maliyetinin hesabını esas alır. Daha basit, maliyeti düşük ve uygulaması daha hızlı olduğu için FTM'nin birçok kısıtını ortadan kaldırır. ZDFTM'de ürün maliyetlerinin hesaplanması ya da karlılık analizi yapılabilmesi altı basamaktan oluşan bir süreçle mümkündür. Bu basamaklar belirtilen kaynaklardan yararlanarak Şekil 3 oluşturulmak suretiyle aşama aşama şöyle sıralanabilir (BERİKOL & GÜNER):

Şekil 2 - ZDFTM yöntemine göre maliyet hesaplama aşamaları

Yukarıdaki basamakların başarılı bir şekilde uygulanabilmesi bazı hazırlıklar gerektirir. Bunlar; ilk olarak modelin hazırlanması, ikincisi ihtiyaç duyulan gerekli verilerin tanımlanması ve veri analizine erişimin saptanması, üçüncüsü bir pilot modele karar verilmesi ve sonuncusu işletmenin ön maliyet ve karlılık bilgilerini üretmek için kullanılan bir yazılımın geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir (Lambino, 2007). Bu hazırlıklar göz önüne alındığında da, ZDFTM yönteminin bahsedilen yapısına bağlı olarak, işletmelerde yöntemin kullanılabilmesi yalnızca iki parametrenin (değişken) tahminine ya da hesaplanmasına ihtiyaç duyulmaktadır:

- Kapasite sağlama birim maliyeti
- Kuruluşun ürün, hizmet ve müşteriler için gerçekleştirdiği faaliyetlerle kapasite tüketimi (birim zaman).

Prosedür, geleneksel yaklaşımda olduğu gibi kapasite tedarik maliyetini tahmin ederek başlar ve faaliyet grupları belirlenir.

Geleneksel FTM anlatılırken kullanılan örnek üzerinde gidersek, müşteri yönetimi ile ilgili kişiler tarafından gerçekleştirilen etkinlikler için gerekli toplam kaynağın tekrar \$560,000 olduğunu varsayalım. Geleneksel FTM modelinde olduğu gibi, 2. aşama tedarik edilen kaynakların pratik kapasitesini tahmin etmektir. Genellikle pratik kapasite, teorik kapasitenin%

80 veya% 85'i olarak hesaplanır. Yani, bir çalışan ya da makine normalde haftada 40 saat çalışabilirse, pratik kapasitenin haftada 32 saat olduğu varsayılabilir. Kapasite (Kaynak) maliyet oranı şöyle formüle edilmektedir:

$$\text{Kapasite Maliyet Oranı} = \frac{\text{Temin Edilen Kapasite Maliyeti}}{\text{Temin Edilen Kaynakların Pratik Kapasitesi}}$$

28 çalışanın olduğu bir departmanda her çalışana 3 ayda 31.680 dakika verilmektedir. Teorik olarak yaklaşık % 80'lik pratik kapasite, çalışan başına düşen ayda yaklaşık 25.000 dakika, yani 700.000 dakikadır. Dolayısıyla, kapasite sağlama birim maliyeti (dakika başına):

$$\text{Dakika Başına Maliyet} = \frac{\$560,000}{700} = \$0.80 /dk$$

ZDFTM yaklaşımı için gerekli olan ikinci unsur, bir işlemsel aktivitenin gerçekleştirilmesi için gereken süreyi tahmin etmektir. Zaman tahminleri ya doğrudan gözlem ya da görüşmeler yoluyla elde edilebilir. Hassasiyet kritik değildir; yaklaşık doğruluk yeterlidir. Müşteri ile ilgili üç faaliyet için aşağıdaki ortalama birim zaman tahminlerini elde ettiğini varsayalım:

- Müşteri siparişleri →40 dk.
- Müşteri şikâyetleri → 220 dk
- Kredi çekleri → 250 dk

Bu verilerle ZDFTM yöntemiyle faaliyetlerin birim maliyetleri hesaplandığında aşağıdaki sonuçlar elde edilir:

Faaliyet	Birim Zaman (Dk.)	Faaliyetlerin İş Yükü (Adet)	Toplam Süre (Dk.)	Dakika Başına Maliyet (\$)	Toplam Maliyet
Siparişler	40	9.800	392.000	\$0,8	\$313.600
Şikâyetler	220	280	61.600	\$0,8	\$49.280
Kredi Çekleri	250	500	125.000	\$0,8	\$100.000
Toplam			578.600		\$462.880

Analiz, dönem boyunca sağlanan kaynakların pratik kapasitesinin (578.600 / 700.000) yalnızca% 83'ünün verimli bir çalışma için kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bu dönemde toplam harcamaların 560.000 \$ 'ı yalnızca % 83'ü müşterilere tahsis edilmelidir. Örneklerden de anlaşılacağı gibi geleneksel FTM sisteminde kullanılmayan kaynak kapasitesi de müşteriye yansıtılmaktadır. Oysa ZDFTM sistemi hem faaliyetlerin gerçek maliyetlerini

hem de kullanılmayan kapasite maliyeti ($121.400 \times 0,8 = 97.120$ \$) hakkında bilgiler vermektedir.

Kaplan ve Anderson'ın tanımlaması ile süreci öztlemek gerekirse aşamalar şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Gerçekleşen faaliyetlerde çeşitli kaynak gruplarını tanımlamak
- 2) Her kaynak grubunun maliyetini hesaplamak
- 3) Her kaynak grubu için pratik (kullanılabilir) kapasiteyi hesaplamak
- 4) Birim maliyetlerin hesaplanması
- 5) Birim zamanın hesaplanması
- 6) Faaliyetin birim maliyetinin hesaplanması

2.3. ZDFTM Yetersizlikleri

İşletmeler tarafından uygulanan ZDFTM yönteminin de bazı dezavantajlı tarafları da mevcuttur. Bunlara kısaca (BERİKOL & GÜNER);

- ZDFTM yönteminde kullanılan veriler doğru, güvenilir ve zamanlı olmadığı sürece çeşitli problemler doğuracaktır.
- Bu yöntemde, belirlenen süreçlere göre hesaplanan maliyet bilgileri çok fazla olabilmektedir.
- Her bir faaliyet ve onun alt faaliyetlerinde gerçekleşen işlemler için hesaplanan maliyetler çok fazla olabilmektedir.
- Bu bilgilerin analizi yöneticiler için daha fazla çaba gerektiren ve daha fazla zaman isteyen bir iş olmaktadır.

3. ZDFTM'nin Bir Sanayi İletmesinde Uygulanması

Araştırmanın amacı, örnek olay yöntemi kullanarak ZDFTM'yi bir sanayi işletmesinde uygulamak; süreç ve mamul maliyetleme açısından bulguları analiz etmektir. Çalışmada, işletmenin 2017 Ocak dönemine ait fiili verileri kullanılmıştır. Uygulamanın yapıldığı işletmenin bu sayısal verileri, ilgili sorumlularla yapılan mülakat, direkt gözlem ve bilgisayar ortamındaki mevcut bilgilerden hareketle elde edilmiştir.

3.1. İşletme Hakkında Genel Bilgi

Uygulamanın yapıldığı örnek işletmenin ana faaliyet konusu bisiklet üretimi ve satışlarıdır. Firma sektörün liderlerinde biri olup, üretimini ve satışını yurtiçi ve yurt dışı piyasaya yapmaktadır. Örnek olay çalışması için işletmenin jant üretim atölyesi seçilmiştir.

Firma jant üretimi için iç piyasadan temin ettiği alüminyum profiller kullanmaktadır. İlgili profiller sıra ile kıvrıma, delme ve ihtiyaç varsa torna işlemlerinden geçmektedir.

Firmanın en büyük problemlerinden biri model geçişlerinde katlanmak zorunda kaldığı uzun hazırlık zamanları ve bu maliyetin görünür olmamasıdır.

Bu çalışmanın amacı ortalama jant maliyetleri ve pratik kapasite kullanım oranını saptamaktır.

3.2. Uygulama

Bu çalışma 2017 ilk çeyreğinde gerçekleşmiş üretim verileri kullanarak yapılmış ve gizlilik gereği bazı veriler değiştirilmiştir. Verilere göre faaliyet grupları ve üretim adetleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Kıvrırma → 134.275 Adet
- Delme → 134.275 Adet
- Torna → 68.112 Adet

2017 ilk çeyreğinde gerçekleşmiş üretimler için harcanmış toplam kaynak 1.452.062,197 TL olduğu hesaplanmıştır. İşletme haftanın 5 günü 9 saat çalışmaktadır. Buna göre her makine 3 ayda 2.106.000 saniye paratik kapasiteye sahiptir. Yani jant üretimi için sahip olunan toplam pratik kapasite 6.318.000 saniyedir. Dolayısıyla, kapasite sağlama birim maliyeti şu şekilde hesaplanabilir:

$$\text{Saniye Başına Maliyet} = 1452062,197/6.318.000,00 = 0,23 \text{ TL/sn.}$$

ZDFTM yaklaşımı için gerekli ikinci unsur zamandır. Üretim sürelerini kullanarak faaliyetlerin birim maliyetleri hesaplandığında aşağıdaki sonuçlar elde edilir:

Faaliyet	Birim Zaman (Sn.)	Faaliyetlerin İş Yüğü (Adet)	Toplam Süre (Sn.)	Saniye Başına Maliyet (\$)	Toplam Maliyet
Kıvrırma	10,00	134.275	1.342.750,00	0,23	308.603,44
Delme	13,00	134.275	1.745.575,00	0,23	401.184,47
Torna	12,00	68.112	817.344,00	0,23	187.849,69
Toplam	35,00		3.905.669,00		897637,59

Analiz sonuçlarına göre jant üretim atölyesinde pratik kapasitenin yalnızca %62'si kullanılmaktadır. Bu oldukça düşük bir orandır. Geleneksel yaklaşım ile hesaplama yapıldığında jant maliyetleri yaklaşık 2 katı çıkmaktadır. ZDFTM yaklaşımı ile bakıldığında anlaşılıyor ki aslında maliyetlerin %62'si müşterilere yansıtılmalıdır. Kullanılmayan kapasite maliyeti hesaplandığında ise 554.424,60 TL gibi ciddi bir rakam görmekteyiz.

Karşılaştırma yapılabilmesi açısından aynı verileri FTM yöntemi ile hesapladığımızda aşağıdaki sonuçlar elde edilir.

Faaliyet	Harcanan Zaman	Maliyet TL	Faaliyetlerin İş Yükü (Adet)	Faaliyet Başına Birim Maliyet (FTM)	Faaliyet Başına Birim Maliyet (ZDFTM)
Kıvrırma	29%	421.098,04	134.275	3,14 TL/Adet	2,3 TL/Adet
Delme	37%	537.263,01	134.275	4,00 TL/Adet	2,99 TL/Adet
Torna	34%	493.701,15	68.112	7,25 TL/Adet	2,76 TL/Adet
Toplam		1.452.062,20		14,39 TL/Adet	8,04 TL/Adet

Buradan anlaşıldığı gibi ZDFTM bize daha doğru maliyetler vermekle birlikte görünür olmayan kapasite kullanım oranları hakkında da bilgi vermektedir. İşletmenin bu kayıp zamanları analiz edip iyileştirmeler yapması gerekmektedir. Bu sayede jant fiyatlarının aşağı çekilebileceği gibi kullanılmayan kapasite maliyetleri de düşecektir.

FTM sisteminde kullanılmayan kaynak kapasitesi de müşteriye yansıtılmaktadır. Sonuç olarak; ZDFTM, geleneksel FTM ye göre, mamuller bazında bir fark yaratmıştır. Bu farkın en önemli nedeni atıl kapasite bilgisi olurken, ikincil derecede ve payı düşük olmasına rağmen belirleyici; geleneksel FTM de kaynak havuzu maliyetlerinin faaliyetlere tahmini olarak yüklenmesine ilişkin, yöntemler arası ortaya çıkan fark olmuştur. Bu farkın etkisiyle ortaya çıkabilen diğer bir fark ise; mamullerin farklı parti hacmi büyüklükleri ve dolayısıyla, faaliyet maliyetleri içerisindeki ağırlıklarındadır.

4. Sonuç

FTM'nin yeni sürümü olan ZDFTM'nin amacı, aktivitelerin gerçekleştirilmesi için gerekli zaman ve etkinlik maliyetinin hesaplanması için bir değişiklik yapılması nedeniyle değişen bir şekilde, büyük ölçekli FTM uygulamaları ile ilgili sorunları ortadan kaldırmaktır. Bu FTM türü, hizmet endüstrilerinde ve diğer işletme türlerinde faaliyet, hizmet ve müşteri maliyetlerinin hesaplanmasını kolaylaştırabilir ve hızlandırabilir. ZDFTM'de, zaman, kaynak maliyetlerini doğrudan nesnelere tahsis etmek için kullanılır.

Sonuç olarak; örnek işletmede yapılan inceleme, yöneticilerin geleceğe dönük süreç iyileştirme ve mamul fiyatlama kararlarında, ZDFTM'nin anlamlı bilgiler üreteceği söylenebilir. ZSFTM'nin, özellikle atıl kapasite konularına getirdiği açıklık nedeniyle kullanılmasının daha uygun olacağı görülmüştür. Bu çerçevede, yöneticilerin; mamul maliyetlerinde önemli bir ağırlığı olan üretim makine kaynak havuzuna ait makinelerin kapasite yönetimine, ZSFTM bakış açısıyla odaklanmalarının daha anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Atmaca, M., & Terzi, S.. Zaman Etkenli Faaliyet Tabanlı Maliyetleme.
- Barrett, R. (2005). Time-Driven Costing: The Bottom Line on the New ABC. *Business Performance Management Magazine*.
- Berikol, B. Z., & Güner, M. F. Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Ve Süreye Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemleri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı*, 461-473.
- Büyükşalvarcı, A. (2006). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bir Bankada Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*.
- Çalışkan, A. Ö., Halil E, A., & Durer, S. (2009). *Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Faaliyet Tabanlı Maliyetleme*.
- Çam, M. (2006). Stratejik Bir Yönetim Aracı Olarak Ekonomik Katma Değer (Eva) Ve Faaliyet Tabanlı Maliyet Yönteminin (Ftmy) Birlikte Kullanımı. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 95-118.
- Doğan, A. (1996). Faaliyete Dayalı Maliyet Sistemi: Yapısı, Farklılıkları ve Maliyetleme Süreci. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Gary Cokins. (2002). Integrating Target Costing and ABC. *Journal of Cost Management*.
- Gökçen, G. (2004). Faaliyet Tabanlı Maliyetlemenin İşletme Kararlarında Kullanılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*.
- Kaplan, R. S., & Anderson, S. R. (2004). Time-Driven Activity-Based Costing. *Harvard Business Review*.
- Kaplan, R. S., & Anderson, S. R. (2007). The Innovation Of Time-Driven Activity-Based Costing. *Cost Management*.
- Karaman, D. (2010). *Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Sistemi Ve Bir Mermer İşletmesinde Uygulama Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Köse, T. (2005, Ocak). Faaliyete Dayalı Maliyetleme ve Kısıtlar Teorisinin Bütünleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 127-148.
- Lambino, C. (2007). Time Driven Activity Based Costing. *Government Finance Review*, 74-75.
- Lin, T. W., Lei, D., Du, F., & Wang, P. (2010). The Choice of Cost Drivers in Activity-Based Costing: Application at a Chinese Oil Well Cementing Company. *International Journal of Management, Vol. 27 No. 2*, 367 - 380.
- POLAT, L. (2011). Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetlemenin Bir Sanayi İşletmesinde Uygulanması. *Muhasebe Ve Fđnansman Dergisi*, 126 - 137.
- Saban, D. M., & Güğerçin İrak, A. (2009). Çağdaş Maliyet Yönetimi Sistemlerinden Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme. *ZKU Journal of Social Sciences*, 5(10), s. 97-108.
- Sarhadi, M., & Gunasekaran, A. (1998). Implementation of Activity-Based Costing. *International Journal of Production Economics*, 231-242.

Szychta, A. (2010). *Time-Driven Activity-Based Costing in Service Industries*. Poland: University of Lodz.

Yükçü, S., & Gönen, S. (2009). Zaman Esaslı Faaliyete Dayalı Maliyetleme Yaklaşımının Otomobil Parçaları Üreten Bir İşletmede Uygulanması. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 19 - 31.

Attitudes of Domestic Tourists towards Mobile Marketing

Hatice BİLİCİ¹, Nisan YOZUKMAZ², Burhan KILIÇ³, Faruk YÜKSEL⁴

Abstract

The concept of mobile marketing which has emerged in parallel to rapid development of technology, refers to interactive applications used by businesses to communicate with their target markets via mobile devices. These kinds of mobile applications providing for people-oriented tourism industry with interaction with customers are more advantageous than traditional promotional activities. However, in order to use this advantage in favor of businesses, attitudes and opinions of tourism consumers towards mobile marketing activities should be understood. In this regard the purpose of this study is to determine the attitudes of domestic tourists towards mobile marketing and to reveal the differences between sociodemographic characteristics of tourists and their attitudes. In this sense, survey study was conducted with 378 domestic tourists accommodating in hospitality enterprises in Fethiye which is one of the most important tourism destinations in Muğla province. The obtained data was analyzed statistically and according to the study results, domestic tourists at the age of 25-34 and with a graduate degree were more optimistic towards information dimension of mobile marketing; domestic tourists with a elementary school degree considered entertainment dimension more significant; domestic tourists with a higher income levels were more positive towards credibility and convenience dimensions of mobile marketing.

Keywords: Mobile marketing, domestic tourist, consumer attitudes, Fethiye.

JEL Codes: Z30, Z32

¹ Dr. Öğr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
kakhaha33@hotmail.com

² Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
nisanyozukmaz@gmail.com (Yazışma yapılacak yazar)

³ Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, bkilic@mu.edu.tr

⁴ Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, farukyuksele@mu.edu.tr

Yerli Turistlerin Mobil Pazarlama Uygulamalarına Karşı Tutumları

Özet

Hızla gelişen teknolojiye paralel olarak ortaya çıkan mobil pazarlama kavramı, işletmelerin hedef kitleleri ile mobil cihazlar aracılığıyla iletişime geçmek için gerçekleştirdikleri interaktif uygulamalar anlamına gelmektedir. Özellikle insan odaklı olan turizm sektörü için tüketicilerle etkileşim halinde olmayı sağlayan bu tür mobil uygulamalar geleneksel tutundurma faaliyetlerinden daha avantajlıdır. Ancak bu avantajı doğru kullanabilmek için, turistik tüketicilerin mobil pazarlama aktivitelerine karşı tutumları ve düşünceleri bilinmelidir. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı yerli turistlerin mobil pazarlamaya karşı tutumlarını belirlemek ve turistlerin sosyodemografik özellikleri ile tutumları arasındaki farklılıkları ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Muğla'nın en önemli turizm destinasyonlarından biri olan Fethiye'deki konaklama işletmelerinde konaklayan 378 yerli turistle yüz-yüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler istatistiki olarak analiz edilmiş ve sonuç olarak 25-34 yaşları arasındaki yerli turistler ile üniversite mezunu olan yerli turistlerin mobil pazarlama uygulamalarının bilgilendirme faktörüne; ilköğretim mezunu yerli turistlerin eğlence faktörüne; gelir durumu nispeten daha yüksek olan yerli turistlerin güven ve yarar faktörüne daha olumlu yaklaştığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mobil pazarlama, yerli turist, tüketici tutumları, Fethiye.

1. Giriş

Son yıllarda enformasyon teknolojilerinin mobilleşmesi şirketlerin elektronik ticaret aktiviteleri bünyesinde mobil ticaret aktivitelerinin gün geçtikçe daha çok yer almasına neden olmaktadır. E-ticaretin bir alt kümesi olarak kabul edilen M-ticaret, mobil ağlar üzerinden gerçekleştirilen her türlü elektronik ticaret ilişkisi olarak tanımlanmaktadır (Klein, 2014). Bu çalışmanın konusu olan mobil pazarlama bir M-ticaret sürecidir. Mobil Pazarlama Derneği'nin (Mobil Marketing Association- MMA) tanımına göre, "Mobil pazarlama, örgütlerin hedef kitleleri ile mobil cihazlar üzerinden iletişime geçmek amacıyla gerçekleştirdikleri bir dizi interaktif uygulamadır". Her ne kadar mobil pazarlama bu şekilde tanımlansa da, müşteriler genelde bu işi "pazarlamanın Kısa Mesaj Servisi (Short Message Service-SMS) ile yapılanı" ya da "telefona gelen üyelik mesajları" olarak algılayıp bu şekilde dile getirmektedirler (Karaca & Gülmez, 2010).

Bir hizmet sektörü olan turizm sektörü bünyesinde faaliyet gösteren konaklama işletmeleri, rekabetin giderek arttığı bir ortamda varlıklarını sürdürebilmek için mevcut ve potansiyel müşterilerine sundukları ürünü etkin ve sürekli bir biçimde tanıtmak zorundadırlar. Bu nedenle, konaklama işletmelerinin kişisel satış çabalarının yanı sıra posta, telefon, faks, teleteks, bilgisayar, yazılı ve sözlü medya gibi birtakım iletişim araçlarından da yararlanarak mevcut ve potansiyel müşterileri ile etkin ve sürekli olarak pazarlama iletişimine geçmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir (Ersoy & Gülmez, 2013).

Bu çalışmanın amacı turizm sektöründe mobil pazarlama uygulamalarına karşı tüketici tutumlarını belirlemektir. Bu çerçevede yerli turistlerin sosyodemografik özellikleri ile turistik

ürün tercihinde etkili olan mobil pazarlama uygulamalarına karşı tutumları arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

2. Mobil Pazarlama Kavramı

Günümüz tüketicilerinin teknolojiyi yakından takip etmeye başlamaları pazarlamacıların faaliyetlerinde yeniliklere yer vermelerine neden olmuştur. Bu yeniliklerden bir tanesi de “mobil pazarlama” faaliyetleridir (Yüce vd., 2012). Mobil pazarlama; mal, hizmet ve fikirlerin tutundurulmasında mobil telefonlar kullanılarak yapılan pazarlama çabaları ile mobil telefonlar yoluyla hedef müşterilerle pazarlama iletişiminin kurulması ve tutundurma yönlü mesajların gönderilmesi olarak tanımlanabilir (Barutçu & Göl, 2009).

Mobil reklamlar, mobil telefon kullanıcılarının zaman kazanmasını ve daha uygun fiyatlarla mal ve hizmet satın alınmasını da sağlayabilmektedir. Mobil reklam kampanyalarının başarılı olmasında, mobil iletişim maliyetlerinin ve etkinliğinin önemli bir yeri vardır. Mobil reklamlar, katalog ve broşür ile yapılan reklamlara göre basım ve dağıtım maliyetleri karşılaştırıldığında maliyet yönünden daha avantajlı, internet reklamlarına göre ise daha yüksek maliyetlidir. Ancak mobil telefon kullanıcılarının mobil kampanyalara cevabı, diğer araçlarla karşılaştırıldığında daha yüksek olmasından dolayı etkinliğinin daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkarılmaktadır (Çakır vd., 2010).

Geleneksel pazarlama ile hedefi aynı olan mobil pazarlamanın amaçları arasında müşteri tutundurması, müşteri memnuniyetini arttırmak, yeni müşteri kazanımı, pazar araştırmaları yapmak gibi unsurlar yer almaktadır. Mobil pazarlamanın geleneksel pazarlamadan tek farkı bu hedeflere mobil teknolojileri kullanarak ulaşmaya çalışmasıdır. Mobil pazarlama özellikle müşteri iletişimde, zaman ve yerden bağımsız ürün ve servis sunumunda yeni fırsatlar sunmaktadır (Klein, 2014).

Altuğ & Yürük (2013) araştırmalarında tüketicilerin genel olarak tutumlarının olumlu olduğunu, eğlenceli, bilgilendirici ve güven verici içerik özellikleri taşıyan mobil reklamlara daha ılımlı baktıklarını ve mesajları hemen silme eğilimi içine girmediklerini, genel olarak kişisel reklamlara daha yakın oldukları, ilgilendikleri alanlara yönelik yapılan reklamları kabul etme eğilimi içinde olduklarını tespit etmişlerdir.

2.1. Turizmde Mobil Pazarlama

Turizm son yıllardaki kriz ve felakete rağmen genel olarak gelişme ve büyüme eğilimini sürdüren endüstrilerden birisidir. Ulusal ekonomiye sağladığı katkı, doğrudan veya dolaylı sağlamış olduğu istihdam olanakları, döviz girdisi sağlaması ve diğer endüstriler üzerinde itici bir güce sahip olması gibi nedenler her ülke için bu endüstriyi önemli hale getirmiştir. Uluslararası turizmden daha fazla pay alabilme yarışı, yeni destinasyonların keşfi ile de farklı bir rekabet anlayışını da beraberinde getirmiştir (Sarıışık & Özbay, 2012). Bu anlayışa göre sektörde yer alan işletmelerin günün gelişmelerinden geri kalmamak için eski sistemleri yenilemeleri gerekmektedir.

Mobil pazarlamanın en önemli avantajlarından biri olan anlık satışları canlandırma ve satış gelirlerini arttırmaya yönelik bir uygulama, Gunstock Mountain Resort tarafından gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında dört ay boyunca sadık müşterilerine kampanyaları kısa mesaj

ile bildiren tesis, bu süre içerisinde yaptığı her kampanya başında ortalama 1.000 \$ gelir elde etmiştir. Mobil pazarlamanın gelişen bir eğilim olarak otel pazarlamasındaki önemi üzerine yapılan bir araştırmada, otel yöneticilerinin %53'ü, 2012 yılında pazarlama bütçelerinde mobil pazarlama faaliyetleri için %5-20 arasında değişen oranlarda pay ayırdıklarını ifade etmişlerdir. Bu araştırma otel yöneticilerinin mobil pazarlama konusundaki ciddiyetlerini ve hassasiyetlerini ortaya koymaktadır (Şanlıöz vd., 2013).

3. Yöntem

Araştırmanın evrenini Muğla'nın Fethiye ilçesini ziyaret eden yerli turistler oluşturmaktadır. Veriler Fethiye ilçesini ziyaret eden, 3,4,5 Yıldızlı Otellerde ve Tatil Köylerinde konaklayan 378 turistten anket yöntemi ile toplanmıştır. Kurnaz (2012), Tsang vd. (2004) ve Alkaya (2007)'nin çalışmalarından uyarlanarak hazırlanan anket formu 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik sorular (Yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim seviyesi vb.) yer almaktadır. İkinci bölümdeki sorular katılımcıların cep telefonu kullanma davranışlarını ve mesaj içeriklerine yönelik bilgileri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Üçüncü bölümde ise katılımcıların cep telefonlarına gelen reklam mesajları ile ilgili tutumlarını belirlemeye yönelik olarak hazırlanmış 31 ifade bulunmaktadır. Üçüncü bölümdeki ifadeler 5'li (1:Hiç Katılmıyorum....5:Tamamen Katılıyorum) Likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 22.0 istatistiksel analiz programı kullanılmıştır. Araştırmanın ilk iki bölümündeki sorulara verilen yanıtlar frekans ve yüzde değerlerle ölçülmüştür. Katılımcıların mesajlara yönelik görüşlerini belirleme amacıyla sorulan 31 adet ifadeyi gruplandırmak için faktör analizi yapılmıştır. Yapılan Varimax Rotasyonlu Temel Bileşenler Faktör Analizi (Tablo 1) sonucuna göre ölçeğin KMO değeri, 928 ve Cronbach's Alpha değeri ,936 olarak belirlenmiştir. Böylece ölçeğin geçerliliği kanıtlanmıştır. Bu faktör analizi sonucunda mobil pazarlamaya karşı tutumları belirlemek amacıyla sorulan ifadelerin 6 tanesi faktör yükleri ,5'in altında olduğu için analizden çıkarılmıştır ve ifadeler 5 faktör altında toplanmıştır. Bu faktörlere, literatüre paralel olarak (Kurnaz, 2012; Tsang vd. 2004; Haghirian vd., 2005) "bilgilendirme", "eğlence", "güven", "yarar" ve "rahatsızlık" isimleri verilmiştir. Bu beş faktörün toplam varyansı açıklama oranı 61,500 olarak bulunmuştur. İfadelerin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılacak analizleri belirlemek için verilerin normal dağılıp dağılmadığına Kolmogorov-Smirnov ($p < 0,05$) ve Shapiro-Wilk ($p < 0,05$) değerleri incelenmiştir ve sonucunda verilerin normal dağılmadığı ve nonparametrik analizlere uygun olduğu görülmüştür. Bu nedenle farklılıkların tespiti için Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri yapılmıştır. Çıkan sonuçlar Bulgular kısmında açıklanmıştır.

Tablo 1. Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Öz değerler	Toplam varyansı açıklama oranı	Cronbach's Alpha Değerleri	Aritmetik Ortalama
Bilgilendirme	9, 1 2 3	17,404	,902	3,05
Eğlence	2, 2 4 6	14,566	,828	2,89
Güven	1, 5 4 5	11,371	,826	3,27

Yarar	1,378	9,761	,754	3,44
Rahatsızlık	1,083	8,399	,687	3,16

4. Bulgular

Araştırmaya katılan yerli turistlerin demografik profilini belirlemek amacıyla yapılan frekans ve yüzde analizinin sonucuna göre, katılımcıların %48,7'si erkek (n=184), %51,3'ü kadındır (n=194). Araştırmaya katılan yerli turistlerin neredeyse yarısı (%53,7) 25-44 yaşları arasındadır. Katılımcıların %61,6'sı evli, geri kalanı ise bekarıdır. Katılımcıların %30,2'si lise mezunu, %31,7'si lisans mezunudur. Araştırmaya katılan yerli turistlerin gelir durumlarına bakıldığında, yaklaşık yarısının 1001-3000 TL arasında gelire sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların yine neredeyse yarısı (%49,2) özel sektörde çalışmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Cinsiyet	%	n	Medeni Durum	%	n	Gelir Durumu (TL)	%	n
Kadın	51,3	194	Evli	61,6	145	1000 TL ve altı	19,8	75
Erkek	48,7	184	Bekar	38,4	233	1001-2000 TL	27,5	104
Yaş	%	n	Eğitim	%	n	2001-3000 TL	23,0	87
18-24	20,4	77	İlköğretim	9,8	37	3001-4000 TL	16,9	64
25-34	29,1	110	Lise	30,2	114	4001 TL ve üstü	12,7	48
35-44	24,6	93	Ön Lisans	16,9	64	Meslek	%	n
45-54	18,0	68	Lisans	31,7	120	Kamu	27,5	104
54-64	5,6	21	Lisans Üstü	11,4	43	Özel Sektör	49,2	186
65 ve	2,4	9				Çalışmıyor	23,3	88
						Toplam	100	378

Katılımcıların turistik ürünlerin mobil pazarlanmasına yönelik tutumlarına ile katılımcıların demografik özellikleri arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre aralarında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunan değişkenler aşağıdaki tabloda özetlenmiş; farklılık bulunmayan değişkenler tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 3. Mann Whitney U ve Kruskal WallisH Testleri Sonuçları

Faktör	Özellik	Değişken Değeri	n	Sıra Ortalaması	p
Bilgilendirme	Yaş	25-34	110	200,04	,035*
Bilgilendirme	Eğitim Durumu	Lisans	12	208,90	,015*
Eğlence	Eğitim Durumu	İlköğretim	37	230,16	,000*
Güven	Gelir Durumu	4001 ve üstü	48	216,52	,024*
Güven	Medeni Durum	Evli	233	202,30	,004*
Güven	Meslek	Kamu Çalışanı	104	210,97	,041*
Yarar	Gelir Durumu	4001 ve üstü	48	214,63	,017*

* $p \leq 0,05$

Yerli turistlerin mobil pazarlama tutumları ile cinsiyetleri arasındaki farklılığı tespit etmek için yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre, çalışmaya katılan yerli turistlerin turistik ürünlerin mobil olarak pazarlanmasına karşı tutumları ile katılımcıların cinsiyetleri arasında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Katılımcıların medeni durumları ile mobil pazarlamaya karşı tutumları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, yerli turistlerin mobil pazarlamanın güven faktörü ile katılımcıların medeni durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Güven faktörü için sıra ortalamaları dikkate alındığında ise, evli katılımcıların (202,30) bekar katılımcılara göre güven faktörüne daha olumlu yaklaştığı görülmektedir.

Katılımcıların yaşları ile mobil pazarlamaya karşı tutumları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan Kruskal- Wallis H testi sonucuna göre, çalışmaya katılan yerli turistlerin mobil pazarlamanın bilgilendirme faktörü ile katılımcıların yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Bilgilendirme faktörü için sıra ortalamaları dikkate alındığında ise, 25-34 yaşları arasındaki katılımcıların (200,04) diğer katılımcılara göre bilgilendirme faktörüne daha olumlu yaklaştığı görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumları ile mobil pazarlamaya karşı tutumları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan Kruskal- Wallis H testi sonuçlarına göre, çalışmaya katılan yerli turistlerin mobil pazarlamanın bilgilendirme ve eğlence faktörleri ile katılımcıların eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Bilgilendirme faktörü için sıra ortalamaları dikkate alındığında ise, ön lisans ve lisans mezunu katılımcıların (207,73 ve 208,90) diğer katılımcılara göre bilgilendirme faktörüne daha olumlu yaklaştığı görülmektedir. Aynı zamanda eğlence faktörünün sıra ortalamaları değerlendirildiğinde, ilköğretim mezunu katılımcıların (230,16) bu faktöre daha olumlu yaklaştığı görülmüştür.

Katılımcıların gelir durumları ile mobil pazarlamaya karşı tutumları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan Kruskal- Wallis H testi sonuçlarına göre, çalışmaya katılan yerli turistlerin mobil pazarlamanın güven ve yarar faktörleri ile katılımcıların gelir durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Güven faktörü için sıra ortalamaları dikkate alındığında, 4001 TL ve üstü gelire sahip olan katılımcıların (216,52) diğer katılımcılara göre güven faktörüne daha olumlu yaklaştığı görülmektedir. Aynı katılımcıların yarar faktörüne (214,63) de daha olumlu yaklaştığı görülmüştür.

Katılımcıların meslekleri ile mobil pazarlamaya karşı tutumları arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan Kruskal- Wallis H testi sonuçlarına göre, çalışmaya katılan yerli turistlerin mobil pazarlamanın güven faktörü ile katılımcıların gelir durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Güven faktörü için sıra ortalamaları dikkate alındığında, kamu çalışanı olan katılımcıların (210,97) diğer katılımcılara göre güven faktörüne daha olumlu yaklaştığı görülmektedir.

5. Sonuç

Hemen hemen her sektörde işletmeler giderek daha fazla teknolojiden yararlanmaya başlamıştır. Özellikle pazarlama faaliyetlerinde işletmelerin tercihleri reklam SMS ve MMS'leri, web siteleri, sosyal medya kanalları gibi mobil ve sanal uygulamalar olmaya başlamıştır. Bu süreç ve değişim turizm sektöründe de yaşanmaktadır. Turizm işletmeleri gelişen teknolojinin de yardımıyla hedef pazarlarına akıllı telefonları, tabletleri veya dizüstü bilgisayarlarından ulaşmaya başlamıştır.

Yapılan bu çalışmanın amacı da yerli turistlerin turistik ürünlerin mobil olarak cep telefonları aracılığıyla pazarlanmasına karşı tutumlarını belirlemek ve mobil pazarlama faktörleriyle turistlerin demografik özellikleri ve cep telefonu kullanımları arasında farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Bu doğrultuda Muğla'nın Fethiye ilçesini ziyaret eden yerli turistlerden anket yöntemiyle veri toplanmıştır. 3,4,5 Yıldızlı Otellerde ve Tatil Köylerinde konaklayan 378 turistten elde edilen verilere göre ölçeğe güvenilirlik analizi ve faktör analizi uygulanmıştır. Güvenilirliği, 936 olarak belirlenen ölçeğin KMO değeri 0,928 bulunmuştur. Yapılan faktör analizi sonucunda, tutum ifadeleri 5 faktör altında toplanmıştır. Bunlar mobil pazarlamanın özelliklerini de özetler şekilde "bilgilendirme", "eğlence", "güven", "yarar" ve "rahatsızlık" olarak literatürde atfedildiği gibi isimlendirilmiştir.

Çalışmaya katılan yerli turistlerin sosyodemografik özelliklerini belirlemek amacıyla yapılan frekans analizleri sonuçlarına göre, katılımcıların yaklaşık yarısı kadın, yarısı erkektir. Katılımcıların yarısından fazlası 25-44 yaşları arasında, evli, lise veya lisans mezunu ve 1000-3001 TL arasında gelire sahip olan tüketicilerdir. Yerli turistlerin sosyodemografik özellikleri ile turistik ürünlerin mobil pazarlamasına karşı tutumları arasındaki farklılıkları belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, bilgilendirme faktörü ile yaş ve eğitim durumu değişkenleri; eğlence faktörü ile eğitim durumu değişkeni; güven faktörü ile gelir durumu, medeni durum ve meslek değişkenleri ve yarar faktörü ile gelir durumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p \leq 0,05$).

Çalışmaya katılan ve 25-34 yaş aralığında olan turistlerin bilgilendirme faktörüne daha olumlu yaklaştığı görülmektedir. Benzer şekilde üniversite mezunu katılımcıların da bilgilendirme faktörünü daha fazla önemsendiği görülmektedir. Öte yandan, ilköğretim mezunu

olan yerli turistlerin eğlence faktörüne daha pozitif yaklaştığı belirlenmiştir. Gelir durumu 4001 TL ve üzeri olan katılımcıların güven ve yarar faktörlerine olumlu yaklaştığı görülmektedir. Ayrıca özellikle evli ve kamu çalışanı olan katılımcılar için de güven faktörü diğer faktörlere göre daha fazla önem taşımaktadır.

Bu sonuçlar, 25-34 yaşları arasında olan ve özellikle üniversite mezunu olan yerli turistlerin mobil pazarlama mesajlarını turistik ürünlerle ilgili önemli bir bilgi kaynağı olarak gördüğünü, turistik ürünlerle ilgili SMS reklamlarını bilgilendirici bulduğunu göstermektedir. İlköğretim mezunu olan yerli turistlerin ise turistik ürünlerle ilgili mobil pazarlama uygulamalarını eğlenceli bulduğu ve mobil pazarlama mesajlarını okumaktan hoşlandığı görülmektedir. Özellikle evli, kamu çalışanı ve 4000 TL üzeri gelire sahip olan yerli turistlerin ise mobil pazarlama uygulamalarının en çok güven faktörüyle ilgilendikleri ve turistik ürünlerle ilgili mobil pazarlama mesajlarına güvendikleri, mesajları dikkate aldıkları ve güvenlerinin mobil pazarlama yapan turizm işletmelerinin itibarına bağlı olduğu ortaya konmaktadır. Son olarak gelir durumu 4000 TL ve üzeri olan yerli turistlerin ise turistik ürünlerin mobil olarak pazarlanmasını ve dolayısıyla mobil uygulamaları yararlı bulduğu ve mobil pazarlamanın gelişimiyle uygulamaların artacağını düşündüğü sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda, mobil pazarlama uygulamaları kullanan veya kullanmak isteyen konaklama işletmeleri, seyahat acenteleri veya yiyecek içecek işletmeleri özellikle yerli turist pazarını sosyodemografik segmentlere ayırabilir ve 25-34 yaş grubundaki potansiyel tüketicilere bilgi içerikli mobil reklam mesajları gönderebilirler. Nispeten daha yüksek gelirli yerli turistleri çekebilmek için ise, özellikle işletmeye duyulan güveni artıracak içerikli mesajlar gönderebilirler.

Gelecek çalışmalarda ise yabancı turistlerin turistik ürünlerin mobil pazarlanmasına karşı tutumları, sosyodemografik özellikleri ile karşılaştırılabilir. Böylece ortaya farklı pazar segmentleri için farklı profiller konabilir. Bu profiller tutundurma faaliyetlerinde mobil pazarlama uygulamalarını kullanan veya kullanmak isteyen turizm işletmeleri tarafından doğru ve uygun stratejiler geliştirmek için kullanılabilir.

Kaynakça

Alkaya, A. (2007). *Mobil Kanallar Yoluyla Pazarlama İletişimi Süreci ve Üniversite Öğrencilerinin Mobil Pazarlamaya İlişkin Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Altuğ, N. & Yürük, P. (2013). “2000-2011 Yılları arasında Tüketicilerin Mobil Reklamlara Olan Tutumlarını İncelemeye Yönelik Yapılan Araştırmalar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), pp. 11-28.

Barutçu, S. & Göl, M. Ö. (2009). “Mobil Reklamlar ve Mobil Reklam Araçlarına Yönelik Tutumlar”, *KMU İİBF Dergisi*, 11(17), pp. 24-41.

Çakır, F., Çakır, M. & Çiftçi, T. E. (2010). “Tüketicilerin SMS Reklam Mesajlarına Yönelik Tutum ve Davranışları”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), pp. 27-35.

Ersoy, A. & Gülmez, M. (2013). “Doğrudan Pazarlama Araçlarının Konaklama İşletmelerinde Kullanımı: Antalya İli Örneği”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), pp. 23-40.

Haghirian, P., Madlberger, M. & Tanuskova, A. (2005). “Increasing Advertising Value of Mobile Marketing- An Empirical Study of Antecedents”, *The 38th Hawaii International Conference on System Sciences*. 2005, Hawaii, ABD.

Karaca, Ş. & Gülmez, M. (2010). “Mobil Pazarlama: Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), pp. 69-81.

Klein, M. (2004). “Mobil Pazarlama- Sınıflandırma Önerisi ve Pazarlama Karması Üzerine Etkileri”, *Journal of Management, Marketing & Logistics- JMML*, 1(3), pp. 276-285.

Kurnaz, A. (2012). *Mobil Pazarlama Kapsamında İzinli Uygulamaların Tüketicilerin Tutumları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Sarıışık, M. & Özbay, G. (2012). “Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim ve Turizm Endüstrisinde Uygulamalara İlişkin Bir Yazın İncelemesi”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(16), pp. 1-22.

Şanlıöz, H. K., Dilek, S. E. & Koçak, N. (2013). “Değişen Dünya, Dönüşen Pazarlama: Türkiye Turizm Sektöründen Öncü Bir Mobil Uygulama Örneği”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(2), pp. 250-260.

Tsang, M., Ho, S. & Liang, T. (2004). “Consumer Attitudes Toward Mobile Advertising: An Empirical Study”, *International Journal of Electronic Commerce*, 8(3), pp. 65-78.

Yüce, A., Deniz, A. & Gödekmerdan, L. (2012). “Tüketicilerin Mobil Pazarlama Faaliyetlerini Benimsemesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), pp. 181-198.

Cradle to Cradle Design in the axis of Sustainability

Cemil YAVUZ¹, Hatice S. KESDİ²

Abstract

The concept of "Cradle to Cradle", which is translated as "Beşikten Beşiğe" in Turkish, is one of the current approaches in design and is a culture related to innovation and creativity at the same time. Cradle to Cradle (C2C) means that the process of designing the products from the design stage to the end of consumption should be taken into consideration in order to be sensitive to the environment. In this study, the roles that designers and design objects assume will be addressed on the axis of sustainability from the handicraft period to the contemporary information society. In this study, the necessity of design approaches that are able to reinterpret living changes in a social, cultural, economic context will be questioned.

Keywords: Cradle to Cradle Design, Sustainability, Innovation, Green Design, Ecology

JEL Codes: L60, O30, Q01

Sürdürülebilirlik Ekseninde **Beşikten Beşiğe Tasarım**

Özet

"Beşikten Beşiğe" olarak çevrilen "Cradle to Cradle" kavramı, tasarımda güncel yaklaşımlardan biri olup, aynı zamanda inovasyon ve yaratıcılık ile ilgili bir kültürdür. Tasarıma ve geri dönüşüme yeni anlamlar getiren ve C2C olarak da ifade edilen bu kavram, ürünlerin tasarlanma aşamalarından tüketim sonrasına kadar olan sürecin tümüyle dikkate alınarak, çevreye karşı duyarlı hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Beşikten beşiğe tasarım modelinin fikir veya ürün geliştirmeye getirdiği yeni boyutun ele alındığı bu çalışmada zanaat döneminden günümüz bilgi toplumuna gelen süreçte; tasarımcıların ve tasarım nesnelere üstlendiği roller, sürdürülebilirlik ekseninde ele alınacaktır. Yaşanan değişimleri sosyal, kültürel, ekonomik bağlamda yeniden yorumlayabilen, azalan kaynaklara karşı duyarlı olan tasarım yaklaşımlarının gerekliliği sorgulanacaktır.

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, cemilyavuz@gazi.edu.tr

² Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, haticesaydin@gazi.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Beşikten Beşiğe Tasarım, Sürdürülebilirlik, İnovasyon, Yeşil Tasarım, Ekoloji

1. Giriş

İnsan üretimi olan ürünler de yaşayan organizmalara benzerler. Doğma, büyüme ve son bulma evreleri bu ürünlerde tasarlanma, kullanım ve tüketilme evreleri olarak tanımlanabilir. Ürün kullanıcı ilişkileri açısından bir ürünün yaşam evresindeki ilk adım ikisi arasındaki etkileşimle başlar. Bu ilk etki kullanıcı üzerinde olumlu bir izlenim yaratırsa, kullanıcı satın alma eylemini gerçekleştirir ve ürünün yaşam döngüsündeki ilk adım atılmış olur. Ürünün tüketilmesi ilk kullanıcı için bir sonu ifade ederken, diğer taraftan ürün için yeni bir başlangıç anlamına gelmektedir. Tasarım, üretim ve tüketim farklı eylemler olsa da birbirlerine bağlı olduklarından, ürünleri üretmek kadar tüketilmeleri sonrasında ne olacaklarını sorgulamak ve ona göre düşünmek, tasarımcının, üreticinin ve kullanıcının sorumlulukları dâhilinde olmalıdır.

Varoluşundan bu yana insan, doğayı sahiplenme, biçimlendirme, düzenleme ihtiyacı duymuştur. İnsanın doğa ile olan bu ilişkisi sonunda ortaya çıkan “techne” kavramı bir akıl yürütme biçimi olarak gündelik çevrenin denetlenmesinde etkin rol üstlenmiştir. Yetisel beceri (techne) ile nesnel ürün birbirinden ayrılmaz bir biçimde tekniğin anlamını kurmuştur. Gündelik hayatımızı kuşatan tasarım ürünü her teknik nesne belli bir kültür ortamının nesnesidir ve bu ortamla birlikte varlığını sürdürür. Gündelik nesnelerin her türlü değer ve anlamı, içinde yer aldığı kültürdedir; bu kültürle ölçülür (Uygur, 1989). Tasarım ürünleri ise zamana bağlı olarak farklı oluşum ve kullanım süreçleri bağlamında değerlendirilmişler ve kabul görmüşlerdir (Sağocak, 2007: 255).

Sanayi Devrimi sonrası dünya nüfusunun hızla artmasıyla beraber artan ihtiyaçların karşılanması için endüstrileşme hız kazanmıştır. Ayrıca gelişen dünya ekonomisi, beraberinde hızlı tüketimi getirmiş; bu durum, ürün yaşam döneminin kısalmasına neden olmuş ve halen kullanılabilir olan ürünler, yerlerini kısa bir süre içerisinde yeni ürünlere bırakmıştır. Başka bir deyişle, halen ekonomik bir değer taşıyan ürünler, hurda ve çöplükleri doldurmaya başlamıştır. Bu durum, hem doğal kaynakların israf edilmesine hem de atık miktarının artmasına neden olmuştur (Kasap & Peker, 2011: 102). Çevreyle ilgili tüm bu olumsuzluklar, ekonomistlerin “dışsallık” kavramını ortaya koymalarıyla beraber endüstrileşme sürecinin bir parçası olarak görülmeye başlanmış ve işletmelerin ekonomik performanslarını geliştirmeleri için sosyal sorumluluktan fedakârlık etmeleri gerektiği inancı yaygınlaşmıştır (Hart, 2005: 5). Ancak her ne kadar toplumların gelişmesini ve refah düzeylerinin artmasını sağlamış olsa da endüstrileşmede yaşanan gelişmeler, çevre üzerinde geri dönüşü belki de imkânsız olan tahribatlar yaratmıştır. Geçmişten günümüze değişen yaşam koşullarında tüketim, üretim ve tasarım kavramları da bu değişimden etkilenmiş, tüketimin bir sonucu olan azalan kaynaklarımız karşısında üretimin ve tasarımın bu duruma yaklaşımları önem kazanmıştır.

Tasarımın çıktıları olan nesnelere, teknik ve kültürün birleşiminden doğan, insan hayatını etkileyen ve şekillendiren ürünlerdir. Bir ürün; tasarım aşamasından, ömrünü tamamlayarak imha edilme aşamasına kadar tüm yaşam dönemi boyunca çevreyle etkileşim içindedir. Bu yüzden her ürün, yaşam döneminin farklı aşamalarında farklı çevresel etkiler yaratmaktadır. ir ürünün çevresel etkilerinin azaltılması, sadece üretim süreci sonrası oluşan atığa odaklanılarak giderilmesi toplam ve kesin çözüm için yeterli değildir. Bunun için üründe kullanılacak hammaddeden üretim sürecinde meydana gelen atıklara, kullanılan ambalajlardan ömrü sona

eren ürünlerin geri kazanımına kadar ürünün tüm yaşam döneminin dikkate alındığı bütünsel bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımın bir sonucu olan ve çalışmada "Beşikten Beşiğe Tasarım" olarak çevrilen Cradle to Cradle kavramı, tasarımda güncel yaklaşımlardan biridir.

Beşikten beşiğe tasarım modelinin fikir veya ürün geliştirmeye getirdiği yeni boyutun ele alındığı bu çalışmada geçmişten günümüze yaşanan süreçte tasarımcıların ve tasarım nesnelere üstlendiği roller, sürdürülebilirlik bağlamında ele alınacaktır. Beşikten beşiğe tasarım yaklaşımıyla üretilen ürün örnekleri verilerek, ürün geliştirme noktasında gerçekleşen değişimler, azalan kaynaklara karşı duyarlı olan tasarım yaklaşımlarının gerekliliği ekseninde sorgulanacaktır. Çalışma, bir durum saptaması niteliğinde olup, tasarım yaklaşımlarındaki çevreci yeniliklere dikkat çekilerek, farkındalık yaratılması amaçlanmaktadır.

2. Geçmişten Günümüze Tüketim ve Üretim

İnsanoğlu doğduğunda bedensel olarak yaşamak için yeterli donanıma sahip değildir. Bedensel olarak elleri ve ayakları olan insan, hayatını devam ettirebilmek için bunları destekleyen uzantılar geliştirmiştir. Yazılı tarih döneminden elde edilen bulgulara dayanarak ilk çağlarda yaşayan insanların, ilk ürünleri geliştirdiğini söyleyebiliriz. Sonraki dönemlerde ihtiyaçların yeniden yapılanmasıyla, farklı yorumlar getirilerek ürünler çeşitlenmiş ve çoğaltılmıştır. Böylelikle insanoğlunun kaynakları kullanım oranı giderek artmıştır. Bu çoğaltma süreci sanayi devrimine kadar zanaatkarlar tarafından yapılmış el üretimleri ile devam ederken, bu dönemlerde iş gücü seri üretime oranla daha yavaş olduğundan kaynak tüketim hızı ve yoğunluğu daha azdır.

16. yy.dan başlayarak Avrupa'daki hızlı nüfus artışı, tarımdaki gelişmeler, yaşam düzeyinin yükselmesi, sömürgecilik gibi çeşitli nedenlerden ötürü gerçekleşen sanayi devrimi kaynak kullanımında başka bir dönemi başlatmıştır. Artık teknoloji ve buluşlar gündeme gelmiş, buharla çalışan makineler, makineleşmeyi başlatarak seri üretime zemin hazırlamıştır. Böylelikle daha kısa zamanda daha fazla birim üretilen, buna bağlı olarak da hammaddeye daha fazla ihtiyaç duyulacaktır (Akgeyik, 2000: 3-16).

Seri üretim ile beraber yaşam biçimleri ve toplumda var olan modeller değişmeye başlamıştır. Toffler (1974) bu durumu "Sanayileşmenin aynı düzeye getirme etkisi yaratması, milyonlarca eş birim üretebilme yeteneği, sanayi çağının görkemli başarısıdır." şeklinde ifade etmiştir. Ancak bu başarı diğer taraftan kullanıcılarda standartlaşma hissini uyandırarak kişiye özel olma eğilimini başlatmıştır. Bununla birlikte tüketim hızı ve kimlik karmaşaları artmış, bireyler kendilerini ifade etme yolu olarak dikkatlerini ürünlere yönlendirmeye başlamışlardır. Sanayi ve yaşam biçimleri birbirini destekler hale gelerek değişime ayak uydurmuşlardır. Böylelikle artık her yaşam biçimine, her imaja hitap eden ürünler ortaya çıkmış, ürün yığınları oluşmaya başlamıştır. Tükettikçe artan ihtiyaçlar doğrultusunda çevre kaynaklarının kontrolsüz kullanımıyla zamanla çevre üzerinde olumsuz etkiler oluşmuş ve bu etkilerin en aza indirilmesi için bir çözüm önerisi olarak sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır. 1987'de yayımlanan Brundtland Raporu'nda da sürdürülebilirlik, "Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama olanağına zarar vermeden karşılamak" olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987: 332). Gelecekte kaynak kullanımını bilinçli ve doğru bir şekilde gerçekleştirmek adına yaşamın içindeki her alanda sürdürülebilirlik yer almaya başlamıştır. Sürdürülebilirlik, dünyamızda yaşanan küresel ısınmanın sonuçlarında var olan kaynakların

değişmesi ve tükenmesini baz almaktadır. Küresel ısınma, salınan sera gazlarının miktarının artması ile oluşmuştur. I. ve II. Endüstriyel Devrim sonucunda kullanılan enerji ve salınan sera gazları artarak çevre değişikliğine yol açmış ve açmaya devam etmektedir. İnsanların tüketim alışkanlıklarının değişmesi de enerji tüketimini arttıran önemli bir etkidir (Garip & Koç 2008). Çevrenin değişikliği, var olan dünyamızı tehdit etmekte, bilinçsiz üretim ve bilinçsiz tüketim de bu durumu tetiklemektedir.

2. Farklı Dönemlerde Tasarımın Rolü

İşletmeler varlıklarını devam ettirebilmek için müşterilerle sağlıklı iletişim kurma gerekliliğinin yanında, yeni ürün geliştirme noktasında da doğru zamanda doğru kitleye ulaşacak şekilde nitelikli adımlar atmalıdır. Ulrich ve Eppinger (2003) yeni ürün geliştirmenin disiplinler arası bir faaliyet olmasının yanında esas olarak işletmenin pazarlama, tasarım ve üretim fonksiyonlarının bir kombinasyonu olduğunu belirtmişlerdir. Tasarımın entegrasyonu ise sadece tasarım üzerine harcanan zamanı değil, aynı zamanda uygun tasarım kaynaklarının aranıp bulunması ve onların şirkete adaptasyonunu kapsamaktadır. Ürün yaşam döngüsündeki azalma, sürekli gerçekleşen teknik yenilikler, dinamik pazarlar sonucu oluşan ekonomik rekabet, tasarımın canlanmasındaki itici güçler olmuşlardır (Buchanan, 1990: 70-80). Porter'a göre (1990) tasarım; kalite, dayanıklılık, kullanım kolaylığı, farklı estetik ve fiyat faktörleri sayesinde ürün konumlandırma araçlarından biri olarak görülmektedir. Tasarım, bireysel beklentilerden sosyal beklentilere, milli beklentilerden uluslararası beklentilere, pazarlamacıdan üreticilere ve daha önemlisi çevresel beklentilere kadar farklı alanlara cevap veren ve aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasi etkinliği olan güç potansiyelini üzerinde bulundurmaktadır (Çınar, 2005). Bu bağlamda tasarım, dünyayı hareket ettirme, yönetme güç ve yeteneğine sahiptir (Marzano, 1993: 13-16). Küreselleşen dünyada ve sınırların anlamını yitirdiği rekabet ortamında belirleyici olan en etkili rol tasarıma verilen değerdir. Tasarım denilince sadece ürün tasarımı çerçevesinden değil, süreç tasarımı açısından da değerlendirmek, tasarım kelimesine daha geniş açıdan bakmak ve yorumlamak gerekmektedir. Sonuç olarak endüstriyel tasarım, rekabet avantajı açısından işletme için stratejik bir araç olarak tanımlanabilir. Endüstriyel tasarım çerçevesinden bakıldığında tasarımın yeni ürün geliştirmedeki rolü zaman içinde değişkenlik göstermiştir. Perks'e göre (2005: 111-127), 1800'lerde işletmenin içinde gizli bir konumda olan tasarım, 1920-1950 yılları arasında müşterilerin yönlendirdiği ve şirketlerin dışarıdan çalışan tasarımcılardan destek alarak ürettiği estetik ürünlerle, yeni ürün geliştirme noktasında uzman bir rol üstlenmiştir. Bu gelişmelerle tasarımın bu alanda giderek profesyonelleşmesi sonucunda 1970'lerde tasarım okulları, endüstriyel tasarım eğitimine odaklanmışlardır. 1980'lerde tüm medya ve iş dünyası, tasarımı bütün hastalıkların çaresi olarak görmeye başlamış, tasarım danışmanlıklarının yüksek oranda talep gördüğü yıllar olmuştur. 1990'larda tüm dünyayı etkileyen ekonomik kriz, tasarımın pahalı bir aktivite olarak algılanmasına yol açarak işletmede tekrardan pasif konuma gerilemesine sebep olmuştur. 2000'li yılların başlarında tasarım, iş süreçlerinde etkinliğini arttırarak ürün geliştirme süreçlerinde lider bir rol üstlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tasarımın Yeni Ürün Geliştirmedeki Rolünün Evrimi

Zaman Aralığı	Tasarımın rolü
1800'ler	İş Odaklı
1920 1950'ler	Uzman
1960 1970'ler	Profesyonel
1980'ler	Marka Hâkimiyeti
1990'lar	Yeni Ürün Geliştirmede Alt Süreç
2000'lerin başları	Yeni Ürün Geliştirmede Süreç Lideri

Kaynak: Perks vd., 2005: 111-127.

Tasarımın ortaya çıkmasındaki gerekliliklerden biri olan yaratıcılık kavramı sadece bir kişinin zihninden değil, birçok kaynaktan beslenen bir sinerjidir. Bu olgu bir anda yanan bir ampul olmayıp, belki de yıllarca çalışmanın sonucunda kazanılan bir özelliktir. Csikszentmihalyi'e göre (1996) yaratıcılıkta birinci önemli konu genetik yatkınlıktır. Sinir sistemi hassas olanlar, ışık ve renk konusunda algıları yüksek olacağı için ressam olma konusunda avantajlı olacaktır. İkinci önemli konu ise alana duyulan ilgidir. Bir aletin nasıl çalıştığını merak etmek, ilgi duymak, o alanda yeni bir şey ortaya koymak adına harekete geçirici bir etkidir. Bir diğeri ise etki alanına erişim imkânıdır. Bu büyük ölçüde şans gerektiren bir madde olmakla birlikte, varlıklı bir ailede dünyaya gelmek, iyi okullarda okumak gibi avantajlardır. Eğer bir kişi konuyla ilgili olan diğer kişiler tarafından bilinmiyorsa, o kişinin yaratıcı olarak görülmesi çok zordur. Bir kişinin son bilgiye ulaşma şansı yoksa ve o alanda çalışma imkânı sağlanmamışsa, bu kişinin ortaya koyduğu yenilik ya göz ardı edilecektir ya da alay konusu olacaktır. Birçok yazarın yazısını yayınlamak için editörün dikkatini çekmesi gereken şeyler yazması gerekmektedir. Bu yüzden alana ulaşmak için şans ve iyi şartlara sahip olmanın önemli olduğu söylenebilir. Bir tasarım fikri yalnızca bir kişinin kafasında yer alıyorsa bunun inovasyon fikri olduğu düşünülemez. Bu fikir, ister bilimsel kanıt arayanlara, ister yeni ürünlere meraklı tüketicilere olsun, diğer insanlar tarafından onaylanmadığı sürece inovasyon değeri kazanmayacaktır. Yaratıcılık, insanların kafalarının içinde olmayıp, insanın düşünceleri ile sosyokültürel şartlar arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir şeyin yaratıcı sayılabilmesi, sadece tek kişinin vereceği bir karara değil, topluluğun onayına bağlıdır. Eğer toplum tarafından kabul görmüyorsa, kişinin kendisini yaratıcı görmesinin de bir önemi yoktur. Şirketler zaman içerisinde yeni tasarımlar üreterek büyümeyi sağlamak adına farklı iş modelleri denemişlerdir. Sanayi devrimiyle birlikte bilim ve teknolojideki ilerleme yeni keşif ve buluşların yapılmasını sağlamıştır. Bu durumda firmaların kâr edebilmesi ve rakip firmalarla rekabet edebilmesi adına inovasyon kavramı önem kazanmıştır.

3. Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerine

Ekonomi biliminin en temel kuramlarının başında insan ihtiyaçlarının sınırsız olmasına karşılık, bunları karşılayacak olan doğal kaynakların kısıtlı olması gelmektedir. Bu bakış açısıyla ele alındığında, 20. yüzyılın sonlarından itibaren daha sıklıkla konuşulmaya başlanan sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir üretim gibi kavramların ihtiyaçların

karşılabilirliğinin devamı için yaşamsal önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. İhtiyaçların karşılabilirliğinin sağlanmasının yanı sıra çevre kirliliğinin önüne geçilmesi, kısıtlı doğal kaynakların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gibi amaçlar da Batı ülkelerinden başlamak üzere giderek küresel çapta yayılarak günümüz ekonomik sistemlerinin içerisinde yer almaktadır. Son yıllarda özellikle çevre üzerinde yoğunluk kazanan strateji değişimlerinin temel bileşenleri (Hanssen, 1999);

- Endüstriyel süreçlerde akış sonu çözümlerden, daha temiz üretim yoluyla, önleyici çözümlere doğru değişim,
- Süreç odaklı çevresel hareketlerden daha ürün odaklı yaklaşımlara doğru değişim,
- Açık yaşam döngüsü yaklaşımlarından (beşikten mezara), kapalı malzeme ve enerji döngüleri (beşikten beşiğe) yaklaşımına doğru değişimdir.

Özellikle bu strateji bileşenlerinden sonuncusu olan beşikten beşiğe yaklaşımı yeniden üretim, yeniden kullanım ve malzemelerin geri dönüşümü gibi yöntemlerden yararlanılarak uygulamada gittikçe artan bir paya ve öneme sahip olmaktadır.

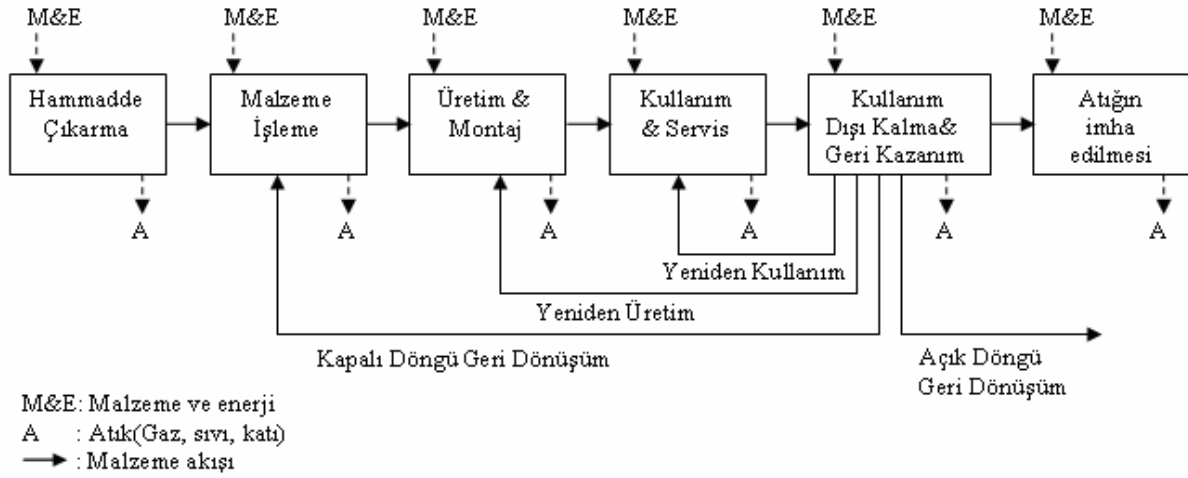
Ürün tasarımı açısından ele alındığında ise sürdürülebilir tasarım kavramı dar kapsamlı bir açıklamadır. Özellikle yeniden üretim sistemleri göz önünde bulundurulduğunda, ürün bileşenlerinin tekrar üretim hattına girmesi söz konusu olmaktadır. Buradaki başlıca sorunlardan biri, değişen ürün serileri için de yeniden üretilmiş parçaların kullanılabilirliğinin sağlanmasıdır. Bu koşul sağlanmadığı sürece tam bir sürdürülebilir ürün tasarımı oluşturulamamış olacaktır.

Üretilen ürünlerin tüketici beklentilerini karşılayıp karşılayamayacağı, çevreye olumlu/olumsuz etkilerinin ne olacağı, üretim maliyetlerinin ne şekilde gerçekleşeceği tasarım aşamasında büyük ölçüde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ürün tasarımı aşaması, ürünün pazar başarısını doğrudan etkileyen en önemli aşama olarak görülebilir. Bu aşamada, tasarlanmakta olan ürünün yeniden üretime uygun olarak ve hatta gelecekteki tasarımlara girdi teşkil edebilecek şekilde ortaya konması hem çevre sorunlarının önlenmesinde, hem de üretim işletmelerinin girdi maliyetlerinde tasarruf sağlamasında etkili olacaktır. Ürünlerin tasarımı aşamasında kullanım ömrü sonunda nasıl kurtarılabilirdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde yeniden üretim yapılması olanaksız hale gelecektir (Gözlü & Ersoy, 2004). Sürdürülebilir ürün geliştirme yöntemlerinden bazıları şunlardır (Maxell & Van Der Vorst, 2003: 11; Bovea & Vidal, 2004: 25; Hanssen, 1999):

- “X” odaklı tasarım: Bu yaklaşımlarda ürün tasarımında belirli alanlara odaklanan alt aşamalar söz konusudur: “Demontaj odaklı tasarım”, “Geri dönüşüm odaklı tasarım” vb. Bu tarz bir yaklaşım, bu çalışmada vurgulanan biçimde bir sürdürülebilir tasarım mantığına ulaşmada tek başına yeterli olmasa da, getireceği ek fonksiyonlarla büyük bir katkı sağlayacaktır.

- Ekotasarım: Endüstride kullanılan sürdürülebilir ürün geliştirme yaklaşımları ana odak noktası olarak ürünlerin çevre üzerine olumsuz etkilerini azaltma noktasını belirlemiştir. Bu yaklaşım “ekotasarım” ya da “çevre için tasarım” olarak bilinmektedir ve doğrudan doğruya ürün-çevre ilişkileri temelinde bir tasarım çerçevesi çizmektedir.

Şekil 1. Ürün Yaşam Dönemi Aşamaları ve Çevresel Etkileri

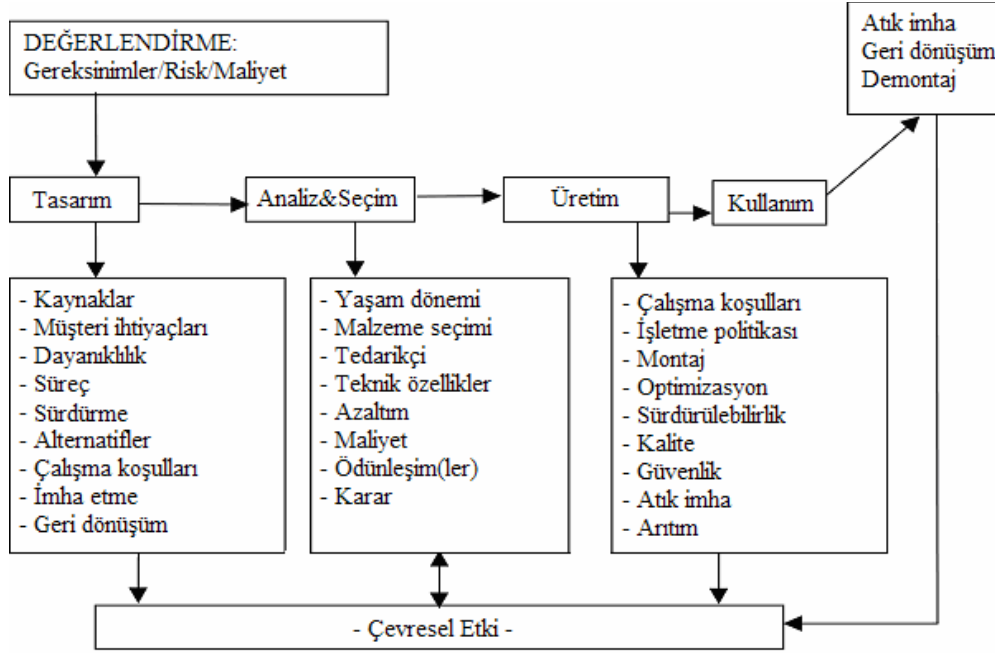

Kaynak: Keoleian, 1995: 7.

- Yeşil Tasarım: Bir ürün; tasarım aşamasından, ömrünü tamamlayarak imha edilmesi aşamasına, hatta geri kazanımına kadar tüm yaşam dönemi boyunca çevreyle etkileşim içindedir ve her ürün, yaşam döneminin farklı aşamalarında farklı çevresel etkiler yaratmaktadır (Şekil 1). Yaşam döneminin hangi aşamasında olursa olsun bir ürünün çevresel etkilerinin %80'ninin belirlendiği en önemli aşama tasarım aşaması olduğu yönünde söylemler mevcuttur. Bunun nedeni, üretimde kullanılacak malzemelerin, üretim sürecinin, işletmenin çevresel performansının vb. konuların büyük bir çoğunluğunun ürün daha tasarım aşamasındayken belirlenecek olmasıdır (Zhu vd., 2005: 453). Dolayısıyla bir ürünün çevresel etkilerinin azaltılabilmesi için, ürünün tüm yaşam döneminin dikkate alındığı bütünsel ve proaktif bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Bunun ise, ürün ve süreç tasarımı ile çevresel konuların bütünleştirilmesini sağlayan “Yeşil Tasarım” (Green Design, GD) ile mümkün olacağı ifade edilmektedir.

Üretim ve tasarım, ürün geliştirme aşamalarının ilk dönemlerinde döngüsel bir etkileşim içerisindedir. Geleneksel ürün yaşam dönemi analizinde tasarım mühendisi, üretim hattındaki problemler üzerine çalışmakta ve üretim maliyetlerini veya üretim süresini azaltmak için tüm seçenekleri dikkate almaktadır. GD ise geleneksel ürün yaşam dönemi analizini de içine alarak malzemelerin elenmesini veya ikamesini, süreç optimizasyonunu, enerji tasarrufunu ve ürünün yeniden kullanımını dikkate almaktadır. GD, tasarım mühendislerine ürünlerin tüm yaşam döneminin çevresel etkilerini değerlendirmesi için yol göstermektedir. Dolayısıyla atık miktarı azalmakta, enerji ve malzeme kullanımı optimize olmakta ve süreç sonunda çıkan atık, başka bir süreç için girdi olabilmektedir. Bu modern tasarım uygulaması, sürecin yeniden yapılandırılmasını sağlayacak alternatif üretim yaklaşımları ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, tüm tasarım amaçlarının iyi bir şekilde anlaşılmasına ve endüstriyel ekosistem analizini kapsamına bağlıdır (Kasap & Peker, 2011: 111) (Şekil 2).

Şekil 2. Yeşil Tasarım Süreci Aşamaları

Kaynak: DeMendonça & Baxter, 2001: 54.

4. Beşikten Beşiğe Tasarım

Tüm bu çevreci tasarım yaklaşımlarına ek olarak, temelde kaygılar ortak olsa da tasarımın doğayı ve çevreyi koruyarak nasıl daha etkin kullanılacağı üzerine düşünen bir yaklaşım olan Beşikten Beşiğe Tasarım; Alman Kimyager Prof. Dr. Michael Braungart ile Amerikalı Mimar William McDonough tarafından 1991 yılında ortaya konulmuştur (Web a, 2015). Günümüzde ağırlık vermeye çalışılan sürdürülebilirlik, atık azaltılması, ürünlerde bazı zararlı maddelerin bulunmaması gibi "Beşikten Mezara" kavramlarına eleştirel yaklaşmaktadır. C2C konseptinde üretilen ürünler daha baştan, kullanımlarının sonunda biyolojik veya teknik çevrimlere girebilecek şekilde tasarlanmaktadır (Şekil 3). Atık oluşturmadan ürün tasarlama hedefiyle hareket eden bu sistemde tasarlanıp üretilen ürünler, yüksek kaliteye sahip olmaktadır. Bu tasarım yaklaşımının yaratıcılarından biri olan Michael Braungart, "*İstediğimiz sürdürülebilirlik değil çünkü yeterli değil, biz gerçek kaliteyi istiyoruz. Geri dönüşüm yeterli değil, çünkü geri dönüşüm daha çok eski zehirli şeylerden yeni zehirli şeyler yapıyor. Beşikten Beşiğe Tasarım, olumsuz ayak izini azaltmakla değil olumlu ayak izini arttırmakla uğraşılıyor.*" diyerek ürünün sadece tüketildikten sonrasını değil, Ar-Ge aşamasının başlangıcından itibaren düşünerek hareket edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Şekil 3. Tüketim Ürünleri için Biyolojik Çevrim ve Dayanıklı Tüketim Ürünleri için Teknik Çevrim

Kaynak: Barlas, 2011

Tasarımcılar açısından ise bu yaklaşımın doğru ele alınması büyük önem arz etmektedir. Tasarımcıların var olan bir şeye yeniden form vermekle değil, yeniden yaratmak ve keşfetmekle uğraşmaları gerektiğini savunan bu sisteme göre geliştirilmiş, C2C sertifikası almış çeşitli ürünler bulunmaktadır. Desso Halı firması, Beşikten Beşiğe Tasarım'a göre üretim yapan ilk halı firması olup, ağacı örnek alan ve havayı temizleyen bir halı üretmiştir (Şekil 4). Şekil 5'deki Herman Miller markasının Mirra 2 ofis sandalyesi ise sahip olduğu ergonomik ve fonksiyonel niteliklerine ek olarak, doğal kaynakların tasarruflu kullanılması ve teknik çevrime uygun olarak geri dönüşüm kolaylığını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Mirra 2, hammadde seçimi aşamasında yenilenebilir, sürdürülebilir ve geri dönüşümlü kaynak malzemeleri seçerek çevre dostu olduğunu vurgulamaktadır. %94 geri dönüştürülebilir malzemelerden oluşan sandalyede PVC malzemesi kullanılmamıştır ve bu ürün ile marka Cradle to Cradle® Bronze Sertifikası elde etmiştir. PVC malzemesi geri dönüştürülebilir bir malzeme olsa da plastikleştiricileri havaya karışmakta ve bunlar solunarak sağlığınıza zarar vermektedir. Dolayısıyla ürün geliştirme aşamasında malzemeye karar verilirken çok boyutlu düşünülmesi gerekmektedir.

24 senedir anne sütünü analiz eden Braungart, anne sütünde 2500 kimyasal maddeye rastlamıştır. Bebeğe geçen bu 2500 kimyasal, 9 ay sonra karaciğeri çalışmaya başlayan bebek için zehirlenmeye yol açmaktadır. Bütünüyle düşünmeden hareket edildiğinde problemi çözmek anlamında başarı sağlansa da ürünün kullanımı esnasında veya sonrasında doğacak sorunlar göz ardı edilmektedir. Örneğin araba lastikleri 20 yıl öncesine göre iki misli daha dayanıklılar fakat yapısındaki 600 kimyasalın 500'ü çevreye zarar vermektedir (McDonough & Braungart, 2002). Bu yüzden C2C tasarım yaklaşımı eski yanlışları devam ettirmek veya daha az zararlı olmaya çalışmak yerine inovasyon, keşif ve yaratıcılıkla %100 iyi olmayı hedeflemektedir.

Şekil 4. Desso Halı Firması Tarafından C2C Konseptinde Üretilen Halı

Kaynak: Yılmaz, 2011

Şekil 5. Mirra 2 Ofis Sandalyesi

Kaynak: Web b, 2017

5. Sonuç ve Öneriler

Dünyamızda şu anda üretilmekte olan ürünlerin büyük çoğunluğu "beşikten mezara" mantığı ile üretilmektedir. Kullandığımız ürünlerin kullanım ömrü bittiğinde dolgu sahasına atılmakta, milyarlarca liralık malzeme ve doğal kaynak dünyanın birçok yerinde toprağa gömülmektedir. Bu atıklar yalnızca çevre sorunu değil, aynı zamanda büyük bir ekonomik kaybı da doğurmaktadır. Bitmez olarak gördüğümüz doğal kaynakların zamanla tükenmesi ekolojik dengeleri bozmakta, bu durum da gelecek nesil için bir tehdit oluşturmaktadır. Atıkların hammadde olarak kullanıldığı veya doğaya kolayca karışacak şekilde tasarlanan ürünlerden oluşan bir yaşam tasarım sistemi olan beşikten beşiğe tasarım sistemi, diğer modellerden bu yönleriyle ayrılmaktadır.

Sürdürülebilir yaşam tarzları geliştirmek amacıyla bireysel sorumluluklarımız dışında küresel olarak benimsememiz gereken bazı tasarımlar da vardır. Sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda bugünkü "beşikten mezara" sisteminin yıkıcı nitelikleri, tüketimin ve ekonomik etkinliklerin kaçınılmaz bir sonucu değil, temel tasarım sorunlarının bir sonucu olabilir. Doğanın yasalarına dayalı, ilkel bir plan, nesnelerin üretim ve tüketimini yeniden yaratma gücüne dönüştürebilir. Beşikten beşiğe (C2C) olarak adlandırılan bu tasarım anlayışı pozitif insan tasarımları için bir model oluşturabilir. Yaptığımız, kullandığımız ve tükettiğimiz her maddenin diğer taraftan doğa ve sanayi için besin kaynağı olduğu, büyümenin iyi bir durum olduğu ve insanların yaptıkları işlerin yapıcı ekolojik ayak izleri bıraktığı bir dünya mümkündür.

Bu çerçevede hava, toprak ve suyu arıtan, güneş ışığından yararlanan, hiçbir zehirli atık üretmeyen, sürekli geri dönüşüm sağlayabilen güvenli ve sağlıklı malzemeler kullanan, tüm yaşamı zenginleştirebilecek yararlar sunan ekonomiler oluşturulabilir. Bu noktada gerek üreticiler, gerek tasarımcılar, gerekse tüketiciler olarak duyarlı bir şekilde hareket ederek dünyamızın kaynaklarını doğru kullanmak ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak adına hepimiz üzerimize düşeni yapmakla yükümlüüz.

Kaynakça

Akgeyik, T. (2000). "Teknolojik Değişim, Postfordist Eğilimler ve Endüstri İlişkilerinde Yeni Arayışlar", *Çimento İşveren Dergisi*, Cilt :14, Sayı :3, 3-16.

Barlas, H. (2011). *Beşikten Beşiğe (Cradle to Cradle) Uygulamaları İkinci Endüstri Devrimi*, <http://www.turkchemonline.com/Haber/Besikten-Besige-Cradle-to-Cradle-Uygulamalari-Ikin.html>, (13.08.2017).

Bovea, M. D., Vidal, R., (2004). "Materials Selection for Sustainable Product Design: A Case Study of Wood Based Furniture EcoDesign", *Materials & Design*, 25.

Buchanan, R. (1990). "Myth and Maturity: Toward a New Order in the Decade of Design", *Design Issues*, Vol.6, No.2, 70-80.

Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity, Flow and the Psychology of Discovery and Invention*, HarperCollins Publishers, New York.

Çınar, H. (2005). "Social, Cultural and Economical Approaches to Design", *1st International Vocational and Technical Education Technologies Congress*, İstanbul.

DeMendonça, M. & Baxter, T. E. (2001). "Design for the Environment (DFE): An approach to achieve the ISO 14000 international standardization", *Environmental Management and Health*, Vol.12, No. 1, 51-56.

Garip, M., Koç, Y.M. (2008). "Türkiye ve Avrupa'da Sürdürülebilir Enerji ve Çevre İlişkisi", *VII. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu*, İstanbul.

Gözlü, S., Ersoy, M. C. (2004). "Yeniden Üretimin Türkiye'deki Sorunları", *IV. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu*, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Hanssen, O. J. (1999). "Sustainable Product Systems Experiences Based on Case Projects in Sustainable Product Development", *Journal of Cleaner Production*, Vol. 7.

Hart, S. L. (2005). *Capitalism at the Crossroads: The unlimited business opportunities in solving the world's most difficult problems*, Wharton School Publishing.

Kasap, G. C., Peker, D. (2011). "Çevreci Bir Yaklaşım: Yeşil Tasarım", *Business and Economics Research Journal*, Vol. 2 . No. 2 . pp. 101-116.

Keoleian, Gregory A. (1995). "Life Cycle Design Framework and Demonstration Projects: Profiles of AT&T and allied signal", US Environmental Protection Agency (EPA), Office of Research and Development, Washington, DC.

Marzano, S. (1993). Chocolate for Breakfast, In: Myerson, J., (ed.), Design Renaissance, Selected Papers from the *International Design Congress*, Glasgow, p.13-16.

Maxell, D., Van Der Vorst, R. (2003). "Developing Sustainable Products and Services", *Journal of Cleaner Production*, 11.

McDonough, W., Braungart, M. (2002). *Cradle to cradle: remaking the way we make things*, North Point Press, New York.

Perks, H., Cooper, R., Jones, C. (2005). "Characterizing the Role of Design in New Product Development: An Empirically Derived Taxonomy", *The Journal of Product Innovation Management*, Vol. 22, 111-127.

Porter, M.E. (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York.

Sağocak, M. (2007). "Tasarımın SosyoKültürel Boyutu", *YTÜ Mim. Fak. EDergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 254-265.

Toffler, A. (1974). *Future Shock*, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul.

Ulrich, K.T., Eppinger, S.D. (2003). *Product Design and Development*, McGrawHill/Irwin, New York.

Uygur, N. (1989). *Çağdaş Ortamda Teknik*, Ara Yay, İstanbul, 37-48.

WCED (1987). *World Commission on Environment and Development, . Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, p. 332.

Web a: <http://www.suvecevre.com/?pid=25244> (Erişim Tarihi: 15.08.2017).

Web b: <http://www.bms.com.tr/urunler.290.mirra-2.aspx?categoryid=139&brandid=2> (Erişim Tarihi: 15.08.2017).

Yılmaz, Ç. (2011). *DESSO - Airmaster Havayı Temizleyen Hali*, <http://www.arkitera.com/urun/88/desso---airmaster-havayi-temizleyen-hali>, (15.08.2017).

Zhu, Q., Sarkis, J., Geng, Y. (2005). "Green Supply Chain Management in China: Pressures, Practices and Performance", *International Journal of Operations & Production Management*, Vol. 25, No. 5, 449-468.

"Choe U Ram" in the Context of Cybernetic Approach to Kinetic Sculpture

Özcan ÖZKARAKOÇ¹, Ferit YAZICI²

Abstract

The 20th century sculpture art has witnessed a process of dialogue, which is distant or closely related to each other, which has been seriously widened in terms of the boundaries of material, technique, and meaningfulness of all the productions made in the name of sculpture. The conversion from traditional materials to alternative materials has been accelerated. In the 20th century, sculpture has become the name of the practice of creating and regulating conceptual forms with interdisciplinary potentials that transcend the boundaries of material and space. The structure of the modern world is open to constant inquiry. The scientific method of emphasizing analysis rather than identification has reinforced the idea of being creative rather than being a producer of sculptures. In the year 2000, the Korean artist "Choei Ram" has been pushing the boundaries of dreams and technology by establishing a link between "sculpture, science and cybernetic technologies" with an iconic approach that will take this understanding from the past and bring it to the future. In this work, the Korean Artist Choei Ram was dealt with in terms of his original approach developed in the Kinetic Sculpture, which has an important place in the art of 20th century sculpture.

Keywords: Kinetic Sculpture, Cybernetics, Space

JEL Codes: Z10, Z11

Kinetik Heykelde Sibermetik **Yaklaşım Bağlamında "Choe U Ram" Örneği**

Özet

20. yüzyıl heykel sanatı, birbirleriyle uzak ya da yakından ilişkili olsun, heykel adına yapılan tüm üretimlerin, malzeme, teknik ve anlam dağarcığının sınırları bakımından ciddi anlamda genişlediği bir diyalog sürecine tanık olmuştur. Geleneksel malzemelerden alternatif malzemelere yönelen dönüşüm hızlanmıştır. 20. yüzyılda heykel, malzeme ve mekânsal sınırları aşan, disiplinler arası bir potansiyele sahip, kavramsal biçimler yaratma ve düzenlemeler yapma pratiğinin adı haline gelmiştir. Modern dünyanın yapısı sürekli sorgulamaya açık bir özelliğe sahiptir. Tanımlamadan çok çözümlenmeyi vurgulayan bilimsel yöntem heykeltraşlar üzerinde yeniden üretici olmak yerine yaratıcı olma fikrini pekiştirmiştir. 2000'li yıllarda Koreli sanatçı

¹Yrd.Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, ozcanozkarakoc@akdeniz.edu.tr

² Dr., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, ferityazici13@gmail.com

“Choe U Ram” adeta bu anlayışı geçmişten alıp geleceğe taşıyacak ikonik bir yaklaşımla "heykel, bilim ve sibernetik teknolojiler” arasında bir bağ kurarak, hayallerin ve teknolojinin sınırlarını zorlamayı başarmıştır. Bu çalışmada Koreli Sanatçı Choe U Ram 20. Yüzyıl heykel sanatında önemli bir yere sahip olan Kinetik Heykelde geliştirdiği özgün yaklaşımı bakımından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kinetik Heykel, Sibernetik, Mekan

JEL Codes: Z10, Z11

1.Giriş

İnsanoğlunun düşünebilen bir varlık olması, onu sürekli olarak yeni arayışlar içerisine itmiş, sonsuz sayıda ve değişken formlar üreten doğa karşısında yetenek ve becerilerini sınıma fırsatı doğurmuştur. Doğanın insanoğluna olabildiği ölçüde kaynak oluşturması ve onu etkilemesi, insan yeteneklerinin sadece fayda sağlamaya yönelik uğraşlar için değil, evrenin sırlarına erişebilmek için kullanılmasına olanak sağlamıştır. Bunun neticesinde birey kişisel heyecanlarını doyurmak ve başkalarına duyurmak, ruhsal özelemlerine uygun düzeyde yaşayabilmek amacıyla sanat yapmaya başlamıştır.

İnsanoğlu gündelik yaşantısını devam ettirirken yolu her defasında sanatsal bir yaratımla kesmiştir. Sanatın bilinçli bir eylem olarak insan hayatında yer alması, bu bilinçle insanoğlunun tarihsel bir değerlendirmeye gitmesine neden olmuştur ki, karmaşık bir yapı sergileyen sanat eserinin oluşumu sürecinde sanatçı, sürekli olarak sorgulamıştır. Sanatçının evreni, varoluşu, felsefeyi, güzeli, sanatı, tarihi, bilimi, tekniği, insanı ve bunların neticesinde de kendini sorgulaması, sanatın farklı zaman dilimlerinde ve değişik yaklaşımlarla icra edilmesini sağlamıştır. Sanat tarihinde akımların, dönemlerin ve üslupların ortaya çıkışı bu şekilde gerçekleşmiştir. İçinde yaşanan zaman diliminin idealleriyle şekillenmiş sanat anlayışları, peş peşe tarih sahnesinde yerini almış, bazen birbirini tamamlamış, bazen de iç içe geçerek ya da belirgin çizgilerle birbirinden ayrılarak varlığını devam ettirmiştir. Böylece insanoğlunun sanatsal yaratımlarına dayanak noktası oluşturulmuş ve yaratılan eserlerin kimlikleri ortaya konulmuştur.

Sanat yapıtları, içinde şekillendikleri tarihsel süreçle biçimlenen ve doğal olarak ta bu sürecin etki alanında varolan yapılardır. Böylece sanatçı-toplum ilişkisinin sonucuna zorunlu olarak bağlı olan ve bu süreçte yer alan kültürel oluşumların birer gerçekliğidirler. (Gören,1998: 25)

Aynı zamanda sanatçının yaratıcı gücünün de bir ifadesidir ki; yaratıcı gücün çok çeşitli toplumsal dinamiklerle birleşmesi, sanatçıda üretim mekanizmasının harekete geçmesini sağlamaktadır. Sanatçının üstün yaratma kapasitesinin altında yatan güç ise, toplumun kültürel gerçekliğidir. (Asher, 1977)

Yüzyıllar boyunca kültürel gerçekliğin etki alanında olan, doğal olarak ta bu gerçekliğin oluşumunda rol oynayan sanatçı, yaşadığı çağın olanaklarından gerek teknik gerekse düşünsel boyutta yararlanmak durumunda kalmıştır. Sanat yapıtının yapısında var olan bu nitelikler, eserin izleyiciye o dönemin sanat, sosyal, kültürel hatta ekonomik ve siyasal yaşamına ilişkin bilgiler vermesini de sağlamaktadır.(Gören,1998: 25) Bu durum sanatçının toplumla olan yakın ilişkisinin bir göstergesidir.

Sanatçının yaratma gücünü tetikleyen toplumsal olaylar, yaşanan çağın sanatçıyı kendi eksenine çeken sosyo – kültürel değerleridir. Aslıer'e göre (1977) bunlar:

- “Çağın teknolojik olanakları”,
- “Çağın yenilik uğraşları ve birikimleri”
- “İçinde yaşanan zamanın toplumsal koşulları” dır.

20. yüzyıl sanatının ilk elli yılı bu ifadeye paralel olarak değerlendirildiğinde, sanat dünyasında ve özellikle heykel sanatında yaşanan değişimin sınırları daha belirgin biçimde gözlemlenmektedir. Çünkü sanatın tarihsel gelişimi incelendiğinde, yüzyıllardır insanoğlunun ortaya koymuş olduğu eserlerle, beşeri hayata dair bütün yaşam değerlerini bir biçimde birleştirdiği ve ilişkilendirdiği görülmektedir.

Bu bağlamda, geleneksel yaklaşımların heykelle atfettiği anıtsallık fikri, 20. yüzyılın ilk yarısıyla birlikte önemini kaybetmeye başlamıştır. Eski yaklaşımların yerine farklı malzeme tercihleri, değişen konu alanlarına uygun yeni form araştırmaları, bu dönem sanatçıların ortak iradesi haline gelmiştir. (Sağlam, 2006: 15)

20. yüzyıla kadar heykel sanatının ve sanatçısının temel sorunu, benzerlik, kütlenin biçimlendirilmesi, hareket, mekân ve malzeme ilişkisi olmuştur. İlk örnekleri daha çok tapınma amaçlı olan heykel, bu özelliğini uzun yıllar korumakla birlikte, zaman içinde yeni fonksiyonlar kazanmış, bazen önem verilen kişilerin ya da şehirlerin betimleyicisi olmuş, bazen de önemli olayları ölümsüzleştirmek üzere kullanılmıştır. 20. yüzyılın başıyla birlikte heykel sanatçıları, kütle, mekân, hareket, ışık ve form ilişkisi ile yoğun biçimde ilgilenmeye başlamışlardır. Özellikle de modern heykelde sıkça karşılaşılan “hareket” kavramı, plastik açıdan, benzerliğin ve biçimin önüne geçerken, kültürel değerler açısından da dönemin sürekli değişen yapısını tanımlar nitelikte olmuştur. (Kırlangıç, 2006: 19)

Heykel, mekânda dolu bir kütleyken 20. yüzyıl başındaki güncel sorunlarla parçalanmaya, eksilmeye, incelmeye, delinmeye, dağılmaya ve hatta yayılmaya başlamıştır. (Yılmaz, 2006: 28)

Farklı estetik kategorilerde güncellenmiş, çağdaş düşünce yaklaşımları paralelinde, daha açılımlı bir kimliğe sahip olan bu çalışmalarda kullanılan malzeme ve teknikler de büyük oranda değişime zorlanmıştır. 20. yüzyılda heykel, malzeme ve mekânsal sınırları aşan, disiplinler arası bir potansiyele sahip, kavramsal biçimler yaratma ve düzenlemeler yapma pratiğinin adı haline gelmiştir. Bilinen estetik anlayışların imha edildiği yaratıcı bir eylemle biçimlenen “karma” nitelikli üretimin, gelenekçi bakışın ürünü olan eleştirileri, değişim iradesinin dinamiği olarak algılandığı ve önemsiz kılındığı bir nitelikte gelişmiştir (Sağlam, 2006: 15). Yüzyılın heykel sanatçıları kullanılan malzemenin tabiatını belirtmek için figüratif karakteri olabildiğince değiştirme ve yapısal oluşumu ortaya koyma çabası göstermişlerdir. Bazı sanatçılar endüstrinin sanat üzerindeki etkisini inceleme ve değerlendirmeye önem göstermişlerdir. (Kınay, 1993: 291).

20. yüzyılın başında birbirleriyle uzak ya da yakından ilişkili olsun, heykel adına yapılan tüm üretimler, malzeme, teknik ve anlam dağarcığının sınırlarını ciddi anlamda genişleten bir diyalog içinde olmuşlardır. Heykelle özdeş görülen taş, ahşap, metal gibi geleneksel malzemelerden alternatif malzemelere yönelen dönüşüm hızlanmıştır. Marcel Duchamp'ın sanat yapıtı olarak önerdiği hazır-nesnelere, 1950'lerden sonraki heykel üretimleri üzerine ciddi biçimde etki etmiştir. (Antmen, 2010: 289)

Heykel sanatı 20. yüzyılda Kübizm den Konstrüktivizme, Fütürizmden Sürrealizme sanat akımlarıyla büyük bir ivme kazanmış, 20. yüzyılın ikinci yarısında ise Op art, Pop art, Soyut Dışavurumculuk, Minimalist Sanat, Kinetik Sanat ve Kavramsal Sanat gibi anlayışlarla günümüze ulaşmıştır. (Eyni, 2007:7)

Bilgi ve bilimin yüzyılı olarak kabul edilen 20 yy.da heykel sanatçıların modern heykel üzerinde yeni bir görüşe iten en önemli şey, teknolojiyle birlikte gelen yeni bilimsel felsefedir. Modern fizik maddi dünyanın tam ve net bir görüntüsüne ulaşamayacağını kabul etmiştir. Çünkü modern dünyanın yapısı sürekli sorgulamaya açık bir özelliğe sahiptir. Tanımlamadan çok çözümlmeyi vurgulayan bilimsel yöntem heykeltıraşlar üzerinde şu fikri pekiştirmiştir: heykel sanatçıları yeniden üretici olmak yerine yaratıcı olmalıdır. İşte bu anlayış içerisinde bilim adamları ve heykeltıraşlar hayallerinde canlandırdıkları şeyleri anlatmaya çalışmışlardır.(Eyni, 2007:13)

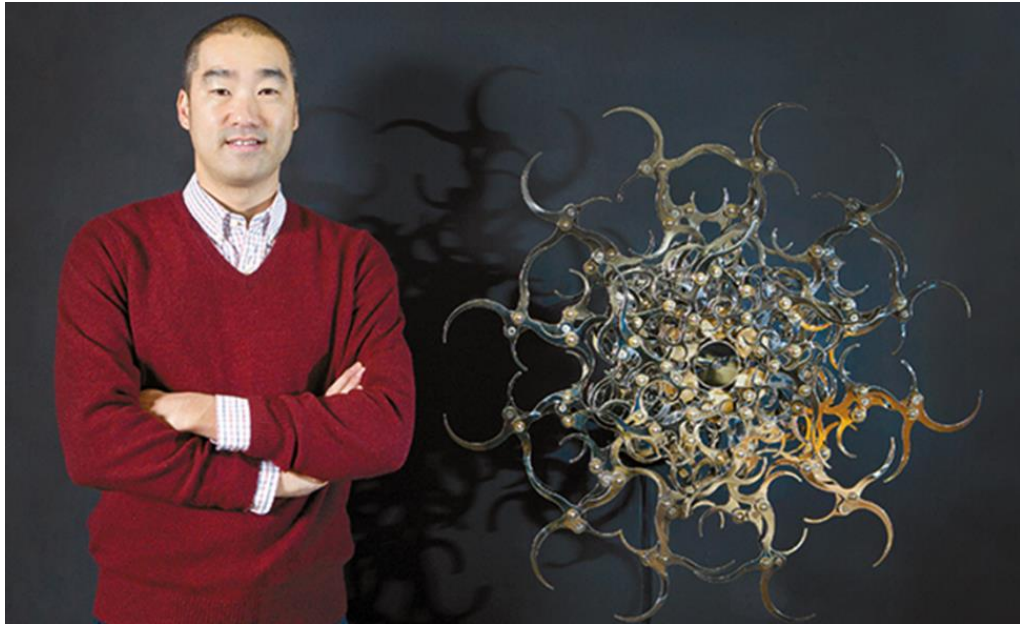
2000’li yıllarda Koreli sanatçı “Choe U Ram” adeta bu anlayışı geçmişten alıp geleceğe taşıyacak ikonik bir yaklaşımla "heykel, bilim ve sibernetik teknolojiler” arasında bir bağ kurarak, hayallerin ve teknolojinin sınırlarını zorlamayı başarmıştır.

Sanat dünyasında kinetik heykel olarak tanımlanan formları, hareketin de ötesinde yaşayan biyomorfik nesnelere haline getirmiştir.

2. Choe U Ram Kimdir?

1970 yılında Seoul, Kore’de doğan Choe U Ram, arkeoloji ve biyoloji gibi bilimsel teorileri temel alan hassas robotik Anime Makineler yapan ve benzersiz sanat eserleri inşa eden bir sanatçıdır. Küçük yaşlarda, bilime olan merakının ötesinde, eşsiz bir sanatsal yeteneğe de sahiptir. Hem bilim hem de heykeli kucaklayan bir sanatçı olma arzusu en büyük esin kaynağı olmuştur. Sanatsal yeteneğinin aile büyüklerinden geçen bir özellik olması gerçeği kendisini tanımlamasında önem arz etmektedir. (Şekil, 1)

Şekil1. Choe U Ram

Kaynak: <http://mengnews.joins.com/view.aspx?aId=2962870>

Chung-Ang Üniversitesi'nde 1992'de lisans eğitimini tamamlamış olan sanatçı, 1990'da Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Kendisini uluslararası üne kavuşturan teknoloji, bilim ve sanatı bir araya getiren fantastik heykellerini üretmeye, halen yaşamakta olduğu Seul'da devam etmektedir.

Sanatsal yaratıma dair üstün yeteneğinin ipuçlarının, bireylerin ön yaşantılarındaki deneyimlerle şekillenmesi gerçeği, adeta Choe U Ram'ın doğayı algılama ve yorumlama sürecindeki biçim dilinde kendini kanıtlar niteliktedir. Sanata ilişkin en önemli özellik anlatımdır. Sanatın insan yaşamına dair bütün gerekliliği ve zorunluluğu, insanoğlunun sahip olduğu tüm kapasiteleri sanatsal yetiye dönüştürme noktasında eğitimle ilişkilendirilmektedir. Çünkü sanata başlayabilmenin teknik bilgi ve zekânın yanı sıra ihtiyaç duyduğu en önemli unsur eğitimidir. Eğitimin temel ve en önemli görevlerinden biri estetik duyarlılığın geliştirilmesi gerçeğidir. Choe U Ram'ın sanatçı bir aileye mensup olması, şüphesiz sanata ve doğal olarak ta estetiğe dair temel kazanımlarını çok küçük yaşlarda deneyimlemesine neden olmuştur. İlerleyen yaşlarında almış olduğu heykel eğitimiyle, teknik yetkinliğinin kalıtsal bir bağla bütünleşmesi de sanatçının üstün yaratıcı nitelikteki eserlerinde gözlenmektedir.

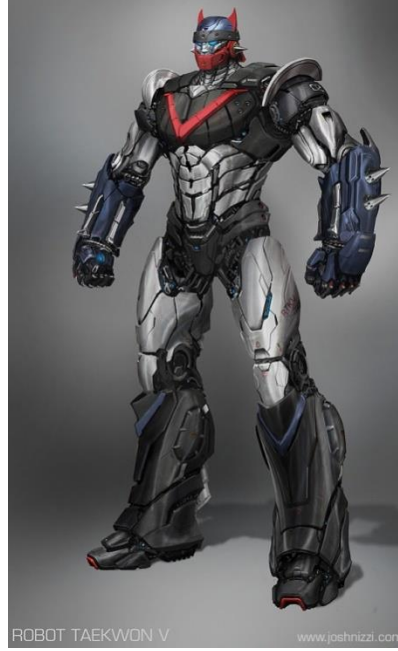
Japonya'daki "Mazinger Z" ve Kore'den "Robot Taekwon V" gibi süper robot animasyonlarını izlerken büyüdüğünü ve diğer çocuklar gibi robot modelleri topladığını ifade eden sanatçı; Bir farkla diğer çoğu çocuğun dev robotları çalıştıran kahramanlar olma isteğine karşın, o dev robotları icat eden mühendisler gibi olma isteğinin kendisini bugünlere taşıyan yegâne güç olduğunu belirtmiştir.(Şekil, 2-3)

Şekil.2 "Mazinger Z"

Kaynak: <https://www.amazon.com/Bandai-Hobby-Chogokin-Mazinger-Cutter/dp/B01C6WCWGY>

Şekil.3"Robot Taekwon V"

Kaynak:<https://boards.na.leagueoflegends.com/es/c/skin-champion-concepts/v1iET3uY-vi-skin-concept-robot-taekwon-vi?show=new>

İlerleyen yaşlarında bir gün, çalışan otomobillerin tıpatıp vahşi bir bufalo sürüsüne benzediğini belirten sanatçı, Gangnam Bölgesi (Güney Seul) 'nde yaşarken, inşaat aşamasındaki yeni binaların her geçen gün daha da yükseldiğini ve büyüyen organizmaları anımsattığını fark etmiş, böylece, makine ve organizmaları çalışmalarında birleştirme fikriyle harekete geçtiğini belirtmiştir. Sanatçı, eserlerini çevresine dair gözlemlerindeki rasyonel tavrı ile sanat eserinin belirleyici temel niteliği olan, konu, içerik, biçim ve öz bağlamında eşsiz bir bilinç seviyesinde ve yaratıcı bir eylem olarak ortaya koymaktadır.

Atalayer'e göre (1985), elde ettiği bilgileri sürekli sınavan, deneyen, uygulamaya döken birey yaratıcı düşünce sahibidir. Uygulama, deney etkili düşünmeyi refleks ve kendiliğinden işler hale getirir. Hareketlilik, yaratıcılığın belirgin özelliklerindedir. Zekâ bellek ve bilişsel becerilerin aktif olarak kullanımınıdır. Zekâ, bellek ve bilişsel becerilerin aktif kullanımıyla insan, sebepleri gözler ve sonuçları kestirebilir. Ya da sonuçları gözler, sebeplerini çıkarabilir.

Sanatçının çevresiyle kurduğu bağı tanımlar nitelikteki bu ifade, Choe U Ram'ın bilişsel becerilerinin sebep sonuç ilişkisinde belirginleşen deneysel bilincini, devinim halindeki yaratıcı bir ifadeye dönüştürmektedir.

3.Kinetik Heykel ve Türleri

Bilimsel bir terim olan kinetik kelimesini güzel sanatlarda ilk kez 1920'de NaumGabo ve AntoinePevsner, Gerçekçi Bildirge'de (Realist Manifesto) kullanmıştır. Konstrüktivistler tarafından ortaya atılan ve dadaizmin de ana kaynağı olan kinetik heykelde görsel ya da gerçek hareket şeklinde belirlenebilen hareket temel ögedir. Bu heykel türünün sanatçıları sadece nesnel görüntü ile yetinmemiş, hareketi eserlerinin temel ilkesi olarak tasarlamıştır. Kinetik

sanat, modern sanatın ortaya attığı en önemli kavramlardan olup, yaratılan eserlerde sanatın dördüncü boyutu olan devingenlik vurgulanmaktadır. Kinetik sanatta mekanik, elektronik, dönüşümlü titreşimli hareketlerden yararlanılır ve hava, su, su buharı gibi doğal güçler de kullanılmaktadır. (Özer& Akyüz,2017)

-Optik yanılsama ile oluşturulan,

-Doğal yollarla (Hava Akımı, Rüzgâr, Yağmur, Su gibi.) elde edilen hareketlerden yararlanan,

- İzleyici katılımıyla gerçekleştirilen,

- Işıktan yararlanılarak üretilen ve

- Bir makine aracılığıyla hareket kazandırılarak oluşturulan kinetik heykeller beş grupta tanımlanabilmektedir. (Özer& Akyüz, 2017)

Kullandığı bilgisayar yazılımları, çeşitli özelliklerde makine ve motorlar, özel CPU kartlar, led sistemleri, pirinç, alüminyum, çelik dişliler, altın ve gümüş gibi değerli madenler vb. malzemelerin bir arada kullanılmasıyla oluşturduğu tasarımlarla, en son gruba dahil edebileceğimiz Choe U Ram, bu tasarımların kusursuz bileşimindeki teknik beceri ve estetik kurgusundaki derin manayı, kimi zaman mitolojiden kimi zaman ise güncel hayatın kendisinden esin alarak kurguladığı, biyomorfik formların eşsiz senkronizasyonunda bilimsel bir tavır ile sergilemektedir.

Mekânın sınırlarını fiziksel bir bütünlük ile tanımlayan sanatçının eserleri, izleyiciyi düş ile gerçek arasında bir sınırdan tutmaktadır. Doğanın canlılığında tanımlı hale gelen güzelin heykelde karşılığı, tasarımı meydana getiren tüm unsurlarda yakalanan ahenkle sağlanmaktadır. Birbiriyle etkileşim içinde olan tüm elemanlar kusursuz bir birleşimin sakin ama kararlı deviniminden güç alır niteliktedir. Heykellerin hareketinde hissedilen titreşim, doğadaki canlıların yaşamsal döngüsündeki canlılığa eşdeğerdir. Yüzlerce metal parçasının kusursuz denebilecek bir hassasiyetle şekillendirilmesi, doğanın yaratımında yer alan eşsiz kurguya öykünür gibidir. İzleyiciyi nefes alır biçimde devinen formlarıyla ve hareketi algılayarak parlayan ışıklı yapılarıyla, heykelin ötesinde bir kurguyla adeta büyülemektedir.(Şekil.4-5)

Şekil.4 “Ala Aureus” 2017

Kaynak:http://www.uram.net/eng_new/intro_en.html

Şekil.5“Una LuminoCallidus-Septem” 2015

Kaynak:http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html

İnsani müdahaleye gerek duymadan, dış dünyanın gereksinimlerine göre kendini yenileyip, kendisine verilen görevleri yerine getirip amacına göre hareket etmesini sağlayan, yapay veya biyolojik sistemlerin kontrol ve haberleşmesi üzerinde yoğunlaşan siberneğin gücünü sanatla birleştirme becerisi bunun en güzel kanıtı niteliğindedir. İzleyiciyi, nefes alır nitelikteki devinimiyle ürperten metal parçaları, çeşitli yazılım programlarıyla hareketlendirilmektedir. Çok ciddi bir tasarım sürecinin neticesinde ortaya çıkan eserlerin sahip olduğu görsel nitelikler, sergileme biçimlerinde aktif rol oynayan mekân, ışık ve ses sistemleriyle bir bütün oluşturacak biçimde kurgulanmayı gerektirmektedir. Sergilendiği mekânı tanımlayan bu heykeller, sahip oldukları özelliklerle izleyiciye tanıdık, bir o kadarda yabancı gelebilmektedir.(Şekil.6)

4.Sibernetik Nedir?

Sibernetik, Matematikçi NorbertWiener tarafından ortaya çıkarılmış bir kavramdır. Sibernetik, insanlar ve hayvanlar arasında iletişim ve kontrol bilimi olarak önerilmiştir. Kelime anlamı yönetimdir. Wiener, fizik, elektronik, bilgisayar, felsefe, matematik, psikoloji, psikiyatri, sosyoloji, fizyoloji gibi farklı bilimler temelinde iletişimve kontrol için ortak olan problemlerin öğrenilmesi gerektiğine değinmiştir. Bu alanların ortak özellikleri olduğuna inanan Wiener bütün bunları tek bir kavram olansibernetik adı altında birleştirmiştir. Sibernetiğin en önemli özelliği, canlı ve cansız sistemler arasındaki farkın bilerek önemsizlenmesidir. Kısacası sibernetik canlılar ile makineler arasındaki ilişkilerin kontrolünü araştıran bilim olarak tanımlanabilmektedir. Wiener, sibernetik kavramı için "insanın makineyle etkileşimi esnasında onun üzerindeki hâkimiyeti" benzetmesini yapmıştır. Wiener' in diğer tespiti de tüm insanmakine etkileşimlerinde ya da ara yüz tasarımlarında insanlar arasındaki iletişimin insan-makine ve makine-makine arasındaki etkileşimler için model olarak alınmasıydı. Dolayısıyla sibernetik kavramının temeline ilham kaynağı olan şeyin, insanlar arasındaki iletişim olduğu söylenebilmektedir. Sibernetik aralarında bilgi alışverişi, ayarlama, kontrol ve yeniden mekanizmaların kurulduğu sistemleri inceleyen bir disiplindir. Bazı bilim adamları sibernetiği kendi kendini idare etme bilimi olarak ifade ederler. Sibernetik canlılarda kendi kendini düzenleyen makineler arasındaki çalışma benzerliklerini araştırır. Bu bakımdan

"organize varlıkların davranış bilimi" şeklinde de düşünülebilir. Genel itibariyle sibernetik; insan-makine arasında etkileşim kuran, bütün bilim dalları için ortak olan iletişim-kontrol süreçlerini içine alan, geri besleme için pratikler yaratan mekanik sistem olarak tanımlanabilir. (Sezgin&Talaz, 2016:562-563)

Şekil.6“Imago” 2014

Kaynak:http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html

Metallimaterial, machinery, electronicdevice(CPU board, motor, LED)

175(h) x 270 (w) x 289(d)cm.

Şekil.7 “Gold InsectaLamp”2013

Kaynak: http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html

Metallic material, machinery, magnet, electronic device (CPU board, motor, LED)

36(h) x 15(w) x 15(d)cm.

Şekil.8 “Urbanus Male”

Kaynak: http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html

Şekil.9 “Una LuminoPortentum” 2009

Kaynak: http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html

Şekil.10 “Custos Cavum” 2011

Kaynak: http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html

Şekil.11“Ouroboros” 2012

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/370561875580890659/>

5.Sonuç

20. yy. Heykel sanatçılarının sanatta eksik olduğunu hissettikleri şey evrenin hareketiydi. Biçimin altında yatan evrenin hareket sisteminin sorgulanması, heykelin yeniden icadı niteliğindedi.

Marcel Duchamp, Naum Gabo, Alexander Calder, Nicolas SCHOEFER, Jean TINGUELY, Pol BURY ve Nagy MOHOLY, Wilademr TATLİN gibi heykel sanatında avangart bir tutumla yaratmayı tercih eden bu sanatçıların, konu, içerik, biçim ve öz bakımından oluşturdukları kült, heykelin geçmişle olan bağımlı nitelik ve nicelik açısından zenginleştirmiştir.

Günümüz heykel sanatı binlerce yıllık birikimin kültürüyle evrilmekte, bilim ve teknolojinin sağladığı imkanlarla avangart sanatçılar yeni ifade biçimleriyle varolmaktadır. Otuzbin yıla yakın bir geçmişi olan sanatın, heykel sanatı bağlamındaki yakın geçmişine dair tecrübeleri heykeltıraş Choe U Ram modeli özelinde değerlendirildiğinde heykelin ve heykeltraşın yakın gelecekteki konumu merak uyandırmaktadır.

Bilim ve teknolojinin getirdiği yenilikler insanoğlunun kendi sınırlarını keşfetme noktasında akıl almaz bir alan yaratmaktadır. Bireyin kendini keşfi, dünyevi uğraşlarının ona sunduğu imkânlar nispetinde iken, teknolojinin insanlığa sunduğu imkânlarla bu durum neredeyse akıl almaz bir boyuta ulaşmıştır. Burada beklide odaklanması gereken nokta bireyin kendisini tanımlayabilmesi gerçeğidir. Choe U Ram, sanatıyla bu gerçeğin sınırlarında var olabilmiş bir sanatçı olarak önemli bir noktaya vurgu yapmaktadır. Sanatçı geçmişle bugünü bugünle geleceği bağlayan bir köprü gibidir. Kendini gerçekleştirme noktasında benimsediği plastik dil, sanatçısını değişmeler dünyasında değişmeye götüren özdür. Bu bağlamda birer sonsuzluk bekçisi görevi üslenen heykelleriyle Choe U Ram, yaşadığı çağın teknik olanaklarını en uç noktada deneyimleyerek avangart bir tavırla sanat tarihinde yerini şimdiden almıştır.

Kaynakça

- Antmen, A. (2010). 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar (3.Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Aşler, M.(1977). Çağdaş Görsel Sanatı Oluşturan Etkenler. *2000 YılınaDoğru Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 24-28 Ekim 1977. İstanbul: DevletGüzel Sanatlar Akademisi-Planlama- Programlama Grubu Yayını.
- Atalayer, F. (1985).Yaratıcılık. Sanat Seminerleri. Estetik Konferansı. Ankara. (1975,1985), ss. 103-106-107.
- Eyni, A. (2007). Soyut Heykel Sanatının Güzel Sanatlar Fakültelerindeki Heykel Eğitimine Yansımaları, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gören, A. K.(1998). *50. Yılında Akbank Resim Koleksiyonu*. İstanbul: AkbankKültür ve Sanat Kitapları: 66.
- Kınay, C. (1993). Sanat Tarihi. Ankara: Kültür Bakanlığı adına, Gaye Filmcilik, Matbaacılık A.Ş.
- Kırlangıç, A. (2006). “*Hareket İmgesinden Mobillere, Heykelde Hareket*”.*Rh+ Sanat*, 35/2006, 19-22.
- Özer, A. & Akyüz, U. (2017) “Kinetik Heykel Türleri”. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, vol. 6, pp.385-400. 2017.
- Sağlam, M. (2006). “Değişen Algı Süreçleri ve Dönüşen Heykel”. *Rh+ Sanat*, 35/2006, 15-18.
- Sezgin, M., Talaz, L.(2016). “Bilişim Devrimi, Siberetik İletişim ve Stratejik Halkla İlişkiler”,*Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6,S.2
- Yılmaz, N. A. (2006). “Heykelde Mekân ve Güncel Üzerine”. *Rh+ Sanat*, 35/2006, 28-31.

Görsel Kaynakça

- Şekil. 1-**“Choe U Ram” <http://mengnews.joins.com/view.aspx?aId=2962870>
- Şekil.2-**“Mazinger Z”<https://www.amazon.com/Bandai-Hobby-Chogokin-Mazinger-Cutter/dp/B01C6WCWGY>
- Şekil. 3-**“Robot Taekwon V”<https://boards.na.leagueoflegends.com/es/c/skin-champion-concepts/vliET3uY-vi-skin-concept-robot-taekwon-vi?show=new>
- Şekil. 4-**“Ala Aureus” 2017http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html
- Şekil. 5-**“Una LuminoCallidus-Septem” 2015 http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html
- Şekil. 6-**“Imago” 2014http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html
- Şekil. 7-**“Gold InsectaLamp”2013http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html
- Şekil. 8-**“Urbanus Male” http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html
- Şekil. 9-**“Una LuminoPortentum” 2009 http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html

Şekil. 10-“Custos Cavum” 2011 http://www.uran.net/eng_new/intro_en.html

Şekil. 11- “Ouroboros” 2012 <https://tr.pinterest.com/pin/370561875580890659/>

Gu Hongzhong and His Work **“The Scenes of a Party”** in 10th Century Chinese Painting

Zuhal BAŞBUĞ¹, Fatih BAŞBUĞ²

Abstract

One of the main characteristics of painting is the visual materials it leaves to history. These materials are the documents that reflect true life experiences, social events, politic decisions and future anxiety. In this research, what is told is how a thousand- year- old event was described by the artist’s point of view. The artist was employed by a government institution which worked like a solution oriented court. Thus his treatment of the events and the strong expression of his brush brought the artist and this event to a period of thousand year. So it has both historic and artistic importance. Artists’s perspective of life reflects their analysis of the society they live in. Art museums are full of pictures that belong to this fact. For this reason, many artists who analyse the age they live in and have a concern for the humanity dont detach from the discipline of art. Knowns as one of the most important figures of tenth century Chinese art, Gu Hongzhong transformed the lyrical and epical expression of Chinese art into visual object in a poetic language.

Keywords: Gu Hongzhong, Chinese Painting Art, Li Yu.

10. Yüzyıl Çin Resim Sanatında Gu Hongzhong ve “Bir Partinin Görüntüleri” İsimli Çalışması

Özet

Resim sanatının en temel özelliklerinden biride, tarihe bıraktığı görsel materyallerdir. Bu materyaller, yaşanmışlıkları, toplumsal olayları, siyasi kararları, gelecek endişesini yansıtan belgelerdir. Bu araştırmada, yaklaşık bin yıl önce yaşanmış bir olayın, ressamın bakış açısıyla nasıl yansıtıldığı anlatılmıştır. Mahkeme gibi çözüm odaklı çalışan bir devlet kurumu tarafından resmi olarak görevlendirilen sanatçının, olayları ele alış biçimi, fırçasındaki güçlü anlatım dili, sanatçıyı ve bu gerçekleşen olayı bin yıl sonrasına taşımıştır. Dolayısıyla tarihsel anlamda önemli olduğu kadar, sanat açısından da önemli bir çalışmadır. Ressamların hayata bakış felsefeleri arasında yatan bir olguda, yaşadıkları toplumu analiz etmeleri ve aktarmalarıdır. Sanat müzeleri, bu olguya ait binlerce resimle doludur. Bu sebeptendir ki yaşadıkları çağı analiz

¹ Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, zuhalbasbug@akdeniz.edu.tr

² Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, fbasbug@akdeniz.edu.tr

eden, insanlık endişeleri taşıyan pekçok ressam, toplumsal olaylara değinirken sanat disiplinlerinden kopmamıştır. 10. yüzyıl Çin sanatının en önemli temsilcileri arasında sayılan Gu Hongzhong'da Çin sanatının lirik ve epik anlatımını şiirsel bir dille görsel nesneye, ustalıkla dönüştürmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gu Hongzhong, Çin Resim Sanatı, Li Yu.

JEL Codes: Z00, Z19

1. Giriş

Beş hanedanlık tarafından yönetilen Kuzey Çin'de, Tang'ın düşüşüyle siyasi ve sosyal bir karışıklık meydana gelmiştir. Yolsuzluklarıyla eleştiri konusu olan kuzey mahkemeleri, sanata çok az destek vermiştir. Çin'in güneyindeki çeşitli bölgelerde hüküm süren On bağımsız krallık, kalıcı olmasa da daha aydınlık bir yönetim planı sergilemişlerdir. Chian, Tang ve Hangzhou gibi şehirler, merkezi şehirlerdir. Buradaki halk, barış ve refah içinde yaşamaktadır. Güney Tang'ın son hükümdarı Li Houzhu (Li Yu), 8. yüzyılın ortalarından itibaren büyük gelişim gösteren Güney Çin sanatını, daha parlak bir hale getirmek için çalışmıştır. Kendi mahkemesinde bir şair ve liberal patron gibi görev yapmıştır. Chengdu ve Nanjing'deki güney mahkemeleri aynı zamanda akademik bir bileşenle birlikte, merkezi bir atölye düzenlemiş, resamlara, artan bürokratik bir hak ve kıdem vererek, mahkemenin emrinde görevli memura dönüştürmüştür (Kurz, 2011: 91-95).

2. Mahkeme Ressamı Gu Hongzhong

Eserin sahibi olan Gu Hongzhong, Beş hanedanlık On krallık döneminde yaşamış, hükümdar Li Yu'nun en ünlü mahkeme ressamlarından biridir. 937 yılında doğmuş, 975 yılında (38 yaş) vefat etmiştir. Hayatının baharında 38 yaş gibi genç bir yaşta hayata veda eden Gu Hongzhong, 960 yılına kadar aktif olarak Güney Tang hükümdarı Li Yu'nun mahkeme ressamı olarak görev yapmıştır (Xiangping, 2007: 25).

3. Han Xizai'nin Gece Eğlenceleri

Han Xizai, Çin'in kuzeyinde doğmuş bir devlet adamıdır. Babası öldürüldükten sonra teslim olmuş ve Güney Tang'a sadakat sözü vermiştir. İmparator Li Yu'nun bir bakanı olarak görev yaptığı halde, Kuzeyden olduğu için Li Yu'nun tam olarak güvenini kazanamamıştır. Bu nedenle, siyasi hayatı konusunda pek parlak bilgilere ulaşamamıştır. Kuzey Çin'in askerleri Güney sınırına dayandığında, Li Yu, Han'ın sadakatini test etmek için krizi çözmek adına, onu Başbakan olarak görevlendirmek istemiştir. Ancak şaşılacak bir şekilde Han, bu teklifi geri çevirmiştir. Büyük bir şaşkınlık içinde olan Li Yu, bunun sebebini araştırmak için mahkemesinden iki ressama konu ile ilgili araştırma yapma talimatı vermiştir. Bu iki ressam Gu Hongzhong ve Zhou Wenju'dur. Ressamlar, Han'ın özel hayatına tanıklık etmek için birer dedektif gibi evi izlemeye başlamışlardır. Bu çizimler, tarihteki ilk görsel olarak ifade edilmiş dedektiflik çizimleridir. İşte bu izlemelerin sonucunda, evinde her gece çılgın partiler ve

toplantılar düzenleyen Han, halinden memnundur. Şehvet, rahatlık ve zenginlik içinde yaşamına devam etmektedir. Ancak olayın sonu beklendiği gibi Hanedanın bakanı cezalandırmasıyla bitmemiş, Hanedan, Han'ın yaptığı bu davranışı görmezden gelmiştir. Güney Tang İmparatorluğu'nun üçüncü hükümdarı olan Li Yu, On beş yıl gibi kısa bir süre görev yapmıştır. Topraklarını işgal eden Song Hanedanı Taizong'un emriyle sürgüne gönderilmiş ve iki yıl sonra zehirlenerek öldürülmüştür. Hükümdar Li Yu, lirik şiirin "ilk gerçek ustası" unvanıyla Çin tarihinde büyük üne sahiptir (Shu-Ning Liu, 1973: 151).

Onun şiirinden bir mısra örneği vermek gerekirse;

Dün gece rüzgâr ve yağmur yağdı,

Duvar perdeleri sonbahar şarkısında hışırdadı.

Mum öldü, su saati tükendi,

Gelip oturdum, ancak barış olamazdı. (allpoetry.com, 2017)

"Han Xizai'nin Gece Eğlenceleri" konulu çalışma, dönemin popüler kompozisyonlarından biri olma özelliği de taşımaktadır. Bu konuyu Gu Hongzhong'dan farklı olarak ele alan Zhou Wenju (942-961), benzer kurgu özelliği kursa da teknik bakımdan farklılık göstermiştir. Ancak bu durum, eserlerin konu-madde ilişkisi açısından şaşırtıcı biçimde birbirlerine benzemesinin önüne geçememiştir (Hung, 1996: 127). Çalışmaları birbirlerinden ayıran en temel özelliklerden biri Zhou Wenju'nun kompozisyonları dış mekanda kurgulanırken, Gu Hongzhong'un çalışması iç mekanda kurgulanmıştır (Hsiao, 2007: 209) Zhou Wenju'nun "Han Xizai'nin Gece Eğlenceleri" isimli çalışması, New York'ta bulunan Metropolitan Sanat Müzesi'nde, Gu Hongzhong'un çalışması ise Ulusal Saray Müzesi (Pekin) Koleksiyonundadır (Smith ve Fong, 1999: 285). Zhou Wenju'nun eserinde daha az renkçi bir anlayış ve figür ifadelerinde belirsizlikler vardır. Kompozisyonlar daha kalabalık bir plan içinde verilse de anlaşılabilirliği zorlamıştır. Gu Hongzhong'un sade ve renkçi anlayışı, çalışmasını daha etkili kılmıştır.

Eserin adı bazı kaynaklarda "Han Xizai'nin Gece Eğlenceleri" veya "Bir Partinin Görüntüleri" olarak isimlendirilmektedir. Güney Tang İmparatoru Li Yu'nun bakanı Han Xizai'yi tasvir etmekte ve uzun bir panoramik çizimden oluşmaktadır (Murray, 2007: 106). Tamamı renkli çizimin boyutları 28,7x 335,5cm'dir. Anlatı, beş ayrı bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerde Han, Çin çalgısı pipa dinler, dansçıları izler, dinlenir, flüt dinler ve ardından konukları ağırlar. Gu Hongzhong'un eserleri sağdan sola doğru görüntülenmek üzere hazırlanmıştır. Resim aynı zamanda bir görsel okuma ve canlandırma biçimidir.

Han Xizai'nin bu çalışması, erken Tang döneminin en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Müzisyenler, sandalyeler, oturaklar, zeminde bulunan paspaslar, masadaki yiyecekler, kıyafetler izleyiciye dönemin kültürel yaşamı hakkında bilgi vermektedir (Hsu, 2006: 223).

Gu Hongzhong, bir casus gibi olayları bütün ayrıntısıyla işlemiştir. Hikâyenin bir bölümünde Han Xizai, düzenlediği şenlikle sabah erken saatlere kadar çılgınca eğlenmektedir. Hikâyenin ikinci bölümünde ise Han Xizai, Li Yu'nun kendisine başbakanlık teklifini reddetmiştir. Eğlence kaldığı yerden devam etmektedir.

Gu Hongzhong, (910-980) 28,7x335,5 cm, İpek üzerine mürekkep ve suluboya, Pekin Saray Müzesi

4. Sonuç

Resimde Han'ın bir gününden çeşitli kesitlere yer verilmektedir. Resim, panoramik bir dille bölüm bölüm geçen ve tiyatro sahnesini andıran bir görüntü biçimindedir. Han, ilk sahnede uykusundan uyanır ve selamlık bölümündeki yerini alır. Daha sonra hazırlanan ikramlar Han'a sunulur ve beraberindeki misafirlerle birlikte eğlence başlar. Han'ın yer aldığı ilk sahnede eve getirilen kadın, elindeki Çin'in geleneksel halk çalgısı pipa ile konuklara müzik ziyafeti çekmektedir. Bu müzikten oldukça etkilenen Han ve misafirler, pür dikkat biçimde bütün ilgilerini müziği çalan bayana vermektedirler. Bütün başlar ve gözler çalgıcı kadının üzerindedir (Handler, 2001: 16). Öyle ki geri planda odanın dışında bulunarak, olayı gizli gizli izleyen dedektif ressamın farkında bile değildirler. İkinci bölümde Han'ı ziyarete gelen görevliler, Han'a hükümdar Li Yu'nun Başbakanlık teklifini iletmişlerdir. Ancak Han, bu teklifi reddetmiştir. Han bu sahnede, görevi eğlenceye düşkünlüğünden dolayı kabul etmemiştir. Bu dili sanatçı farklı bir perspektifle kurgulamıştır. Han'ın aynı ortamda ki dansçı figürlere bakarak ilgisinin bu yönde olduğuna vurgu yapmıştır. Han'ın yanındaki figürler, getirdikleri karamameye dikkatle bakarken, Han, diğer ortamdaki figürlere dikkat kesilmiştir. Han yorucu ve yoğun bir günün ardından, tekrar istirahate geçmiştir. Yemek ve sohbet ortamından sonra, mesai kaldın yerden devam etmektedir. Oturduğu makamda, bağdaş kurarak, dinlenir vaziyette bulunan Han, bir yandan müzik dinlemekte, bir yandan da isteklerini iletmektedir. Ancak resmin bazı bölümlerinde olaya şahitlik eden casuslardan habersizdir.

Çin sanatının genelinde hâkim olan şiirsel ifade biçimleri, resim sanatında da kendini göstermektedir. 10. Yüzyılda çok güçlü bir anlatım biçimine sahip olan ressamlar, olayları kolay okunabilir bir dille ifade etmişlerdir. Gösteriştten uzak ve sade dil, konunun hafızalara kazınmasındaki gücü artırmaktadır. Esasen bu dile paralel olarak, resim sanatının gücünü ve anlatılmak istenen kelimelerin renk ve çizgilerle kodlanmış en yalın biçimini görmek mümkündür. Sanat teriminin kendine has biçimi, bundan bin yıl önceki bir çizimde gözle görülür bir anlama biçimine dönüşmektedir. Farklı bir dile ve kültüre sahip Çin toplumunun resim sanatıyla birlikte, görsel hale dönüştürüldüğünde her toplum tarafından kolay algılanabilen ve çözümlenen bir tarihe sahip olduğu görülmektedir. Çin sanatının en temel

özelliklerinden biri olan bu su bazlı resimlerin, tarihsel kaynakların binlerce yüzyıl öncesi yaşamına dair bilgi ve belge niteliği taşıdığıdır. Sadece sanatın değil, tarihinde en yalın örnek, kanıt ve belgeleridir. Bu okumaların tarihsel anekdotları çözümleyici bir niteliği de bulunmaktadır. Türk sanatının da günümüzde tarihsel olayları iyi takip etme, çözümleme ve betimleme özelliğine sahip unsurlara ihtiyacı vardır. Sanatçıların tarihsel konulara eğilmesi, hatta gerekirse yükseköğretimde sadece bu konularda eğitim verecek, resim unsurları yetiştirecek eğitim kurumlarına ihtiyacı vardır.

Kaynakça

Shu-Ning Liu, Stephen (1973), “The Lyrics of Li Yu: A Translation, Analysis and Commentary” The University of North Dakota, Ph. D. Thesis.

Smith, Judith G. ve Fong, Wen C., (1999), “Issues of Authenticity in Chinese Painting, The Metropolitan Museum of Art.

Handler, Sarah, (2001), “Austere Luminosity of Chinese Classical Furniture, University of California Press.

Hung Wu, (1996) The Double Screen Medium and Representation in Chinese Painting, Published by Reaction Books.

Hsu, Cho-yun, (2006), China A New Cultural History, Columbia University Press, New York.

Hsiao, Li-Ling, (2007), Illustration, Theatre, and Reading in the Wanli Period, 1573-1619, Koninklijke Brill in the Netherlands.

Kurz, Johannes, (2011), China’s Southern Tang Dynasty, 937-976 (Asian States and Empires), Taylor Francis Ltd. United Kingdom.

Murray, Julia K. (2007), Mirror of Morality: Chinese Narrative Illustration and Confucian Ideology, University of Hawaii Press.

Xiangping, Li, (2007), Belle Painting of Ancient China, China Intercontinental Press.

<http://en.dpm.org.cn/multimedia/applications/2015-01-20/1502.html> (Erişim tarihi: 16.09.2017).

<http://www.chinaonlinemuseum.com/painting-gu-hongzhong-han-xizai.php> (Erişim Tarihi: 17.09.2017).

<http://allpoetry.com/Li-Yu> (Erişim Tarihi: 12.10.2017).

A Stylistic Analysis of the Ceiling Ornaments in the Second Turkish Grand National Assembly Building

Ömer ZAIMOĞLU¹, Ayten ŞENLİK²

Abstract

The Grand National Assembly of Turkey was originally designed as the Republican People's Party but due to its inability to meet the inadequacies and needs, the Grand National Assembly was opened as the second Turkish Grand National Assembly on 18 October 1924.

The building was built on a basement with two layers of cut stone. The arches seen in the windows, the tile panels on the facades, the wide eaves, the Ottoman and Seljuk motifs used on the stenciled decorations, the wooden ceilings reflect the characteristics of the First National Architecture Movement. The internal part of the structure are arranged around the three sides of assembly hall rising along two floors in the middle of the.

In this work, the ceiling decoration of the second parliament building was analyzed in terms of stylistic unity, motif features and colors used in the ornaments of. As a result of the examination, it can be said that the stenciled decorations are resembled in terms of the style of XVII. and XVIII. century.

Keywords: Pencil Work, Ceiling Decorations, Museum, Traditional art

İkinci TBMM Binasının Tavanışı Süslemelerinin Üslup Yönünden İncelenmesi

Özet

I. Büyük Millet Meclisi başlangıçta Cumhuriyet Halk Fırkası olarak tasarlanmış ancak binasının yetersizliği ve ihtiyaçları karşılayamaması nedeniyle değişiklikler geçirerek 18 Ekim 1924 tarihinde II. Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak hizmete açılmıştır.

Bina bodrum üzerine iki katlı kesme taştan inşa edilmiştir. Pencereelerde görülen kemerler, cephelerdeki çini panolar, geniş saçaklar, Osmanlı ve Selçuklu motiflerinin kullanıldığı kalemışı süslemeleri, ahşap tavanları I. Ulusal Mimarlık Akımının özelliklerini yansıtmaktadır. Yapının iç bölümleri, iki kat boyunca yükselen ortadaki Meclis Salonunun üç kenarına dizilmiştir.

¹ Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, omerzaimoglu@hotmail.com.

² Ayten ŞENLİK, Gölbaşı Halk Eğitim Merkezi.

Yapılan bu çalışmada ikinci meclis binasının tavan süslemeleri, üslup birliği, motif özellikleri ve süslemelerde kullanılan renkler yönünden incelenerek analizi yapılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda süslemelerin üslup yönünden XVII. ve XVIII. yüzyıl kalem işi süslemelerine benzerliğinin olduğu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Kalem işi, Tavan Süslemeleri, Müze, Geleneksel Sanat

Giriş

Cumhuriyet Halk Fırkası olarak tasarlanan, ancak, I. Büyük Millet Meclisi binasının yetersiz olması ve gelişen Cumhuriyet Türkiye'si Meclisinin ihtiyaçlarını karşılayamaması nedeniyle değişiklik yapılarak II. Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak kullanılmıştır.

Yapının iç bölümleri, iki kat boyunca yükselen ortadaki Meclis Salonunun üç kenarına dizilmiştir. Özgün eşyaları ile Meclis Toplantı Salonu, Atatürk ilke ve inkılaplarının anlatıldığı odalar, ilk üç Cumhurbaşkanı Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar dönemlerini yansıtan belgeler, fotoğraflar ile bazı şahsi eşyaları sergilenmektedir. Toplantı salonunda ise Atatürk'ün 15-20 Ekim 1927 tarihinde okuduğu Büyük Nutuk' tan bir bölüm, balmumu heykellerle canlandırılmıştır. (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. Cumhuriyet Müzesi, 2017:10)

1. T.B.M.M Binası Cumhuriyet Müzesi Tarihi Süreci

1923 yılında mimar Vedat Tek (1873-1942) tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası Mahfeli olarak tasarlanan ve inşa edilen bu bina işlevi değiştirilerek meclis olarak kullanılmıştır. Bodrum üzerine iki katlı olan bu yapının iç bölümleri, iki kat boyunca yükselen ortadaki meclis salonunun üç kenarına dizilmişlerdir. Girişten sonra enine uzanan, iki ucunda merdivenlerin yer aldığı geniş geçit, Selçuklu ve Osmanlı bezeme motiflerinin yer aldığı bir tavanla örtülmüştür. Benzer bir biçimde ele alınmış yerlerden birisi de büyük salondur. Yer yer localarla değerlendirilen bu salonun özellikle yıldız motiflerini içeren ahşap tavanı, sonradan düzenlenen taç kapı ve bazı noktalar dışında kemerler, saçaklar, yer yer çinilerin yer aldığı bölümler ile bu dönemin mimari özelliklerini yansıtmaktadır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Müzesi, s.10,18).

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi binasının yetersiz olması ve gelişen Cumhuriyet Türkiye'si meclisinin ihtiyaçlarını karşılayamaması nedeni ile bina bir takım değişiklikler geçirmiş, sonra da II. Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak 18 Ekim 1924 tarihinde hizmete açılmıştır. (<http://www.kultur.portali.gov.tr/GezilecekYerler,02.03.2017>).

II. Türkiye Büyük Millet Meclisi 1924-1960 yılları arasında Atatürk ilke ve inkılaplarının gerçekleştirildiği; Cumhuriyetimizin gelişmesi için çok önemli çağdaş kararların alındığı; çağdaş yasaların çıkarıldığı uluslararası alanda Türkiye'nin etkinliğini ve saygınlığını artıran antlaşmaların yapıldığı; çok partili sisteme geçişin sağlandığı önemli bir yapıdır. Türk siyasi tarihinde önemli yeri olan II. Türkiye Büyük Millet Meclisi binası işlevini 27 Mayıs 1960 tarihine kadar 36 yıllık bir dönem boyunca sürdürmüştür. 1961 yılında meclisin yeni yapılan modern binasına taşınması üzerine bu bina Merkezi Antlaşma Teşkilatı'na (CENTO) tahsis edilmiştir. 1961-1979 yılları arasında CENTO Genel Merkezi olarak kullanılan bu bina CENTO NUN kaldırılması ile aynı yıl Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu binanın ön kısmının Cumhuriyet Müzesi olarak düzenlenmesi, arka kısmının ise Eski Eserler ve Müzeler

Genel Müdürlüğü'nün hizmet binası olarak kullanılması kararlaştırılmıştır. Müze kısmı onarım ve restorasyonlardan sonra düzenlenerek 30 Ekim 1981 tarihinde Cumhuriyet Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Bu düzeniyle 1985 yılına kadar hizmet vermiştir. Aynı yıl ziyarete kapatılarak, teşhir çalışmaları başlamıştır. Çalışmalar 1991 yılına kadar devam etmiş, Ocak 1992 yılında yeniden ziyarete açılmıştır. Müzede ilk üç Cumhurbaşkanı dönemini yansıtan olaylar, kendi sözleri, fotoğrafları, bazı özel eşyaları ile o dönemde mecliste alınan kararlar ve kanunlar sergilenmektedir. (<http://www.muze.gov.tr>. Cumhuriyet Müzesi,03.03.2017).

2. II. T.B.M.M. Binası Cumhuriyet Müzesi Kalemîşi Süslemeleri

Sıva, ahşap üzerine boyalarla desen çizme ve yazı yazma sanatıdır. Bu tezinayati yapan kişiye kalemkâr denir. Kalemîşi zengin bir estetik ve zevkin bir ürünü olup günümüze kadar gelmiştir fakat gereken tecrübeye sahip olmadan yapılan restorasyonlarla tanınmayacak hale gelse de yine duyarlı kişilerce tekrardan aslına uygun çalışmalarla eşi benzeri olmayan mimarimizin bir parçası olarak renkleri ve nakışları ile gözlerimizi süslemektedir.

Zaman zaman, kalemkârı da, denilen Kalemîşi genel ifadesi ile, mimari yapılarda duvar, tonoz, kubbe gibi düz, ya da eğri yüzeylerde, sıva üstüne uzun kıllı ince fırçalarla yapılan renkli bezemelere verilen addır. Burada kalemden kastedilen bildiğimiz kalem olmayıp, fırçadır. Mimari olarak nitelediğimiz cami, türbe, mescit, saray, kasır, köşk, yalı gibi yapılardaki kubbe, tavan ve sıvalı iç duvarlara ve ahşap, bez, taş, deri gibi bölüm ve malzemeler üzerine renkli boyalarla, düz veya kabartma ve bazen de altın varak kullanılarak fırça ile yapılan bu süsleme sanatını yapan kişiye de kalemkâr veya nakkaş denir (Uzunarslan, Şebnem, Erken Cumhuriyet Dönemi Konutlarda Mekan ve Mobilya Doktora Tezi.2002).

2.1. Kalemîşi Sanatında Kullanılan Teknikler

Kalemîşi denildiğinde yüzeylerin renkli boyalarla süslendiği bütün teknikleri kabul edebiliriz. Gerek renk ve desen özellikleri bakımından, gerekse yapılardaki kullanım imkanları açısından farklılıklar gösterir (Demiriz,1988,315; Mimar Sinan Yapılarında Kalemîşi). Mimarimizde ve bağlı olarak klâsik süsleme sanatlarımızda önemli bir yer tutan Kalem işi süslemeler uygulama farklılıklarına göre değişik adlar alır. Bunlar: Sıva üstü, ahşap üstü,deri-bez üstü,taş- mermer üstü, malkari kalem işleridir.

2.1.1. Sıva Üstü Kalem İşleri

Klasik mimari eserlerimizin aşağı yukarı tamamında uygulanan bir tekniktir. Bu teknikte kalem işinin uygulanacağı zemin önce kireçle badana edilir. Daha sonra, önceden uygulanacak yerin özelliğine göre kâğıt üzerine hazırlanmış olan desenler,sık aralıklı olarak iğnelenerek kalıplar oluşturulur.Bu kalıplar desenin tatbik edileceği yere konularak üzerlerinden havanda dövülerek un haline getirilmiş odun kömürü, bir bez kesecik içerisinde olmak üzere desenlerin üzerinde gezdirilerek, bu desenlerin iğne deliklerinden zemine noktalar halinde geçmesi sağlanır.Eğer zemin koyu renkli ise,odun kömürü tozu yerine tebeşir tozu kullanılır. Daha sonrada bu desenler, uzun fırça veya doldurma fırça gibi kendine has fırça ve boyalarla renklendirilir. Boyalar toprak boyalardır. Tutucu ve kalıcı olması bakımından, toprak boya tutkal ile karıştırılarak kullanılır. Günümüzde ise duvar üstü kalem işlerinde daha pratik olan plastik ve benzeri boyalar kullanılmaktadır. Renklendirilmeden sonra, yine ince uzun tüylü bir fırça ile desenleri belli edici ve sınırlayıcı olan tahrir ya da kontur adı verilen çizgiler

çekilerek işlem tamamlanmış olur. Beylikler ve Selçuklu dönemlerindeki tavan ahşap üstü süslemeye karşılık, Osmanlı dönemi eserlerinde kubbe içlerinde bolca kullanılmıştır. (<http://www.kariyerdersleri.gov.tr>, 2016).

2.1.2. Ahşap Üstü Kalem İşleri

Ahşap üzerine yapılan kalem işleri, sanatımızda, sıva üstünden sonra çokça uygulanmış bir süsleme çeşididir. Daha ziyade kubbelerde ya da mahfil tavanlarında ve sıkça da evlerin ahşap bölümlerinde görülür. Bu süslemelerde erken dönemlerde Rumi ve hatai motifleri, sonraki geç dönemlerde ise Barok ve Rokoko üslupları kendisini gösterir. Topkapı Takkeci İbrahim Ağa Cami, Üsküdar Atik Valide Sultan Camii müezzin mahfilini örnek verebiliriz. Daha çok iç mekânlarda yapıldığından ve lâkeli olduğundan pek çok örneği günümüze bozulmadan gelebilmiştir. Desenlerin uygulanması ve boyama tekniği, sıva üstü ile hemen hemen aynıdır. Ahşabın dayanıklılığını sağlamak ve düz bir satıh elde etmek için önce bir macun çekilir ondan sonra desen yine iğneleme metodu ile bu zemine geçirilirdi. Üstübeç, bezir yağı ve mürdesenk gibi maddelerden oluşan macunun üzerine, yapılacak desenin rengine göre tekrar renkli astar da çekilebilirdi. (<http://www.kariyerdersleri.gov.tr>, 2016).

Desen çizim ve boyama işleminden sonra, üzerleri koruyucu olarak, bezir yağı ve vernikle ince bir sır tabakası olarak lâkelenirdi. Lake, yine bu tür malzemelerle yapılan bir çeşit koruyucu şeffaf astardır. Bu teknikte boya olarak, minerallerden elde edilen, kurşun beyazı sülyen kırmızısı, demir oksitten elde edilen sarıdan kahverengine tonlar, yine kromatlardan elde edilen sarı, karbondan elde edilen siyah renkler kullanılmıştır. Bu boyalarda bağlayıcı olarak, kazein, Arap zankı, sirke, yumurta gibi maddeler kullanılmıştır.

Ahşap üstü kalem işleri Selçuklu süslemelerinde ağırlıklı olarak görülmekte olup, Konya Sahip Ata Camii, Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Afyon Ulu Camii, Sivrihisar Ulu Camii, Ankara Arslanhane Camii, Beyşehir Eşrefoğlu Camii ve Kastamonu Candaroğlu Mahmut Bey camilerinde zengin kalem işleri dikkat çeker.

Osmanlı döneminde Edirne evlerinde görülen süslemelerle, ahşap küçük sandıklar, dolap kapakları ve tavanlardaki üzeri lakeli süsleme tarzı, aynı zamanda Edirnekâri olarak adlandırılmıştır. Dövülerek ince yaprak haline getirilmiş varak altınlar yine bu süslemelerde bol miktarda kullanılmıştır. Altınlı çalışmalarda rölyef (kabartma) olarak da yapılan işler bir hayli çoktur. Bu uygulamada alçı veya kâğıt hamuru ile kabartılı desenler oluşturulur, böylece motiflerin etkisi arttırılırdı. Ahşap üstü kalem işlerinin Anadolu'daki örneklerinden olarak, Ulu cami, Konya Beyşehir Eşrefoğlu camii çok zengin süslemelere sahiptir.

2.1.3. Taş - Mermer Üstü Kalem İşleri

Bu teknikte kullanılan boya tutkallı ve yağlı boya türündedir. Taş üzerine olduğu için sert zemin olarak, sıva üstü tekniğinde olduğu gibi çalışılır. Mermer üstü çalışmalarda altın varak kullanılır. Çalışma, sıva üstüne göre daha zordur itina gerektiren ve daha çok zaman isteyen tekniktir.

2.1.4. Deri-Bez Üstü Kalem İşleri

Bu tarz, süsleme yapılacak yere gerilen deri veya bez üzerine yapılan kalem işidir. Mesela ahşap bir tavan ya da başka bir bölüme, uygulanacak desenlerin daha iyi sunulabilmesi

için bütünlük arz etmesi, ek yerlerinin desenleri bölmemesi veya bir takım zemin kusurlarını örtmesi gibi sebeplerle deri veya bez üzerine kalem işleri yapılmıştır. (Demiriz,1979:517, Osmanlı Mimarisinde Süsleme)

Bu teknikte, uygulama yerine sarkmayı önlemesi açısından, az bükümlü iplik dokumalı kalın bir bez gerilir ve üzerine üstübeç, kitre zamk, keten yağı gibi maddelerle hazırlanan bir karışım sürülerek muşamba haline getirilir ve desenler bu muşamba üzerine tatbik edilir. Kullanılan boyalar genellikle yağlı boya veya tutkallı boyalardır.

2.1.5. Malakâri

Osmanlı mimarisinde kubbe, tavan ve duvarlara yapılan alçı kabartmalı ve boya ile yapılan süsleme tarzıdır. Mala ile yapılan alçı süsleme olarak da ifade edilen bu süsleme çeşidi, Normal, Müzeyyen, Henedesi ve Rölyef gibi isimlendirilen tarzlara ayrılır. Normal malakârîde işlem görecekt zemin üzerine alçıdan ince bir tabaka çekilir. Daha çok Eski eserlerde Horasan harcı tabir edilen kireç ve kum ağırlıklı zeminlere uygulanmıştır. Bu ince tabaka kuruduktan sonra kullanılacak renkler sürülür, sonra üzerine tekrar alçı çekilir Ancak bu alçı sirke ile çürütülmüş alçıdır. Daha sonra bu ikinci tabaka alçı özel bıçaklarla eğimli kesmelerle kabartma olarak desenler uygulanmış olur. Müzeyyen malakârîde ise bu desenlerin iç oyuntuları da yapılarak desen zenginliği sağlanmış olur. Henedesi malakârî, zaten adı üzerinde, geometrik motiflerden oluşur. Rölyef malakârîde ise, mermer işçiliği tarzında belirlenen ayrıntıların zeminle desenlerin yanlarından kaynaştırılmak suretiyle kesilip ince kılı fırçalarla boyanması ile yapılır. (<http://www.kariyerdersleri.gov.tr>. Kalemîşi.2016).

3. II. T.B.M.M. Binası Cumhuriyet Müzesi Kalemîşi Süslemeleri

3.1. Atatürk Devrimleri Odası Tavan Süslemesi

Sıva üstü Kalemîşi uygulama alanı olarak mimari eserlerimizin çoğunluğunda göre bileceğimiz bir teknik ile yapılmıştır. Yapılacak olan zemin kireç ile badana edilir ve yüzeye uygun desen kâğıt üzerine çizilerek iğne yardımı ile delinerek bir kalıp oluşturulur ve çini sanatımızda olduğu gibi odun kömürünün (zeminin koyuluğuna göre tebeşir tozu da kullanılabilir) iyice öğütülüp gözenekli bez bir kesenin içerisine konup hazırlanan kalıp üzerinde gezdirerek desen zemin üzerine aktarılır. Zemine aktarılan desen doldurma fırça yahut uzun fırça ile boyanır. Boyalar toprak boya olup zamk-ı arabi ve yumurta akı ile karıştırılarak boyanın tutuculuğu ve kalıcılığı artırılır. Boyama işleminden sonra yine ince uçlu uzun bir fırça yardımı ile içi boyanan desenlerin kenar çizgileri yani tahrir (kontur) işlemi yapılarak son bulur. Tavan ayrıntısında kullanılan ahşap çiteler yıldızla boyanmıştır. Karo çiteler içinde mavi ve türkuaz mavi ile boyanmıştır. Kenar köşeleri Rumi motifleri den danlar içinde tavan orta süslemesi vardır.

Fotoğraf 1: Atatürk Devrimleri Odası Tavan Bezemesi (foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 2: Atatürk Devrimler Odası Tavan Bezemesi Geometrik Kompozisyonlar (foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 3 : Tavan süsleme ayrıntı

Fotoğraf 4: Tavan süsleme ayrıntı

3.2. Başbakanlık Çalışma Odası Tavan Süslemeleri

Çalışma odası sıva üstü kalem işi tekniği ile yapılmış yıldız ve sekizgen biçiminde ahşap çıtaların içi Rumi motifleriyle bezenmiştir. Çıtalar yıldız ile boyanmıştır. 16 kollu dendanlı formların içi içine ayrıntılar yapılmıştır. (Müzenin Tanıtım Broşür/tarihçe)

Fotoğraf 5: Çalışma Odası Tavan Süslemeleri (foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 6,7:Tavan Orta Göbek Ayrıntı(foto: Ayten Şenlik)

On altı kollu ahşap çıtalarla yapılmış madalyon şekli motifin içinde geometrik süslemeler etrafında ise sekiz kollu yıldızlar vardır. Yarım yıldızlı kareler içinde yer alan tam ve yarım daireler içleri geometrik motiflerle süslüdür. Yıldızlı su kenarından sonra pembe yeşil bordür ile tamamlanmıştır.

Fotoğraf 8:Çalışma Odası Tavan Bezemesi.(foto: Ayten Şenlik)

Çalışma odası tavan süslemeleri iç kısmında on beşe yedi ahşap çıtalarla karelere bölünmüştür. Kare formların içleri hatayi ve hançer yaprakları ile boyanıp süslenmiştir. Kenar suları yine yıldız ahşap çıtalar içi geometrik süslemeler vardır. Dış su kenarında ise y şekli süslemeler yer alır. Açık mavi yeşil renklerin kullanıldığı süsleme renk ahengi ile göz doldurur.

Fotoğraf 9:Çalışma Odası Tavan Süsleme(foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 10,11:Çalışma Odası Desen Ayrıntı(foto: Ayten Şenlik)

3.3.Cumhurbaşkanlığı Kabul Salonu Tavan Süslemesi

Tavan orta göbek kısmı geometrik form ile bölünüp kırmızı renge boyanmıştır. Formun etrafı yıldız ahşap çıtalarla çevrelenip, içleri geometrik yıldız motiflerle çevrelenmiştir. Yıldız

yeşil bordürlerle sınırlandırılıp yine yıldız yeşil lacivert geometrik geçmelerle bordürler bitirilmiştir.

Fotoğraf 12: Cumhurbaşkanı Çalışma Odası Tavan Süsleme(foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 13: Cumhurbaşkanlığı Kabul Salonu Tavan Süslemesi Ayrıntı(foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 14,15,16: Cumhurbaşkanlığı Kabul Salonu Tavan Süslemesi Ayrıntı(foto: Ayten Şenlik)

Cumhurbaşkanlığı kabul salonu tavan süslemesi tamamen geometrik desenler kullanılmıştır. Sekizgen motifler kırmızı, mavi, yeşil, yıldız boya larla renklendirilmiştir.

3.4.Üst Koridor Kalem İşleri

Ahşap Uygulanacak ahşap yüzeyin dayanıklılığını artırmak ve düz ve pürüzsüz bir alan elde etmek için önce ahşap yüzeye bezir yağı, mürdesenk ve üstübeç 'den oluşan macun çekilir ve desen sıva üstü tekniğindeki gibi zemin üzerine aktarılır. Penç, hatai, gonca gibi geleneksel motiflerle zemin doldurulup saz yolu üslubu yapraklarla desteklenmiştir. Üzeri yine ahşap çıtalarla karelerle bölünmüş bir görünüm kazandırılmıştır.

Fotoğraf 17: Üst Kat Koridor Kalem İşleri (foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 18,19: Üst Kat Koridor Kalem İşleri Ayrıntı.(foto: Ayten Şenlik)

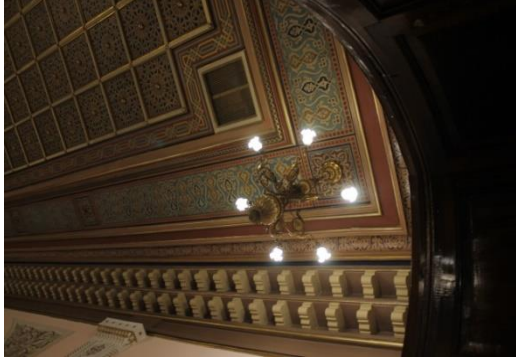
Üst kat koridor tavan süslemeleri sıva üstü kalemişi tekniği ile yapılmış olup orta göbekte, penç, hatai motifleri ve hançer yapraklarıyla süslenmiş, kenar köşelerde bulut motifleri kullanılmıştır. Mavi tonlarıyla boyanan süslemeler yeşil hançerlerle hareket verilmiştir.

3.5. Genel Kurul Toplantı Salonu Kalem İşleri

Genel kurul toplantı salonunun tavanı ahşap çıtalarla karelere bölünmüştür. Bu kareler içinde de sekiz kollu yıldızların yer aldığı motifler bulunmaktadır. Ahşap panoları çepeçevre saran kenar bordürleri içerisinde ise geometrik bulunmaktadır. Bölünmüş karelerin kenarı beyaz, kenarı da yıldız ile boyanmıştır. Tavan orta göbekte içe doğru bir derinlik verilerek 'S' şeklinde geçmelerle sarı, kırmızı, mavi ile boyanıp iç kısım Rumilerle bitirilmiştir.

Fotoğraf 20: Genel Kurul Toplantı Salonu Tavan Süslemesi (foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 21,22,23: Genel kurul Toplantı Salonu Tavan Süslemesi Ayrıntı(foto: Ayten Şenlik)

3.6. Meclis Başkanı Çalışma Odası Tavan Süslemeleri

Tavan tamamen karelere ve üçgenlere bölünmüştür. Diğer tavanlarda olduğu gibi burada da ahşap çitalardan oluşan bu yıldız bölmeler içleri geometrik formlar ve mavi beyaz Rumilerle süslenmiştir. Kenar bordürleri geometrik yıldız mavi bordürlerle sınırlandırılmıştır.

Fotoğraf 24: Meclis Odası Toplantı Salonu Tavan Süslemeleri (foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 25,26: Tavan Ayrıntıları Süslemeleri (foto: Ayten Şenlik)

3.7. İdari Amirleri Odası Tavan Süslemeleri

Sekiz kollu yıldız çıtalar kenarına üçgen ve yamuk şekli motiflerden oluşan kalemişi yıldız motiflerinin iç kısımlar Rumiler ile süslenmiş köşeler ise bitkisel motiflerle tamamlanmıştır. Kenar bordürleri ince gümüş rengi geçme yapıp bitkisel motiflerle süslenmiştir.

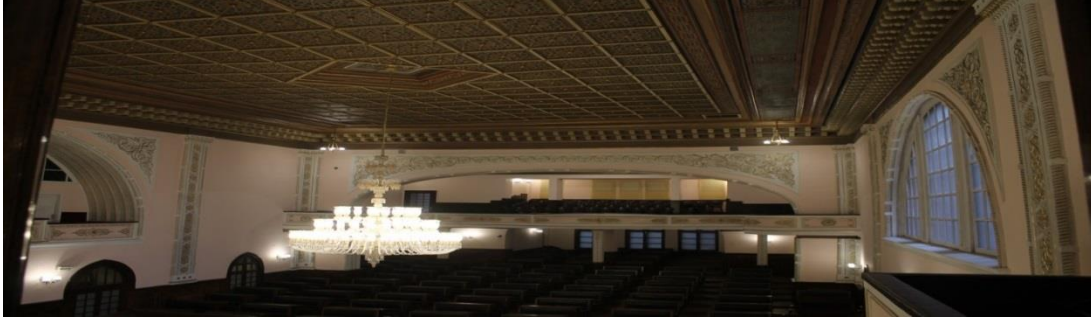
Fotoğraf 27: İdari Amirler Odası Tavan Süslemesi (foto: Ayten Şenlik)

Fotoğraf 28,29: Tavan Süsleme Ayrıntısı (foto: Ayten Şenlik)

3.8. Cumhuriyet Müzesi Genel kurul Salonun Yapılan Restorasyon Çalışmaları

1924 yılında ilk yapıldığında hemen hemen kare planlı olan Genel Kurul Salonu içinde; Cumhurbaşkanlığı locası, dinleyici locası, Sefirler ve Yabancı Konuklar Locası bulunmaktaydı. 1926 yılında kapsamlı bir tadilat yapılmıştır. Locaların özgün durumları biçim değişikliğine uğramıştır.

Fotoğraf 30:Cumhurbaşkanlığı Locasının Görüntüsü (foto: Ayten Şenlik)

Salonun kare planı bozulmuş, eklemeye yapılan yönde uzatılmış, dikdörtgen şeklini alarak büyütülmüştür. Genel Kurul Salonu Cumhurbaşkanlığı Locası, Sefirler ve Yabancı Konuklar Locaları, Dinleyici Locası sözü edilen 1926 yılı tadilatıyla özgün durumları bozularak yeni biçim verilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Locası, salonun (güneybatı) yan duvarları kemeri içinde yarım daire biçimde, karşısındaki duvarda salonun doğal ışık kaynağı pencereyle aynı ölçüdedir. Konsollarla dikdörtgen balkon şeklinde salon içine uzatılmış ve aşırı süslemeli loca yıkılarak gömme balkon şekline dönüştürülmüştür. Salona taşan kısmı alınan locanın alanı daraltılmıştır. Formu, süsleme öğeleri tamamen değiştirilen loca oldukça yalın bir hal almıştır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Müzesi, 10,18).

Fotoğraf 31:Cumhurbaşkanlığı Locası Süsleme Ayrıntısı(foto: Ayten Şenlik)

Cumhurbaşkanlığı locasında, altta kurdeleyle birleştirilmiş, iki yana uzanarak çelenk haline gelen defne ve çınar dallarının içerisinde ay yıldız vardır. Dinleyici locası, salonun arka (kuzeybatı)duvarında mekânın, üçte birini kaplayacak şekilde, sağında cumhurbaşkanlığı locası, solunda pencereye kadar uzanan düz bir hat ile sonlanmaktaydı. 23 Eylül 1926 tarihli Hakimiyet –i Milliye gazetesinde yer alan haberde binada yapılan tadilatla ilgili Dinleyici Locası yıkıldığından bahsedilmektedir. Salonun genişletilen kısmına başka bir loca eklenerek loca geriye çekilmiştir.

Fotoğraf 32:Cumhurbaşkanlığı Locası Süsleme Ayrıntısı (foto: Ayten Şenlik)

Sonuç

1923 yılında Mimar Tek tarafından parti merkezi olarak planlanan ve inşasına başlanan bina, işlevi değiştirilerek meclis binası haline getirilmiştir. Meclis 1960 kadar bu binada faaliyetlerini sürdürmüştür. 1981 yılında müze olan tarihi kimliği çok önemli bir binadır. Yakın tarihimizi anlatan içinde bulunan odalardaki eşyalar kullanılan mobilyalar toplantı salonunu gezmeye ve görmeye değerdir. Tavan süslemelerindeki kullanılan Kelemişleri hem renk hem de desen üslup açısından inceleme oldukça dikkat çekicidir.

Cumhuriyet müzesinde yapılan duvar süslemelerinde renk, üslup birliği açısından oldukça uyumlu bir desenleme yapılmıştır. Motifler analiz edildiğinde, Selçuklu ve Osmanlı Dönemine benzer güzel örneklerle rastlarız. Geometrik geçmeler, bitkisel motifler, rumiler kullanılarak tavanlar süslenmiştir.

Yakın zamana kadar, ehil olmayan kişilerce yapılan restorasyon çalışmaları da kimi zaman faydadan çok zararlı olmakta eski ve orijinal desenler kaybolmakta idi. Cumhuriyet müzesinde yapılan restorasyonlarda orijinaline sadık kalınmamıştır. Cumhurbaşkanlığı Locasındaki alınlıklarda yapılan restorasyonda desenler aslına uygun yapılmamış Rumilerle süslenerek oldukça sade bir hal almıştır.

Genel olarak bakıldığında müze geçmişteki bir dönemi yansıtması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. İçinde bulunan eşyalar, Kelemişleri görülmeye ve analiz yapmaya değer niteliktedir. Geçmişten günümüze gelen bu ve bunun gibi yapılarımıza incelemek gizli kalmış özelliklerini ortaya koymak ve korumak bizler için önemli görevlerden biri olmalıdır.

Kaynakça

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Müzesi, 2017, s.10.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Müzesi, s.10,18.

<http://www.kültür.portali.gov.tr.Gezilecekyerler>. Erişim Tarihi: 02.03.2017.

<http://www.müze.gov.tr.Cumhuriyet Müzesi>, Erişim Tarihi: 03.03.2017

Müzenin Tanıtım Broşürü/tarihçe

October 19-21, 2017 Antalya

Congress Book

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Müzesi, s.10,18.

Yıldız Demiriz, 1979:2.cilt ,s.517, Osmanlı Mimarisinde Süsleme

Uzunarslan, Şebnem, Erken Cumhuriyet Dönemi Konutlarda Mekan ve Mobilya Doktora Tezi.2002).

Public Opinion and Turkish Foreign Policy Perception: Selcuk University Case¹

Mehmet BÜYÜKÇİÇEK², Hasan HAKSES³

Abstract

In this study, we discuss the comparison of the questionnaire study conducted between the dates of 20 May 2016 and 15 Apr 2017 online with the students of Selcuk University Vocational School of Social Sciences and Faculty of Economics and Administrative Sciences and the response of the students to that questionnaire are analyzed. In the survey, the issues which have been occupying Turkish foreign policy recently were discussed. Within this context, it was aimed to measure the perception of the society in diversified amount of issues from the process of membership of Turkey for the EU to Immigrant Policies, from the perceptions of friend-enemy to specific and strong foreign policy applications. The survey study aims to determine the attitudes and perceptions among the students related to Turkish foreign policy through revealing the relationship between the Public and Turkish Foreign Policy, the Membership of Turkey at the EU, the attitudes of the members of EU, their opinions about the USA and Russia and how to deal with the issue of immigrants.

Keywords: Turkish Foreign Policy, European Union, Syria

Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Algısı: Selçuk Üniversitesi Örneği

Özet

Bu çalışmada 20 Mayıs 2016 ve 15 Nisan 2017 tarihlerinde Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileriyle internet üzerinden gerçekleştirilen anket çalışması kıyaslanması ele alınmakta ve bu ankette verilen cevaplar değerlendirilmektedir. Ankette, son dönemlerde Türk dış politikası gündemini meşgul eden konular ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinden Mülteci politikalarına, dost-düşman algısından özgün ve güçlü dış politika uygulamalarına kadar geniş bir yelpazede kamuoyunun algısı ölçülmeye çalışılmıştır. Anket çalışması, Kamuoyu ve Türk Dış Politikası arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak öğrencilerin Türk dış politikasına yönelik tutum ve algıları, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, Avrupa Birliği'nin

¹ Bu çalışmada Kadir Has Üniversitesi, Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması, Kantitatif Araştırma Raporu, 27 Mayıs 2015, anket sorularından ve www.surveey.com dan faydalanılmıştır.

² Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, buyukcicek@selcuk.edu.tr

³ Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, hasanhakses@selcuk.edu.tr

tavrı, ABD ve Rusya'ya bakışı, mülteciler konusunda ne yapılması gerektiği gibi konulardaki eğilimlerini saptamayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, Avrupa Birliği, Suriye

Giriş

Bu çalışmada 20 Mayıs 2016 ve 15 Nisan 2017 tarihleri arasında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileriyle internet üzerinden gerçekleştirilen anketlerin karşılaştırılması ele alınmakta ve bu ankette verilen cevaplar değerlendirilmektedir. Ankette, son dönemlerde Türk dış politikası gündemini meşgul eden konular ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinden Mülteci politikalarına, dost-düşman algısından özgün ve güçlü dış politika uygulamalarına kadar geniş bir yelpazede kamuoyunun algısı ölçmeye dönük 12 soru sorulmuştur. Anket çalışması, Kamuoyu ve Türk Dış Politikası arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak önlisans ve lisans öğrencilerinin Türk dış politikasına yönelik tutum ve algıları, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, Avrupa Birliği'nin tavrı, ABD ve Rusya'ya bakışı, mülteciler konusunda ne yapılması gerektiği gibi konulardaki eğilimlerini saptamayı hedeflemiştir.

Araştırmanın amacı, Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin Türk dış politikasına olan bakış açısını ortaya koymak ve dış politika ile ilgili konularda yaklaşımlarını saptamaktır. Önceden hazırlanmış soru formları net aracılığıyla öğrenciler tarafından cevaplandırılması istenmiştir. Anket çalışmasında kantitatif araştırma yöntemi kullanılmış olup örneklem seçiminde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrenci görüşlerinden yararlanılmıştır.

Amaç	Araştırmanın amacı: Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin Türk dış politikasına olan bakış açısını ortaya koymak ve dış politika ile ilgili konularda yaklaşımlarını saptamak	
Yöntem	Araştırma yöntemi	Kantitatif araştırma
	Veri toplama tekniği	Önceden hazırlanmış soru formuna bağlı net aracılığıyla anket yöntemi
Örneklem	18 yaş ve üzeri Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri	
Takvim	Saha Çalışması	15 Mayıs 2016 15 Nisan 2017
	Veri Kontrol ve Analizi	20 Nisan 2017 23 Nisan 2017
	Raporlama	24 Nisan 2017 26 Nisan 2017

Anket Soruları ve Değerlendirme

Sizce son dönemde (2014-2016) Türk Dış Politikası'nın öncelikli gündem maddesi nedir?

Seçenekler	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Terörle mücadele	51,49	45,85
Suriye sorunu	18,28	26,03
AB ile ilişkiler	16,23	24,65
IŞİD tehdidi	12,31	2,99
İsrail ile ilişkiler	1,30	0,23
Ermenistan ile ilişkiler	0,37	0,23

Türk Dış Politikasının öncelikli gündemi sorusuna katılımcılar, 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla 51,49 ve 45,85 oranla terörle mücadele yanıtını vermişlerdir. Terörle mücadele konusunda 6 puanlık bir azalma yaşanmasına rağmen katılımcıların öncelikli gündem konusunda fikirlerinin değişmediği gözlemlenmektedir. İkinci sırada Suriye sorunu ve AB ile ilişkiler konusunda bir önceki yıla göre 8 puan artışla sırasıyla 26,03 ve 24,65 oranla sıralamanın korunduğu tabloda yer almaktadır. IŞİD tehdidinin 2016 yılında 12,31'den 2017 yılında 2,99'a gerilediği de dikkate değer bir durumdur.

Sizce daha güçlü bir Türk dış politikası için aşağıdakilerden hangisine ya da hangilerine ağırlık verilmelidir?

Seçenek metni	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Diğer ülkelerle siyasi ilişkilerin güçlendirilmesi	28,04	30,64
Diplomatik ve ekonomik nitelikteki yaptırımlar	25,22	29,95
Diğer ülkelerle ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi	24,69	26,72
Uluslararası kuruluşlarda aktif rol almak	13,93	8,75
Kamu diplomasisi faaliyetleri	4,4	2,53
Ülkeler arasında arabuluculuk yapmak	3,7	1,38

Katılımcılar 2016 ve 2017 yıllarında dış politikada ağırlık verilmesi gerektiğini düşündükleri alanın en yüksek oranla diğer ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ile diplomatik ve ekonomik nitelikteki yaptırımlara yönelmek olduğu bulgulanmıştır. Bir önceki yıla göre artış göstermiş olan ve diğer ülkelerle siyasi ilişkilerin güçlendirilmesi 30,64 olmuş, ikinci sırada 29,95 ile diplomatik ve ekonomik yaptırımlar

gelmektedir. Diğer ülkelerle ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesini tercih edenlerin 2017 yılında 2 puanlık artışla 26,72 olduğu görülmektedir. 2016 yılına kıyasla uluslararası kuruluşlarda aktif rol almak, kamu diplomasisi faaliyetlerinde bulunmak ve arabuluculuk yapmak seçeneklerinde sırasıyla 8,75 , 2,53 ve 1,38 oranlarına gerileyerek azalma yaşanmıştır.

Sizce Türkiye'nin "en yakın dostu" hangi ülkedir?

Seçenek metni	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Azerbaycan	60	62,44
Dostu yoktur	14,51	28,11
Pakistan	8,14	2,07
Bosna-Hersek	7,25	0,92
KKTC	5,84	2,3
Suudi Arabistan	2,83	0,92
ABD	0,7	0,46
Avrupa Birliği	0,53	0,69
İran	0,17	0

En yakın dost olarak görülen ülke 2016 ve 2017 yıllarında %60'ın üzerinde bir oranla Azerbaycan'dır. Katılımcıların tercihlerine göre, Pakistan, Bosna-Hersek, KKTC, Suudi Arabistan, ABD ve İran'ın 2016 yılına kıyasla en yakın dost ülke görülme durumu azalmıştır. Dostu olmadığını düşünenlerin oranı 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla 14,51 ve 28,11 oranları ile ikinci sırada yer almıştır.

Sizce en çok hangi ülke veya ülkeler Türkiye'ye tehdit oluşturmaktadır?

Seçenekler	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
İsrail	37,72	14,05
ABD	27,54	52,99
Suriye	13,44	10,82
Ermenistan	11,87	1,38
İran	6,13	2,53
Irak	3,26	0,92

Tehdit algısı konusunda 2016 yılında 37,72 oranla İsrail birinci sırada yer alırken 2017 yılında ABD 52,99 oranla ilk sıraya geçmiştir. Suriye, Ermenistan, İran ve Irak'ın Türkiye için tehdit oluşturmasını düşünenlerin oranı 2016 yılına göre azalmıştır.

Sizce Türkiye dış politikasını yürütürken hangi ülke ya da ülkelerle birlikte hareket etmelidir?

Seçenekler	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Müslüman ülkeler	34,25	34,56
Türki Cumhuriyetler	18,5	20,27
Azerbaycan	17,37	9,44
Tek başına yürütmelidir	16,72	24,42
ABD	6,49	2,99
AB	5,35	3,22
Rusya	1,29	4,37

Türkiye'nin dış politikada Müslüman ülkelerle birlikte hareket etmesi gerektiğini düşünen katılımcıların oranı 2016 ve 2017 yıllarında %34'le birinci sıradadır. İkinci sırada, 2016 yılında Türki Cumhuriyetlerle birlikte dış politika yürütülmesi gerektiğini düşünenler %18'le olmuşken 2017 yılında 24 oranla Tek başına yürütmeli seçeneğini tercih etmişlerdir. Azerbaycan'la birlikte hareket edilmesini düşünenlerin oranı 2016 yılında 17 iken 2017 yılında 9'a gerilemiştir. ABD ve AB ile dış politikada birlikte hareket edilmesini düşünenlerin oranı ise 2016 yılında 2017 yılına 3 puanlık azalma yaşamış, sırasıyla 2,99 ve 3,22 olmuştur. Dikkat çekici bir diğer gelişme ise Rusya ile birlikte hareket edilmesini düşünenlerin oranındaki artışta yaşanmıştır. 2016 yılında Rusya ile birlikte hareket edilmesini düşünenler 1,29 iken 2017 yılında bu oran 4,37'ye yükselmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasını istiyor musunuz?

Seçenekler	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Hayır	45,15	56,68
Evet	28,63	21,88
Kararsızım	26,21	21,42

Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda 2016 ve 2017 yıllarında genel itibariyle üyeliğe sıcak bakılmazken 2017'de bu oranın daha fazla olduğu görülmektedir. AB üyeliğine hayır diyenlerin oranı 2016 yılında 45 iken 2017 yılında 56'ya yükselmiştir. AB üyeliğine olumlu bakanların oranı ise 2016 yılında 28'den 2017 yılında 21'e gerilemiştir. Üyelik konusunda kararsız olanlar da evet diyenlere yakın bir seviyededir.

Sizce Avrupa Birliği Türkiye'ye karşı güvenilir ve samimi davranıyor mu?

Seçenekler	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Hayır	84,44	90,09
Fikrim yok	13,55	7,37
Evet	2	2,53

AB'nin Türkiye'ye karşı güvenilir ve samimi davranmadığını düşünenlerin oranı 2016 yılında 2017 yılına gelindiğinde %6 puanlık artışla %90 oranında gerçekleşmiştir. Konu hakkında fikri olmadığını belirtenlerin oranı ise 2016 yılında %13 iken 2017'de %7'e gerilemiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin engellendiğini düşünüyor musunuz?

Seçenek metni	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Evet engelleniyor	90	93,31
Hayır engellenmiyor	10	6,69

Türkiye'nin AB üyeliğinin engellediğini düşünenlerin oranı 90'ın üzerindedir. Üyeliğin engellenmediğini düşünenler 2016 yılından 2017 yılına 4 puanlık azalışla 6 seviyelerine gerilemiştir.

Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkileri nasıl tanımlarsınız?

Seçenek metni	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Sorunlar vardır.	63,42	44,47
Düşmancaadır.	23,96	6,68

Ne işbirliği ne de sorun vardır.	5,99	18,66
İşbirliği vardır.	5,37	26,26
Çok yakın işbirliği vardır.	1,23	3,91

Türkiye ile Rusya'nın arasında ilişkiyi tanımlayanların çoğunluğu 2016 ve 2017 yıllarında sorunların olduğunu belirtmişlerdir. Ancak 2016 yılında %63 oranında sorunların olduğu belirtilirken bu oran 2017 yılında %44 seviyelerine gerilemiştir. Düşmanca olduğunu düşünenlerin oranı 2016 yılında %23 iken 2017 yılında ciddi şekilde azalarak %6'ya gerilemiştir. İşbirliği olduğunu düşünenler bir önceki yıla göre ciddi artış yakalayarak 26 oranında yaşanmıştır. Ne işbirliği ne de sorun olduğunu düşünenler ise 2016 yılında %5 iken 2017 yılında %18'e yükselmiştir.

Sizce Türkiye Suriye'ye yönelik nasıl bir politika izlemelidir?

Seçenek metni	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Tarafsız kalmalı, herhangi bir müdahalede bulunmamalı	25,69	20,05
Esad yönetimine karşı uluslararası yaptırımlara destek vermeli	22,11	16,82
Uluslararası askeri müdahale olması halinde destek vermeli	19,12	20,73
Sadece silahsız mültecilere yardımcı olmalı	15,53	16,12
Sadece ticari ilişkileri durdurmalı, herhangi bir siyasi veya askeri yaptırım uygulamamalı	10,15	9,21
Silahlı muhalif güçlere destek olmalı	7,37	16,58

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik nasıl politika izlemesi gerektiği sorusuna, katılımcıların çoğunluğu tarafsız kalınması gerektiği ve herhangi bir müdahalede bulunulmaması gerektiğini düşünmektedir. Tarafsız kalmalı diyenlerin oranı 2016 yılında %25 iken 2017 yılında %20 seviyelerindedir. 2016 yılında ikinci sırada Esad yönetimine karşı uluslararası yaptırımlara destek verilmesi gerektiğini düşünenler %22 iken 2017 yılında %16'ya gerilemiştir. Uluslararası askeri müdahale olması durumunda destek verilmesi gerektiğini düşünenler 2016 ve 2017 yıllarında %20 oranındadır. Ticari ilişkilerin durdurulması gerektiğini ancak herhangi bir siyasi veya askeri yaptırım uygulanmamasını düşünenler 2016 ve 2017 yılında %10 seviyesindedir. Suriye'deki silahlı muhaliflere destek olunması gerektiğini düşünenler 2016 yılında %7 iken 2017 yılına gelindiğinde %9 puanlık artışla %16 olmuştur.

Sizce Türkiye mültecilere karşı nasıl bir politika izlemeli?

Seçenek metni	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Mülteci alımına son vermeli, daha önce gelmiş olanlar ülkelerine geri gönderilmeli	22,14	35,25
Tampon bölge oluşturulmalı	20,56	23,96
Ülkeye gelecek mülteciler için sınır teşkil edecek bir sayı belirlenmeli	19,85	13,82
Kamplara yerleştirilmeli	15,64	12,44
İnsanlara sahip çıkılmalı	11,42	7,83
Mülteci alımına son verilmeli daha önce gelmiş olanlar gönderilmemeli	5,79	4,83
Sayısı ne olursa olsun mülteciler kabul edilmeli	4,56	1,84

Türkiye'nin mültecilere karşı nasıl bir politika izlemeli sorusuna katılımcılar 2016 ve 2017 yıllarında çoğunlukla mülteci alımına son verilmesi gerektiğini ve daha önce gelen mültecilerin de ülkelerine gönderilmelerini belirtmişlerdir. Tampon bölge oluşturulması gerektiğini düşünenler 2016 ve 2017 yıllarında 20 seviyelerindedir. Ülkeye girebilecek mülteciler için sınır teşkil edecek sayının belirlenmesini düşünenlerin oranı 2016 yılında 19 iken 2017 yılında 6 puan azalışla 13'e gerilemiştir. Mültecilerin kamplara yerleştirilmesini düşünenler ile mülteci alımına son verilip daha önce gelenlerin de geri gönderilmemesini düşünenler 2016 yılından 2017 yılına gelindiğinde 1-2 puan azalma yaşayarak sırasıyla 12 ve 4'e gerilemiştir. Sayılarına bakılmaksızın mültecilerin kabul edilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı ise 2016 yılında 4 iken 2017 yılında 1'e gerilemiştir.

Türkiye ile ilişkilerinde ABD'yi nasıl tarif edersiniz?

Seçenek metni	YILLAR % ORAN	
	2016	2017
Çıkarıcı ülkedir	37,14	40,09
Güvenilmez ülkedir	20,48	32,25
Stratejik ortak/müttefik ülkedir	16,66	5,76
Sömürgeci ülkedir	16,24	10,82
Düşman ülkedir	5,64	10,36
Askeri müttefikdir	2,96	0,46
Dost ülkedir	0,84	0,23

Türkiye ile olan ilişkilerinde ABD'yi çıkarıcı ülke olarak görenlerin oranı 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla 37 ve 40'la birinci sırada yer almaktadır. Güvenilmez olarak düşünenler ikinci sırada yer alırken 2016 yılında 20'den 2017 yılında 32'ye yükselmiştir. Stratejik ortak/müttefik ülke olduğunu düşünenler 2016 yılında 16 iken 2017 yılında 5'e gerilemiştir. ABD'yi sömürgeci ülke olarak görenler 2016 yılında 16 iken 2017 yılında 6 puan azalarak 10 olmuştur. Düşman ülke olduğunu düşünenler 2016 yılından 2017 yılına gelindiğinde 5 puanlık artışla 10'a yükselmiştir. Son olarak katılımcılar her iki yılda da Türkiye ile ilişkilerinde ABD'yi dost ülke olarak görmemektedir.

Kaynakça

Arı, Tayyar(1997), Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika, Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri, İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Arı, Tayyar(2002), Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul: Alfa Yayınları.

Arıboğan, Deniz Ü. (1998), Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Aydın, Mustafa(2004), Turkish Foreign Policy Framework and Analysis, Ankara: Center for Strategic Research.

Berber, Engin(2007), Türk Dış Politikası Çalışmaları/Cumhuriyet Dönemi İçin Ulusal Rehber, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gönlübol, Mehmet (1985), Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar, Ankara: AÜSBF.

Karlık, Rıdvan(2008), Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Martin, Lenore G. ve Dimitris Keridis(2004), The Future of Turkish Foreign Policy, Cambridge: MIT Press.

Sezer, Duygu(1972), Kamuoyu ve Dış Politika, Ankara: AÜSBF Yayınları.

Ülger, İrfan K.(2003), Avrupa Birliği El Kitabı: Kavramlar, Kurumlar, Kişiler, Ankara: Seçkin Yayınları.

<http://ataum.ankara.edu.tr/anket.pdf>

<http://www.khas.edu.tr/news/1367>

The Pioneers of Music Reform in Turkey

Hilmi YAZICI¹

Abstract

When the innovation notion and related efforts in Turkey are evaluated, the idea of tending to Europe in the last period of the Ottoman Empire draws attention. However, the more systematic attempts under the title of ‘reforms’ emerges with the Republican Period. In this period, the culture-art policies are treated as the basis of the newly founded Republic. In the steps taken in this direction, it is possible to notice the effects of some intellectuals that created the ideological basis of the Republic. It can be mentioned that lots of intellectuals, first of all Atatürk, took part in this period. However, Ziya Gökalp and Yusuf Akçura must be emphasized when discussed about musical reforms especially. In this study, it will be evaluated that how this intellectuals took part in this process and how they contributed to the Reform movements.

Keywords: Culture, Arts, Politics, Republic, Ideology, Nation

Türkiye’de Müzik Reformunun Öncüleri

Özet

Türkiye’de müzik alanında yenilenme düşüncesi ve girişimleri ele alındığında ilk olarak Osmanlı’nın son döneminde ortaya çıkan Batı’ya yönelme fikri göze çarpar. Ancak ‘Reform’ başlığı altında değerlendirilebilecek sistematik girişimler özellikle Cumhuriyet dönemi ile ortaya çıkar. Bu dönemde, büyük önem verilen Kültür-Sanat alanındaki yenilenme, yeni Cumhuriyet’in adeta temeli olarak ele alınır. Bu doğrultuda atılan adımlarda yeni devletin ideolojik temelini oluşturan bazı fikir adamlarının doğrudan etkilerini görmek mümkündür. Başta Atatürk olmak üzere, yeni devletin her alanda yapılandırılması için düşünsel alt yapıyı şekillendiren pek çok isimden söz edilebilir. Ancak müzik alanında öne çıkan isimler söz konusu olduğunda Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura’dan özellikle söz etmek gerekir. Bu çalışmada Cumhuriyet döneminde ideolojik temellendirme sürecinde öne çıkan bu isimler ve katkıları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Sanat, Politika, Cumhuriyet, İdeoloji, Ulus

¹Öğr. Gör., Dr., Selçuk Üniversitesi, Sahne Sanatları, yzchlm@hotmail.com

Giriş

Osmanlı'nın ardından toplumsal, kültürel ve politik alanlarda girişilen yenilenme çabası, yeni devletin her anlamda Osmanlı'dan farklı yapılanışını ve ideolojik altyapısını ortaya koymaktadır. Esasında 'yenilenme' başlığı altında ele alındığında, benzer çabaların Osmanlı'nın son dönemindeki varlığı da açıktır. Ne var ki bu dönemde girişilen yenilenme gayreti Osmanlı'yı kurtuluşa götüren bir araç olarak ele alınmış olsa da Avrupa'da güç kazanmakta olan ve çok geçmeden Osmanlı'ya da etkileri uzanan 'milliyetçilik' hareketleri, bu yenilenme girişimleri karşısında daha baskın olmuş, o dönemin hakim anlayışı olarak 'Osmanlılık' karşısında daha geniş etki alanı bulmuştur. Pek çok açıdan Avrupa karşısında zayıf durumda olan Osmanlı, yenilenme girişimleri ile açığı kapatma çabasında olsa da gelinen noktada geri dönüş pek mümkün olmamış ve dağılma süreci işlemiştir. Bu süreçte öne çıkan iki unsur 'milliyetçilik' fikri ve 'yenilenme' çabalarıdır. Nitekim bu iki unsur sonraki süreçte yeni Cumhuriyet'in temellerini oluşturmuştur.

Cumhuriyet'e Doğru

Cumhuriyetin ilk dönemi süresince reformların uygulanmasında müziğin önemli rolü oldukça önemlidir. sosyal alandaki ve dil alanındaki reformların yanı sıra, bölgenin Osmanlı tarihinden farklı olan Türk kültürüne ait köklerini destekleyerek, yeni laik ve demokratik ulusu, Avrupa ile bütünleştirmeye niyet edilmişti. Çünkü müzikal reformlar, ulus inşası projesine çok yakından bağlı idi ve yeni Cumhuriyette müzikal yaşamın bütün yönleri, politik manada vasıta teşkil etmekteydi (Woodard,2007).

Öztürk (2009) Türkiye'de yaşanan modernleşmenin, başta askeri alan olmak üzere gelişme gösterdiği yönetsel, toplumsal ve kültürel tüm süreçler içinde, temelde siyasal bir nitelik taşıdığını ve aslında dünyanın pek çok bölgesinde politikanın, kültür ve müzik üzerinde yoğun etkilere sahip olduğu vurgular. Buna paralel olarak, Osmanlı döneminde başlayan batılılaşma anlayışının, Cumhuriyet Türkiye'si ile çağdaşlaşma anlayışına dönüştüğünü, bu dönemdeki çağdaşlaşma anlayışının da müzik kültürü politikalarını biçimlendirdiğini söyleyen Küçüköncü (2004), bu anlamda özellikle 1826 yılından sonra Batı Sanat Müziğinin, Türklerin ilgisini çekmeye başladığını belirtir.

Cumhuriyetle birlikte kültür ve sanata daha fazla önem verilmiş, sanata ilgi devlet politikası haline getirilmiş, sanat temel kültür sorunlarından biri olmuş, sanat eğitimi sorunları, milli eğitimin sorunları arasında ele alınmıştır (Tarlakazan, 2003). Balkılıç (2009) ise Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet dönemindeki farkı şu sözleri ile aktarır: "Osmanlı İmparatorluğunun son dönemi ile Cumhuriyet dönemi arasındaki temel fark, müzikte Batılılaşma çabalarının ikinci dönemde çok daha yoğun, daha devlet kontrolünde ve daha sistematik bir şekilde yapılmaya çalışılmasıdır."

Atatürk, inkılâbın en temel unsurlarından olan güzel sanatlar alanında gösterilecek başarıyı ve önemini "Bir millet ki resim yapmaz, heykel yapmaz, bilimin gerektirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur. Oysaki bizim ulusumuz, gerçek nitelikleriyle uygarlığa erişmeye lâyıktır, uygarlığa erişecektir ve ilerleyecektir."

Osmanlı'da ilk Adımlar

Yöre (2011), Osmanlı ve opera ilişkisine ilişkin dolaylı ilk bilgilerin 17. yüzyılda ortaya çıktığının düşünülebileceğini çünkü 1670 yıllarında, şair ve diplomat Eremya Kömürcüyan'ın

(1637–1695) bir şiirinde “opera” kelimesinin yer aldığını söylemektedir. Aracı (2010), ise Osmanlı Devleti’nde opera sözcüğü ile ilk karşılaşmanın, Osmanlı elçilerinin Avrupa ülkelerine olan gezileri sonrasında yazdıkları raporlar vasıtasıyla gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Osmanlı elçilerinin bu raporlarda “opera” ya da “opare” sözcüğünü kullandıkları görülmektedir. Elçiler özellikle Paris ve Viyana gibi şehirlerde izledikleri operaları raporlarında oldukça ayrıntılı şekilde anlatmışlardır.

Bu raporların padişahlar üzerindeki etkisi sayesinde belki de Osmanlı’da 19. yüzyılın ortalarına doğru başlayan müzikte yenilenme çabalarının ve operaların sahnelendiği sürecin temelleri atılmıştır. Özellikle 1846 – 1885 yılları arasında, dünya prömiyerlerinden sadece birkaç yıl sonra ünlü İtalyan besteci Giuseppe Verdi’nin operaları İstanbul’da sahnelenmiştir. Verdi’nin en önemli eserlerinden olan “Il Trovatore” operasının Türkiye Prömiyeri 13 Kasım 1853’te yapılmıştır. Bu eserin Roma prömiyerinin 19 Ocak 1853’te yapıldığı göz önüne alındığında, 10 ay gibi kısa bir süre sonrasında İstanbul’da sahnelenmiş olması o dönemde opera’ya olan ilgiyi açıkça göstermektedir (Altar, 2001)

Atatürk

Atatürk’ün çok okuyan, okuduğundan milleti için yararlı sonuçlar çıkaran bir devlet başkanıdır. Atatürk, Dünya tiyatro ve opera tarihinin önemli eserlerinde, Antik Yunan tiyatrosunda ve Shakespeare’in eserlerinde mitolojinin, destan ve efsanelerin bol bol kullanıldığını, bu sayede görkemli eserler yaratıldığını çok iyi bilmekteydi. Atatürk bu fikir doğrultusunda Cumhuriyet dönemi müzik çalışmalarında halk ezgilerinin derlenerek, en son müzik kurallarına göre işlenip "yeni Türk müziğinin" yaratılmasını hedef göstermiş, tiyatro ve opera alanında da Türk tarihinden, mitolojisinden, halk kültüründen yararlanılmasını istemiştir. 20 Mart 1920’de gençlere hitaben yaptığı bir konuşmasında Atatürk yine halk kültürünün önemine değinmiş ve şunları aktarmıştır: “Aydınlarımız içinde çok iyi düşünenler vardır. Fakat genel olarak şu hatamız vardır ki inceleme ve araştırmalarımıza zemin olarak çoğu kez kendi yurdumuzu, kendi tarihimizi, kendi geleneklerimizi, kendi özelliklerimizi ve ihtiyaçlarımızı almayız. Aydınlarımız belki bütün cihanı, bütün diğer milletleri tanır, fakat kendimizi bilmeyiz!” (Tan, 2001).

Tekelioğlu (2001), müzikte reformun da ilk olarak tespit edilebileceği dayatma bir sentez fikrinin geliştiricisi ve yeni Cumhuriyetin öncü düşünürlerinden biri olarak Ziya Gökalp’ten bahsetmektedir. Öztürk de (2009), bir müzikçi olmasa da yeni Türkiye’nin müzik alanındaki çalışmalarının ideolojik istikametini belirlemiş olma vasfına sahip olan Gökalp’in, aslında Türkiye’ye “kültürel geçmişten kopma” ve “hayali bir geçmişe bağlanma” seçeneklerini önerdiğinin ileri sürülebileceğini belirtmektedir. Açıksöz (2009) ise, Gökalp’in yönlendirdiği bu düşünce bağlamında ‘evrensel medeniyet ölçeği’ne göre geride kaldığı düşünülen Türkiye’nin bu çizgiye ulaşması, ancak bunu yaparken kendi özünden, taviz vermemesi gerektiğinin söylendiğini belirtir. Dolayısıyla Gökalp’in bu konudaki düşüncesi “yeni millet” için “yeni müzik” şeklindedir ve bu müzik, yeni medeniyeti temsil eden Batı müziği ile milleti temsil eden halk müziğinin birleşiminden doğacaktır.

Bu noktada, Gökalp’in temellendirdiği ulusçuluk fikri içerisinde müziğin ne denli önemli olduğuna yönelik, Ersoy’un (2007) şu yaklaşımından bahsedilebilir: “Günümüzde müzik, sembolik bir faaliyet alanı olarak ulus-devletin varlığı açısından son derece önemli bir araçtır. Kültürel arka planda yer alacağı belirlenen ve ulusal kimliğin payandalarından biri olarak müzik, ilgili ulusu meşrulaştıracak bir unsur olarak önemli bir yer tutar. Özellikle halk müzikleri ulus-devletler için her zaman önemli mekanizmalar sunan ifade kültürleridir. Zira

ulus-devletler, kolektif bir kültürel deneyimini ve tarih duygusunu halk müzikleri aracılığıyla kolay bir biçimde inşa eder ve aktarabilirler”. Cumhuriyet dönemi müzik politikalarına temel olan bu paraleldeki Atatürk’ün milli müzik görüşü ise şöyledir: “Bir memleketin milli kültürü içinde, büyük yeri olan milli musiki o memleket halkının benimsediği, sevdiği ve zevkle dinlediği musikidir. O ülke halkı bu musikide kendini bulur.”

Stokes (2012), Türkiye’de halk müziğinin, Türk kültür hayatının zamandan bağımsız, aşikâr bir gerçeği olarak sunulduğunu ancak aslında “halk” ile halkın müziğinin Osmanlı ve modern Türkiye tarihinin kimi zamanlarında keşfedilip yeniden tanımlandığını belirtmektedir.

Kültürel yenilenme hareketi içinde, bir Türk operasının ortaya çıkması için belki de en uygun ortamı Şah Rıza Pehlevi’nin Türkiye’ye ziyareti sağlamıştır. Atatürk Saygun’u, 1934 yılında Şah’ın ziyaretinde sahnelenmek üzere bir opera yazması için görevlendirmiştir. Saygun’un kendi ifadesiyle bu olay, hayatına yeni bir yön veren bir mucize olmasının yanı sıra, Türk sanat hayatında da yeni ufuklar açmıştır (Aracı, 2001). Konusu İran edebiyatının önemli şairlerinden Firdevsi’nin Şehname adlı eserine dayanan Özsoy’un librettosunu Münir Hayri Egeli yazmış, operanın ana fikrini de bizzat Atatürk vermiştir (Tunçay, 2009).

Aracı (2001), Atatürk’ün senfoni ya da orkestra eseri gibi bir form yerine özellikle bir opera istemesinin nedenini, Ziya Gökalp’in, *Türkçülüğün Esasları*’nda opera sanatını “Avrupa müziğini doğuran en üstün sanat dalı” olarak nitelendirmesine bağlamakta, Atatürk’ün onun bu görüşlerinden oldukça etkilendiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda Atatürk, opera sanatını ulaşılabilecek sanat dallarının en üstünü olarak görmüş ve bu türde bir eser yazılmasını istemiştir.

Kaynakça

- Açıksöz, F. “Türkiye’de ulus-devlet modeli ve müzik eğitime etkileri”, 8. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu, Samsun, 2009
- Altar, C. M. “Opera Tarihi”. vol. 4, İstanbul, Pan yayıncılık, 2001
- Aracı, E. “Adnan Saygun – Doğu Batı Arası Müzik Köprüsü”. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001
- Aracı, E. “Naum Tiyatrosu – 19. yüzyıl İstanbul’unun İtalyan operası”. İstanbul, Yapı kredi yayınları, 2010
- Balkılıç, Ö. “Cumhuriyet Halk ve Müzik – Türkiye’de Müzik Reformu 1922–1952”. Ankara, Tan Kitabevi Yayınları, 2009
- Ersoy, İ. “Türkiye’de Uluslaşma Sürecinde bir Simge Olarak Bağlama”, Kocaeli, Uluslararası “Halk Müziğinde Çalgılar” sempozyumu, 2007
- Küçüköncü, Y. “Türkiye’de Genel Müzik Kültürüne Etkileri Bakımından Cumhuriyet Döneminde Müzik Eğitimi ve Müzik Öğretmenleri”. 1924–2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu Bildirisi, 2004
- Öztürk, O. M. “Türkiye’de Müzik Olgusunun “müzik” Olarak Anlaşılmasında ve Eğitim Alanındaki Önyargıların Aşılmasında Bütüncül Yaklaşım Gerekliği Üzerine Tespit ve Öneriler” 8. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu, Samsun, 2009, s. 2-12
- Stokes, M. “Türkiye’de Arabesk Olayı”, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012,
- Tarlakazan, B. “Atatürk ve Sanat Kavramı Üzerine Düşünceler”. Bilge dergisi, vol. 38, s. 30– 34, 2003
- Tekelioğlu, O. “Modernizing reforms and the Turkish music in the 1930s”, London, Frank Cass, Turkish studies, vol: 2, no: 1, London, 2001, s. 93-108

Tunçay, Ç. “*Atatürk Döneminde Müzik Alanında Yapılan Çalışmalar*” yüksek lisans tezi, 2009, İzmir

Woodard, K “*Music Mediating Politics in Turkey: The Case of Ahmed Adnan Saygun*”. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, vol. 27, No 3, s. 552–562, 2007

Yöre, S. “*Kültürleşmenin bir parçası olarak Osmanlı’da operanın görünümü*”. *Journal of World of Turks (ZfWT)*, vol. 3, No. 2, s. 53 – 69, 2011

The Relationship Between Natural Gas Consumption and Economic Growth in Selected MENA Countries

Ergin UZGÖREN¹, Volkan ASLAN²

Abstract

This study has investigated long-run the relationship between natural gas consumption and economic growth. At issue relationship is important for identifying appropriate sustainable economic growth policies. For this purpose, we analyzed the long-run relationship between natural gas consumption economic growth for 8 MENA countries from 1989 to 2014. As a result of econometric analysis, a co-integration relationship between natural gas consumption and economic growth and statistically significant long term parameters have been achieved. We have found the natural gas consumption have a positive effect on economic growth.

Keywords: Natural Gas Consumption, Economic Growth, Panel Data Analysis.

JEL Codes: C23, O47, Q42

Seçili MENA Ülkelerinde Doğalgaz Tüketimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Özet

Çalışmada doğalgaz tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmektedir. Bu ilişkinin tanımlanması, uygun sürdürülebilir büyüme politikalarının belirlenmesinde büyük öneme sahiptir. Bu amaçla 8 MENA ülke panel verisi kullanarak 1989-2014 dönemi için doğalgaz tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki araştırılmaktadır. Ekonometrik analizler sonucunda, doğalgaz tüketimi ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi ve istatistiki olarak anlamlı uzun dönem katsayılarına ulaşılmıştır. Uzun dönemli katsayılar, doğalgaz tüketiminin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğalgaz Tüketimi, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi.

¹ Prof.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İktisat Bölümü, ergin.uzgoren@dpu.edu.tr

² Arş. Grv., Dumlupınar Üniversitesi, İktisat Bölümü, volkan.aslan@dpu.edu.tr

1. Giriş

Enerji; üretim sürecinde vazgeçilmez bir üretim girdisidir. Enerjinin bir üretim girdisi olarak önemi, 1970’li yıllardaki enerji krizlerine kadar ihmal edilmiştir. 1970’lerdeki enerji krizlerinin sonuçlarından biri olan petrol fiyatlarındaki artışlar nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme süreçleri olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Enerji kaynakları yaygın olarak birincil ve ikincil enerji kaynakları olarak ayırma tabi tutulmaktadır. Bu ayırım enerjinin elde edilmiş şekillerine göre yapılmıştır. Birincil enerji kaynakları olarak adlandırılan bu kaynaklar; “yenilenemeyen (fosil enerji)” ve “yenilenebilir” kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğalgaz, kömür, ham petrol, biyokütle, güneş, rüzgar, su gücü gibi doğada buldukları şekilde doğrudan kullanılabilen kaynaklar birincil enerji kaynaklarını oluşturmaktadır.

Günümüzde temiz enerji kaynaklarının başta karbon salınımını azaltıcı etkisi olmak üzere birçok avantajı bulunmakta ve bu enerji çeşitleri her geçen gün ülkelerin enerji politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Dünyada en fazla kullanılan ve diğer fosil kaynaklara (petrol, kömür) oranla daha temiz kabul edilen doğalgazın talebi her geçen gün artmaktadır. Dünyada 2013 yılı sonu itibari ile toplam 52,9 trilyon metreküp (Tm³) olarak ölçülen doğalgaz rezervinin yaklaşık %73’ü Ortadoğu ve Avrupa-Avrasya bölgelerinde bulunmaktadır. 2013 yılı sonunda dünyada doğalgaz üretimi ise toplam 3369,9 (Tm³) trilyon metreküptür. Bunun yarısından fazlası Kuzey Amerika ve Avrupa-Avrasya’dadır. Ortadoğu bölgesi dünya doğalgaz rezervlerinin büyük bir kısmına (%43,2) sahip olmasına karşılık, doğalgaz üretiminde Kuzey Amerika ve Avrupa-Avrasya bölgesinin ardından üçüncü sırada yer almıştır. Dünyada toplam doğalgaz tüketimi 3347,6 trilyon metreküptür. Bölgeler arasında bir önceki yıla göre doğalgaz tüketimini -1,4% azaltan Avrupa-Avrasya, yaklaşık 1064 Tm³ (%31,7) ile hala en yüksek tüketime sahip bölgedir. Diğer bölgelerin tamamında 2012 yılına göre doğalgaz tüketiminde artış olmuştur. Dünya yıllık ortalama doğalgaz tüketimi bir önceki yıla göre ortalama %1,4 artmıştır. OECD ülkeleri doğalgazda da %47,8 ile ülkeler bazında en yüksek tüketime sahip ülkeler olarak görülmektedir (BP, 2016).

2013 yılı sonu itibariyle ölçülen doğalgaz rezervleri, doğalgaz üretimi ve doğalgaz tüketimi verilerine bakıldığında teknolojinin gelişmesiyle petrol ve kömüre göre çevre üzerindeki olumsuz etkileri daha az oranda olan doğalgaz talebinin giderek artması bu çalışmanın çıkış kaynağı olmuştur. Buna ek olarak literatürde doğalgaz tüketimi ve ekonomik büyüme ilişkisini ele alan çalışmaların sınırlı olması bu çalışmanın motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu bölümü izleyen ikinci bölümde literatür taraması sunulurken üçüncü ve dördüncü bölümde çalışmada kullanılan veri seti ve model hakkında bilgi verilmektedir. Beşinci bölümde ekonometrik yöntemlerin sonuçları ortaya konmuş, son bölümde ise elde edilen bulgulardan söz konusu ülkeler bireysel olarak iktisadi açıdan yorumlanmıştır.

2. Literatür

1970’lerin sonlarından itibaren enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki yoğun bir şekilde incelenmektedir. Özellikle ekonometri bilimindeki ilerleme araştırmacıların küresel bir sorun haline alan enerji ihtiyacının çözümünde farklı enerji kaynaklarının daha ayrıntılı analiz edilmesine önemli düzeyde katkı sağlamaktadır.

Enerji tüketimi ve büyümenin nedensellik yönü dört farklı hipotezle sınanmaktadır. Bunlar;

- Geribildirim hipotezi ($ET \longleftrightarrow GSYİH$); nedensellik yönünün enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü olduğunu kabul eder.
- Büyüme hipotezi ($ET \rightarrow GSYİH$); nedensellik yönünün enerji tüketiminden büyümeye doğru olduğunu kabul eder.
- Doğal kaynakların korunma hipotezi ($GSYİH \rightarrow ET$); nedensellik yönünün ekonomik büyümeden enerji tüketimine doğru olduğunu kabul eder.
- Tarafsızlık hipotezi ($GSYİH \dashrightarrow ET$); nedensellik yönünün iki değişken arasında olmadığını yani birbirinden etkilenmediğini kabul eder.

Bu çalışmada literatürde son yıllarda örneklem sayısı yüksek olan, doğalgaz tüketimi ve ekonomik büyüme ilişkisini analiz eden çalışmalar yukarıda verilen hipotezlere göre uygulanan yöntem ve sonuçları açısından araştırılmıştır.

Fatai vd. (2004) 1960-1999 yılları arasında otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) Johansen eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik testini kullanarak Yeni Zelanda ve Avustralya için doğalgaz tüketimi ve büyüme ilişkisini incelediği çalışmalarında değişkenler arasında eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Zahid (2008)'in 1971-2003 dönemini kapsayan Pakistan, Bangladeş, Hindistan, Nepal ve Sri Lanka üzerine yaptığı çalışmada, büyüme ve doğalgaz tüketimi arasında eşbütünleşme ilişkisi sadece Pakistan'da görülmüştür. Toda-Yamamoto nedensellik testini kullandığı aynı çalışmada ise sadece Bangladeş'te doğalgaz tüketiminden büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır. Apergis ve Payne (2010) 1992-2005 yılı dönemi için reel gayri safi yurtiçi hasıla, doğalgaz tüketimi, işgücü ve sermaye birikimi değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada 67 ülkeyi Pedroni eşbütünleşme testi ve Granger testi ile analiz etmiştir. Elde edilen sonuçlardan değişkenler arasında eşbütünleşmenin ve çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Kum vd. (2007) 1970-2008 periyotunda G7 ülkelerini dikkate alarak yaptığı çalışmada doğalgaz tüketimi ve büyüme ilişkisini Bootstrap-corrected ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri altında incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre Kanada ve Japonya dışında diğer G7 ülkelerinde değişkenler arasında nedensellik tespit edilmiştir. Doğalgaz tüketimi ve kişi başına düşen reel gayrisafı yurtiçi hasıla ilişkisini 1980-2011 yılları arasında Brezilya-Türkiye ve Rusya özelinde inceleyen Bildirici ve Bakırtaş (2014), analizlerinde ARDL, Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi kullanmışlardır. Analiz sonuçlarından söz konusu ülkeler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Öztürk ve Al-Mulali (2015)'nin 1980-2012 dönemini kapsayan Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi üyesi yedi ülke üzerine yaptığı çalışmada doğalgaz tüketimi ve büyüme arasında koentegrasyon ve çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Yine Solarin ve Öztürk (2016) 1980-2012 dönemini kapsayan, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) ülkelerini dikkate aldıkları çalışmada, doğalgaz tüketimi ve iktisadi büyüme ilişkisini Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya ve Suudi Arabistan'da doğalgaz tüketiminden büyümeye doğru, Kazakistan, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezüella'da büyümeden doğalgaz tüketimine doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Aynı çalışmada Ekvator için değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi görülürken Angola ve Katar'da değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine ulaşılamamıştır. Doğalgaz tüketimi ve iktisadi büyüme ilişkisini araştıran çalışma sonuçlarına bakıldığında genel olarak

değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir. Fakat çalışmalar incelendiğinde literatürde doğalgaz tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki eşbütünlük ilişkisinde farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir.

3. Veri Seti ve Model

Çalışmada doğalgaz tüketimi ile ekonomik büyüme ilişkisi, 1989-2014 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak seçili sekiz MENA (Türkiye, İran, Cezayir, Mısır, İsrail, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Pakistan) ülkesi için test edilecektir. Çalışmada kullanılan tüm veriler Dünya Bankası veri tabanından (World Development Indicators) ve BP'nin (British Petroleum) 2014 dünya enerji istatistikleri raporundan (BP Statistical Review of World Energy 2015 Workbook) elde edilmiştir.

Modelimizde serilerin logaritmik düzeyleri kullanılmıştır. Değişkenler (GDP, GAS) uygulamanın yapıldığı programdaki kodları ile verilmiştir. Çalışmada kullanılan tüm ekonometrik tahminler Eviews9 paket programı ile yapılmıştır. Modelimiz aşağıdaki gibi olup Solari ve Öztürk'ün (2016) çalışmasındaki model baz alınmıştır;

$$GDP_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}GAS_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Doğalgaz tüketimi eşdeğer milyon ton petrol cinsinden belirlenirken, büyümeyi temsilen reel GSYİH (GDP: Gross Domestic Produce, constant 2005 US\$) kullanılmıştır. Tam metinde yer verilecek tüm tablo, şekil ve grafikler sıra numarası ile (Tablo 1, Şekil 1) kendi içinde numaralandırılmalıdır. Başlıkların tablo, şekil ve grafiklerin üzerinde, sayfaya ortalanmış, koyu (bold) ve yalnızca kelimelerin baş harfleri büyük olacak şekilde yazılması gerekmektedir. Tablo, şekil ve grafiklerin varsa kaynakları; bunların hemen altında metin içi atıf kurallarına uygun olarak verilmelidir.

4. Ekonometrik Yöntem

Çalışmada dört aşamalı bir yöntem uygulanarak doğalgaz tüketimi ile ekonomik büyüme ilişkisi, ekonometrik analizlerle ortaya konulmuştur. İlk aşamada serilerin durağanlık dereceleri Levin Lin Chu-LLC (1993,1994), Im Peseran Shin-IPS (2003) ve Hadri (2000) birim kök testleri kullanılarak belirlenmiştir. İkinci aşamada değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı Pedroni (1999) ve Johansen-Fisher (1988) eşbütünlük testi ile araştırılmıştır. Üçüncü aşamada değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi ile araştırılmıştır. Son olarak dördüncü aşamada ise parametre tahmininin yapılabilmesi için Pedroni (2000,2001) tarafından geliştirilen Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler (Fully Modified Ordinary Least Squares (FMOLS)) testi ve Dinamik En Küçük Kareler (Dynamic Ordinary Least Squares (DOLS)) testi uygulanmıştır. Makalede sayfa sayısının kısıtlı olması nedeniyle uygulanan yöntemlerin teorik altyapısına değinilmemiştir.

5. Ampirik Bulgular

Bu bölümde ilk önce birim kök testi sonuçları, ardından eşbütünlük analizleri ve panel nedensellik testi, son olarak da değişkenler arasındaki uzun dönem eşbütünlük katsayı tahminlerinin sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli	Sabitli Trend	Δ Sabitli	Δ Sabitli Trend
LLC				
	t-istatistiği			
GDP	0.62307 (0.7334)	-2.32584 (0.0100)	-6.2.919 (0.0000)	-6.14802 (0.0000)
GAS	4.62910 (1.0000)	0.38580 (0.6502)	-7.38324 (0.0000)	-10.374 (0.0000)
IPS				
GDP	3.99675 (1.0000)	-3.19671 (0.0007)	-7.31151 (0.0000)	-6.90046 (0.0000)
GAS	8.41944 (1.0000)	3.65174 (0.9999)	-7.36785 (0.0000)	-1.07438 (0.0000)
HADRI				
GDP	9.37162 (0.0000)	5.28643 (0.0000)	1.47637 (0.0699)	2.75008 (0.0030)
GAS	9.09981 (0.0000)	8.31131 (0.0000)	5.43771 (0.0000)	3.77506 (0.0001)

Not: Δ : Birinci farkı göstermektedir. Optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenip olasılık değerleri parantez içinde gösterilmiştir. Bant genişliği “bandwith” Newey-West yöntemine göre seçilmiştir.

Panel değişkenlerin, t-istatistikleri ve olasılık sonuçlarına bakıldığında sabitli ve sabitli trend düzeyindeki bazı kısımlarda birim kök problemi içerdiği görülmektedir. Bu nedenle serilerin birinci farkları araştırılmıştır. Panel değişkenler için serilerin birinci farkları alındığında serilerin durağan hale geldikleri görülmektedir.

Tablo 2. Pedroni ve Johansen Fisher Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Pedroni	Within-Dimension	
Panel v-istatistiği	8.1355 (0.0000)	6.3654 (0.0000)
Panel rho- istatistiği	-0.4368 (0.3311)	-0.4328 (0.3325)
Panel PP- istatistiği	-2.0870 (0.0184)	-1.9656 (0.0247)
Panel ADF- istatistiği	-3.0068 (0.0013)	-3.2531 (0.0006)
	Between Dimension	
Group rho- istatistiği	0.8830	(0.8114)
Group PP- istatistiği	-0.8550	(0.1963)
Group ADF- istatistiği	-2.6180	(0.0044)
Johansen Fisher	Trace Test	Max-Eigen Test
None	76.66 (0.0000)	64.64 (0.0000)
At most 1	32.67 (0.0082)	32.67 (0.0082)

Not: Optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenip olasılık değerleri parantez içinde gösterilmiştir. Bant genişliği “bandwith” Newey-West yöntemine göre seçilmiştir.

Seriler arasındaki birim kök sorunu ortadan kaldırıldıktan sonra değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı Pedroni ve Johansen-Fisher eşbütünleşme testleri ile incelenmiştir. Pedroni eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, H_0 hipotezi (seriler arasında eşbütünleşme yoktur) reddedilmiştir. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde Pedroni eşbütünleşme testindeki hem panel hem de grup istatistiklerini oluşturan test sonuçları seriler arasında kuvvetli bir eşbütünleşme ilişkisini vermektedir. Johansen-Fisher eşbütünleşme testi sonuçları incelendiğinde ise H_0 hipotezi, test istatistikleri anlamlı olduğu için reddedilmiştir.

Dolayısıyla alternatif hipotez kabul edilmiş ve doğalgaz tüketimi ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Test Sonuçları

Değişken	W-İstatistiği	Z-bar İstatistiği	Olasılık Değeri
GAS→GDP	4.10867	2.33199	0.0197
GDP→GAS	4.58965	2.90957	0.0036

Not: Gecikme uzunluğu iki olarak belirlenmiştir. GAS→GDP; nedensellik yönünün doğalgaz tüketiminden ekonomik büyümeye doğru olduğunu GDP→GAS; nedensellik yönünün ekonomik büyümeden enerji tüketimine doğru olduğunu göstermektedir.

Tablo 3’de yer alan, hesaplanan panel istatistiklerine ait sıfır hipotezi reddedildiğinde bu durumun değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin varlığını ifade eden Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik test sonuçları incelendiğinde %1 düzeyinde anlamlı sonuçlar veren değişkenler arasında hem doğalgaz tüketiminden ekonomik büyümeye hem de ekonomik büyümeden doğalgaz tüketimine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı görülmektedir.

Tablo 4. FMOLS ve DOLS Testi Sonuçları

GAS		FMOLS		DOLS
Ülkeler	Kat Sayı	t-istatistiği	Kat Sayı	t-istatistiği
Türkiye	0.0238	10.105***	0.1139	3.6607***
İran	0.0064	15.642***	0.0124	10.835**
Cezayir	0.0548	6.1450***	0.1174	561.19***
Mısır	0.0269	13.236***	0.0621	5.3077*
İsrail	0.1631	3.0788***	0.1625	6.2414***
Suudi Arabistan	0.0149	24.473***	0.0162	6.0043***
BAE	0.0240	1.1623***	0.0363	30.157***
Pakistan	0.0319	9.8455***	0.0509	22.852***
Panel Geneli	0.0432	6.6258***	0.0465	5.6313***

Not: ***, **, * sırayla yüzde 1, 5, 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Her iki testte de panel grup tahmini yapılmıştır. DOLS testinde gecikme değeri Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Çalışmada uzun dönemli ilişkinin varlığı iki eşbütünleşme testi için de kabul edildiği için uzun dönemli katsayıların tahmini yapılmıştır. Tablo 4’de Panel FMOLS ve DOLS test sonuçları panel bazında değerlendirildiğinde GAS’nin işareti pozitif ve istatistiksel olarak panel genelinde %1 düzeyinde anlamlıdır. Uzun dönemde doğalgaz tüketimindeki bir artış, ekonomik büyümeyi pozitif bir şekilde etkilemektedir. Panel genelinde doğalgaz tüketimi katsayısı 0.04 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayıya göre panel genelinde doğalgaz tüketimindeki yüzde birlik bir artış GSYİH üzerinde yaklaşık olarak %0.04’lük bir büyüme sağlayacaktır. Sonuçlar ülke bazında incelendiğinde doğalgaz tüketiminin büyüme üzerindeki olumlu etkisi (%0.16) en fazla İsrail’de görülmektedir. Bu ülkeyi DOLS sonuçları dikkate alındığında Cezayir (% 0.11) ve Türkiye (% 0.11) izlemektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada doğalgaz tüketimi ve iktisadi büyüme ilişkisi 8 MENA (Türkiye, İran, Cezayir, Mısır, İsrail, Suudi Arabistan, BAE, Pakistan) ülkesi için 1989-2014 dönemi verileri kullanılarak panel eş bütünleşme, panel nedensellik testleri ve uzun dönem katsayı tahminleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, Pedroni ve Johansen-Fisher Eşbütünleşme testleriyle incelenmiş ve analiz sonucunda seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Daha sonra değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi ile araştırılmış ve analiz sonucunda büyüme hipotezi (ET→GSYİH) ve doğal kaynakların korunma hipotezi (GSYİH→ET) kabul edilmiştir.

Serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği görülen çalışmada, uzun dönem eşbütünleşme katsayıları Pedroni FMOLS ve DOLS yöntemiyle tahmin edilmiştir. Tahmin sonucunda; doğalgaz tüketimindeki bir artışın, ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmüştür. Panel genelinde doğalgaz tüketimi katsayısı 0.04 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayıya göre panel genelinde doğalgaz tüketimindeki yüzde birlik bir artış, GSYİH üzerinde yaklaşık olarak %0.04’lük bir büyüme sağlayacaktır. Uzun dönem katsayı sonuçları bireysel olarak incelendiğinde doğalgaz tüketiminin büyüme üzerindeki olumlu etkisi (% 0.16) en fazla İsrail’de görülmektedir. Bu ülkeyi DOLS sonuçları dikkate alındığında Cezayir (% 0.11) ve Türkiye (% 0.11) izlemektedir. Çalışmada fosil yakıtlar bakımından zengin olan İran, Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde doğalgaz tüketiminin büyüme üzerindeki etkisinin düşük oranda çıkması dikkat çekici sonuçlardan biri olarak görülmektedir. Çalışmada ulaşılan bulgular Öztürk ve Al-Mulali (2015), Solarin ve Öztürk (2016) gibi yazarların çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre özellikle enerjide dışa bağımlı ve gelişmekte olan ülkelerin yüksek ve sürdürülebilir bir iktisadi büyüme oranını yakalayabilmesi için enerji tüketimini artırması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesinde karbon emisyonu yüksek petrol, kömür, nükleer enerji yerine yenilenebilir enerji üretimini henüz sağlayamayan ülkeler daha temiz enerji kaynağı olarak görülen doğalgaz üzerinden enerji politikalarına yön vermelidir.

Kaynakça

Apergis, N., J.E. Payne, (2010), “Natural gas consumption and economic growth: A panel investigation of 67 countries”, Applied Energy, 87, 2759-2763.

Bildirici, M., T. Bakırtas, (2014), “The relationship among oil, natural gas and coal consumption and economic growth in BRICTS (Brazil, Russian, India, China, Turkey and SouthAfrica) countries”, *Energy*, 65, 134–44.

Dumitrescu, E.- I. C. Hurlin (2012), “Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels”, *Economic Modelling*, 29(4), pp.1450-460.

Fatai, K., L. Oxley, F.G. Scrimgeour, (2004), “Modeling the causal relationship between Energy consumption and GDP in New Zealand, Australia, India, Indonesia, the Philippines and Thailand”, *Mathematics and Computers in Simulation*, 64, 431-445.

Hadri, K. (2000), “Testing for stationarity in heterogeneous panel data”, *The Econometrics Journal*, 3, 148-161.

Im, K. S., M. H. Pesaran, Y. Shin (2003), “Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels”, *Journal Of Econometrics*, No: 115, pp. 53-74.

Johansen, S. (1988), “Statistical analysis of cointegration vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.

Kum, H., O. Ocal, A. Aslan, (2012), “The relationship among natural gas Energy consumption, capital and economic growth: bootstrap-corrected causality tests from G-7 countries”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 16(5), 2361.

Levin, A., C. Lin (1992), *Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties*, University of California, San Diego Working Paper, 23- 92.

Levin, A., C. Lin (1993), *Unit Root Tests in Panel Data: New Results*, University of California, San Diego Working Paper, 56- 93.

Ozturk, I., U. Al-Mulali (2015), “Natural gas consumption and economic growth nexus: panel data analysis for GCC countries”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 51, 998–1003.

Pedroni, P. (1999), “Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, pp. 653–670.

Pedroni, P. (2000), “Fully-Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels”, *Advances in Econometrics*, No: 15, pp. 93-130.

Pedroni, P. (2001), “Purchasingpowerparitytests in cointegratedpanels”, *Review of Economics and Statistics*, No: 83, pp. 727-731.

Solarin, S. A., I. Ozturk, (2016), “The relationship between natural gas consumption and economic growth in OPEC members”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 58, 1348-1356.

Zahid, A. (2008) “Energy–GDP relationship: A causal analysis for the five countries of South Asia”, *Applied Econometrics and International Development*, 1, 167-180.

<http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/downloads.html> (Erişim: 09.08.2016)

<http://databank.worldbank.org/data/home.aspx> (Erişim: 07.08.2016)

An Overview on the Tend of Reading in the Process of Globalization

Aylin TAŞKIN¹, Mustafa Melkin ÖDER²

Abstract

One of the issues of globalization in recent years has become very important. Technological developments, economic, cultural and social changes in individuals, including a broad concept of globalization has different effects evaluated as. These effects are sometimes positive, sometimes negative in a way presents itself. In this study, it was tried to examine how the tendency of reading in the process of globalization was affected from this process. In the habit of reading in our country is low compared to similar countries is observed. However, the habit of reading, can be considered as one of the indicators of personal and social development. Which is one of the best habits that an individual can acquire to acquire the habit of reading the book, it may be possible with the development of a positive attitude towards reading. The level of culture and the individual's self-esteem increase, and to acquire the ability to speak effectively, with numerous benefits such as gaining speed in the exam thinking and capacity development of individuals has great significance for the habit of reading. In this study, firstly the concept of globalization examined it briefly, and then the tend of reading in our country with the globalization process, showing how they changed over the years are discussed.

Keywords: Globalization, a tendency to read, reading a book

JEL Codes: C10, C19

Küreselleşme Sürecinde Okuma Eğilimine Bir Bakış

Özet

Küreselleşme, son yıllarda üzerinde çok durulan konulardan biri haline gelmiştir. Teknolojik gelişmeleri, ekonomik, kültürel ve sosyal değişimleri de içine alan geniş bir kavram olarak değerlendirilen küreselleşmenin, bireyler üzerinde oluşturduğu farklı etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler kimi zaman olumlu yönde, kimi zamansa olumsuz yönde kendini göstermektedir. Bu çalışmada küreselleşme sürecinde okuma eğiliminin bu süreçten nasıl etkilendiği incelenmeye çalışılmıştır. Ülkemizde okuma alışkanlığının benzer ülkelere göre düşük olduğu görülmektedir. Oysa ki okuma alışkanlığı bireysel ve toplumsal gelişmenin

¹ Öğr.Gör., Balıkesir Üniversitesi, taskin.aylin@gmail.com

² Öğr.Gör., Balıkesir Üniversitesi, mstfoder@gmail.com

göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bireyin edinebileceği en iyi alışkanlıklardan olan kitap okuma alışkanlığının kazandırılması, okumaya karşı olumlu bir tutumun geliştirilmesiyle de mümkün olabilir. Kültür düzeyinin ve bireyin kendine olan güveninin artması, etkili konuşma yeteneği edinme, sınavlarda hız kazanma ve düşünme kapasitesini geliştirme gibi sayısız faydaları olan okuma alışkanlığının bireyler için önemi büyüktür. Bu çalışmada öncelikli olarak küreselleşme kavramı kısaca incelenmiş, sonrasında Türkiye’de okuma eğiliminin küreselleşme süreciyle birlikte yıllar itibariyle nasıl bir değişim gösterdiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, okuma eğilimi, kitap okuma

1. Giriş

Küreselleşme, globalleşmenin karşılığı olarak kullanılmaktadır (TDK, 2017). Sözlük anlamıyla, dünya çapında bir şeyler yapma politikası, süreci ya da eylemidir (Wolf, 2000: 2). Toplum yapısında meydana gelen gelişmeler; nüfusun farklılaşması, ekonomik dönüşüm, aile biçimleri ve yaşam tarzlarının değişmesi küreselleşmenin yol açtığı önemli değişim konularından sadece bazılarıdır (Balay, 2004: 62).

Gelişen teknoloji ile birlikte boş zamanları değerlendirme için sunulan etkinlikler nicelik olarak artarken, nitelik olarak da değişmiştir; en ucuz eğlence, bilgilenme ve boş zamanları değerlendirme aracı olarak görülen kitap, gazete, dergi gibi geleneksel kitle iletişim araçlarının yerini günümüzde televizyon, telefon, bilgisayar, VCD, DVD gibi araçlar almaya başlamıştır (Aksaçlıoğlu & Yılmaz, 2007: 5). Ayrıca gün geçtikçe internetin yerinin önemini arttırdığı da belirtilebilir. Bu süreçte özellikle, hızlanarak artacağı öngörülen teknolojik gelişmelerin en çok etkileyeceği alışkanlıklardan biri ise okuma olabilecektir (Aksaçlıoğlu & Yılmaz, 2007: 5).

Küreselleşme süreciyle birlikte ülkemizde okuma eğiliminin nasıl bir değişim gösterdiğini analiz etme amacını taşıyan bu çalışmada öncelikli olarak eğitim durumuna göre nüfusun dağılımı incelenmiş, daha sonra farklı sosyo - ekonomik özelliklere sahip örneklem grupları üzerinde okuma alışkanlığı ile ilgili yapılan çalışmalar analiz edilmiş ve son olarak da okuma eylemi ile doğrudan ilişkili olan bir takım istatistikî göstergelerden hareketle toplumun okuma eğilimi grafikler aracılığıyla gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

2. Okuma Kavramı ve Okumanın Önemi

Basit bir mesaj alma süreci olarak tanımlanan okuma, zaman ilerledikçe zihin faaliyetlerini de içeren ve büyük dil yapılarını kavrayarak beynin, öğrenmenin ve düşüncenin gelişimine katkı sağlayan bir olgu olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Bamberger, 1990: 1). Okuma, sadece sembolleri anlamlandırma süreci olarak görülmemekte öğrenme yollarından biri olarak kabul edilmektedir (Balcı, 2013: 2). Okuma, boş zamanları değerlendirmek, ekonomik, kültürel ve teknolojik gelişmeleri izlemek, yeni şeyler öğrenmek için yapılan bir etkinlik ya da ilgi olarak da tanımlanabilir (Aksaçlıoğlu & Yılmaz, 2007: 4). Okumak düşünmeyi, yorum yapmayı beraberinde getirmiştir (Ungan, 2008: 219). Okuma, bireyin dil kullanım becerisini artıran, daha derin düşünmesi ve dolayısıyla daha doğru kararlar alabilmesi için gereksinim duyulan önemli bir araçtır (Odabaş vd., 2008: 433).

Günümüzde okuma sadece bireysel bir yetenek olmanın ötesinde kişisel olgunluk göstergesi ve ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle ilgi kurularak değerlendirilmektedir (Balcı, 2013: 2). Okuma, değişim sürecinin yok edemediği, tam tersine sözü edilen değişim sürecine uyum sağlamanın bir aracı haline gelmektedir, güçlü bir insan etkinliği olmasına karşın, okuma alışkanlığı da diğer alışkanlıklar gibi, yaşanan değişim sürecinden olumlu, olumsuz ya da hem olumlu hem olumsuz biçimde etkilenebilmektedir (Aksaçlıoğlu & Yılmaz, 2007: 5).

3. Okuma Alışkanlığı

Bireyin kişiliğini geliştiren, düşünce dağarcığını zenginleştiren ve dolayısıyla onun toplumda daha iyi bir yer edinmesini sağlayan en önemli araç okuma alışkanlığıdır (Yılmaz Z.A., 2006: 2). Okuma alışkanlığı yaşam boyu öğrenmenin temelidir ve bireyin yaşam boyu öğrenen bir kişi olabilmesi için okuma eylemini ömür boyu düzenli olarak gerçekleştirmesi gerekmektedir. (Odabaş vd., 2008: 432). Bireylere okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak, bugün modern dünyanın en temel eğitimsel hedefleri arasındadır (Arıcı, 2008: 92). Güçlü bir okuma alışkanlığının bir topluma kazandıracak katkıları iki sınıf altında gruplandırılmaktadır (Phillip, 2005); okumanın bireylere kazandıracak mantıksal gelişim ve okuyan bireyin içinde bulunduğu sisteme sağlayacağı ekonomik büyümedir.

Bir toplumun ne düzeyde okuma alışkanlığına sahip olduğunu tespit edebilmek için iki göstergeden yararlanılabilir; bu göstergelerden ilki doğrudan okuma alışkanlığının ölçülmesi amacıyla çocuklar, gençler ve yetişkinler üzerinde ayrı ayrı ya da tümünde birden yapılan gözlem, görüşme veya anket uygulamasından elde edilen sonuçlardır (Odabaş vd., 2008: 439). Bu yöntemde hedef kitlenin okuma düzeyi daha önce yapılmış diğer çalışmalarla ya da okuma alışkanlığı konusunda oluşturulan standartlarla karşılaştırılarak tespit edilmeye çalışılır (Odabaş vd., 2008: 439).

Yaşam boyunca bireyin gelişimini destekleyen unsurlardan biri de kitaplardır (Gökçe vd., 2013: 22). Okuma alışkanlığı düzeyi Amerikan Kütüphanesi Derneğinin (American Library Association - ALA) standartlarına göre şu şekilde gruplara ayrılmaktadır (Sağlamtuğ, 1990: 13):

- Yılda 1 ile 5 kitap arasında okuyan kişiler az okuyan,
- Yılda 6 ile 20 kitap arasında okuyan kişiler orta düzeyde okuyan,
- Yılda 21 kitaptan fazla okuyanlar ise çok okuyan şeklinde ifade edilmektedir.

Türkiye’de ise ALA’nın ölçütlerinden yararlanılarak okuma alışkanlığı düzeyi (Yılmaz B., 2004: 116) şu şekilde ifade edilmiştir:

- Güçlü okuma alışkanlığı: Yılda 12 kitap veya fazla okuma,
- Orta düzey okuma alışkanlığı: Yılda 6- 11 kitap okuma,
- Zayıf okuma alışkanlığı: Yılda 1- 5 kitap okuma

Bir toplumun ne düzeyde okuma alışkanlığına sahip olduğunu tespit edebilmek için kullanılan ikinci yöntem ise okuma eylemi ile doğrudan ilişkili olan bir takım göstergelerden hareketle toplumun okuma düzeyini saptama olup; ülkede üretilen / satın alınan kitap, dergi ve gazete miktarı, kütüphane sayısı, kütüphane kullanım istatistikleri, kütüphanelerin sahip olduğu koleksiyon miktarı ve türü gibi bazı ölçütler bunlardan bazılarıdır (Odabaş vd., 2008: 439).

4. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Küreselleşme süreciyle birlikte Türkiye’de okuma eğiliminin nasıl bir değişim gösterdiğini analiz etme amacını taşıyan bu çalışmada istatistiki verilerden yararlanılarak elde edilen bulgular grafikler aracılığıyla gösterilmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmada öncelikli olarak ülkemizde eğitim durumuna göre nüfusun dağılımı incelenmiş, daha sonra farklı sosyo - ekonomik özelliklere sahip örneklem grupları üzerinde okuma alışkanlığı ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş, son olarak da okuma eylemi ile doğrudan ilişkili olan bir takım istatistiki göstergelerden hareketle toplumun okuma eğilimi grafikler aracılığıyla gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

5. Araştırmada Elde Edilen Bulgular

5.1. Eğitim Durumuna Göre Nüfusun Dağılımı

Ülkemizde eğitim durumuna göre nüfusun dağılımı Tablo 1’deki gibi gösterilebilir.

Tablo 1. Eğitim Durumuna Göre Nüfusun Dağılımı (15+ Yaş) (2009 – 2016)

Yıllar	Bilinmeyen	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen/ Okula Gitmeyen	İlkokul	İlköğretim / Ortaokul ve Dengi	Lise ve Dengi	Yüksek Öğretim
2009	2 962 823	4 645 638	3 222 987	18 523 823	9 120 747	10 379 231	4 695 581
2010	2 731 288	3 812 092	3 208 131	15 709 975	12 789 867	11 374 336	5 045 702
2011	1 946 146	3 163 396	3 493 589	15 333 800	13 778 727	11 883 336	6 019 445
2012	1 716 318	2 784 257	3 784 667	15 220 028	14 467 158	12 096 830	6 452 547
2013	1 683 918	2 643 712	3 829 953	14 994 232	14 788 241	12 085 335	7 393 717
2014	887 013	2 622 084	3 667 014	14 838 220	15 579 680	12 602 820	8 187 409
2015	554 580	2 583 951	3 467 309	14 937 011	15 616 415	12 990 847	9 149 566
2016	493 038	2 462 604	3 285 842	14 419 746	16 057 283	13 717 008	9 767 037

Kaynak: TÜİK 2009-2016 verilerinden yararlanılmıştır. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>
Erişim Tarihi: 13.10.2017

Tablo 1’de 2009 ve 2016 yılları arasında okuma yazma bilen ve bilmeyen kişi sayılarıyla birlikte mezun olunan okul türüne göre nüfusun dağılımı gösterilmektedir. 15 yaş ve üzeri nüfusu dikkate alan bu verilere göre ülkemizde 2009 yılında okur - yazarlık veya eğitim durumu bilinmeyen 2 962 823 kişi, okuma yazma bilen ancak okula gitmeyen 3 222 987 kişi, ilköğretim mezunu 18 523 823 kişi, ilköğretim, ortaokul ve dengi okul mezunu 9 120 747 kişi, lise ve

dengi okul mezunu 10 379 231 kişi, yüksek öğretimden mezun olanların sayısı 4 695 581 kişi iken okuma - yazma bilmeyen kişi sayısının 4 645 638 olduğu görülmüştür. Tablo 2’de de 2009 ve 2016 yılları arasında okuma yazma bilme durumunun mezuniyet türüne göre yüzde dağılımı gösterilmektedir. Buna göre 15 yaş ve üzeri nüfusu kapsayan bu istatistiki verilerde nüfusun % 8,68’nin okuma – yazma bilmediği, %6,02’ sinin okuma – yazma bilen / okula gitmediği, %34,59’nun ilkokul mezunu, %17,03 ’nün ilköğretim / ortaokul ve dengi okul mezunu olduğu, %19,38’nin lise ve dengi okul, %8,77’ sinin yüksek öğretim mezunu olduğu ve nüfusun %5,53’nün mezuniyet ya da okur – yazarlık durumunun belirlenemediği ortaya çıkmıştır. 2016 yılına gelinceye kadar geçen 7 yıllık süreçte ise okuma – yazma bilmeyenlerin sayısında ve nüfusa göre oranında önemli bir azalmanın olduğu görülür. Okuma – yazma bilmeyenlerin sayısı 2 462 604 kişiye düşerken bunun oransal değerinin ise %4,09’a indiği belirlenebilir. Okur – yazarlık ya da eğitim durumu belirlenemeyen nüfusun sayısında da önemli bir azalma görülür. Bu sayının 493 038’e indiği, oransal olarak da %0,82 olarak azaldığı ifade edilebilir. TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanan Tablo 1 ve Tablo 2 verilerine göre 2009 – 2016 döneminde okuma – yazma bilen / okula gitmeyenler ile ilkokul mezunlarının sayıları ve nüfusa olan oranlarında bir azalma olduğu gözlemlenebilir. Bunun tersine ilköğretim, ortaokul, lise ve dengi okul mezunları ile yüksek öğretim mezunlarının sayılarında ve nüfusa göre oranlarında ise bir artış vardır. Burada etkili olan faktörün, devlet tarafından yürütülen eğitim politikaları olduğu belirtilebilir. Buradaki en büyük artışın yüksek öğretim mezuniyeti alanında olduğu görülür. Tablo 1’e bakılacak olursa yüksek öğretim mezunlarının sayısının 9.767.037’ye ve Tablo 2’de de nüfusa göre oranının %16,22’ye çıktığı görülebilir. Öte yandan yıllar itibariyle okuma-yazma bilmeyen kişi sayısında azalmasına olmasına karşılık, %4’lük bir bölümün halen okuma - yazma bilmediği istatistiki bir veri olarak ortaya çıkmaktadır.

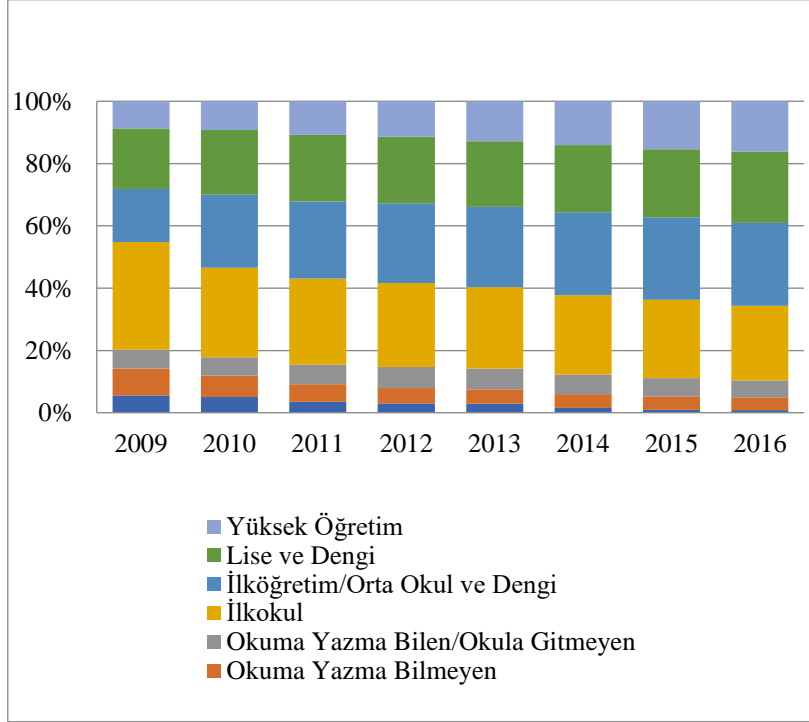
Tablo 2. Eğitim Durumuna Göre Nüfusun Yüzde Dağılımı (15+ Yaş) (2009 – 2016)

Yıllar	Bilinmeyen %	Okuma Yazma Bilmeyen %	Okuma Yazma Bilen / Okula Gitmeyen %	İlkokul %	İlköğretim / Ortaokul ve Dengi %	Lise ve Dengi %	Yüksek Öğretim %
2009	5,53	8,68	6,02	34,59	17,03	19,38	8,77
2010	5,00	6,97	5,87	28,74	23,39	20,80	9,23
2011	3,50	5,69	6,28	27,57	24,77	21,37	10,82
2012	3,04	4,93	6,70	26,93	25,60	21,40	11,42
2013	2,93	4,60	6,67	26,11	25,75	21,05	12,88
2014	1,52	4,49	6,28	25,41	26,68	21,59	14,02
2015	0,94	4,36	5,85	25,19	26,33	21,91	15,43
2016	0,82	4,09	5,46	23,95	26,67	22,78	16,22

Kaynak: TÜİK 2009-2016 verilerinden yararlanılmıştır, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr> Erişim Tarihi: 13.10.2017

Grafik 1’de ise eğitim durumuna göre nüfusun dağılımı ile ilgili sayısal veriler grafik olarak gösterilmiştir.

Grafik 1. Eğitim Durumuna Göre Nüfusun Dağılım Grafiği (15+ Yaş) (2009 – 2016)

Kaynak: TÜİK 2009-2016 verilerinden yararlanılmıştır, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr> Erişim Tarihi: 13.10.2017

Grafik 1’de de görüleceği üzere istatistiki olarak okur – yazarlık veya eğitim durumu bilinmeyenler ile okuma – yazma bilmeyenlerin oranı yıllar geçtikçe azalmış, aynı şekilde yıllar içerisinde eğitim sistemindeki değişikliklerle ilköğretim eğitiminin süre, içerik ve isim olarak değişmesiyle ilköğretim mezunlarının oranında bir azalma meydana gelirken ilköğretim, ortaöğretim, lise ve dengi okullar ile yüksek öğretim mezunları grafikte daha geniş bir alan kaplamaya başlamıştır.

5.2. Okuma Alışkanlığının Göstergeleri - I

Türkiye’de farklı örneklem gruplarıyla okuma alışkanlığıyla ilgili yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde ülkemizde üniversite düzeyinden ilköğretim düzeyine dek okuma alışkanlığının yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Yalınkılıç ve Ülper’ in (2011), ilköğretim öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada ilköğretim öğrencilerinin okuma alışkanlık düzeylerinin beklenenin çok altında olduğu, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri ile yapılan bir çalışmada (Ersoy, 2007), öğrencilerin üçte ikisinin yeterince kitap okumadıklarını, ama hemen hemen tamamının mesleki açıdan da okuma alışkanlığına sahip

olmaları gerektiğini düşündükleri, Saracaloğlu vd.'nin (2009) Eğitim Fakültesi Öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının okuma ilgilerinin orta düzeyde bulunduğu, Arslan vd.'nin (2009) Spor Bilimleri ve Teknolojisi Öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre kitap okumaya ilişkin daha olumlu tutuma sahip oldukları, Yılmaz vd.'nin (2009) Tıp Fakültesi ve Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin zayıf bir okuma alışkanlığına sahip oldukları, Duran ve Sezgin'in (2012) ilköğretim öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun okuma alışkanlığına sahip olmadıkları, orta ve alt düzeyde okuyucu oldukları, Karadeniz ve Yılmaz'ın (2017) kütüphanecilerin okuma alışkanlığını araştırdıkları çalışmalarında ise kütüphanecilerin orta düzeyde kitap okuma alışkanlığına sahip oldukları elde edilen bulgulardandır.

Ayrıca Ungan (2008) okuma alışkanlığının kültürel altyapısını incelemiş olduğu çalışmasında toplumun kitap okumama sebeplerinin etmenlerini belirlemeye çalışmış, Ülper (2011) ise, okumaya güdüleyici etmenleri incelediği çalışmasında öğretmen, aile, arkadaş ve benzeri faktörlerin öğrencilerde okuma isteği uyandırma açısından belirleyici bir etkisi olduğunu bulgulamıştır. Ortaş (2014), Türkiye ve Dünyada Kitap Okuma Değerlerini incelediği çalışmasında ise kitap okuma konusunda arzulanan düzeyde olmadığını vurgulamıştır.

5.2. Okuma Alışkanlığının Göstergeleri - II

5.2.1. Okuma Alışkanlığının Göstergeleri - II - ISBN Verileri

Ülkemizdeki kitap, e-kitap vb. konusundaki değişim Uluslararası Standart Kitap Numarası (ISBN) aracılığıyla yıllar itibariyle Tablo 3'teki gibi açıklanabilir. ISBN (Uluslararası Standart Kitap Numarası) dünyanın neresinde yayımlanırsa yayımlansın, bibliyografik künyesi belirli tek bir materyali [kitap, e-kitap, (eğitim amaçlı yayınlanan) CD, DVD, VCD, yazılım vb.] temsil eden 5 küme altında 13 rakamdan oluşan uluslararası bir numaralama sistemidir (<http://www.kygm.gov.tr/TR,132525/isbn-nedir.html> Erişim tarihi: 14.10.2017).

Tablo 3. Materyalin Türüne Göre Yayın Sayısı (2008 - 2016)

YILLAR	TOPLAM	KİTAP	E-KİTAP	DİĞER*
2008	32 339	31 760	399	180
2009	31 286	30 560	581	110
2010	35 767	34 857	635	275
2011	41 386	39 247	1 295	844
2012	42 626	39 367	2 928	331
2013	47 352	42 655	4 280	417
2014	50 752	44 613	5 728	411

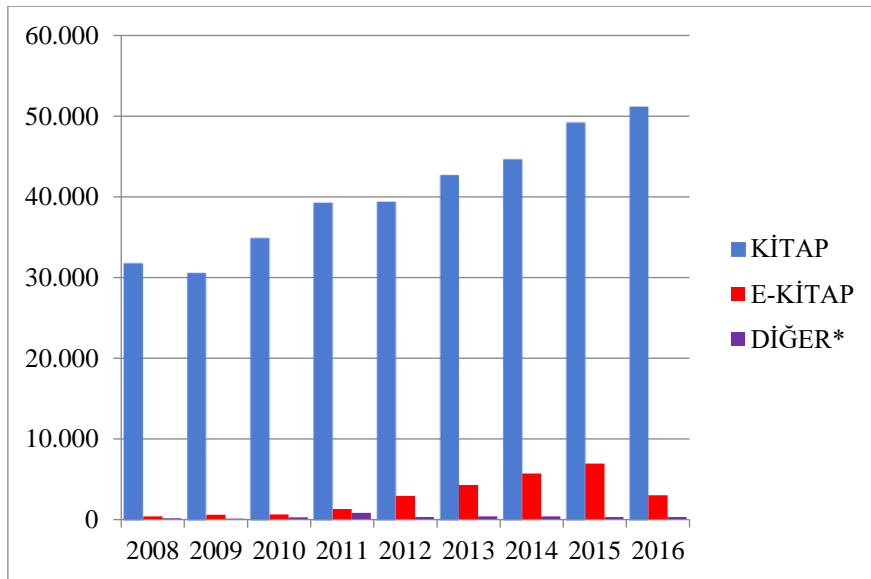
2015	56 414	49 148	6 928	338
2016	54 446	51 113	3 022	311

Kaynak: TÜİK 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1086 Erişim Tarihi: 13.10.2017

* Kaset, sesli kitap, CD-DVD, eğitici belgesel, film ve video (eğitim amaçlı), mikroform, kağıt üzerinde müzik, bilgisayar programları (eğitim amaçlı) braille, eğitim kartları, ayrı basım, eğitim kitleri, tezler, posterler ve harita

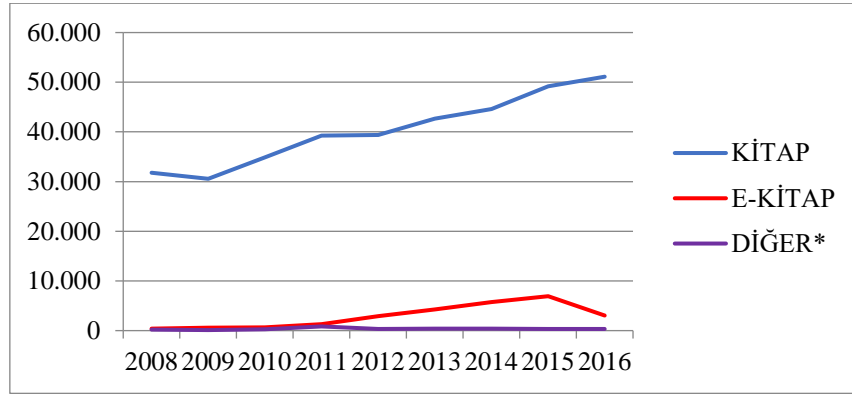
Tablo 3'e göre 2008 yılında Türkiye'de 31 760'ı kitap, 399'u e-kitap, 180'i kaset, sesli kitap, CD-DVD, eğitici belgesel, film ve video (eğitim amaçlı), mikroform, kağıt üzerinde müzik, bilgisayar programları (eğitim amaçlı) braille, eğitim kartları, ayrı basım, eğitim kitleri, tezler, posterler ve harita şeklinde diğer kitap olarak ifade edilen olmak üzere toplam 32 339 basılı materyal ISBN numarası almıştır. 2009 yılında ülkemizde yayımlanan materyallerde sayısal olarak bir düşüşün yaşandığı, bu sayının 2008 yılına göre % 3,3 azaldığı, sonraki yıllarda ise yayımlanan kitap, elektronik kitap ve diğerleri sayısındaki artış 2016 yılına kadar süreklilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Tablo 3'teki materyal türüne göre yayın sayılarına bakıldığında kitap sayısının 51 113'e, e-kitap sayısının 3 022'ye ve diğer basılı materyal olarak ifade edilen yayınların 311'e, toplamda ise 54 446'ya yükseldiği anlaşılmaktadır.

Grafik 2. Materyalin Türüne Göre Yayın Sayısı (2008 - 2016)

Kaynak: TÜİK 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1086 Erişim Tarihi: 13.10.2017

Grafik 3. Materyalin Türüne Göre Yayın Sayısı (2008 - 2016)

Kaynak: TÜİK 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1086
Erişim Tarihi: 13.10.2017

Grafik 2 ve Grafik 3'e göre ülkemizde 2016 yılında ise 2015 yılına göre materyalin türüne göre yayın sayısında toplamda %3,5'lik bir düşüş olduğu görülmektedir, web tabanlı elektronik kitaplardaki düşüş ise %57,8'dir

5.2.2. Okuma Alışkanlığının Göstergeleri - II - Kişi Başına Düşen Kitap Sayısı

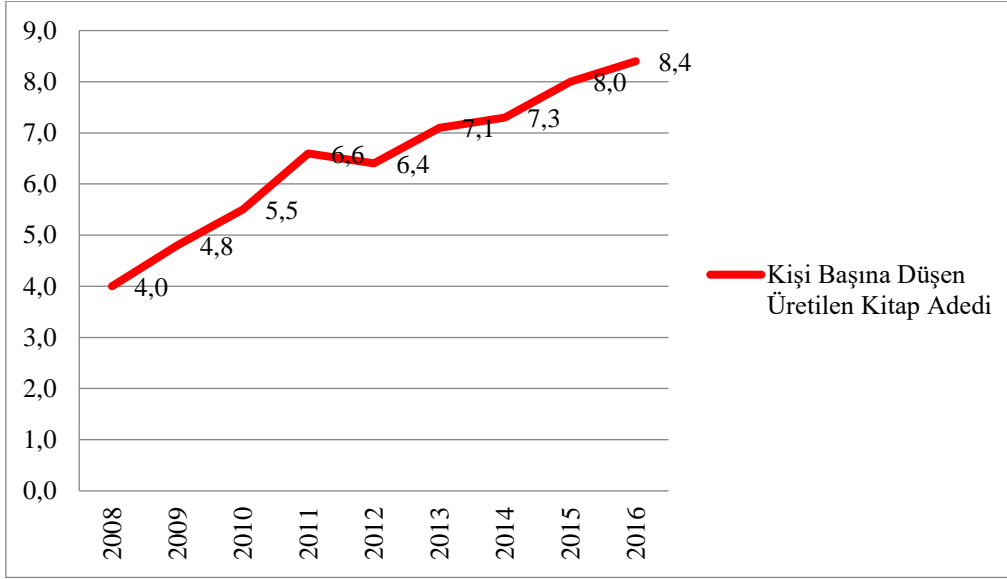
Türkiye Yayıncılar Birliği'nin hazırlamış olduğu Kitap Pazarı Raporu'na göre ise 2008 - 2016 yılları arasında Türkiye'de kişi başına düşen kitap sayısı Tablo 4 ve Grafik 4'teki gibi açıklanabilir. Tablo 4'e göre Türkiye'de 2008 yılında kişi başına düşen kitap adedi 4 iken, 2009 yılında bu sayının 4,8'e çıktığı, 2010 yılında 5,5 olduğu, 2011 yılında 6,6'ya yükseldiği, 2012 yılında 6,4'e düştüğü, ancak 2013 yılında ise artarak 7,1 olduğu, 2014 yılında da 7,3 ile artış gösterdiği, 2015 yılında 8'e yükseldiği ve 2016 yılında ise 8,4 ile en yüksek değere çıktığı görülmektedir.

Tablo 4. Kişi Başına Düşen Kitap Adedi (2008-2016)

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kişi Başına Düşen Kitap Adedi	4	4,8	5,5	6,6	6,4	7,1	7,3	8	8,4

Kaynak: Türkiye Yayıncılar Birliği 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, <http://turkyaybir.org.tr/yayinlar/turkiye-kitap-pazari-raporlari/#.WeEG4mh-rIW> Erişim Tarihi: 08.10.2017

Grafik 4. Kişi Başına Düşen Kitap Adedi Grafiği (2008-2016)

Kaynak: Türkiye Yayıncılar Birliği 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, <http://turkyaybir.org.tr/yayinlar/turkiye-kitap-pazari-raporlari/#.WeEG4mh-rIW> Erişim Tarihi: 08.10.2017

Tablo 4. ve Grafik 4'teki kişi başına düşen kitap adedi verilerine göre ülkemizde geçmiş yıllara göre karşılaştırma yapıldığında zamanla kişi başına düşen kitap sayısında artışın olduğu anlaşılmakta, 2008 yılında kişi başına düşen kitap sayısı 4 iken 2016 yılı itibariyle ise kişi başına düşen kitap sayısının 8,4 olduğu görülmektedir.

5.2.3. Okuma Alışkanlığının Göstergeleri - II - Gazete ve Dergi Verileri

Bir toplumun ne düzeyde okuma alışkanlığına sahip olduğunu açıklayabilmek için yararlanılabilecek bir başka gösterge de o ülkede basılan gazete ve dergi miktarıdır (Odabaş vd., 2008). Tablo 5 ve Grafik 5'te 2008 ve 2016 yılları arasında Türkiye'de basılan gazete ve dergilerdeki değişim yazılı medya istatistikleri aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

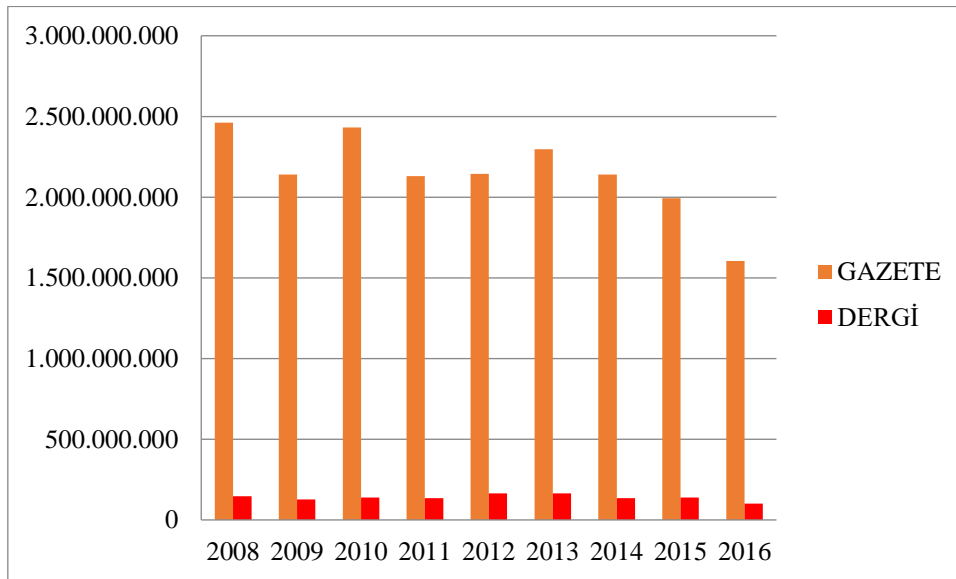
Yazılı medya, en genel tanımı ile kitlelerle iletişimi sağlayan gazete ve dergiler gibi yazılı basın yayın organlarının tümünü kapsayan ortak addır (TUIK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1894>). Tablo 5 incelendiğinde Türkiye'de 2008 yılında 2 460 965'i gazete, 145 989 473' ü dergi olmak üzere toplam 2 606 954 880 adet yazılı medya aracının yayımlandığı, 2016 yılına gelindiğinde ise bu sayının gazetede 1 603 803 420' ye dergide ise 101 421 844' e düştüğü görülür. Bu düşüşü Grafik 5 üzerinden gözlemlemek de mümkündür. Zira Grafik 5'e bakıldığında 2008 – 2016 sürecinde gazete sayılarında dalgalanmalı olarak, dergilerde ise düzenli bir şekilde azalma olduğu izlenebilir. Söz konusu yazılı medya araçlarının sayısal olarak azalmasının nedeni olarak, gazete ve dergiler aracılığı ile sunulan haber, magazin, spor, reklam, ilan ve benzeri medya işlevlerinin daha çok internet ortamına taşınması ve bunlara ulaşımın daha kolay hale getirilmesi gösterilebilir.

Tablo 5. Yazılı Medya İstatistikleri (2008 - 2016)

Yıllar	TOPLAM	GAZETE	DERGİ
2008	2 606 954 880	2 460 965 407	145 989 473
2009	2 266 917 287	2 139 969 919	126 947 368
2010	2 571 694 304	2 432 181 300	139 513 004
2011	2 265 538 153	2 130 183 241	135 354 912
2012	2 308 507 847	2 143 479 869	165 027 978
2013	2 461 783 909	2 296 382 004	165 401 905
2014	2 274 530 479	2 140 621 401	133 909 078
2015	2 132 242 338	1 993 576 561	138 665 777
2016	1 705 225 264	1 603 803 420	101 421 844

Kaynak: TÜİK 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır., <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24673> Erişim Tarihi: 08.10.2017

Grafik 5. Yazılı Medya İstatistikleri Grafiği (2008 - 2016)

Kaynak: TÜİK 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24673> Erişim Tarihi: 08.10.2017

5.2.4. Okuma Alışkanlığının Göstergeleri - II - Kütüphane Verileri

Kitap okuma alışkanlığının kazandırılmasında ve yaygınlaştırılmasında etkili bir araç olarak kullanılan kütüphane ve kütüphane kullanıcı sayıları ile ilgili ülkemize ait veriler ise Tablo 6'da gösterilmektedir. 2008 yılında Türkiye' de 1 156 olan halk kütüphanesi sayısı 2009

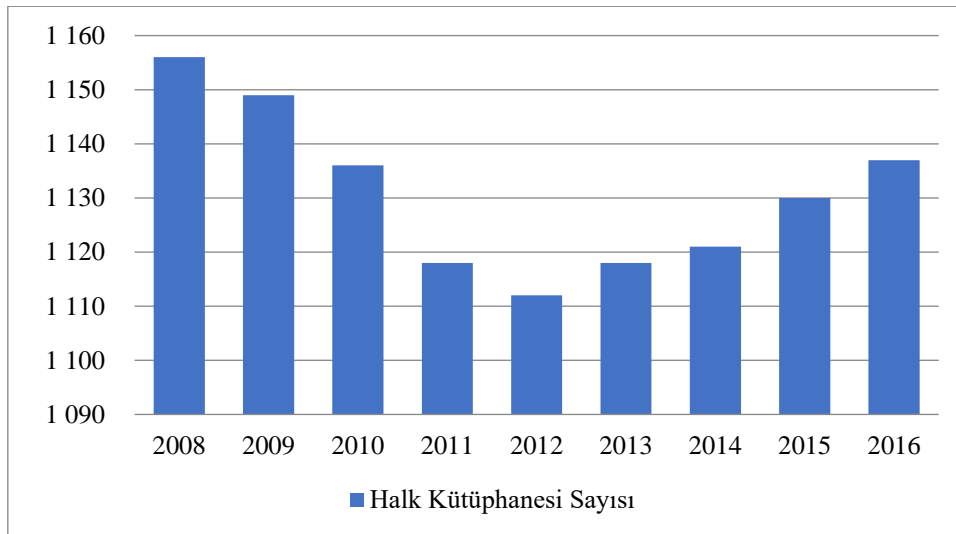
yılında 1 149'a, 2010 yılında 1 136'ya, 2011 yılında 1 118'e, 2012 yılında 1 112'ye düşmüş, 2013 yılında 1 118'e, 2014 yılında 1 121'e, 2015 yılında 1 130'a ve 2016 yılında ise artarak 1 137 olduğu anlaşılmaktadır. Grafik 6'da da görüleceği üzere kütüphane sayısının yıllar itibarıyla dalgalı bir değişim gösterdiği ifade edilebilir. Aynı şekilde kütüphane kullanıcı sayılarının yer aldığı Tablo 6'ya göre de 2008 yılında 19 034 750 olan halk kütüphanesi kullanıcı sayısının 2016 yılında 23 266 599'a yükseldiği, ancak bu artışın da Grafik 7'de görüleceği üzere, yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlediği ifade edilebilir.

Tablo 6. Halk Kütüphanesi Sayısı ve Kullanıcı Sayısı (2008 - 2016)

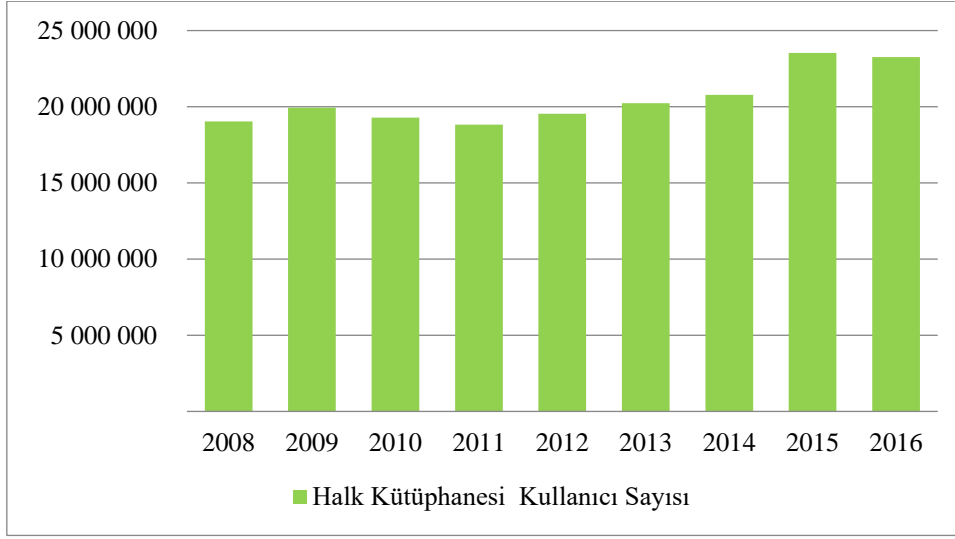
Yıllar	Halk Kütüphanesi Sayısı	Halk Kütüphanesi Kullanıcı Sayısı
2008	1 156	19 034 750
2009	1 149	19 929 836
2010	1 136	19 280 441
2011	1 118	18 826 715
2012	1 112	19 545 940
2013	1 118	20 232 069
2014	1 121	20 787 765
2015	1 130	23 529 016
2016	1 137	23 266 599

Kaynak: TÜİK 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi: 12.10.2017

Grafik 6. Halk Kütüphanesi Sayısı (2008 - 2016)

Kaynak: TÜİK 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi: 12.10.2017

Grafik 7. Halk Kütüphanesi Kullanıcı Sayısı (2008 - 2016)

Kaynak: TUİK 2008-2016 verilerinden yararlanılmıştır, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi: 12.10.2017

6. Sonuç

Okuma, çağdaş olmanın da ölçütlerinden birisidir. Çağdaş, yaratıcı, yapıcı ve özgür düşünceye sahip, üretken, eleştirel bakan bireylerden oluşan bir toplum olmak ancak okuma bilinci aşlanmış bireylerle mümkündür. Çünkü toplumun gelişmeler ve değişimlere uyum sağlaması, okuma bilincinin oluşturulması ile söz konusudur (Bircan ve Tekin, 1986: 393).

Okuma eğiliminin düzeyini belirlemeye yönelik olarak kullanılan ölçütlerden biri olan kişi başına düşen kitap sayısına bakıldığında, Türkiye’de 2008 - 2016 yılları arasında kişi başına düşen kitap sayısı 2008 yılında 4 iken bu sayı 2016 yılında 8,4’e yükselmiştir.

Küreselleşme sürecinde okuma eğilimini analiz etme amacını taşıyan bu araştırmada ülkemizde yıllar itibariyle üretilen ve kişi başına düşen kitap miktarında artış olmasına karşılık, farklı sosyo - ekonomik gruplar üzerinde yapılan birçok çalışmada okuma alışkanlığının yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür.

Başta internet olmak üzere birçok teknolojik iletişim aracının yoğun bir şekilde kullanıldığı günümüzde okuma alışkanlığının azalmış olması şaşırtıcı bir sonuç değildir. İnsanların zamanla yarıştığı toplumumuzda bilgiye en kısa sürede ulaştıracak araçların tercih edilmesi kitap okuma alışkanlığının yavaş yavaş kaybolmasına neden olmaktadır (Arslan vd., 2009: 121). Yılmaz vd.’nin (2009) üniversite öğrencileri ile yapmış oldukları çalışma kapsamında öğrencilerin, bilgisayar kullanmaları ve TV izlemelerinin okuma alışkanlıklarını azaltarak olumsuz bir biçimde etkilediğini düşündükleri elde edilen bulgulardandır.

Bir toplumun ne düzeyde okuma alışkanlığına sahip olduğunu açıklayabilmek için değerlendirilen yazılı medya istatistiklerine göre ülkemizde yıllar itibariyle basılan gazete ve dergi miktarında bir azalmanın olduğu, ayrıca yayınlanan elektronik kitap miktarında da 2016 yılında 2015 yılına göre yarı yarıya bir düşüşün olduğu görülmüştür. Ancak dünyadaki değişim incelendiğinde İngiltere pazarında da durum benzer bir şekilde olduğu ve 2016 yılında 2015 yılına göre e-kitap satışlarında yüzde 17 civarında düşmenin olduğu anlaşılmıştır (PA, 2017).

Oysa ki, bireylerin ve toplumların gelişmişlik düzeyi, kendilerini geliştirmelerine bağlıdır (Ortaş, 2014: 324). Küreselleşme süreci ile birlikte, her ülkenin sadece seçkin bir kesimini eğitmenin çıkar yol olmadığı, kalkınma için halkın tabanına kadar ulaşan bir eğitim sistemi ile kitlesel olarak yetişmiş nitelikli nüfusa ihtiyaç olduğu gerçeği kavranılmıştır (Balay, 2004: 64).

Bu çalışmada da ülkemizdeki eğitim durumu nüfusa göre analiz edildiğinde 2009 - 2016 yılları itibarıyla okuma yazma bilmeyenlerin oranı %8,68' den %4,09' a düşerken ilköğretim - ortaokul mezunu %17,03'den %26,67'ye, lise mezunu %19,38'den %22,78'e, yükseköğretim mezunu %8,77'den %16,22'ye yükseldiği görülmüştür.

Küreselleşme süreci ile birlikte teknoloji ve iletişim koşullarındaki gelişmeler, toplumlarda okuma oranının azalmasına neden olmuş olabilir, fakat okumanın önemi azalmamış aksine artmıştır (Coşkun, 2002: 235). Daha sağlıklı bir toplum oluşturmak amacıyla bütün bireyler için gerekli olan okuma alışkanlığı, her eğitim düzeyinde olduğu kadar üniversite öğrencileri açısından daha da önem kazanmaktadır (Yılmaz vd. 2009). Dolayısıyla öğrencileri okumaya motive etmek gerekmektedir (Ülper, 2011). Örneğin; arkadaşlarla gerçekleştirilen kitap paylaşımının güdüleyici bir etkisi vardır (Baker, 2003).

Üniversitelerde öğretim elemanlarının yönlendirmeleri, ilköğretim düzeyinde öğretmenlerin teşviki, daha öncesinde “okuma alışkanlığı ailede başlar” deyişinden hareketle anne ve babaların motive edici ve örnek davranışlarıyla kitap okuma alışkanlığının kazandırılması yönünde çaba sarf edilmesi ile daha çağdaş bireylerin yetişmesine olanak sağlanabilir.

Kaynakça

Aksaçlıoğlu, A.G. & Yılmaz, B. (2007). Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıkları üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(1), 3-28.

ALA (1978). *Book reading and library usage: a study of habits and perceptions*. New Jersey: Gallup.

Arıcı, A. F. (2008). Okumayı Niye Sevmiyoruz? Üniversite Öğrencileri ile Mülakatlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 91-100.

Arslan, Y., & Çelik, Z., Çelik, E. (2009). Üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(26), 113-124.

Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 61-82.

Balcı A. (2013), *Okuma ve Anlama Eğitimi*, 1.Baskı, Ankara, Pegem Akademi.

Bamberger, R. (1990). *Okuma alışkanlığını geliştirme*. (B. Çapar, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Baker, L. (2003). The role of parents in motivating struggling readers. *Reading & Writing Quarterly*, 19, 87-106.

Bircan, I. ve Tekin, M. (1986). Türkiye’de okuma alışkanlığının azalması sorunu ve çözüm yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi XXII(1)*, 393-410. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/511/6332.pdf>, Erişim Tarihi: 11.10.2017

Coşkun, E. (2002). Okumanın hayatımızdaki yeri ve okuma sürecinin oluşumu. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 11(11), 231-244.

Duran, E., & Sezgin, B. (2012). İlköğretim 4 ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıklarının ve İlgilerinin Belirlenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 7(4). 1649-1662.

Ersoy, A. (2007). Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü son sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları. *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu*, 24-26. http://www.bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/dosyalar/bildiri_kitap2007.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2017)

Gökçe, E., Erdem, A., Papak, F., Akman, H., Özkösem, V., & Tuzman, B. (2013). A sample application in the development of reading habits: I am Reading-I am Learning Project. *Journal of Education*, (3), 21-34.

Karadeniz, Ş., & Yılmaz, B. (2017). Ankara'daki Halk Kütüphanecilerinin Okuma Alışkanlığı Üzerine Bir Araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 31(2), 223-244.

Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, <http://www.kygm.gov.tr/TR,132525/isbn-nedir.html> Erişim tarihi: 14.10.2017

Odabaş, H., Odabaş, Z.Y. ve Polat C. (2008). Üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlığı: Ankara Üniversitesi örneği. *Bilgi Dünyası*, 9 (2), 431-465.

Ortaş İ. (2014). Türkiye ve Dünyada Kitap Okuma Değerlerinin Karşılaştırması ve Sosyal Yaşamımıza Etkileri *Türk Kütüphaneciliği* 28, 3, 323-337.

PA -The Publishers Association. <https://www.publishers.org.uk/media-centre/pa-in-the-news/2017/> Erişim Tarihi: 12.10.2017

Phillip, A. (2005). The Reading habit – A missing link between literacy and libraries. <http://www.pngbuai.com/000general/libraries/literacy-services/READRAB.pdf> Erişim Tarihi: 08.10.2017

Sağlamtunç, T. (1990). Türkiye'de Üniversite Kütüphanecilik Bölümlerinin 4. Sınıf Öğrencilerinin Özgür (Boş) Zaman Dışı Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 4(1), 3-21.

Saracaloğlu, A. S., Yenice, N., & Karasakaloğlu, N. (2009). Öğretmen Adaylarının İletişim ve Problem Çözme Becerileri İle Okuma İlgisi ve Alışkanlıkları Arasındaki İlişki. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2). 67-185.

Türk Dil Kurumu (TDK), Küreselleşme, <http://www.tdk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 08.10.2017

TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr> Erişim Tarihi: 13.10.2017

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1086, Erişim Tarihi: 13.10.2017

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24673>, Erişim Tarihi: 08.10.2017

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1894>, Erişim Tarihi: 08.10.2017

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 12.10.2017

TÜRKİYE YAYINCILAR BİRLİĞİ, TÜRKİYE KİTAP PAZARI RAPORLARI,
HTTP://TURKYAYBIR.ORG.TR/YAYINLAR/TURKIYE-KITAP-PAZARI-
RAPORLARI/#.WEEG4MH-RIW ERIŞİM TARİHI: 08.10.2017

Ungan, S. (2008). Okuma alışkanlığımızın kültürel altyapısı. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 218-228.

Ülper, H. (2011). Öğrenci açısından okumaya güdüleyici etmenler. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(2), 941-960.

Wolf Jr, C. (2000). Globalization: Meaning and measurement. Critical Review, 14(1), 1-10.

Yalınkılıç, K., Ülper, H. (2011). İlköğretim 6-7-8. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlık Düzeyleri, Samsun Sempozyumu, 13-16 Ekim 2011.

Yılmaz, B. (2004). Öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarında ebeveynlerin duyarlılığı. Bilgi Dünyası, 5 (2), 115-136.

Yılmaz, B., Köse, E., & Korkut, Ş. (2009). Hacettepe Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi öğrencilerinin okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. Türk Kütüphaneciliği, 23(1), 22-51.

Yılmaz, Z. A. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının okuma alışkanlığı. İlköğretim online, 5(1). 1-6.

Consideration of Maker Movement in The Perspective of Sustainability

Hatice S. KESDİ¹, N. Başar KESDİ²

Abstract

Developments in technology literature make several facilities possible while transforming social context and physical capabilities. Particularly these developments in production methods make the basic handmade production mechanical and at last gives its place to technological devices and materials. The impacts of technology on society can be observed related to these development as “Maker” movement which is the main object of this study. The aim of this study is to investigate foundations and the context of this movement till today and to make an inquiry in terms of sustainability. The emphasis will be on the sustainability principles as reference point.

Keywords: Maker movement, new production methods, sustainability.

JEL Codes: D20, D24, Q56

Maker Hareketine **Sürdürülebilirlik Perspektifinden Bir Değerlendirme**

Özet

Teknoloji literatüründe yaşanan gelişmeler sosyal ve fiziki koşulları dönüştürürken bir çok imkanı geçerli kılmıştır. Özellikle üretim teknolojilerini yakından ilgilendiren bu gelişmeler ilk insanoğlunda el ile yapılan üretimi gittikçe mekanikleştirmeye en son gelinen noktada da bu görevi teknolojik ayağlara ve malzemelere devretmiştir. Bu anlamda teknoloji ve sosyal yapının ayrılmaz bütünlüğünü vurgularken bu gelişmelerle birlikte sosyal yapıda da değişimler olduğunu söylemiş oluruz. Bu anlamda her iki gelişmeyi de bünyesinde barındıran “Maker” hareketi çalışmanın başlıca nesnesi olmuştur. Bu akımın çıkış noktası ve temelleri araştırılarak bugün geldiği nokta sürdürülebilirlik perspektifinden tartışılacaktır. Sürdürülebilir tasarımda vurgulanan noktalar bu tartışmada başlıca yol göstericiler olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Maker hareketi, yeni üretim biçimleri, sürdürülebilirlik.

¹ Arş. Gör, Gazi Üniversitesi, haticesaydin@gazi.edu.tr

² Ortadoğu Teknik Üniversitesi, nbkesdi@gmail.com

1. Giriş

Teknoloji literatüründe yaşanan gelişmeler sosyal ve fiziki koşulları dönüştürürken bir çok imkanı geçerli kılmıştır. Özellikle üretim teknolojilerini yakından ilgilendiren bu gelişmeler ilk insanoğlunda el ile yapılan üretimi gittikçe mekanikleştirmeye en son gelinen noktada da bu görevi teknolojik aytılara ve malzemelere devretmiştir. Bu anlamda teknoloji ve sosyal yapının ayrılmaz bütünlüğünü vurgularken bu gelişmelerle birlikte sosyal yapıda da değişimler olduğunu söylemiş oluruz. Bu anlamda her iki gelişmeyi de bünyesinde barındıran “Maker” hareketi çalışmanın başlıca nesnesi olmuştur. Bu akımın çıkış noktası ve temelleri araştırılarak bugün geldiği nokta sürdürülebilirlik perspektifinden tartışılacaktır. Sürdürülebilir tasarımda vurgulanan noktalar bu tartışmada başlıca yol göstericiler olacaktır.

2. “Maker” Hareketi

Maker akımı ilke olarak “Do it yourself (Kendin yap)” akımına temellenir. “Do it yourself” akımı savaş ve kıtlıklar ile ortaya çıkmış olup farklı dönemlerde farklı anlamlar yüklenmiş farklı özneler yaratmıştır. İlk olarak savaşın etkileri olan emek ve maddi kaynak azlığı ile birebir ilişkilendirilen akım zaman zaman hobi olarak gerçekleştirilen bir aktivite halinde zaman zaman da kendini ifade etme yöntemi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu farklılıklar karşısında Paul Atkinson (2006) bu akımı şu şekilde kategorilendirmiştir:

Proaktif DIY: Bireyin kendi yönelimi ile hâlihazırda var olan malzemeler ya da hammaddeleri deneyimleyerek geçirdiği yaratım sürecidir.

Reaktif DIY: Hobi ve el yapımı süreçlerini içeren bu kategori daha önceden yapılandırılmış parçaların biraraya getirilmesi esasına dayanır. Boş zaman ve kişisel zevk için yapılmaktadır.

Temel DIY: Bu kategori profesyonel emek eksikliğinden kaynaklanan ekonomik gereklilik kapsamında gerçekleştirilen ev bakım aktiviteleridir.

Yaşam Tarzı DIY: Bu kategori de ev bakım aktivitelerini içerir ancak buradaki temel itki ekonomik gereklilikten ziyade tüketime yöneliktir.

Her bir kategoride farklılaşan amaçlar farklı araçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Temelleri Viktoryan ve Edwardyan zamanlarına kadar uzadığı iddia edilen bu akım, 1. Dünya Savaşı ile birlikte sadece işçi sınıfına dair bir gereklilik olmaktan çıkmış savaşın etkileri bu aktiviteyi herkes için bir gereklilik haline getirmiştir (Atkinson, 2006). Savaş sonrası medyadaki reklamlar ile çok sık vurgulanan ev kavramı bu akımda da kendine yer bulmuş “ev bakımı ve onarımı” gibi bir alan ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda akım özünden kopmamış hâlihazırda var olan araçlar ile geri dönüşüm ve para biriktirerek sürdürülebilirliği sağlamayı ve ev ekonomisine katkıda bulunmayı gözetmiştir (Atkinson, 2006). Ancak boş zaman aktivitesi olarak değerlendirilip ve hobi amacı güdüldüğü anda akımın yörüngesi değişmeye başlamıştır. Bu anlamda hâlihazırda var olan malzemelerden ziyade hâkim ekonomik sistem tarafından kurgulanan, sunulan araçlar söz konusu olmuştur. Tüketim toplumunun yerleşik hale gelmesiyle birlikte kullanıcı olarak nitelenen ve belirli sınırlar içine yerleştirilen özne bu sınırlardan kurtulmak için kaçış yolu olarak “DIY” akımını görmüştür. Özellikle kitlesel üretimin bireyleri eşitleme ve aynılaştırma girişimlerinden sıkılan kendi önüne koyulandan ziyade kendi yapmak isteyen kullanıcı bu akımı ya da kendini ifade etme demokratikleşme yolu olarak da görmüştür.

“DIY” akımına temellenen “Maker” akımı da bu söz hakkı talebi ve demokratikleşme çabaları ile yakından ilgilidir (Dougherty, 2012). Bu anlamda teknolojinin sunduğu imkânlardan yararlanılmıştır. Özellikle bilgi teknolojileri ve üretim teknolojilerinde tanık olunan gelişmeler bireyin önceden kısıtlı imkânlarla edinilen bilgi ve becerisini geliştirmesine olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler sayesinde birey kendi isteği doğrultusunda aklındakileri hayata geçirip yaşamda iz bırakabilmektedir. Bu iz varlığın bir göstergesi olarak bireye hazzı yaşatmaktadır. Bunun yanı sıra teknolojinin mümkün kıldığı bütün iletişim kanalları ile bu izleri sergilemek paylaşmak da bu akımın temel etkilerindedir (Hatch, 2014). Nitekim edindiği bilgiyi paylaşmak, yeni bilgi edinmek gibi amaçlara hizmet eden internet ve gelişen üretim yöntemleri özellikle 3 boyutlu yazıcılar bir yandan da bireyin kendini ifade etme aracı haline gelmiş, demokratikleşme çabalarına hizmet ederek sınıf ve hiyerarşi tabanlı toplumsal yapıdan ağ tabanlı bir toplumsal yapı kurgusuna geçişi sağlamıştır. Böylelikle bireylerin bu akımdaki temel amacı olan söz sahibi olma, kendini ifade etme ve demokratikleşme çabaları bu bütünleşik sistemle sağlanmaktadır.

3. Sürdürülebilirlik Perspektifi

Sürdürülebilirlik, 20. yy. da ortaya çıkan bir kavram olarak ele alınsa da kavramın fiil hali olan “sürdürmek” kelimesinin kökeni 13. yy. ın sonlarına dayanmaktadır. Latincesi “sustinere” olan kelime “sub-“ (up from below) + “-tenere” (to hold) köklerinden oluşmuştur. “varlığını korumak, dayanmak” anlamlarına gelen fiil eski Fransızcada “sustener” olarak kullanım bulurken dönemin İngilizcesinde bu fiil için “suste(i)nen” kelimesi kullanılmıştır. Kelimenin köküne bakıldığında devamlılığı sağlamak anlamında kullanılan sürdürülebilirlik aslen bütün yapılar (ekonomik, toplumsal, çevresel) için kullanılmaktadır.

Tekeli (2001) kavrama zaman içinde getirilen değişik yorumlar bakımından; sürdürülebilirliğin çevre hareketi içinde ortaya çıkan oldukça yaygın olarak kabul gören ve içeriği siyasal süreç içinde, sürekli olarak yeniden belirlenmeye çalışılan bir ahlâk ilkesi olduğunu belirtmiştir. Walker (2003), sürdürülebilirliğin insanın doğal çevre ile uyum içinde yaşamasına, davranışlarında sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmasına öncülük edecek bir yol olduğunu bildirmiştir. Bonevac (2010) da tanımında, eşitliğe vurgu yaparken, demokrasi ilkesini de göz önünde bulundurmıştır.

Oldukça geniş bir kullanım alanına sahip sürdürülebilirlik kavramının sosyal, ekonomik ve çevresel kaygıları içermesi bakımında tasarımı da yakından ilgisi vardır. Bu bağlamda ele alındığında özellikle makineleşme ile başlayan ve arz-talep doğrultusunda gelişen endüstriyel üretim ve tüketim kalıplarında marjinal farklılıklara yol açmış kaynak kullanımını olumsuz anlamda etkilemiştir. Papanek (1985)’e göre bu endüstriyel büyüme sanayileşmiş ülkelerden hala gelişmekte olan ülkelere ithal edilerek çok daha ciddi çevresel, sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Bu büyümenin en önemli öğelerinden biri olan tasarım, geçerli sistemi bütünsel olarak değerlendirerek bu sonuçlara alternatif çözümler üretirken yarattığı değişimin etkilerini yok etmeye böylelikle sürdürülebilir niteliğini kazanmaya çalışmıştır. Bu anlamda özellikle çevresel yaklaşımların yaygınlaşması ile bu çabalar artmış sürdürülebilir tasarım hem araştırmacının hem de tasarımcının ilgi odağı olmuştur (Walker, 2001).

Lewis ve Gertsakis (2001)’e göre sürdürülebilir tasarım ihtiyaç, eşitlik, ahlâk, sosyal etki ve toplam kaynak kullanım verimliliği gibi bazı zor sorunları birlikte ele alarak büyük bir

resmi ifade eder. Bu bağlamda Roseland (1992) sürdürülebilirliğe rehberlik eden 3 temel prensibi şu şekilde ifade eder; çevresel yönetim, sosyal eşitlik ve büyümeden ziyade kalkınma (Walker, 1998). Sachs ve ark. (1998) da eş zamanlı olarak ele alınması gereken ilkelerin çevresel sorumluluk, ekonomik güvenlik ve sosyal refah olduğunu belirtir (Walker, 2001).

Günümüz görüşlerinin sürdürülebilir tasarım kavramının sosyal refah bileşenini yalnızca ürün tasarımı ile ilişkilendirdiğini belirten Walker (2001), sosyal refah boyutunda göz önünde bulundurulması gereken konunun iş imkânlarının formu ve kalitesi olduğunu belirtir. 20. yy. ın erken dönemlerinde gerçekleşen modern sanayileşmede üretimin otomasyona bağlanmasının bu sektördeki iş imkânlarını azalttığını, kâr ve rekabet için iyi anlama gelen bu gelişmenin insan emeği değerini ortadan kaldırdığını ifade eder. Bu bağlamda “değer” ve “insan iş gücünün doğası” kavramlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu noktada tasarımcı sürdürülebilirliğin sistemle bütünleştirilmesi adına bilgisini, becerisini ve yaratıcı yeteneklerini, sosyal, ekonomik ve çevresel yaklaşımların ürün tasarımı tanımında yer alması için kullanılmalıdır (Doğan ve Walker, 2004). Burada yapılması gereken yalnızca malzemeleri ekonomik ve çevreye karşı sorumlu bir şekilde kullanan tasarımlar geliştirmek değil, aynı zamanda bir dizi yetenekli insan için güvenli ve ödüllendirici istihdam sağlayan üretim süreçlerinin ve uygulamaların benimsenmesinin teşvik edilmesidir (Walker ve Dorsa, 2001). Bu bağlamda tasarımcı üretim aşamasını daha yerel ölçekte ele almak ancak gerektiğinde yerel malzemelerin seri üretim bileşenleri ile bir arada kullanılmasını sağlamak, böylelikle bütünleşik bir yapı oluşturmakla yükümlüdür.

Yerel üretim aşamalarının ürün tasarım görevine dâhil edilmesiyle sosyal refah ve eşitlik bileşenleri ele alınırken, çevresel ve ekonomik yararlar da sağlanmıştır (Walker ve Dorsa, 2001). Yerel girişimler cesaret, yaratıcılık, sorumluluk, tatmin ve başarı duygusunun yaşanmasına imkân veren iş fırsatları yaratır, topluluk katılımını ve kalkınmasını teşvik eder (Doğan ve Walker, 2002). Bunun yanı sıra bölgenin ya da yörenin ekonomik refahına katkı sağlayarak kalıcı bir kültür oluşmasına yardım eder. Aynı zamanda yaşam döngüsü aşamalarında azaltılmış malzeme sevkiyatı ve ambalajlama, yerel ürün bakımı ve onarımı, yeniden kullanım, geri dönüşüm gibi çevresel getirileri de olur (Walker, 1998). Bu yüzden bu tarz bir yaklaşım sürdürülebilirliğin üç temel boyutunun aynı anda ele alınmasına izin verir.

4. Sürdürülebilirlik Perspektifinden “Maker” Akımı

Özü itibarıyla sürdürülebilirlik kavramıyla çok yakından ilişkili olan “Maker” hareketi özellikle sosyal fayda bakımından bir tutarlılık içindedir. Çıkış noktası olarak her ne kadar bir kıtlık, noksanlık kaynaklı olsa da bireylerin şartları iyileştirme, kendilerini gerçekleştirmek, sorumluluk almak ve kendi ve içinde yaşadığı toplum için iyi ve sürdürülebilir bir gelecek tasarlamak adına gösterdiği çaba sürdürülebilirlik kavramı ile benzeşmektedir. Nitekim “yerel insan emek” inin işe koşulması da Walker (2004)’ ın söylediği üzere sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Ancak değinilmesi gereken bir nokta olarak her ne kadar yerel emek için içinde ise de küresel araçların kendini ifade etmekte kullanımı sürdürülebilirlik kavramı ile bir bakıma ters düşmektedir. Şöyle ki çıkış noktasında bireylerin yerel (var olan) malzemeleri kullanımı sürdürülebilir bir durumken sıkça 3D yazıcılara vurgu yapan “Maker” akımı ile bu kullanım tersine dönmüş kurgulanmış araçların kullanımı ile var olan teknolojiye bağımlılık geliştirilmiştir. Bu anlamda kendi içinde beslenemeyen süreç sürekli malzeme ve üretim teknolojisine bağımlı olacaktır. Bu bağımlılık çıktılarının bir diğer boyutu olan çevresel

faktörleri gölgelemekte sürdürülebilirlik bakımından olumsuz bir durum yaratmaktadır. Nitekim kaynakların verimli kullanılmasına vurgu yapan bir söylemde, her bireyin kendini ifade edişi olarak nitelenen aktivite sonucu hem daha fazla atıkların oluşması hem de bu etkinliği gerçekleştirirken harcanan kaynakların verimsiz kullanımı olumsuz bir tutum olarak nitelenebilir. Bu durum her bireyin kendini ifade ederken doğadaki atıklara bir birim daha eklemesi olarak yorumlanabilir.

Diğer bir yandan bakıldığında tüketim toplumundaki pasif özne tanımını yıkmak isteyen ve bunu kişisel motivasyonlarla özdeşleştiren “Maker” hareketi kullandığı araçlar bakımından bu söylemi gerçek anlamıyla gerçekleştirememiş görünmektedir. Bireyin kendini gerçekleştirme, üretkenliğine katkıda bulunma girişimi onu pasif bir özne olmaktan çıkarıp aktif bir özne haline getirme iddiası malzeme ve teknolojik sınırlılıklara hapsolmaktadır. Nitekim ilk başlara göre kendi kurgusunu yaratan özne gelişen teknolojiler ile kurgulanmış bir sistemde kendine tanınan haklar çerçevesinde söz sahibi olabilmektedir. Ekonomi açısından bakıldığında bu her ne kadar arz ve talepte bir büyümeye işaret etse de bu birey lehine bir kalkınma değil, üretici lehine ekonomik bir faydadır.

5.Sonuç

“Maker” hareketi bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve onların sosyal ve fiziksel dünyadaki etkileri olarak nitelenebilir. Bu bağlamda hem fiziksel hem sosyal alanda değişimleri de beraberinde getirmiştir. Aktif özne tanımı sosyal faydadaki en önemli nokta olup bireye söz hakkı ve irade tanımlamıştır. Bunun yanı sıra iddia ettiği demokratik tutum çerçevesinde toplumsal yapıdaki değişimlerden faydalanmış aynı zamanda da değişime neden olmuştur. Şöyle ki modern zamanlardaki hiyerarşi nesnesi olan bilgiyi belirli bir sınıfa tabi olmaktan kurtarmış böylelikle toplumsal yapıdaki hiyerarşiyi de ortadan kaldırmış, demokratik bir hale getirmiştir. Çift yönlü olarak beslenen bu hareket sosyal fayda tanımı bakımından sürdürülebilirlik kavramı ile kuvvetli ve olumlu bir ilişki geliştirmiştir. Açık kaynak olarak da nitelenebilecek bir bilgi paylaşım ağına yeni bilgiler eklemeye imkân sağlayan “Maker” akımı bilginin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.

Nitekim aynı başarıyı maddesel çıktılarının da yakalayamamış, özünde bireyi sınırlarını belirleyen yapan olarak tanımlayan akım günümüz koşullarında incelendiğinde teknolojinin sınırlılıkları arasında sıkışıp kalmıştır. Bu anlamda ortaya koyduğu çıktılar da sürdürülebilir olmayan bir söylemin çıktılarını olarak değerlendirilmiş, sürdürülebilirliğe hizmet edememiştir.

Sonuç olarak “Maker” hareketine sürdürülebilirlik perspektifinden baktığımızda bazı yönleri ile sürdürülebilir olarak tanımlanırken bazı yönleri ile taban tabana zıt bir görüş ayrılığı içinde yer almaktadır.

Kaynakça

Atkinson, P. (2006), Do It Yourself: Democracy and Design, *Journal of Design History*, 19(1), pp.1-10.

Bonevac, D. (2010), Is sustainability sustainable?, *Academic Questions*, pp. 84-101.

Doğan, Ç. ve Walker, S. (2002), “Design in Context: Product Design Through Local Initiatives”, *IDSANational Education Conference*, San Jose, pp. 55-62.

Doğan, Ç. ve Walker, S. (2004), “Encapsulating Ideas: Integrating Scales of Design and Production for Sustainable Products”, *Eastman IDSANational Education Conference*, Art Center College of Design, Pasadena, pp. 63-72.

Dougherty, D, (2012), The Maker Movement, *Innovations* 7(3), pp. 11-14.

Hatch, M. (2014), *The Maker Movement Manifesto, Rules For Innovation In The New World Of Crafters, Hackers And Tinkerers*, Mc Graw Hill Education: New York, Chicago.

Papanek, V. (1985), *Design For The Real World*, Thames & Hudson, Londra.

Tekeli, İ. (2001), “Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerinde İrdemeler”, Cevat Geray'a Armağan, *Mülkiyeliler Birliği Yayınları*: 25, Ankara.

Walker, S. (1998), “Experiments In Sustainable Product Design”, *The Journal of Sustainable Product Design*, 7, pp. 41-50.

Walker, S. (2003), “Sustainability - The Evolution of A Contemporary Myth”, *5th International Conference of the European Academy of Design: Design Explaining Sustainability*, The University of Barcelona, İspanya.

Walker S.ve Dorsa E. (2001), “Making Design Work – Sustainability, Product Design and Social Equity”, *The Journal of Sustainable Product Design*, 1(1), pp. 41-48.

Ethno-cognitive features of the poem «Ayman-Sholpan»

Zhadira ZHUNISSOVA

This article discusses the linguistic peculiarities of Kazakh historical epic poem Aiman-Sholpan. Although the writing is not common for all Turkic peoples, it is the origin of the historical point of view, the proximity to a written literature. It is important to consider it from a linguistic point of view, since it is widely distributed in the Kazakh language. For example, loan words, dialect, archaisms, and so on.

Keywords: people, tradition, soul, ancient, epos.

«Айман-Шолпан» жырының этнотанымдық маңызы

Кілт сөздер: халық, дәстүр, жаны, көне, эпос.

Ключевые слова: народ, традиция, душа, древний, эпос.

Жунисова Жадира Абибуллаевна ҚР Астана қаласы Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Филология факультеті Практикалық қазақ тілі кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты

Жазба әдебиеті пайда болғалы шығарманың, жырдың авторы, яғни шығарушысы белгілі, ал жазба әдебиетке дейінгі кейбір жырлардың, дастандардың, хиссалардың авторлары белгісіз. Сондықтан олардың кейбірі халықтың шығармалары қатарына енген, солардың бірі де бірегейі – «Айман-Шолпан» жыры. Жыр туралы Қазан төңкерісіне дейін жазылған пікірлер де, зерттеу еңбектері де болмағаны белгілі. Мұндай зерттеу еңбектер де, пікірлер де Кеңес заманында пайда бола бастады. Шығарма өзге жырлар іспеттес барлық түркі халықтарына ортақ болмаса да, әрі шығуы жағынан, әрі тарихилығы жағынан, әрі жазба әдебиетіне жақындығы жағынан ерекшеленеді. Жыр қазақ фольклорының бағалы қазынасы, қазақ этнографиясының сүбелі шығармаларының бірі, бұл қазақ еліне кеңінен таралғандықтан, қазіргі кезде оны тілдік тұрғыдан, этнолингвистикалық тұрғыдан, этнотанымдық тұрғыдан қарастырудың маңызы зор. Мәселен, этнолингвистикалық тұрғыдан қарастырар болсақ, ол өзінің бітім-болмысы, табиғаты жөнінен алғанда тарихи болып табылады. Себебі этнолингвистика халықтың қазіргі қалпын емес, көбінесе өткенін зерттейтіні мәлім. Сондықтан эпос тілі қаншалықты ескі болса, оның тіліндегі ерекшеліктер де соншалықты мол болатындығы белгілі. Бұл эпостың тілін елден ерекшелеп жібермейді, керісінше оның әуел бастан халықтық, тарихи категория екендігін аңғартады. Эпос халықтың рухани мәдениетінің

мол көздерінен бастау алғандықтан, оның тілі де оны тұтынған халықтың өткендегі өмір жолын сәулелендіріп, ол жайындағы таптырмас деректерді бойына жинап, сақтап отырады, уақыт өткен сайын бұл дәйектер шығарманың құндылығын арттыра түсері сөзсіз. «Айман-Шолпан» жыры да өзінің бойына халық тілінің өз заманындағы мол қазынасын, танымын, сенімін, психологиялық иірімдері мен жалпы ұлт, ұлт мәдениеті мен этнографиясы, тілі дамуының біртұтас кешенін жинақтаған құнды дерек болып саналады. Мысалы, жырдың басталуының өзі «ас берумен» басталады. Қазақ халқында өлімді шамасы келгенше туған-туыс, ауыл-аймақ болып аса құрметпен шығарып салатын дәстүр күні бүгінге дейін жалғасып келеді. Осы орайда «Ас беру ислам дінінің шариғатымен байланысты қалыптасқан әдет емес», -деп жазады Х.А. Арғынбаев [1, 127]. Өлген адамды шығарып салғаннан кейін ол әйел заты болса да, ер адам болса да бір жылға жақындағанда *жылын* береді. И.Г. Андреев: «Өлік жерленіп, қонақ асы беріліп болған соң артында қалған балалары, ағайын-туғандары жылдық асын беруге қам жасайды, өлген адамның атының жалын күзеп, құйрығын тірсектен жоғары кесіп, кекілін төбесіне түйіп жібереді. Мұны «тұл ат» деп атаған. Бұл ат дәстүр бойынша өлген адамның асында сойылуы керек», -деп жазады [2, 79]. Ал ас беру алдымен өлген адамның жасына байланысты болса, екіншіден оның беделіне қарай берілген. Сондықтан бұл кішігірім рулы елдің қолынан келе бермейтін қиын іс. Мәселен жыр тармақтарында:

Кіші жүз алшын, жаппас, шөмекейден,

Бір кісі өлген екен беріпті *ас* [3, 2],-

деп келуінен кіші жүздің үш руы бірігіп ас беріп отырғанын байқаймыз. «Құдағу білікте» *ас* сөзінің «*еда, пицца*» және «*пир, угощение, званый обед*» деген екі түрлі мағынасы келтіріледі. Бұл ескерткіште бектер бас қосқан жиын-думан, сондай-ақ үйленгенде, баланы сүндетке отырғызғанда жасалатын той-томалақтар да *ас* деп аталған. Ал, «Алтын ярухта» да үйлену тойын «*Оуз ашу – свадьба, свадебный пир*», яғни «*қыз асы*» деп көрсеткен [4, 361]. Демек бұл айтылғанға қарағанда, ертеректе той атаулы түгел ас делінген болуы керек деген ой туады. Бірақ оның нақтырақ қандай ас екендігін айыру үшін алдына сөйлем мүшелерінің бірі анықтауыш сөз қойып, егер өлімге қатысты болса қара ас түрінде қолданған сияқты. Өйткені «Манас» жырында *ас* та, *қара ас* та – екеуі де келіп отырады [5. 33]. «Айман-Шолпан» жырының тілінде *ас* түрінде *қара* сөзімен тіркеспей берілген, соған қарағанда *ас* сөзі жырдың шығу кезеңінде тойға қатысты мағынасын толық жойған кезі болса керек деп тұжырымдаймыз. Айта берсек осы іспеттес әлі күнге дейін қазақ халқының арасында құнын жоймай қолданыста келе жатқан сөздер жиынтығы жыр тілінде көптеп кездеседі, олар: *бәйгеге тігілген жамбы, бата алу, ант ішу, өкіл ата, байгазы беру, көрісу, нақ сүйер, қалың мал, құдайы беру, қол алысу және т.б.*

Тілдің лексикалық байлығы, негізінен, әлденеше ғасырлар бойы қалыптасып, халыққа үздіксіз қызмет еткен бірсыпыра түркі тілдеріне ортақ негізгі сөздік қордан тұрады. Бұған қосымша оның құрылымында көршілес Орта Азия халықтарымен діни, сауда-саттық, мәдени жағынан көп жылдар бойы қарым-қатынаста болудың салдарынан сол тілдер арқылы кірген араб, парсы сөздері де кездеседі. Сонымен бірге көршілес, қоныстас отырғандықтан, орыс халқының тілінен де күнделікті тұрмыс, шаруашылық, кәсіп, ел басқаруымен байланысты сөздер ауысқан. Қазақтың лексикасы бай, оралымды сөйлеу тілі болғанымен, өзге де тілдер сияқты кірме сөздермен тіліміздің толығып, дамып отыруы шартты. Осы ретте, Л. Рүстемов: «Басқа тілдер сияқты қазақ тілінің де лексикасын екіге бөліп қараған дұрыс. Біріншісі, қазақ тілінің байырғы, төл сөздері

болса, екіншісі шет тілдерден енген кірме сөздер», -деп жазады [6, 13]. «Айман-Шолпан» жырының лексикалық құрамындағы төл сөздер мен кірме сөздерге қатысты лексикалық топтарды қарастырсақ, жыр тіліндегі сөздерді негізінен үш топқа бөліп қараған жөн:

1. Қазақтың төл сөздері;
2. Араб, парсы сөздері;
3. Орыс тілінен енген сөздер.

Негізгі сөздік қорға енген қазақтың төл сөздері жырдың лексикасының басым көпшілігі және олар халық тұрмысының, танымының, салт-дәстүрінің де біраз жағын қамтыған, тілдік бейнесін жасаған, сол кезеңдегі ұлт танымының тілдік көрінісін, қазақы тілдің бейнелей алу мүмкіндігін айшықтаған. Мәселен, жыр тіліндегі қазақтың төл сөздеріне жататын тұрмысқа байланысты ұғымдар: *арғымақ, ел, ас беру, түйе, төрт түлік және т.б.* Бұл топқа жататын сөздер бүгінгі әдеби тіліміздің сөздігінен орын алады.

Академик Р. Сыздық: «XVIII ғасырда азайып, қолданылу дәрежесі кеми бастаған сөздер *алаш, байтақ* сияқты байырғы сөздер, ал оның орнына кейбір сөздер мен сөз тіркестері жиірек қолданыла бастаған. Мәселен, *қазақ халқы, кіші жүз, базар, мұсылман т.б.* осы сияқты сөздерді айтамыз», -дейді [7, 156]. Алдыңғы көрсетілген *алаш, байтақ* сөздері «Айман-Шолпан» жырында да бірыңғай қолданыс таппаған. Жыр тілінде алаш сөзі тек бір жерде кездесе, байтақ сөзі мүлдем қолданылмаған, ал *қазақ халқы, кіші жүз, базар, мұсылман* сияқты сөздер жыр жолдарында жиі қолданылады.

Жыр тілінде қазіргі кезде қолданылмайтын тіркестердің кездесуі де шартты.

Мысалы:

Айман қыз сөз сөйлейді ақылынан,

Кей адам *бейнет тартады* жақынынан [3, 31]

немесе

Жігіттер тірілікте өнер үйрен,

Бұзық сөз таба алмайсың ғаділ биден [3, 17].

Жыр тілі өзінің осындай сол кезеңде көп қолданылған тіркестерімен ерекшеленеді. Бұл тіркестер жырдың шығу кезеңін ескерер болсақ, қалыпты тіркестер болып саналады. Ал қазіргі кездегі әдеби тілдің нормасы қалыптасқан кезеңде, мұндай тіркестерді жөнсіз қолданыс деп қарастыруға болады. Мысалы, *бұзық сөз* тіркесі қазіргі кезде мүлдем қолданылмайтыны белгілі, дегенмен оның орнына *бұзық* сөзі *адам, бала* және т.с.с. сөздермен тіркесіп *бұзық адам, бұзық бала* мағынасында қолданылады, яғни қазіргі кездегі әдеби тіл нормасына сай адамға қатысты кең қолданыста.

«Араб, парсы тілдерінен ауысқан сөздерді шамамен болса да дәуірлеу қиын», -деп жазады ғалымдар. Өйткені қазақ тіліндегі көптеген араб, парсы сөздерінің қазақ тілінің фонетикалық заңдылығына әбден бағынып, қазақтың байырғы сөздерімен, қосымшаларымен жымдаса бірігіп, басқа тілдік қасиеттерін жойып кетуі – олардың талай ғасырды бастан кешіргендігінің айқын айғағы.

М. Балақаев: «Араб, парсы тілдерінен қазақ тіліне сөз қабылдау үдерісі көп жылға созылғанымен, олардың енген сөз байлықтары мен кейбір грамматикалық тұлғалары, қазақ тілінің тұрқын бұзған жоқ, қайта өздері қазақ тілінің ырқына көніп, көптеген өзгерістерге ұшырады да, әдеби тілдің халықтық қорына айналды», - деп жазады [8, 92]. Жырда кездесетін араб-парсы сөздерін жоғарыда келтірілген критерилерді сақтай отырып екі топқа бөліп қарастырсақ.

Біріншісі, өте ертеде тілімізге кіріп, түрлі грамматикалық қарым-қатынасқа түскен сөздер: *баға, бұл, нұл, борыш, шекер, теңге, сауға, олжа, шай, масаты, гауһар, шәһи, жарғақ, кебіс, үй, мейман, пенде, тәуба, алла, халал, ғұмыр, қасиет, хабар, хат, әскер, құрмет және т.б.*

Екіншісі, жазба әдебиет арқылы кейінгі кездері кірген, әлі өзінің мағынасы мен формасын жоймаған сөздер: *харам, шелкер, бамдат, фазылы, зәрре, зияпат*. Мысалы,

Осындай *зияпаттан* бірін-бірі,

Қалмады тірлікте көңілдері [3, 44].

Парсыша *зияфат* – *банкет*, өзбекше, тәжікше *зиефат* – *сыйлау*, азербайжанша *зияфат* – *банкет, той, салтанатты түрде тамақтандыру, сыйлау* деген мағыналарда қолданылады. Бұл сөз негізінен араб, парсы тілдерінен түркі тілдерінің көпшілігіне енген, негізгі беретін мағынасы «сыйлау, құрметтеу», яғни, сый-сияпат – плеоназм жолымен жасалған қос сөз. Жыр тілінде мұндай өз қалыбын сақтап қолданылған сөздер өте аз.

1950-1970 жылдарға қарай қазақ әдебиетінің лексикалық құрамына орыс сөздері де ене бастады. «Айман-Шолпан» жырының тілінде де көп болмаса да орыс сөздері кездеседі. Мәселен, *орыс – рус, болыс – волость, пар – тең, формалы – нормалы*. Олардың өзі қазақ тілінің фонетикалық жүйесіне бейімделіп берілген.

«Айман-Шолпан» жырының тіліндегі – көнерген сөздер қазіргі қазақ тілінде белсенді қолданылмағанымен, тілдің сөздік қорында сақталған, сол тіл өкілдеріне түсінікті сөздер. Жырда біршама көнерген сөздер қатары орын алған, әрине бұл сөздер өз заманында халықтың тұрмысында қолданылып, сөздік қорынан орын алып, өз дәуірінде елеулі қызмет атқарған. Жырда кездесетін көнерген сөздердің көпшілігі өткен дәуірдің кейбір көріністерін білдіретін заттарға байланысты айтылған тарихи сөздер мен сөз тіркестері. Мысалы, *болыс, патша, ашамай, тақ, пақыр, кедей, төрт түлік, жар, торсық, жарлы, кебіс, би, хан, күң, құл, ұғыл, шелкер, сауыт-сайман, қылыш, қол, аса, бұл, жарғақ, жамбы, мұндар, медеткер, сауын айту, саба, піспек, кәмишат бөрік, дат, олжа, сауға, жау және т.б.* Қазіргі тіліміздегі көнерген сөздер қатарындағы *саба* сөзі жырда жиі қолданылады:

Терісін бес айғырдың *саба* қылып,

Сабасы атаныпты алтын піспек [3, 1].

Саба – жүнін қырып, ысқа салып, жылқы терісінен жасалған, негізінен қымыз ашытатын ыдыс [9, 64]. Бұл сөз жырдағы басты кейіпкерлердің бірі Маман байдың есепсіз байлығын көрсетуде айрықша орын алып, заттық мағынада қолданылған. Қазақ тілінде сабаның көрсетілген мағынасы өте ертеден белгілі, ал «тува тіліндегі *сава*», моңғолдардағы *сав*», қалмақтардағы *сав-сарх*» тұлғалы сөздер қазақ тіліндегі «ыдыс»

ұғымын білдіреді» [10, 232]. Ендеше *саба* сөзі қазақ тілінде алғашқы мағынасынан өзгерістерге ұшырап, жырда ыдыстың жеке бір түрінің атауы ретінде қолданылғандығы байқалады.

«Айман-Шолпан» жырының тіліндегі бірліктердің бірі – диалект сөздер. Олар: *мейман, бәле, жадағай, нән, тоқаш, тоғанақ, қапа, кигіз, жағлан, шығыс және т.б.* Шығарманы диалектілік тұрғыдан зерттеу нәтижесінде басым сөздер Қазақстанның Оңтүстік өңіріне тән екендігі белгілі болды. Ендеше «Айман-Шолпан» жырын жазып алып, баспаға ұсынушы Жүсіпбек Шайхисламұлы сол өңірде тұрғанын ескерер болсақ, жырды жазу барысында өзгерістер енгізіп, өңдеп жасағаны байқалады. Дегенмен, жырда баяндалатын оқиғаның желісі Батыс өңірінде болғандығына куә сол аймақтың тумалары Көтібар, Есет, Арыстан секілді тарихи тұлғалардың көрінісі. Жалпы, «Айман-Шолпан» жырының тіліндегі диалектілер, көнерген сөздер, басқа тілден енген сөздерді қарастыра отырып, қазіргі кезде Қазақстанның түрлі өңірлерінде қолданылатын сөздер екендігін айқындауға мүмкіндік туса, қазақ халқының ұлттық көзқарасы мен дүниетанымдық қасиеттерін, этнографиясын тануда тілдік ерекшеліктері мен этнотанымдық маңыздылығы өте зор екендігіне көз жеткіздік.

Қолданылған Әдебиеттер:

Арғынбаев Х., Мұқанов М. Қазақ шежіресі хақында. – Алматы: Атамұра, 2000. - 401 б.

Андреев И.Г. Описание Средней орды киргиз-кайсаков // Новые ежемесячные сочинение.ч. СХ-СХУІІІ. СПб., 1795-1796.

«Қисса Айман-Шолпан» / маш.бас. 2 экз. -№155, -№156/ Папка 80.

Казань: Чирикова. – 1896. -45 б. (Бұл кітап баспаға ұлықсат берілді Санкт-Петербуртта, 20 сентябрь 1896 жылда).

Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности. – Мәскеу, 1951.

Жанпейісов Е. М. Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясының тілі. – Алматы: Ғылым, 1976. -168 б.

Рүстемов Л.З. Қазіргі қазақ тіліндегі араб-парсы кірме сөздері.

Алматы: Ғылым, 1982. -160 б.

Сыздық Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1996.

-304 б.

Балақаев М. Қазақ әдебиет тілі және оның нормалары. – Алматы: Ғылым, 1984. - 184 б.

Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі: он томдық/ Жалпы редакциясын басқарған А.Ы. Ысқақов. – Алматы: Ғылым, 1974. -265 б.

October 19-21, 2017 Antalya

Congress Book

Нұрмағамбетов Ә. Бес жүз бес сөз. – Алматы: Рауан, 1994. -304 б.

Japanese New Management Understanding: Kata

A Kata Applicaton in Bycycle Production

Mustafa GERŞİL¹

Abstract

Written by Mike Rother in his book Toyota KATA, is made assestments on new understanding of Japanese management. Although there is still insufficient study on this subject, this management approach predicting continious improvement like other Japanese management concepts. The Kata is in the foreground as a method which is different in some subjects and stages. Although the limited number of sources avaiable, it has tried to explain the theory of the Kata in this study. In the planning phase, the Kata tools were deal with, then it has explained at the beginning of the Kata applications in a company operating in Byycle production.

Keywords: Toyota Kata, Continious Improvement, Kaizen

JEL Codes:M11, L23

Japonların Yeni Yönetim Anlayışı: Kata

Bisiklet Üretiminde Kata Uygulaması

Özet

Mike Rother tarafından yazılan Toyota Kata isimli kitapta Japonların yeni yönetim anlayışı üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Halen bu konu üzerinde yeterince çalışma olmasa da, bu yönetim anlayışı da diğer Japon yönetim anlayışları gibi sürekli iyileştirmeyi ön planda tutmaktadır. Kata bazı konularda ve aşamalarda ise farklıları olan bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada sınırlı sayıda kaynak bulunmasına rağmen Kata yönetim sisteminin teorisi açıklanmaya çalışılmıştır. Planlama aşamasında, Kata Araçları ele alınmış, ardından Bisiklet Üretiminde faaliyet gösteren bir firmada Kata uygulamalarının başlangıcı aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toyota Kata, Sürekli İyileştirme, Kaizen

¹ .Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF

1. Giriş

Toyota Kata, Mike Rother tarafından yazılan bir yönetim kitabıdır. Kitapta Toyota üretim sisteminden yola çıkılan sürekli geliştirme kavramı temelinde Geliştirici Kata ve Kata Rehberliği'ni açıklamaktadır.

Kata Japonca' da; tek ya da eşli olarak yapılan detaylı olarak düzenlenmiş hareketler dizisi anlamına gelen bir sözcüktür. Bu terim Japon sporu karateden geldiği bilinmektedir.

Kata yönetimi şu şekilde tanımlar: “Belirlenen yolda insan yeteneklerinin yararlı kullanımıyla arzu edilen koşulların peşinden sistematik bir biçimde gitmektir”. Rother bu yönetim sistemiyle şunu amaçlamaktadır; Çözümler kendi kendilerine uzun süreli rekabet avantajı ve uzun süreliği var olmayı garantilemez. Bunu sadece beklenmeyen durumlara çözüm mekanizmasını geliştirmek için etkili rutinlerin yönetildiği organizasyonlar başarabilir. Bu da çözümlerin arkasındaki yeteneklerin öğretilmesini gerektirir.

Bu yönetim yaklaşımında yöneticilerin temel işi, çalışanları arzu ettiği amaçlara ulaşma konusunda geliştirmelidir. Bunu da düzenli bir rutini ya da bir diğer deyişle Kata'yı uygulayarak gerçekleştirilebilir.

Katanın amacı, alışıla gelmiş bir şekilde karlılığı artırarak büyümek değil; düşünme uygulama alışkanlıkları üzerinde değişim yapmaktır. Kata, yeni düşünme ve uygulama yolları arayanlar için basamak taşıdır. Kata, kurum kültürünü geliştirmede önemli olan nakledilebilir yetenek ve zihniyet yaratır. Bu çalışmada, Bisiklet üreticisi bir firmada Kata yaklaşımı uygulanarak, mevcut durum analiz edilerek sürekli iyileşme çalışmaları yeni yöntem çerçevesinde yapılacaktır.

2. Kata Yönetim Anlayışı

Kata yönetim anlayışının iki yönü vardır. Geliştirici ve Öğretici Kata. Geliştirici Kata, bizlere belirli bir düşünme ve uygulama yollarını geliştirme olanağı sağlar. İlk olarak ekip, temeli ve geliştirici Katanın öğrettiği uygulama yeteneklerini geliştirir. Öğretici Kata ise Geliştirici Kata modelinin nasıl öğretileceğine dair başlangıç uygulama rutini.

Kata her yöneticinin kullanabileceği öğretme ve öğrenme yaklaşımıdır. İnsanlar, koç/yönetici rehberliğinde her gün az da olsa geliştirici Katayı uyguladığında, o işletme amaçlarını gerçekleştirme ve zorluklarla yüzleşme konusunda daha güçlü olur.

Öğretmek, eğitmek istediğimiz her an ya da bazı bilgilerimizi yenilemek istediğimiz zaman da Kata ile başlayabiliriz. Yeni başlayanlara “başlangıç Kata(starter Kata) denilmektedir.

Hiç bitmeyen gelişme ve büyüme ihtiyacına en iyi fırsat tanıyan; gündelik işleri yaparken yeni yetenekler geliştiren bir anlayıştır. Katanın en iyi yanı geliştirici Kata'yı uygularken, gerçek amaçlara yönelik çalışmalar yapmaktır.

2.1 Geliştirici Kata

Geliştirici Kata, bilimsel düşünme ve uygulama aşamalarına benzer adımlar içerir. Her aşamanın birbirinden farkı her aşama kendine özgü düzenlenmiş hareketler dizisi içerir.

Günümüzdeki problem çözme yöntemleri, yarının problemlerine uymayabilir. Ayrıca zorlu amaçlara ulaşılacak yolları öncesinden saptayamayabiliriz. Bu nedenle herhangi bir

durum için kendi çözümümüzü evrensel bir metotla çözüme ulaştırmak en iyi kumarımızdır. Bu da Geliştirici Kata ile öğrenilen bir yetenektir.

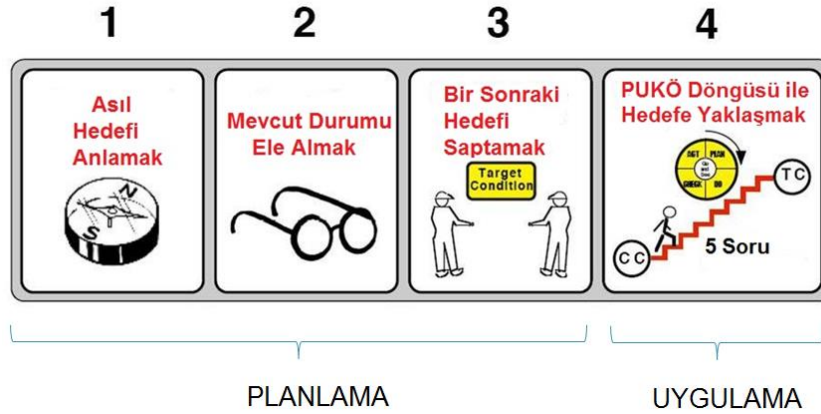
İçinde bulunulan koşullar karmaşık ve dinamikdir. Bilimsel düşünme yolları bu koşulları ve zorlukların en iyi üstesinden gelme biçimidir. Bu nedenle işin özünde gelecekte ne olacağını tahmin etmeye çalıştığımız teori ve gerçekte olan arasında bir rutin vardır. Başarılı olabilmek için de teori ve gerçekleşen arasındaki farkı öğrenebilmektir.

Bilimsel düşünme insan doğasında her zaman mevcut bir yetenek değildir. Çevremizde ne gerçekleşirse beynimiz bilinçsiz olarak boşlukları hemen doldurur ve anlamlandırır. Bilimsel düşünme de uygulamayla öğrenilen bir şeydir.

Bilimsel düşünme zor değil, sadece alışkın olduğumuz bir kavram değildir. Geliştirici Kata'nın, basit uygulama rutinleri, bizim alışkanlıklarımızı ve zihniyetimizi değiştirmeye çalışan uygulamalı bilimsel bir modeldir.

Geliştirici Kata mevcut durumdan daha yaratıcı, anlamlı bir yoldan yeni bir duruma geçmektir. Dört bölümlü modele dayanmaktadır.

- Bir vizyon veya bir yönü dikkate alma,
- Mevcut durumu anlamak,
- Bir sonraki hedef durumu tanımlamak,
- Bu hedefe üzerinde çalışılması gereken engelleri ortaya çıkaran tekrarlı hareketlerle ulaşmak ya da bir diğer deyişle bir üst basamağa ulaşabilmek için deneyim biriktirmek.

Şekil 3 Kata Aşamaları

İlk adım olan bir vizyon veya bir yönü dikkate almak gidilecek doğrultuyu anlayabilmektir. Bu durum genellikle çözülmeye çalışılacak sorunun belirlenmesidir. İkinci adımda, mevcut işleyişin nasıl olduğunu saptamaktır. Üçüncü aşamada hangi seviyeye ulaşmak istenildiğinin belirlenmesidir. Son aşama ise adım adım gerçekte olan ile istenilen durum arasındaki süreci ortaya çıkarmaktır. Bu aşamaların ilk üçü planlamakla alakalı iken sonuncusu uygulama yapmak ve planı yürütmekle alakalıdır. Her adım birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte, her adım bir önceki adım için hazırlık yapılıp diyebiliriz. Önemli bir aşama olan son aşamada uygulama gerçekleştirildiği için bütün sorunların ortaya çıktığı bir aşamadır. Çünkü planlama aşamasında saptanamayan tüm problemler uygulama aşamasına geçildiğinde gün yüzüne çıkmaktadır. Bu kısım hızlı öğrenme ve keşif, Kata ile öğrenilenleri gerçeğe

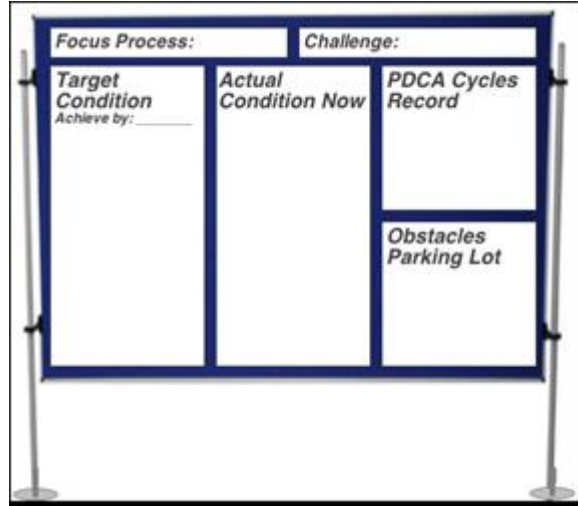
dayandırmak ve tecrübelerden bilgi elde etme kısmıdır. Bu aşamada tüm engelleri çözmeye gerek yoktur. Sadece hedefe ulaşmayı engelleyen süreç/problemlerin üstesinden gelinmesi gerekmektedir. Bu aşamada kazanılan her deneyi/bilgi, bir sonraki adım için önemli ve yol göstericidir. Bu şekilde adım adım engeller kaldırılarak hedef duruma ulaşılmaya çalışılır.

3. Kata Araçları

Kata uygulamalarında dört temel araç dikkati çekmektedir. Bunlar;

- Öğrenenlerin Hikaye Tahtası Formatı
- 5-Soru Kartı(Koçlar için)
- Problem Havuzu(Öğrenenler için)
- PUKO Kayıtları (Öğrenenler için)

Yapılan çalışmaların görselleştirilmesi amacıyla hikaye tahtası formatı belirlenmiştir. Aşağıda verilen şekilde bu formatı bulabilirsiniz. Burada aslında tüm çalışmanın özeti yer almaktadır. İçerdiği bilgi bakımından; odaklanılan proses, zorluklar, hedef durum, mevcut durum PUKO döngüsü kayıtları ve problem havuzudur.

Focus Process:		Challenge:
Target Condition Achieve by: _____	Actual Condition Now	PDCA Cycles Record
		Obstacles Parking Lot

Şekil 4 Kata Hikaye Tablosu Formatı

5-Soru Kartı ve PUKO Kayıtlarının birlikte kullanılması gereklidir. 5-Soru kartı koçların öğrenenlere rutinlerle sorduğu 5 soruyu içermektedir. Bunlar;

- Hedef durum nedir?
- Mevcut durum nedir?
- Hangi engeller bu amaca ulaşmayı engelliyor?
- Bir sonraki adımın nedir?
- Bu adımı atarken ne öğrendiğini nasıl hızlı gözlemleyebiliriz?

Koçlar tarafından sorulan bu sorularla öğrenenler her süreç için Planla-Uygula-Kontrol-Önlem A1 aşamalarını uygulamaktadır. PUKO Kayıtları aşağıdaki şekillerde verilmiştir.

PUKÖ Döngüsü Kaydı <small>(Her satır bir tecrübeye eşittir)</small>			
Süreçteki Engel :		Süreç :	
		Öğrenci :	Lider :
Zaman, Ölçüm & Adım bekliyorsun ?	Ne	Ne gerçekleşti ?	Ne öğrendik ?

Şekil 5 PUKO Döngüsü Kaydı

4. Bir Bisiklet Firmasında Kata Uygulaması

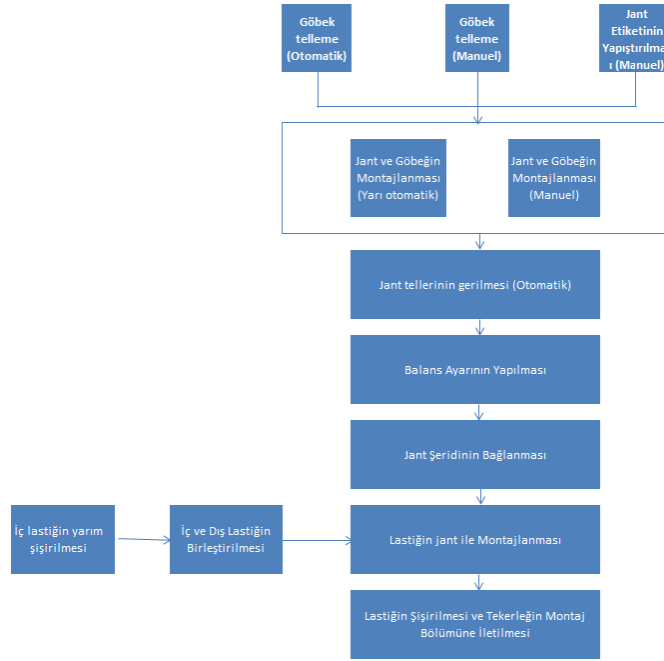
Tüm Japon yönetim sistemleri gibi Kata da sürekli iyileştirmeyi hedef almıştır. Ancak Kaizen gibi problemler belirleyip onları çözmek yerine, ütopya sayılabilecek bir vizyon belirleyerek bu hedef ulaşmayı engelleyen problemlerle rutin bir şekilde çözüm üretmeyi amaçlamıştır.

Bisiklet üreticisi firma, üretimde yaşanan sorunlar için Kata yönetimiyle çözmeyi amaçlamıştır. Çok fazla parça/malzeme ile üretim yapıldığından bu parçaların stokları, stok maliyetleri ve kapladıkları yer bakımından iyileştirme yapmak istemiştir.

Kata çalışmalarına ilk olarak tekerlek bölümünden başlanılmıştır. İş akış sürecine kısaca bir bakmak faydalı olacaktır. Aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi ilk olarak tekerlek göbeklerine jant tellerinin yerleştirildiği göbek telleme süreci vardır. Bunu hem manuel hem de makinalarla yapma imkanı bulunmaktadır. Diğer yandan depodan gelen jantlara etiketleri yapıştırılarak jant telleri geçirilmiş göbek ve jantlar bir araya getirilir. Bu süreç de hem otomatik makinalarla hem de manuel el araçlarıyla yapma imkanı vardır. Bu süreçten sonra jant tellerinin gerilmesi, balans ayarı yapma, jant şeridinin takılması gibi süreçler izler. Ayrı bir koldan ise iç lastiğin yarım olarak şişirilmesi ve dış lastik ile montajlanması işlemleri vardır ki bu işlem tamamlandığında jant şeridi takılan göbekleri monte edilmiş tekerlek ile bir araya getirilir ve lastiğin şişirilme işleminden sonra montaj alanına hazırlanan tekerlekler gönderilir.

Burada yaşanan problem etiket yapıştırılan jant stokunun bir nevi yarı mamul stokunun fazla olması, depolama alanı olmaması nedeniyle üst üste etiketlenen jantların konularak tekerler hattının beslenmeye çalışılmasıdır.

Kata çalışmalarının başlangıcının ilk adımı olarak belirlenen yön; “Sıfır jant stoku ve gereksiz taşıma ve stokları önlemektir.”

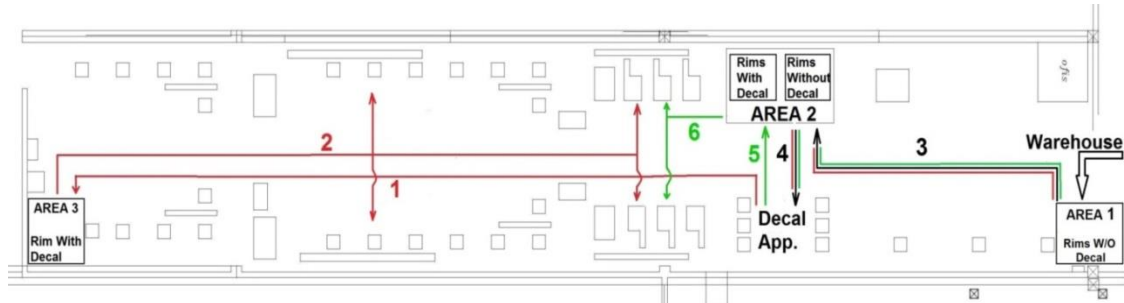

Şekil 6 Tekerlek Bölümü İş Akışı

İkinci adım olan mevcut durumu analiz etmede ise aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

- Günlük çalışma süresi = 9 saat x 60 x 60 = 32.400 saniye
- Günlük tekerlek ihtiyacı = 1800 bisiklet(hedef üretim) x 2 = 3.600 tekerlek
- Tekerlek takt time = 32.400 saniye / 3.600 adet = 9 saniye
- Planlanan cycle süresi ise 7,65 saniyedir.

Tekerlek bölümü yerleşim düzeni içindeki mevcut durumu incelersek; depo 1 alanından etiketsiz jantlar gelmekte ve burada toplanmaktadır. Üretime yakın olması nedeniyle bazı etiketsiz jantlar da 2. Alanda bulunmaktadır. Etiket yapıştırılan jantlar 2. Alana ve 3. Alana istiflenmektedir. Sonrasında göbek ve jant birleştirileceği zaman da tekrar bu stok alanlarından jantlar alınıp makinalar beslenmektedir.

Şekil 7 Tekerlek Bölümü Haritası

Burada mesafeler hesaplanması için bazı yollar izlenmiştir;

- 3-4-5-6 yolunu izleyen bir jant için $15,1+4+4+8 = 31,1$ metre
- 3-4-2-1 yolunu izleyen bir jant için ise $35+29+15,1+4 = 83,1$ metre yol kat etmektedir.

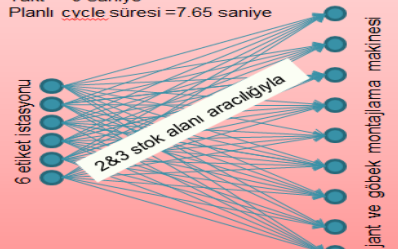
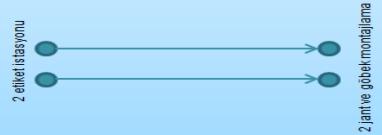
3. Alanda stok yapılması daha fazla taşıma maliyetine neden olmaktadır ve buradaki alana yığılan jantlar devrilme tehlikesiyle iş güvenliğini de tehlikeye sokmaktadır.

Stok alanlarının kapladığı alana bakılırsa;

- 1. Alan $11,74 \text{ m}^2$ (zorunlu alan)
- 2. Alan $20,76 \text{ m}^2$ (hem etiketli hem etiketsiz jantların bulunduğu alan)
- 3. Alan $11,70 \text{ m}^2$ (etiketli jantların bulunduğu alan)

Bu çalışmada özellikle 3. Alan üzerine çalışılmıştır.

Tüm bu çalışmalar üzerine Kata için hazırlanan hikaye tablosu ise aşağıda Şekil 6'da verilmiştir. Bu tabloda yapılan çalışmaların bir özeti sunulmaktadır. Amacımızın ne olduğu, mevcut durum verileri ve hedef durumdaki istenilen verilerle, hedef duruma ulaşmamızı engelleyen problemlerin tamamı bu tabloda belirtilmiştir.

Mevcut Durum	Nereye Gitmek İstiyoruz?	Ne Yapmalıyız?
<p>Mevcut Sonuçlar</p> <p>Etiketli Jant Stoku =1322 Etiketsiz Jant Stoku =434</p>	<p>Gerekli Sonuçlar</p> <p>Vizyon = Sıfır stok Etiketli jant stoku = $2 \times 30 \text{ max}$ Etiketsiz jant stoku = $2 \times 30 \text{ max}$</p>	<p>Aksiyonlar</p>
<p>Mevcut Özellikler</p> <p>Günlük çalışma süresi= 32400 saniye Günlük jant ihtiyacı =3600 adet Takt = 9 saniye Planlı cycle süresi =7.65 saniye</p> <p>Stok alanı 44,20 m2 Ortalama taşıma mesafesi: 60 meters 3 stok alanı</p> <p>11 etiket çeşidi Etiketleme cycle süresi 16-74 saniye arası</p>	<p>Gerekli Özellikler</p> <p>Günlük çalışma süresi= 32400 saniye Günlük jant ihtiyacı =3600 adet Takt = 9 saniye Planlı cycle süresi =7.65 saniye</p> <ul style="list-style-type: none"> • Talebe göre • Sırasıyla etiketleme <p>Stok alanı 11,74 m2 0 metre taşıma 1 Stok alanı</p> <p>11 decal types Etiketleme cycle süresi \leq Planlı cycle süresi</p>	<p>Engeller</p> <ul style="list-style-type: none"> • Makinaları besleyebilmek için stok ve taşıma gereklidir. • Etiketleme cycle süresi $< 74 \text{ sn}$ • Üretim planındaki değişkenlik

Şekil 6 Tekerlek Bölümü Hikaye Tablosu

Bu süreç için hazırlanan PUKO döngü kaydı ise aşağıda Şekil 7'de verilmiştir;

PUKO Döngü (Her satır = Bir deneyim)					
Süreçteki Engel :		Süreç :			
		Öğrenci :	Koç :		
Zaman, adım&ölçüm	Ne bekliyorsun?	Koçun 5-Sorusu Kazanılan Tecrübeyi Anlamak	Ne gerçekleşti?	Ne Öğrendin?	
Etiketleme bölümüne kadar uzanan ve jant göbek montajı ile bağlantı sağlayan olukların eklenmesi	Taşıma ve stokların azalması				

Şekil 7 Tekerlek Bölümü Başlangıç PUKO Kaydı

PUKO döngü kaydı ile 5-soru kartı bir arada kullanıldığından süreci izleyen koç aşağıdaki 5 soruyu sorar ve karşılığında aşağıdaki cevapları alır;

Tablo 4 5-Soru ve Cevapları

SORULAR	CEVAPLAR
Hedef durumun ne?	Tekerlek bölümünde sıfır stok ve sıfır taşıma
Şuan ki mevcut durum nedir?	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ortalama taşıma mesafesi 60 metredir. ➤ Toplam stok alanı ise 44,20 m² ➤ 1322 etiketli jant stoku mevcuttur.
Hedefe ulaşmanı engelleyen problemler nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Farklı zamanlarda farklı çeşit etiket uygulaması ➤ Üretim planındaki değişkenlik
Bir sonraki adımın nedir?	Jant ve göbeğin montaj makinasını besleyecek ek kanallar yapılması
Bu adımı ne zaman atarsın?	2 gün sonra

Koça verilen cevaplardan sonra artık süreç PUKO döngüleriyle işlemektedir;

- **Planla:** Göbek ve jant montaj makinasını besleyecek kanalların eklenmesi ve etiket prosesinin buraya biraz daha yaklaştırılması.
- **Uygula:** Planlanan işlerin uygulanması ile örnekler aşağıdadır.
- **Kontrol et:** Daha önceden toplamda etiketli ve etiketsiz jant stoku $1322 + 434 = 1756$ adet stok bulunmaktaydı. Bu uygulamayla iki sürecin birbirine bağlanmasıyla elde edilen stok miktarı aşağıda Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2 Uygulama Sonucu Jant stokları

Ortalama Jant Stoku		
	Etiketli	Etiketsiz
El arabası	444	0
Palette	298	200
Toplam	742	200
Genel Toplam	942 adet	

Bu da yapılan çalışmayla %46 stok miktarında azalışa eşdeğerdir. Daha önceden iki süreç birbirinden bağımsızken etiket bölümünde jantlar bir önceki sürece bakılmaksızın etiketlenip stoklanıyor. Ancak sürecin yeni haliyle bir öndeki aşamanın cycle süresine göre etiketleme yapıyor. Eğer kanallar dolu ise çalışan daha fazla etiketleme yapmıyor.

Bununla birlikte başta gösterilen 3. Stok alanı da artık kullanılmıyor ve böylece $11,70 \text{ m}^2$ 'lik alan da kazanılmış oldu. Ayrıca 3. Stok alanının kullanılmamasıyla taşıma mesafesi 15,1 metreye indirilerek de büyük kolaylık sağlanmıştır.

Elde edilen sonuçları özetlersek;

- Ortalama taşıma mesafesi;
60 metre 15,1 metre **%75 azalma**
- Stok alanı;
 $44,20 \text{ m}^2$ $32,5 \text{ m}^2$ **%26 üretim alanı kazanıldı**
- Stok miktarı;
1756 adt 942 adt **%46 daha az stok**

Böylece güncellenen hikaye panosu ve PUKO kayıtları aşağıda Şekil 8 've 9 da verilmiştir.

Mevcut Durum	Nereye Gitmek İstiyoruz?	Ne yapmalıyız?
<p>Mevcut Sonuçlar</p> <p>Etiketli Jant Stoku =1322</p> <p>Etiketsiz Jant Stoku =434</p>	<p>Gerekli Sonuçlar</p> <p>Vizyon = Sıfır stok</p> <p>Etiketli jant stoku = 2 x 30 max</p> <p>Etiketsiz jant stoku = 2x 30 max</p>	<p>Aksiyonlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Yeni kanalların oluşturulması Montaj makinalarına etiket birimlerinin yakınlaştırılması
<p>Mevcut Özellikler</p> <p>Günlük çalışma süresi= 32400 saniye</p> <p>Günlük jant ihtiyacı =3600 adet</p> <p>Takt = 9 saniye</p> <p>Planlı cycle süresi =7.65 saniye</p> <p>6 etiket istasyonu</p> <p>2&3 stok alanı aracılığıyla</p> <p>9 jant ve göbek montajlama makinesi</p> <p>Stok alanı 44,20 m2</p> <p>Ortalama taşıma mesafesi: 60 meters</p> <p>3 stok alanı</p> <p>11 etiket çeşidi</p> <p>Etiketleme cycle süresi 16-74 saniye arası</p>	<p>Gerekli Özellikler</p> <p>Günlük çalışma süresi= 32400 saniye</p> <p>Günlük jant ihtiyacı =3600 adet</p> <p>Takt = 9 saniye</p> <p>Planlı cycle süresi =7.65 saniye</p> <ul style="list-style-type: none"> Talebe göre Sirasıyla etiketleme <p>2 decal workstations</p> <p>2 lacing machines</p> <p>Stok alanı 11,74 m2</p> <p>0 metre taşıma</p> <p>1 Stok alanı</p> <p>11 decal types</p> <p>Etiketleme cycle süresi <= Planlı cycle süresi</p>	<p>Engeller</p> <ul style="list-style-type: none"> Makinaları besleyebilmek için stok ve taşıma gereklidir. Etiketleme cycle süresi < 74 sn Üretim planındaki değişkenlik

Şekil 8 Güncellenen Hikaye Tablosu

PUKO Döngü (Her satır = Bir deneyim)		Süreç :	
Süreçteki Engel :		Öğrenci :	Koç :
Zaman, adım&ölçüm	Ne bekliyorsun?	What happened	What we learned
Etiketleme bölümüne kadar uzanan ve jant göbek montajı ile bağlantı sağlayan olukların eklenmesi.	Taşıma ve stokların azalması	<p>Yeni kanallar konulduğunda bu sefer kanal üzerinde stok gözlenmiştir.</p> <p>Kanal üzerinde jantlar birbirine çarparak zarar vermektedir.</p>	<p>Farklı çeşitteki etiket uygulamasından dolayı her birinin farklı süresi bulunmaktadır.</p> <p>Bu nedenle daha kısa sürede etiketlenen jantların etiketlenmesinde kanallarda birikme görülmektedir.</p> <p>Montaj süresine göre etiket bölümündeki çalışan sayısını belirlenmesi gerektiği öğrenilmiştir.</p>
		Koçun 5-Sorusu	Kazanılan Tecrübeyi Anlamak

Şekil 9 Güncellenen PUKO Kaydı

Görüldüğü gibi yapılan çalışmada iyileşme sağlansa da farklı problemler ortaya çıkmış ve bunlar fark edilmiştir. Bu iyileştirme ile faydalar sağlansa da gerçek amaca ulaşmada başka bir engel ortaya çıkmıştır ve Kata yönetim anlayışına göre bu şekilde problemler çözülerek her zaman bir üst basamağa çıkılmalıdır.

5. Sonuç

Japonların yeni yönetim anlayışı Kata da tüm diğer yöntemler gibi sürekli iyileştirmeyi amaçlamaktadır. İlk olarak kendine vizyon belirleyip ardından mevcut durumu saptama ve hedefi belirleyerek bu hedefe ulaşmayı engelleyen problemleri sistematik biçimde kaldırmayı öngörür. Burada önemli nokta PUKO döngüleri ve koçların soruğu 5-Soru araçlarıdır. Her adım sonrasında koçların sorduğu sorularla bir sonraki adım belirlenir ve PUKO döngüsüyle bir adım ilerlenir.

Kata yönetim anlayışının yeni bir alan olması nedeniyle teorik çalışmaların az olması ve uygulamaların yetersiz olması görülse de Bisiklet firması bu uygulamaya adım atarak üretimdeki sorunlarını gidermeye çalışmaktadır. İlk olarak tekerlek bölümünde yaşanan problemlere ışık tutulmuş olup, bu çalışmada sadece bu yönetim anlayışının başlangıcı aktarılmıştır. Halen de çalışmalar devam etmektedir. Adım adım her aşamada çıkan problemler yeni PUKO döngüleriyle çözülmeye çalışılmaktadır.

Kaynakça

Rother M., Toyota Kata: “Managing People for Improvement, Adaptiveness and Superior Results”, 2010

<http://www-personal.umich.edu/~mrother/Homepage.html>

https://en.wikipedia.org/wiki/Toyota_Kata

<https://lean.oerg.tr/>

Space in Sculpture: The Case of **Eduardo Chillida's Artwork**

Ferit YAZICI¹, Özcan ÖZKARAKOÇ²

Abstract

The phenomenon of space in the sculpture began to be remembered together with the Renaissance period. During the pre-Renaissance period, sculpture could carry on its own existence with architecture and carried mostly ornamental character. Michelangelo Buonarroti accepted his presence as a constituent element of the sculptural space upon the placing of the statue of Marcus Aurelius on the horse in the Campidoglio square. After this date, a number of works have been made which contain the space feature in the sculpture or as a constituent element of the space. However, Eduardo Chillida is inspired by his architectural education, and in many of his works, especially in the open air, he is striking a different approach to the creation of a place in the sculpture. In this study, the subject of Eduardo Chillida's work was examined and the artist's consideration of the "space in the sculpture" was examined.

Keywords: Sculpture, Architecture, Sculpture space, Eduardo Chillida.

JEL Codes: Z10, Z11

Eduardo Chillida Özelinde Heykelde Mekan

Özet

Heykel'de mekan olgusu, Rönesans dönemiyle birlikte anılmaya başlanmıştır. Rönesans öncesi olan zaman diliminde heykel, mimari ile birlikte kendi varlığını sürdürebilmiş ve çoğunlukla süs niteliği taşımıştır. Michelangelo Buonarroti, Marcus Aurelius'un at üstünde tasvir edilmiş heykelini Campidoglio meydanına yerleştirmesi üzerine, heykel mekan kurucu bir öge olarak kendi varlığını kabul ettirmiştir. Bu tarihten sonra, heykelde mekan olgusunu barındıran veya mekan kurucu öge olarak yer alan bir çok eser yapılmıştır. Fakat, Eduardo Chillida mimarlık eğitimi almış olmasından kaynaklı, özellikle açık havada sergilenmek üzere gerçekleştirdiği bir çok eserinde heykelde mekan olgusuna olan farklı yaklaşımı göze çarpmaktadır. Bu çalışmada Eduardo Chillida'nın gerçekleştirmiş olduğu eserler üzerinden konu incelenmiş olup, sanatçının "heykelde mekan" 'ı ele alış irdelenmiştir.

¹ Dr., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, ferityazici13@gmail.com

² Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, ozcanozkarakoc@akdeniz.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Heykel, Mimari, Heykelde mekan, Eduardo Chillida.

1.Giriş

Eduardo Chillida, 1924 yılında İspanya'nın Bask bölgesinde bulunan San Sebastian'da doğmuştur. Her ne kadar 1943-1946 yılları arasında Madrid'de mimarlık eğitimi almış olsa da, heykeltıraş ve ressam olarak tanınmaktadır. 1949'da Paris'e yerleşerek atölyesini kurmuştur. 1951 yılında San Sebastian'a dönmüş ve hayatının sonuna dek (2002) burada yaşamıştır. Eserleri, New York, Münster, Berlin, Frankfurt ve San Sebastian olmak üzere bir çok şehirde sergilenmiştir. Sanatçı maddeler arasındaki etkileşim üzerine yoğunlaşmış ve birçok sanatçıyı etkilemiştir. 20. Yüzyılın en önemli heykel sanatçıları arasında kabul edilen Chillida, günümüz büyük ölçekli heykeltiriliğin önemli temsilcileri arasındadır. Sanatçının başarısı, kendine has stilde yaratmış olduğu formların, eserlerinin bulunduğu kapalı veya açık mekanlarla olan uyumunda yatmaktadır. Heykellerinde özellikle bir iç mekan duygusu hakimdir. Kompozisyonları izleyiciyi içine çeken ve kavrayan yapısıyla mimari mekan duygusu vermekle birlikte, bazıları insanın bizzat içine girebileceği şekilde tasarlanmıştır. Baskı resimlerinde ise, özellikle şehircilik ve bölge planlamacılarının haritalarında kullandıkları formlara benzer çözümler göze çarpmaktadır. Bu bakış açısıyla resimlerinde de tıpkı heykellerinde olduğu gibi mekan olgusunu işlemiştir. Chillida bu yönüyle, mimarlık eğitimi almış olmasının etkilerini sanatsal eylemlerinde büyük ölçüde hissettirmiştir.

2.Heykelde Mekan

Mekan aynı zamanda boşluk olarak da tanımlanmaktadır. Ancak fizik dalında yapılan araştırmalar göstermiştir ki boşluk denen şey aslında görünmeyen parçacıklarla dolu olan bir "doluluktur". Mekanı algılayabilmemiz için o mekanda nesnelere var olması şarttır. Zira nesne yok ise mekanı tanımlayamayız. Çünkü mekan önü-arkası, sağı-solu, aşağısı ve yukarısı olan bir alandır. Bu tanımları yapabilmemiz ve mekandan söz edebilmemiz için en az bir nesneye ihtiyaç duyarız.

Diğer bir görüşe göre ise, mekanı tarif edebilmek için sadece bir çizgi yeterlidir. Çünkü, "Çizginin önü veya arkası dendiğinde, aslında mesafeyi dolayısıyla mekanı tarif etmeye başladığımız andır."der.

Atalayer'e (2006) göre:Sözlük anlamıyla,"Yer, bulunulan yer" anlamına gelen, Türkçe karşılığı "uzam" olan mekan, en basit ifadeyle, boşluğun "geometrise edilmiş" (boyutlandırılmış) hali olarak tanımlanabilir. Mekan, sadece "yer, mimari yapı, iç alan" değildir. Uzayda, mikro ya da makro boyutta yer tutan, etrafından, ölçü,hacim, biçim olarak ayrılan herşey kendine ait bir mekan varlığıdır." diye tanımlamıştır.

Dış yüzeyleri ve iç bölümleri ile mekanın algısı, harekete ve yöne bağlıdır. Hareket ise, (mekanik olanı da, atom düzeyinde olanı da), "süreç ve zaman boyutu" ile vardır. İnsanın ürettiği her yapı, "plastik bir mekandır." Her plastik mekanın "boş-dolu" varlıklaşması, zamanın "başlangıç ve bitiş" olarak, özdekte nesnelleşmesidir. "Başlangıç (geçmiş), durum (şimdi), bitiş ise (gelecek)'tir,"zamanı içinde taşıyan her şey mekandır."

Çalıköglü'na (2004) göre, Rahmi Aksungur ise heykelde mekanı şöyle ifade etmiştir:

“Heykeldemekan, kütlenin kendisi veya kuşattığı alan değil, kütlenin çekim alanının sınırlarıdır. Bu sınırları her birey kendi için belirler. Bu alan bireyi eğer, büker, hatta yönlendirir.”

Richard Serra (2017) heykellerinde mekan olgusunu ele alan bir diğer heykeltıraştır. Heykelde mekan ve izleyici ilişkisini açıklamak için:

“Sanırım, alanın izleyiciyle nasıl etkileşimde bulunmasını istediğini ifade edebilmek için, sınırın bağlamla ilişkili olarak nerede olduğunu hep bulmalısın.” ifadesini kullanmıştır.

Antony Gormley (2017) ise konuya biraz daha farklı açıdan bakarak şu ifadeye yer vermiştir:

“Heykelin en önemli yanının, Stonehenge gibi, zamanla dost bir şekilde ve uzayda duran mutlak bir kütle olduğunu düşünürdüm eskiden. Şimdi ise bedeni bir mekan olarak yeniden tanımlamak için mimarlık dilini kullanmaya çalışıyorum.”

2. Eduardo Chillida'nın Heykellerinde Mekan

Sanatçı makro düzeydeki bir mekan algısını, mikro düzeye indirgeyip kendi heykellerini oluşturmuştur. Bundan kasıt, şehir ve bölge planlamacılarının kullanmış olduğu haritaları göz önüne alındığında, Chillida'nın özellikle lavi çalışmalarında ve baskı resimlerinde kullanmış olduğu lekesele formlar ve akabinde uyguladığı bir çok heykelde şehir plan görüntüleriyle neredeyse bire bir örtüşmektedir. Bu bakış açısından hareketle sanatçının mimarlık eğitimi almış olduğu da dikkate alındığında, uzak bir ihtimal olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bir diğer husus ise bazı anıtsal boyutlu heykellerinde bizzat ev temasını işlemiş hatta adlarını da buna benzer isimlerden seçmiştir. Almanya'nın Frankfurt şehrinde bulunan “House for Goethe” adlı çalışma bunlardan biridir.(Şekil.1)

Şekil.1“Tanusanlage House for Goethe”- Frankfurt / Almanya-1986

Kaynak:http://welt-der-form.net/Eduardo_Chillida/Chillida-1986-Casa_de_Goethe-3.html

Şekil.2“Peine del viento” – Donostia / İspanya 1976

Kaynak: <http://rinconesgipuzkoa.diariovasco.com/peine-viento-201610132346.php>

Nazan İpşiroğlu (2002), “Peine del viento”(Deniz Tarakları) adlı çalışmaya dair şu cümlelere yer vermiştir: (Şekil.2)

“Chillida'nın denize olan bağlılığı küçük yaşta başlamış. Çocukluğunda deniz kıyısındaki kayalıklardan birinin içindeki bir oyukta oturup saatlerce ufku, gökyüzünü, denizi seyrettiğini, dalgaların sesini dinlediğini anlatıyor ve denize bakarak, denizi dinleyerek çok şey öğrendiğini söylüyor. Zamana ve mekana karşı duyarlılık, ama daha da önemlisi mekan-zaman (boşluk-süre) bütünlüğüne duyarlılık küçük yaşta denizin daşgalarını izleyerek uyanmış Chillida'da. Aradan yıllar geçip ünlü bir sanatçı olduktan sonra başyapıtlarından bir olan “Deniz Tarakları”nı aynı kayalıklara yerleştirmiş. Bu Chillida'nın denizle olan serüveni ya da başka bir deyişle denizin Chillida'ya öğrettikleri.”

“Elogio del Horizonte” adlı eserle ilgili Deborah Garcia Bello şu ifadelere yer vermiştir:

“Bir eserin yapıldığı malzemelerin seçimi, kaprisli bir seçim değil, estetik, resmi ve her şeyden önce yorumlayıcı ölçütlere dayanıyor.

Bu bir iltifattır ve öyleyse insanın yaratılışı ile ilgili övgülerini yücelten ve tezahür eden bir eser olması gerekir. Bu cazibe fikrini vurgulamak için Chillida tamamen yapay bir malzeme olan betonu seçmiştir ve bağlamından çıkarmıştır.

Heidegger, sanat eserinin yeryüzünün tezahüründen kendi dünyasını açtığını söylemiştir. Bir monolit ya da bir tapınak, alanın bir bölümünü işaret eder ve onu bir yer haline getirir, yeryüzündeki toprağı öne çıkarır, ilahi bir şekilde teşekül eder ve kutsalın sembelleri olarak durur. Benzer şekilde, Elogio da bir yere dönüştürmek için bir alana dikkat çekiyor, aynı zamanda dünyanın topraklarını öne çıkarıyor, ancak bu arazi insana sunulmuştur, bir araç olarak işlevinden kurtarılarak bu nesne haline gelmiştir.(Şekil.3)

Şekil.3“Elogio del Horizonte”- Gijon / İspanya 1990

Kaynak: <https://planesconhijos.com/salir-con-ninos/asturias/elogia-del-horizonte-la-escultura-magica-de-gijon/>

Chillida'nın heykellerinin çevreleyen bir alanı olduğu ve bu alan tarafından içerildiği söylenebilir. Dolayısıyla Elogio, içinde yarattığı dünyanın sınır çizgisini, onu tasarlayan adamın bulunduğu yerde ve ufku çerçevesini çizdiği dış çizgiyi vurgular.

Beton, bir materyal olarak suni olan ile doğanın arasındaki sınırın karakterini içermektedir. İnsan ile doğa arasındaki farkı gösteriyor ve onunla bir bağ oluşturuyor. Beton yeryüzünde durur ve yeryüzündeki toprak gibi oksitlenir ve yaşlanma noktası toprak gibidir, beyazlığını ve kalıp izlerini kaybeder, geldiği toprağın rengi gibi bulanıklaşır. Bu nedenle kurallara uymayan kaba, taşlı, turuncu bir betondur. İnsan izini içeren ve aynı zamanda kendisini vahşi doğasına entegre eden bir malzemedir. Ufka Övgü heykelinin boyutları da eserin okunmasını desteklemektedir. Anıtsal bir heykel olan çalışma, 10 m yüksekliğindedir. Bu muazzam fakat ölçülemez değil. Dünyaya açılan bir penceresi var ve açık kapılar sizi içeriye girmeye davet ediyor. Övgü bir sığınaktır. Barınak boyutlarına sahiptir ve insan eli ile inşa edilmiştir.

Deniz ile arazinin sınırına doğru, heykel düşünülmesi gereken bir pencere şekline sahiptir. Heykel ufka dönük bir çerçevedir.

Ölçek bir yandan insana yakinken, öte yandan anıtsallığı nedeniyle, gökyüzüne, dünyaya ve ufka doğru açıklığı nedeniyle, kozmosun ölçülemez boyutuyla insanı karşı karşıya bırakır. Heykel tarafından sınırlandırılan boşlukta ortaya çıkan mekan, antropometrik boyut, sınırsız ufuklar tarafından sınırlandırılmış olmasına rağmen, gökyüzünün ve denizin kozmik ve sonsuzuna atıfta bulunduğu ölçüde, paradoksal olarak kurulur.

Ufka Övgü, kaçınılmaz olanın düşüncesini zorlayan bir sığınaktır. Dünya ile cennet arasında olan bir sonraki sınırı işaretleyen bir tapınak gibidir. Övgülerle bu sınırları kutlayın ve onları yüceltin, çünkü insan ve dünya arasındaki ufuk, insan ve evren arasındadır ve bu sınırlar ufukumuzdur.” (Bello, 2016)

Şekil.4. “Monumento a la tolerancia” – Sevilla / İspanya 1992

Kaynak: http://welt-der-form.net/Eduardo_Chillida/Chillida-1992/Monumento_a_la_Tolerancia-06.html

Triana Köprüsü yakınındaki Paseo del Alcalde Marqués de Contadero'da, Sevilla'nın Arenal semtinde bulunan heykel, kollarını şehre uzatmak için Guadalquivir Nehri'ne sırtüstü

yerleştirilmiştir. (Şekil.4) 5 metre yüksekliğinde ve 12 metre uzunluğunda olan büyük bir çalışmadır. Heykelin konseptiyle ilgili Chillida:

"Benim niyetim hiç bir kimseye örnek vermek değil, ama bir gün Sevilla'da Yahudilerle Araplar ve Araplarla Hıristiyanlar el sıkışmaya dönselerdi, bu anıtın fikrini yansıtırıdı." diye ifade etmiştir. (www.sevillapedia.es, 2017)

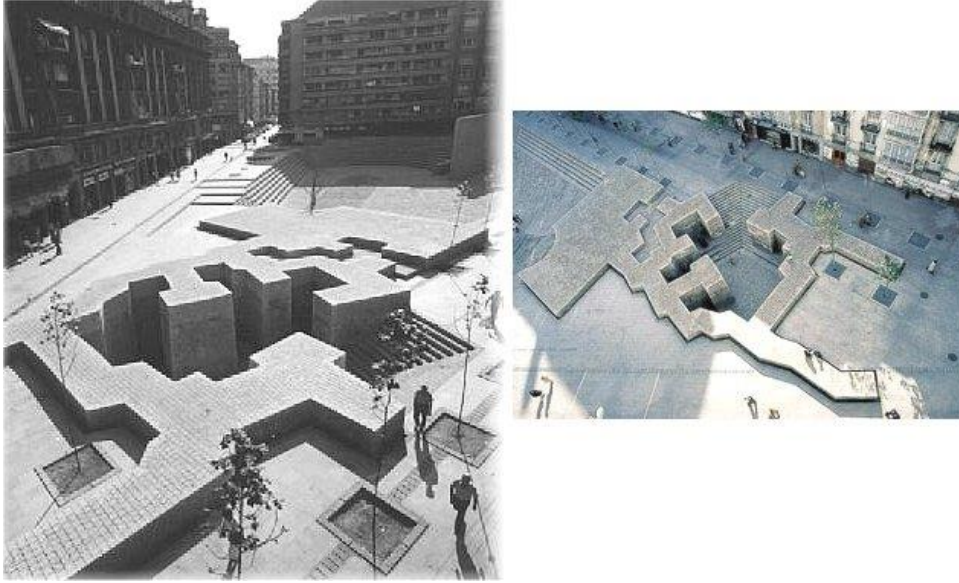
Şekil.5“Tolerance through dialogue” – Münster / Almanya 1993

Kaynak:<http://www.stadt-muenster.de/en/tourismus/service-and-information/muenster-tailor-made/sculptour.html>

Eduardo Chillida, Barış'ın 350. yıldönümünü kutlamak için özellikle Münster'in Tarihi Belediye Sarayı'nın arkasındaki mevcut konumu için özel olarak tasarlamış olduğu "Diyalog Yoluyla Tolerans" adlı heykelini yaratırken aklındaki yer burasıydı. (Şekil. 5) Sonunda, 30 Yıl Savaşı'nı 1648'de sona erdiren antlaşma, Vestfalya'nın Münster Belediye Binası, ünlü Barış Salonu ve Osnabrück'deki muadili ile birlikte 2015 yılında Avrupa Mirası Etiket'i'ne layık görülmüştür. (www.stadt-muenster.de, 2017)

Şekil.6“Plaza de los Fueros” – Vitoria Gasteiz / İspanya 1979

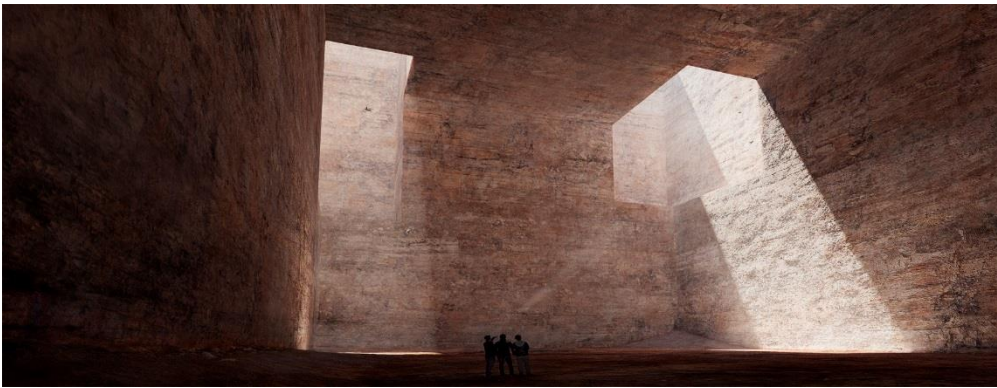

Kaynak:<http://etsamtallerjmsanz.blogspot.com.tr/2012/02/referencias-referenciadas-plazassalas.html>

Bir diğer örnek de Eduardo Chillida'nın “Plaza de los Fueros” meydan düzenlemesidir. Sanatçının çalışmaları ile ilgili Turhan Çetin (2010),

*“Heykelin kendine özgü dil alanından vazgeçmeden, madde ile ilgili iç ve dış sorgulamaları yapan ve ayn ızamanda mimarlık eğitimi de alan Eduardo Chillida, eserleriyle mimarlar için yeni uzay konseptleri açısından iyi bir model olmuştur. Onun için biçim oluşturmak, kendi bedenine kabuk üreten bir yapının ortaya koyulmasıdır.”*ifadesini kullanmıştır. Chillida'nın heykellerinde, mimaridekine benzer boşluk, doluluk ve uzay ilişkisinin etkileri gözlemlenmektedir.

Şekil.7 Tindaya Dağı projesi

Kaynak: <http://phrame.eu/covers/>

Sanatçının önemli bir diğer projesi ise “Tindaya Dağı”(Şekil.7) için tasarladığı projedir. Projeye ilgili olarak Flores (2002);

“Bask’lı heykeltıraş Eduardo Chillida'nın Tindaya dağı için tasarladığı mekan, gerçekten hatırlatıcı, mistik bir heykel ortamı, sadece bunları oluşturan madde ile süslü oyukların bir mimarisi.” dir, demektedir.

Üç boyutlu görselleştirme şirketi olan OD Phrame projesi görselleştirmeyi neden seçtiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Bu heykeli yalnızca büyüklüğünden ve ışığın üstün kontrolünden dolayı değil, aynı zamanda Chillida'nın öngördüğü gibi hissettiğimizden dolayı seçtik. Bu eserin tetiklediği karmaşık teknolojik talep, sanatçının heykele olan minimalist yaklaşımı ile birleşerek gözlemciye gerçek sanatın ezici bir görünümünü sunar.”

Eduardo Chillida (2016) ise:

“Heykelim bu dağa bayılıyor, bu dağın heykeli arzulayıp arzulamadığını öğrenmenin zamanı geldi” der.

Arup mühendislik ise Tindaya projesininin statik hesaplamalarını ve mühendislik ihtiyaçlarını üstlenmiştir. Projenin detayları ile ilgili şu ifadeler yer vermiştir:

“Mağara 65 m uzunluğunda, 49 m genişliğinde ve 45 m yüksekliğinde bir merkezi odadan oluşmaktadır. Bazı açılardan bakıldığında, bu çalışma sadece 43.5 m çapındaki Roma Panteon'undan bile daha büyük. Chillida'nın sanatsal tasarımı, tavan ve tüm duvarların düzlemsel olması ve yerinde oyulmuş gibi dağ taşından yapılması gerektiğini çok açık bir şekilde belirtmiştir. Oda, daha küçük (20 x 20 x 65 m derinliğinde) ve daha büyük (30 x 21 x 65 m derinliğinde) mil ile aydınlatılır. Ziyaretçiler, mekana 68 metre uzunluğunda bir tünelden geçerek şaftlardan içeri giriyor ve okyanusu görebilecektir.

Antik Yunan tapınaklarından Gotik katedrallere uzanan mekan, kutsal bir mimari konsepttir. Açık bir tasarımın büyüklüğü ve uyandırdığı küçümseme hissi, ziyaretçilerde alçakgönüllülük ve durgunluk hissi uyandırıyor. Bence bu doğal, süslenmemiş tapınakta ziyaretçilere daha küresel bir perspektif kazandırmak Chillida'nın amacıydı. Mağara boyunca ışığın yavaş hareketinin, bir Rothko resminin renk inceliklerine benzeyen meditatif bir deneyim olacağını, bu durum ziyaretçilerin sabırlı ve izleyecek kadar açık olduğunu düşündürebilir.

Yapısal dayanıklılık planlanırken bu sıkı sanatsal vizyona ulaşmak basit bir görev değildi. Tindaya Dağı'nın taşını araştırmak ve bu projenin güvenle inşa edilip edilmeyeceğini hesaplamak için birkaç yıl geçti. Düz bir çatı odası kapsayamaz ve bu nedenle Arup

mühendislik firması birkaç potansiyel gizli asılı çatı konsepti tasarladı. [2] Nihai hibrid destek tasarımı maksimum 44.2 tonluk yükü askıya alabilir böylece istenilen "düz tavan" efekti kolayca oluşturulabilir". (<https://daydreamtourist.com>,2012)

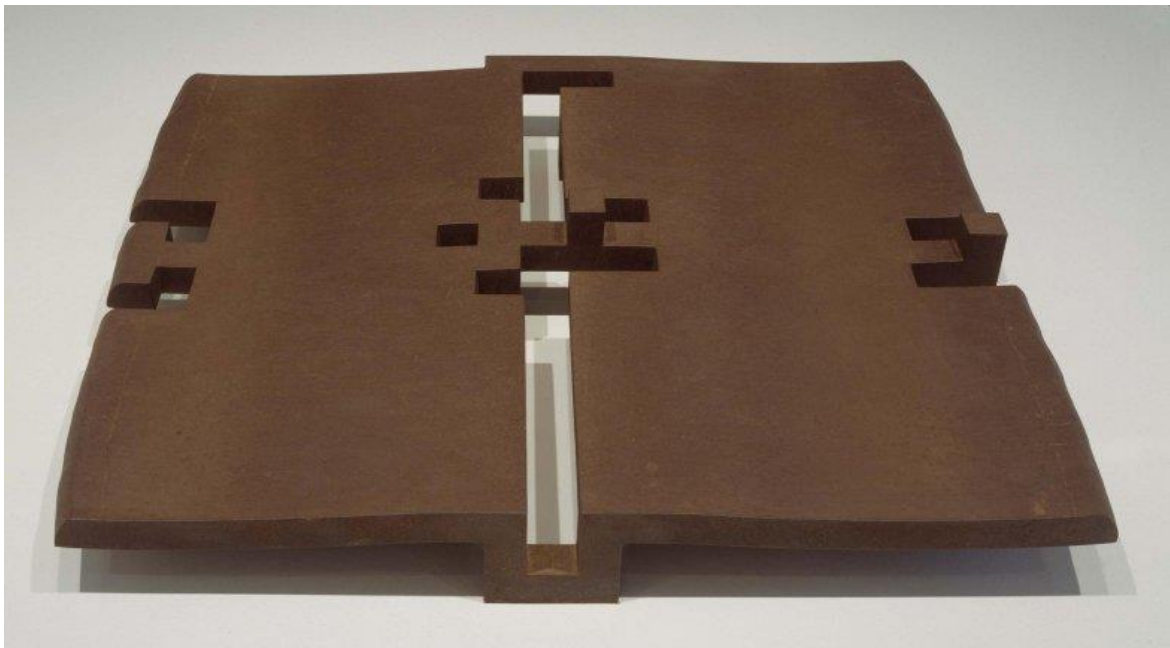
Özellikle “Tindaya” dağı projesiyle ilgili olarakChillida:

“Tek amacım, tüm insanlık için yararlı bir alan yaratmak; böylece bir insan 50x50x50 metre boyutundaki bu boş küp’e girdiğinde, insanın küçüklüğünü hissedecektir.” demektedir. (<https://vimeo.com>, 2012)

Sanatçının bu cümlesinden hareket ederek, Skolastik felsefenin etkisiyle gelişen ve inşaa edilmiş olan Gotik katedrallerin bu minvalde olmasının sebebi de insanın “küçüklüğünün” altının çizilmesidir. “Tanrı yücedir, dolayısıyla onun evine girdiğinizi unutmayınız.”cümlesini ifade eden birer mimari yapıttır Gotik katedraller . Bu bağlamda “Tindaya” yine insanın kendini “küçücük” görmesini sağlayacak bir yapı-(tapınak,mağbet) olan bir heykelden söz edilmektedir. Işığı özellikle tepeden hüzmeye şeklinde iç mekana dağılması o “yücelik” duygusunu arttıran ve yansıtan bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanatçı tüm çalışmalarında kullandığı mimari etkenli yaklaşımının en üst seviyesini yakaladığı “Tindaya”nın tasarımında, heykel ile mimari arasındaki “melez mekan”ı tanımlarcasına üç boyutlu bir cevap olarak izleyiciye sunmak istemiştir. Proje mimari bir mekanı anımsatmaktadır, ancak uygulama prensibi önerisine bakıldığında bir heykeltıraşın kullandığı yontma tekniği ile yapılması düşünülmüştür. Her ne kadar uygulanmamış olsa da, söz konusu proje heykel ve mimari disiplinlerinin arasında “paylaşılamayan” mekan olgusunun aslında her ikisinin de konusu olduğunu ve Auguste Rodin’in de ifade ettiği gibi: (<http://www.sakipsabancimuzesi.org>,2006)

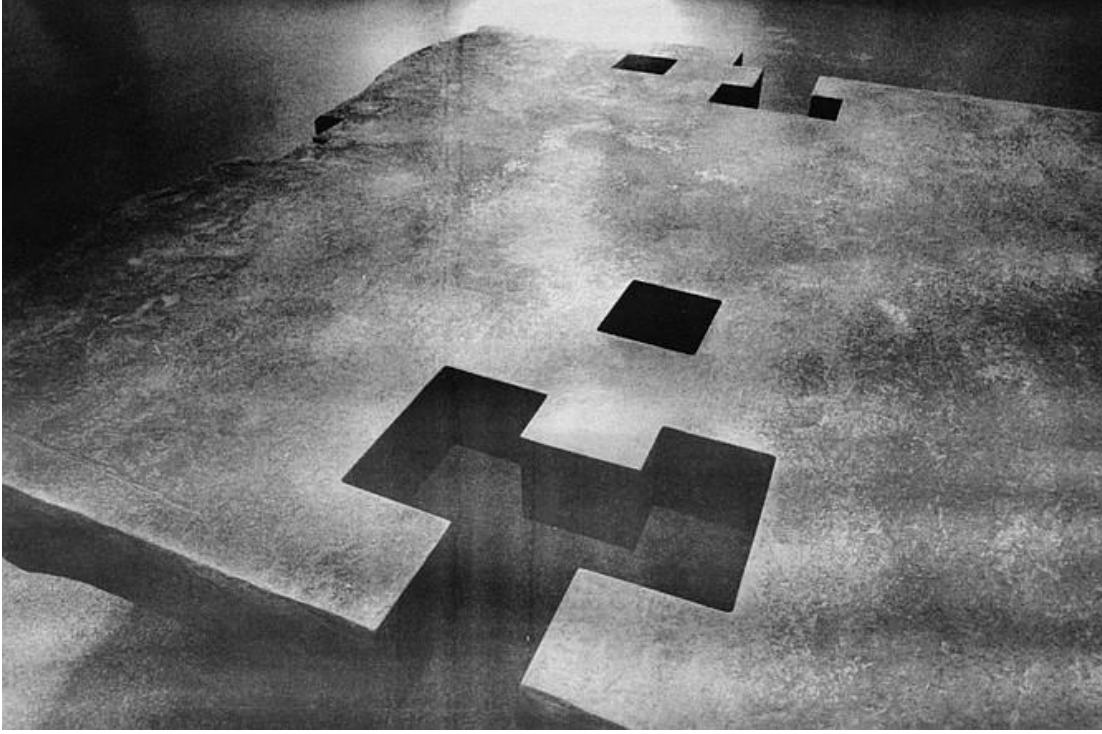
” Heykel aynı zamanda mimaridir, ondan ancak bu ad altında söz edilebilir.”

Şekil.8“Topos II”

Kaynak:<http://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/topos-ii>

Şekil.9“Architect’s table” – 1984

Kaynak: <https://www.sandiegoreader.com/photos/1988/jun/16/102032/#>

Oysa birçok heykeltıraş ve mimar iki disiplin arasındaki ilişkiye dair yorumlarda bulunmuştur. Bunlardan biri heykeltıraş Antony Gormley’dir. Sanatçı:

“Heykelin en önemli yanı, Stonehenge gibi, zamanla dost bir şekilde ve uzayda duran mutlak bir kütle olduğunu düşünürdüm eskiden. Şimdi ise bedeni bir mekan olarak yeniden tanımlamak için mimarlık dilini kullanmaya çalışıyorum.” diye ifade etmiştir.(Gomley, 2017)

Santiago Calatrava günümüzün en önemli ve başarılı mimarlarından olup, heykel sanatından fazlasıyla ilham almaktadır. Yapmış olduğu tasarımlar, heykelsi görünmelerinin ötesinde birer heykel olarak da nitelendirilebilecek olan kompozisyonlardır. Bu bağlamda, iki disiplin arasındaki ilişkiyi Calatrava (2017) şöyle ifade etmiştir:

“Mimarlık ve heykel arasındaki sınıra yaklaşmaya ve mimariyi bir sanat olarak anlamaya çalıştım.” demiştir.

3. Eduardo Chillida'nın Resimlerinde Mimari Plan Etkileri

Eduardo Chillida bir ressam ve heykeltıraştır. Hem resimlerinde hem heykellerinde çoğu zaman benzer formlar kullanmıştır. Söz konusu formlar ağırlıklı olarak şehir ve bölge planlarının haritalarındaki formlarla çok büyük benzerlikler taşımaktadır. Sanatçının mimarlık eğitimi almış olması ve heykellerinde mekanı ele alışı mimariyi çağrıştırmaktadır.(Şekil.10-11) Bununla ilgili olarak Andrea Del PedroPera (2017) adlı mimar:

“Bu sanatçının eserleri, zemin haritalama figürlerini ve mimari modelleri hatırlatıyor.” demektedir.

Şekil.10“Homage à Rembrandt”

Kaynak: <http://www.artnet.com/artists/eduardo-chillida/hommage-à-rembrandt-a-95ZS768q9ER1Y84SjLMzOw2>

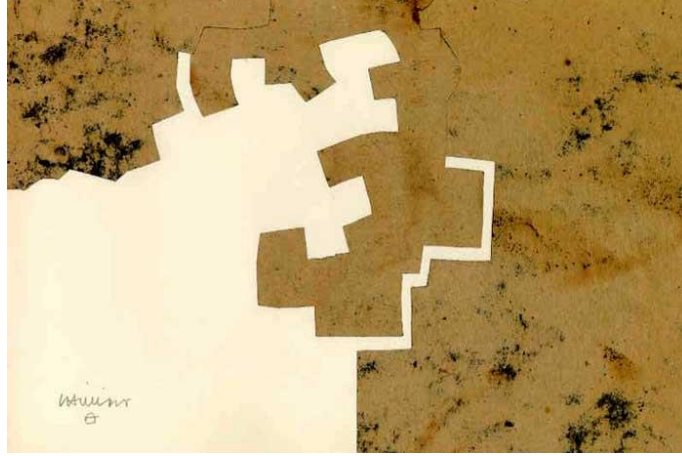
Yapım yılı: 1976

Teknik: Baskı, kagıt üzerine yapıştırma

Baskı sayısı: Tek

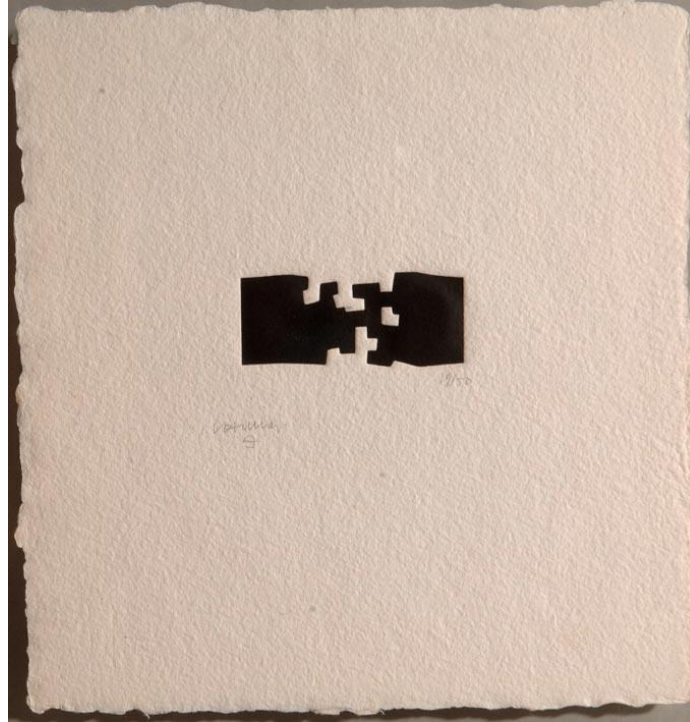
Ölçüler: 160 x 120 cm

Şekil11“A Gabriel”

Kaynak:<https://i.pining.com/originals/f7/6e/ed/f76eed2dc6b5c3fdc24c3723891b3dcb.jpg>

Şekil.12 “Guggenheim II”

Kaynak: <http://www.valzuela.com/arte-moderno-contemporaneo/eduardo-chillida/guggenheim-ii-1980>

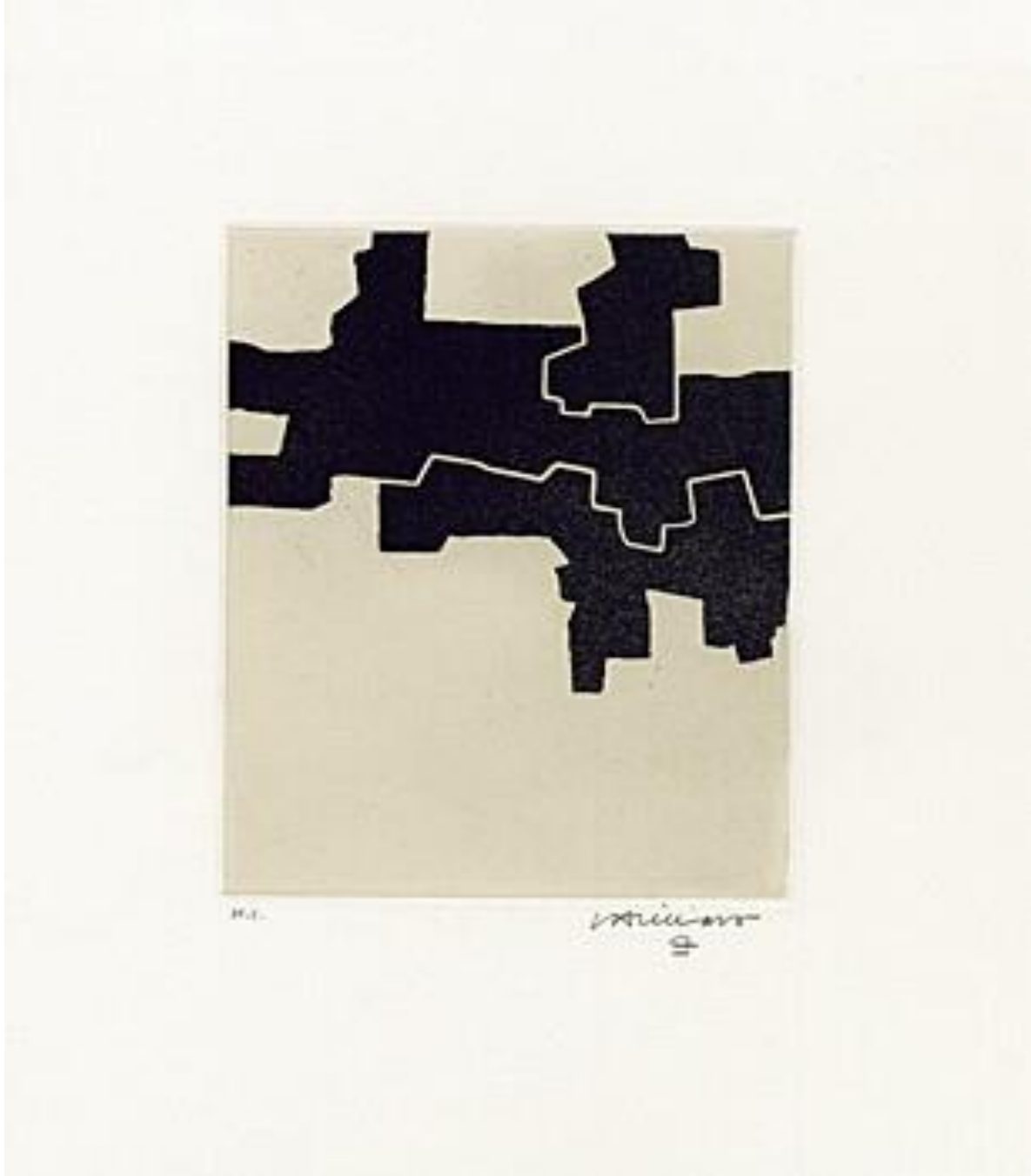
Yapımı yılı: 1980.

Teknik: Baskı

Baskı sayısı: 1/50-50/50

Ölçüler: 28 x 27 cm.

Şekil.13 "Gaur II"

Kaynak: http://www.boisseree.com/es/artists/Chillida/Chillida_Exhibition.html

Yapım yılı: 1968

Teknik: Baskı

Baskı sayısı: Tek

Ölçüler: 56,7 x 45 cm

Şekil.14 "Ibiza"

Kaynak: http://www.boisseree.com/es/artists/Chillida/Chillida_Exhibition.html

Yapım yılı: 1975

Teknik: Baskı

Baskı sayısı: 65

Ölçüler: 51 x 36 cm

Şekil.15 "Euzkadi VII"

Kaynak: http://www.boisseree.com/es/artists/Chillida/Chillida_Exhibition.html

Yapım yılı: 1976

Teknik: Baskı

Baskı sayısı: 65

Ölçüler: 140 x 95,8 cm

Şekil.16 "José M. Ullán: Adoración"

Kaynak:http://www.boisseree.com/es/artists/Chillida/Chillida_Exhibition.html

Yapım yılı: 1977

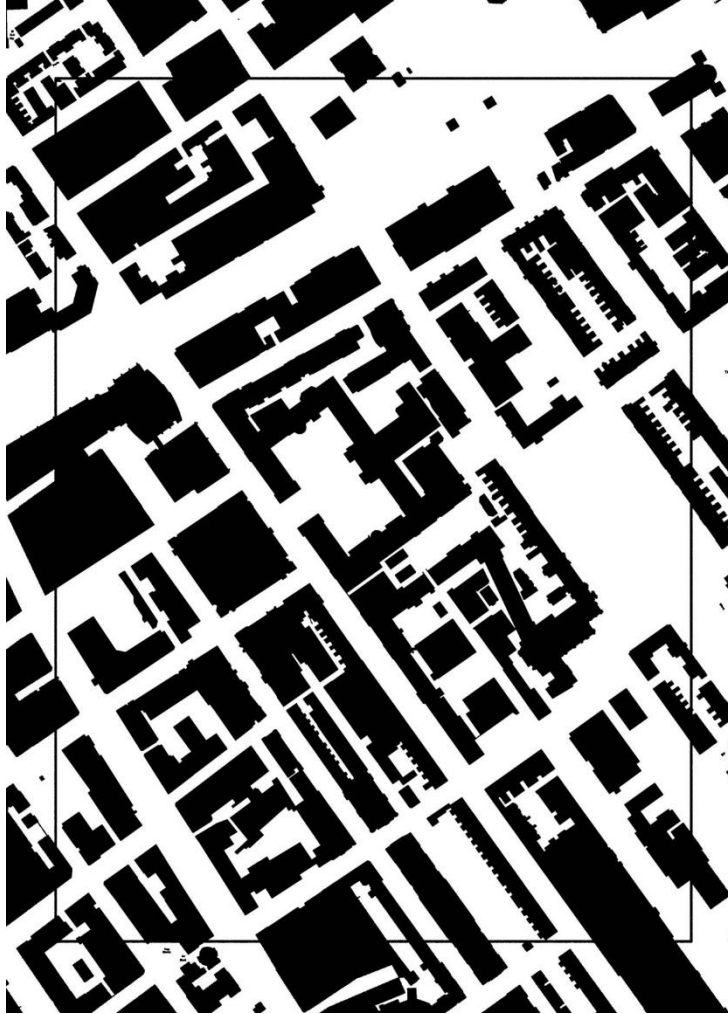
Teknik: Baskı

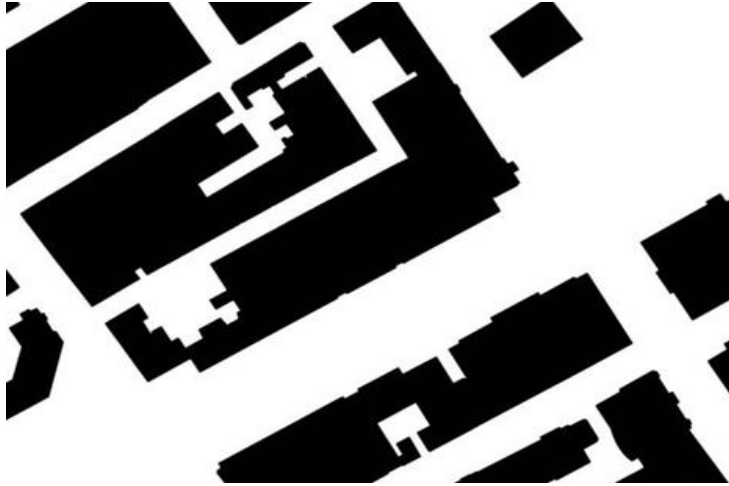
Baskı sayısı: 35

Ölçüler: 32,5 x 25 cm

Yukarıda yer alan eser görselleri, Chillida'nın kağıt üzerine uyguladığı değişik baskı teknikleri sonucu elde ettiği çalışmalardır. (Şekil, 12-13-14-15-16) Görüldüğü üzere büyük bir bölümünde sözü geçen haritalardaki görüntülere benzer ve kıyı şehirlerinin tasvirlerine benzer formlar dikkati çekmektedir. Siyah kısımların toprak olarak düşünülmesi durumunda, beyaz kısımlar denizi tasvir eder niteliktedir. Liman kentlerini tasvir ederken kullanılan form ve kesitler burada akıllara gelmektedir. İç kısımlarda yer alan beyaz çizgiler ise haritalarda tasvir edilen yolları çağrıştırmaktadır. Altta yer alan görseller rastgele seçilmiş haritalardan ve bu haritaların detay görüntülerinden oluşmaktadır.

Şekil.17 Şehir Haritası

Kaynak: <https://jenntrification.wordpress.com/tag/figure-ground/>

Şekil.18 Şehir Haritası

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/291889619570578329/>

Şekil.19 Şehir Haritası

Kaynak:https://theoryofurbanform2013.files.wordpress.com/2012/09/nyc_currentday_figure_ground.gif

Şekil.20 Şehir Haritası

Kaynak:<http://richmondmagazine.com/news/richmond-history/city-planner-harland-bartholomew/>

Harita görsellerinin detaylarında Chillida'nın resimlerinde ve bazı heykellerinde kullandığı formlar neredeyse bire bir örtüşmektedir. (Şekil, 17-18-19-20) Sanatçının mimarlık eğitimi almış olması göz önüne alındığında zaman içinde bu formların etkisinde kalmış olabileceği düşünülebilir. Üstte yer alan görsel bir şehir haritasının maketinden bir detay görüntüdür. (Şekil, 21) Sağda yer alan görsel ise Eduardo Chillida'nın taştan yapmış olduğu eserlerinden biridir. (Şekil,22)

Şekil.21 Şehir Haritası

Kaynak:<https://tr.pinterest.com/pin/534380312022187284/>

Şekil.22 Taş Heykel

Kaynak:<https://i.pinimg.com/originals/5f/2e/30/5f2e3045b5440eaa5dbfbb17e5c02ef1.jpg>

4. Sonuç

Eduardo Chillida mimarlık eğitimi almış olmasının da etkisiyle, şehir planlamacılarının kullanmış olduğu çizimlerden esinlenilmiş izlenimi veren formlarını iki boyutlu (baskı ve lavi) ve üç boyutlu çalışmalarında uygulamıştır. Söz konusu formları kullandığı üç boyutlu eserlerini oluştururken taş, metal, beton ve benzeri bir çok dayanıklı malzemeyi kullanmıştır. Özellikle “Plaza de los Fueros” adlı çalışmasında topografyayla oynayarak insanların bizzat, oluşturulan heykele dahil olmasını sağlamış ve melezleşen mekanın, interaktif bir yapıt haline dönüşmesine zemin hazırlamıştır. “Tindaya” projesiyle de bir heykeltıraş olarak en uç noktaya taşıdığı mekanı tasarılama gücünü, kapalı bir mekan yaratarak insanların tinsel dünyasına dokunmak istemesine bir heykel tasarımı geliştirmiştir. “Tindaya” bu güne dek tasarlanmış olan, dünyanın en pahalı heykel projesi önerisi olma özelliğine sahip, mimari ve sanatsal mekanın başka bir deyişle “melez mekan”ın tek bir eserde birleştiği nadir örneklerden olmuştur. Mekana dair yenilikçi ve farklı bir yaklaşımı sergileyen sanatçı, sözkonusu bakış açısının önderliğini üstlenmiş durumdadır. Her ne kadar mekana dair çalışmalar yapsa da Cristian Boltansky, Giuseppe Penone veya Daniel Buren gibi sanatçıların yorumlarına kıyasla Chillida’nın yaklaşımı tamamen farklıdır. Örneğin, Christian Boltansky’nin “Holocaust” adlı çalışmasında içine girilebilen bir mekandan söz edilse de, sanatçı sadece kendi imgelerini (kullanılmış kıyafetler) var olan bir mekana (odaya) yerleştirmiştir. Aynı şekilde, Danirel Buren’in St.Richelieue sarayında gerçekleştirmiş olduğu çalışması incelenecek olursa, yine var olan bir mekana yerleştirilen sütun bölümleri görülecektir.

Giuseppe Penone’nin “Defne Yapraklı” çalışması incelendiğinde bir mekan oluşturulmuştur fakat, söz konusu mekan geçici bir özelliğe sahiptir. Oysa Chillida’nın eserlerinde, kullandığı malzeme ve yaklaşım dolayısıyla, mekan kalıcıdır ve mimari özellikler barındırmaktadır. Yine bir heykeltıraş olan Arnaldo Pomodoro bir kaç yıl önce gerçekleştirdiği bir heykel-bina olan şarapevi ve Chillida’nın tasarladığı mekanlar kıyaslandığında fark hemen görülecektir. Çünkü Pomodoro’nun tasarladığı şarapevi dev bir “kaplumbağa”nın kabuğunun içine giriliyormuş hissi verir ve mimari anlamda şekli gereği fonksiyondan zorunlu olarak bazı ödünler verilmesini gerektirmiştir. Ki bu da mimari çevrelerde Frank Gehry’nin yaptığı binalara getirilen eleştiriyle aynı düzlemedir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Gaston Bachelard’ın “MEKANIN POETİKASI” adlı kitabında sözünü ettiği ve tarifini yaptığı deniz kabuğunun içindeki “mekanı” hatırlatmaktadır.

Oysa Chillida, birçok mimar gibi Bauhaus geleneğinin işlevsellik yaklaşımını göz ardı etmeyerek, net bir geometri kullandığı ve mimari anlamda hiç bir ödün vermediği algısını yaratmaktadır. Mekan olgusunu çalışmalarında kullanan bir çok sanatçı incelenerek Chillida’nın eserleriyle kıyaslama yapılabilir. Ancak sanatçının, mimarlık eğitimi almış olması ve bir heykeltıraş olarak mekanı ele alış biçimi, yukarıda örneklendirilen sanatçılar ve onların dışında sayılabilecek bir çok isim de, Chillida’nın heykelde mekana dair bakış açısının ve yorumunun çok dışında kalacaktır.

Kaynakça

Atalayer, F. (2006). “*Mekan (Uzam), Türk Mitolojisi ve Yaratıcılık*” Anadolu Sanat /Anadolu Üniversitesi / Sayı:17 ,2006

Çalıkoğlu, L.(2004).“RahmiAksungur”, MilliReasüransSanatGalerisi, İstanbul. S-34.

Çetin, T. (2010). “*Heykeldeki Mimari, Mimarideki Heykel*” SanatYazıları 22 / 2010 Bahar, HacettepeÜniversitesi GSF Yayınları No: 37. Ankara.

- İpşiroğlu, N. (2002) 20. Yüzyıl Sanatında J. S. Bach, Pan Yayıncılık, İstanbul
- HeykelinBüyükUstası Rodin İstanbul'da, SabancıÜniversitesiSakıpSabancıMüzesi, İstanbul, S-108,2006
- Bello, Garcia, D. (26.08.2016).
<https://culturacientifica.com/2016/08/26/elogia-del-horizonte-chillida-encuentro-ciencia-arte/> (erş.10.10.2017)
- Chillida, E. (Ocak 2016) <http://phrame.eu/covers/> (erş.13.10.2017) Sera, R. (2017)
- Flores, Z. (22.11.2002)
<http://www.floornature.com/montana-tindaya-eduardo-chillida-fuerteventura-spain-4102/> (erş.12.10.2017)
- Gomley, A. (2017).
<https://www.brainyquote.com/quotes/quotes/a/antonygorm548304.html> (erş.08.10.2017)
<https://www.brainyquote.com/quotes/quotes/r/richardser223060.html> (erş.08.10.2017)
https://sevillapedia.wikanda.es/wiki/Monumento_a_la_tolerancia (erş.12.10.2017)
<http://www.stadt-muenster.de/ms/tourismus/presse/html/t09-city-of-peace.html> (erş.12.10.2017)
[https://daydreamtourist.com/2012/12/07/mount-tindaya-project/\(07.12.2012\)](https://daydreamtourist.com/2012/12/07/mount-tindaya-project/(07.12.2012)) (erş10.10.2017)
<https://vimeo.com/42119980> (2012) (erş.10.10.2017)
<http://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/sergiler/heykelin-buyuk-ustasi-rodin-istanbulda> (13.06.2006) (12.10.2017)
http://www.azquotes.com/author/37087-Santiago_Calatrava(erş. 12.10.2017)
<https://tr.pinterest.com/pin/339247784407191075/>(erş.12.10.2017)

Görsel kaynakçası

- Şekil.1.-http://welt-der-form.net/Eduardo_Chillida/Chillida-1986-Casa_de_Goethe-3.html
- Şekil.2.-<http://rinconesgipuzkoa.diariovasco.com/peine-viento-201610132346.php>
- Şekil.3.-<https://planesconhijos.com/salir-con-ninos/asturias/elogia-del-horizonte-la-escultura-magica-de-gijon/>
- Şekil.4.-http://welt-der-form.net/Eduardo_Chillida/Chillida-1992-Monumento_a_la_Tolerancia-06.html
- Şekil.5.-<http://www.stadt-muenster.de/en/tourismus/service-and-information/muenster-tailor-made/sculptour.html>
- Şekil.6.-<http://etsamtallerjmsanz.blogspot.com.tr/2012/02/referencias-referenciadas-plazassalas.html>
- Şekil.7.- <http://phrame.eu/covers/>
- Şekil.8.- <http://www.museoreinasofia.es/coleccion/obra/topos-ii>
- Şekil.9- <https://www.sandiegoreader.com/photos/1988/jun/16/102032/#>

Şekil.10.-<http://www.artnet.com/artists/eduardo-chillida/hommage-à-rembrandt-a-95ZS768q9ERIY84SjLMzOw2>

Şekil.11.<https://i.pinimg.com/originals/f7/6e/ed/f76eed2dc6b5c3fdc24c3723891b3dcb.jpg>

Şekil.12.-<http://www.valzuela.com/arte-moderno-contemporaneo/eduardo-chillida/guggenheim-ii-1980>

Şekil.13.- http://www.boisseree.com/es/artists/Chillida/Chillida_Exhibition.html

Şekil.14.- http://www.boisseree.com/es/artists/Chillida/Chillida_Exhibition.html

Şekil.15.- http://www.boisseree.com/es/artists/Chillida/Chillida_Exhibition.html

Şekil.16.- http://www.boisseree.com/es/artists/Chillida/Chillida_Exhibition.html

Şekil.17.- <https://jenntrification.wordpress.com/tag/figure-ground/>

Şekil.18.- <https://tr.pinterest.com/pin/291889619570578329/>

Şekil.19.https://theoryofurbanform2013.files.wordpress.com/2012/09/nyc_currentday_figureground.gif

Şekil.20.- <http://richmondmagazine.com/news/richmond-history/city-planner-harland-bartholomew/>

Şekil.21. <https://tr.pinterest.com/pin/534380312022187284/>

Şekil.22.<https://i.pinimg.com/originals/5f/2e/30/5f2e3045b5440eaa5dbfbb17e5c02ef1.jpg>

The Relation between Acting and Body Language in the Opera Art

Mehmet BALTACAN

Abstract

The opera art that known as the most comprehensive of the performing arts, aims to deliver the subject to the audiences in a clear and apparent way which the writer and the composer processed through the work. In this context, during a performance of an opera work, a connection occurs between the performers and the audiences. The performers as the active part of this connection conveys the story to the audiences through a narration which consists of the main components of an opera work like lyrics, music and drama (theatre). Especially in the operas which are performed in different languages, acting gains importance regarding to convey the subject to the audiences. In relation with this, the opera actors and actresses have to consider about the body language based on the gestures and mimics besides the acting technics. In this study, the body language which the opera performers have to consider during the performance will be analyzed.

Keywords: Scene, Opera, Art, Music, Body Language

Opera Sanatında “Oyunculuk – Beden Dili” İlişkisi

Özet

Gösterim sanatlarının en kapsamlısı olarak bilinen opera sanatında temel hedef, yazar ile bestecinin eserde işlediği konuyu, en doğru mesajları kullanarak seyirciye açık ve anlaşılır şekilde iletmektir. Bu bağlamda, sahne üzerinde temsil edilen bir opera eserinin icrası sırasında oyuncular ile izleyiciler arasında bir iletişim var olmaktadır. Bu iletişimin aktif ögesi olarak performans sergileyen oyuncular, opera sanatının temel bileşenleri olan Söz-Müzik-Dram (Tiyatro) olgularının bütünleştiği bir anlatım vasıtasıyla, temsili izler konumunda yer alarak iletişimin pasif konumunda bulunan seyirciye eserin hikayesini aktarmaktadır. Özellikle yabancı dillerde sahnelenen opera eserlerinde konunun seyirciye aktarılması sırasında verilecek olan mesajların açık ve anlaşılır olması hususunda oyunculuk faktörü daha da önem kazanmakta, eserde yer alan karakterleri üstlenen opera aktör ve aktristleri kullandıkları oyunculuk tekniklerinin yanısıra, esası jest ve mimiklere dayalı olan beden dili kullanım özelliklerini de dikkate almak durumundadırlar. Bu çalışmada, opera aktör ve aktristlerinin, bir eserin temsili sırasında dikkate almaları gereken “Beden Dili” hareket ve ifadeleri incelenecektir

Anahtar Kelimeler: Sahne, Opera, Sanat, Müzik, Beden Dili

1. Giriş

Gösterim sanatlarının en kapsamlısı olarak bilinen opera sanatında temel hedef, yazar ile bestecinin eserde işlediği konuyu, en doğru mesajları kullanarak seyirciye açık ve anlaşılır şekilde iletmektir. Bu bağlamda, sahne üzerinde temsil edilen bir opera eserinin icrası sırasında oyuncular ile izleyiciler arasında bir iletişim var olmaktadır. Bu iletişimin aktif ögesi olarak performans sergileyen oyuncular, opera sanatının temel bileşenleri olan Söz-Müzik-Dram (Tiyatro) olgularının bütünleştiği bir anlatım vasıtasıyla, temsili izler konumunda yer alarak iletişimin pasif konumunda bulunan seyirciye eserin hikayesini aktarmaktadır.

Opera sanatında eserin konusu ile ilgili verilmek istenen mesajlar, oyuncular vasıtasıyla sadece söz ve melodi olarak ifade edilmekten ziyade, konu (dram) ile beraber hareket eden bir “tutumlar bütünü” olarak seyirciye yansıtılmak istenir. Bu yüzden oyuncuların, mesajı gönderme becerileri içerisinde ses, söz, müzik ve beden dili kullanımı olguları bütünlük içinde yer almalıdır.

2. Temel Beden Dili Kavramları

Özellikle yabancı dillerde sahnelenen opera eserlerinde konunun seyirciye aktarılması sırasında verilecek olan mesajların açık ve anlaşılır olması hususunda oyunculuk faktörü daha da önem kazanmakta, eserde yer alan karakterleri üstlenen opera aktör ve aktrisleri kullandıkları oyunculuk tekniklerinin yanı sıra, esası jest ve mimiklere dayalı olan beden dili kullanım özelliklerini de dikkate almak durumundadırlar.

Yabancı dillerde temsil edilen eserlerin, seyirci tarafından daha anlaşılır şekilde ifade edilmesi söz konusu olduğunda izleyici, eserde yer alan karakterleri çözümlemesini, benimsemesini ve karakterin eser içerisindeki varlığının kabul edilebilirliğini, sahne üzerinde yer alan bütün inandırıcı görsel unsurlarla beraber, izlediği karakterlerin sosyal statüleri ve kimlikleri ile tamamen örtüşen vücutsal hareketlerini de takip etmek suretiyle içine sindirebilecektir.

Baltaş’a (1992) göre, iletişimin yapılandırılmasında ortalama olarak kelimeler %10, ses tonu/müzik %30 ve beden dili %60 oranında rol oynamaktadır.

Jestler ve Mimikler, beden dilinin kullandığı ve diğer kişilere görsel sinyaller gönderen hareketlerdir. (Baltaş, 1992) Yüz kaslarının anlatım amaçlı olarak kullanılması “Mimik”, baş, el, kol, ayak, bacak ve bedenin anlatım amaçlı olarak kullanılması ise “Jest” olarak adlandırılmaktadır.

Jestler ve mimikler “esas” ve “ikincil” olarak ayrılmaktadır. Beklenmedik bir anda, kendiliğinden meydana gelen, anlatıma katkısı bulunmayan ve bir refleks olarak oluşan hareketlere “ikincil jestler ve mimikler” denmektedir. Göz kırpma, baş sallama, kolları açma, el sallama, gibi bir mesajı içeren ve kişi tarafından programlanmış bir şekilde düşünce ve duyguları somutlaştırır nitelikte destekleyen hareketler ise “esas jestler ve mimikler” olarak bilinmektedir ki; aktör ve aktrislerin oyunculuk teknikleri yanı sıra kullanmaları beklenen hareketler, esas jest ve mimiklerdir.

2.1. Oyunculuk Tekniklerini Tamamlayan Temel Beden Dili İfadeleri

Opera sanatının ilk izlerinin, antik tiyatro da (Dionysos Tiyatrosu) aranması gerektiğini belirten Altar (1975), antik tiyatroya can veren iki temel kaynak olarak “ses”i ve “hareket”i

göstermektedir. Doğdu zamandan günümüze kadar hareket, müzik ve ses olgusuyla beraber opera sanatının bütünleyici ögesi olarak var olmaktadır. Opera aktör ve aktrislerinin, eserde yer alan karakterleri açık ve net bir şekilde seyirciler ile buluşturma noktasında dikkat edecekleri en önemli husus, rolünü üstlendikleri karakterin kendi kimlikleri ile bütünleşmiş ve doğal hale gelmiş ifadeleri ile izleyenlere sunulmasıdır. (Elik, 2012) “put gibi durma” halk deyimine dikkat çekerek, hiç birimizin doğal konuşmamız sırasında heykel gibi durmadığımızı, jest ve mimiklerimizi dolayısı ile beden dilimizi kullandığımızı ifade etmiştir. Bu bağlamda, bir karakteri gözler önüne serecek olan opera sanatçısı için “doğal oyunculuk” kavramı içerisinde beden dili kullanımı da önemli ölçüde yer almaktadır. (Nutku, 1989) doğru bir duruşun oyuncunun sahnedeki etkinliğini çoğalttığı kadar, onun güzel ve işlevsel hareket etmesini de sağladığını vurgulamaktadır.

Bir opera oyuncusunun eser sahneye konmadan önceki hazırlık ve çalışma aşamaları içerisinde;

- Kimlik Çözümlemesi
- Ortam Çözümlemesi
- Dramaturgi Çözümlemesi
- Dramatik öz – Tiyatral biçim ilişkisi
- Dramatik öz – Müzikal biçim ilişkisi
- Dramatik – Tiyatral – Müzikal bağlamlar çözümü

gibi konu başlıkları yer almaktadır. Yukarıda belirtilen konu başlıklarını kapsayan detaylı bir teknik hazırlığın sonrasında Oyuncular, anlatılan hikaye içerisinde yer alan karakterin yansıtacağı duygusal tonu yakalar ve rolünü üstleneceği karakterin bütün ayrıntılarını tahlil ederek o karakterin hareketlerini, ifadelerini öğrenme yolu ile, o duygu durumuna girip, o duygu durumundaki bir insanın davranışlarını kendiliğinden ortaya koyar. Bu çok kapsamlı bir çalışma ve hazırlık süreci gerektirmektedir. Eserin, izleyici önüne çıkmadan önceki hazırlık döneminde, oyuncunun yapmış olduğu böylesine detaylı bir çalışmayı eserin temsili esnasında seyircinin gözleri önünde açık bir şekilde ifade edebilmesi, oyuncu ve izleyici arasında var olan iletişimin anlaşılabilir olmasına bağlıdır.

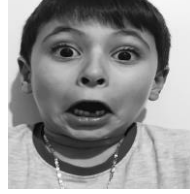
Ülkemizde opera eserleri çoğunlukla, yazılmış oldukları orijinal dillerle sahnelenmektedir. Seyirci bakımından yabancı dil olgusu, oyuncu ile arasındaki iletişimin tam ve açık şekilde anlaşılabilirliğini etkilemektedir.

İşte bu noktada da bütün kültürlerde ortak olduğu bilinen temel anlatım jest ve mimiklerinin belirgin olarak kullanılması, sözü geçen engelin büyük oranda ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır.

Resim 1

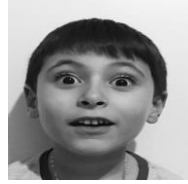
Mutluluk

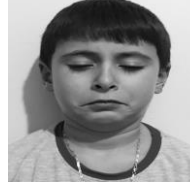
Korku

Öfke

Hayret

Üzüntü

Tiksinti

Baltaş'ın (1992) belirttiğine benzer olarak örneklendirilen Resim1'de, görülen fotoğrafların altındaki yazılar kapatılarak, farklı kültürlere sahip kişilere gösterilmiş, farklı kültürlere sahip olmalarına rağmen mimiklerin bu kişiler tarafından benzer şekilde tanımlandığını ifade edilmiştir. Duygu ve düşünceleri somutlaştırır nitelikte destekleyen ve sahne sanatçılarının karakter yaratımlarında sıklıkla kullandıkları diğer temel beden dili ifadeleri aşağıdaki gibi örneklendirilmiştir;

Resim2

Resim 2'de görülen bu ifade ile kişi, karşısında bulunan kişi ya da kişilerle iletişimi ve paylaşımı kolaylaştıran, onlara olumlu duyguların iletildiği mesajları vermektedir. Baltaş'ın, (1992) belirttiğine benzer olarak örneklendirilen bu resimde bedenin bir bütün olarak kullanılması örneklendirilmiş olup, kendinden hoşnut bir kişinin beden merkezini dengeli bir

biçimde kullanarak, güvenli bir beden duruşunu ifade edilmiştir. Bu ifade, Şan konserleri ve Resitallerde, ses sanatçılarının icraları sırasında sıklıkla rastlanan bir postür olarak bilinmektedir.

Resim3

3. resim’de, örnekteki kişiye ilk bakıldığında, normalden aşağıya düşmüş omuzlar ile kapalı bir beden merkezi ve belli belirsiz kırılmış konumdaki dizler, dolayısıyla çökmüş bir beden duruşu dikkat çekmektedir. Çekingen, güvensiz bir beden duruşu olarak tanımlanan bu postür Baltaş’a (1992) göre; bulunduğu durumdan hoşnut olmayan kişilerin beden merkezlerini kullanım biçimine örnek olarak tanımlanmaktadır. Opera eserlerinde bir çok sahnede karşılaşılabilecek muhtemel olan bu örneğe benzer duyguyu ifade eden opera sanatçısı karakteri oluşturma sırasında bu gibi beden duruşu kullanımı ile karakteri kolaylıkla destekleyebilmektedir.

Resim4

4. resim’de ise, omuzların normal pozisyonundan daha da geride kullanımı ve beden merkezinin daha öne çıkarılarak, sınırlarının genişletildiği bir postür görülmektedir. (Baltaş, 1992) tarafından, saldırgan bir beden duruşu olarak tanımlanan bu ifade, tepki vermeye hazır durumdaki kişilerin, bu mesajı karşı tarafa iletmesi için kullandıkları bir beden duruşudur. Örnekteki kişinin kafayı geriye yatırarak karşısındaki kişiye yukardan bakması, “burnu Kaf Dağı’nda” veya “burnu yükseklerde” deyimleri ile birebir örtüşmekte ve karşıdaki kişiden üstün olma mesajını iletmektedir. Opera eserlerinde birçok uyuşmazlık, tartışma, dövüş ve düello sahneleri yer almaktadır. Bu gibi sahnelerde, örnek beden duruşu karakteri vurgulamakta etkili olacaktır.

4. Sonuç

Sahne sanatlarının her alanında olduğu gibi opera sanatında da bir eserin temsil edilmesindeki başlıca amaç eseri meydana getiren yazarın ve bestecinin mesajını etkili bir anlatımla izleyiciye ulaştırmaktır. Bu amaca yönelik olarak yapılan çalışma ve hazırlıklarda anlatımın güçlendirilmesi ve ifadenin desteklenmesi, inandırıcı görsel unsurlarla birlikte, sahne üzerinde aksiyonu gerçekleştiren oyuncular ile izleyici arasında var olduğu bilinen iletişimin anlaşılır ve engelsiz olarak gerçekleşmesi ile mümkün olmaktadır. Düşünsel ve duygusal bir haz beklentisi ile eseri izlemeye gelen seyircinin bu beklentisini tam olarak karşılamak için iletişimin aktif yönünde yer alan oyuncular, karakteri ortaya çıkarma sırasında yaptıkları bireysel hazırlık ve çalışmaların yanı sıra, rolünü üstlendiği karakterin bütün ayrıntılarını ve hareketlerini iletişimin pasif konumunda yer alan seyirciye açık ve anlaşılır bir biçimde aktarma noktasında beden dili ifadelerinden faydalanmaktadır. Özellikle,yazıldıkları orijinal dilleri ile sahnelenen opera eserlerinde, izleyici tarafından bakıldığında yabancı dil olgusu oyuncu ile seyirci arasında tam olması beklenen iletişimin açık ve anlaşılır şekilde gerçekleşmesine engel teşkil etmektedir. Duyguların beden dili ifadeleri ile desteklenerek izleyiciye aktarılması bu engeli büyük oranda ortadan kalkmasına katkısı olacaktır.

Kaynakça

- Altar, C. M. (1975). *Opera Tarihi II*, 1. Basılış, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Baltaş Z. & Baltaş, A. (1992). *Bedenin Dili* 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elik, R. (2012). *Diksiyon Etkili Konuşma Teknikleri*, 3. Baskı, İstanbul: Akis Kitap.
- Nutku, Ö. (1989). *Sahne Bilgisi*,3. Basım, İstanbul: , Kabalcı Yayınevi.

An Ottoman Intellectualist Monitoring USA: Ahmet Mithat and his *İstibşar*

Kudret SAVAŞ¹

Abstract

Istibşar, a book of Ahmet Mithat was published in 1310/1894 at Istanbul. In this book Ahmet Mithat introduced his readers with Alexander Russel Web. Web was the embrassador of USA at İndia and embraced Islam during his journey. After embracing Islam, he wanted to announce his new religion to Americans. He received buquests from Indian Muslims to announce Islam in USA. He was also the first white people accepted Islam. He gave lectures to Americans about Islam. Ahmet Mithat gave informations about Webb and also his activities in his book *Istibşar*. At the same time he answered the questions of Christians about Islam in this book.

Keywords: Ahmet Mithat, İstibşar, West and İslam, Buddishm.

Amerika'yı İzleyen Bir Osmanlı Aydını: Ahmet Mithat ve *İstibşar*

Özet

Türk edebiyat tarihinin kanonik söyleminden fazlasıyla nasibini alan, uzun yıllar boyunca yüzeysellikle nitelenen Ahmet Mithat Efendi, döneminin edebiyatçılarından epeyce farklı bir portre ortaya koyar. Hem edebi türlerin neredeyse şiir dışındaki her çeşidini kullanır hem de gazetenin etkisini toplumun dağılmak üzere olan özgüvenini yeniden inşa etmenin emrine verir. Sözü geçen bu özgüven inşası, şanlı günlerin özleminden ziyade sapasağlam duran bir temelin işaret edilmesi esasına dayanır. Dönemim birçok edibinde görülen eski zamanın yeniden gündeme getirilmesi onun eserlerindeki başat noktayı oluşturmaz. Osmanlı toplumunun ve medeniyetinin asırlara dayanan sağlam bir temele yaslandığını dile getirir ve bu temelden günün sorunlarına çözümler üretmek isteyen bir çabanın içindedir. Cemil Meriç'in deyişiyle o düşünce hayatımızda Doğulu kalabilen tek müstağriptir. Doğu ve Batı toplumları arasındaki mücadelenin salt bir askeri ve siyasi mücadele olmadığını, bunun daha derinlere inen köklerinin bulunduğu işaret eder. Stokholm'de düzenlenen Uluslararası Oryantalizm Kongresi'ne görevli olarak katılır ama konuşmalarının tonu diğer Batı dışı ülkelerden gelen delegelerin zayıf, ürkek tonuna hiç benzemez. *Avrupa'da Bir Cevalan* adlı eserinde yazar, bu kongreye katılmak için çıktığı yolculuğu, ayrıntılarıyla dile getirir. Eserde, yazarın en basit günlük hareketlerinde bile kendini devletin görevlisi sayan anlayışından ve bunun

¹ Okutman, Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü, kudretsavas@gmail.com, 505 669 40 71.

yansımalarından uzun uzun bahsedilir. Oryantalistler, yazarın kendi ifadesiyle, kendinden emin bir tonla kültürünü ve devletini savunan farklı bir adam bulur karşılarında.

Ahmet Mithat Efendi'nin bazı eserleri, gazetelerde yayımlanan yazılarının bir kitap halinde toplanmasından oluşmaktadır. Bu çalışmamızda bahsedeceğimiz *İstibşar* adlı eseri de gazetede yayımlanan bir yazı dizisinin kitap halinde toplanması ve gözden geçirilmesiyle oluşmuştur. Eser, "Dersaadet, 1310/1894" serlevhasıyla neşredilmiştir. Sanatçının, henüz günümüz harflerine çevrilmeyen –edebi bir eser olmadığı için olsa gerektir- *İstibşar-Amerika'da Bir Neşr-i İslam Teşebbüsü* adlı eseri, onun sınır tanımayan tecrübesini ve yılgınlığa düşmeyen ruhunu yansıtır. Amerika'nın Hindistan konsolosu olarak görevlendirilen Aleksandır Russel Web adlı diplomatın Müslüman olması ve Hint Müslümanlarından topladığı yardımlarla İslam'ı Amerika'da yaymak için yaptığı planlı çalışmaları anlatan Ahmet Mithat, bir yandan da Web'in Amerikan gazetelerindeki mülakatlarını ve gazetelerde onunla ilgili çıkan haberleri binlerce kilometre uzakta İstanbul'da okuyucularına aktarır bir yandan da Webb'e yöneltilen eleştirilerin ve soruların cevaplarını okuyucularına vermeye devam eder. Webb'in bazı konularda verdiği cevapları beğenmeyen ve bunları kendince tashih eden Ahmet Mithat, bu tavrıyla tam bir öğretmen edası takınır. Bu tavrın altında, hem yeni Müslüman olmuş bir kişinin yetersizliklerini kapatma amacı vardır hem de Batı kamuoyunun yönelttiği derinlikli sorularının cevaplarını yeterli bir şekilde verme telaşı hissedilir. Eserde aynı zamanda oryantalistik çalışmalar sonucunda ortaya çıkan ve Budizm'i ve Hristiyanlığı ilgilendiren bazı yeni bilgilere de yer verilir. Dönemi için ilginç sayılabilecek bu bilgiler, onun dinler tarihi alanındaki birikimi de düşündürdüğüne anlamlı hale gelmektedir. Eserde sanatçının Budizm'e olan ilgisi, daha sonra kaleme alacağı ve Avrupa kamuoyunun Budizm'e duyduğu ilgiyi anlatacağı başka bir eserine de adeta hazırlığın ipuçlarını bize vermektedir. Bu haliyle Ahmet Mithat, klasik Osmanlı aydınının ötesinde ayağını İstanbul'a koyarak tüm dünyayı izleyen bir aydın resmi sunar okuyucusuna. Bu bildirinin amacı, Ahmet Mithat'ın diğer eserlerini de göz önüne alarak yakında yayınlanacak olan *İstibşar* adlı eserini incelemek ve kanonik söylemin ortaya koyduğu Ahmet Mithat portresinde bazı düzeltmeler yapma önerisi sunmaktır.

Anahtar Sözcükler: Ahmet Mithat, *İstibşar*, Batı ve İslam, Budizm.

Edebiyatımızın üretken kalemlerinden biri olan Ahmet Mithat Efendi'nin İstanbul'da 1310-1894 tarihinde yayınlanan söz konusu eseri daha önce gazetede konuyla ilgili yayımlanan yazıların bir araya getirilmiş biçimidir. "Temeddün/medenileşme" ve "tedeyyün/dine bağlanma" kavramlarının birbiriyle oldukça sıkı bağlantıları olduğunu ifade ederek eserindeki düşünceleri serd etmeye başlayan Ahmet Mithat, her ne kadar Avrupa'da nihilist ve anarşist akımların bulunmasına rağmen ana akım denilebilecek bilim adamlarının grubunun dinle olan bağlarını devam ettirdiğine dikkat çekerek Batılı bilim adamlarının dünya çapındaki araştırmalarının sonuçlarını aynı zamanda Hristiyanlığı doğrulamak amacıyla kullandıklarına işaret eder. Bunu ispat etmek için de İsaac Taylor, Lui Taksil, Lavojeri gibi bilim adamlarını okuyucusuna örnek olarak sunar.

Ahmet Mithat'ın satırlarında dikkat çeken hususlardan biri de sömürgeciliğin adeta destek kolu gibi çalışan misyoner teşkilatının çalışmalarıdır. Misyonerlerin dünyanın dört bir yanına dağılarak gerektiğinde canlarını ortaya koyarak dinlerini yaymak için çalıştıklarını belirten Ahmet Mithat, bunun bile tek başına medeni milletlerde dini gayretin canlılığına işaret ettiğini belirtir. Yazara göre oldukça büyük bir insan gücünü ve maddi gücü gerektiren böylesi bir çalışma, istenilen sonucu verememiştir. 1893 yılında İsaac Taylor'un İngiltere Kilise Kongresi'nde yaptığı konuşmaya değinen Mithat; Taylor'un, misyonerlerin özellikle Hindistan

ve Afrika’da yaptıkları büyük masraflara ve gösterdikleri çabalara rağmen İslam’ın yayılmasının önüne geçemediklerini itiraf etmesine değinerek bunun sebeplerini öğrenmek için misyonerlerin ve sair bilim adamlarının/oryantalistlerin İslam’ı esas kaynaklarına inerek öğrenmeye başladıklarını dile getirir. Oryantalist bilim adamlarının İslam’a karşı önyargılı ve iftiralarla dolu yaklaşımlarına rağmen yeni nesil bilim adamlarından birçoğunun İslam’ı öğrendikten sonra eski düşüncelerinden vazgeçtiklerini ve değerini teslim ettiklerini belirten Mithat, aynı zamanda bunlardan bazılarını harcıâlem düşüncelerden vazgeçmekle kalmayarak din-i İslam’la müşerref olduklarını belirterek bu sayının az olmadığını da ekler. Özellikle Liverpool şehrinde böyle insanların bulunduğunu, bunun yanı sıra Almanya, Fransa ve Belçika gibi ülkelerde de böyle kişilerin varlığından haberdar olduğunu ekler. Buna örnek olarak da “*Belçika’nın Anvers şehrinde Openiyon gazetesi muharriri*” olan ve Mahmud-ı Muhtar ismini alan gazeteciği gösterir. (Mithat: 1894,11)

Misyonerlik çalışmalarından Batılı âleminin istediği sonuçları alamamasına rağmen İslam’ı öğrenen kişiler meyanında başka bir sonucun ortaya çıktığını ifade eden Mithat, bu düşüncesini satırlarına şu şekilde yansıtır: “... *gayret ü teşebbüsât-ı mezkûreden murâd-ı İlâhi olan netice-yi diğer kendi kendisine meydâna çıkmaya başlamıştır ki o da bunların İslâm’ı kabûlleri maddesidir.*” (Mithat: 1894,12) Amerika’da İslam’ın yayılmaya başladığını ve kendini iyi yetiştirmiş bazı insanların İslam’ı kabul ettiğine değinen Mithat bu olayı “*bir teşebbüs-i ciddî beşâreti*” olarak niteler.

Ahmet Mithat’ın eserlerinde görülen ani konu değişikliğine örnek olabilecek bir durum eserin tam da bu sayfalarında kendini gösterir. Eserin 12. sayfasından itibaren Ahmet Mithat, Batı âlemindeki gelişmeleri anlatmayı bırakarak başka ve mühim bir olayı dile getirmesi gerektiğini belirterek her asırda Allah’ın, bir kulunun eliyle İslam’ı güçlendireceğini belirten hadisi zikreder. Bu asırda da İslam’ın diğer asırlarda görülmeyen atılımlarla güçlendiğini, okullarla, gazetelerle, dergilerle ve diğer atılımlarla Müslüman toplulukların tüm dünya çapında güçlenmeye başladığı anlatır ve tüm bu çalışmaların odağında Osmanlı padişahı ve İslam halifesi olan Abdülhamit Han’ın bulunduğunu dile getirir. Dönemin atılım çabalarına değinen yazara göre İslam âlemi, bu çabalarla Batı’yla arasındaki farkı kapatmaya başlamış, askeri bakımdan da hiç olmadığı kadar kuvvetlenmeye başlamıştır. Burada en dikkat çeken husus ise bilimsel yeniliklerin alınmasında Ahmet Mithat’ın ortaya koyduğu tavidir. Mithat bu konuyla ilgili şunları söyler: “...*bir taraftan mâ’arif-i İslâmiye nâ’il-i terâkki olarak ‘ulûm-ı dinîye tevsi’ ve tavzih eylemekte olduğu gibi ulûm-ı dinîye dahi yed-i mahâret-i ehl-i İslâm’a geçerek ziyet-i İslâmiye’yi arttıracak bir sûret-i haseneye ifrâğ’ olunmakta ve ‘Hikmet müslimin kaybolmuş malıdır ânı her nerede bulur ise alır.’ hükm-i münîfi tamamıyla meydâna çıkmaktadır.*” (Mithat: 1894,13) Mithat’ın teknolojik ve bilimsel gelişmeleri takip etme ve alma konusunda bir hadisi kendisine çıkış noktası alması ve bu açıdan olaya yaklaşması da modernleşme konusunda ortaya konan bir tavır olarak not edilmelidir.

Ebu Hureyre’den nakledilen hadisteki kişinin, dönemin Osmanlı padişahı 2. Abdülhamit olduğuna kimsenin şüphesiyle bakamayacağını belirten Ahmet Mithat, padişahın aynı zamanda halifelik sıfatıyla tüm İslam âlemindeki gelişmeleri desteklediğini hatta bununla kalmayarak Batı dünyasında yapılan ve insanlığa faydalı olacak her türlü teşebbüsü desteklediğini dile getirir. Batılı bilim adamlarının Osmanlı padişahı tarafından desteklenmesine örnek olarak da “*Fransa’da bir Pastör nev’-i beşere nâfi’ bir eseri keşf eder, te’sis eylediği dar’üt-talim için i’âne ve atıyye-i Hamîdiye ser-defter şükranı tezyin eyler. Berlin’de bir Koh (Koch) yine insâniyete nâfi’ mukaddime-yi muvaffâkiyet gösterir seniyye-yi iftihâri en evvel Osmanlı nişânıyla tezyîn olunur.*” cümlesini sarf eder. Pastör’ün padişah tarafından desteklenmesi konusu ilk bakışta abartılı bir iddia olarak görülse de yapılan

araştırmalarla bunun doğruluğuna dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Yakın zamanda yapılan araştırmalarda bu konuyla ilgili Ahmet Mithat'ı doğrulayan bazı sonuçlara ulaşılmıştır.²

Abdülhamit ve İslam âleminin gelişmesiyle ilgili uzunca bölümden sonra İslam'ın Amerika'da neşriyle ilgili bölüme dönüş yapan yazar, bununla ilgili bilgiler vermeye devam eder. Kitabın alt başlığının neden “*Amerika’da Neşr-i İslam Teşebbüsü*” olduğunu anlatmaya başlar. Amerika Birleşik Devletleri'nin Hindistan ve Uzak Doğu memleketlerindeki konsoloslarından Aleksandır Russel Web'in araştırmaları sonucunda İslam'ı kabul ettiğini belirterek Amerikan “Sun” gazetesinde bu konuyla ilgili yayımlanan haberlere işaret eder. Web, bu gezileri sırasında Mirza Gulam Han ve Ahmediyye hareketiyle tanışmış, bundan etkilenmiştir.³ Daha sonra Hindistan Müslümanlarıyla tanışan Webb, burada ailesi ve üç çocuğuyla birlikte İslam'ı kabul eder. Ahmet Mithat, Amerika'nın ilk beyaz Müslümanı olan⁴ Web'i okurlarına şöyle tanıtır: “*Webb gerek sıfat-ı me ‘muriyeti iktizâsınca ve gerek kendi hevesi ilcâsıyla ahkâm-ı celîle-yi İslâmiyet’i tedkik ve tetebbu’a başlar. Tetebbu’âtında ilerledikçe Müslümanlığa muhabbeti artıp nihayet İslâmiyet’i kabûl dahi eyler.*” (Mithat: 1894,21) Web, Müslüman olduktan sonra ismini değiştirmeyerek sadece isminin başına Muhammet ismini eklemiştir. Webb, Amerika'da İslam'ın tanıtılması ve yayılması için çalışacak bir merkezin kurulması için Hindistan'da toplantılar yaparak bu düşüncesini hayata geçirecek maddi gücü toplamaya çalışmıştır.⁵ Bu sayfalardan itibaren Avrupa ve Amerika ahalisinin İslam hakkındaki yanlış düşüncelerini anlatan Ahmet Mithat, bunların doğru olmadığını dile getirir. Hatta bu düşüncelerin yanlışlığını örneklemek amacıyla yaşadığı bir olayı dile getirir: “*Oldukça zeki bir Hristiyan bir gün bana dedi ki: “Bir Müslüman müddet-i ömründe la-ekall bir Hristiyanı itlâf ve ekl etmez ise cennât-ı ‘aliyâta nâ‘il-i makâm olamayacağı i’tikâdında bulunur imiş.”*” (Mithat: 1894,26) Buradan hareketle, İslam'ı müdafaa etmek için Avrupa ve Amerika kamuoyu ve bilim adamları tarafından ileri sürülen düşünceleri çürütmeye çalışır. Üstelik bu savunmalara bakıldığında Ahmet Mithat'ın kendi dinini ve medeniyet dairesini sadece savunmakla kalmayıp Avrupa medeniyetine dair eleştiriler yönelttiğini görmekteyiz.

Amerika'ya dönerek New York'a yerleşen Webb, bir yandan hayalindeki İslam merkezini kurmaya çalışırken bir yandan da konferanslarla Amerikalılara inandığı yeni dini anlatmaya çalışıyordu. Amerikan “Sun” gazetesi muhabirleri aracılığıyla bu konferansları düzenli olarak takip ediyor, konferansların içeriğini ve sorular sorularla bunlara verilen cevapları düzenli olarak okuyucularına aktarıyordu. Ahmet Mithat Efendi de eserinde,

² <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/irfan-atasoy/593723.aspx>. Bu köşe yazısında İrfan Atasoy, Zeoros Paşa'nın Pasteur'un enstitü kurması için 10.000 franklık bir yardımı Paris'e götürdüğünü belirtir. Bir başka yazıda ise Pasteur'un yanı sıra Koch'un da Osmanlı padişahının ianesinden faydalandığı belirtilmektedir. <http://www.oncevatan.com.tr/abdulhamit-ve-pastor-makale,32673.html>. Aynı konuyla ilgili başka bir haber: <http://aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/2-abdulhamid-bilime-destek-vermis/716200>. Ayrıca konuyla ilgili Çetin- Filiz Aykurt tarafından 21-23 Ekim 2015'te Edirne düzenlenen Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu'nda sunulan “II. Abdülhamit'in Pasteur Enstitüsü ile Münasebetleri” adlı bir tebliğ bulunmaktadır.

³ <http://www.muslim.org/islam/webb1.htm> ve devamı. Bu adresten aynı zamanda Webb'in bazı konuşma metinlerine ulaşmak da mümkündür.

⁴ Tuncer Harun, “Sultan İkinci Abdülhamid'in New York Fahri Konsolosu Muhammed Alexander Russell Webb”, Yedi Kıta Dergisi, sayı 98, sayfa 38.

⁵ Muhammet Aleksandır Web'le ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Tuncer Harun, “Sultan İkinci Abdülhamid'in New York Fahri Konsolosu Muhammed Alexander Russell Webb”, Yedi Kıta Dergisi, sayı 98, sayfa 38, Cezmi Eraslan, “Muhammed A. R. Webb'in Amerika'da İslâm Propagandası ve Osmanlı Devleti'yle İlişkileri (1893-1896)”, İlmî Araştırmalar 2, İstanbul 1996, s. 84-85., Ekinci, İlhan, “Doğu ile Batı Arasında Bir Aydın-Muhammed Alexander Russell Webb Efendi”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), Sayı 17, Ankara 2005, s.203-262. Ayrıca Celal Emanet, *Amerika'da Bir Osmanlı Muhammed A.R.Webb*, Yitik Hazine Yayınları, 2013 adlı esere de bakılabilir.

Amerikan kamuoyu tarafından Webb Efendi'ye yöneltilen itiraz ve soruları , Webb'in verdiği cevapları, Sun gazetesinin haberlerinden hareketle okuyucularına aktarmakta, yeterli bulmadığı durumlarda da Webb Efendi'nin henüz yeni Müslüman olduğunu belirterek kendine göre cevabın eksik kalan kısımlarını tamamlamaktadır. Bu cevapların aktarılması ve değerlendirilmesinde Ahmet Mithat'ın adeta bir öğretmen gibi davrandığını görmekteyiz. Kimi zaman cevapların tam olmasından duyduğu memnuniyeti ve Webb'e duyduğu takdiri belirtmekten geri kalmazken, kimi zaman eksik kalan kısımları tamamlamaya çalışmaktadır. Aslında yapmaya çalıştığı şey Muhammet Aleksandır Webb Efendi'nin şahsında İslam dinini ve medeniyetini savunmaktan ibarettir. Webb'in karşılaştığı itirazlardan ilki çok evlilik ile ilgili itirazdır. Ahmet Mithat, Webb'in bu konudaki cevabına katılır, bunun şartlara bağlı olduğunu ve bir zorunluluk olmadığını belirterek Hristiyan toplumlarda özellikle alkolün de etkisiyle Avrupalı kadınların pek de hoş olmayan durumlar yaşadıklarını dile getirir. Ahmet Mithat'a göre çok evlilik ve İslam'ın kılıçla yayıldığı suçlamalarını dışında Avrupa kamuoyunun İslam'la ilgili bir bilgisi yoktur. İlerleyen sayfalarda gerçekten de İslam'ın Amerika gibi ileri bir toplumda kabul edilmesinin mümkün olup olamayacağı ile ilgili Webb'e yöneltilen soruların cevaplarına yer verilir. Bazı şartların sağlanması halinde bunun mümkün olabileceğini belirterek Webb Efendi'nin projesini destekler: “...mühtedi Muhammed Webb Efendi'nin teşebbüsündeki ümîd-i muvaffâkiyeti meydân-ı sübûta koyacak şeyler olup hele neşr-i İslâmiyet için bir mecmû'a-yı üsbü'îye neşri ve kitaplar te'lîf ve tercümesi ve matba'â ve kütüphâne ve mütala'â salonu ve konferans salonu te'sîsi gibi şeyler dahi tam esbâb-ı mükemmele ve illet-i tamme hükmünde bulduklarından niyette dahi hulûs olduktan sonra bu işte aklın kabul edemeyeceği hiçbir cihet-i imtinâ görülemiyor.” (Mithat: 1894,46) Başarılı olabilmesi için Webb'in para yardımı bulmaya çalıştığı haftalık bir gazetenin çıkarılması, kitaplar basılması için bir matbaanın kurulması, kütüphane oluşturulması ve konferans salonu teşkili fikri Ahmet Mithat Efendi için de makul bir yol olarak görülmektedir. Üstelik Webb Efendi'nin başarılı olamaması halinde de bu teşebbüs yarım kalmayacaktır ve “*Ne hâcet bu def'asında Muhammed Webb Efendi muvaffâk olamaz ise yarın Ahmet filan Efendi'nin de muvaffâk olamayacağını hüküm kâbil midir?*” (Mithat: 1894,46) Ayrıca Webb Efendi'nin Haydarabad ve Bombay şehirlerinde yaptığı konuşmaların içeriklerini de Sun gazetesinin haberlerine dayanarak okuyucularına aktarır. Bu konuşmalarda Webb Efendi, İslam'ı tanıtmak amacıyla kurulacak cemiyetin hedeflenen işleri yapabilmesi için yaklaşık 35.000 dolarlık bir yardıma ihtiyaç duyduğunu belirtir. Böylece ABD'nin (sözde) Columbus tarafından keşfinin 400. yılı münasebetiyle 1893'ün Mayıs-Ekim ayları arasında gerçekleştirilecek Chicago Fuarı'ndaki⁶ milletler arası sergiye gelen Müslümanlar orada bir cemaat oluşturarak Amerikalılara İslam'ın pratik yönünü göstereceklerdir ve hutbe İngilizce okunacaktır: “*Şikago'da bir câmi-i şerîf ile bir mektep te'sîsi için şehri-i mezkûre gideceğim. Din-i İslâm'ı neşr ve telkîne çalışacak İngiliz lisânına âşinâ ba'zı zevât dahi benim ile beraber oraya gideceklerdir. Sergi esnasında Şikago'ya gelecek olan birçok Müslümanlar azîm bir cem'iyet-i İslâmiye teşkil edecekler ve bu sûretle Garblılara din-i İslâm'ın merâsim ve âyîn-i mehâsin-i karînini göstereceklerdir.*” (Mithat: 1894,48)

Ahmet Mithat, bu eserinde İslam'a yönelik bazı hücumlara cevap vermeye çalışmıştır. Bunu yaparken bazen Webb Efendi'nin cevaplarına ufak ilavelerde bulunmuş, bazen de başka eserlerine atıfta bulunarak meselenin uzun uzadıya burada anlatıldığını yazmıştır. Bu eserde de atıfta bulunduğu diğer eserleri *Avrupa'da bir Cevlan* ve *Müdafaa*'dır. Özellikle eserinin son bölümlerinde çok eşlilik meselesiyle ilgili onlarca sayfalık açıklamalarda bulunmuş, bu

⁶ Tuncer Harun, “Sultan İkinci Abdülhamid'in New York Fahri Konsolosu Muhammed Alexander Russell Webb”, Yedi Kıta Dergisi, sayı 98, sayfa 41.

meselenin tarihsel boyutunu anlatmaya çalışmış ve sonunda özellikle Katoliklerin boşanmalarının imkânsızlığına değinerek bunun yanlışlığıyla ilgili düşüncelerini ifade etme şansı bulmuştur. Yine son sayfalarda o dönemde Avrupa ve Amerika kamuoyunda tartışılan bir konuyla ilgili açıklamalar mevcuttur.

Bu konu Hristiyanlığın peygamberi olan Hz. İsa'nın hayatında aydınlatılamayan on iki senelik bölümdür. Hindistan'da yapılan araştırmalar ve Sanskritçe kaynakların çevrilmesiyle "Kristina" adlı bir kişinin yaşadığının ortaya çıkması ve bu kaynaklarda tevhide işaret eden yorumlara rastlanmasını Ahmet Mithat yüz yirmi dört bin peygamber gönderilmesiyle açıklamaya çalışır. Hristiyanlığın peygamberi "Christ" ile "Kristina"nın yakınlığına dikkat çeken Ahmet Mithat, bu benzerliği şu satırlarla anlatır: "*Divanağı'dan Kristina'nın tevlidi incillerde Hazret-i İsa'nın Hazret-i Meryem'den nefh-i rûh ile sûret-i tevellüdüne pek müşâbihtir. Ândan sonra Kristina'nun bir muhârebede helâk olan binlerce askeri ihyâ ve üç avuç pirinç ile bir kaht esnasında birçok ahâliyi i'âşe ve körleri, topalları tedâvi etmesi gibi gösterdiği havârik-ı â'dât dahi incillerde hikâye olunan mu'cizât-ı İsevîye'ye pek yakındırlar.*" (Mithat: 1894,108) Bu konuda sorulan sorulara İslam kaynaklarına dayanarak bir cevap verilemeyeceğini belirten Ahmet Mithat, Kristina'nın bir peygamber olma olasılığının da bulunduğunu belirtir.

Yine Webb Efendi'nin fikirlerine karşı çıkan Doktor Gabriel Yan adlı kişinin özellikle örtünme ile ilgili sorularına cevap veren Ahmet Mithat, bunun aslında sadece İslam'a ait bir adet olmadığını Hristiyan rahibelerin, Anadolu'da yalayan Ermeni ve Rum kadınların da örtündüğünü belirterek cevaplamaya çalışır. Ayrıca Avrupa'daki asil bayanların da dışarı çıkarken buna dikkat ettiklerini ve ince bir kumaşla örtünme âdetinin asil ailelere mensup bayanlar arasında hala devam ettiğini belirtir. (Mithat: 1894,109 vd.)

Webb Efendi'nin Hindistan seyahatinden sonra New York'a yerleşerek burada "*Muslim World*" adlı bir gazete çıkarmaya başladığını da yine Ahmet Mithat Efendi'den öğreniyoruz. Gazetenin içeriğinden de bahseden yazar, ilk sayfasında bulunan ay-yıldızı da okurlarına haber verir. (Mithat: 1894,117)

Eserin son sayfasında Avrupa ve Amerika'da İslam'ın yayılmasının kısa bir zaman dilimi içinde olabilmesinin imkânsızlığına değinen yazar, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: "*Bununla beraber işin bu derecesi bir yılda, beş yılda suhûlet-i kâmile ile husûle geliverir kanâ'atinde de değiliz. Herhalde Liverpool'de bir Abdulah Guliyam ve Nivyork'ta bir Muhammed Webb Efendi'nin ilk nazâriye-i İslâmiye'yi vaz' edebilmiş bulunmaları bizce pek ziyâde şâyân-ı ehemmiyet şeylerden olup işin en müşkîl ciheti bir kere bu sûrette husûle gelmiş olduktan sonra tavsî'ât ve terâkkiyât-ı matlûbenin dahi bi't-tedrîc husûle geleceğini eltâf ve tevfiikât-ı subhâniyeden ümîd eyleriz.*" (Mithat: 1894,120)

Döneminin şartları düşünülduğünde Amerika'da yaşayan ve yeni Müslüman olan birinin faaliyetlerini ve onun hakkındaki yazıları belli bir düzen içinde takip etmenin zorluğu ortadadır. Ancak Ahmet Mithat bu zorluğun üstesinden gelmiş, Amerikan basınından gelen haberleri kendi yorumlarıyla zenginleştirerek Osmanlı okuyucusuyla buluşturmuştur. Hatta Webb'in bir gün mutlaka İstanbul'a geleceği tahmini de doğru çıkmış ve Webb Efendi İstanbul'a gelmiştir. Dönemin padişahı 2. Abdülhamit tarafından sefaretimiz vasıtasıyla gizlice faaliyetleri desteklenen Webb Efendi ayrıca Osmanlı devletinin New York fahri konsolosu olmuş ve o dönemde ortaya çıkmaya başlayan Ermeni iddialarına karşı Osmanlı'nın Amerika'daki en önemli müdafisi olmuştur. Amerikan Müslümanları için hala önemli bir isim olan Webb'i Osmanlı okuruna tanıtan Ahmet Mithat'ın üstesinden gelebildiği bu çaba, onun

renkli ve sınırları kestirilemez ilgi alanının genişliğine işaret etmektedir. Henüz günümüz alfabesine çevrilmeyen kitabı yayınlama hazırlıklarımız devam etmektedir.

Kaynakça

Tuncer Harun, “Sultan İkinci Abdülhamid’in New York Fahri Konsolosu Muhammed Alexander Russell Webb”, Yedi Kıta Dergisi, sayı 98.

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/irfan-atasoy/593723.aspx>. (20.10.2016)

<http://www.oncevatan.com.tr/abdulhamit-ve-pastor-makale,32673.html>. (10. 07 2017)

<http://aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/2-abdulhamid-bilime-destek-vermis/716200>. (20.06.2017)

Aykurt Çetin- Filiz, “II. Abdülhamit’in Pasteur Enstitüsü ile Münasebetleri”, Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu, Edirne, (21-23 Ekim 2015.)

Ahmet Mithat, İstibşar-Amerika’da Neşr-i İslam Teşebbüsü, Dersaadet, 1310/1894.

The Relationships among Sales Skill, Sales Orientation, Customer Orientation, Sales Experience and Sales Force Performance: A study in Giresun

Arzu DENİZ¹, Fatma ACARTÜRK²

Abstract

The sales force is the showcase of an operator and the success of the sales force is the success of the operator. For this reason, the evaluation of the success of the sales force is important for businesses. The success of the sales force is related many factors. Sales skill, sales orientation, customer orientation, sales experience and sales force performance are one of the factors. In this study the relationships among these factors are investigated. According to results as sales skill, customer orientation, sales orientation and sales experience increase sales force performance rises.

Keywords: Sales Force Performance, Customer Orientation, Sales Orientation, Sales Skill, Sales Experience

JEL Codes: M00, M30, M31

Satış Becerisi, Satış Odaklılık, Müşteri Odaklılık, Satış Deneyimi ve Satış Gücü Performansı Arasındaki İlişkiler: Giresun İlinde Bir Araştırma

Özet

Satış gücü bir işletmenin vitrinidir ve satış gücünün başarısı işletmenin başarısını ifade etmektedir. Bu nedenle satış gücünün başarısının değerlendirilmesi işletmeler için önemlidir. Satış gücünün başarısı birçok faktörle ilişkilidir. Satış becerisi, satış odaklılık, müşteri odaklılık, satış deneyimi ve satış gücü performansı bu faktörler arasında yer almaktadır. Araştırmada bu faktörler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre satış becerileri, müşteri odaklılık, satış odaklılık ve satış deneyimi arttıkça satış gücü performansı artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Satış Gücü Performansı, Müşteri odaklılık, Satış odaklılık, Satış becerisi, Satış Deneyimi

¹ Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, İİBF, arzdnaof@gmail.com

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, SBE, fatmacarturk@gmail.com

1. Giriş

Tüm pazarlarda yaşanan yoğun rekabet, işletmelerin kar elde edebilmesi ve sürdürülebilirliği açısından doğru stratejiler geliştirip uygulamasını gerektirmektedir. Mal veya hizmetlerin kalitesini artırarak tüketiciye sunmanın yanı sıra bunları tüketicilere sunan satış elemanlarının memnuniyet açısından önemi gittikçe artmaktadır. Daha hızlı büyüyen ve daha güçlü olan işletmelerin çoğunun üstünlük bakımından diğerlerinden farkı parasal sermaye değil, uygun sayıda ve kapasitede iş gücüne sahip olmasıdır.

Bu açıdan bakıldığında satış gücü bir işletmenin vitrinidir ve tüketici karşısında sadece kendisini değil işletmeyi de temsil etmektedir. Müşteri ile doğrudan temas kurmakta ve geribildirim sağlamaktadır. Bu nedenle satış gücünün yönetimi ve başarısının sıklıkla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için ele alınan faktörlerden ilki performanstır. Satış gücü ile ilgili doğru stratejilerin belirlenmesi, elemanların eğitim ihtiyaçlarının, satış kotalarının veya ücretlerinin belirlenmesi vb. satış gücünün performansı üzerinden yapılmaktadır. Satış gücü performansı ile ilişkili olarak satış gücünü oluşturan elemanların deneyimleri, satış veya müşteri odaklı çalışmaları, ürün, müşteri, pazar, iletişim vb. konularda sahip olduğu bilgi ve beceriler de önem taşımaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada perakende sektöründeki satış gücünün yönetimi ve değerlendirilmesi için önem taşıyan satış gücü performansı, satış odaklılık, müşteri odaklılık, satış becerileri ve satış deneyimi arasındaki ilişkiler ele alınıp incelenmiştir.

2. Teorik Çerçeve

2.1. Satış Gücü Performansı

Performans, bir kişinin işi yerine getirmek için harcadığı çabaların tümünün karşısında gösterdiği başarı şeklinde tanımlanmaktadır (Carolyn, 1990:240). Performans, amaçlanan ve planlanan bir etkinlik sonucunda elde edilen verilerin, nitel ve nicel olarak belirleyen hedeflere ulaşma seviyesini ölçmektedir (Türkel, 1998:47). Satış açısından performans yönetimi, performansın standart ve objektif bir biçimde değerlendirilmesi, kişisel hedeflerle satış hedeflerin örtüşmesi, satış elemanlarına geribildirim sağlanması, kariyer planlarının yapılması, yeteneklerinin geliştirilmesi, ücret/ödül sistemlerinin düzenlenmesi ve eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlayan bir sistemdir (Ürkmez, 2007:15). Performansı yüksek olan işletmelerde, sorunlara odaklanan ve onları çözmeye çalışan satış gücü olduğu için, satış gücünün yetkinliği ve performansı işletmenin amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmaktadır (Armağan & Kubak, 2013:38). Satış gücünün performansının işletmeyle uyumlaştırılması, işletmenin uzun vadede kalıcı olmasını ve kar elde etmesini sağlamaktadır (Dinçer ve Dinçer, 2011:163-164).

Satış gücünün performansının değerlendirilmesi, planlama, değerlendirme ve geliştirmeyi amaçlayan aktif bir süreç olarak kapsamlı bir şekilde ele alınmalıdır (Şener, 2015). Performans değerlendirme sayesinde çalışanın işini ne kadar iyi yaptığına ilişkin bilgi toplanmaktadır. Bu bilgi hem denetim için gerekli olmakta hem de işletmenin etkinliğini artırmak için karar vermeyi hızlandırıcı rol oynamaktadır (Waxin & Bateman, 2009: 495-511). Etkin bir satış gücü için de önem taşıyan unsur müşteri tatmini yaratmaktır. Müşteriyi anlamak ve müşteriye uygun çözümler sunmak işletmeler için uzun vadeli getiri sağlamaktadır (Acar, 2013 :67).

2.2. Müşteri Odaklılık

Yeni müşteri bulma maliyetinin elde bulunan müşteriyi korumaktan daha fazla olması özellikle daha az maliyetle çalışmak isteyen işletmeler açısından müşteri ilişkileri yönetimini (CRM) gerekli kılmaktadır. Müşteri ilişkileri yönetimi, müşteri edinme, var olan müşteriyi elde tutma, müşteri sadakati kazanma ve karlılığı artırma amacıyla ilişkiler kurarak müşterileri anlama, etkileme yaklaşımıdır ve temelinde müşteri odaklılık bulunmaktadır (Acar, 2013: 20).

Müşteri odaklılık rekabetçi bir ortamda işletmelerin varlıklarını sürdürmeleri ve gelişim büyümeleri için önemli bir strateji olarak ele alınmaktadır (Luo vd., 2005: 278). Müşteri odaklılık, işletme literatüründe pazar odaklılık kavramının alt boyutlarından biri olarak değerlendirilmekte ve işletme kültürünü müşteriye verilen değeri ön planda tutacak şekilde şekillendirmesi ile ilgili karar ve uygulamalarının toplamı şeklinde tanımlanmaktadır. Hedef müşterilerin açık ve gizli ihtiyaçlarını anlamaya odaklanmaktır (Slate & Narver, 1995: 63-74).

Bir başka tanımda müşteri odaklılık, tüm işletme çalışanlarının aldıkları karar ve davranışlarının tümünde müşteri ihtiyaç ve isteklerini temel alarak buna uygun ürün veya hizmet oluşturması ve uygulaması şeklinde ifade edilmektedir (Desphande vd., 1993: 23). Bir işletmede üst yönetimin hedef pazar bölümündeki müşterilerinin istek, ihtiyaç ve arzularının tüm işletme çalışanlarınca ortak değer olarak kabul edilmesi stratejik pazarlama faaliyetlerindeki en temel öğedir (Kotler, 1977: 67-75).

Satış gücü ile ilgili ele alındığında müşteri odaklılık, müşterinin satın alma karar sürecinde nerede olduğunu öğrenme ve onun karar almasına yardımcı olma eylemidir. Özetle müşteri ihtiyacının tatminine ulaşmaya yönelik satış yapmaktır (Odabaşı & Oyman, 2002:173). Müşteri istek ve ihtiyaçlarının tam, etkili ve hızlı bir şekilde karşılanması satışçıya bağlıdır. Müşteri odaklılık yaklaşımı satışçıların müşterinin ihtiyaçlarına uygun satın alma kararlarında müşteriye yardımcı olmaya odaklanmaktadır. Bu nedenle müşteri odaklılık, satış elemanının müşteri ile etkileşimde bulunma istekliliği ve müşterinin ihtiyaçlarını karşılamadaki güveni olarak da tanımlanabilir (Acar, 2013: 20).

2.3. Satış Odaklılık

Satış gücü bir işletmenin temsilcisidir. Satış gücünün benimsediği anlayış yönetimin benimsediği anlayışı da yansıtmaktadır. Satış gücü, müşteri yönlü veya satış yönlü bir anlayışa sahip olabilir. Bu nedenle satış gücünün müşteri odaklı mı satış odaklı mı olup olmadığını belirlemek gerekmektedir (Varinli vd., 2009:161).

Satış odaklı anlayışın temel amacı satışları en üst düzeye ulaştırmaktır. Bu anlayışa göre 'iyi bir pazarlamacı iyi bir satıcıdır' ve vurgulanan temel mesaj 'sat, sat, sat' şeklindedir. Kısacası, satış yaklaşımına göre ürünleri satmak için her türlü tekniğe başvurulabilir. İkna yeteneği yüksek satış elemanları bu anlayışın önemli bir unsurudur (Altunışık vd., 2016 : 40). Müşterinin ihtiyacını karşılamak yerine satış devir hızının yükseltilmesi yoluyla karı maksimize etmek satış odaklılığın temelinde yer almaktadır (Alabay, 2010: 214-216).

Satış odaklılık üretim merkezlidir. İşletme politikaları esas alınarak başarı satış hacmiyle ölçülmektedir. İşletme müşteriden daha güçlüdür ve iletişim kanalları sınırlıdır. Asıl amaç iyi bir satış ekibi kurmaktır. Müşterilerin satın almaya direnç göstermesi durumunda bu direnci kırmak satışçıların görevidir. Müşterilerin daha fazla satın alması için satış teknikleri gereklidir (Lancaster & Reynolds, 2002: 15).

Birçok işletmenin bulunduğu ve bu işletmelerin aynı ürünü sattığı bir pazar düşünüldüğünde satış odaklılık tek başına yeterli olmayacaktır. Bu anlayış müşteri odaklı pazarlama yaklaşımı ile birlikte yürütülmelidir. Çünkü satış elemanlarının sadece saygı ve güler yüz göstermesi yeterli değildir. Müşteriye hizmet etmek, onlara yardımcı olmak ve onların sorunlarına çözüm bularak tatmin etmek de önem taşımaktadır. Bu nedenle işletmeler başarılı olabilmek için sadece satış odaklı olmamalı müşteri memnuniyetine de önem vermelidirler (İslamoğlu, 2009: 23-24).

2.4. Satış Becerisi

Satış gücünü oluşturan satış elemanları alıcıyla yüz yüze görüşme, tereddütleri giderme, ikna etme ve görüşmeyi satışla kapatma imkanına sahiptirler. Bu nedenle satış elemanlarından oluşan satış gücü pazarlama eylemlerinde en aktif ve en etkili rol oynayan birimdir. Dolayısıyla satış gücünün bilgiyle donatılması, tatmin edici şekilde ödüllendirilmesi pazarlama faaliyetleri açısından önem taşımaktadır (Yükselen, 2008: 4).

Satış elemanlarının iki temel görevi bulunmaktadır. Birincisi müşterilerin ihtiyaçları olan ürünleri onlara vererek kısa vadede kazancın maksimum olmasını sağlamak; ikincisi ise müşterileri işletmenin sadık müşterileri haline gelmelerini sağlamaktır (Altunışık vd., 2016: 446). Müşteri ihtiyaçlarının belirlenebilmesi için çift yönlü iletişim kurulması, uygun soruların sorulması ve aktif dinleyici olunması gerekmektedir (Odabaşı & Oyman, 2002:183).

Satış elemanlarının başarısı satış gücünün başarısını göstermektedir. Satış elemanlarının görevlerini yerine getirebilmek için birçok özelliğe sahip olması gerekmektedir. Satış elemanın gayretli, dürüst, zeki, cesur, güvenilir, kendine güvenen, inisiyatif sahibi, alçakgönüllü, kibar, arkadaş canlısı olması beklenmektedir. Bunun yanında satış elemanı çalıştığı firma, ürün ya da hizmetler, rakipler, insan ilişkileri, çalışma bölgesi vb. birçok alanda bilgi sahibi olabilmelidir. Bilgi ile pekiştirilen bu kişilik özellikleri daha başarılı bir satış elemanı için zorunludur. (Odabaşı & Oyman, 2002: 181).

Satış çoğunlukla iletişime dayalı bir iştir. Bu yetenek doğuştan var olabileceği gibi sonradan öğrenilip geliştirilebilmektedir. Satış elemanı satış süreci hakkında bilgi sahibi olup satış dilini etkili kullandığı takdirde satış becerisi artmaktadır (Bahçe vd., 2013: 53-73).

3. Araştırmanın Metodolojisi

3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Sınırları

Araştırmanın amacı perakende sektöründeki satış gücünün yönetim ve değerlendirilmesi için önem taşıyan satış odaklılık, müşteri odaklılık, satış becerisi, satış deneyimi ve satış performansı değişkenleri arasındaki ilişkileri belirlemektir. Literatürde satış gücü performansı, motivasyon, iş tatmini, algılanan performans, satış odaklılık, satış becerisi, satış deneyimi, müşteri odaklılık vb. değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyen birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Bagozzi, 1980; McNeilly ve Russ, 1992; Boles vd., 2001; Amaratunga vd, 2002; Kırıl ve Şar, 2004; Yapraklı ve Yılmaz, 2007; İplikçioğlu ve Uysal, 2009; Varinli vd., 2009; Eren ve Hayatoğlu, 2011; Çubuk ve Keleş, 2011; Barutçu ve Sezer, 2012; Çabuk, Tanrıku ve Gelibolu, 2014). Çalışmalarda genellikle satış gücünün performansının ölçülmesi, performans ile motivasyon, iş tatmini, müşteri odaklılık, satış odaklılık vb. kavramlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu çalışmada literatürde ayrı ayrı ele alınan satış odaklılık, müşteri odaklılık, satış deneyimi ve satış becerisi değişkenleri arasındaki

ilişkiler birlikte ele alınıp değerlendirilmiştir. Çalışma Giresun merkezde faaliyet gösteren perakende mağazalarda çalışan satış elemanları üzerinde yapılmıştır. Bu nedenle araştırmadan elde edilen sonuçlar genellenemez.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıda sıralanan hipotezler geliştirilmiştir.

- H₁: Satış becerisi ile müşteri odaklılık arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₂: Satış becerisi ile satış odaklılık arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₃: Satış becerisi ile satış deneyimi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₄: Satış becerisi ile satış gücü performansı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₅: Müşteri odaklılık ile satış odaklılık arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₆: Müşteri odaklılık ile satış deneyimi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₇: Müşteri odaklılık ile satış gücü performansı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₈: Satış odaklılık ile satış deneyimi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₉: Satış odaklılık ile satış gücü performansı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H₁₀: Satış deneyimi ile satış gücü performansı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.3. Örneklem Süreci ve Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın ana kütesini Giresun ilinde perakende mağaza sektöründe çalışan satış elemanları oluşturmaktadır. Örneklem yöntemi olarak kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. Toplam 320 anket uygulanmış hatalı ve eksik doldurulan anketlerin elenmesi sonucu 309 anket değerlendirmeye alınmıştır. Anket uygulanmadan önce ifadelerin anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla 20 kişi ile görüşülerek eleştiri ve önerileri alınmıştır. Bu öneriler ışığında ankete son hali verilmiştir.

Ankette kullanılan değişkenleri ölçmek için kullanılan ölçekler şöyledir;

Satış odaklılık	Saxe ve Weitz (1982)
Müşteri odaklılık	Saxe ve Weitz (1982)
Satış becerisi	Rontz vd. (2002)
Satış performansı	Bruner ve Hansel (1994)

Bu ölçeklerdeki ifadelere katılma dereceleri 5'li likert ölçeği (1=Hiç katılmıyorum, 5=Tamamen katılıyorum) ile ölçülmüştür. Satış deneyimi ise satış elemanlarının iş deneyimleri sorularak belirlenmiştir. Veriler SPSS 23.0 istatistik programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, faktör analizi ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

3.4.1. Demografik ve Ekonomik Özellikler

Araştırmaya katılan cevaplayıcıların demografik ve ekonomik özellikleri tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Cevaplayıcıların Demografik ve Ekonomik Özellikleri

Cinsiyet	f	%	Gelir	f	%
Kadın	153	49,5	1.400 TL	97	31,4
Erkek	156	50,5	1.401-1.700 TL	85	27,5
Eğitim	f	%	1.701-2.000 TL	53	17,2
İlköğretim	6	1,9	2.001 TL ve üzeri	74	23,9
Ortaöğretim	88	28,5	Yaş	f	%
Ön lisans	105	34,0	18-24	79	25,6
Lisans	97	31,4	25-31	122	39,5
Lisansüstü	13	4,2	32-38	78	25,2
Medeni durum	f	%	39 ve üzeri	30	9,7
Evli	115	37,2	Toplam	309	100
Bekar	194	62,8			

Tablo 1'e bakıldığında araştırmaya katılan cevaplayıcıların çoğunluğu 25-31 yaş aralığında (%39,5), 1400 TL gelire sahip (%31,4) ve ön lisans/lisans mezunu (%65,4) kişilerdir. Ayrıca cevaplayıcıların çoğunluğu bekar (62,8).

3.4.2. Cevaplayıcıların Çalışma Durumları İle İlgili Genel Bilgiler

Araştırmaya katılan satış elemanlarının çalışma durumları ile ilgili olarak perakende mağazasında ne kadar süredir çalıştıkları ve bu mağazayı tercih etmelerindeki en önemli neden, çalıştıkları pozisyonla ilgili herhangi bir eğitim alıp almadıkları vb. sorular sorulmuştur. Cevaplayıcıların çoğunluğu satış elemanı olarak mağazada 1-5 yıl arasında (%34) çalışmaktadır. Çalıştıkları mağazayı tercih etmelerindeki en önemli nedenler ise sırasıyla çalışma ortamının uygun olması, maaş, sigorta durumu ve çalışma saatlerinin uygun olmasıdır. Ayrıca cevaplayıcıların çoğunluğu mağazada çalışmaya başlamadan önce ve mağazada çalışırken satış elemanı pozisyonu ile ilgili herhangi bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir.

3.4.3. Satış Becerisi, Müşteri Odaklılık, Satış Odaklılık ve Satış Performansı İle İlgili Faktör Analizi

Araştırmada kullanılan satış becerisi, müşteri odaklılık, satış odaklılık ve satış performansını belirlemek için kullanılan ölçeklere faktör analizi yapılmıştır. 32 değişkenin faktör analizine sokulması sonucu özdeğeri 1'den büyük 5 faktör elde edilmiştir. Satış becerisi değişkeni kişisel beceri ve ürün/satış bilgisi şeklinde iki faktör altında toplanmıştır. Kullanılan ölçeğin alpha katsayısı 0,849 olarak tespit edilmiştir. Değişkenlerin 0,40 ve üzeri faktör yükleri olanlar dikkate alınmıştır. 1 değişken herhangi bir faktör altında yer almamıştır. Bu faktörler toplam varyansın % 61,219'unu açıklamaktadır (KMO örneklem yeterlilik ölçütü: % 83,2 Barlett Küresellik testi: 5471,574 $p < 0,000$). Tablo 2' de elde edilen faktörlerin değişkenleri, faktör yükleri, varyans yüzdeleri ve özdeğerleri gösterilmektedir.

Tablo 2. Kişisel Beceri, Ürün/Satış Bilgisi, Müşteri Odaklılık, Satış Odaklılık ve Satış Peformansı Faktörleri

Değişkenler	Faktör yükleri	Varyans yüzdesi	Özdeğeri
Faktör 1: Kişisel Beceri		26,069	8,342
Genellikle satışı başarıyla tamamlarım.	0,816		
Genel konuşma yeteneğime güvenirim.	0,734		
Satış mesajını müşteriye başarıyla aktarırım.	0,734		
Müşterilerin beklentilerini değerlendirmede başarılıyım.	0,700		
Müşteriler için açıklayıcı olmada başarılıyım.	0,680		
Kendimi ifade edebilmede başarılıyım.	0,699		
Faktör 2: Satış Odaklılık		14,234	4,555
Ürünün müşteri için doğru ürün olduğundan emin olmasam da satmak için gayret gösteririm.	0,805		
Zamanımı müşterinin ihtiyacını anlamaktan çok, onu satın almaya ikna etmek için kullanırım.	0,804		
Müşteriyi memnun etmekten çok, mümkün olduğunca çok satış yapmaya çalışırım.	0,733		
Müşterinin zayıf yönünü bulmaya çalışır ve bunu kullanarak satın alması için baskı oluştururum.	0,732		
Ürünün yalnızca kulağa hoş gelmesi için iyi bir tablo sunarım.	0,671		
Müşterimin hangi üründen memnun olacağını değil onlara hangi ürünü satabileceğimi düşünürüm.	0,609		
Ürün müşteri için doğru ürün olmasa da satmaya çabalarım.	0,589		
Müşterilerime ihtiyaçlarından fazlasını satmaya çalışmam. (r)	0,421		
Faktör 3: Ürün/Satış Bilgisi		8,818	2,822
Mağaza ve prosedürleri hakkında oldukça fazla bilgiye sahibim.	0,776		
Pazar ve ürünler hakkında çok fazla bilgiye sahibim.	0,743		

Ürün özelliklerini de içeren ürün hattı hakkında oldukça fazla bilgiye sahibim.	0,740		
Rakip mağazaların ürün, servis, satış politikaları hakkında oldukça fazla bilgiye sahibim.	0,700		
Sözsüz iletişimi kullanabilmede başarılıyım.	0,654		
Sözsüz iletişimi anlayabilmede başarılıyım.	0,513		
Faktör 4: Satış Performansı		7,338	2,348
Satış alanımda yüksek tutarlı satış yaptırmada başarılıyım.	0,795		
Satış alanımda yüksek pazar payı elde ederim.	0,783		
Benim için belirlenen satış hedeflerini (kotaları) kolaylıkla aşarım.	0,782		
Satış alanımdaki önemli müşterileri belirleyip, onlara satış yapabilmede başarılıyım.	0,758		
Mağazanın yeni ürünlerinin satışını hızlı bir şekilde gerçekleştiririm.	0,731		
Yüksek kat payı olan ürün satışında başarılıyım.	0,645		
Değişkenler	Faktör yükleri	Varyans yüzdesi	Özdeğeri
Faktör 5: Müşteri Odaklılık		4,761	1,524
İyi bir satış elemanı müşterinin ilgisinin ne olduğunu bilmelidir.	0,779		
Müşterinin ihtiyacına cevap verecek en uygun ürünü öneririm.	0,762		
Müşterinin ihtiyacını fark etmesini sağlarım.	0,720		
Müşterilerin ihtiyaçlarının ne olduğunu bulmaya çalışırım.	0,654		
Müşterileri tatmin ederek satış hedeflerime ulaşmaya çalışırım.	0,585		

(r) ters kodlama yapılan değişkenler

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmada kullanılan ölçeklere uygulanan faktör analizi sonucunda 5 faktör elde edilmiştir. Satış odaklılık, müşteri odaklılık ve satış performansı ölçekleri teoriyle büyük bir uyum göstermektedir. Satış becerisi ölçeği ise faktör içinde yer alan ifadeler dikkate alınarak kişisel beceri ve ürün/satış bilgisi şeklinde iki faktör olarak belirlenmiştir.

3.4.4. Satış Odaklılık, Satış Becerisi, Satış Deneyimi, Müşteri Odaklılık ve Satış Performansı Arasındaki ilişkiler

Araştırmada kullanılan ölçeklere uygulanan faktör analizi sonrasında elde edilen değişkenler (kişisel beceri, ürün/satış bilgisi, satış odaklılık, müşteri odaklılık, satış performansı) arasındaki ilişkileri belirlemek için korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Satış Odaklılık, Satış Becerisi, Satış Deneyimi, Müşteri Odaklılık ve Satış Performansı Arasındaki ilişkiler

Korelasyon matrisi		Kişisel beceri	Satış odaklılık	Ürün/satış bilgisi	Satış performansı	Müşteri odaklılık	Satış deneyimi
Kişisel beceri	r	1					
	p						
Satış odaklılık	r	-0,143*	1				
	p	0,014					
Ürün/satış bilgisi	r	0,544**	-0,033	1			
	p	,000	0,570				
Satış performansı	r	0,265**	0,152**	0,288**	1		
	p	0,000	,009	0,000			
Müşteri odaklılık	r	0,661**	-0,172**	0,408**	0,210**	1	
	p	0,000	,003	0,000	0,000		
Satış deneyimi	r	-0,036	0,173**	0,262**	0,125*	-0,090	1
	p	0,528	0,003	0,000	0,032	0,121	

*0,05 **0,01

Tablo 3'e bakıldığında satış elemanlarının kişisel becerileri ile satış odaklılık (-0,143*, p<0,05), ürün/satış bilgisi (0,544**, p<0,01), satış performansı (0,265**, p<0,01) ve müşteri odaklılık (0,661**, p<0,01) arasında ilişkiler bulunmaktadır. Buna göre satış elemanlarının müşterisiyle iletişim kurma ile ilgili yetkinliği arttıkça müşteri odaklılığı ve satış performansı artmaktadır. Buna ek olarak satış elemanlarının kişisel becerileri ile ürün/satış konusundaki yetkinliği arasında da pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Buna karşılık satış elemanlarının kişisel becerileri ile satış odaklı olmaları arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Kişisel iletişim becerileri yüksek olan satış elemanları satışa daha az odaklanmaktadır.

Satış elemanlarının satış odaklılığı ile satış performansı (0,0152**, p<0,01), müşteri odaklılık (-0,172**, p<0,05) ve satış deneyimi (0,173**, p<0,01) arasında ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre satış elemanlarının satış odaklılığı arttıkça satış performansları ve satış deneyimleri artmaktadır. Buna karşılık satış odaklılık satış elemanlarının müşteri odaklılığını azaltmaktadır.

Satış elemanlarının ürün/satış konusundaki yetkinlikleri ile satış performansı (0,288**, p<0,01), müşteri odaklılık (0,408**, p<0,01) ve satış deneyimi (0,262**, p<0,01) arasında ilişkiler bulunmaktadır. Satış elemanlarının ürün, mağaza, satış vb. konulardaki bilgileri arttıkça satış performansları ve müşteri odaklılığı artmaktadır. Ayrıca satış deneyimi ürün/satış bilgisi yetkinliklerini pozitif yönde etkilemektedir.

Tablo 3'e bakıldığında satış gücünün performansı ile müşteri odaklılık (0,210**, p<0,01) ve satış deneyimi (0,125**, p<0,01) arasında pozitif yönde ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre satış elemanlarının müşteri odaklılığı ve satış deneyimleri arttıkça satış gücünün performansı artmaktadır.

Özet olarak analiz sonuçlarına göre;

- Satış becerileri ile müşteri odaklılık, satış odaklılık, satış deneyimi ve satış gücü performansı arasında ilişkiler tespit edilmiştir. Bu nedenle araştırmanın H_1 , H_2 , H_3 ve H_4 hipotezleri kabul edilmiştir.
- Müşteri odaklılık ile satış odaklılık ve satış gücü performansı arasında ilişkiler tespit edilmiştir ve araştırmanın H_5 ve H_7 hipotezleri kabul edilmiştir.
- Müşteri odaklılık ile satış deneyimi arasında herhangi bir ilişki belirlenmemiştir. Bu sebeple araştırmanın H_6 hipotezi reddedilmiştir.
- Satış odaklılık ile satış deneyimi ve satış gücü performansı arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre H_8 ve H_9 hipotezleri kabul edilmiştir.
- Satış deneyimi ile satış gücü performansı arasında ilişkiler tespit edilmiş ve araştırmanın H_{10} hipotezi kabul edilmiştir.

4. Sonuç

Satış elemanları ile ilgili önemli kararların verilmesinde etkili olan satış becerisi, satış deneyimi, satış odaklılık, müşteri odaklılık ve satış gücü performansı değişkenleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir;

- Araştırmaya katılan cevaplayıcıların çoğunluğu 25-31 yaş aralığında asgari ücret seviyesinde çalışan ön lisans/lisans mezunu kişilerdir.
- Cevaplayıcıların çoğunluğu satış elemanı olarak mağazada 1-5 yıl arasında çalışmaktadır. Mağazayı tercih etmelerindeki en önemli nedenler ise sırasıyla çalışma ortamının uygun olması, maaş, sigorta durumu ve çalışma saatlerinin uygun olmasıdır. Ayrıca cevaplayıcıların çoğunluğu mağazada çalışmaya başlamadan önce ve mağazada çalışırken satış elemanı pozisyonu ile ilgili herhangi bir eğitim almamıştır.
- Araştırmada kullanılan satış becerisi, müşteri odaklılık, satış odaklılık ve satış performansını belirlemek için kullanılan ölçeklere faktör analizi yapılmıştır. Toplam 5 faktör elde edilmiştir. Satış elemanlarının satış becerileri iki ayrı faktör olarak tespit edilmiştir (kişisel beceri ve ürün/satış bilgisi).
- Araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri tespit etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Müşteri odaklılık ve satış deneyimi değişkenleri arasındaki ilişki hariç diğer değişkenler arasında karşılıklı ilişkiler tespit edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bilgiler ışığında şu önerilerde bulunulabilir;

Satış gücü işletmelerin yoğun rekabetle baş edebilmesi ve farklılık yaratabilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla satış gücü ile ilgili doğru stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de satış becerisi, satış deneyimi, müşteri/satış odaklılık, performans vb. değişkenlerin dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

Satış gücünü oluşturan satış elemanlarının hem kişisel özellikleri hem de ürün/satış konusundaki becerileri satış performansının artırılmasında ve müşterilerle doğru iletişim kurulmasında önem taşımaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre satış elemanlarının kendini ifade edebilme, müşteriler için açıklayıcı olabilme, satış mesajını müşteriye başarıyla aktarma konusundaki kişisel becerileri ile hem kendi mağazası hem rakiplerle ilgili sahip olduğu ürün, satış, servis, pazar vb. konulardaki bilgiler onların müşteri odaklı davranmalarını ve satış performanslarını pozitif yönde etkilemektedir. Kişisel ve ürün/satış yetkinliği yüksek olan satış elemanları müşterilerin ihtiyaçlarını daha iyi anlamakta, onların ihtiyaçlarını fark etmesini sağlamak ve onlara gerekli bilgileri sunarak en uygun ürünü almalarına yardımcı olmaktadır. Satış hedeflerine ulaşırken müşteri yönlü hareket etmektedirler. Bu da onların satış performanslarına pozitif yansımaktadır. Dolayısıyla perakende sektöründeki satış gücünü oluşturan elemanların seçimi yapılırken dürüst, güvenilir, kendine güvenen, insiyatif sahibi, gayretli, kibar, alçakgönüllü vb. kişisel becerilere sahip olmalarına özen gösterilmelidir. Aynı zamanda hem işe alımlarda hem de çalışırken satış elemanlarına ürün/hizmetler, satış, mağaza prosedürleri, pazar yapısı, insan ilişkileri, rakipler vb. konularda eğitimler verilmelidir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre satış elemanlarının satış odaklı çalışma durumları ile satış gücü performansı arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Satış gücü açısından performans yönetimi satış gücünü oluşturan elemanların kişisel hedefleri ile satış hedeflerinin örtüşmesi, ücret ve ödül sistemlerinin geliştirilmesi, satış elemanlarına geribildirim sağlanması, eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlayan bir sistemdir. Performansı yüksek olan işletmelerde sorunlara odaklanan ve onları çözmeye çalışan satış gücüdür. Özellikle satış elemanlarının kendi satış hedeflerine ulaşmak için satış odaklı davranmaları kaçınılmazdır. İkna yeteneğini kullanarak satış devir hızının yükseltilmesiyle karı maksimize etmek satış odaklılığın temelinde yer almaktadır. Ancak satış odaklılık performansı artırmak için tek başına yeterli değildir. Araştırmada satış odaklılık ile müşteri odaklılık arasında negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Satış odaklılık arttıkça müşteriye odaklanma azalmaktadır. Bu nedenle perakende sektöründeki işletmeler satış gücü ile satışlarını artırmaya çalışırken aynı zamanda müşteriye hizmet ederek onlara yardımcı olmalı ve onların sorunlarına çözüm bularak tatmin etmelidir.

Satış gücünü oluşturan elemanların satış deneyimi de hem performans açısından hem de satışla ilgili sahip olduğu anlayış açısından önemlidir. Araştırmanın sonuçlarına göre satış elemanlarının satış deneyimleri arttıkça satış gücü performansı artmaktadır. Buna göre perakende sektöründe deneyimli elemanlar tercih edilmelidir. Buna ek olarak satış elemanlarının satış deneyimleri arttıkça ürün, satış, rakipler, mağaza politikaları vb. konulardaki bilgisi artmaktadır ve satış elemanları satış odaklı olmaya yönelmektedir. Bu durum ise onların daha fazla satış yapıp kendi satış hedeflerine ulaşmalarını sağlamak ve satış gücü performansını artırmaktadır.

Çalışma Giresun ilindeki perakendeciler üzerinde yapılmıştır. Başka bir bölgede çalışma yapılabilir. Herhangi bir sektör özel olarak incelenmemiştir. Sektör ayrımı yapılarak değişkenler arasındaki ilişkiler tekrar incelenebilir ve karşılaştırma yapılabilir. Çalışmada satış gücü performansı, satış becerisi, satış deneyimi, müşteri odaklılık ve satış odaklılık değişkenleri ele alınmıştır. Satış gücü ile ilgili olarak motivasyon, iş tatmini, algılanan performans, performans odaklılık vb. değişkenler modele dahil edilerek ilişkiler incelenebilir.

Kaynakça

Acar, S.C., (2013), “Müşteri Odaklılığın Satış Performansına Etkisi ve Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.20-67.

Alabay, M.N., (2010), “Geleneksel Pazarlamadan Yeni Pazarlama Yaklaşımlarına Geçiş Süreci”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, s.214-216.

Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2016), *Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi*, 2.baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Amaratunga, Dilanthi ve Baldry, David (2002), “Performance Measurement in Facilities Management and Its Relationships With Management Theory and Motivation” *Facilities*, Volume: 20, Number: 10, s.327-336.

Armağan, E. ve Kubak, S. (2013), “Satış Elemanlarının Stres Düzeylerinin Performanslarına Etkisi Üzerine Bir Uygulama”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt5, Sayı 2, s.38.

Barutçu, S. ve Sezer, S., (2012), “Satış Yönetimi Sürecinde Motivasyon Araçları ve Etki Düzeyleri: Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerinde Bir Araştırma”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakülte Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, s. 89-97

Boles, J. S., Babin, B.C., Brashear, T. G. ve Brooks, C. (2001), “An Examination of the Relationships Between Retail Work Environments, Salesperson Selling Orientation-Customer Orientation and Job Performance”, *Journal of Marketing Theory And Practice*, Summer, Vol.9, No.1, ss.1-13.

Bruner, G.C. ve Hansel, P.J. (1994), *Marketing Scales Handbook: A Compilation of Multi-İtem Measure*, İlionois/USA, s.446-447

Carolyn, R. M., (1990), “The Reward Event and Motivation”, *The Journal of Philosophy*, 87(4), s.270

Çabuk, S. ve Keleş, C., (2011), “Satış Yönetiminde Cinsiyet ve iş Tatmini”, *E-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt 6, Sayı 1, s.18-33

Çabuk, S., Tanrıku, C. ve Gelibolu, L., (2014), “Satışçıların Kabulü ve Kişisel Yenilikçiliğin Teknoloji Kabulüne Etkisi” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, s.397-420

Demir, F.O. ve Kırdar, Y., (2000), “Müşteri İlişkileri Yönetimi: CRM”, *Review of Social, Economic & Business Studies*, Vol 7/8, s.295

Desphande, R., Farley, J.U. ve Webster, F.E. (1993), “Corporate Culture, Customer Orientation and Innovativeness in Japanese Firms: A Quadrad Analysis” *Journal of Marketing*, 57 January, pp. 23- 27

Dinçer, B. ve Dinçer C., (2011), “Satış Elemanı Performans Değerlendirmesinde Bir Öneri: Üçgenel Performans Değerleme Yöntemi”, *Öneri*, Cilt 9, Sayı 35, s.163-164

Harris, E.G., Mowen J.C. ve Brown, T.J., (2005), “Re-examining Salesperson Goal Orientations: Personality Influencers, Customer Orientation and Work Satisfaction”, *Academy of Marketing Science Journal* : Winter, 33(1), s. 19-35

İplikçioğlu, İ. ve Uysal, G., (2009), “İnsan Kaynakları Uygulamaları ve Duygusal Bağlılık Arasında İlişki: İlaç Firmaları Satış Gücü Üzerindeki Bir Analiz”, “*İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3, s.131-148

İslamoğlu, A.H., (2009), *Temel Pazarlama Bilgisi*, Beta Yayınları, (3. Basım), İstanbul, s.23-24.

Kıral, D.Ö. ve Şar, S., (2004), “Satış Gücü Eğitiminin Türk İlaç Endüstrisindeki Önemi” *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, Cilt 33, Sayı 4, s.243-254

Kotler, P., (1977),”*From Sales Obsession To Marketing Effectiveness*”, Harvard Business Review, 55(6), s.67-75

Lancaster, G. ve Reynolds P., (2002) *Marketing: The One Semester Introduction*, Heinemann,

Mossberg, L.. (2007). “A Marketing Approach To The Tourist Experience”, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7(1), s. 59-74

Odabaşı, Y. ve Oyman, M. (2002), *Pazarlama İletişimi Yönetimi*, MediaCat, 5.baskı, İstanbul.

Rontz, J.O., Stephand, C.D., Toshchian, A., Dabholkor, P.A. ve Lodd, R.T., (2002), “A Measure of Selling Skill: Scale Development and Validation”, *Journal of Personal Selling and Sales Management*, 22(1), s.13.

Saxe, R. ve Weitz, B., (1982), “The SOCO Scale: Measure of Customer Orientation of Salespeople”, *Journal of Marketing Rescanch* , Vol 19, s.343-351.

Slate, S.F. ve Narver, J.C., (1995), “Market Orientation and The Learning Organization”, *Journal of Marketing*, 59(3), s. 63-74

Türkel, A., (1998), *İşletme Yöneticileri İçin Toplam Kalite Yöntemi ve İnsan Kaynakları*, Türkmen Kitapevi, İstanbul, s.47.

Bahçe, A., Uslu, A., Sevim, N. (2013), *Kişisel Satış Teknikleri*,. Birinci Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2936, s.53-73

Uysal, Ş., (2015), “Performans Yönetimi Sisteminin Tanımı, Tarihçesi, Amaç ve Temel Unsurlarına Genel Bir Bakış”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, October, s.34

Ürkmez, İ., (2007), *Satış Ekibinin Performans Yönetimi*, Hayat Yayınları, İstanbul,

Varinli, İ., Yaraş, E., ve Başalp, A.(2009), “Satış Elemanlarının Duygusal Zekasının Bir Göstergesi Olarak Algılanan Performans, Satış ve Müşteri Odaklılık”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, s. 159-174

Waxin, M.F. ve Bateman, R., (2009), “Public Sector Human Resource Management Reform Across Countries: From Performance Appraisal to Performance Steering?”, *European J. International Management*, Cilt 3, Sayı 4, s. 495-511

Yapraklı, Ş. ve Yılmaz, M.K. (2007), Satış Gücü Motivasyonu - İş Tatmini Ölçeklerinin Test Edilmesi Ve Motivasyonun İş Tatmini Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi: İlaç Sektöründe Bir Uygulama, “*İş, Güç*” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:9.

Yükselen, C. (2008), *Satış Yönetimi*, 2.Basım, Ankara, Detay Yayıncılık.

Indigenous Components of Tevfik Fikret's Poem

Kudret SAVAS¹

Abstract

Tevfik Fikret, was one of the the most important poet of Servet-i Fünûn period, pointed out with his manner that was criticizing and refusing the public alongside with his poesy. But we faced with a different composition especially with his poems written in his youth period. In this period Tevfik Fikret was a Ottoman intellectual who had a national sensibility. Poems of this period are very different from other famous poems. In this paper we try to prove his national sensibility based on his poems and criticize this kind of his poems.

Keywords: Tevfik Fikret, poem, Servet-i Fünûn, indigenusness, collectivism, social problems

Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Yerli Unsurlar

Özet

Servet-i Fünûn döneminin en önemli sanatçılarından biri olan Tevfik Fikret, şairliğinin yanı sıra içinde yaşadığı toplumu eleştiren ve reddeden tavrıyla da dikkat çeker. Ancak özellikle gençlik dönemlerinde yazdığı şiirlerinde farklı bir portreyle karşılaşırız. Bu dönemde Fikret, milli duyarlılığa sahip bir Osmanlı münevveri olarak karşımıza çıkar. Toplumla bütünleşik, yerli bir bakış açısına sahip sanatçının bu dönem ürünleri, yerlilik anlamında, bilinen sonraki dönem şiirlerinden oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Bu makalede sanatçının şiirlerinden hareketle onun yerli yanı ortaya konulmaya çalışıldı ve sonuç bölümünde bu tarz şiirlerinin toplu bir değerlendirmesi yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, şiir, Servet-i Fünûn, yerlilik, toplumsallık, sosyal konular.

Türk edebiyatının yenileşme serüvenindeki belli başlı aşamalardan birini oluşturan Servet-i Fünûn edebiyatının önde gelen simalarından olan Tevfik Fikret, hem yaşadığı dönemde hem de sonraki zaman dilimlerinde yerleşik siyasi, kültürel ve dini değerlere yönelttiği eleştiriler ve karşı çıkışlarla edebiyatımızın en çok tartışılan şairlerinden biri olmuştur. “Gerçekten de Fikret’ten bahsedenler, onu ya yere batırmak yahut göğe çıkarmak istemişler,

¹ Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Öğretim Görevlisi, kudretsavas@gmail.com

şairin gerçek şahsiyetini bir türlü insicamlı bir şekilde meydana koyamamışlardır."² İstanbul'u o zamana kadar gören olumlu/ılımlı anlayışın dışına çıkararak son derece olumsuz bir bakışla anlattığı "Sis" şiiri, "... *dinî duygularını daha çok Servet-i Fünun döneminde kaybetmiş olan Fikret(in), Türkiye'yi ve dünyayı geri bıraktığına inandığı dinin tekrar canlanmasına kızdığı ve cephe aldığı*"³ ve ortaya yeni bir inanç bütünü koymaya çalıştığı "Haluk'un Amentüsü" gibi şiirleri, yerleşik değerlere yönelik yazdığı ve büyük gürültüler koparan şiirlerdir. Bunun yanında Batılılaşmayı eksen alan zaviyeden bakıldığında seslendirdiği yeni ve farklı düşünceler, cesur çıkışlarıyla Fikret döneminin en önemli figürü olarak betimlenmiştir. Bütün bu yaklaşımlara rağmen, "*Fikret'i sadece devri ve çevresi ile izaha imkân yoktur. Zira o devirde ve çevrede yetişenlerin hiçbiri Fikret'e benzemez. Fikret'te yalnız kendisine has bir şey vardır ki, o da bir sanat eseri gibi işleyerek 'şahsiyet' haline getirdiği mizacı ve karakteridir*".⁴ Sanatçıların mizaçlarının eserlere yansımalarının oldukça belirgin olduğu bu devrin söz konusu özelliğini en belirgin şekilde taşıyan sanatçının Fikret olduğunu söylemek de mümkündür. Birbirine zıt bu yaklaşımların üzerinde bir türlü anlaşamadığı Fikret portesinin edebi ve sosyal yanına yönelik, şiirlerinden hareketle yerlilik üzerine bir deneme olan bu çalışmada, Tevfik Fikret'in şiirlerinde yer alan yerli unsurları ortaya koymaya çalışacağız. Gerçekten birbiriyle uzlaşması mümkün görünmeyen bu anlayışlarda olduğu gibi Fikret'i siyah-beyaz keskinliğinde mi değerlendirmeliyiz, yoksa her insanda olduğu gibi Fikret'in de hayatında belli kavram ve olaylara yaklaşımını, yaşanılanın ve düşünsel değişiminin getirdiği bir farklılaşma süreci olarak mı değerlendirmeliyiz, sorularına cevap aramaya çalışacağız.

Türkçe sözcüklerden türetilen kelimelerin bize sunduğu ve bazen farkına bile varmadığımız en büyük kolaylıklardan bir tanesi, bir sözcükten türetilen tüm gövdelerin belli bir anlam sarmalı oluşturarak kökle anlam ilişkisini korumaya devam etmeleridir. Bu bağlamda bakıldığında "*yer-yerli-yerlilik*" türetiminin zihnimizde kurduğu anlam bütünlüğü/bağlılığı "*Yerlilik nedir?*" sorusunun cevabını vermeyi bizim için kolaylaştırmaktadır. Sözcüklerin türetiliş sırasına baktığımızda bir mahalin, bu yalın anlamından sıyrılarak üzerinde yaşayan insanla kurduğu bağ ve bu bağın sistemleşmesi şeklinde özetleyebileceğimiz bir anlam ilerlemesi göze çarpmaktadır. Yine aynı sözcüğün yabancı dillerdeki karşılığına baktığımızda "*yerli*" sözcüğünün karşılığının "*indigenous people*" şeklinde verilmesi ve bu sözcüğün, orada yaşayan halkı, dışarıdan gelenlerden ayırmak için kullanılan sözcük olması⁵ bizi, toprağa ve orada yaşayan insanın toprakla kurduğu bağa götürmektedir. Bu anlamda yerlilik kavramını Anadolu-insan-kültür bağlamında kurmak doğru ancak eksik bir yaklaşım olacaktır. Çünkü yerlilik, toprak-insan ilişkisinden neşet edip bir kültür oluşturma yolunda ilerlese de bu konuda başka kavram ve etkilerin bulunduğunu görmemek bakışımızı kısıtlayacaktır. "*Yerlilik düşüncesinin iki kaynağından biri, coğrafya olarak tutulan vatan, diğeri ise dindir. Bir yerin yurt olabilmesi, söz konusu milletin dünya üzerindeki varoluşunu anlamlı hale getirirken toprak parçasını ortak idealler ve yüksek değerlerle şekillendirmesine bağlıdır. Bir yurda sahip olmak, gerçek anlamıyla vatanlaştırmak, değerleri kimlik haline getirerek oraya kök salmakla mümkündür. Bir toprak parçası vatanlaştığı takdirde millet, değerler ve toprak arasındaki irtibatı koparmak çok zor hale gelir. Millet ve toprağa anlam ve değer katan âmil ise din yani İslâm'dır. Anadolu toprakları üzerindeki Türk varlığı İslâm'la tesis edilmiş, din bu toprakların*

² Kaplan Mehmet, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009, s.59

³ Kaplan Mehmet, *Şiir Tahlilleri I*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991, s.179

⁴ Kaplan Mehmet, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009, s.14

⁵ TDK Coğrafya Terimleri Sözlüğü, <http://www.tdkterim.gov.tr/?kelime=yerli&kategori=terim&hng=md>

ruhunu yoğurmuştur. Bu sebeple hamuru Türk-İslâm coğrafyasında yoğrulmuş aydınımızın ve edibimizin eserlerinde bize ait yerli lezzetler ve kokular mutlaka bulunacaktır.”⁶

Edebi ürünün ilham-çevre-sanatçı bileşiminin eşsiz ve biricik bir dengesi olduğu düşünüldüğünde çevremizde yer alan maddi ve manevi unsurların eserde sanatçının izin verdiği ölçüde bulunabileceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda “*Edebiyatta yerlilik düşüncesi, bir milletin hayatı anlama ve yorumlama kabiliyetini oluşturan değerler sisteminin, edebî eserlerde ilahî kaynakla ne şekilde beslenip vücut bulduğunu görmek, yüzyıllar içinde en mükemmel biçimde nasıl bir hüviyete büründüğünü fark etmek ve âlemşümül bir enmuzeci halinde ne mahiyette ortaya koyulduğunu idrak etmek hassasiyetine dayanmaktadır. Bu anlayışın temelinde edebiyatçının, varlığı sahil bir şekilde ancak hikmete dayalı bir bakış açısı ile keşfedip eserinde işleyebileceği görüşü vardır. Yerlilik, hâlin idrakinde ve geleceğin inşasında mazinin değerlerini hakkıyla anlamak, modern ve güncel her türlü meseleyi halletme hususunda yüzyılların birikiminden istifade etmek niyeti ve şuurudur.”⁷ diye tarif etmek mümkündür.*

Servet-i Fünûn sanatçılarının Batılılaşma anlamında birer “batılılaşma adacıları” oluşturdukları, bundan dolayı da toplumsal yaşama pek fazla iştirak etmedikleri görüşü, söz konusu dönemin sanatçılarının toplumsal konulardan uzak kalmalarının siyasi nedenlerinin dışında ortaya konan bir görüştür. Bu bağlamda Tefik Fikret de yaşamının belli bir döneminden itibaren hem düşünceleri bakımından hem de kendi hayatında yaşadığı bazı örseleyici gelişmelerden dolayı içinde yaşadığı topluma ve siyasi yapıya duyduğu öfke ve olumsuzluğu gözünün görebildiği her nesneye teşmil ettirmiş, adeta ortamı oluşturan bileşenlerin tamamına karşı olumsuz bir bakış açısı geliştirmiştir. “*Fikret, anasını, babasını, sonra da kız kardeşini dolaylı ya da dolaysız- kaba zorbalıklar sonucunda yitirmenin uzantısında yaşadığı zincirleme örselenmeleri- kendine özgü biçimde biçimlerde- içselleştirmiş, sonuçta kuşkulu, korkulu, hüznü, öfkeli, hırçın mizacı biçimlenmiştir.”⁸ Bu oluşumdan itibaren siyasi bazı olayların da- polis takipleri vb.- etkisiyle şairin baştanbaşa olumsuzluk içinde yüzen bakış açısı ortaya çıkmış, şiirleri de bu olumsuzluğu yansıtır hale gelmiştir.*

Tefik Fikret’in hayatı boyunca bu kadar olumsuz duygu ve düşüncelerle yaşamadığını, en azından onun hayatının belli bir döneminde gayet mutlu ve topluma, toplumun değerlerine karşı pozitif bir yaklaşım sergilediğini biliyoruz. “*Tefik Fikret’in hayata bakış tarzında 1896 yılından sonra derin bir değişme olmuştur. Bu tarihe kadar hayata, aşka ve Allah’a inanan iyimser şair, bu yıldan sonra yavaş yavaş kötümser olmaya başlar*”⁹ Onun hakkında yazılan başka bir yazıda da şu satırlara rastlıyoruz: “*Gençliğinde gayet neşeli imiş. Taklitler yaparmış. Sesi son derece tatlı imiş. Şarkılar söylemiş. Mevlid’i pek sever ve ezberindeki parçaları pek müessir okurmuş. Gayet sofı imiş. Her cuma gecesi Yasin’i muhrik bir sesle ölülerine ithaf eder, namaz kılarmış. Sonra sonra neşesi de azalmış, sofuluğu da.”¹⁰ Bu satırlardan belli bir yaştan sonra Fikret’in zihinsel ve ruhsal bir değişim yaşadığını görmekteyiz. Bilinen ve uzun zaman tartışılacak Tefik Fikret portresi artık ortaya çıkmaya başlamıştır.*

⁶ Ali Pulat, *Namık Kemal’in Şiirlerine Yerlilik Düşüncesi Açısından Bir Bakış Denemesi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Uşak, 2009, 2/2, s.37-43

⁷ Ali Pulat, *Edebiyatta Yerlilik Nedir?*, Hece Dergisi, Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Yerlilik, Özel Sayı 20, 2010, s. 226

⁸ Teber, Serol, *Tefik Fikret’in Melankolik Dünyası-Aşiyandaki Kahin*, Okuyan Yay., İstanbul, 2002, s.19

⁹ Kaplan, Mehmet, a.g.e, s.93

¹⁰ Ünaydın, Ruşen Eşref, *Tefik Fikret*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1919, s 138

Ancak bilinen dönemden önceki yaşamında -Kaplan'ın da ilgili kitabında belirttiği gibi¹¹ - son derece neşeli ve aydınlık bir dönem olarak nitelenebilecek bir devresi olmuştur. Bu devrenin olumluluğunu taşıyan bakış açısıyla yazdığı şiirlerinde ise karşımızda, içinde yaşadığı toplumun değerlerine saygılı, onunla çekişmeyen bir şair buluruz. Yerlilik izlerini bulabildiğimiz şiirler de işte bu dönemde yazılan şiirlerdir. Kaplan, sanatçının şiirlerini konuları bakımından tasnif etmeye çalışmıştır. Biz de kabaca bu tasnife uyarak, ancak bazı noktalarda daha serbest bir yaklaşımla Fikret'in yerli yönünü ifade eden şiirlerine değinmeye çalışacağız. Buna göre yerlilik bakımından inceleyeceğimiz şiirleri: dini zaman ve muhite dayanan şiirler, aile muhitini anlatan şiirler, toplumsal çerçevede yazılmış şiirler, savaş, askerlik şiirleri olarak ayırmak mümkündür.

Bu şiirlerden bazıları din konusunda yazılmış olan şiirlerdir. “*Tevhid, Sabah Ezanında, Ramazan, Sabah-ı İyd, İnanmak İhtiyacı*” adlı şiirlerinde dini inanışlarını dile getiren şair, bu ürünlerinde dönemin diğer şairlerinden farksız gibidir. “*Tevhid*” ; şairin, Mirsat gazetesinde açılan ve şairleri ve edipleri bir “tevhid” yazmaya davet eden yarışmaya katıldığı ve birinciliği kazandığı eseridir. Tevfik Fikret bu birinciliği aldığıda 23 yaşındadır. Bu eser diğerlerinin aksine nesir şeklinde yazılmış bir eserdir. “*Sabah Ezanında*” şiirinde dinlediği bir sabah ezanının kendisinde uyandırdığı aksi anlatan şair, burada tabiatı ve evreni titreyerek ibadet eden bir varlık olarak tasvir eder.

“*Allahu ekber...Allahu ekber..*

Bir samt-ı ulvî: Gûya tabiat

Hâmuş hâmuş eyler ibadet.

....

Allahu ekber...Allahu ekber...

Bir samt-ı ulvî: Kalb-i tabiat

Bir samt-ı nâlân: ruh-ı avâlim,

Etmekte zikr-i Hallakı daim

Etmekte ra'şan ra'şan ibadet.”¹²

Ramazan ve Sabah-ı İyd şiirlerinde de toplum ve tabiat manzaralarını karışık olarak veren şair, bu şiirlerinde bahsettiği zaman diliminden kaynaklanan olağanüstülüğü insanlar ve tabiat penceresinden vererek bütüncül bir inanç çerçevesi yakalamaya çalışmıştır.

Bayram sabahlarının görünümü tabiat ve şair açısından verilmekle kalmamış, başka şiirlerinde de toplumsal bakımdan verilmeye çalışılmıştır. Genellikle çocuğu ve aileyi eksen olarak yazdığı bazı şiirlerinde aile ve çocuğun üstüne çöken fakirlik belasını dile getirir. Bu dizelerde şairin samimi duygularının yanı sıra içten içe hissettiği suçluluğa dair bir vicdani duyuşa da rastlarız. “*Haluk'un Bayramı*” onun, toplumun alt tabakalarında, imkânsızlıklar nedeniyle bayramı tam olarak kutlayamayan fakir çocukları hatırlayarak bayrama farklı bir gözle baktığı şiirdir. Bayramın, babasız ve ümitsiz çocuklar için bir matem feryadına benzediğini belirterek oğlundan elbiselerini çıkararak öksüzlere vermesini ister.

¹¹ Kaplan, Mehmet, a.g.e, s.65-92

¹² Uçman, Abdullah-Akay, Hasan, *Rûbab-ı Şikeste* (Gözden geçirilmiş baskı) Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007,s.221. Bundan sonra yer verilecek şiirlerin tamamı bu eserden verilecektir.

“ *Fakat sevincinle
Neler düşündürüyorsun, bilir misin? Babasız,
Ümitsiz, ne kadar yavrucakların şimdi
Siyah-ı mateme benzer terane-i iyd.*”¹³

İçinde yaşadığı ortamı sefaletin kat kat örüldüğü bir zemine benzeten şair, çocukların payının sevinç olmasına rağmen bunun gerçekleşmediğini belirterek oğlundan yetimlerin ağlamasına kulak vermesini ister.

“*Şu ruy-ı zerd-i sefâlet... Evet meserrettir
Çocukların payı; lakin senin sevincinle
Sevinmiyor şu yetim, ağlıyor... Haluk dinle.*”¹⁴

Ramazan Sadakası adlı başka bir şiirinde Fikret, dinî bakımdan önemli sayılan bir zaman diliminde, başka bir fakirlik öyküsü çizer dizelerinde. Ramazan ayının kışa denk geldiği bir zamanda, köprü üstünde dilenen küçük bir çocuğun resmini, haykırışlarını anlatırken; şair bu resmin içine toplumun duyarsızlığını yerleştirmekten de geri kalmaz. Şiirin çerçevesini sağlam çizebilmek için havanın durumuyla ilgili bazı ayrıntılara değinen, soğuk bir hava ve denizden gelen dondurucu rüzgârın altında delik paçavralar altında dilenen bir küçük dilenci resmiyle adeta bir tablo çizen şair, ilerleyen bölümlerde onun kimseye duyuramadığı seslenişlerine yer verir. Çizilen bu tabloya yerleştirilen bu yakarışlar hem şiirin etkisini artırır, hem de şiiri sesli bir tabloya dönüştürür. Bu tabloda insanların küçük dilenciye görmezden gelmesine, hatta ondan iğrenmelerine yer verir.

“*Efendiler, Ramazan’dır... Mübarek akşamdır...*”
Zavallı tıfl-ı sefalet, zavallı ömr-ü tebâh!
“*efendiler acıyın, ben garibim işte...*” *Hayır,*
Akın akın geçen erbâb-ı i’tizaz ü refah
*Eder bu kirli, bu yırtık sadadan istikrah.*¹⁵

Şiirin son bölümünde soğuk ve yağmurun asabi darbelerle harap etmesinden korktuğu çocuğu görmezden gelen ve mutlu bir şekilde evlerine koşan insanlara seslenerek onlardan bu feryadı dindirmelerini ister.

“*Çocuk harap olacak; ah ey saadete,
O süslü haclelerin sine-i mu’attarına
Koşanlar, işte bir insan ki inliyor nefesi
Bakin şu sıska, şu çıplak, şu eğri kollarına
Bu artık işleyemez; hisse-i mesaisi
Sizindir işte, verin, susturun bu hasta sesi!*”¹⁶

¹³ A.g.e, *Haluk’un Bayramı*, s.210

¹⁴ A.g.e, *Haluk’un Bayramı*, s.210

¹⁵ A.g.e, *Ramazan Sadakası*, s.56

¹⁶ A.g.e, *Ramazan Sadakası*, s. 57

Fakirlik dekorunun kullanıldığı başka şiirler de vardır. Ancak bu şiirlerde dekorun inşa edildiği zeminin dini zamanlar olmadığını, şairin bu dekoru aile ortamında kurduğunu görmekteyiz. Fakirlik korkusunun aileyi sarmasını ve aile üzerindeki tesirlerini anlatmaya çalışan sanatçı, bu şiirlerinin sonunda fakirlik belasıyla nispeten de olsa başa çıkabilmiş ve düzenini devam ettirebilen ailelerden bahseder. *Küçük Aile* adlı şiir buna örnek gösterilebilir. Yeni doğan bir çocuğun aileye getirdiği yükü dile getiren sanatçı, bundan dolayı üzüntü duyan ebeveynlere seslenir.

*“Ev bir yeni mihmâna tahammül edemezdi,
Bir fazla tabak sofrayı bir dağ gibi ezdi.
-Lakin bu teessür ne için, ey eb-i müşfik
Yavrın sana bir hiss-i übüvvet de mi vermez;”*¹⁷

Şiirin devamında bu düşünce çemberini kırarak şevkle çalışan babanın uğraşları sonucunda, tekrar gelen kışın bu sefer aileyi bir mutluluk halesi içinde bulmasına yer verilir. Ortaya çıkan fakirlik tehlikesi babanın çalışma ve gayretleriyle aşılmış ve aile, mutluluk tablosu olarak sunulan durumunu devam ettirebilmiştir.

*“Lakin bu sefer kış, o soğuk za’ir-i sekran
Bulmuştu küçük aileyi şad, mübeşşer,
Bir sofrada, birkaç misafirle beraber.”*¹⁸

Tevfik Fikret’in başka şiirlerinde de ailenin olayların yaşandığı çerçeve olduğunu görürüz. Bu şiirlerden biri de *Tecdid-i İzdivaç*’tır. Evliliğin anlamını tam da bilmeden evlenen ve bir süre sonra evlilik kurumunun sıkılaşmaya başladığı gençlerin anlatıldığı şiirde evliliğin, evlenenler dışında herkese mutluluk vermesine rağmen yeni gelinle damada bu hissi verememesi anlatılır. Aralarında bir aşk olmayan ve evlenen gençlerin gözünde evlilik bir sınırlandırma ve kendini bir başkasına sebepsizce hasretmedir.

*Lakin dokundu kendi hayal ü hevasına
Tahdid idi, onun nazarında, hayatını,
Bir şahsa hasrediş emel ü irtibatını*¹⁹

Aradan geçen kısa bir zamandan sonra aralarında oluşan geçici sevda sükût etmeye başlamış, evde yaşayan iki yabancıya dönüşmüşler, düğünlerini bile akıllarına getirmemeye başlamışlardır. Nihayet artık aralarındaki muhabbet bile seyahate çıkmaya (bitmeye) başlamıştır. Aradan geçen zaman evliliği daha da hırpalamaya devam ederken bir gün kadın artık kendisine karşı daim hiddetli olan eşine yeni doğan oğlunu göstererek “Bak, yavrumuz!” cümlesini söyler. “Biz” çekiminde kurulan bu cümlenin eşler üzerindeki etkisini şair devam eden dizelerde aktarmaya devam eder ve doğan bu minnacık yavrunun gerçek anlamda bir nikâh tazeleme anlamı taşıdığını belirtir.

*Gösterdi zevce oğlunu hiddetli zevcine:
“Bak yavrumuz !..” O dem kadının doldu gözleri,
Zevcin de hande-rîz-i gurur oldu gözleri;*

¹⁷ A.g.e, *Küçük Aile*, s.36

¹⁸ A.g.e, *Küçük Aile*, s.37

¹⁹ A.g.e, *Tecdid-i İzdivaç*, s. 34

Pîşinde ettiler beşiğin gark-ı ibtihâc,

Bir buse-i medîd ile tecdid-i nikah.

Ailenin çerçeve olarak kullanıldığı şiirlerde atlatılan gailelerden ve sıkıntılardan sonra mutlu sonun gelmesi, şairin aile kurumuna verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir. Psikanalitik bir bakış açısıyla bakıldığında belli bir yaştan sonra sırasıyla annesini, babasını (sürgünlükten ötürü) ve nihayet kız kardeşini kaybeden şairin - kaynaklarda çok da mutlu olmadığı belirtilen kendi evliliği de düşünüldüğünde- mutlu bir aile ortamını, yaşamının başka bir “Aşıyan”ı olarak gördüğü düşünülebilir. *Tecdid-i Nikâh* şiirinin bu anlamda şairin kendi aile ortamını en kuvvetli bir şekilde verdiği şiir olduğunu söyleyebiliriz. “*Hiddetli zevc*” tanımlamasının Fikret için geçerli olduğunu kaynaklardan biliyoruz²⁰. Şiirde dikkatimiz çeken başka bir hususta doğan çocuğun bir erkek çocuğu olmasıdır. Bu da düşünceyi kuvvetlendiren bir diğer unsurdur.

Yukarıda incelenen şiire birçok bakımdan benzeyen başka bir şiir de *Hasta Çocuk* şiiridir. Aile ortamında geçen ve hastalanan bir çocuğun tekrar sağlığına kavuşması sürecinde özellikle annenin duygusal dünyasını anlatan bu şiir aile çerçevesinde görebileceğimiz başka bir şiirdir. Hummaya yakalanan ve sekiz gün boyunca kendine gelemeyen çocuğun sayıklamalarına da yer verilen şiirde, bu sayıklamaların çocuğun çevresinde nasıl bir telaş ve ümitsizlik atmosferi oluşturduğunu izleriz. Aile çerçevesinde yazılan diğer şiirler gibi bu şiirde de çocuğun sağlığına kavuşması vardır. Son dizelerde şair sağlığına kavuşan çocuğun şimdi bir delikanlı olmasına rağmen annesinin hiç bitmeyen ihtimamından bahsederek hepimize tanıdık gelen bir sahneyle şiirine son verir:

“Çocuk. O şimdi kavî bir civân; fakat mader,

*Zavallı, üstüne hala bir çocuk gibi titrer.”*²¹

Çocuk teminin şair bakımından oldukça önemli bulunduğunu ve bunun hayatının sonuna kadar da böyle kaldığını söyleyebiliriz. Çocuğu, çevresini saran zaruret çemberi içinde aksettiren bir başka sahneyi de *Nesrin* şiirinin sonunda buluruz. Kapıdan giren örtülü dilber bir kızın anlattıkları onun kalbini yaralar. Çocuk, kimi kimsesi olmayan ve bundan faydalanarak kendisine para teklif edenlerden kurtulmak için hamarat bir kız olduğunu, kendisine hizmet etmekten hiç yorulmayacağını belirterek kendisini bu zilletten kurtarmasını ister. Bu çocuk Nesrin’in hayata başka bir pencere açmasına vesile olur. Sonraki dizelerden yeni bir aşığı reddederek yeni bir hayata başlayan Nesrin’in böylece bu kızcağızı da korkularından kurtardığını ve ona sahip çıktığını anlarız.

Şairin toplumun duygu ve düşüncelerini paylaşarak aksettirdiği şiirlerinden bazıları da askerlik ve vatan savunmasıyla ilgili olan şiirleridir. 1897 Türk-Yunan harbi dolayısıyla yazdığı şiirleri bulunan şairin bu şiirlerinin sayısı yine fazla değildir²². Bu şiirlerden biri olan *Kenan* adlı şiirde sanatçı sakat bacağından dolayı toplumun sürekli alaylarına maruz kalan ve bununla yaşamaya alışmış bir genci anlatır. Anlatılan genç yaratılıştan gelen noksanlığının cahillerin alay sebebi olduğunun farkındadır ve buna alışmıştır. Vücudunun bu noksanından dolayı bütün cevheri ruhuna toplanmış olan bu genç yaşı ilerlemesine rağmen kendisine yöneltilen alay dolu

²⁰ Ruşen Eşref, *Tevfik Fikret* adlı eserinde onun evdeki haliyle ilgili şu bilgileri vermektedir: “*Ev hayatında biraz inatçı imiş. Yapılan işleri beğenmez, biçimleri beğenmez, her şey kendi fikrinde olsun istermiş. Öyle olmazsa kızarmış. Edebiyatta muarızlarını nasıl ağır hücumlarla zedelemişse, ev hayatında da bazen çok hırçınlık gösterir, söylenir, bazı da hiddetlenmiş.*”

²¹ A.g.e, *Hasta Çocuk*, s.30

²² A.g.e, *Önsöz*, s.XXXIII

bakışların değişmediğinin ve kızların bile bu bakışlarla kendisine baktığının farkındadır. Diğer sağlam gençlerle beraber harbe ve serhadda giden ve orada cesaret sahibi bir firkanın içinde onlarla beraber savaşan Kenan, yaralı olarak memleketine döner ve artık arkasından o zamana kadarki rahatsız edici bakışlar, sesler yerine bir avaze-i şan yükselmektedir. Fertlerin değerlerinin vatan için yaptıklarıyla arttığına işaret eden şiir, sanatçının kahramanlık ve vatan savunmasına dair yazdığı bir şiirdir.

Benzer bir başka şiirde *Hasan'ın Gazası* adlı şiirdir. Bir delikanlının köyünden ayrılışından askere katılmasına, düşmanla karşılaşmasından yaralanmasına kadar her bölümün anlatıldığı şiir Hasan'ın köye dönüşünün anlatıldığı bölümle sona erer. Şiir ormanın kenarında kendi sessizliği ve sakinliği içinde yaşayan beş on köhne damdan oluşan bir köyün tasviriyle başlar. Bu tasviri köydeki gençlerin askere uğurlanışının anlatıldığı bölüm takip eder. Bu uğurlama sırasında bir pirin söylediklerine de yer verilir. Sahnelerin adeta resmedildiği şiirde sözler de bu tabloların etkilerini arttırmak için kullanılır. Olup bitenden haberdar olmayan Hasan'ın gençlerin gitmelerini öğrenmesinden sonra yola çıkıp çıkmama konusundaki iç hesaplaşmaları da okuyucuya aktarılır. Yola çıkan ve orduya katılan Hasan talim devresinin uzamasından şikâyetçidir ve bir an önce düşmanla karşılaşmak istemektedir. Sonunda istediği olur ve düşmanla karşılaşır. Savaş esnasında şehit düşen çavuşun elindeki bayrağı teslim alan Hasan ele geçirdikleri tepeye bayrağı diken kişidir. Ancak yaralanır ve küçük bir kurşunun kendisini harpten alkoymasına ve sedyeye muhtaç etmesine kızar. Şiirin son bölümü gazilerin ve Hasan'ın köye dönüşünü anlatmaktadır. Ancak o artık kendini tamamen farklı hissetmektedir çünkü savaşa katılıp yaralanmış bir gazidir. Hatta çevresindeki bazı şeyler bile bu sebeple artık gözüne farklı görünmektedir.

Bu şanlı avdeti güya selamlıyor öteden;

Değirmenin açılan kollarında bir şefkat,

Ağaçların dallarında bir hürmet!...²³

Benzer konularda yazılmış başka şiirleri de vardır şairin. Özellikle *Şehitlikte* ve *Asker Geçerken* şiirleri bilinen Fikret portresinin oldukça dışında, milli bakış ve duyusuyla yazılmış olan şiirlerdir. Bu şiirlerden birinde şair resm-i geçit yapan bir birliği tasvir ederken bir diğerinde şehitliği anlatır.

Yerlilik ve toplumsal olanın yansıtılması noktasında iki şiir daha dikkatimizi çeker. Bu şiirlerden her ikisi de sarhoşluk üzerine yazılmış olan şiirlerdir. Sanatçı, *Bir Ayyaşın Karşısında* şiirinde toplumun genel kanısının aksine sarhoşun cezasını çekmesi gerektiği düşüncesine karşı çıkarak, onun bunu anlayacak durumda olmadığını, bu cezanın aslında ona değil, onu evinde bekleyen kişilere verilmiş bir ceza olduğunu belirtir.

Bakın gözündeki bî-rengî-i temaşaya

Nasıl görür bu nazar kainatı?.. Bir boşluk

O sisli hatıra uğrar mı ev, ı'yal, çocuk?

Cezayı işte bu bî-çârelerdir, ah duyan

Kaçıp sümûm-ı sefalet onun civarından

²³ A.g.e, Hasan'ın Gazası, s. 48

*Gelir bu aile-i bî-günahı ifnâyâ!*²⁴

Şair bu şiirinde sarhoş bir kişinin görüntüsünden hareketle toplumun olaya bakışı verir ve bu anlayışa karşı çıkar. Aileyi önceleyen tutumunu burada da gördüğümüz Fikret, sarhoştan hareketle toplumun önemli sorunlarından birine değinmekten de geri kalmaz. Bu anlamda bize, toplumu ve aileyi tehdit eden içki, kahvehane gibi unsurları şiirinde kıyasıya eleştiren Mehmet Akif'i hatırlatacak kadar realisttir. *Sarhoş* şiirinde ise konuya daha bireysel bir şekilde yaklaşan şair yine yalpalaya yalpalaya yürüyen bir sarhoşun portresini çizdikten sonra kişiyi bu hale iten nedenler üzerinde tahminler yürütmeye çalışır. Gözünün önündeki manzaradan bazı sonuçlar çıkaran şair bunu da sarhoş olmanın muhtemel nedenleri olarak şiirinde aksettirir.

Titriyor dest-i nekbetinde hayat

Bir mülevves paçavra halinde

Saklı yüzlerce müfteris hevesat

Alnının çîn-i infi' alinde

...

Kimbilir belki –muztarib, mey'us-

Onu mahkûm eden şu zilletine

*Seni mes'ud eden muhabbettir.*²⁵

Dizelerin genelinde hâkim olan duygu acıma duygusu ve anlamaya çalışma çabasıdır. Bu şiirlerde şair böyle bir manzarayla karşılaştığında sıradan bir insanın verdiği iki farklı tepkiyi iki farklı şiir olarak zapt etmiştir. Bu tepkilerden ilki sarhoşun düştüğü halden dolayı ona acımayan ve hak ettiğini bulduğunu düşünen tavidir. Bu tavrı *Bir Ayyaşın Karşısında* şiirinde işleyen ve bu tavra sarhoş kişinin içinde bulunduğu durumla ilgili sağlıklı değerlendirme yapacak bir halde bulunmadığı gerekçesiyle karşı çıkan şair, bir adım daha ileriye giderek onun ailesiyle ilgili değerlendirmeler yapar. Diğer tavır ise daha anlayışlı bir şekilde bazı sıkıntılardan dolayı onun bu hale düştüğü şeklinde özetlenebilecek tavidir. Şair ikinci şiiri olan *Sarhoş* şiirinde de bu tavra yaslanarak dizelerini kaleme almıştır.

Yukarıda bahsedilen şiirlerinin dışında Fikret'in toplumunun dertlerine duyarlı bir şair olarak karşımıza çıktığı bir başka şiirde 1897 Balıkesir depremi için yazdığı *Verin Zavallılara* adlı şiiridir. Deprem sonrası harap olan bir köyün manzarasıyla başlayan şiir, kar altında kalan şehrin dertlerinin ve insanlar üzerinde bıraktığı etkilerin anlatımıyla devam eder. Depremden hemen sonra yıkılan şehrin tekrar kurulabilmesi ve halkın ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için İstanbul'da Belediye Başkanı (şehremini) Rıdvan Paşa başkanlığında bir yardım organizasyonu oluşturulmuş ve komisyon 1 Şubat 1898'ten itibaren çalışmalara başlamıştır. Başta dönemin padişahı, sadrazamı ve diğer devlet ileri gelenleri olmak üzere İstanbul halkı bu kampanyaya katılmış, büyük miktarlarda yardım edenlerin isim cetvelleri gazetelerde yayınlanmıştır. Şiir de söz konusu dönemde yazılmıştır. Fikret, insanın kalbini sızlatan sahnelerin tasvirinden sonra okuyucularının da bundan etkilendiğini belirterek deprem mağdurlarına yardımda bulunmasını ister.

Sizin de kalbiniz elbet acır, değil mi? Verin

Verin şu dullara, yoksul kalan şu eytama,

²⁴ A.g.e, *Bir Ayyaşın Karşısında*, s.76

²⁵ A.g.e, *Sarhoş*, s.122

*Verin eninine gayet şu bir yığın beşerin.*²⁶

Sonuç olarak genellikle şairin gençlik dönemlerine ait olan bu şiirlerinde Fikret'in topluma karşı ilgisiz olmadığı, toplumu etkileyen olaylara karşı son derece duyarlı olduğu görülmektedir. Bu olaylar gerek savaş ve deprem gibi belli zaman dilimlerinde ortaya çıkan olaylar olsun, gerekse fakirlik ya da sarhoşluk gibi sosyal olaylar olsun şair tarafından dizelerinde işlenmiş ve toplumun yolculuğunun tanıkları olarak edebiyat tarihindeki yerini almıştır. Otuzlu yaşlardan sonra toplum ve kültürüyle olan ilişkisini en aza indirmeye çalışan ve kendini kapsüle ederek "Aşiyân" arayışına giren şairimizin içinde yaşadığı ortama bakışında da ciddi kırılmalar olmuştur. Söz konusu dönem öncesi şiirleri içinde yaşadığı dönemin maddi ve manevi gelişmelerinin, dertlerinin adeta tablolaştırılmış halidir.

Kaynakça

- Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri I*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991
- Kaplan, Mehmet, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009
- Pulat, Ali, *Edebiyatta Yerlilik Nedir?*, Hece Dergisi, Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Yerlilik, Özel Sayı 20, 2010
- Pulat, Ali, *Namık Kemal'in Şiirlerine Yerlilik Düşüncesi Açısından Bir Bakış Denemesi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Uşak, 2009, 2/2
- Teber, Serol, *Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası-Aşiyandaki Kahin*, Okuyanuş Yay., İstanbul, 2002
- Uçman, Abdullah- Akay, Hasan, *Rübab-ı Şikeste* (Gözden geçirilmiş baskı) Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007
- Ünaydın, Ruşen Eşref, *Tevfik Fikret*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1919

²⁶ A.g.e., *Verin Zavallılara*, s. 53

Considering the Situation of Female and Youth Labour Force in Antalya

Muhammed KARATAŞ¹, Şerife DURMAZ²

Abstract

To be employed and stayed in labour market have been a serious problem in all world countries. The development level of countries and social gender perceptions are seriously affecting the unemployment and employment processes. These also affect to the situation of people as who will be employed and unemployed.

In this study the gender and social gender terms are considered, the female's problems caused by their genders are explained and the condition (situation) of social gender equality of Turkey is evaluated. Than the youth unemployment concept, the causes of youth unemployment and the attempts to prevent youth unemployment are explained and solutions are proposed. Lastly, the current condition of Turkey's labour force is evaluated and the condition of female and youth labour force in Antalya is tried to be considered by using the scarce datas taken from Antalya İŞKUR. However Antalya has been at the top of the Turkey rankings with respect to gender equality studies, youth labour rankings has falled behind the adult labour rankings and also female labour rankings has falled behind the man labour rankings.

Keywords: Female Labour Force, Youth Unemployment, Gender Equality, Labour Force

JEL Codes: J16,J21,J22,J23,J24, J70

Antalya Kadın ve Genç İşgücü Durumunun Değerlendirilmesi

Özet

İşgücü piyasasında istihdam edilebilmek ve istihdamda kalabilmek tüm Dünya ülkelerinde ciddi bir problem olmayı sürdürmektedir. Ancak ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ve toplumsal cinsiyet algıları da işsizlik ve istihdam edilme süreçlerini ve kimlerin istihdam edilip kimlerin edilmeyeceğini ciddi derece etkilemektedir.

Bu çalışmada da cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları incelenerek, kadınların cinsiyetleri sebebiyle karşılaştıkları problemler açıklanmış ve Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği durumuna bakılmıştır. Ardından genç işsizliği kavramı, genç işsizliğinin nedenleri ve

¹ Prof.Dr., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, mkaratas@akdeniz.ed.tr

² Dr., durmazserife@gmail.com

önlemeye yönelik çabalar anlatılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Son olarak ise öncelikle Türkiye’de ki işgücünün güncel durumuna bakılarak, Antalya İŞKUR’dan temin edilebilen kısıtlı verilerle Antalyada ki kadın ve genç işgücünün durumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Antalya her ne kadar yapılan cinsiyet eşitliği çalışmalarında Türkiye sıralamalarında üst sıralarında yer alsada da genç işgücünün istihdam edilebilmesinde yetişkin işgücünün ve kadın işgücünün istihdam edilebilmesinde de erkek işgücünün arkasında kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kadın İşgücü, Genç İşsizliği, Cinsiyet Eşitliği, İşgücü

1. Giriş

İstihdamın ülke ekonomisi ve kalkınmada ki payının oldukça önemli olduğu artık bilinmektedir. Ancak işgücü piyasasında istihdam edilecek olan kitlenin belirlenmesinde pek çok kriter etkili olmakla birlikte istihdam edileceklerin yaş aralığı, deneyimi, eğitim düzeyi, çalışma koşulları ve işgücü piyasasının içinde olduğu toplum yapısının kabulleri büyük rol oynamaktadır. Tüm bunların yanında bazı dezavantajlı gruplar için bu değişkenler istihdam edilmelerinde daha büyük etkidir. Bu gruplardan ikisi olan kadınlar ve gençler işgücü piyasasına girmekte ve istihdamda kalabilmekte tüm Dünya’da olduğu gibi ülkemizde de büyük problem yaşamaktadır.

Antalya turizm ve tarım açısından Türkiye’nin lokomotifi konumunda olan sürekli göç alan bir ilimizdir. Türkiye genelinde ki işgücü piyasası durumunu Antalya işgücü piyasasıyla karşılaştırmak amacıyla İŞKUR verilerini karşılaştırmak ve kadın ve genç işgücünün mevcut durumunu ortaya koymak Antalya ilinin işgücü piyasasının röntgeninin kısmende olsa çekebilmek adına önemlidir.

2.Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirinden farklı kavramlar olup cinsiyet; kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, biyolojik ve fizyolojik özellikleridir. Toplumsal cinsiyet ise toplumun verdiği roller, görev ve sorumluluklar, toplumun bireyi nasıl gördüğü, algıladığı ve beklentileri ile ilgili bir kavramdır. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik özellikte olmayan farklılıklar ve yükledikleri rollerin ve ilişkilerin sosyal olarak yapılandırılması olan toplumsal cinsiyet; kişinin kültürel, toplumsal rolü, ruhsal- içsel tanımlaması ve onların temsil edilmesi anlamında kullanılmaktadır (Üner, 2008: 6; Akın & Demirel, 2003: 73). Bir başka deyişle toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek için toplumsal olarak oluşturulmuş ve öğrenilmiş davranış ve beklentileri ifade eden bir kavram olup hangi davranış ve faaliyetlerin kadınlar ve erkekler için uygun olduğuna, her iki cinsin hangi haklara, güce ve kaynaklara ne derecede sahip olduğuna ya da olması gerektiği ile alakalı toplumsal beklentileri ifade etmektedir (Ecevit, 2003: 83). Dünya Sağlık Örgütü ise toplumsal cinsiyet eşitliğini; karar verme, seçme, fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması, kullanılması ve hizmetleri elde etmede cinsiyete bağlı ayrımcılık yapılmaması olarak tanımlanmaktadır (Üner, 2008: 7).

Cinsiyet, belirli bir toplumda ve belirli bir zaman dilimi ve yerde kadın ve erkeğe, kız çocuğu ve erkek çocuğuna ve aralarında ki ilişkiye sosyal roller atfeder. Biyolojik farklılıklar kadın ve erkek için farklı ihtiyaçlar ortaya koysada bu durum eşitsiz bir sosyal statü yada hakı haklı kılmaz. Geniş mana da cinsiyet kadın ve erkeğe, kız çocuğu ve erkek çocuğuna olmaları ve yapmaları beklenenleri (rolleri, sorumlulukları, hakları ve zorunlulukları) tanımlar ve

farklılaştırır. Cinsiyet, kültürel içeriğe bağlı olarak farklı düzeylerde bu gruplardan ne düşünmesi ve hissetmesi (tercihleri, ümitleri, arzularının niteliği ve derecesi) beklendiğini de şartlandırabilir. Tarafların aralarında ki ilişkide ne beklendiğini yöneten cinsiyet, kimin ne olduğu, kimin ne yaptığı, kimin neye karar verdiği ve en önemlisi kimin güce sahip olduğu gibi durumların anahtar belirleyici faktörüdür. Cinsiyetlere yüklenen normlar diğer göze çarpan yaş, sınıf, kast, ırk, etnik köken, cinsi yönelim ve sosyo ekonomik statü gibi sosyal kategorilerle etkileşime girerek türemiştir (UNICEF, 2011: 8-9).

Toplumsal cinsiyet perspektifinin ana akımlaştırılması olarak da bilinen toplumsal cinsiyet eşitliği, *"herhangi bir alanda ve her seviyede mevzuat, politika ve programlar da dahil olmak üzere planlanan herhangi bir eylemin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerini değerlendirme süreci"* dir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, iki cinsiyetten birine ayrımcılık yapılmasının mümkün olduğu sürece sürdürülebilir bir gelişmenin olamayacağı ilkesinin altını çizmektedir. Cinsiyet ayrımcılığına dayalı eşitsizliklerin yarattığı adaletsizlik, uzun vadede sadece ayrımcılığa uğramış cinsiyete değil tüm topluma da tehdit etmektedir. Bu sebeple cinsiyet eşitliğinin sağlanması tüm toplum açısından gerekli bir durumdur (UNESCO, 2000: 5).

İngiliz Milletler Topluluğu Sekretaryası tarafından tanımlanan cinsiyete dayalı kaynaştırmanın üç temel ilkesi ise; kişinin hayatını etkileyen kararlar ve konular üzerinde kontrol sahibi olmak anlamına gelen yetkilendirme, bir örgüt içindeki ve toplumdaki değişimin altını çizen hesap verebilirlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yaratan ve sürdüren yapıların dönüşümünü amaçlayan bütüncül bir yaklaşım olarak işlevsel kılınmasını sağlamak için çaba sarf edilmesi anlamına gelen entegrasyondur (UNESCO, 2000: 7).

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalan kadınlar; siyasal, yasal, sosyal ve ekonomik haklara sahip olmada, bu hakları kullanmada, toprak ve sermaye gibi kaynaklara sahiplikte eşitsizliklere maruz kalmakta ve Dünya nüfusunun %50'sinden fazlasını temsil eden, iş saatlerinin %66'sını dolduran bu kadınlar daha çok kayıt dışı sektörlerde, geçici, gündelik, yarı zamanlı, düşük ücretli, kötü koşullu, aile işçiliği gibi ücretten yoksun işlerde yani genelde ikincil iş piyasalarında çalışmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak da Dünya gelirinin sadece %10'una, mülkiyetinin de %1'ine sahip olan kadınlar ayrıca Dünya'da ki yoksulluk sınırında ki kişilerin %70'ini oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalar genellikle kadınlar ya da kadınların erkekler ile kıyaslanması üzerine olsa da 1980 sonrasında toplumsal cinsiyetin erkekleri de etkilediği görülmüş olmakla birlikte bu durum kadınların bu konuda Dünya genelinde daha dezavantajlı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir (Üner, 2008: 6-8).

Eşit ücret ödemesi ve kazanç sağlanması en baştan beri Avrupa sosyal politikasının çekirdeğini oluşturmuştur. Grimshaw'a göre bu süreklilik arz eden dengesizliğin kökleri kadınların yaptıkları işlere verilen değer azlığı ve kadınların yaptıkları işlerin düşük görünürlüğü, kariyerlere karşı oluşmuş olan kalıp yargılar ve genellikle kadınlar tarafından yapılan işlere düşük değer yüklenmesine dayanmaktadır. Bu konunun önemli olmasının ve üzerinde durulmasının bir diğer önemli nedeni ise kazanç farkı (düşüklüğü) devamı olarak ortaya çıkan emekli aylığı farkıdır (düşüklüğü). Yapılan çalışmalara göre de AB-28 için kadın ve erkek arasındaki ortalama emekli aylığı gelir açığı %40 civarındadır. Ayrıca bu oran AB-27 için daha kısa saatler halinde çalışan ya da hiç çalışmayan kadın ve erkekler de dâhil olmak üzere çalışan yaştaki tüm kadınların kazançlarının erkeklerinki ile kıyaslandığında % 37'lik "kazançtaki toplam açık" a yakındır. Bu iki figür arasındaki benzerlik ise çarpıcıdır (Hirschmann, 2015: 9).

Avrupa Birliği vatandaşlarından oluşan altı gruba sorulan "ülkenizde kadınların ya da erkeklerin eşitsizliğe uğradığını düşünüyor musunuz?" sorusuna karşılık tüm gruplarda

kadınların erkeklere göre eşitsizliğe uğrama şansının daha yüksek olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Tek ebeveynler ve küçük çocuklu çalışan ebeveynlerin yarısı kadınların eşitsizlikle karşılaşma olasılığının daha yüksek olduğunu söylerken engelli kişilerin %62'si göçmenlerin %44'ü ve 65 yaş üstü kişilerin %43'ü her ikisi de derken 15-24 yaş aralığındaki gençlerin %32'si de kadın ve erkeklerin eşit derecede eşitsizliğe maruz kalma olasılığı olduğunu belirtmiştir. Cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etmek için ise iş yerlerinde çalışan kadınların sayısının artırılması ve erkeklerin ev işlerinde geçirdikleri vakitlerin artırılması hedeflenmiştir (European Union (EU), 2015: 50, 59).

Birleşmiş Milletlerin (UN), kadının kalkınmadaki rolünü incelendiği 2014 yılı Dünya araştırması "Cinsiyet Eşitliği ve Sürdürülebilir Kalkınma" yayını ile ortaya konulmuştur. Raporunda genel manada üç mesaj verilmiştir. Bunlardan ilki; sürdürülebilir kalkınma yolları biçimlendirilirken, toplumsal cinsiyet eşitliğine, kadınların güçlenmesine ve kavramsallaştırma ve uygulanmasında kadın haklarına açık bir bağlılık içermesi gerektiğidir. Bir diğeri ise; sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak, cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilirlik arasındaki sinerjiyi tanımak ve sürdürülebilirliğin üç boyutu arasında ve cinsiyet eşitliğinin entegrasyonu sırasında kaçınılmaz olarak ortaya çıkan gerilim ve denge arasında sıkı bağlar kurmak anlamına gelmektedir şeklindedir. Son mesaj ise; sürdürülebilir kalkınmayı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için, dengelemelere değinmek ve politika ikilemlerini müzakere etmek gerekmektedir. Bu da kapsayıcı müzakere süreçleri, istisnaları ve dengelemeleri izlemek için yollar gerektirir. Sivil toplumun, kadın örgütlerinin, toplulukların ve ilgili kişilerin aktif katılımı, liderliği ve yaratıcılığı bu tür müzakerelerde önemlidir şeklinde olmuştur (UN, 2014: 14).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik günümüzde ki hedeflere baktığımızda ise Avrupa Komisyonu'nun (EC) "Cinsiyet Eşitliği için Stratejik Katılım 2016-2019" adlı raporunda öncelikler ve anahtar işlemler için beş başlık öngörüldüğünü görmekteyiz. Kadınların emek piyasasına katılımını ve kadınların ve erkeklerin eşit ekonomik bağımsızlığını arttırmak, cinsiyete dayalı ödemeyi, kazanç ve emeklilik farkı (düşüklüğünü) azaltmak ve böylece kadınlar arasındaki yoksullukla mücadele etmek, cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmek ve mağdurları korumak ve desteklemek, karar alma sürecinde kadınlar ve erkekler arasında eşitliği teşvik etmek ve son olarak da toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarını dünya çapında teşvik etmek olarak adlandırılan bu başlıklarda Avrupa ülkelerinin önceki yıllarda olduğu gibi temel önceliklerini oluşturmaya devam edecektir (European Commission (EC), 2016: 9).

Teori de ise cinsiyet eşitsizliği; cinsiyet rolü ya da toplumsallaşma teorileri, farklılık teorileri, yapısalcı ve post-yapısalcı yaklaşımları olmak üzere dört yaklaşımla ele alınmaktadır. Liberal varsayımlara dayanan toplumsallaşma yaklaşımları okuldaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yapısal bir sorun olmaktan çok, cehalet ve onyargı sorunu olarak görmekte ve eğitim kurumlarının eşitlikçi eğitim programları ve olumlu eylem gibi düzeltici politikalarla toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayarak toplumsal değişimi uyaracağını varsaymaktadır. Farklılık teorileri ise; cinsler arasındaki farklılığa odaklanan analizler olmakla birlikte cinsiyete duyarlı bir eğitimsel mudahaleyi ongormuşlardır. Bu mudahalenin merkezinde de ev içi emek ve bakım işini yüklenen kadınsı değerler yer almaktadır. Yapısalcı ve post yapısalcı yaklaşımlar ise teorik düzeyde analize odaklanmışlardır (Sayılan, 2012: 17).

2.1. Kadınların Cinsiyetleri Sebebiyle Karşılaştıkları Problemler

Cinsiyet eşitsizliği konusunda da belirtildiği gibi kadınlar cinsiyetleri sebebiyle bir çok problemle karşılaşmaktadır. Kadınların cinsiyetleri sebebiyle karşılaştıkları bu problemlerden bazıları ikili rol yaklaşımı, ikincil iş piyasalarında istihdam edilme ve işverenini uyguladığı ayrımcı tutumlardır.

2.1.1. İkili Rol Yaklaşımı

İkili rol yaklaşımı; kadının çalışmasını işteki konumunun kendisi açısından ikinci planda görmesiyle kabul edilebilir olarak gören ve hangi vasa ve niteliğe sahip olursa olsun kadının birinci görevinin ev içi sorumlulukları ve aile ihtiyaçlarının giderilmesi olarak gören bir yaklaşımdır (Erdem & Şahin, 2008: 49). Ayrıca kadının ev dışında çalışması ile birlikte iş yaşamında üstlendiği ikinci rolün dengesini kurmaya çalışan ancak çözüm önerileri ile kadının yükünü arttıran ve çözüm önerisi olarak kadının çalışmasının aile bütçesine katkı amacını benimsediği ve işte ki yerini kendisi açısından ikinci planda görmesini kabul eden bu yaklaşım kadının çalışma hayatına girmesiyle üzerinde ki yüklerin artmasına sebep olmaktadır (Eyuboğlu, 1999: 20).

Bu cinsiyete dayalı ayrımcılık sebebiyle kadının ev içi çalışması eksik değerlendirilmekte, ücretli çalışması halinde dahi ev işlerine karşı yükümlülükleri devam etmekte ve işgücü piyasasına erkeklerden sonra girmeleri sebebiyle de kendileri için tanımlanmış işleri yapmak zorunda kalmaktadırlar (Belet, 2013: 204).

Kadınlar maruz kaldığı eşitsizlikler hane halkı emek paylaşımında da eşitsizliği getirmektedir. Avrupa Komisyonunun 2014 yılında sunduğu raporda kadınların bakım ve hane halkı faaliyetleri için ortalama 26 saat geçirdiği, erkeklerin ise sadece 9 saatle bu faaliyetlere katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca 21. yüzyılın başında bulunan farkın ise üç saatlik bir düşüşle olumlu yönde bir ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Bu durum (Ulusal Bilim Vakfı, Ulusal Zaman Kullanımı anketi ve diğer hükümet verileri tarafından finanse edilen araştırmaya göre) ABD ile karşılaştırıldığında kadınların ücret ödenmeyen ev işlerinde haftada 17-28 saat, erkeklerinse haftada 7-10 saati çalıştığı görülmektedir. Ayrıca Ulusal Bilim Vakfı araştırması evlilik sonrası kadınların ev işleri için yedi saat daha fazladan zaman ayırdığını erkeklerinse evlilik sonrası ev işlerinde daha az zaman harcadıklarını ortaya koymuştur. Bunun yanında erkeklerin ev işlerine katılımları çocuk bakımını içermemektedir. Çalışmayan annelerin bakım süresi, çalıştıklarında ki bakım süresi olan 74 dk'dan 144 dk'ya yükselerek neredeyse iki katını çıkarken, işsiz babaların bakım süresi, çalıştıklarında ki bakım süresi olan 40 dk'dan 51 dk'ya yükselerek sadece 11 dakika artmaktadır. Ev işlerinde meydana gelen bu cinsiyete dayalı farklılaşmalar; kadınların kısmı süreli işlere yönelmesinde, iş piyasasına katılımında daha sık ve uzun süreli kesintilere ve daha esnek çalışma saatleri sunan daha düşük statülü işlere (ikincil iş piyasaları) yönelmelerine sebep olmaktadır. Bu durum ise; kadınların ömür boyu elde edecekleri kazançları, iş güvenlikleri ve emeklilikte elde edecekleri emekli aylıkları üzerinde ciddi olumsuz etkilere sahiptir. Tüm bunların yanında ayrıca bu durum boşanma halinde kadınların yoksulluk koşullarına karşı savunmasızlığını hatta eski eşlerinin yeniden evlenmesi halinde çocuklarının velayetlerini kaybetme riskini arttırmaktadır (Hirschmann, 2015: 14).

Gimenez-Nadal'da (2015: 41) AB-27 ülkelerinin 2010 yılında ücret ödenen ve ödenmeyen işlere ayrılan ortalama zamanı ülkeler ve cinsiyetler bağlamında incelemiş ve tüm ülkelerde ki cinsiyet eşitsizliğinin temel nedenin ev işleri için harcanan zaman (örneğin ev işleri ve ücretli çocuk ve yetişkin bakımı) olduğunu belirtmiştir. Neredeyse tüm AB üye ülkelerinde

kadınların ücretli çalışmaya ayırdıkları zamanın erkeklerinkinden (Romanya hariç) daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca adınlar çalışsalar dahi ev işlerine erkeklere göre daha fazla vakit ayırdıkları için bu durum boş zaman elde etmekte de cinsiyet eşitsizliğine sebep olmaktadır denilmiştir.

2.1.2.Eğitim Seviyesi ve Beşeri Sermaye Yatırımı Eksikliği

Eğitim düzeyi ile işgücüne katılım arasında ki paralel ve kuvvetli bağ, eğitim düzeyinin yüksek olması halinde istihdamı nitelik ve nicelik açısından arttıracak demektir (Eyuboğlu, 1999: 88). Bu bağın bir başka sebebi de eğitimin maliyetli bir yatırım olması nedeniyle karşılığında daha yüksek ücret ve meslekler elde edilmesidir. Çalışmalar göstermektedir ki özellikle kadınların eğitim seviyelerinde ki artış ile işgücüne katılım oranları arasında doğru yönlü bir ilişki vardır (Biçerli, 2005: 65).

2.1.3.İkincil İş Piyasaları

Sınıfsal yaklaşıma göre emek piyasası, sendikalaşmanın olduğu, büyük sermayeli ve kurumsallaşmış endüstriyel üniteler tarafından yönetilen, görel olarak yüksek ücret ve iyi çalışma koşullarının ve kariyer imkanlarının yüksek olduğu "birincil" piyasalar ile düşük ücret ve kötü çalışma koşullarının olduğu, düzensiz çalışma saatlerinin olduğu ve yükselme şansının olmadığı ya da az olduğu, çoğu zaman keyfi ve kaprisli yönetimlerin bulunduğu, iş güvencesinin olmadığı işleri barındıran "ikincil" piyasalardan oluşmaktadır. Kadınlar ise pek çok sebepten ötürü genellikle ücretin düşük olduğu, işgücü devrinin yüksek olduğu, bazen de kayıt dışı sektörlerde, yükselme olasılığının az olduğu, geçici, gündelik ya da yarı zamanlı ikincil iş piyasalarında yer almaktadır (Durmaz, 2016: 47).

Avrupa'da kadınlar ve erkeklerin eşit veya eşit değerde olduğu düşünülen iş için eşit ücret alması konusunda uzun zamandır devam eden bir fikir birliği vardır. 'Eşit ücret' ilkesi, AB'nin 1957 Roma Antlaşması'nda yer aldı ve 1970'lerde, 80'ler ve 90'larda sunulan direktifler 2006'nın Eşit Fırsatlar Direktifi'ne dahil edilmiştir. Büyük Durgunluk ve ardından gelen kemer sıkma rejimleri, refah devletinin kapsamını ve ölçeğini azaltarak Avrupa'da eşit ücret karşısında radikal bir etkiye sahip olmuştur. Avrupa makroekonomik politikasının mevcut iki temel ayağı olan kamu harcamalarının kesilmesi ve refah yardımlarının azaltılması, eşit ücret ödemelerine özellikle zarar vermektedir. Sosyal yardımların kesilmesi kadınların hem kamu sektöründe iyi istihdam olanaklarını azaltarak hem de kadınların yoğun olarak bulunduğu işlerde ki ücretlerin kesilmesine neden olarak kadınların eşit ücret alma yoluna yeni engeller koymaktadır. Sosyal yardımların kesilmesi kadınların "rezervasyon ücretini" yani beklemek ya da daha iyi çalışma koşulları için pazarlık yapma özgürlüğünü düşürmüştür. Daha düşük sosyal yardıma sahip ülkeler, daha düşük ücretli 'önemsiz işler' stokunu desteklemekte ve düşük ücretli işlerde görülme sıklığı arttıkça cinsiyete dayalı ücret farkı da o kadar artmaktadır (Grimshaw, 2015: 32-33).

2.1.4.İşverenin Uyguladığı Ayrımcı Tutum

Kadınlar işte eşit midir sorusu teoride evet diye cevap bulsa da günümüz gerçek hayatında hayır cevabını almaktadır. Çünkü kadınları özel alanlarında üç kat daha fazla yüke tabi tutulmaktadır. Örneğin kadınların ev işlerine ayırdığı zaman süresi erkeklerle karşılaştırıldığında fark muazzam düzeyde olmaktadır. Kadınlar en çok zaman ayırdıkları işte

uzmanlaşmakta ve bir çocuk geldiğinde erkek olan tarafın çaba eksikliğini telafi edebilmektedir. İşverenlerinde kadınlara yönelik daha az erişilebilirlik, daha az hareketlilik ve daha az esnek olma isteği gibi ön yargıları da işgücü piyasasında kadınlara yönelik sistematik bir ayrımcılığa sebep olmaktadır. İşverenlerin gözünde kadınlar işgücü piyasasında erkekler kadar kıymetli değildir. Buda ücret ayrımcılığının ana sebebinin oluşturmakta ve kadınların tecrübe veya yeterlilik kazanmak için yaptıkları yatırımdan daha düşük bir getiri (gelir) elde etmesi anlamına gelmektedir (Grésy, 2015: 29).

İşverenlerin tutumlarında kadınların çocuk sahibi olmaları da etkili olmaktadır. Pek çok kadın çocuk sahibi olduktan sonra çocuklarının bakımını teslim edebilecekleri kreş yada yuvaların finansmanını sağlayamadığı için ya da bir annenin çocuğuna kendisi bakması yönündeki toplumsal ön yargılardan dolayı işgücü piyasasından çekilmektedir. Çalışma hayatına geri dönenler ise işverenlerin farklı tutumlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Çocuk sahibi olacak olan kadının üst düzey yönetici olması halinde hamilelik sürecinde işinin başında olmaması ve işlerin sekteye uğraması, çocuğu olan çalışanın dikkatini işi yerine çocuğuna vereceği düşüncesi ya da işi sonrası evi ve çocuğuyla ilgilenen bayan çalışanın kendini işine verecek gücünün kalmaması gibi inançlar dolayısıyla işverenlerce kadın çalışanlar ya tercih edilmemekte ya da üst düzey görevlere getirilmemektedir.

Çocuk sahibi olmayan ya da çocuk sahibi olduktan sonra işgücü piyasasına geri dönmüş olan kadınlar ise işverenin tutumu sonucu ortaya çıkan cam tavan, cam asansör ya da kraliçe arı sendromu gibi pek çok durumla da karşı karşıya kalmaktadır.

2.2. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Durumu

Milli gelir esasına göre dünyanın en büyük 17. ekonomisi olan Türkiye’de bu ekonomik büyümenin farklı kesimlere ve kadınlara eşit ölçüde yansıdığı, sosyal kalkınmayı doğrudan beraberinde getirdiği ve bölgesel eşitsizlikleri tam olarak azalttığı maalesef ki söylenememektedir. Çünkü Türkiye; Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği 2012 Endeksinde (Gender Inequality Index-GII) 186 ülke içinde 68. sırada yer almaktadır (Demirdirek & Şener, 2014: 3).

Dünya Ekonomik Forumu’nun (World Economic Forum- WEF) 2014 yılında ki “Küresel Cinsiyet Farkı” isimli kurum raporunda Türkiye, 142 ülke arasından küresel sıralamada 125., ekonomik katılım ve fırsat da 132., eğitimsel kazanımlarda 105., sağlık ve hayatta kalma da 1., siyasi güçlendirme de ise 113. sırada yer almıştır. Küresel sıralama 2010 yılında 126., 2011 yılında 122., 2012 yılında 124., 2013 yılında 120. sırada yer alan Türkiye’nin 2014 yılında 2006’ya kıyasla, tüm alt indeks puanları iyileşmiş olsa da OECD’ye göre Türkiye, genel endeks de hala en düşük performans gösteren ülke konumundadır. Rapora göre işgücüne katılımda ise 128. sırada yer alan Türkiye, ücret eşitliği araştırmasında 87. sırada, tahmini kazanılan gelirden de 120. sırada yer almıştır (WEF, 2014: 9, 22, 56, 64- 66).

TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı)’ın BM’in ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi’ni illere uygulayarak oluşturduğu ‘Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi’ Mart 2014’de (Çalışma Ocak 2013 tarihinde başlamış Ekim 2013 tarihinde sonlandırılmıştır) ‘81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi’ adı altında yayınlanmıştır.

‘Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi; lise ve üniversite mezunu kadın nüfusu, belediye meclisinde temsil, anne ölüm oranı, toplam doğurganlık içinde 19 yaş altı doğurganlık ve 15-65 yaş arası kayıtlı çalışan istihdam baz alınarak oluşturulmuştur. Kadınların durumu erkeklerin durumu ile birlikte ele alınmış ve eşitsizlik düzeyine göre iller sıralanmıştır.

‘Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi’ sonuçlarına göre kadın ile erkek arasındaki eşitsizliklerin en az olduğu ilin İstanbul olduğu tespit edilmiştir. İstanbul’u Tunceli, Bolu, Düzce ve Eskişehir izlemiştir. Ankara 15. sırada, İzmir 24. sırada ve Antalya 26. sırada yer almıştır (Demirdirek & Şener, 2014: 8).

Sadece kadınların güçlenme düzeyine bakılan ve erkeklerle karşılaştırma yapılmadan il sıralamasının oluşturulduğu bir diğer endeks olan ‘Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi’ ne göre ise sıralama İstanbul, Tunceli, Tekirdağ, Ankara ve Eskişehir şeklinde olurken Antalya 16. sırada İzmir 19. sırada yer almıştır (Demirdirek & Şener, 2014: 83).

Çalışmada ayrıca illerin eğitim, karar mekanizmalarına katılım, istihdam, sağlık ve kadınlara yönelik hizmetler alanında belirlenmiş 16 göstergede tek tek değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda Antalya eğitim kategorisinde okuma yazma oranında en iyi iller sıralamasında 2., hizmet sunumu kategorisinde de ‘kreş ve gündüz bakımevi’ başlığında da yine en iyi iller sıralamasında 2. sırada yer almıştır.

Son zamanlarda kadınların işgücü piyasasında daha fazla yer almasına yönelik gösterilen çabaların bir sonucu olarak kadınların lehine yürürlüğe giren bazı uygulamaların toplumda ve işgücü piyasasında yer bulması ve bu uygulamaların devlet eliyle desteklenmesi sonucunda daha iyi sonuçların elde edebileceği ise muhakkaktır.

3. Genç İşsizliği

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’ne (UNESCO) göre, “Genç, öğrenim yapan, hayatını kazanmak için çalışmayan, kendine ait konutu bulunmayan kişidir”. ILO’nun 138 sayılı Sözleşmesine göre genç işsiz tanımı ise; 15-24 yaş arası nüfus içerisinde, çalışmak istediği ve iş aradığı halde referans haftasında işsiz olan ve 15 gün içerisinde iş başı yapabilecek bireyler şeklindedir (Karabıyık, 2009: 295).

İşsizlikteki genç oranı ülkeden ülkeye değişkenlik gösterse de her ülkede işsizlik düzeyindeki değişimler ile genç işsizliği düzeyindeki değişimler arasında güçlü bir korelasyon (ilişki) mevcuttur. Yani yüksek genç işsizliği geniş boyutta yüksek işsizliğin bir yansımasıdır (White & Smith, 1994: 95).

Genç işgücü piyasasını yetişkin işgücü piyasasından ayıran üç temel özellik vardır. Bunlardan ilki gençlerin iş dünyası hakkındaki bilgilerini deneme yanılma yoluyla geliştirmeleridir. İkincisi, 16-24 yaş grubundaki gençler bir dönüşümle yetişkin dünyasına katılmaktadır. Bu süreçte de iş dünyasının yönetim şekline ve özellikle zamanlarını kullanmaya adapte olmaktadır. Son olarak da gençler, iş kuyruğunda nispeten daha düşük pozisyonlara sahip olurlar (Becker & Hill, 1983: 198). Ancak genç işsizliğinin en belirgin ve genel karakteristik özelliği, yetişkin işsizliğine göre genç işsizlik oranlarının hemen hemen her ülkede daha fazla olmasıdır (O’Higgins, 1997: 4; O’Higgins, 2001: 11). Pek çok ülkede elastikiyet 1’e yakındır yani genç işsizliği oranı doğrudan yetişkin oranı ile orantılıdır. Çoğu durumda bu ikisi birbirleriyle oldukça yüksek korelasyona sahiptir (O’Higgins, 2001: 11).

Gençlere yönelik yürütülen istihdam politikaları ve uygulamaları ülkeden ülkeye göre farklılık göstermektedir. Örneğin İngiltere de “Genç İstihdam Politikaları” 16-18 yaş gruplarını hedeflerken, İtalya’nın kuzeyin de 14-29, güneyinde ise 14-32 yaş gruplarına yönelik olmakta (O’Higgins, 1997: 1), Avustralya’da 12- 25, Malezya’da 15 -40 ve Nijerya da da 06-30 yaş grupları hedef kitle olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa ülkeleri başta olmak üzere çoğu ülkeler 14-25 yaş gruplarını genç olarak kabul ederken ABD ve İngiltere de, 16-24 yaş grupları

genç olarak tanımlanmakta olup (Karabıyık, 2009: 296) ,Türkiye’de de 5. Kalkınma Planı da dâhil olmak üzere 12-24 yaş aralığı “genç” olarak kabul edilirken (DPT, 1984: 149), 6. Kalkınma Planından itibaren 15 -24 yaş aralığı “genç” tanımı için kabul edilmiştir (DPT, 1989: 288).

Genç işsizlik oranları ekonomik koşullardaki değişimlerde (daralma dönemlerinde artarak, genişleme dönemlerinde azalarak) yetişkin işsizlik oranlarına göre daha fazla değişmektedir. Ayrıca işsizlik ve işgücüne katılım arasında dual (ikili) bir ilişki mevcuttur. Bir taraftan, mevcut ücretteki bir artış gibi bazı yabancı faktörün sebep olmasıyla ortaya çıkan işgücüne katılımdaki artış, ölçülen işsizlik de artış eğilimine neden olacak, diğer taraftan da yüksek işsizlik oranları işgücüne katılımda cesaret kırıcı eğilimde olurken dolayısıyla da daha düşük faaliyet oranlarına neden olacaktır. Böylece, genç işsizliği ve ekonomik faaliyet arasındaki belli durumlarda hangi etkinin baskın olduğuna göre şekil alacaktır. Dolayısıyla da aradaki ilişki zaman ve mekâna göre farklılık gösterme eğiliminde olacaktır (O’Higgins, 1997: 6, 17).

3.1. Genç İşsizliğini Etkileyen Faktörler ve Genç İşsizliğinin Nedenleri

Genç işsizliğine yönelik tartışmalar genç işsizliğini açıklamada göreceli olarak üç temel faktöre işaret etmektedir. Bunlar; toplam talep, gençlere ödenen ücret ve genç işgücünün büyüklüğüdür.

Genç işgücünün büyüklüğü, yaş ve cinsiyet gibi kavramlarla birlikte demografik yapı olarak da tek bir çatı altında toplanabilir (Murat & Şahin, 2011: 47). Analiz sonuçlarına göre önceki yıllara göre genç nüfusundaki nispi artış genç istihdamını olumsuz yönde etkilemekte ve yetişkin ücretlerine göre genç ücretlerinde düşüş etkisi yaratmaktadır (Freeman & Wise, 1982: 3; O’Higgins, 2001: 45).

Korenman ve Neumark (1997) 15 OECD ülkeleri için yaptığı çalışmada genç işsizliğinin esnekliğini 0.5 düzeyinde olduğu tahmin etmiştir. Buna göre genç nüfusunda meydana gelen %10’luk kısmi bir artış durumunda genç işsizliğini bu durum yaklaşık %5 artıracaktır. Buna karşılık, yetişkin işsizlik hızına göre genç işsizliğinin esnekliği 0,7 düzeyindedir. Diğer bir ifadeyle, genç nüfusunun büyüklüğünün, genç işsizlik oranına önemli etkileri olmasına rağmen, toplam işgücü piyasası koşulları daha büyük bir etkiye sahiptir (O’Higgins, 2001: 45).

Toplam talep, işsizliğin tüm düzeyini etkilediği gibi benzer bir şekilde genç işsizliğini de etkiler. Toplam talepteki bir düşüş genel olarak işgücü talebine ve dolayısıyla da yetişkin işçilerin yanı sıra genç işgücü talebinde de düşüşe yol açacaktır (Murat & Şahin, 2011: 44). Toplam talepteki değişikliklere genç işsizliğinin yetişkin işsizliğine göre daha duyarlı olması beklentisinin birkaç nedeni vardır. Arz tarafından bakıldığında, genellikle gençlerin yaşlı işçilere işlerini gönüllü bırakma olasılığının daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir. Gençler açısından daha az beceri ve düşük ücret meyl ve bir aileyi geçindirecek bir iş "ihtiyaç"ı daha az olduğu için yukarıda ki durumları yaparken fırsat maliyeti gençler için düşük olmaktadır. Buda gençlerin işlerini yetişkinlere göre daha kolay bırakma olasılığının yüksek olması çıkarımına sebep olmaktadır. Firmalar açısından gençleri işten çıkarmanın fırsat maliyeti yaşlı işçiyi işten çıkarmadan daha düşüktür. Daha az becerili olmaları, firma açısından kendilerine daha az yatırım yapılmış olmaları nedeniyle firmalar açısından gençlerin kaybedilmesi küçük kayıplar olarak görülmektedir. Ayrıca, gençlerin işçi koruma mevzuatına tabi olması (kıdem tazminatına hak kazanma gibi durumlar) olasılığı daha düşüktür. Bu nedenle çalışmaya yeni

başlamış kişilerin işten çıkartılmaları bu nedenle daha az maliyetlidir. Bu orantısız durumlarda genç istihdamını etkilemektedir (O'Higgins, 1997: 27; O'Higgins, 2004: 40-41).

Hem kamu hem de özel sektörde uygulanan ücret politikalarının genç istihdamı üzerinde negatif etkilerinin olduğuna dair oluşmuş olan bu genel kabulde yüksek ücret dönemlerinde yetişkin işçilerin daha iyi özelliklere sahip olmaları nedeniyle gençlere göre daha çok tercih edildiği varsayılmaktadır. Ancak yapılan bazı çalışmalar göstermektedir ki gerekli eğitimini tamamlamış, nitelik ve beceri kazanmış gençlerin en az yetişkinler kadar bazen daha fazla işgücü piyasasına uyumlandığı görülmüştür. Bu nedenle genel ücret politikalarının genç istihdamı üzerinde doğrudan bir etki meydana getirir demek doğru değildir (Murat & Şahin, 2011: 53).

Gençlere ödenen ücretle alakalı olarak asgari ücretin genç istihdamında etkili olduğu varsayılmakta olup bu varsayıma karşı da farklı bakış açıları bulunmaktadır. 1980 öncesi çalışmalar asgari genç ücreti ve genç istihdam düzeyi arasında ters bir ilişki bulmuştur. Bu zamana kadar yapılan çalışmalarda sadece boyut ve negatif ilişkinin önemi üzerinde hem fikir olunamamıştır. Ancak, 1980'lerin sonundan itibaren yapılan çalışmaların sonuçları daha farklı varyasyon göstermiştir (Mangan & Johnston, 1999: 418-419). Bu nedenle 1980 öncesi çalışmalar ile 1980 sonrası yapılan çalışma sonuçlarının her ikisini de gözlemlemek en doğrusu olacaktır. 1980 sonrası gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan işsizlik sonucu bu alanda çok fazla çalışma yapılmaya başlanmıştır. Özellikle OECD ülkelerinde asgari ücretin genç istihdamı üzerindeki etkisine odaklanmış olan bu çalışmalarda genç işçilerin asgari ücret düzeylerinde ücretlendirildikleri, bu nedenle de asgari ücrette meydana gelen değişimden ciddi şekilde etkilendikleri ve gençlerin yetişkinlere göre pek çok ülkede çok daha yüksek işsizlik oranıyla karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir. Asgari ücretin genç işsizliği üzerindeki etkisi üzerine yapılmış olan pek çok ampirik çalışma da farklı bakış açıları ile farklı sonuçlar ortaya konulmuştur (Murat & Şahin, 2011: 53).

Genç işsizliğinin nedenlerinin ardından işsizlik oranlarının yüksek olmasının nedenlerine hem arz hem de talep yönlü olarak bir tablo halinde bakmak durumun ortaya konulması açısından kolaylık sağlayacaktır.

Tablo 1. Genç İşsizlik Oranlarının Yüksek Olmasının Sebepleri

Genç İşsizliğinin Nedenleri	Talep yönlü	Arz yönlü
Mevcut işler	Ekonomik konjonktür sebebiyle genç işgücüne yönelik talep eksikliği	Düşük ücretli işlerin çok fazla olması
Ücretler	Asgari ücret ya da başka kısıtlayıcı düzenlemelerin düşük gelirli iş sayısında azalmaya sebep olması	Gençlerin makul (kabul edilebilir) olmayan ücret talepleri
Mobilite	Kısa süreli geçici işlerin işsizlik oranlarının yükselmesine neden olması	Genç çalışanların yüksek mobilitesi
Tavırlar	Gelecek vadeden iş talebinde bulunan gençler ve işverenlerce genç işgücü talebinin kısıtlanması	Cari ücret düzeyinde gençler boş zamanı tercih ederken aynı zamanda iş ahlakı açısından da kısmen daha zayıftırlar

Nitelikler	İş tecrübesi arttıkça nitelik artmaktadır	Eğitim ve iş deneyimi açısından gençlerin eksik olması
Genç Nüfusun Hızlı Artması	Gençler açısından iş gücü piyasalarında iş imkânları özellikle mevsimsel olarak artış göstermektedir	Genç nüfusun toplam nüfus içinde daha hızlı artması genç işsizliğini kısmen de olsa sebebidir
Alternatif iş imkânlarının artması	Gençler özellikle yasadışı/ yer altı faaliyetlerinden yüksek gelir düzeyleri elde etme imkânı bulmaktadır	

Kaynak: Gündoğan, 1999: 68

Değişen ekonomik koşulların genç işsizlik ile oldukça yakın bir ilişkisinin olduğu yapılan ampirik çalışmalar ve teorik uygulamalarla ispatlanmıştır. Bu durum daha çok yukarıda gösterilen arz yönlü faktörler sonucu ortaya çıkmakta olup talep yönlü değerlendirmeler doğrultusunda da konjonktürel şartların olumsuz olduğu dönemlerde gençlerin işten çıkarma maliyetlerinin düşük olması sebebiyle işsizlik oranlarının artması yönünde bir eğilim ortaya çıkmaktadır (Bayraktar & İncekara, 2013: 26). Daha öncede bahsedildiği gibi genç işsizliğinin sebepleri aynı zamanda genç istihdamını da etkilemektedir. Örneğin, işsizliğin sebebi iş gücü arzı ile alakalıysa istihdam politikaları ihtiyaç duyulan işgücünü etkileyeme yönelik olurken; işsizlik sebebi iş yokluğu ise istihdam politikaları gerekli talebi teşvik yönünde hareket etmektedir. Arz yönlü politikalar daha çok emeğini arz eden genç işgücünün, eğitim ve öğretim aracılığıyla niteliğinin artırılması ve iş hayatının gereklerine karşılık verebilecek düzeye getirecek yönlendirmeleri temel almaktadır. Talep yönlü politikalar ise; devletin sosyal sigorta yardımları veya vergi indirimleri gibi genç istihdamında bazı endirekt işgücü maliyetlerini üstlenerek ya da ya da işe başlama ücretlerinin düşük tutulması gibi uygulamalar ile işverenlere genç istihdam etmeye yönlendiren ve teşvik eden politikalar (Gündoğan, 1999: 72- 73).

3.2. Genç İşsizliğini Önlemeye Yönelik Çabalar

Genç işsizliğini önlemeye yönelik çabalar başlığı altında daha çok gençlere yönelik aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında; eğitim, doğrudan iş yaratma programları, sübvansede edilmiş istihdam ve genç girişimciliğinin özendirilmesi incelenecektir. Çünkü gençlere yönelik çabalar daha çok aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında ele alınmaktadır. Aktif işgücü piyasası politikalarını da; eğitim, doğrudan iş yaratma programları, sübvansede edilmiş istihdam ve gençler arasında girişimciliğin özendirilmesi gibi dört temel ana başlıkta ele almak mümkündür (Taş & Bilen, 2014: 63).

3.2.1.Eğitim

Uzun yıllar boyunca araştırmacılar ve politika yapımcılar pek çok teorik durumu ele alarak, işin genç çalışanlar üzerinde ki etkisini ve diğer kurumlara özellikle okul ile iş arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır (Borman, 1991: 2). Genç işgücü piyasası teoremi, lise mezunu olup kolejle bağı olmaya ve eğitimini yarım bırakanlar arasında yüksek genç işsizliğinin olduğu 1970'ler de geliştirilmiştir (Tannock, 2001: 24). Pek çok toplumda eğitim ve işgücü derinlemesine bir şekilde birbirine bağı olup, gençler için okullu olmak temel kurumsal deneyimken, yetişkinlerin için temel kurumsal deneyimleri işleri olmaktadır. Pek çok iş ve mesleğe girişte ve terfi de eğitimsel gerekliliklere ihtiyaç duyulmakta ve okulların

organizasyon şekilleri işin organizasyon şekli ile yakinen uyuşmaktadır. Bazen eğitim, okul adı altında ele alınsa da okul eğitimin tek formu olmamakla birlikte modern toplumlarda eğitimde baskın etkisi bulunmaktadır (Lewin, 1987: 146).

Toplumdaki herkesin eğitilmiş olması tüm ülke için önemli olmakla birlikte gençlerin eğitimine özel önem verilmesinin iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, gençlerin öğrenme kapasitelerinin yetişkinlere göre daha yüksek olması, diğeri ise, beşeri sermaye yatırımı açısından gençlerin daha uzun bir yaşam süresine sahip olmaları nedeniyle ülkenin geleceği açısından yön verilmesi gereken önemli bir topluluğu oluşturuyor olmalarıdır (Taş & Bilen, 2014: 63).

II. Dünya Savaşı'ndan itibaren 1970'lerin ortalarına kadar gençlerin pek çoğu, ortalama olarak 16 yaşından itibaren oldukça düşük niteliklere sahipken okuldan ayrılarak fazla nitelik gerektirmeyen meslek gruplarına yönelmekte ve çok az bir grup okuldan ayrıldıktan sonra yüksek eğitime devam etmekteydi. Fakat 1990'lardan itibaren ciddi bir farklılık oluşmuş ve 16 yaş grubu çalışma hayatına yönelmek yerine tam süreli öğrenciliği, part time çalışmayı ya da işsizliği tercih eden bir gruba dönüşmüştür. Her geçen gün bilgi, beceri ve niteliğin gençler açısından öneminin artması sonucunda günümüzde uzun süreli eğitim sürecine devam etme isteği şeklinde bir eğilim oluşmuştur (Murat & Şahin, 2011: 55).

Dünya da örneklere bakıldığında genç işsizlere yönelik programlar, eğitimin yanında kurs verilmesi, işin sübvanses edilmesi, iş arama sürecine yardımcı olunması, kariyer önerisinde bulunulması, uyuşturucu, alkol ve aile sorunları üzerine danışmanlık hizmetleri verilmesi şeklinde de gerçekleştirilebilmektedir (Köstekli, 2003: 96).

3.2.2. Doğrudan İş Yaratma Programları

Doğrudan iş yaratma programları (direct job creation programmes); iş bulmaları oldukça zor olan işsizlere yönelik olarak geliştirilmiş, katılımcılarının büyük bir kısmının uzun dönemli işsizlerin olduğu, çoğu ülke de gençlerin çalışma hayatıyla ilişki kurmasını ve deneyim kazanmasını amaçlayan, işverenin genellikle kamu ya da kar amacı gütmeyen kuruluşların olduğu, işlerin genellikle geçici ve sosyal faydası işlerden oluştuğu ve işgücü maliyetlerinin kamu ve proje sponsorları tarafından karşılandığı tamamlayıcı bir politika aracı olan programlardır (Gündoğan, 2001: 52). Bu programlar; konjonktürel işsizliği azaltmak, belli dezavantajlı işgücü veya demografik grupları hedeflemek, belirli yapısal işgücü piyasası dengesizlikleri gidermek, hizmet vermek veya sosyal değeri olan mal üretmek gibi amaçlardan birini veya daha fazlasını hedeflemektedir (Roy & Wong, 2000: 158). Ancak doğrudan iş yaratma stratejisinin avantajı, işsiz işçiler için sosyal refah ihtiyaçlarına da aynı zamanda hizmet eden, anti- durgunluk maliye politikasının amaçlarına hizmet eden eşsiz yeteneğinde yatmaktadır. Hiçbir diğeri anti- durgunluk stratejisi, doğrudan iş yaratma programının yaptığı bu şeyleri yapamamaktadır (Harvey, 2011: 5).

3.2.3. Sübvanses Edilmiş İstihdam ve Ücret

Sübvansiyonlar Anglo-Saxon türü emek piyasasına sahip olan pek çok gelişmiş ülkede uygulanmakta olan "talep yanlı" politikalardır. Hükümet, işverenlere program aracılığı ile desteklediği işçileri işe almaları karşılığında ya ödeyecekleri ücretin bir kısmını karşılayacağını ya da işverenlerin ödeyeceği vergilerde indirim yapacağını bildirir. Bu sübvansiyonlar genelde belirli bir maksimum tutar ve süre ile kısıtlıdır (Biçerli, 2004: 74).

Ücret ve istihdam sübvansiyonları, işverenleri yeni işçi çalıştırmaya teşvik eden veya işle ilgili nedenlerle işten çıkarılan çalışanları korumak için verilen sübvansiyonlardır. Genellikle doğrudan ücretli sübvansiyonları (işverene veya işçiye yöneliktirler) veya sosyal güvenlik ödeme ofseti şeklinde olanı alırlar. Bu programlar genellikle uzun süreli işsizleri, yüksek işsizlik oranına sahip sektörleri ve özel işçi gruplarını (gençler gibi) hedef almaktadır. Bu programlar toplumsal bir amaca hizmet ederken, sübvansiyonların düzenlenmesinin doğru şekilde tasarlanması işlerin maliyet-etkinlik dengesi içinde yaratılmasında oldukça önemlidir. Genellikle (deadweight losses) iktisadi etkinlik kaybıyla (kendi çabasıyla iş bulabilecek gruplara kaynak ayrılarak harcanması) ilişkilendirilirler. Ayrıca, sübvansiyonlu işçilerin desteklenmeyen işçilerle değiştirilmesi (ikame etkisi) veya sübvansiyonlu işçi çalıştıran işverenlerin sübvansiyon süresi bittikten sonra bu işçileri işten çıkaranlar ya da sübvansiyonlu işçi çalıştırarak rekabet gücünü arttıran şirketlerin diğerlerine göre haksız rekabet şansı kazanması sonucu diğer şirketlerin pazar paylarının küçülmesi sonucu işten işçi çıkarması (işten çıkarma etkisi) gibi istenmeyen etkilere sahip olabilmektedir (Betcherman v.d., 2004: 5).

3.2.4.Kendi İşini Kurma

Gençlerde kendini istihdama teşvik etmeyi amaçlayan programlar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, giderek daha yaygın hale gelmektedir. Birçok sanayileşmiş ülkede de farklı bir form eğiliminde olmasına rağmen daha popüler hale gelmektedir. Birçok genç, mevcut ekonomik koşullarına göre sınırlı olduğu için, yeni firmaların yaratılması ve girişimci olmak için uygun değildir. Genç işsizliğini sadece kendi işini kurmak üzerine kurulu bir stratejiye oturtmak doğru olmamakla birlikte, gençleri, işlere entegre etmeyi amaçlayan daha geniş kapsamlı bir paketin bir parçası olarak katkıda bulunması daha doğru olacaktır (O'Higgins, 2001: 125).

3.2.5.Bilgilendirme ve İşe Yerleştirme Hizmetleri

Kamu istihdam kurumları ya da özel istihdam büroları tarafından sağlanan bilgilendirme ve işe yerleştirme hizmetleri öncelikle gençlere uygun işler ve seçenekler hakkında bilgi verip gençleri uygun işlere yerleştirmeye çalışmaktadır. Bilgilendirme hizmetleri özellikle dezavantajlı gruplar için faydalı bir aktif istihdam politikası aracı iken; bilgilendirme ve işe yerleştirme hizmetlerinden yararlanan hedef gruplar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir ve programın başarısı uygulamaya konulan ülkelerin ekonomik koşulları ile yakından ilgilidir (Işık Erol, 2013: 25-26).

4. İstihdam ve İşsizlik Kavramları

İşgücü piyasasında ki durumu ortaya koyabilmek için kullanılacak olan bazı kavramların tanımlanması gerekmektedir. Pek çok farklı tanım olmakla birlikte 1982 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün düzenlediği 13. Çalışma İstatistikçileri Konferansı'nda belirlenen istihdam ve işsizlik tanımları esas alınarak istihdam edilen ve işsiz nüfus belirlenmektedir.

Buna göre, istihdam “*ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyet içinde bulunan kişiler ile işi ile bağlantısı devam ettiği halde referans haftası içinde çeşitli nedenlerle (hastalanma, doğum izni, kötü hava koşulları vb.) işinin başında olmayan kişiler istihdamda kabul*

edilmektedir” olarak tanımlanırken işsizlik de; “referans döneminde bir işi olmayan, ücretli, kendi hesabına veya işveren olarak “bir saat bile olsa” bir işte çalışmayan, referans haftası ile biten son 4 hafta içinde ücretli, kendi hesabına veya işveren olarak çalışmak üzere iş arayan ve ücretli, kendi hesabına veya işveren olarak referans döneminde veya takip eden iki hafta içinde iş başı yapabilecek durumda olanlar işsiz olarak kabul edilmektedir” şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımdan da anlaşıldığı üzere işsizlik; iş yokluğu, iş arama ve çalışmaya müsait olma olmak üzere üç temel kritere göre belirlenmiştir. Ayrıca, bir iş aramayan, ancak *“bir iş bulmuş, başlamak için bekleyen ve 3 ay içinde bu işine başlayacağını belirten”* kişiler de işsiz olarak kabul edilmektedir.

Bunun yanında oldukça karıştırılan kavramlar olan işgücüne katılma oranı ve istihdam oranı kavramlarına da yer vermek ileride ki tabloların anlaşılabilirliği için önem arz etmektedir. İşgücüne katılma oranı; üreten nüfusun, çalışabilir yaş aralığındaki toplam nüfusa oranı iken istihdam oranı; çalışanların, çalışabilir yaşta ki nüfusa oranını ifade etmektedir.

4.1. Türkiye’de İşgücü Piyasasının Güncel Durumu

Antalya işgücü piyasasında kadın ve gençlerin durumlarını ortaya koymadan önce Türkiye’nin işgücü piyasasının bir röntgenini çekerek ortaya koymak Antalya ilinde ki durumun anlaşılmasını hem kolaylaştıracak hem de ülke geneli ile bir karşılaştırma yapma imkânı sunacaktır.

Güncel durumdan önce kısaca bir geçmişten günümüze kadar ki değişime bakacak olursak 1950’lere kadar bir tarım toplumu olması sebebiyle düşük işsizlik oranlarına sahip olan Türkiye Cumhuriyeti daha sonrasında hızla gelişen sanayi ekonomisi nedeniyle yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu yüksek işsizlik oranını ortaya çıkartan işgücü piyasasının yapısal sorunlarının temelini ise daha çok kırdan kente göç, yetersiz ekonomik büyüme, niteliği eksik ve eğitimi düşük işgücü ve güvenliksiz çalışma oluşturmuştur. 1963 yılı itibariyle geçilen planlı ekonomi ile sanayileşme politikalarında enflasyonu göze alan istihdam yaratma politikaları izlenmiş ancak ortaya çıkan yapısal uyumsuzluk sebebiyle hem işsizlik sorunu çözülememiş hem de iş ve dış göçlere neden olan istihdam sorunu ortaya çıkmıştır. 1960- 1980 döneminde uygulanan ithal ikamesine dayalı sanayileşme modeli terk edilerek ihracata dayalı sanayileşmeye geçilmiş, 1980 sonrasında dünya da ortaya çıkan küreselleşme ve neo-liberal politikalar sonucunda “24 Ocak Kararları” alınmış ve devletin ekonomide ki payı azaltılarak özelleştirmenin önü açılmıştır. İhracata dayalı ekonomik büyüme stratejisi nispi fiyatlar ve ücret hadlerine bağlı olarak düzenlendiği için bu durum reel ücretlerde düşüşe sebep olurken aynı zamanda işsizliğin artmasına sebep olmuştur. Bu durum işçi hakları, toplu pazarlık ve sendikal hakların askıya alınarak zorunlu tahkim sistemiyle kontrol altına alınmaya çalışılsa da başarılı olamamıştır. Yani işsizliğin ekonomik büyümenin bir türevi olduğu varsayımı ve ekonomik büyüme ile işsizlik sorununun çözüleceği varsayımı gerçekleşmemiştir. Ayrıca tarımda çalışan nüfusun diğer sektörlerle yönlendirilmesine rağmen bu sektörlerde istenen istihdamın sağlanamaması da bu durumu perçinlemiştir. Yani nüfus artışının gerektirdiği büyüme hızını gerçekleştirmek, gerçek büyüme hızına uygun nüfus artışını gerçekleştirmek ya da her ikisini birlikte gerçekleştirmek üzere üç temel üzerine oturtulan işsizlikle mücadele hedefi planlı dönemde gerçekleştirilememiş ve işsizlik yapısal ve sürekli bir hale dönüşmüştür. 1990 ve 2000’li yıllarda da ekonomik büyüme karşın işsizlik yüksek derecelerde gerçekleşmiş ve büyümenin işsizlik sorununu tek başına çözemeyeceği görülerek işsizlikle mücadele için aktif istihdam politikalarına yönelinmiştir. 2001 krizi sonrası uygulanan yapısal

reformlar ve ekonomik önlemlerle birlikte uygulanmakta olan istihdam stratejik yatırımları sayesinde ekonomik büyüme sağlansa da ABD’de 2007 yılında ortaya çıkan ve yayılan mali krizden Türkiye’de etkilenmiş ve üretim, ihracat ve istihdam gibi alanlarda düşüş gerçekleşmiştir. Kriz döneminde üzerine düşülen istihdam teşvikleri sonraki yıllarda ihtiyaca göre şekillendirilmiş olup 2015 yılı itibariyle Türkiye’de yürürlükte olan; beş puanlık prim indirimi, yeni bölgesel teşvik sistemi, yurt dışı istihdam teşviki, engelli istihdamının teşviki, kültür yatırımları teşviki, Ar-Ge yatırımları teşviki, bölgesel yatırım teşviki, kadınlar, gençler ve mesleki yeterlilik belgesi sahipleri için istihdam teşviki, işsizlik ödeneği alanların istihdamı teşviki ve işbaşı eğitim programları teşviki adları altında 10 farklı sigorta prim teşviki bulunmaktadır (Durmaz, 2017: 260-261).

2016 yılı itibariyle Türkiye’de ki temel işgücü verilerine baktığımızda;

Tablo 2. Türkiye 2016 Yılı Temel İşgücü Piyasa Verileri

		Toplam	Erkek	Kadın
15-64 Yaş Grubu	İşgücüne Katılma Oranı (%)	57	77,6	36,2
	İstihdam Oranı (%)	50,6	70	31,2
	İşsizlik Oranı (%)	11,1	9,8	14
15-24 Yaş Grubu (Genç Nüfus)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	42,4	54,3	30,4
	İstihdam Oranı (%)	34,1	44,8	23,2
	İşsizlik Oranı (%)	19,6	17,4	23,7

Kaynak: TÜİK

Genç nüfus olarak kabul edilen 15-24 yaş grubunda işsizlik oranının %19,6 ile 15-64 yaş grubunun işsizlik oranı olan %11,1’in neredeyse iki katı olduğu görülmektedir. Bu durum gençlerin işsizlikle yetişkinlere göre daha fazla yüz yüze kaldığını ve bunu engellemek adına özel önlemler alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra 15-64 yaş grubunda işgücüne katılma oranı ve istihdam oranına bakıldığında erkeklerin istihdam oranının da işgücüne katılma oranının da kadınların iki katından fazla olduğu açıkça göze çarpmaktadır. 15-24 yaş grubunda da hem işgücüne katılma oranında hem de istihdam oranında erkeklerin oranı kadınlardan fazla olsa da her iki cinsiyet arasındaki orana bakıldığında iki katına yakın olduğu görülmektedir. Bu durumda kadınların genç yaşlarda daha fazla işgücü piyasasında bulunduğu ve ilerleyen yaşlarda işgücü piyasasından çekindiğine yönelik bir varsayımda bulunmak en azından bu veriler doğrultusunda mümkündür. Bu sebeple yine gençlerin işsizliğini gidermeye yönelik alınması gereken özel önlemlerin kadınların istihdam edilebilmesine yönelik olarak da alınması gerektiği aşikârdır.

Tablo 3. Türkiye 15-64 Yaş Grubunda Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı, İstihdam Oranı ve İşsizlik Oranı (%) (2016)

	İşgücüne Katılma Oranı			İstihdam Oranı			İşsizlik Oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın

Okuma Yazma Bilmeyen	26,2	46,4	22,2	24,5	40,3	21,3	6,6	13,3	3,8
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	39,7	77,5	25,4	34,6	65,5	23	12,7	15,6	9,5
İlkokul	55,5	80,5	32,2	50,6	73,6	29,2	8,7	8,5	9,2
İlköğretim	60,8	82,7	33,2	51,9	71,1	27,8	14,6	14,1	16,3
Ortaokul Veya Dengi Meslek Ortaokul	42,5	58,5	20,1	38	53	17,1	10,5	9,4	15
Genel Lise	55,7	73	34,4	48,2	65,4	27,2	13,4	10,5	21,1
Lise Dengi Mesleki Okul	67,6	83,7	42,6	59,7	76,4	33,9	11,6	8,7	20,6
Yüksek Öğretim	81,7	89,3	72,6	71,9	81,4	60,3	12,1	8,8	16,9

Kaynak: TÜİK

15-64 yaş grubunda eğitim durumu ve cinsiyete göre işgücüne katılma oranı, istihdam oranı ve işsizlik oranına bakıldığında hem kadınlarda hem de erkeklerde en fazla işgücüne katılma oranı ve istihdam oranı yükseköğretim mezunlarındadır. İşsizlik oranı ise cinsiyetlere göre değişiklik göstermekte olup toplamda en yüksek işsizlik oranı %14,6 ile ilköğretim mezunlarında olurken erkeklerde en fazla işsizlik oranı okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerde, kadınlarda ise genel lise mezunlarında gerçekleşmektedir.

Bir diğer dikkat çeken durum ise kadınların işsizlik oranlarında en düşük işsizlik oranı okumaya yazma bilmeyenlerde gerçekleşirken en fazla işsizlik oranının genel lise mezunlarında olmasıdır. Bunun yanında istihdam oranında ve işgücüne katılma oranında ortaokul veya dengi meslek ortaokulu mezunlarının en az oranda olması da kadın işgücünün ya eğitimsiz işgücü olarak yani beden işçisi (mavi yakalı) olarak istihdam edildiğini ya da yükseköğretim mezunu düzeyinde yani beyaz yakalı olarak istihdam edildiğidir. Kısaca ara eğitim seviyesinde kalanların istihdam düzeylerinin düşük olduğudur. Bu durum ara eğitim seviyesine sahip kadınların işgücü piyasasına girdiklerinde ya da istihdam edildiklerinde alacakları ücret ya da maaşın; ev işlerinin, çocuk- yaşlı bakımının alternatif maliyetini karşılamaması sebebiyle ortaya çıktığını düşündürmektedir.

Tablo 4. Türkiye 15-64 Yaş Grubunda İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (Bin) (2016)

Sektörler	Toplam
Tarım	4783
Sanayi	5259
İnşaat	1973
Hizmet	14447

Kaynak: TÜİK

15-64 yaş grubunun istihdam edildiği sektörlere göre dağılımına bakıldığında en büyük paya hizmet sektörünün sahip olduğu bunu sırasıyla sanayi, tarım ve inşaat sektörünün izlediği görülmektedir.

Tablo 5. Türkiye 15-24 Yaş Grubunda İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (Bin) (2016)

Sektörler	Toplam
Tarım	710
Sanayi	901
İnşaat	365
Hizmet	2064

Kaynak: TÜİK

15-24 yaş grubu genç nüfusun istihdam edildiği sektörlere bakıldığında da aynı tablo karşımıza çıkmakta olup en büyük payı hizmet sektörünün aldığı bunu sırasıyla sanayi, tarım ve inşaat sektörlerinin izlediği görülmektedir. Her iki yaş grubunda da hizmet sektörü toplam istihdamın yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Tablo 6. Türkiye 15-64 Yaş Grubunda İşgücüne Dâhil Olmayanların Nedenlerine Göre Dağılımı (Bin) (2016)

	Toplam	Erkek	Kadın
İş Bulma Ümidi Yok	647	396	251
İş Aramayıp Çalışmaya Hazır Olan/Diğer	1682	532	1150
Mevsimlik Çalışıyor	80	23	57
Ev İşleri İle Meşgul	9909	Bilgi Yoktur	9909
Eğitim Ve Öğretime Devam Ediyor	4541	2220	2320
Emekli	2275	1648	627
Özür, Yaşlı Veya Hasta	1527	720	807
Ailevi Ve Kişisel Nedenler	1619	198	1421
Diğer	197	135	62

Kaynak: TÜİK

15-64 yaş grubunda işgücüne dâhil olmayanların nedenlerine göre dağılımına bakıldığında ise göze çarpan ilk veri toplamda ve kadınlarda en fazla paya sahip olan ev işleri ile meşgul olma maddesidir. Bu madde ile alakalı erkeklere yönelik bir bilginin olmaması ev işlerinin kadınların görevi olduğu algısının ne kadar yoğun olduğunu göstermektedir. Bu durum daha öncede belirttiğimiz eğitim duruma göre istihdama katılım çıkarımımızı da desteklemektedir. Kadınların yükseköğrenim ile okuma yazma bilmeme seviyeleri arasında ki eğitim düzeylerinde işgücüne dâhil olma oranlarının düşük olmasının nedeni olarak ortaya

konulmuş olan çalışmaları durumunda alacakları ücretin ev işleri ile meşgul olmanın alternatif maliyetini karşılamadığı varsayımı bu veri ile de bir kez daha desteklenmiştir.

İşgücüne dâhil olmama nedeninle ikinci sırada ise eğitim ve öğretime devam ediyor olmak olup kadın ve erkek arasında neredeyse eşit bir oran olduğu hatta kadınların daha yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda yine gençlerin eğitim hayatında olmasının işgücüne katılmalarına engel olduğunu göstermekte olup sadece kadınlar ve eğitim görmekte olan gençlerin toplamı işgücüne katılmaya engel teşkil eden maddelerin %64'den fazlasını oluşturmaktadır. Bu durumda gençlerin ve kadınların işgücü piyasasına doğru şekilde entegre edilmesi durumunda atıl konumda ki işgücünün büyük ölçüde giderilebileceğini göstermektedir.

4.2. Antalya'da Kadın ve Genç İşgücü Durumu

20.723 km² yüz ölçümüne sahip olan Antalya ili, Türkiye'nin güneyinde, Akdeniz kıyısında merkezi olan bir turizm merkezidir. Kuzeyinde; Burdur, Isparta, Konya, doğusunda; Karaman, Mersin, batısında; Muğla illeri ve güneyinde Akdeniz ile komşudur. Antalya kıyılarının uzunluğu 630 km'yi bulmaktadır. Tarım ve turizme dayalı bir ekonomiye sahip olan Antalya ekonomisi verimli topraklarıyla çeşitli tarım ürünleri yetiştirmeye müsaittir (Antalya Valiliği, 2016).

Antalya'nın temel işgücü göstergeleri, ilin işgücü piyasası hakkında fikir vermektedir.

Tablo 7 . Yıllar İtibariyle Antalya Nüfus ve Göç Durumu

YIL	ADNKS Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%0)
2008	1 859 275	92 031	55 806	36 225	19,7
2009	1 919 729	75 696	58 632	17 064	8,9
2010	1 978 333	86 907	61 662	25 245	12,8
2011	2 043 482	89 731	62 875	26 856	13,2
2012	2 092 537	83 596	62 893	20703	9,9
2013	2 158 265	88 605	64 075	24 530	11,4
2014	2 222 562	93 057	64 631	28 426	12,9
2015	2 288 456	96 441	68 374	28.067	12,3
2016	2 328 555	79 203	73 119	6 084	2,62

Antalya'nın yıllar itibariyle nüfus ve göç durumuna bakıldığında da nüfusun ve aldığı göçün yıllar itibariyle sürekli arttığı görülmektedir. Ayrıca aldığı göçün verdiği göçün yanında oldukça fazla olması ve net göç hızının da ortalama %10'un altında olmaması da ilin sürekli göç alan bir il olması açısından dikkat çekicidir.

Tablo 8. Yıllar İtibariyle Antalya Temel İşgücü Göstergeleri

YIL	İl bazında temel işgücü göstergeleri: İşgücüne katılma oranı (%)	İl bazında temel işgücü göstergeleri: İşsizlik oranı (%)	İl bazında temel işgücü göstergeleri: İstihdam oranı (%)
2008	57,3	9,7	51,8
2009	56,4	12,7	49,2
2010	58,6	11,1	52,1
2011	58,3	9,3	52,9
2012	58,1	8,5	53,2
2013	57,5	7,9	52,9

Kaynak: TÜİK, 2016.

Antalya sürekli göç alan bir il olmasına rağmen istihdam oranında hemen hemen her yıl Türkiye ortalamasının üzerinde bir orana sahip olmuştur. İşsizlik oranında ise yine yıllar itibariyle Türkiye ortalamasında ya da altında bir seyir izlemiştir. Keza işgücüne katılma oranı da yıllar itibariyle Türkiye ortalaması civarında olmuştur. Ancak Türkiye genelinde bu değişkenler kapsamında sahip olunan kadın ve erkek duruma göre ayrıma devlet kurumları verilerinde Antalya özelinde ulaşamadığı için karşılaştırma yapılabilmek ve Antalya işgücü piyasasında istihdamın ve işsizliğin gençler ve kadınlar özelindeki durumuna bir nebze de olsa bakabilmek için Antalya İŞKUR'a başvurulmuştur. Bu kapsamda Antalya İŞKUR'a kayıtlı kişilerin sadece yaş ve cinsiyet özelinde kayıtlı işsiz ve işe yerleştirme sayılarına ulaşılabilmiştir. Kayıtlı kişilerin eğitim düzeylerinde ise yaş ve cinsiyet ayrımına ulaşılammıştır. Bu nedenle Antalya genelinde ki genç ve kadın işgücü durumu sadece bu veriler kapsamında değerlendirilebilmiştir.

Tablo 9. Antalya İŞKUR'a Kayıtlı İşsizlerin Yaş Ve Cinsiyete Göre Dağılımı

		15-24 Yaş	15-64 Yaş
2012	Kadın	4798	22601
	Erkek	6508	28987
	Toplam	11906	51579
2013	Kadın	6754	24360
	Erkek	7633	30803
	Toplam	14388	55163
2014	Kadın	6224	29593
	Erkek	6896	37589
	Toplam	13120	52182
2015	Kadın	6006	25233
	Erkek	6592	26465

	Toplam	12598	51698
2016	Kadın	7508	34971
	Erkek	8092	35861
	Toplam	15600	57700

Kaynak: Antalya İŞKUR

2012 yılında Antalya ilinde İŞKUR'a kayıtlı 15-64 yaş grubu işsiz 51. 579 kişinin 28.987'si erkeklerden, geri kalan 22.601 kişisi ise kadınlardan oluşmaktadır. Genç işgücü olarak kabul edilen 15-24 yaş grubunda ki kayıtlı işsiz sayısı her ne kadar 15-64 yaş grubuna göre düşük olsada her iki yaş grubunda ortak olarak kayıtlı erkek işsiz sayısı kadın sayısından fazladır. Bu durum tüm yıllar için geçerlidir. 2016 yılında ise toplam 57.700 kişi işsiz olarak kayıtlarda yerini almıştır. Yıllar itibariyle toplam kayıtlı işsiz sayısında artış eğilimi dikkati çekmektedir. 2015 yılındaki düşüşün nedeni ise 2015 yılı içinde kayıtlı işsiz sorgulamalarında SGK kayıtlarının da baz alınması yöntemine geçilmesidir. Bu gelişmenin, İŞKUR olarak işsizlere daha doğru ve etkin politika üretmek noktasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Her ne kadar her yıl kayıtlı erkek işsiz sayısı kadınlardan fazla olsada yıllar itibariyle aradaki fark azalma eğilimi göstermiş ve kadınlarında işgücü piyasasında bulunma talebinin arttığı görülmüştür. Ancak bu değişimi kayıtlı genç işsiz ile karşılaştırdığımızda ise tersi bir durumla karşı karşıya kalmaktayız. Kayıtlı genç işsizlerde kadın ve erkek sayıları birbirine oldukça yakinken yetişkinlerde (15-64 yaş grubu) bu fark oldukça açılmaktadır. Bu durumda akla kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları engellerin tüm Türkiye'de olduğu gibi Antalya işgücü piyasasında ortaya çıktığını ve kadınları işgücü piyasasından çekilmek zorunda bıraktığını düşündürmektedir. Antalya her ne kadar TEPAV'ın 'Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi' sonuçlarında 81 il arasından 26. sırada, 'Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi' ne göre de 16. sırada yer alsada ayrıca eğitim kategorisinde okuma yazma oranında en iyi iller sıralamasında 2., hizmet sunumu kategorisinde de 'kreş ve gündüz bakımevi' başlığında da yine en iyi iller sıralamasında 2. sırada yer alsada da tüm bunların kadınların işgücü piyasasına yeterince çekilmesine yetmediğini göstermektedir.

Tablo 10. Antalya İŞKUR'a Göre İşe Yerleştirilenlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

		15-24 Yaş	15-64 Yaş
2012	Kadın	1114	6263
	Erkek	2545	5845
	Toplam	3659	9611
2013	Kadın	1436	4600
	Erkek	3127	8412
	Toplam	4563	13012
2014	Kadın	2399	6578

	Erkek	6376	10629
	Toplam	8775	17207
2015	Kadın	2175	6419
	Erkek	5957	12769
	Toplam	8132	19188
2016	Kadın	1442	6277
	Erkek	2980	9976
	Toplam	4422	16253

Kaynak: Antalya İŞKUR

2012 yılında 15-64 yaş grubunda işe yerleştirme sayısı 9.611 olan Antalya ilinde işe yerleştirilenlerin 5.845'i erkeklerden, geri kalan 6.263 kişi ise kadınlardan oluşmaktadır. 2012 yılı haricinde 2016'ya kadar ki tüm yıllarda ki işe yerleştirmeler de erkeklerin işe yerleştirilme sayısı kadınlardan daha fazla olmuştur. 2012 yılından sonra ise işe yerleştirme sayılarında ciddi artışlar ortaya çıkmıştır. Bu durumu ekonomideki durgunluk, sektörel belirsizlikler, asgari ücret düzeyi ile ekonomideki mal ve hizmet talebi gibi faktörlerin işverenlerin işgücü talebini etkilemesi ile açıklamak mümkündür. Bu durumda işgücü piyasasının etkinliğinin artırılması ile işe yerleştirme rakamlarının artırılabilmesi mümkündür. 2016 yılında 15-64 yaş grubunda 16.253 kişi İŞKUR tarafından işe yerleştirilmiş olup yerleştirilenlerin 6.277 kişisini kadınlar, 9.976 kişisini ise erkekler oluşturmuştur.

Genç işgücünün işe yerleştirmelerine bakıldığında ise yine benzer bir tabloyla karşılaşılmaktadır. İşe yerleştirilen erkek sayısı kadın sayısından her sene fazladır. Kayıtlı erkek işsiz sayısının kayıtlı kadın işsiz sayısından fazla olması nedeniyle bu durum her ne kadar doğal görünse de cinsiyetler arasında ki kayıtlı işsiz sayıları arasındaki oran cinsiyetler arasında ki işe yerleştirmelerde ki orandan daha azdır. Yani her ne kadar kayıtlı erkek işsiz sayısı fazla olsa da işe yerleştirme rakamları arasında özellikle genç işsizlerde her yıl işe yerleştirilen erkek sayısı kadın sayısının iki katından fazladır. Yetişkin işe yerleştirmelerde her ne kadar iki katı bir orana ulaşmasa da bu kategori de de arada ki fark oldukça fazladır. Bu durumda sadece kadınların işgücü piyasasına çekilmesinin yetmediği işe yerleştirmelerde de öncelikli kılınması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Özellikle genç kadın işsizlerin hem yaşları gereğince tecrübesiz olmaları hem de erkeklere göre daha az işe yerleştirilmeleri gelecek dönemlerde işgücü piyasasında ki küskün işsizler kategorisine dahil olmalarına davetiye çıkartmaktadır. Oysa uygulanacak politikalarla işgücü piyasasına girmesi desteklenen genç kadınların ilerleyen yıllarda işgücü piyasasından kopması daha düşük bir ihtimal içerecek ve ileride atıl işgücü olarak kalacak bir grubun işgücü piyasasına sokulmasıyla milli kalkınma desteklenebilecektir. Ayrıca kayıtlı işsiz sayıları ve işe yerleştirme rakamları da açıkça göstermektedir ki genç işgücü, işgücü piyasasına girmekte zorlanmaktadır.

5. Sonuç

Toplumda büyük bir paya olan kadınlar ve gençler işgücü piyasasında bu paya maalesef ki sahip olamamaktadır. Her ne kadar bu sağlamaya yönelik Dünya genelinde de uygulanan politikalar olsada beklenen sonuçlar hala sağlanamamaktadır. Bu sebeple mevcut uygulamaların yanı sıra bazı ek uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin işsizlik sebebiyle toplumdaki uzaklaşan ve yanlış alışkanlıklar edinebilen ya da motivasyonunu kaybeden genç işgücünün ailesine karşı oluşturmuş olan ekonomik bağımlılığının da giderilmesi amacıyla

bilgilendirme ve işe yerleştirme hizmetinin yanında psikolojik destek de verilmesi bunlardan birisidir. Bunun yanı sıra uluslar arası karşılaştırmalara göre gelişmiş ülkelerde eğitim uzun dönemde her ne kadar işsiz kalma riskinin düşürse de, Türkiye’de lise ve üzeri eğitim almış yeni mezun genç işgücünün istihdam oranının düşük olması eğitimden istihdama geçişi kolaylaştıracak kurum ve politikaların yeterli olmadığını, örgün eğitim sisteminde elde edilen niteliklerin işgücü piyasası ihtiyaçları ile uyuşmadığını ortaya koymaktadır. Bu sebeple; bu sorunu ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel boyutlarıyla ele alacak disiplinler arası bir yaklaşım geliştirilmeli, mesleki eğitim ve çıraklık eğitimi gözden geçirilerek işgücü piyasası ile eğitim sistemi arasındakiler ilişkiler kuvvetlendirilmeli, ülkemizde de işsiz gençleri ilk kez iş arayan gençlerin oluşturduğunu gördüğümüze göre eğitimden çalışma hayatına geçiş kolaylaştırılmalı, eğitilmiş genç işsizlerin her geçen gün arttığı günümüzde gelecekte ihtiyaç duyulacak iş gücü projeksiyonları dikkate alınarak YÖK ve Kalkınma Bakanlığı arasında mutlak bir planlama yapılmalı, işçi ve işveren tarafı politikaların yürütülmesinde aktif katılım sağlanmalı, genç istihdamını teşvik etmeye yönelik talep yönlü politikalar izlenmeli, teknolojilerin kullanılmasına olanak sağlayacak altyapı yatırımları gerçekleştirilerek gençler bu konuda eğitilmeli ve buraya kadar sayılan pek çok sebebin ana kaynağı olan ekonomik ve siyasi istikrar sağlanarak ekonomi ve istihdam politikalarında tutarlılık sağlanmalıdır (Durmaz, 2016b: 330).

Kadınların işgücü piyasasındaki konumlarını iyileştirebilmek adına da yapılacak bilecekler; düşük değerli kabul edilen kadın çalışma alanlarında akreditasyon ve profesyonelleşme programları geliştirmek (çocuk bakımı, yaşlı bakımı, büro iş); kamu işlerinde, maaşlarda ve refahda kesintilerin eşit ücret etkilerinin olumsuz etkilenmesini önlemek için mali sıkılaştırma programlarını durdurmak; ücret artışının düşük ücretli işçilere adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak (yasal asgari ücretin yükseltilmesi ve düşük ücretli sektörlerde toplu pazarlık yapılmasının teşvik edilmesi); annelerin ücret ve istihdam beklentilerini desteklemek için aile politikalarını güçlendirmek ve iş yerinde taahhütleri ile ilgili basamaklı beklentilere karşı durmak bunlardan bir kaçıdır (Grimshaw, 2015: 35).

Kamu kuruluşları ya da özel şirketler tarafından sağlanan yeterli, esnek, kaliteli ve uygun fiyatlı çocuk bakım hizmetleri ve daha genel olarak aileler için hizmetler sunmak; kamu kurumları ve şirketler tarafından ebeveyn eşitliğinin geliştirilmesinin yanı sıra, ömür boyu ebeveynlik kavramını teşvik etmek, böylece annelerin çalışma için kullanılmayan stereotipini kırmak veya kıymayı zorlamak ve ebeveynlerin farklı görevler için sorumluluk paylaşması için yeni yollar geliştirilmesi, erkeklerin sorunsuz bir şekilde babalık izni almalarını sağlamakta iş dünyasında ebeveynliğin daha fazla kabul görmesine katkıda bulunabilecek yollardan sadece bazılarıdır. Şirketlerdeki çeşitliliği teşvik etmek, hem cam tavanların hem de cam duvarların parçalanması için: Kota mantığı yönetim kurullarında uygulanmalı ve yönetim zincirlerinde az temsil edilen cinsiyetlerin ilerlemesinin sağlanmasının yanı sıra istihdam ve eğitimde belirlenen niceliksel hedeflerde de bu uygulanmalıdır. Cam duvarları parçalamak için, kadınların egemen oldukları meslekleri yeniden değerlendirmek ve derecelendirilme şekillerini yeniden değerlendirmek için bir araca ihtiyaç vardır. Aynı şekilde, eşit istihdam veya eşit değerde çalışmak için cinsiyet ayrımcılığına ilişkin kanun ve eşit ücret kavramı üzerine geliştirilen içtihat aracılığıyla, şirketlerin eşitlikle ilgili sorumluluklarını yerine getirmeleri sağlanabilir. Bunların yanı sıra doğumda itibaren olmak üzere ancak daha çok okullarda öğretilen temsili kadın ve erkek davranışları da bu zorlukları perçinlemektedir. Bu sebeple okullarda verilen eğitimlerinde gözden geçirilmesi büyük önem arz etmektedir (Gréssy, 2015: 30-31).

Tüm bunların yanında ve öncelikli olarak kadınların kalkınma sürecinde yer alabilmesi için ekonomik özgürlüğünü sağlamak amacıyla bir meslek sahibi yapılması, evdeki

sorumluluklarının paylaşılmasını sağlamak amacıyla toplumsal bilincin devlet ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla desteklenmesi ve sağlanması, bakmakla yükümlü oldukları kişiler için bakım olanaklarının sağlanması (çocuklar için kreş, yaşlılar için yaşlı bakım desteği,...), iş yaşamında ayrımcılığın giderilmesi amacıyla uluslararası düzeyde imzalanmış olan cinsiyetçi eşitliğe yönelik yasaların uygulamada geçerliliğinin olması için kamunun her düzeyde gerekli girişimlerde bulunması, yönetici düzeyinde kadınların artırılması için olumlu eylem politikaları oluşturacak bir inisiyatifin oluşturulması, kadın çalışanlara yönelik olumsuz bakış açılarının aşılması için politikaların sürdürülmesi ve son zamanlarda kadınların işgücü piyasasında güçlendirilmesi amacıyla alınmış olan kararların uygulamalarının takip edilerek suiistimalinin ve geçiştirilmesinin önlenmesi gerekmektedir.

Tüm bu uygulamalar gerçekleştirilirken de işgücü piyasası verileri ayrıntılı olarak tutulmalı ve hedeflenenler ve gerçekleştirilenler karşılaştırılmalıdır. Ancak İŞKUR verilerinde ve resmi açıklanan verilerde de görüldüğü üzere ayrıntılı veriler bulunmamaktadır. Türkiye geneli ayrıntılı veriler ülke geneli hakkında bilgi verse de bölge ve il bazında verilerin tutulması hangi bölgede neye ihtiyaç olduğunun belirlenmesi ve o bölgeye özgü çözüm yollarının üretilmesi açısından önemlidir. Birbirinden farklı iki sektör olan tarım ve turizm sektörlerinin lokomotif konumunda olan Antalya'ya ait ulaşılabilen kısıtlı verilerde göstermektedir ki her ne kadar istihdam oranında Türkiye ortalamasının üzerinde bir orana sahip olsa da hatta yapılan cinsiyet eşitliği çalışmalarında Türkiye sıralamalarında üst sıralarında yerde olsa da işe yerleştirme düzeyinde kadın işgücü ve genç işgücü yetişkin erkek işgücünün arkasında kalmaktadır. İstihdam düzeyini yükseltmek temel amaç olsa da bu istihdamı işgücü piyasasında ki gruplar arasında dengeli bir şekilde (mavi yakalı işgücü- beyaz yakalı işgücü, kadın işgücü-erkek işgücü, genç işgücü- yetişkin işgücü, engelli işgücü- engelsiz işgücü, vb.) sağlayabilmek kalkınmayı ve toplumsal refahı sağlayabilecektir. Aksi takdirde istihdam oranlarının artırılması rakamsal verilerin artmasından çok da öteye taşınamayacak ve toplumsal yansımaları açısından iç açıcı olmayacaktır. Bu sebeple kalkınmayı ve büyümeyi işgücü piyasasının tüm aktörleriyle birlikte sağlamak en sağlıklı çözüm olacaktır. Bunu yaparken de kanun ve yönetmelik gibi hukuki araçları kullanırken bunların gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini kontrol etmek ve verilerle analizinin mutlaka yapılması ve tespit edilen eksikliklerin giderilerek yol alınmaya devam edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Akın, A., Demirel, S. (2003). "Toplumsal Cinsiyet Kavramı Ve Sağlığa Etkileri", *Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi Dergisi*, 25, 4-Ek, ss. 83-88.

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA), (2016). *Batı Akdeniz Bölgesi Ekonomik Göstergeler*: Mart 2016

Bayraktar, S. & İncekara, A. (2013). "Türkiye'nin Genç İşsizlik Profili", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Ocak 2013, 4 (1), ss: 15-38.

Becker, B. E. & Hills, S. M. (1983). "The Long-Run Effects of Job Changes and Unemployment among Male Teenagers", *The Journal of Human Resources*, Spring 1983, 18 (2), pp: 197-212.

Belet, N. H., (2013), "Kriz Olgusunun Kadına Yönelik Algıya Ve Kadın İşgücüne Etkisi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (1), ss: 196-223.

Betcherman, G., Olivas, K. & Dar, A., (2004). *Impacts of Active Labor Market Programs: New Evidence from Evaluations with Particular Attention to Developing and Transition Countries*, The World Bank Social Protection Unit Human Development Network, Social Protection Discussion Paper Series, No. 0402, January 2004.

Biçerli, M. K., (2005), *Çalışma Ekonomisi*, Genişletilmiş 3. Bası, İstanbul:Beta

Biçerli, M. K., (2004), *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1563, Eskişehir.

Borman, K. M., (1991). *The First "Real" Job : A Study of Young Workers*, State University of New York Press, Albany.

Demirdirek, H. & Şener, Ü. (2014). *81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi*, TEPAV, Mart 2014.

Durmaz, Ş., (2017). "Akdeniz Bölgesinde İşgücü Piyasasının Analizi", *Kesit Akademi Dergisi*, 3(7), Mart 2017, ss. 258-297.

Durmaz, Ş., (2016). "İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 2 (3), ss. 37-60.

Durmaz, Ş., (2016b). *İŞKUR'un Uyguladığı İstihdam Politikalarının İşsizlerin Özgüven Ve Öz Yeterlilikleri Üzerinde Etkisi: Antalya- Isparta- Burdur Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ecevit, Y., (2003). "Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?", *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4-Ek), ss. 83-88.

Erdem, Z. & Şahin, L., (2008). "Ev Hizmetlerinde Yabancı İşgücü İstihdamı", *Kamu-iş Dergisi*, 10(2), ss. 43-78.

European Commission (EC), (2016). *Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Union (EU) (2015)., *Gender Equality Report*, European Commission, Special Eurobarometer 428, March 2015.

Eyuboğlu, D., (1999). *Kadın İşgücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler*, Milli Produktivite Merkezi Yayınları, No: 637, Ankara.

Freeman, R. B. & Wise, D. A. (1982). "The Youth Labor Market Problem", *The Youth Labor Market Problem: It's Nature, Causes and Consequences*, (Ed.) Freeman, R. B. & Wise, D. A., The University of Chicago Press, Chicago, pp. 1-18.

Gimenez-Nadal, J. I., (2015). "Gender Inequality In Leisure Time", *Vision for Gender Equality*, (Ed.) Bettio, F. & Sansonetti, S., European Union, pp. 40-44.

Grésy, B. (2015). "Challenging Stereotypes And Every-Day Sexism" *Vision for Gender Equality*, (Ed.) Bettio, F. & Sansonetti, S., European Union, pp. 28-31.

Grimshaw, D., (2015). "Equal Pay For Work Of Equal Value" *Vision for Gender Equality*, (Ed.) Bettio, F. & Sansonetti, S., European Union, pp. 32-35.

Gündoğan, N.,(1999). "Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54 (1), ss. 63-79.

Gündoğan, N.,(2001)., *Genç İşsizliği*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1320, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:173, Eskişehir.

Harvey, P., (2011). *Back To Work: A Public Jobs Proposal For Economic Recovery*, Demos, March 7, 2011, <http://www.demos.org/publication/back-work-public-jobs-proposal-economic-recovery>.

Hirschmann, N. J., (2015). “Equality, Freedom And The Sexual Division Of Labour *Vision for Gender Equality*, (Ed.) Bettio, F. & Sansonetti, S., European Union, pp.12-15.

Işık Erol, S., (2013). “Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin Ve Türkiye Örnekleri”, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Mayıs - Ağustos - Kasım 2013, Cilt: 24, Sayı: 6/Cilt: 25, Sayı: 1-2, ss. 15-43,.

Kalkınma Bakanlığı, Altıncı Kalkınma Planı (1990- 1994)

Kalkınma Bakanlığı, Beşinci Kalkınma Planı (1985-1989)

Karabıyık, İ., (2009). “Avantaj Ve Dezavantajları İle Genç İşsizliğinin Değerlendirilmesi”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIII(3-4), ss. 293-320.

Köstekli, Ş. İ., (2003). “Türkiye’nin Üretim- İstihdam Sorunu, Strateji ve Politika Önerileri”, *Güçlü ve Büyük Türk Ekonomisi İçin Üretim ve İstihdam Politikaları Araştırma Yarışması*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayın No: 236, Eylül 2003, ss. 69-110.

Lewin, H.M., (1987).“Work and Education” ,*Economics of Education Research and Studies*, (Ed.) G. Psacharopoulos, ss. 146-157, Pergamon Press.

Mangan, J. & Johnston, J. (1999). “Minimum Wages, Training Wages And Youth Employment” , *International Journal of Social Economics*, 26 (1/2/3), ss: 415 – 429.

Murat, S. & Şahin, L., (2011), *AB’ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2011-35, İstanbul.

O’Higgins, N., (2004). *Recent Trends In Youth Labour Markets And Youth Employment Polisy In Europa And Central Asia*, CELPE- DISES Discussion Paper 85, Ottobre.

O’Higgins, N., (1997). *The Challenge of Youth Unemployment*, ILO Employment and Training Papers No.7, Geneva.

O’Higgins, N., (2001). *Youth Unemployment and Employment Policy: A Global Perspective*, International Labour Organization, Geneva.

Roy, A. S., & Wong, G., (2000). “Direct Job Creation Programs: Evaluation Lessons on Cost-Effectiveness”, *Canadian Public Policy / Analyse de Politiques*, 26 (2) , pp.: 157- 169, Jun.

Sayılan, F., (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırlar*, Dipnot Yayınları, Ankara.

Tannock, S., (2001). *Youth at Work: The Unionized Fast-food and Grocery Workplace*, Temple University Press, Philadelphia.

Taş, H. Y. & Bilen, M., (2014). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Genç İşsizliği Sorunu ve Çözüm Önerileri”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 6, ss: 50-69, 2014/2.

UNESCO, (2000). *Gender Equality And Equity*, Unit for the Promotion of the Status of Women and Gender Equality, , May 2000.

UNICEF (United Nations Children’s Fund), (2011). *Promoting Gender Equality: An Equity-Focused Approach to Programming*, Operational Guidance Overview, June 2011.

United Nations (UN), (2014). *Gender Equality And Sustainable Development*, The World Survey on the Role of Women in Development, Report of the Secretary-General (A/69/156).

Üner, S., (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Müdürlüğü Yayınları, Ekim 2008.

White, M. & Smith, D. J. (1994). “The Cause of Persistently High Unemployment”, *Youth Unemployment and Society*, (Ed.) Petersen, A. C. & Mortimer, J. T., Cambridge University Press, pp. 95-147, New York.

World Economic Forum (WEF), *The Global Gender Gap Report*, 2014.

www.tuik.gov.tr

Intracity Unauthorized Parking Problem and Traffic Performance Analysis

Çağdaş KARA¹, Şafak BİLGİÇ², Barış ARSLAN³

Abstract

Transportation is the occupation of a human being or an object from place to another place. Human beings or objects have to participate in traffic on foot or by employing any transportation vehicle to satisfy the transportation necessities. In order to provide these necessities fastly, comfortably, safely, and regularly, the management of the traffic has to be planned and directed properly. Traffic problems are increasing due to the increase in the quality of the corresponding socioeconomic and cultural necessities of humans. Nowadays, the number of surveys which are interested in the topic of traffic problem solutions are increasing.

One of the vital problems of the urban transportation is unauthorized roadside parking on the areas which are particularly close to the signalized intersections. At intersection areas, the decrement of the lanes due to the improper parking conditions causes vital problems on the interflow capacity of the traffic. In cases where the intersections are sufficed enough, the regulations on the right turning lanes are quite beneficial. In these study, the effects of the unauthorized roadside parking to the interflow capacities of the intersections are investigated on specific intersections at the signalized intersections areas, in the intracity. Moreover, the effects of the right-aligned turnings and their lengths of separation to the flow capacity are evaluated by using traffic analyze software.

The traffic data which are published within the scope of “Report of Eskişehir Espark Mall Traffic and Car Park Assesment” are used in this paper. Two signalized intersections which have the most traffic congestions of the city centre are chosen. Separation length of channelized right turn roadways are increased by 50% and 100%, with blocking parking. Delays are calculated by simulation software for 3 cases (current situations, increased by 50% and 100%). To conclude, the density of the traffic flow is decreased substantially and traffic improvements are arised due to the preventing and controlling of unauthorized parkings at the areas which are closer to the intersections, and increasing separation length of channelized right turn roadways. In consequence of these improvements, when the total traffic network is examined, fuel consumptions, harmful gas emissions and delays in traffic flows are decreased.

Keywords: Traffic simulation, traffic planning, urban traffic, signalized intersection, delay

¹ Araş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, ckara@ogu.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, safakb@ogu.edu.tr

³ Araş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, barslan@ogu.edu.tr

JEL Codes: C53, C61, R41

Kent İçi İzinsiz Parklanma Sorunu ve Trafik Performans Analizi

Özet

Ulaşım bir insanın veya nesnenin bir yerden başka bir yere aktarılması işidir. Ulaşım ihtiyacını sağlamak için yaya veya herhangi bir ulaşım aracıyla trafiğe katılmak durumundadırlar. İnsanların ulaşım ihtiyaçlarının hızlı, konforlu, ekonomik, güvenli ve düzenli olarak karşılanması için trafiğin yönetiminin, kalitesinin ve planlanmasının doğru yapılması gerekmektedir. İnsanların sosyoekonomik veya kültürel ihtiyaçlarını karşılama isteği arttıkça trafik problemleri de artmaktadır. Günümüzde trafik problemlerinin çözümü konusunda yapılan araştırmalar giderek yaygınlaşmaktadır.

Kent içi trafikte en büyük sorunlardan biri, özellikle sinyalizasyon kavşaklarına yakın olan bölgelerde izinsiz yol kenarı parklanma durumudur. Kavşak bölgelerinde şerit sayısı azalımı, kapasitede ciddi ölçüde sorun yaratmaktadır. Kavşak alanı elverdiğinde sağa dönüşler için düzenlemeler yapılması, oldukça faydalı olmaktadır. Bu çalışmada, kent içi sinyalizasyon kavşak bölgelerinde, izinsiz yol kenarı parklanmalarının kavşak akımına olan etkisi örnek kavşaklar üzerinde incelenmiştir. İlave olarak sağa adalı dönüşler ve bunların ayrılma boylarının akım üzerine etkileri trafik analiz destek programı yardımıyla değerlendirilmiştir.

2017 Mayıs ayında, “Eskişehir ESPARK AVM Trafik ve Otopark Değerlendirme Raporu” kapsamında yapılan trafik sayımları çalışmada kullanılmıştır. Şehir trafiğinin en yoğun yaşandığı kavşaklardan 2 sinyalizasyon kavşak seçilerek bu kavşak kollarında sağa izinli ada ayrılma boylarının parklanma engellenerek %50 ve %100 artırılması durumunda kavşaktaki gecikmeler programda hesaplanmıştır. Sonuçta bölgedeki trafik yoğunluğunda ciddi oranda azalma yakalanmış, kavşaklara yakın bölgelerdeki izinsiz parklanmaların yasaklanması ve kontrol altına alınması durumunda ve sağa adalı dönüş boylarının artırılması durumunda trafikte iyileşmelerin yaşandığı görülmüştür. Bu iyileşmeler sonucunda toplam ağ trafiğine bakıldığında yakıt sarfiyatının, çevreye salınan emisyon gazlarının ve trafik gecikmelerinin azaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Trafik simülasyonu, trafik planlama, kent içi trafik, sinyalizasyon kavşak, gecikme

1. Giriş

Ulaşım bir insanın veya nesnenin bir yerden başka bir yere aktarılması işidir. İnsanlar ulaşım ihtiyacını sağlamak için yaya olarak veya herhangi bir ulaşım aracıyla trafiğe katılmak durumundadırlar. İnsanların ulaşım ihtiyaçlarının hızlı, konforlu, ekonomik, güvenli ve düzenli olarak karşılanması için trafiğin yönetiminin, kalitesinin ve planlanmasının doğru yapılması gerekmektedir. İnsanların sosyoekonomik veya kültürel ihtiyaçlarını karşılama isteği arttıkça trafik problemleri de artmaktadır. Günümüzde trafik problemlerinin çözümü konusunda yapılan araştırmalar giderek yaygınlaşmaktadır [1-3]. Dünya üzerinde trafik sıklığının her

sene milyarlarca dolara mal olduğu tahmin edilmektedir. Bu sıkışıklık problemleri, özellikle büyük ve kalabalık şehirlerde çevre ve gürültü kirliliği gibi insan hayatını köt yönde etkileyen olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir [4].

Türkiye dünya üzerinde hızlı nüfus artışı ve sosyo-kültürel gelişim sağlayan ülkelerdendir. Bu gelişimle birlikte özellikle büyük şehirlerde trafik hareketliliğinin artması mevcut ulaştırma sistemlerinin etkinliğini azalmakta ve yeni sistemlerin geliştirilmesi veya düzenlenmesi ihtiyacı doğurmaktadır [5, 6]. Kent içi trafiğinin kontrol edilmesinde birincil amaç, taşıt ve yaya emniyetinin sağlanması ve trafik kazalarının önüne geçilmesidir. Bununla birlikte, ulaşım sorunlarının neden olduğu sosyal ve ekonomik problemlerin çözümündeki önceliklere bağlı olarak; ortalama ulaşım hızının artırılması gecikmelerin ve yakıt tüketiminin azaltılması gibi faydalar da amaçlanmaktadır [7].

Şehirlerde özel oto ile yapılan yolculukların çoğunluğu, alışveriş ve iş merkezlerinin bulunduğu bölgeler olan şehir merkezlerinde yapılmaktadır. Dolayısıyla bu bölgelerdeki yolculukların bitiş noktalarında taşıtların mevcut trafik akışını bozmadan uygun bir yerde beklemesi gereksinimi ortaya çıkmaktadır [8, 9]. Şehir merkezlerinde özellikle sinyalize kavşaklara yakın olan bölgelerde izinsiz yol kenarı parklanma durumu şerit sayısı azaltarak ve darboğaz yaratarak kavşak kapasitelerinde ciddi ölçüde sorunlar yaratmaktadır. Bu bağlamda kavşaklarda izinsiz parklanmayı önlemek ve kavşak alanı elverdiğinde sağa dönüşler için düzenlemeler yapılması, oldukça faydalı olmaktadır.

Bu çalışmada, kent içi sinyalize kavşak bölgelerinde, izinsiz yol kenarı parklanmalarının kavşak akımına olan etkisi örnek kavşaklar üzerinde incelenmiştir. Buna bağlı olarak sağa adalı dönüşler ve bunların ayrılma boylarının akım üzerine etkileri trafik analiz destek programı yardımıyla değerlendirilmiştir. 2017 Mayıs ayında, “Eskişehir ESPARK AVM Trafik ve Otopark Değerlendirme Raporu” kapsamında yapılan trafik sayımları çalışmada kullanılmıştır. Şehir trafiğinin en yoğun yaşandığı kavşaklardan 2 sinyalize kavşak seçilerek bu kavşak kollarında sağa izinli ada ayrılma boylarının parklanma engellenerek %50 ve %100 artırılması durumunda kavşaktaki gecikmeler programda hesaplanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

2. Yöntem

Sinyal kontrollü bir kavşağın etkin işletimi çeşitli performans ölçüm terimleriyle ifade edilmektedir. Performans ölçümlerinde gecikme ve duran araç sayısı temel iki terim olarak yer almaktadır. Bir taşıt için gecikme, kavşağa yaklaşırken beklemeden yaptığı seyir süresi ile bekleyerek yaptığı seyir süreleri arasındaki fark olarak ifade edilmektedir (Murat & Başkan). Gecikmenin belirlenmesi için geliştirilen modellerde trafik hacmi, kuyruk oluşumu, doyumluk derecesi ve taşıt takip aralığı gibi bazı parametreler dikkate alınmaktadır (Murat, 2006). Kullanılan en yaygın gecikme yöntemleri [10-12].

Bu çalışmada, kent içi sinyalize kavşak bölgelerinde, izinsiz yol kenarı parklanmalarının kavşak akımındaki gecikmelere olan etkisi örnek kavşaklar üzerinde incelenmiştir. İlave olarak sağa adalı dönüşler ve bunların ayrılma boylarının akım üzerine etkileri trafik analiz destek programı yardımıyla değerlendirilmiştir. 2017 Mayıs ayında, “Eskişehir ESPARK AVM Trafik ve Otopark Değerlendirme Raporu” kapsamında yapılan trafik sayımları çalışmada kullanılmıştır. Şehir trafiğinin en yoğun yaşandığı kavşaklardan Üniversite Caddesi-Seylaş Caddesi kesişimi (ÜSCK) ve Üniversite Caddesi-Fabrikalar Caddesi kesişimi (ÜFCK) olmak üzere iki kavşak seçilmiştir (Şekil 1.).

Şekil 1. Üniversite Caddesi-Seylaap Caddesi kesişimi (ÜSCK) ve Üniversite Caddesi-Fabrikalar Caddesi kesişimi (ÜFCK)

Bu kavşak kollarında sağa izinli ada ayrılma boylarının %50 ve %100 arttırılması ve bazı kavşak kollarındaki izinsiz parklanmaların önüne geçilmesi durumlarındaki kavşaktaki bazı parametreler benzetim programı yardımıyla her durum için sinyal eniyileme yapılarak Tablo 1.' de görüldüğü gibi hesaplanmıştır. Simulasyon programı çıktılarındaki kuyruklanma boyları ile sayımlar sırasında not edilen kuyruklanma boyları karşılaştırılarak modelin gerçekte uygunluğu kontrol edilmiştir. Benzetim programında hafta içi günlerde yaşanan trafiğin analizi yapılmıştır. Zirve saat (En yoğun trafiğin yaşandığı saat aralığı) olarak Cuma günü, saat 18:00-19:00 aralığı seçilmiştir.

Tablo 1. Mevcut Parklanma Ve Sağa İzinli Ada Ayrılma Boylarının Arttırılması Durumu

	Mevcut Durum	%50 arttırılmış	%100 arttırılmış
Gecikme/Araç (sn)	364.6	308.1	279.2
Ortalama hız (km/sa)	10.00	10.60	11.00

Tablo 1. İncelendiğinde parklanmanın kavşağa yakın olan kesimlerinde sağa izinli ada boylarının (SİAAB) % 50 arttırılacak şekilde engellenmesi ile 364.6 sn/araç olan gecikmelerin 308.1 sn/araç; %100 arttırılacak şekilde engellenmesi ile de 279 sn/araç değerlerine düştüğü görülmüştür. Aynı şekilde parklanmanın SİAAB leri %50 ve %100 arttırılacak şekilde engellenmesi ile de, ortalama hızların sırasıyla 10 km/sa' e ve 11 km/sa' e yükseldiği görülmüştür.

3. Sonuçlar ve Öneriler

İki kavşakta kavşak tasarımlarının elverdiği kavşak kollarında parklanmanın engellendiği ve SİAAB lerin arttırılabildiği düşünülerek yapılan hesaplamalarda toplam akım performans değerleri göz önüne alınmıştır. Gerek parklanmanın önüne geçilmesi ile SİAAB arttırılarak akım kollarının rahatlatılması sağlanmıştır. SİAAB mevcut duruma göre %50 ve %100 arttırıldığında sırasıyla, gecikmelerde %15.6 ve %23.4 azalma, ortalama hızlarda %6 ve %10 artış tespit edilmiştir. Akım kolları incelendiğinde özellikle sağa izinli dönüş kollarına ait akımların trafik akım değerleri arttıkça parklanmanın ve SİAAB lerin etkisi daha da artmaktadır. Bu bağlamda özellikle de sağa izinli dönüş yapılan sinyalizasyon kavşaklarda yüksek hacimli kollarındaki parklanmalar kontrol altına alınmalı ve kavşağa yakın bölgelerde kesinlikle parklanmalar yasaklanmalıdır. Bu sayede trafik yoğunluğunda ciddi oranda azalma yakalanacağı, kavşaklara yakın bölgelerdeki izinsiz parklanmaların yasaklanması ve kontrol altına alınması durumunda da trafikte iyileşmelerin yaşanacağı görülmektedir. Bu iyileşmeler sayesinde, ulaşım zamanları, otomobillerden çevreye salınan gazların (HC, CO, NOx) salınımıyla oluşacak hava kirliliği ve trafik sıkışıklığından kaynaklanan gürültü kirliliği azaltılmış olacaktır.

Kaynakça

- He, F., et al., *A Traffic Congestion Assessment Method for Urban Road Networks Based on Speed Performance Index*. Procedia Engineering, 2016. 137(Supplement C): p. 425-433.
- Jain, S., S.S. Jain, and G. Jain, *Traffic Congestion Modelling Based on Origin and Destination*. Procedia Engineering, 2017. 187(Supplement C): p. 442-450.
- Karim, L., A. Daissaoui, and A. Boulmakoul, *Robust routing based on urban traffic congestion patterns*. Procedia Computer Science, 2017. 109(Supplement C): p. 698-703.
- Coric, V. and M. Gruteser. *Crowdsensing maps of on-street parking spaces*. in *Distributed Computing in Sensor Systems (DCOSS), 2013 IEEE International Conference on*. 2013. IEEE.
- Akman, G. and A. Alkan, *İzmit kent içi ulaşımda alternatif toplu taşıma sistemlerinin aksiyomlarla tasarım yöntemi ile değerlendirilmesi Evaluation of alternative public transportation systems in Izmit urban transportation via axiomatic design method*. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 2016. 22(1): p. 54-63.
- Gündüz, A.Y., K. Mehmet, and C. Aydemir, *Kentiçi Ulaşımında Karayolu Ulaşımına Alternatif Sistem: Raylı Ulaşım Sistemi*. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2011. 2(1).
- Akbaş, A., *Kentiçi Karayolu Trafiğinin Kontrolü*. TMMOB Makine Mühendisleri Odası Endüstri Mühendisliği Dergisi, 2001: p. 25-36.
- Gülhan, G. and H. Ceylan, *Otopark Sorununa Otopark Yönetimi Temelinde Yaklaşımlar: İzmir Örneği*. 2010.
- Haldenbilen, S., et al., *Kentlerde Otopark Sorunu: Denizli Örneği*. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 1999. 5(2): p. 1099-1108.
- Akcelik, R., *Traffic Signals: Capacity And Timing Analysis*. 1981.
- Manual-HCM, H.C., *Transportation Research Board*. National Research, 2010.
- Webster, F., *Traffic signal settings*. Road Research Technical Paper, 1958. 39.

Ottoman to the Republic:
Modernization Process and Music in Turkey

Alev Nil GÜNAY¹

Abstract

When evaluated in the context of relations with the western countries, the most essential process during the last period of the Ottoman is reformation and modernization attempts. During this process aiming modernization with the reform movements in the fields of military, politics, society and culture, the most important influence has been gained by the relations with these countries. These attempts can be seen in the fields of arts as well as all other fields. The artistic activities based on the western culture, especially around the Ottoman palace, draws attention as a consequence of heading towards to the West. Within this respect, it is seen that the limited attempts around the palace is carried out as part of social and cultural politics in the Republican period. In this study, this period and its process will be evaluated.

Keywords: Music, Culture, Republic, Nation, Modernization

**Osmanlı'dan Cumhuriyet'e:
Türkiye'de Modernleşme Süreci ve Müzik**

Özet

Batı ile ilişkiler bağlamında ele alındığında Osmanlı Devleti'nin son döneminde öne çıkan en önemli süreç yenilenme çabaları ve modernleşme anlayışı ile görülür. Askeri, politik, sosyal ve kültürel alanlarda girişilen reformlar ile modernleşmeyi hedef alan bu süreçte en büyük etkiyi Avrupa devletleri ile kurulan ilişkiler oluşturmuştur. Her alanda etkileri görülebilecek olan bu girişimler sanat alanında da kendini göstermiştir. Batı'ya yönelimin bir sonucu olarak özellikle saray ve çevresinde Batı temelli sanatsal etkinlikler dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, Osmanlı'da saray çevresinde girişilen kısıtlı çabaların, Cumhuriyet ile devlet politikası şeklini alarak uygulandığı görülür. Bu çalışmada, bu süreç ve işleyişi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Kültür, Cumhuriyet, Ulus, Modernleşme

¹ Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, Opera, alevnil@gmail.com

Giriş

Osmanlı'nın son döneminde başlayan modernleşme çabaları cumhuriyet döneminde devam etmiştir. Bu süreç Cumhuriyete geçişte geçmiş ile bağların kopması şeklinde değil süreklilik ilişkisi biçiminde olmuştur. Tanzimat reformlarıyla resmen başlayan, anayasal yönetimlerin ilanıyla devam eden ve cumhuriyet dönemi inkılaplarıyla son aşamasına ulaşan modernleşme süreci söz konusu dönemlerde daha çok siyasi ve hukuki alanın reformize edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu modernleşme sürecinin üzerine oturduğu eksenler laikleşme ve ulusal kimliğin inşası olmuştur. İttihat-Terakki Cemiyeti ve Cumhuriyet dönemi siyasal kadrolarının uygulamaları da bu iki alan üzerine yoğunlaşmıştır. Laikleşme sürecinde İslam'ın kamusal alandaki etkisi siyasi ve hukuki değişiklikler ile sınırlandırılmıştır. Öte yandan kimlik inşası ise Türklüğü esas alarak bir vatandaşlık modeli geliştirme amacıyla olmuştur.

Osmanlı Sarayı'nın çoksesli Batı müziği ile tanışması dışarıdan gelen konuk orkestra ve opera dinletileriyle başlar. Bunlar, müzikli oyunlar, orkestra konserleri, opera temsilleri, bale ve koro topluluklarıdır (Altar, 2001). 1543' te imzalanan Osmanlı - Fransız antlaşmasından sonra I. François Kanuni Sultan Süleyman'a bir orkestra göndermiş, bu orkestra sarayda üç konser vermiştir (Balkılıç, 2009). III. Selim ilk kez 1797'de Topkapı Sarayı'na batıdan gelen bir opera topluluğunu konuk etmiş, temsiller saray çevresinde ilgi uyandırmıştır. Batı müziği eğitimi için ilk adımları II. Mahmut atar. Yeniçeri ocağını 1826' da dağıtıp, yerine Asakir- i Mansureyi Muhammediye adlı orduyu kurar. Yeni orduya artık mehterhanenin müziği değil, yeni bir müzik gerekmektedir. Böylece, Muzika- i Hümayun adı verilen boru takımı kurulur ki cumhuriyet öncesi dönemin tek Batı temelli müzik kurumudur (Mimaroglu, 1999). Başına ünlü İtalyan opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin kardeşi Giuseppe Donizetti (1788 - 1856) getirilir. Muzika-i Hümayun bir saray bandosu olarak görev yaparken, Donizetti paşa bunlara 1846'da bir yaylı sazlar bölümü ekleyerek bir orkestra oluşturur. Bu arada müzisyenlerini Hamparsum notası ile eğitir; yeni besteler yaparak bandonun dağarcığını geliştirir. İtalya'dan yeni çalgılar ısmarlar, her çalgı için yabancı öğretmenler getirir. Bando, yalnız padişahın törenlerine katılmakla kalmaz, kent sokaklarında verdiği konserlerle, halk tarafından da benimsenir. Böylece Donizetti'nin bandosu, halka da çoksesli müzikle tanışma fırsatı vermiştir.

Tanzimat'la birlikte, 1839'da İstanbul' da açılan Fransız Tiyatrosu'nda sarayın dışında da müzikli oyunlar ve operetler oynanmaya başlanır. Batı'dan gelen sanatçıların bu temsilleri çoksesli müzik dünyasını zenginleştirir. Ardından 1840'lı yıllarda Naum Tiyatrosu'na gelen İtalyan operaları sahnelenir. Aradaki iki yangın olayı dışında Naum Tiyatrosu yirmi sekiz yıllık bir süre içinde İtalyanların ünlü operalarını İstanbul'a getirmiş ve ilgi toplamıştır (Aracı, 2010). Ayrıca Abdülmecid de Batı müziğine duyduğu ilgi sonucu Dolmabahçe Sarayında bir küçük tiyatro yaptırmış ve 1859'da yabancı sanatçıların oynadığı bir opera ile açılışını gerçekleştirmiştir. 1847'de Franz Liszt piyano ve 1848' de Henri Vieuxtemps keman resitali vermiştir.

1868'de Güllü Agop'un Gedikpaşa Tiyatrosu'nda Dikran Çuhacıyan'ın Arif'in Hilesi, Kemani Haydar Bey'in Pembe Kız, Çengi gibi ilk Türk operet ve operaları sahnelenmeye başlar. Bu tiyatro, Naum Tiyatrosu'ndaki İtalyan operaları gibi Batı'dan gelen kumpanyalarla Fransız operaları sunmuştur. Aynı zamanda kanto geleneğinin de Gedikpaşa Tiyatrosu'nda başladığı bilinir.

1910 - 1923 arasında etkinlik gösteren Milli Osmanlı Operet Kumpanyası, Çuhacıyan'ın opera ve operetlerini sergilemiştir. Bu sıralarda büyük ilgi derleyen Çuhacıyan'ın Leblebici Horhor operası, ilk Türk operası olarak tarihe geçer. İstanbul' da 1920'li yıllara dek pek çok

operet sahnelenmiş, operet ve müzikli oyunlar için pek çok tiyatro açılmıştır. Hemen hepsinin amacı Türk ezgilerini Batı müziği tarzında armonize ederek renkli bir bileşime varmaktır. Bu arada saray dışında da bazı özel konaklarda ve derneklerde klasik müzik konserleri verilmekte, zamanın ünlü virtüözleri ve bestecileri İstanbul'a gelmektedir. Guatelli Paşa saray opera orkestrasını da yönetmiştir.

Giuseppe Donizetti'nin ölümünden sonra bando ve orkestranın başına Guatelli Paşa getirilir. Ardından gelen D'Aranda Paşa ise Muzika- i Hümayun' un bandosunu Fransız tipi bir bando haline dönüştürür. Aynı zamanda nota kütüphanesini düzenler. II. Abdülhamid döneminde bandonun komutanlığına Necip Paşa gelir. 1890'da Zati Arca'nın kurduğu 65 kişilik koro, ilk çoksesli koro olarak tarihe geçer. II. Abdülhamid, sarayda İtalyanlardan oluşan daimi bir opera ve operet kadrosu kurmuş, ayrıca Yıldız Saray Tiyatrosu'na İstanbul'daki opera toplulukları kadar yurt dışından da sanatçılar gelmiştir.

Muzika-i Humayun'dan yetişenler 1880'li yıllarda değişik askeri kurumlarda, kara ve deniz bandoları kurarak çoksesli marşları yaygınlaştırırlar. Bütün bu kurumlardan yetişen öğretmenler sanayi mekteplerinde ve çeşitli liselerde öğretmenlik yapmaya başlarlar. 1908' de Meşrutiyet'in ilanı ile Saffet Bey ilk Türk şef olarak bu topluluğun başına geçer. Muzika-i Hümayun, o sıralarda orkestra, bando ve fasıl heyetinden oluşmaktadır. Saffet Bey, saray orkestrasına ilk kez büyük senfonik yapıtlar çaldırtır, sarayın bando ve orkestrası halk konserleri vermeye başlar. Daha sonra Zati Bey, ardından da Zeki Üngör, bu topluluğun başına geçerler. Zeki Bey, 1917'de bu orkestra ile Avrupa turnesi yapar.

Hem köklü geleneğiyle, hem de yetiştirdiği üstatların bıraktığı kültür mirasıyla Türk sanat müziği, kitleler arasında etkinliğini her zaman korudu. Halk müziği alanında ise özellikle Cumhuriyet' in ilk yıllarında, çoksesli müzik, tek sesli müzik tartışmaları yoğun bir biçimde yaşandı. "Türk" ve "klasik" kelimeleri, Cumhuriyet döneminde Osmanlı Devleti'nden süregelen müziğe karşı Batı müziği taraftarlarınca ileri sürülen bazı iddialara cevap vermek için türetilmiştir. Bu iddialardan en önemlisi Osmanlı müziğinin Türklerin değil, Bizans ve İran müziği kaynaklı olduğuna dair olan tezdirdir. Hüseyin Sadeddin Arel ve Rauf Yekta gibi Batılı müzik çevrelerince de saygın görülen kimi müzikologlar, bu iddiaları belge ve bilgilerle çürütmüşlerdi (Sağlam, 2009).

Cumhuriyet döneminde bu müzik geleneği genellikle göz ardı edilmiş, Atatürk'ün, 1 Kasım günü TBMM'nin açılış söylevinde "Bugün dinletmeye yeltenilen musiki yüz ağartıcı değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz" sözleri üzerine İçişleri'ne bağlı Basın Müdürü' nün önerisi, bakanın da uygun görmesi ile Türkiye radyolarından geleneksel Türk sanat musikisinin yayını kaldırılmış, 2 Kasım 1934 - 6 Eylül 1936 tarihleri arasında devlet radyosunda çalınması yasaklanmıştır. Kültür Bakanlığı da on beş üyeli bir kurula musiki devriminin programını hazırlama görevini vermiştir. Bu ideolojik yaklaşımın bir sonucu olarak Klasik Türk müziğini modern yöntemlerle öğreten konservatuvarlar ancak 1970'lerde kurulabilmiştir.

Klasik Türk müziğinin adlandırılması konusunda görüş ayrılıkları vardır. Osmanlı döneminde bu müziğe sadece "musikî" denmekteydi. Nitekim bu geleneksel müziği "Osmanlı müziği" olarak adlandıranlar olduğu gibi, ona "Geleneksel Türk müziği" adını verenler de vardır.

Cumhuriyetle birlikte değişen değer yargıları, yaşayış biçimi, toplumsal ve ekonomik sistem müziği de etkiledi. Cumhuriyet' in ilk yıllarında, Saadettin Arel, Suphi Ezgi, Rauf Yekta, Mesut Cemil, Refik Fersan, Münir Nurettin Selçuk, Saadettin Kaynak gibi ustaların da etkisiyle klasik Türk müziği belki de son parlak dönemini yaşadı (Sağlam, 2009).

1950'lerden sonra Türk müziği yeniden yoğun biçimde radyolarda çalındı, konserler arttı, ilgili konservatuvarlar kuruldu. Böylece yeniden devletin denetimine girdi. Daha sonraları da Kültür Bakanlığına bağlı olarak heyetler kuruldu. Cumhuriyet' ten önce ihmal edilen halk müziğine de değer verildi, ayrıca halk müziği motifleri, malzemesi çok sesli müzik içinde de kullanıldı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk'ün önderliğinde müzik konusunda bir devlet politikası oluşturulmaya başlandı. 1934'ten başlayarak da genç devletin inkılaplarından biri sayıldı. Yaklaşık 100 yıllık bir geçmişi olan saray orkestra ve bandosu Mızıka-i Hümayun, 1924'te Ankara'ya aktarılıp Riyaseti Reisicumhur Musiki Heyeti (Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası)'ne dönüştürüldü.

Bu orkestranın üyelerinden bir bölümüne öğretmenlik görevi verildi ve Eylül 1924' de Musiki Muallim Mektebi açıldı. Böylece ortaöğretime çoksesli müziği yerleştirecek öğretmenler yetiştirilmeye başlandı.

Yeni Türk musikisinin yaratılmasında kullanılacak olan halk ezgilerinin toplanması için 1925 Ağustos'unda derleme dizileri yapıldı ve notaya alınan ezgiler defter biçiminde yayınlandı (Aracı, 2001).

Devlet, ilkinin 1925'te açtığı yarışmalar sonucunda başarılı olanları Paris, Berlin, Budapeşte ve Prag gibi kentlere öğrenim için gönderdi. 1917'de kurulmuş olan Doğu Musikisi Bölümü'nün adı 1926 sonlarında İstanbul Belediye Konservatuarı olarak değiştirildi. Burada öğrencilere viyolonsel, keman gibi Batı müziği enstrümanlarının eğitimi vermeye başlandı. İstanbul Belediyesi tarafından 1927 yılında kurulan Şehir Bandosu gibi bir çok kent ve kasabada belediye bandoları oluşturuldu.

Bütün bunlara ek olarak, 1932'den itibaren bütün ülkede kurulan Halkevleri'nde çoksesli müzik eğitimi vermeye başlandı. Atatürk çoksesli müziğin ülke çapında yaygınlaştırılması amacıyla en ünlüsü 1927 Sarayburnu söylevi olmak üzere bir çok konuşmasında konuyu gündeme getirdi. Devletçe benimsenen bu uygulamalar ilk 10 yılını doldurduğunda, çoksesli müzik konusunda hiç de azımsanamayacak bir birikim elde edilmişti. Hatta, Ankara'nın Jansen tarafından 1928'de çizilen ilk kent planında ilk ulusal opera binasının yeri bile belirlenmişti.

Bu arada konularını Atatürk'ün önerdiği, hatta taslaklarını kendi el yazısıyla yazıp düzelttiği sözler üzerine üç de opera yazıldı. Bunlardan ilki olan, Türk ve İran halklarının kardeşliklerini simgeleyen Özsoy operası 1934 haziranında Atatürk ile Şah Rıza Pehlevi'nin huzurunda Ankara Halkevi'nde sahnelendi. Bu operanın bestecisi Türk Beşleri'nden Ahmet Adnan Saygun'du. TBMM' de Milli Musiki ve Temsil Akademisi yasası onaylandı (Altar, 2001).

Yeni Eğitim Kurumları

Alman besteci Paul Hindemith 1935 - 1937 yılları arasında dört kez Türkiye'ye gelerek beş ay çalışarak yetkililere öneriler sundu. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve başka sebepler yüzünden Hindemith'in önerileri yeterince uygulanamadı.

Bununla beraber Alman ve Avusturyalı öğreticilerin görevlerini sürdürdüğü 1946 yılına kadar büyük bir gelişme yaşandı. 1936'da Ankara Devlet Konservatuarı açıldı. Eski Musiki Muallim Mektebi yeniden düzenlenerek Gazi Eğitim Enstitüsü'ne bağlandı ve 1938' de Eduard Zuckmayer'in yönetiminde yeni binasına taşındı. 1933 yılına dek Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı bulunan Cumhurbaşkanlığı Orkestrası, 1934'te bağlandığı Milli Musiki ve Temsil

Akademisi'nden ayrıldı ve 1936'da başlı başına bir kuruma dönüştü. 1939'da Askeri Mızıkalar Ortaokulu açıldı ve bu okul 1949' da Askeri Mızık Meslek Okulu adını aldı.

1940 yılında TBMM'de Devlet Konservatuvarı Yasası, geleneksel musikinın öğretimine yer verilmeksizin kabul edildi. Bu yasa uyarınca kurulan Tatbikat Sahnesi, 1942'de Ankara ve İzmir'de Türkçe opera gösterilerini başlattı. Bu kuruluş yedi yıl sonra yasayla Devlet Operası'na dönüştü. Ekim 1936'da açılan Ankara Devlet Konservatuvarı'nı, 1954'te İzmir Müzik Okulu, 1969'da İstanbul Devlet Konservatuvarı izledi (Altar, 2001).

1940'ların ortalarında adlarını en çok duyuran beş genç besteci Türk Beşleri olarak tanıtıldı. Necil Kazım Akses, Ulvi Cemal Erkin, Ahmet Adnan Saygun, Hasan Ferit Alnar, Cemal Reşit Rey. Her biri usta birer besteci olarak kabul edilmekle birlikte ulusal bir ekol oluşturmadıkları için de eleştirildi bu ünlü besteciler.

Çoksesli ulusal musikinın özendirilmesi için İnönü Armağanı konuldu. Bu ödül ilk kez 1942'de Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin ve Ahmet Adnan Saygun'a verildi. Bugün de çok sesli müziğin önemli başka bestecilerini de şöyle sıralayabiliriz: Nevit Kodallı, İlhan Usmanbaş, Ferit Tüzün, Muammer Sun, Kemal İlerici.

Kaynaklar

- Altar, C. M. “*Opera Tarihi*” cilt 4, İstanbul, Pan Yayınları, 2001
- Balkılıç, Ö. “*Cumhuriyet, Halk ve Müzik*”, Ankara, Tan Kitabevi Yayınları, 2009
- Aracı, E. “*Naum Tiyatrosu*”, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010
- Mimaroglu, İ, “*Müzik Tarihi*”, İstanbul, Varlık Yayınları, 1999
- Sağlam, A. “*Türk Musiki/Müzik Devrimi*”, Bursa, Alfa Aktüel Yayınları, 2009
- Aracı, E. “*Ahmed Adnan Saygun*”, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001

Multidisciplinary and Interdisciplinary Approach in Art Context

Mukaddes DÖNMEZ¹

Abstract

Disciplinary approaches that occur in different dates and meanings with the names such as "multidisciplinary", "crossdisciplinary", "transdisciplinary" or "interdisciplinary" which result in the need of diversification of 20th century information acquisition methods; it has been tried to be classified in many respects according to the structure applied, the number of areas, its integration, the quality or quantity of interaction levels. These approaches are effective in many fields as well as in the field of art. Especially since the second half of the 20th century, the terms of "multidisciplinary" and "interdisciplinary" have become the most frequently used concepts in art. However, it has been observed that these approaches are frequently used interchangeably in the context of art production and artwork. Due to the complex nature of the concept of art, it is thought that the descriptions of interdisciplinary approaches, especially those used for this field, are blurred. For this reason, it is aimed to create an idea space that distinguishes between "multidisciplinary" and "interdisciplinary" approach methods in the field of art, starting from the definitions of these concepts, working areas and forms.

Keywords: Interdisciplinary art, multidisciplinary art and artist.

JEL Codes: Z10, Z11.

Sanat Bağlamında Multidisipliner ve İnterdisipliner Yaklaşım

Özet

XX. yüzyılın toplumsal değişiminin akabinde, bilgi edinim yöntemlerinin çeşitlenmesi gereksinimi sonucu ortaya çıkan "multidisipliner", "crossdisipliner", "transdisipliner" ya da "interdisipliner" gibi isimlerle farklı tarihlerde ve anlamlarda oluşan disiplinler tutuma alternatif yaklaşımlar; uygulandığı yapıya, alanların sayısına, entegrasyonuna, etkileşim düzeylerinin niteliğine veya niceliğine göre, pek çok açıdan sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımlar pek çok dalda etkili olduğu gibi sanat alanında da varlığını göstermiş, özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren disiplinler tutuma alternatif yaklaşımlardan "multidisipliner" ve "interdisipliner" terimleri sanatta en sık kullanılan kavramlar olarak yer almıştır. Fakat sanat üretimi ve sanat yapıtı bağlamında bu yaklaşımların sıklıkla birbiri yerine kullanıldığı ve ayırımının genellikle yapılmadığı gözlemlenmiştir. Sebeplerinin arasında "sanat" kavramının kompleks yapısından dolayı disiplinler tutuma alternatif yaklaşımların özellikle bu alan için

¹ Araştırma Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi, mukaddesyoruk@akdeniz.edu.tr

kullanmış olduğu tanımlamalarının bulanık olduğu düşünülmektedir. Buradan hareketle sanat çalışmalarına ismini veren bu kavramların detaylı bir tarama sonucu ortaya çıkan tanımlarından, çalışma alanlarından ve biçimlerinden yola çıkarak sanat alanında "multidisipliner" ve "interdisipliner" yaklaşım yöntemlerinin ayırımına bir fikir zemini oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler:Disiplinlerarası sanat, multidisipliner sanat ve sanatçı.

1. Giriş

Temellerini XX. yüzyılın başlarına dayandırabileceğimiz disiplinlerarası yaklaşımlar² yüz yılı aşkın süredir literatürde yer almasına karşın güncelliğin kaybetmeyen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1990'lardan sonra araştırma konusu olarak yapılan incelemelerle ilgili verilerin çok büyük rakamlara ulaştığı gözlemlenebilmektedir. Disiplinler arası yaklaşımların güncelliğini kaybetmemesinin altında pek çok neden sayılabilmektedir. Bunlardan ilki disiplinlerarasılığın tanımıyla ilgili ortak bir sonuca varılamamış olmasıdır. İkincisi ise interdisiplinlerden sonra zamanla ortaya çıkan multidisipliner, çapraz disiplinler³ ya da disiplinlerötesi gibi kavramlarla birlikte bu kavramların tanım sınırlarının, araştırma yöntemi olarak kullanımlarında karışıklıklara neden olmasıdır. Bir başka neden de bu yaklaşım yöntemlerinin her bilim dalı için farklı sınırlılıkları ve zorlukları olmasıdır. Ayrıca daha genel bir neden olarakta disiplinler arası yaklaşımların olumlu taraflarının yanı sıra olumsuz taraflarının da olduğu gözlemlenerek konuyla ilgili sorgulamaların halen devam etmesidir.

Bu ve bunun gibi daha pek çok nedenden dolayı disiplinler arası yaklaşımlar tartışılmakta fakat uygulamaları hemen hemen her alanda varlığını göstermektedir. Bu alanlardan biri de sanattır. Sanat alanında disiplinler arası yaklaşımlardan özellikle multidisipliner ve interdisipliner yaklaşım yöntemleri günümüz eserleri ve sanatçıları açısından oldukça sık kullanılan bir terim olarak varlığını göstermektedir. Ancak bu iki terimin sanat alanı için "aynı anlamlara sahip ve birbiri yerine konulabilen" kavramlar şeklinde kullanım hataları olduğu da gözlemlenmektedir. Bu bakımdan çalışma multidisipliner ve interdisipliner araştırma ve yaklaşım yöntemlerinin sanat açısından kullanımındaki hataları gidermeye yönelik bir farkındalık oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma iki ana başlık altında gruplanmıştır. Bunlardan ilki sanat alanında disiplinler arası yaklaşımların anlaşılabilirliği için literatür taraması sonucunda elde edilen interdisipliner ve multidisipliner kavramlarının genel kabul gören, yaygın olarak kullanılan tanımlamalarından oluşturulmuştur. Sanat alanında literatürde multidisipliner ve interdisipliner terimlerinin ayırımına yönelik araştırmaların nicelik bakımından eksikliği nedeniyle genellikle diğer bilim dalları ve araştırma alanları için yapılan tanımlamalardan faydalanılmıştır.

İkinci bölüm ise birinci bölümdeki tanımlamara dayanarak sanat alanı için interdisipliner ve multidisipliner yaklaşım yöntemlerinin açıklamasına ayrılmıştır. Açıklamaların netlik kazanabilmesi açısından sanat eseri, sanatçı, izleyici/alımyacı, sanat

² "Disiplinler arası yaklaşımlar" terimi içine "İnterdisipliner", "Multidisipliner", "Disiplinlerötesi" gibi kavramları alan ana başlık şeklinde kullanılmıştır.

³İngilizcede "Crossdisciplinary" kelimesinden dilimize "Çapraz disiplinler" Türdeş Disipliner/Alan" şeklinde çevrimleri mevcuttur.

dalları ve sanat eğitimi olarak sınıflandırma yapılmış ve her bir sınıf için birer örneklem verilmiştir.

2. Disiplinler Arası Yaklaşımlar

Toplumsal sürecin teknoloji ve bilimle harmanlanması, insan yaşamına dair yapısal değişikliklerin yaşanmasını mecbur kılmıştır. Bilimin geldiği nokta, teknolojiyi güçlendirmiş ve iletişim araçlarını etkin bir güce kavuşturmuştur. İletişimin gelişmesi ise bilginin edinim ve paylaşım akışını hızlandırmış ve sonsuz denilebilecek sayılarda bilgi türünü yaratmıştır. Bu kadar çeşitli bilginin kavranması veya kavratılması ihtiyacı düşünce yapısında değişiklikleri gerektirmiştir. Tek bir alana bağlı bilgi edinimi ise evrenselliğin kavranması düzeyinde yetersizliği ve bütüncül yaklaşıma yönelik düşünce yapısının gelişimine uygun olmayışı sebebiyle sorgulanmıştır. Bu ve bunun gibi sebeplerin sonucunda tek bir disipline bağlı araştırma yaklaşımının yerine, alternatif yaklaşımlar türemeye başlamıştır. İnterdisipliner yaklaşım, multidisipliner yaklaşım, çapraz disiplinler yaklaşım, disiplinler ötesi yaklaşım gibi isimlerle ve farklı tarihlerde çıkan bu alternatifler; uygulanıldığı yapıya, uygulandığı alanların sayısına, entegrasyonuna, etkileşim düzeylerinin niteliğine veya niceliğine göre birçok açıdan ayrılmıştır.

Bir bilim dalı olarak disiplin: eğitim, öğretim, prosedürler, yöntemler ve içerik alanlarıyla ilgili kendi geçmişi olan öğretilen bilgiler belirlenir bir organıdır (Jacobs, 1989: 7). Okullarımızdaki bilginin doğası ile ilgili tüm tartışmaların başlangıç noktası disiplinlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılması olmalıdır söyleminde bulunan Jacobs (1989:7) Lawton'un (1975) açıklamasını eklemektedir: Her disiplin farklı sorular sorar, farklı referans çerçeveleri ve beyan türleri vardır ve bunların her biri, aslında disiplin alanlarını oluşturan benzersiz prosedürleri ve sonuçları göstermektedir (Aktaran: Jacobs, 1989: 7). Disiplinleri bilmenin yanı sıra çağın problemlerinin çözümü ise tek bir bilim dalıyla gerçekleşmemektedir. XIX. yüzyılın sonlarında sosyal bilimlerin ayrı araştırma alanları olarak görünmesinin ardından, bir taraftan daha fazla uzmanlaşma için hareketler ve diğer bir taraftan da disiplinler arası entegrasyon çabaları arasında karşılıklı bir etkileşim meydana gelmiştir (Miller, 1982: 3).

“Bilimsel araştırmalar artık mutlak anlamda kendi disiplin sınırlarının dışına çıkmak zorundadır. Bunun açık sebebi, maddi evreni yöneten yasaların fizik için ayrı, biyoloji için ayrı yada nöroloji için ayrı ayrı var olmamasıdır. Maddi evreni yöneten yasalar tamamıyla bir bütündür ve maddenin var olduğu her yerde geçerlidir ve meydana gelen tüm olayları yönetir. O halde disiplinler arası araştırmalar özellikle bugüne kadar çözülemeyen bazı problemlerin çözümünde son derece gerekli olmaktadır.” (Erol, 2009).

Gür, disiplinler yaklaşımına alternatiflerin zamanla çeşitlendiğini ve geliştiğini belirtmiştir: Multidisipliner, çapraz disiplinler ve disiplinler ötesi gibi (Aktaran: Aktan, 2007: 27-28). Buna göre multidisipliner, farklı disiplinlerden gelen belirli sayıda uzmanın bir sorun üzerinde birlikte çalışmasını; çapraz disiplinler, bir disipline başka bir disiplinin perspektifinden bakılmasını ve disiplinler ötesi de, birkaç disiplini aşır ya da enlemesine kesip, herhangi bir tekil disiplinin alanının ötesine geçen meselelerle ilgilenmesini tanımlar (Aktan, 2007: 27-28). Bu doğrultuda, disiplinler ötesi, multidisipliner ve çapraz disiplinler gibi kavramların zamanla gelişen ve değişen alanlar arasındaki etkileşim çeşitlerinin sadece “interdisipliner” yaklaşım biçimiyle tanımlanamayacaklarından dolayı türedikleri düşünülmektedir.

Miller'e (1982: 6) göre sosyal bilimlerde disiplinler arası çalışmaya yönelik üç temel yaklaşım vardır: Multidisipliner, türdeş/çapraz disiplinler ve disiplinler ötesi... Multidisipliner

faaliyetler yan yana olmayı gerektirir ve katılımcı disiplinler arasındaki ilişki küçük ölçekli olarak deneyimlenir. Çapraz disiplinler yaklaşımlar disiplinler arasında gerçek bir etkileşimi kapsar ancak kapsamı ve tabiatı önemli ölçüde değişmektedir. Disiplinler ötesi yaklaşımlar, mevcut tek bir disiplin çerçevesinden bakılan dünya görüşünün yerini alan bütüncül bir düşünce modelini kapsamaktadır (Miller, 1982: 6). Buradaki görüşe göre: multidisipliner, çapraz disiplinler ve disiplinler ötesi yaklaşımlar, interdisipliner yaklaşım düşüncesinden türemiştir.

2.1. İnterdisipliner Yaklaşım

Bir konu üzerine farklı disiplinlerin ortak çalışmasına denilen interdisipliner kavramı, disiplinler yaklaşımın yetersiz kaldığı durumlardan dolayı ortaya çıkmıştır. Çoruh (2010: 9), interdisipliner kavramının, çoklu zekâ biçimlerini ve dünyayı çoklu bilme yollarını temsil ettiğini ifade etmiştir. İnterdisipliner kavramı, farklı disiplinlerin zenginliği, birbirleriyle bağlantılarını ve dış dünyadaki problemlerin tek bir doğrusu ve bu problemlerin çözümünün de tek bir yoldan olmadığını kabul eder.

Yıldırım (1996: 90), Lucas'ın 1981 yılında yayımladığı araştırmasında, insanların dış dünyayı genellikle bütüncül bir algılama eğiliminde olduğu saptamasına değinmiştir. Kişilerin günlük yaşamda karşılaştıkları problemlerin tek bir çözüm yolu olmadığını, başkalarıyla iletişim kurma biçimlerinin tek bir disipline bağlı olmadığını belirtmiştir. Bütüncül algılama eğiliminde olan kişinin eğitiminin disiplinler bir yaklaşımda olmasının tezatlığına değinmiştir. Buda disiplinler arası yaklaşımı gerekli kılan temel etkenlerden biridir. Diğer bir temel etken de gelişen ve değişen bilgi birikiminin sonucunda ortaya çıkan yeni çalışma alanlarının disiplinler yaklaşımıyla açıklanmasının mümkün olmamasıdır. Disiplinler üstü olarak nitelendirilen ve içerisinde farklı birkaç disiplini de bulunduran bu çalışma alanlarının irdelenmesi ancak disiplinler arası yaklaşımla mümkün olmaktadır.

Akademik söylemde, interidipliner tipik olarak dört alan için geçerlidir: bilgi, araştırma, eğitim ve teori. (Nissani, 1997: 203) Bu açıdan bakıldığında Anna'ya (vd. 2010: 443) göre interdisipliner çalışmalar, araştırma paradigmalarını, konu sınırlarını aşmaya, yeni bilgi ve teori yaratmaya ve ortak bir araştırma hedefi oluşturmaya zorlayan, birbirinden tümüyle farklı akademik disiplinleri içerir. Akrabalığı olmayan bu alanların, karşılaştırmalı araştırma paradigmalarına sahip oldukları söylenebilmekte nitel ve nicel yaklaşımlar arasındaki veya analitik ve yorumlayıcı yaklaşımlar arasındaki farklılıklar göz önüne alınabilmektedir(Anna, vd. 2010: 443).

Kısaca interdisipliner yaklaşımlar işbirliğine yönelik problem çözmekle birlikte kompleks yapıdaki araştırma sorunlarını, diğer disiplinlerin araç ve yöntemlerini ödünç almayı ve disiplinler ile kavramlar arası çapraz tohumlamayı içerir (Gür, 2003: 189). Bu tür çalışmalarda, alanlar arasındaki etkileşim düzeyi yüksektir ve sınırlar neredeyse belirsizdir.

2.2. Multidisipliner Yaklaşım

Nicolescu (1999: 2), farklı disiplinler arasındaki köprüleri oluşturmak adına 20. yüzyılın ortalarında multidisipliner ve interdisipliner yaklaşım yöntemlerinin ortaya çıktığına değinmiştir. Multidisipliner yaklaşım, bir araştırma konusunu, yalnızca tek bir disiplinde değil, aynı anda birden fazla alanda incelemekle ilgilidir. Örneğin Marksist felsefe, felsefeyi fizik, ekonomi, psikanaliz veya edebiyat ile harmanlayarak inceleyebilmektedir. Çeşitli disiplinlerin

perspektiflerini harmanlamak nihai olarak söz konusu araştırmayı zenginleştirecektir. Üstelik konuyu kendi disiplini açısından anlamamız, çoklu disiplinler yaklaşımıyla derinleştirilmektedir. Nicolescu'ya göre multi disiplinler, söz konusu disipline bir artı getirmekte, ancak bu artı daima asıl disiplinin özel hizmetinde olmaktadır. Başka bir deyişle, multidisipliner yaklaşım disiplinler yaklaşımının sınırlarını aşarken, hedefi disiplin araştırması çerçevesiyle sınırlı kalmaktadır (Nicolescu, 1999: 2).

Multidisipliner faaliyetler, iki veya daha fazla akademik disiplinden gelen bilgilere dayanır. İnterdisipliner ve disiplinler ötesi faaliyetlerin aksine, multidisipliner bu fikirleri basitçe yan yana koyar ama bütünleştirmeye çalışmaz. Multidisipliner araştırmacıların, muhtemelen yararlandıkları anlayışları eleştirel olarak değerlendirmesi diğer bir yandan daha azdır (Szostak, 2015). Multidisipliner yaklaşımla yapılan çalışmalar, birçok disiplinin hedefi olan temayı araştıran bir kaç farklı akademik disiplini içermektedir. Katılımcılar bilgi alışverişinde bulunurken, araştırma süreci entegrasyon olmaksızın paralel disiplin çabaları şeklinde ilerlemektedir. Bu araştırmalar, genellikle sonuçları karşılaştırmak amacı gütmektedir (Anna, vd. 2010; 443).

3.İnterdisipliner ve Multidisipliner Sanat

Antik Yunan'da başlayıp, Rönesans döneminde gelişen ve XVIII. yüzyıla geldiğinde modern yorumuna ulaşan sanatın tanımı, iletişim için kullandığı dilin aktarım biçimlerine göre gruplanmıştır (Özgür, 2011: 65-66). XIX. yüzyılın sonlarından itibaren ise sanatta başlayan yeni arayışlar kullanılan dilin haznesini arttırmıştır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan biçimsel değişimler ve çeşitlilik, sürecin devamında endüstri ve teknolojinin sanat dünyasına iyice girmesiyle birlikte iletişim için kullandığı dilin aktarım biçimlerini de etkilemiştir. Bununla birlikte sanatlar arasında başlayan küçük etkileşimler büyüyerek yeni sanat dallarının türemesine olanak sağlamıştır. "Bir dönem ön planda olan sanatlar arası etkileşim, sanatların kendi sınırlarını aşmasıyla önemini yitirmiş, bildik sanat türleri iç içe girerek bütünleşmiş, yeni türler oluşturmuştur." (İpşiroğlu, 2010: 11).

Sanatta disiplinlerin kaynaşmasını tetikleyen endüstri ve teknoloji gibi faktörlerin yanı sıra Richard Wagner'ın 1849'da ortaya attığı "sanatlar arasında bütünlüğü ve kaynaşmayı hedefleyen" "Gesamtkunstwerk" kavramı da eklenebilmektedir. Genellikle çeşitli sanat formlarının sentezi anlamında kullanılan Almanca "Gesamtkunstwerk", İngilizceye "total art" ve Türkçeye "bütüncül sanat" olarak çevrilebilmektedir. Bu yaklaşım müzik, opera, şiir, drama vb. gibi sanatsal faaliyetlerin tek bir alan altında toplanabileceğini ve sanat dallarının senteziyle daha büyük bir etkiye sahip olabileceğini savunmaktadır (Moss, 2013). Operanın yanı sıra sinemayı ve mimariyi de büyük ölçüde etkileyen "Gesamtkunstwerk" XX. yüzyıla gelindiğinde birçok sanat akımında ve sanatçıda da varlığının etkisini göstermiştir.

"Gesamtkunstwerk kavramıyla ilgili sorgulamanın etkileri, 20. yüzyılda kendini "Fütürizm, Dadaizm, Sürrealizm gibi avangard sanat akımlarının – bunlara kısmen Kübizm ve Alman Ekspresyonizmi eklenmelidir - ve Marcel Duchamp ve John Cage gibi sanatçıların işlerinde, farklı üretim biçimlerinin bir araya getirilip, kullanımında göstermiştir" (Arapoğlu, 2013).

XX. yüzyılın ikinci yarısına tekabül eden neo-avangard dönemde ise pop art, fluxus, situasyonizm gibi sanat akımlarıyla birlikte video, enstalasyon, sinema gibi sanatlardan yararlanan sanatçılar, karşılıklı bir gelişim ve değişim süreci başlatarak, disiplinlerin keskin sınırlarla birbirinden ayrılması anlayışını ortadan kaldırmaya başlamışlardır (Yılmaz, 2011:

377). Yaklaşık olarak bu tarihten itibaren sanatta “multidisipliner” ve “interdisipliner” terimleri disiplinlerarası yaklaşım biçimlerinden en sık kullanılanları olmuştur.

Şekil 1. Contours Of Thinking – Shiko No Rinkaku Project For Awashima, Inland Sea, Setouchi Triennale, Japonya, 2016.

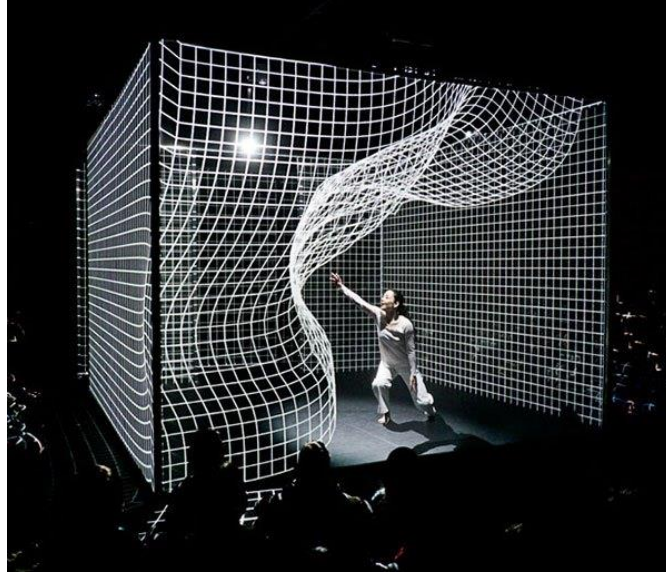
Kaynak: (Strocker, 2016)

Sanatta disiplinlerin erimesiyle ilgili yapılan kavram tanımlamaları, kullanıldığı sanat harici araştırmaların ve bilim dallarının aksine genellikle “multidisipliner” ve “interdisipliner” olarak görülmektedir. “Multidisipliner” tanım itibariyle birkaç farklı disiplinin ortak bir sorun üzerine bir arada çalışmasını ve her disiplinin kendi bakış açısını ortaya koymasını ifade etmektedir. Bu durum disiplinlerin sınırlarını yok etmekten ziyade belirginleştirir ama aynı zamanda disiplinler tutuma nazaran çeşitlilik ortaya koymaktadır. “İnterdisipliner” yaklaşımda ise yine aynı şekilde birkaç alan bir sorun üzerine bir araya gelir. Fakat buradaki fark her dalın ayrı ayrı çözüm sunması değil her alanın çözümlerini birleştirip ortak bir amaca hizmet etmektir. Kısaca disiplinler arasında entegrasyon sağlanır ve sınırlar belirsizleşir. Ancak konu sanat olduğunda “interdisipliner” ve “multidisipliner” terimlerinin ayrımını açıklayabilmek için sanatı alt başlıklarda gruplandırarak açıklamaya gidilebilmektedir. Buna göre; sanatçı, sanat eseri, sanat dalları, sanat eğitimi ve izleyici/alımlayıcı olarak bölümlendirilebilmektedir.

Sanat eseri bağlamında disiplinlerarası çalışmalara performans sanatı (Şekil-1), enstalasyon çalışmaları (Şekil-2) interdisipliner yaklaşım dâhilinde örnek olarak verilebilmektedir. Enstalasyon sanatında mekan baz alınarak sanat üretimi gerçekleştirilmekte ve geleneksel malzemeler ya da buluntu nesnelere kullanılarak bir düzenleme oluşturulmaktadır. Bu düzenlemeler sırasında resimin, heykelin, mimarinin ve daha pek çok disiplinin yöntem ve pratiklerine başvurulabilmektedir. Sonucunda ise disiplinlerin birbiri içinde eridiği interdisipliner bir eser ortaya çıkmaktadır. Aynı örnekle performans sanatı üzerine de

kurulabilmektedir. Müzik, dans, tiyatro, vs. gibi alanların senteziyle gerçekleşen eylemler interdisipliner sanat eserlerine tâbidir.

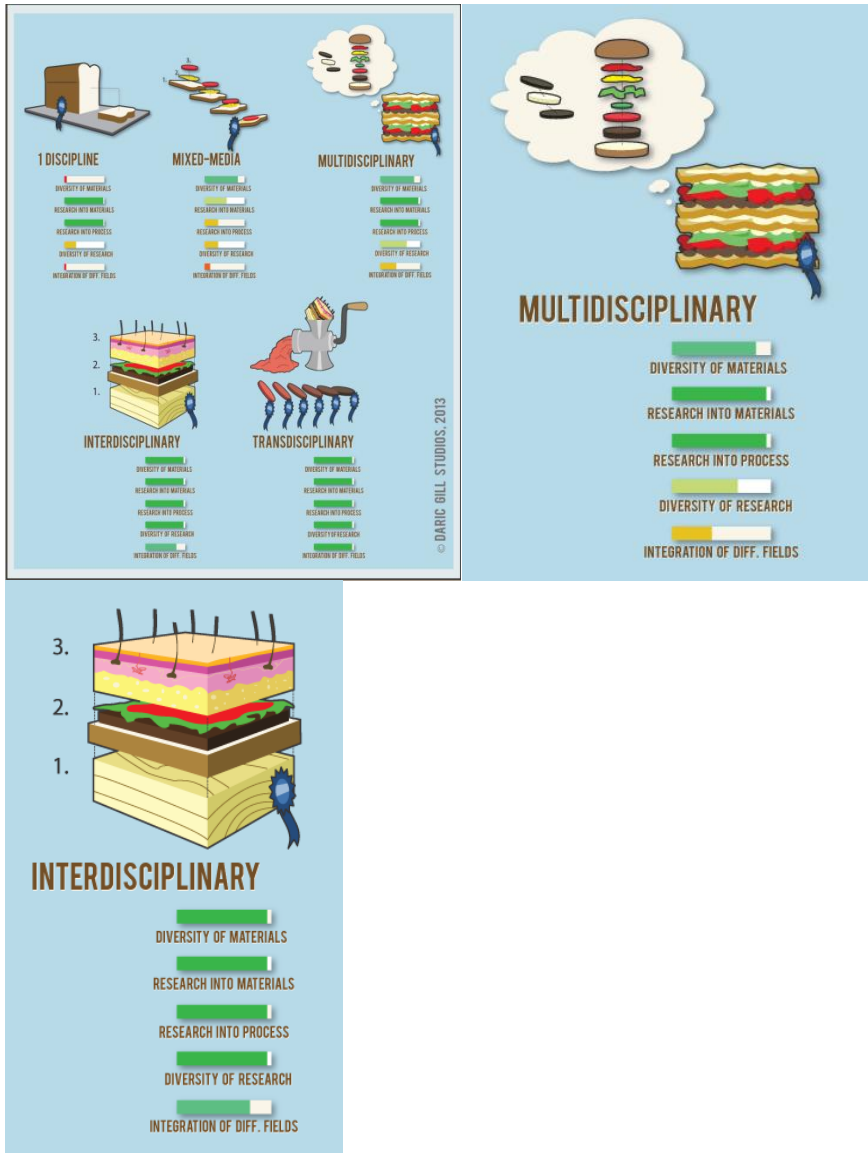
Şekil 2. Adrien M/Claire B, “Hakanai”, Dijital Solo Performans Enstalasyonu, 2014.

Kaynak: Blogdottv

Sanatçı için kullanılan “multidisipliner/interdisipliner sanatçı” kelimeleri ile ilgili İtalyan sanatçı Daric Gill kendi sanat yaklaşımını da tanımlamak üzere bir analogi oluşturmuştur (Şekil-3) . Yiyecek metaforu üzerinden günümüz sanatçıları beş grupta (Single (Mono)Disciplinary Artist, Mixed-Media Artist, Multidisciplinary Artist, Interdisciplinary Artist, Trans-Disciplinary) sınıflandırarak açıklama yapmıştır. Buna göre multidisipliner sanatçı birçok farklı disiplinden etkilenmektedir. Fakat interdisiplinerle karşılaştırıldığında etkileşimde olduğu disiplin çeşidi daha az olmakla birlikte araştırma çeşitliliği de daha sınırlı kalmaktadır. Örneğin multidisipliner bir sanatçı birçok sanat dalıyla ilgili bilgi ve yeterliliğe sahipken interdisipliner bir sanatçı bunlara ek olarak felsefe, mühendislik gibi sanat alanı dışındaki bilimlerle de etkileşim içinde olabilmektedir (Gill, 2015).

Şekil 3. Daric Gill, Food Analogy, 2013.

Kaynak: Gill, 2015.

Sanatçı bağlamında bir diğer örnek olarak da disiplinlerarası genç sanatçılar derneğinden bahsetmek mümkündür. Kurucu üyelerinin Alican Yaraş, Nadi Güler, Fulya Köseoğlu, Hakan Onur, Mürteza Fidan, Didem Dayı, Genco Gülan olduğu dernekte, bu isimlerle birlikte Elif Çelebi, İnel İnal, Gaye Yazıcıtuñç, Arcan Kırıl, Murat Işık, Funda Peşken, Halil Altındere, Vahit Tuna gibi isimlerde çalışmalarıyla katkıda bulunmuştur. 1., 2. ve 3. Performans Günlerinin yanı sıra Manat Sergisi ve çeşitli atölye çalışmaları düzenleyen dernek, “Genç Etkinlik” sergilerine destek olmuştur. Ayrıca seyirciye açık çeşitli sanatsal okumalar gerçekleştirmişler, bazı makalelerin çevirilerinin de içinde olduğu broşürler yayınlamışlardır (İnal, 2013).

Disiplinler arası etkileşime örnek olarak günümüzde de yaygın olarak sanat eğitimi programları verilebilir. Güzel sanatlar fakültelerinin müfredatına girmeye başlayan disiplinler arası atölyeler ya da derslerin yanı sıra kurumsal olarak da disiplinler arası yöntemi benimsemiş sistemler mevcuttur. Bazı kurumlar eğitim sistemini tamamen multidisipliner çatı altında toplayıp bir çok farklı disiplinin eğitimini aynı anda vermekte iken bazı kurumlarda

interdisipliner bir yaklaşım çerçevesinden bütünleşmiş yapılar içerisinde sanat eğitimi vermektedir.

Şekil 4. Giotto di Bondone, Son Yargılama, 1000 x 840 cm, 1306, Fresk, Scrovegni Şapeli, İtalya

Kaynak: Arttable

Alımlayıcı bağlamında gelindiğinde ise bir sanat eseri üzerinde farklı disiplinlerin çalışması, multidisipliner bir yaklaşımın görülmesi mümkündür. Örneğin, Giotto'nun yaptığı resim, sadece sanat tarihi içerisinde değil, aynı zamanda dinler, Avrupa tarihi ve geometri açısından da incelenebilmektedir (Nicolescu, 1999: 2). Bu alandaki uzmanlar ya da izleyiciler açısından farklı değerlendirme filtrelerine tabi tutulabilmektedir (Şekil-4). Tek bir disipline dayalı üretilmiş eser alımlayıcı bağlamında bir çok farklı uzman tarafından ortak bir çalışmayı gerektirebilmektedir.

4.Sonuç

İnterdisipliner ve multidisipliner kavramlarının, yaşamdan beslenerek sürekli değişen ve evirilen sanatın, kompleks yapısına terim anlamları itibariyle adaptasyonunda sorunlar olduğu gözlemlenmiştir. Fakat birbirinden yöntem ve içerik olarak tamamen farklı olan bu terimlerin kullanımındaki anlam karmaşasının çözümlenmesi gerekliliğinde, alternatif bir yaklaşım olarak sanat-sanatçı-alımlayıcı ve sanat dalları açısından değerlendirilebileceği fikri doğmuştur. Hem sanatın kaotik yapısı hem de interdisipliner yaklaşımlara yönelik tartışmaların devam etmesi nedeniyle araştırma daha çok bir taslak niteliği taşımaktadır. Bu nedenle alternatif yöntemlere ve görüşlere ya da araştırmayı geliştirebilecek önerilere açıktır.

Kaynakça

Aktan, Can C. (2007). Yüksek öğretimde değişim: Global trendler ve yeni paradigmlar. Değişim çağında yükseköğretim, 1-43.

Anna C. Evely, Ioan Fazey, Xavier Lambin, Emily Lambert, Sarah Allen And Michelle Pınard (2010). Defining And Evaluating The Impact Of Cross-Disciplinary Conservation Research. *Environmental Conservation*,37, sf 442- 450
doi:10.1017/S0376892910000792

Arapoğlu, Fırat (2013). Sanatta Disiplinlerarasılık ya da Disiplinlerarası Sanat. Sanatta Disiplinlerarasılık. *Akbank Sanat İstanbul*. Erişim adresi:
<http://www.akbanksanat.com/detay/21-11-2013/sanatta-disiplinlerarasilik>

Arttable. Erişim adresi:
https://www.artble.com/artists/giotto_di_bondone/paintings/last_judgment

Blogdot tv. Erişim adresi: www.blogdot.tv/mind-bending-interactive-installation-looks-to-be-straight-from-tron-and-matrix/

Erol, Mustafa. (2009). Nörokuantoloji Ve Nöroteknoloji. Erişim adresi:
<http://kisi.deu.edu.tr/mustafa.erol/norokuantoloji%20ve%20norroteknoloji.html>

Gill, Daric. (2015) 2015's TOP POST: "What Kind Of Art Do You Make?", Defining Your Discipline. <https://dgillart.wordpress.com/2015/12/31/2015-defining-discipline/#more-3372>

Gür, T. M. (2003). Araştırma ve Eğitimde Disiplinler Arası. *Eğitimin Geleceği. Üniversitelerin ve Eğitimin Değişen Paradigması*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

İnal, İnel (2013). Darphane'de Bir Performansdags ve 2. Performans Günleri Mikroorganizmal Süreç 12 Eylül 1997 (17 yıl sonra) Erişim adresi:
<http://disiplinlerarasigencsanatcilardernegi.blogspot.com/>

İpşiroğlu, N. (2010). Görsel Sanatlarda Alımlama ve Sanatlararası Etkileşim. İstanbul: Hayalbaz Kitap.

Jacobs, H. H. (1989). Design options for an integrated curriculum. *Interdisciplinary curriculum: Design and implementation*, 13-24.

Miller, R. C. (1982). Varieties Of Interdisciplinary Approaches In The Social Sciences: A 1981 Overview. *Issues In Integrative Studies*, 1(1), 1-37.

Moss, Stephen (2003). A to Z of Wagner: G is for Gesamtkunstwerk Erişim adresi:
<https://www.theguardian.com/music/musicblog/2013/apr/18/a-z-wagner-gesamtkunstwerk>

Nicolescu, B. (1999). The transdisciplinary evolution of learning. *In Symposium on Overcoming the Underdevelopment of Learning at the Annual Meeting of the American Educational Research Association*, Montreal, Canada.

Nissani, M. (1997). Ten cheers for interdisciplinarity: The case for interdisciplinary knowledge and research. *The social science journal*, 34(2), 201-216.

Özgür, R. (2011). Disiplinlerarası Sanatsal Eğilimlerde Öze Dönüş ve Demokratikleşme Süreci. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (Yedi)*, (6), 65-68.

Strocker, E. (2016). Erişim adresi: http://www.estherstocker.net/stocker_inst_45.html

Szostak, R. (2015). Defining "Multidisciplinary" and "Cross-disciplinary". Alberta Üniversitesi. Erişim adresi: <https://sites.google.com/a/uaberta.ca/rickszostak/research/aboutinterdisciplinarity/definitions/defining-multidisciplinarity-and-cross-disciplinarity>

Yıldırım, Ali. (1996). Disiplinlerarası Öğretim Kavramı ve Programlar Açısından Doğurduğu Sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(12).

Yılmaz, Serdar. (2011). 20. Yüzyıl Avangard Akımlarının Gelişim Sürecinde Sinema. *Trakya University Journal Of Social Science*, 13(2). 371-3

From Traditional to Ecological: The Reproduction of Black Sea Region Wooden Toy Tradition

Hatice S. KESDİ¹, Cemil YAVUZ²

Abstract

Human beings, basically as makers, shape the environment and things that they had found around to make them subservient for their games. The play stuff that takes different forms and different functions dependent on the time that exist, are the symbols of the change in the history. In this context, the study aims to explore the change of wooden toy tradition in Black Sea Region as an extension of wood engraving craftsmanship which it is closely related to fertile natural vegetation that provides wood as material for everyday life.

Keywords: Black sea wooden toys, craft tradition, ecological toys.

JEL Codes: Q00, Q01, Q56

Gelenekten Ekolojik Olana:

Karadeniz Ahşap Oyuncak Geleneğinin Yeniden Üretimi

Özet

İnsan, ilk çağlardan günümüze çevresinde bulabildiği malzemeleri hayal gücünü kullanarak çeşitli tekniklerle işlemiş oyununa hizmet etmek üzere şekillendirmiştir. Varolduğu zamana göre farklı görev ve formlara bürünen bu oyun araçları ait oldukları dönemlere dair ipuçları taşıyarak değişimin önemli birer göstergesi olmuşlardır. Bu çalışmanın amacı; ahşap malzemenin en yoğun bulunduğu ve günlük yaşamda en çok kullanıldığı bölge olan Karadeniz'deki ahşap oymacılığı el sanatının uzantısı olan ahşap oyuncak geleneğinin zaman içindeki yapı değişiminin incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz ahşap oyuncak, zanaat geleneği, ekolojik oyuncak.

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, haticesaydin@gazi.edu.tr

² Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, cemilyavuz@gazi.edu.tr

1. Giriş

İnsan, ilk çağlardan günümüze çevresinde bulabildiği malzemeleri hayal gücünü kullanarak çeşitli tekniklerle işlemiş oyununa hizmet etmek üzere şekillendirmiştir. Varolduğu zamana göre farklı görev ve formlara bürünen bu oyun araçları ait oldukları dönemlere dair ipuçları taşıyarak değişimin önemli birer göstergesi olmuşlardır. Bu çalışmanın amacı; ahşap malzemenin en yoğun bulunduğu ve günlük yaşamda en çok kullanıldığı bölge olan Karadeniz'deki ahşap oymacılığı el sanatının uzantısı olan ahşap oyuncak geleneğinin zaman içindeki yapı değişiminin incelenmesidir.

2. Oyun ve Oyuncak

Huizinga (2005) tarafından "oyun oynayan" (Homo Ludens) olarak nitelenen insan varoluşundan bu yana ilkel oyun desenlerini sergilemektedir. Bu oyun bağlamında farklı işlevler yüklenecek nesnelere de ihtiyaç duymuş, malzemeleri dönüştürmüştür. İkel devirlerde bu malzemeler yaşanan bölgenin doğal yapısından temin edilmektedir. Bu nedenle o çağlara ait oyuncaklar en temel (kemik, taş, deri, kil, ahşap gibi) malzemelerden yapılmıştır. Zaman içinde teknoloji, biçim ve söylemlerde yaşanan değişimlerin yansıması olarak malzemeler ve kaynak kullanımı farklılaşmıştır. Bu anlamda yerel kaynak kullanımlarına bağlı gelişen geleneklerde de zorunlu değişimler gözlenmiştir.

Özellikle sanayi öncesi toplumlarda ulaşım ve iletişim imkanlarının kısıtlılığı her bölgedeki yerel halkın yaşadıkları coğrafi bölge koşulları ile sıkı bir ilişki geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Bunun sonucu olarak günlük yaşamda sabit pratikler ile değişmez hale gelen, toplum tarafından ortak bir tarihi geçmiş yaratan gelenekler doğmuştur (Hobsbawm, 2006). Bu kısıtlılığın var olduğu süreç boyunca gelenekler bu yaşam döngüsü içinde sorgulanmadan yaşanmış, bu da toplumsal yapıyı ve yerel motifleri kuvvetlendirmiştir. Bu bağlamda maddi kültür nesnelere olarak oyuncaklarda bu desenlere yoğun bir biçimde rastlanmaktadır.

Hem toplumun sosyal yapısı hem de maddi koşulların bir araya geldiği nesne olarak oyuncaklar eğitime, eğlendirme gibi işlevlerin yanı sıra geçmiş ile günümüz arasında kültür aktarım aracı olarak da görev yapmış, toplumun davranış pratiklerinin kazanılmasında, değerlerin benimsenmesinde görev almıştır. Bu anlamda yerel halkın gelenekleri oyuncaklara zanaatkarlar, oyuncular ya da ebeveynleri tarafından incelikli biçimde işlenmiş, bu emeği ve işçiliği mümkün kılan bir malzemeler oyuncak yapımında kullanılmıştır. Özellikle ahşap kolay işlenebilir, doğal ve insani yapısından ötürü ilk çağlardan günümüze oyuncak tarihinde yer almıştır (Barthes, 1998).

Yeryüzü şekilleri ve iklime bağlı bir malzeme olan ahşap, koşullara bağlılığı ile bazı bölgelerde yoğun olarak bulunmakta, bu bölgelerde birincil malzeme olarak kullanılmaktadır. Tıpkı Kuzey Avrupa'da sık ormanların bulunmasından ötürü 14. ve 15. yy.larda bu bölgede yapılan oyuncakların ahşap yoğunluklu olması gibi Türkiye'de de ahşap oyuncak geleneği Karadeniz'de varlığını sürdürmektedir.

2.1. Karadeniz Ahşap Oyuncak Geleneği

Dik yamaçları ve her mevsim yağışlı iklimi ile Karadeniz Türkiye'de en çok ormanlık alana sahip bölgedir. Dolayısıyla bu bölgede her türlü ihtiyacı öncelikli olarak ahşaptan sağlamaya yönelik bir yaşam biçimi hâkimdir. Mimarisi ve ev eşyaları bu anlayışa en güzel örnektir.

Ahşap işçiliği bu yaşam biçiminde önem kazanmış, ahşap işleme bir gelenek haline gelmiştir. Bu geleneğin günlük yaşam yansımaları olan oyuncaklar diğer ahşap el yapımı ev eşyaları ile yerel halkın hem geçim kaynağı hem de kültürel mirası olmuştur (Resim 2.1, Resim 2.2). Özellikle Çorum-İskilip bölgesinde yerel halkın yaptığı geleneksel ahşap oyuncakların varlığı vurgulanmaktadır.

Resim 2.1. Çorum'da geleneksel ahşap el sanatları ürünlerinin satıldığı dükkanlar

Kaynak: El Sanatları Dergisi, 2007

Ağaç çeşitliliği bakımından zengin olan Karadeniz de oyuncak yapımında kullanılan “porsuk ağacı, ceviz, ıhlamur, gürgen (kayın), akçaağaç” bulunmaktadır. Bu ağaçların ortak özelliği kolay işlenebilir yapısı olmasına rağmen her birinin oyuncak yapımında kullanılmasında farklı özellikleri rol oynar.

Gürgen ağacı, oyuncak yapımında en çok kullanılan ağaç çeşitlerindedir. Kolay işlenebilir yapısının yanı sıra aşınmaya ve sürtünmeye karşı dayanıklıdır. İyi boyanır ve verniklenir (Yalçınkaya, 2004).

Ceviz ağacı, kolay işlenir, rendelenen yüzey temiz ve parlak görünür. Çok iyi boyanır ve verniklenir (Karaman ve Nas, 2012).

Akçaağaç, esnek ve oldukça bükülgendir. Rendelenen yüzey düzgün ve parlak görünür. Oyuncak gibi ince işçilik isteyen yerlerde kullanılır. İyi boyanır ve verniklenir (Yalçınkaya, 2004).

Resim 2.2 Geleneksel ahşap oyuncaklar ve ahşap ev eşyaları

Kaynak: El Sanatları Dergisi, 2007

Ihlamur ağacı, çok yumuşak bir ağaçtır. Dokusu ve görünüşü düzgündür. Yumuşak yapısına rağmen sıkı, ince ve esnektir. Çok rahat ve kolay işlenir (Yalçınkaya, 2004).

Porsuk ağacı, Karadeniz sahil bölgesinde yetişir. Kereste halinde bulunmadığından oyuncak gibi küçük boyutlu işlerin yapımında kullanılır (Yalçınkaya, 2004).

Ahşap malzemenin işlenmesinde el testeresi, el planyaları, ege, zımpara, torna, dekupaj ve daire testere, rende gibi aletler kullanılmaktadır (Karaman ve Nas, 2012).

Geçmişten günümüze Anadolu ahşap oyuncak geleneği incelendiğinde günlük hayat nesnelерinin minyatür hallerinin oyuncak olarak tanımlandığı görülmüştür (Onur,2010). Bu gelenek Karadeniz bölgesi için de geçerli olmuş; beşik, sandalye, yürüteç gibi geleneksel oyuncaklar kız çocukları için ev düzenini ve aile bakım görevlerini öğrenmesi adına bir ön hazırlık aşaması iken iki veya dört tekerli önden çekmeli arabalar, topaç gibi oyuncaklar ise erkek çocukları için ev dışı aktivitelerin, rekabetçi ve katılımcı ortamların temsili haline gelmiştir (Resim 2.3).

Ahşap oyuncaklarda özellikle abartı ve fazlalık öğelere yer verilmemiş, kültürü yansıtan geometrik motifler ve desenler oyuncak üretiminde yeterli görülmüştür. Bu anlamda geometrik motiflere dayalı sade renklendirmeler yapılmakta olup üslup özelliği korunmuştur. Renklendirmede yöreye özgü Arseno sakızı olarak bilinen çam ağacı reçinesi kullanılmıştır. Bu malzeme yılda birkaç kez toplanan çam reçineleri kaynatılıp yumuşatılmasıyla elde edilmekte, renk pigmenti içeren maddelerle karıştırılarak oldukça sağlam ve kalıcı boyalar olarak son haline getirilmektedir. Kullanılan renkler kırmızı başta olmak üzere sarı, yeşil, mavi ve siyahtır (Karaman ve Nas, 2012) (Resim 2.4, Resim 2.5).kısımında çalışma kapsamında elde edilen sonuçlara, yapılan değerlendirmelere ve önerilere açık bir şekilde yer verilmelidir. (Karaman ve Nas, 2012) (Resim 2.4, Resim 2.5).

Resim 2.3 Geleneksel iki tekerli ahşap araba oyuncuğı

Kaynak: El Sanatları Dergisi, 2007

Resim 2.4 Karadeniz geleneksel ahşap oyuncaklarından beşik

Kaynak: El Sanatları Dergisi, 2007

Resim 2.5 Karadeniz yöresine ait tokmaklı kağı oyuncacı

Kaynak: El Sanatları Dergisi, 2007

3. Modernizm: Gelenekten Kopuş

“Modern olmak “katı olan herşeyin buharlaştığı” bir evrenin parçası olmaktır.”

Karl Marx

Kökleri aydınlanma projesine dek uzanan modernizmin amacı; “aydınlanma” bağlamında ele alındığında “insanlardaki korkuyu kaldırmak, insanları kendi efendileri haline getirmek, dünyayı gizlerden kurtarmaktır” (Horkheimer ve Adorno, 1995). Bu amacını gerçekleştirmek üzere rasyonel bilgiyi işe koşmuş, tek bir doğruya ulaşma çabası içinde varolan yapıyı (din, dil, ırk, ideoloji) reddetmenin uygun olduğu varsayımını uygulamıştır (Harvey, 2003). Bu anlamda bilimsel bilgi ile açıklanmayan her şeyden kopuşu da temsil etmektedir ki bu öncelikle gelenekten kopuş anlamına gelir. Hobsbawm (2006)’a göre sorgulanmayan ve göreneğin etrafında sadece bir kabuk vazifesi gördüğü belirtilen gelenekler, modernizmin dinamik ve kaotik yapısına zıt düşmektedir.

Sabit ve değişmez olana ulaşma çabasında rasyonel bilgiyi rehber edinen modernizm son iki yüzyıl içinde yapı ve söylem değişimlerine neden olmuştur. Gelişmeyi hedefleyen yaratıcı yıkıcı yapısı sayesinde devinerek başka kurumların doğuşuna ya da gelişmesine yol açmıştır. Örneğin 1. Dünya savaşı öncesi modernizmi üretim-tüketim kalıplarına verilen bir cevaptır. Bu anlamda endüstriyellemeyi destekler niteliktedir (Giddens, 1994). 2. Dünya savaşı sonrası modernizm ise yüksek modernizm olarak adlandırılmış; pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist olarak tanımlanmıştır (Harvey, 2003). Bu anlamda geleneksel sanatlar, insan emeğini minimum düzeye indiren teknoloji merkezli seri üretime uygulanmak için yerel kültüre ait motiflerinden arındırılarak farklı formlarda üretilmiş bir nevi kimlik kaybına

uğramıştır. Her ne kadar Heskett (2013) seri üretimde de detayların da yer alabileceğini belirtse de modernizmin sonsuz ve değişmez olan arayışında ulaştığı detaylardan arınmış, evrensel bir estetik kaygısıdır (Giddens, 1994).

3.1. Ahşap Oyuncakta Modernleşme: Plastik

Oyuncak bağlamında ele alındığında bu kaygıyı karşılayabilecek bir malzeme olarak plastik ilgili çalışmalar 1. Dünya savaşıdan önce başlamış elli yıllık bir süreci kapsamış, 2. Dünya savaşı sonrasında seri üretim için istenen verimliliğe ulaştırılmıştır (Phoenix, 2006). Bu yapısı oyuncak firmaları tarafından da fark edilen plastik, tarih boyunca seramik, cam, metal olarak var olduğu devrin koşullarına göre değişen oyuncak malzeme yapısını köklü bir değişikliğe uğratmıştır. Bu süreç boyunca her zaman arka planda var olmayı başaran ahşap oyuncaklar; plastiğin modernizmin sildiği geleneksel izlerin hiçbirini pürüzsüz parlak yüzeylerinde taşınamaması, , gelip geçici ve anlık olanı her türlü forma kolaylıkla girebilen kolay üretim ve çabuk tüketimi destekleyen özellikleri sayesinde seri üretimin başlıca malzemesi olması ile tehdit altında kalmıştır. Ahşap oyuncak geleneği bu anlamda varlıklarını sürdürmek adına 19. ve 20. yy da kültürel öğelerin metalaşması akımına dahil olarak varlığını sürdürmeye hediyeleş eşyalar kategorisinde devam etmiştir (Akbulut, 2009).

4. Ekolojik Olarak Ahşap Oyuncakın Yeniden Üretimi

Tüketim biçimlerinin değişmesi ve plastik malzemenin neredeyse her üründe kullanılması ile ortaya çıkan çevresel kriz 20. yy'ın ikinci yarısında eko-merkezli yaklaşımların gündeme gelmesine, mükemmel malzeme plastiğin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu anlamda plastik oyuncaklara da şüpheyle yaklaşılsa da 2007 yılında Mattel'in 20 milyona yakın oyuncak geri çağırmasıyla o tarihe kadar sezilen fakat bu konuda bu kadar net dile getirilemeyen bir kaygı su yüzüne çıkmıştır. (Bapuji ve Beamish, 2007). Çevreye olan zararın yanı sıra ucuz maliyet adına oyuncak yapımının Uzakdoğu ülkelerine kayması ile denetimsiz üretim yöntem ve koşulları oluşmuş bunun sonucu olarak plastik oyuncaklar bebek ve çocukların da sağlığını tehdit eder hale gelmiştir.

Bu durum karşısında hediyeleş eşya olarak varlığını sürdüren ahşap oyuncak yeniden sahneye çıkmıştır. Ancak burada ahşap oyuncakın geleneksel el sanatı olarak özünden farklılaşarak yeni bir öz ile var olması söz konusu olmuştur. Hobsbawm (2006) bu varoluşu şu sözlerle dile getirmektedir: "İcat edilmiş gelenekler, yeni durumlara uyarlanmış eski durumları akla getiren formlara bürünmüş ya da yarı zoraki tekrarlarla kendi geçmişlerini oluşturarak bugünde karşılığını bulan geleneklerdir". Bu anlamda endüstri öncesi toplumlarda büyük ölçüde yaşanan coğrafi bölge koşullarına bağımlı kalınması ile gelişen bir gelenek olan ahşap oyuncak geleneği artık "doğal" (çevre açısından bir zarar barındırmadığı vurgulanmaktadır), "sağlıklı" (çoğu oyuncakın alıcısı olan aileler için çocuklarına güvenle satın alınabileceği vurgusu yapılmaktadır) kavramları etrafında metalaştırılarak icat edilmiş bir gelenek olarak sunulmaya başlanmıştır. Aslında Barthes (1998) gibi seçkinler, plastiğin kimyasal soğukluğunun ahşapta olmadığını, ahşap oyuncakın el ile bağlantısının zamanla değiştiğini, nesnenin yavaş yavaş, küçülerek yok olduğunu bu yüzden cana yakın ve şiirsel bir aslı olduğunu dile getirirken, ahşabın bu insani ve özelliklerinden kastetmişler, ahşap oyuncaktan övgü ile bahsetmişlerdir. Ancak bu övgü zamanı gelene kadar ahşap oyuncakın yeniden gündeme gelmesi için yeterli olmamıştır. Dönemsel gereklilikler ile bu özellikler eşleştiğinde yeniden ortaya çıkış söz konusu olmuştur.

Çıkış amacının farklılaştığı noktada aslında biçim ve söylemde de farklılaşmaya gidilmiştir. Biçim olarak geleneksel motiflerden ziyade evrensel desenler ve renkler kullanılmıştır. Bunun yanı sıra minyatür nesnelere uzaklaşarak daha az tanımlı, oyuncunun hayal gücünü kullanarak farklı alternatifler kurgulayabileceği oyuncaklar ön plana çıkmıştır. Böylelikle toplumsal rollerin öğrenilmesi adına bir araç olan oyuncak sosyal dinamiklerin değişmesi ile daha soyut ve bireysel bir amaca hizmet eder hale gelmiştir.

Ahşap oyuncakın yeniden gündeme gelmesi ile Karadeniz bölgesindeki ahşap işçiliğinin ürünü olan ahşap oyuncak geleneği de doğal ve sağlıklı olduğu gerekçesiyle yeniden ele alınmış, Çorum ve Kastamonu illerinde bu konu ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır. Özellikle bu geleneğin başlangıcı olan Çorum İskilip ilçesinde halk eğitim merkezlerinde verilen eğitim doğrultusunda Türkiye'deki birçok okul için ahşap oyuncak üretilmektedir. Diğer yandan Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde kaymakamlık ve belediye tarafından desteklenen, eğitim kurumları ile ortaklaşa yürütülen projeler hazırlanmaktadır. Bu girişimler Karadeniz bölgesindeki ahşap oyuncak geleneğinin yeniden üretim çabalarıdır.

5. Sonuç

Modern dünyanın devingen ve kaotik yapısı içinde sabit olana ulaşma arzusu ile bir yandan gelenekleri reddeden bir yandan da onlara ihtiyaç duyan girişimler geleneklerin farklı biçimlerde yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda gelenekler var olduğu dönemin ana akımını takiben yeniden yapılandırılmaktadır. Kimi zaman turistik amaçlı metalaşan gelenekler kimi zaman da çevresel problemlerin etkisiyle gündeme gelebilmektedir. Buna en somut örnek olarak özellikle 2. Dünya savaşından sonra çocuk merkezli aile yapısının önem kazanmasıyla gündeme gelen oyuncak geleneği verilebilir. Zaman içinde kökten bir değişim yaşamış olan oyuncaklar hem malzeme hem de amaçlar bakımından kendi dönemlerinin göstergeleri olarak bu farklılığı yansıtmışlardır. Bu anlamda neredeyse oyuncakın bütün dönemlerine şahitlik eden ahşap oyuncak geleneği büyük oranda bölge koşullarıyla ortaya çıkmış zaman koşullarına göre evrilmiş, “ekolojik” tanımıyla son halini almıştır.

Kaynakça

- Akbulut, D. (2009). Günümüzde Geleneksel Oyuncaklar, *Milli Folklor Dergisi*, 84, pp. 182-192.
- Bapuji, H. ve Beamish, P. W. (2007), “Toy Recalls - Is China Really the Problem?”, *Canada Asia Commentary*, No. 45.
- Barthes, R. (1998). *Çağdaş Söylenler*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (1994). Modernliğin Kurumsal Boyutları, *Modernliğin Sonuçları*, pp.59-67, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2003). Modernite ve Modernizm, *Postmodernliğin Durumu*, pp. 23-53, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Heskett, J. (2013). *Tasarım*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Hobsbawm, E., Ranger, T. (2006). Giriş: Gelenekleri İcat etmek, *Geleneğin İcadı*, pp.1-18, Agora Yayınları, İstanbul.

Horkheimer, M., Adorno, T.W., (1995), *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Huizinga, J. (1995). *Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Karaman, G., Nas, E. (2012). Çorum İskilip'te Geçmişten Günümüze Aktarılan Bir Miras: Ahşap Oyuncaklar, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14), pp.103-116.

Onur, B. (2010). *Oyuncaklı Dünya*, İmge Kitapevi, Ankara.

Phoenix, W. (2006), *Plastic Culture: How Japanese Toys Conquered The World*, Kodansha International, Japonya.

Kayacık, R. (2007). Geçmişin Geleceğe Direnişi; Çorum-İskilip. *El Sanatları*, 4, pp. 48-57.

Yalçınkaya T. (2004). *Eğitici Oyun ve Oyuncak Yapımı*, Esin Yayınları, İstanbul.

A New Consumption Form in the Context of Cultural Imperialism: The Case of Baby Shower

İsmail Aysad GÜDEKLİ¹, Gönül ZAIMOĞLU², Işıl DEMİR³, Ayşe Gül De FAVERİ⁴

Abstract

In this study, the role of mass media as a carrier of cultural imperialism is emphasized. Explaining the concept of cultural imperialism, it was attempted to explain how the artificial needs created for the development of the capitalist order were presented as a commodity through the mass media and how the mass media acted as a commercial industry in the capitalist order. In this context, the baby shower parties, which have started to be performed frequently by mothers in recent years, have been taken as a sample in the context of cultural imperialism.

The role of mass media has been tried to be defined in terms of a holistic view by using quantitative analysis of the content and semiotical analysis methods. In the study, quantitative content analysis has been conducted on news texts, columns and images about baby shower parties and semiotic analysis has been conducted to reveal how the message desired to be conveyed in the media texts is constructed. As a result of the study, mass media were found to be effective in spreading a new cultural form, and the data in this direction were evaluated in the interpretation and conclusion parts of the findings.

Keywords: Cultural imperialism, Mass Media, Media, Baby Shower, Semiotics.

Kültürel Emperyalizm Bağlamında Yeni Bir Tüketim Formu: Baby Shower Örneği

Özet

Bu çalışmada kültürel emperyalizmin taşıyıcısı olarak kitle iletişim araçlarının rolü üzerinde durulmuştur. Kültürel emperyalizm kavramı açıklanarak kapitalist düzenin gelişimi için yaratılan yapay ihtiyaçların bir meta olarak kitle iletişim araçları aracılığıyla nasıl sunulduğu ve kitle iletişim araçlarının kapitalist düzen içerisinde ticari bir endüstri olarak nasıl faaliyet gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda son yıllarda anne adayları tarafından sıklıkla gerçekleştirilmeye başlanan baby shower partileri, kültürel emperyalizm bağlamında örneklem olarak ele alınmıştır.

¹ Yrd. Doç Dr. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi

² Öğr. Gör. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

³ Arş. Gör. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi

⁴ Doktora Öğrencisi Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı

Çalışmada niceliksel içerik analizi ve göstergebilim analizi yöntemleri kullanılarak bütünsel bir bakış açısıyla kitle iletişim araçlarının rolü tanımlanmaya çalışılmıştır. Baby shower partileri ile ilgili haber, köşe yazısı, görüntü öğeleri niceliksel içerik analizi yöntemi ile söz konusu medya metinlerinde aktarılmak istenen mesajın nasıl kurulduğu göstergebilim analiz yöntemi ile incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Emperyalizm, Kitle İletişim Araçları, Medya, Baby Shower, Göstergebilim.

1. Giriş

Endüstrinin gelişimi sonucunda üretimin giderek dünya çapında büyük işletmelerin kontrolü altında girmesi kapitalist sistemin emperyalizme evrilmesi sürecini açıklamaktadır. Bu nedenle emperyalizm genel anlamda kapitalizmin gelişimi ve doğrudan doğruya devamı olarak görülmektedir. Lenin (2003: 19-89), emperyalizmin genel tanımını “kapitalizmin tekelci aşaması” şeklinde ifade etmiştir. Buna göre emperyalizm kapitalizme içkin bir kavram olan tekelleşmenin evrenselleşmesi olarak tanımlanabilmektedir.

Kapitalist küreselleşmenin hız kazanması XX. yy’ın sonlarına doğru Berlin duvarının yıkılması ve SSCB’nin dağılması gibi büyük dönüşümlere neden olan tarihsel süreçlerle de ilişkilidir. Bu süreç, iki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçişi de açıklamaktadır. (Mattelart, 2016: 133). Tek kutuplu dünyanın merkezi ABD, tıpkı dünya ekonomisini kontrol eden Bretton Woods kuruluşları gibi merkezden kontrol edilen medya endüstrileri ile ekonomik ve kültürel hâkimiyetini meşrulaştırmaktadır. Emperyalizm kendisini küreselleşen dünyanın sonucu olarak sunmakta ve özellikle iletişim araçlarının olağanüstü gelişimi sonucunda dünyanın birbiri ile yakınlaştığından bahsederek sürecin kaçınılmazlığına vurgu yapmaktadır. Doğanın evrimi gibi toplumsal gelişmeleri de bir evrim olarak niteleyen sosyal Darwinizm teorisi öne çıkarılarak küreselleşme doğal bir süreç olarak gösterilmektedir. Tarihsel evrim sürecinin sonucu olarak tanımlanan kapitalist sisteme en iyi uyum sağlayanların egemen konumuna yükselmesi doğal seçim gibi sunulmaktadır. Bu durum hem sosyal sınıflar, hem o sosyal sınıflar içerisindeki bireyler hem de uluslar için geçerlidir (Yusufoğlu, 2005: 72-73).

İki kutuplu dünya düzeninden tek kutuplu dünya düzenine geçildiği 90’lı yıllardan itibaren teknolojik gelişmeler, teknolojinin daha önceki tarihsel gelişimi göz önüne alındığında olağanüstü denebilecek düzeyde hızlı ilerlemiştir. Teknolojik gelişmeler egemen ülkeleri başat konuma getirmede önemli rol oynamakta, gelişmiş ve gelişmekte olan ulusları teknoloji merkezi olan ülkelere bağımlı hale getirmektedir. İleri teknolojilerin gerektirdiği uzmanlık bilgisi, altyapı ve bilgi yetersizliği gelişmemiş ülkelerin bu bağımlılığını arttıran nedenlerdendir. Bu tür bağımlılığın en önemli sonuçlarından biri ise kültürel emperyalizm kavramıdır.

Kapsam: Bu bağlamda çalışmada kitle iletişim araçlarının da yaygınlaşması ve çeşitlenmesi ile birlikte kültürel etkinlikler de birbirine benzemeye başlamıştır. Bu çalışmada kültür emperyalizmine örneklem olarak seçilen baby shower da bu kültürel formlardan biri olarak düşünülmektedir. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde çalışmanın kuramsal dayanağı olan kavramsal çerçeve ana hatlarıyla açıklanmaktadır. Daha sonra çalışmada kullanılan yöntemlere değinilmiş ve bu yöntemler ışığında analizler yapılmıştır. Çalışma da analiz bölümlerinin sonların bulgular değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise analizlerin sonuçları, kavramsal çerçeve ile birlikte bütünsel bir biçimde değerlendirilmiştir.

Önem: Çalışmada kitle iletişim araçlarının kültürün küreselleşmesinde ki rolüne odaklanarak yeni bir kültürel form olan baby shower bu bağlamda açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma, örneklem olarak seçilen konunun özgünlüğü ve kültürel emperyalizmin somut bir örnek ile açıklanması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Yöntem: Çalışmada kitle iletişim araçlarındaki verileri nicel olarak ortaya koymak adına nicel içerik analizi yöntemi ve kültürel içeriklerin benzerliğini ortaya koymak adına da göstergebilim yöntemleri kullanılmıştır. Yöntemler çalışmanın yöntem kısmında açıklanmaktadır.

2. Kültürel Emperyalizm

Kültürel emperyalizm, bağımlı ülkelerin kapitalist dünya sistemi ile bütünleştirilmesinin bir yoludur ve telekomünikasyon altyapıları da kültürel emperyalizmin taşıyıcısı haline gelmiştir (Başaran, 2014: 48-49). Bu nedenle Adorno ve Horkheimer, kültür endüstrilerinin olağanüstü gelişmesini, teknolojinin değil, ekonomik ilişkilerin işleyişinin bir sonucu olarak görür (Kejanlıoğlu, 2005: 184-185).

Kültür endüstrileri, endüstri tarafından tüketim ürünlerini satmak için geliştirilen pazarlama sistemini; küresel fikirler, zevkler, tercihler ve inançların satılması için daha etkin kullanmaya başlamıştır. “Made in America” mesajları, görüntüleri, yaşam stilleri ve bilgi teknikleri uluslararası dolaşıma girerek küresel olarak taklit edilmeye başlanmıştır (Schiller, 1975-1976: 3). Amerikan tarzı tüketim kültürünün dünyaya yayılmasına neden olan bu durum, bireylerin sermaye sınıfına kazandırdığı artı değer yanı sıra, emekleri karşılığında elde ettikleri gelirleri de tüketerek sermayeye geri kazandırmalarına yol açmıştır (Baudrillard, 2016: 83). Artık, kapitalist sistemin günümüzdeki aşamasında işçi sınıfı üretime olan katkısından daha çok tüketime olan bağımlılığıyla kapitalist sistemin ürünü haline gelmiştir. Yani tüketim toplumunda birey üretirken de tüketirken de egemen sınıfın çıkarlarına uygun hareket eder hale gelmiştir (Baudrillard, 2016: 83). Bu bağlamda kapitalist üretim sisteminin bir anlamda tüketiciyi de üretmekte olduğu sonucunda varılabilmektedir. Argın (1992), bu durumu şöyle ifade etmektedir:

(...) Bu toplumda piyasa, doğal olarak kendini bireylere tek “gerçek yaşam alanı” olarak pazarlamaktadır. Sonuç: Hem üretim süreçlerinde hem de piyasada tahakküm altına alınmayı gönüllü bir biçimde kabul eden, ancak kendinden yukarıdakilere ulaşma özlemi içinde, kendisi ve başkalarını nasıl kazandığıyla değil, nasıl harcadığıyla değerlendiren narsist birey!İnsanlar, eskiden boş zamanlarında bile iş sorunlarını düşünürken, şimdi özellikle gelişmiş kapitalist toplumlarda, çalışırken bile boş zamanlarında kendilerine sunulan olanakların hayalini kurar olmuşturlar (...)

Pazarlanmak istenilen bu metaların ise günümüzde simgesel mal ve hizmetleri sağlayan kişiler; pazarlama, reklam, halkla ilişkiler uzmanları, radyo ve televizyon yapımcıları, sunucular, magazin muhabirleri, moda yazarları, sosyal yardım çalışanları, evlilik danışmanları, cinsel terapistler, diyetisyenler ve oyun önderleri tarafından yaygınlaştırıldığı Featherstone (2013: 91) tarafından ileri sürülmektedir:

Bourdieu, bu gurubu yeni kültür araçları olarak tanımlar. Bu gurup kimlik, sunum, görünüm, hayat tarzı ve bitimsiz yeni tecrübeler arayışı karşısında büyülenir. Bu gurubun hayat tarzının üsluplaştırılmış, dışavurumsal bir hayat yeşertmek yoluyla ayrımını ortaya koyma arayışının ayırt edici tavırları, ayırt edici oyunları ve önceden entelektüellere tahsis edilen öbür ruhsal zenginlik göstergelerini neredeyse herkese sunduğuna dikkat çeker. Bu gurup entelektüel hayat tarzını aktif olarak destekler ve daha geniş bir izlerkitleye aktarır; spor, moda, popüler müzik ve popüler kültür gibi yeni alanları geçerli düşünsel analiz alanları olarak meşrulaştırarak entelektüellerle ortaklık kurar ve medyadan aktarılmasını sağlar.

Köse (2010: 227), yeni kültür araçlarının “kültürel beğeni yargılarını ve estetik değerleri meşru biçimde yaygınlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda yeni davranış kalıpları ve

eğilimleri de belirler. Bunların yanı sıra yeni kültür araçları, toplumda geçerli olacak baskın kimlik biçimlerinin ve hayat tarzlarının oluşumuna katkıda bulunurken örneğin moda olarak tabir edilen yenilikler arasından ‘neyin tutup neyin tutmayacağını’ da sezinleme gücüne sahiptirler.” Bunun sonucunda kültür araçları tarafından başta tüketim yoluyla belirlenen ve yaygınlaştırılan kültürel alanın toplumsal tüketimi için de ayrıca talep oluşmasına yol açılır.

Görüldüğü üzere bu kültür araçları Dağtaş ve Dağtaş (2006:16), ‘tüketim kültürünün hem taşıyıcısı hem de tüketicisi olarak kapitalizmin yeniden üretimini sağlamaktadır’. Dolayısıyla tüm bunların belirli zevklerin, markaların, pratiklerin dünyanın her yerinde homojenleşmesine, kültürel ürünlerde bir standartlaşmanın oluşmasına yol açtığına işaret etmektedir (Tomlinson, 2013: 126).

2.1. Kitle İletişim Araçlarının Rolü

Emperyalizm veya diğer ifadeyle küreselleşmenin yarattığı olağanüstü eşitsizliklerin rasyonelleştirilmesinde kitle iletişim araçlarının önemli rol oynadığı bilinmektedir. Erdoğan’a (2007:208) göre kitle iletişim araçları, kapitalist düzende her zaman ticari bir faaliyet olmuş, kapitalist pazar ideolojisini yaymak için kullanılmıştır. Özellikle 1970’li yıllarda iletişim ve enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde enformasyon depolama, işleme, kablo-uydu gibi dağıtım teknolojileri büyük miktardaki enformasyonun anında aktarımını mümkün kılmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, üçüncü dünya ülkelerinde medya alanında özelleştirmelerin ve deregülasyon politikalarının hayata geçmesinin önünü açmıştır. Bu politikalar, devlet yardımıyla teknoloji, veri ve enformasyon gibi ürünlerin pazarlanabilir bir meta haline getirilmesini kolaylaştırmıştır (Kejanlıoğlu, 2004). Günümüzde de bir ağ şeklinde tüm dünyayı saran iletişim kanalları emperyalist kültürün küreselleşmesine böylece hizmet eder görünmektedir (Yaylagül ve Korkmaz, 2006: 277). Bu anlamda medya, kapitalist toplumun hem ürünü hem de endüstriyel bir kurumdur. Görüldüğü üzere sadece bilgi verme amacı taşımadığı anlaşılmaktadır (Bulut, 2009: 7).

Fung da (2006: 44-45), kültürel bir metin olarak tanımladığı medya mesajlarının, ideolojik anlamda egemen sistemin değerlerini meşrulaştırma, güçlendirme ve yeniden üretme kapasitesine sahip olduğunu belirtmektedir. Yaylagül (2006: 292), ise egemen sınıfın, kitle iletişim araçlarının mülkiyetini elinde bulundurduğunu söyleyerek kaynakların dağılımının yasalarla garanti altına alındığını belirtir. Böylelikle kapitalist bir örgütlenme olan medyanın içeriklerinin kontrol altında tutulduğunu ifade eder. Bununla birlikte Smythe (2006:158-159), kitle medyasının amaçlarını şu şekilde özetlemektedir:

Kitle medyası kompleksinin birinci amacı, sivil mallar için tüketimciliğin teorisini ve pratiğini öğrenmeye çalışan ve (vergilerle ve seçimlerle) askeri talep yönetimi sistemini destekleyen izleyicileri üretmektir. İkinci temel amacı teorileri ve pratikleri (otoriter bir siyasal sistemde bireyci anlayışa sahip olan) teknelci kapitalizmin ideolojisini onaylayan izleyicileri üretmektir. Üçüncü temel amaç devletin taktik ve stratejik politikalarına kamuoyu desteği üretmektir. (...)muhakkak ki teknelci kapitalist sistemde kitle medyası kompleksinin dördüncü amacı, sistem içerisinde onun ekonomik önemine rakipsiz saygıyı garanti altına almak için kendi kendisini çok kârlı bir biçimde işletmektir. Bu dört amacın hepsine ulaşmada oldukça başarılı olunmuştur.

Kapitalist üretim anlayışında arzın talebe olan belirleyici etkisi teknolojik gelişmeler için de büyük ölçüde geçerli olduğu söylenebilir. Herhangi bir cihaz ortaya çıktığında genelde ihtiyaca yöneliktir. Cihaz üzerinde yapılan geliştirmelere ihtiyaç duyulmasa bile ihtiyaç kültür endüstrileri vasıtasıyla oluşturulur. Örneğin: sosyal medyanın ortaya çıkmasından sonra cep telefonlarının hızlı bir biçimde akıllı telefonlara dönüşmesi buna verilecek bir örnektir. Sosyal medya, küreselleştirici etkisinin yanı sıra bir ticari faaliyet alanı haline gelmiştir. Bu nedenle yeni iletişim biçimleri ile ekonomi birbirine sıkı sıkıya bağlanmıştır. Küresel iletişim, ideolojik

biçimlendirmeyi sağlamasının yanı sıra, küresel ekonominin önemli bir pazarı haline gelmekte ve iletişim alanında her şey tüketim mantığı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Küreselleşmiş kitle iletişim araçlarıyla geleneksel yapılar parçalanarak, yeni iletişimsel alan üzerinden egemen gücün belirleyiciliğinde yeniden üretilmektedir (Çoban, 2008: 32).

Bu noktada kültür endüstrisi olarak medya önemli bir rol üstlenmektedir. Kültür endüstrisi kategorilerinin içinde kayda değer bir yer işgal etmesinin nedeni de budur. Kültür; toplumsal yaşamda öğrenilen, o toplumda davranış ve düşünme biçimlerine etki eden ya da Williams'ın (1993: 10) bilinen o genel ifadesiyle “*bütün bir yaşam biçimi*” olarak değerlendirildiğinde kapitalist egemen sınıfın kısılcısından kaçamayacağı anlaşılmaktadır.

Frankfurt okuluna göre kültür, “endüstri” haline gelmiştir. Kar etme amacı kültürel formlara aktarılmıştır ve gitgide kültürel ürünler meta türlerine “endüstriyel bir ürün gibi pazarlanabilir ve değiştirilebilir” dönüşmüştür. Kültür endüstrisi, kitle tüketimi için üretir ve önemli ölçüde ne tüketileceğinin belirlenmesine de yardım eder. (...)amacı tüketilebilir ve kar getiren mal üretmektir. Bunun yeniden üretimini garantiye almak için faaliyet gösterir (Held, :1980, 90-91).

Küresel kapitalist sistemde kültür endüstrileri de küreselleşmiştir ve bu kültür endüstrilerinin ürettiği kültürel formlar da doğal olarak tüm dünyaya yayılmaktadır. Küreselleşme çağında toplumlar arasında kültürel etkileşim olduğu yadsınamaz fakat baskın kültür, batı tarzı tüketim kültürüdür. Dolayısıyla evrensel kültür de batı kültürünün “özellikle Amerikan kültürü” kodlarını taşımaktadır. Giddens, (akt. Robertson, 1999: 231) batı kültürünün evrensel kültür olarak benimsenmesinde modernlik algısına işaret etmektedir. Küresellik, küresel ölçekteki modernliktir ve doğal olarak modernlik de küreselleştiricidir. Giddens'in tanımında dikkate değer bir diğer nokta yabancı bir kültürel formun benimsenmesinde modernlik algısının rolüne odaklanmak gerektiğidir. Buna göre modern olanın benimsenmesi geleneksel olana oranla daha kolay olabilmektedir. Bunun nedenleri arasında ilk olarak küreselleşen dünyada modernliğin çağdaşlığın ön koşulu olarak kabul görmesi gelmektedir. Burada sorulması gereken temel soru: bireyin kapitalist üretim ilişkilerinin arzulanığı biçimde tüketiciye dönüşmesinde modernliğin nasıl bir rol üstlendiğidir.

Toplumlar tarih boyunca modern yaşama yönlendirilmiş ve modernlik dışında tanımlananlar ötekileştirilmiştir. Yönlendirenler de maddi ekonomik gücü elinde bulunduranlardır ve bu kendi maddi güç hedeflerinden kaynaklanmaktadır (Doyuran, 2013: 15). Modern olmayan toplumların küresel dünyanın ötekisi olarak algılandığı dünyada değişime açık olan toplumlar da küreselleşen kültürden daha çok etkilenmektedir. Küresel sistemde üretilen kültürel formlarla toplumlar birbirine benzemektedir. Bu iddianın en aşıkâr kanıtı dünya çapındaki kültürel ürünlerde görülen standartlaşmadır. Kültürel anlamda tüketilen ürünlerin dünya çapında aynılıklar içermesi bunun göstergesidir (Tomlinson, 2016: 126). Tüketim odaklı modern insan sürekli olarak tüketim potansiyelinin tamamını seferber etmek zorundadır. Bunu unutmaması durumunda, mutlu olmama hakkına sahip olmadığı kibarca ve ısrarla hatırlatılır (Baudliard, 2016: 94).

Modern toplumlarda küresel kültürel formlar modernliğin sembolü haline getirilmiştir. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla tanışılan yeni kültürel biçimlerin taşınmasında “yeni kültür araçları” önemli rol oynamaktadır. Özellikle bu çalışmanın konusu olan baby shower bunun örneklerinden biridir. Türkiye’de 2000’ler öncesinde örneğine pek rastlanmayan baby shower partileri küreselleşen kültürün bir ürünü olarak son yıllarda giderek popülerlik kazanmaktadır.

2.2. Baby Shower

Baby shower, Amerika’da anne adaylarına uygulanan yerel bir gelenek iken günümüzde küresel ölçekte yaygınlaşmaya başlayan bir etkinliktir. İngilizce olarak dilimize yerleşen baby shower, bebeğin doğumuna bir iki ay kala yapılır. (<http://www.sabah.com.tr/kadin>), Amerika’da geleneksel etkinlik olan baby shower, yeni anne olacak kişiye duygusal anlamda destek olmak, annelerin kendi deneyimlerini yeni anne adayları ile paylaştıkları küçük toplantılar olarak tanımlanabilir. Bu toplantılarda anne adaylarına genellikle hediyeler verilir ve bu hediyeler annenin pratik ihtiyaçlarını giderecek, el yapımı özelliği taşır. (<http://www.hthayat.com>).

Baby shower partilerinin değişen yapısına ilişkin yazısında Miles, anneye ve doğmamış bebeğe hediye verme geleneğinin 1900’lerde Amerika’da orta ve yüksek sınıfta ortaya çıktığını belirtmektedir. (<http://www.huffingtonpost.com>) Günümüzde baby shower partilerinin gerek ulusal gerekse uluslararası alanda yaygın ve kabul edilmiş bir tüketim ritüeline dönüştüğü görülmektedir. Ulus üstü bir organizasyon olan Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) baby shower pratiğinden faydalanmaktadır (<http://www.worldbabyshower.org>).

Türkiye’de ise evlenme, hamilelik ve doğum süreçleri ile ilgili gelenekselleşmiş birçok ritüel vardır. Birçoğu inançlardan etkilenerek oluşan bu ritüeller günümüzde kısmen de olsa sürdürülmektedir. Tarihsel olarak ilk çağlara kadar uzanan bu ritüeller baby shower ile karşılaştırıldığında biçimsel olarak önemli farklılıklar içermektedir⁵. Baby shower daha çok Batı toplumlarında yer alan kültürel bir etkinlikken tüketim kültürü içerisinde harmanlanarak biçimsel bir değişim geçirmiş ve bu haliyle dünyaya yayılmıştır. Türkiye’de kutlanmaya başlaması tüketim odaklı kültürün küreselleştiği dönemlere denk gelmektedir.

3. Yöntem ve Analiz

Bu çalışmanın amacı küresel kapitalizmin kültürel formları metaya dönüştürerek nasıl tüketim nesnesi haline getirdiği, bu formlar aracılığıyla yaratılan yapay ihtiyaçların kitle iletişim araçlarında nasıl sunulduğu, küresel kültürel formların hangi yollarla küresel hale getirildiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmada nicel içerik analizi ve göstergebilim yöntemleri birlikte kullanılacaktır.

Nicel İçerik Analizi, iletişim araçlarında var olan içeriklerle amaç arasında bir ilişki olduğunu, bu nedenle içeriğin anlamlı olduğunu varsaymaktadır. Bu varsayım, içeriğin alıcı ve analist arasında anlam ortaklığının olması gerektiğini öne sürmektedir. İçerik analizinde kullanılacak veriler, iletişim aracının amaçladığı şekilde ve alıcı tarafından anlaşılan anlama karşılık geldiğini varsayarak belli kategorilere göre ayrılır. Diğer bir ifadeyle, ilgili taraflar arasında ortak bir kültür olduğu varsayımından yola çıkarak içerikler, geçerli bir çalışma birimi olarak ele alınır (Barelson, 1951: 19-20). Metinsel, görsel, işitsel her türlü içerik her türlü belge içerik çözümlemesiyle çözümlenebilir (Geray, 2014:135). İçerik çözümlemesinin iletişim çalışmalarında kullanılmasının 4 nedeni vardır: resmetme, sahiplik, gerçek dünyayla karşılaştırma, temsil ve medya etkisi araştırmalarına destek (Geray: 2014:137).

İçerik analizi metnin içeriğini anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde toplama ve analiz etme tekniği olarak görülmektedir. *“İçerik analizinde araştırmacı, bir metnin sembolik*

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için:

Gönen S., <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/156837>, 04.02.2017

Yeşil Y., (2013) Türk Dünyası’nda Doğum Sırasında Gerçekleştirilen Ritüeller, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, Cilt 2, Sayı 6.

içeriğinin sayısal betimlemesini oluşturmak için objektif ve sistematik bir sayma ve kaydetme prosedürleri kullanır. İçerik analizi, araştırmacının bir iletişim kaynağındaki metinlerde var olan (gazete, TV, dergi, kitap, internet vs.) içeriği açığa çıkarmaya olanak sağlar fakat içeriğin anlamını yorumlamada salt sayısal veriler yetersiz kalır. Bunun için metin doğrudan incelemeye tabi tutulmalıdır (Neumann, 2006: 466-468). Nicel araştırmalarda, ölçümler sayılarla yapılır. Bu nedenle araştırma; veri işlemenin, analizin ve yorumlanmanın etkililiğinden önemli derecede etkilenmektedir. Nicel araştırmalarda veriler sayılarla ortaya konulduktan sonra yorumlamada kuramsal medya modelleriyle ilişkili olarak ele alınmaktadır (Gunter, 2012: 238). Bu nicel araştırmanın kendi başına yetersiz olduğunu değil, yoruma dayalı medya analiz yöntemlerini sayısal verilerle desteklediğini göstermektedir.

Göstergebilim, Barthes'ın (2016) göstergebilim araştırmalarına kattığı düzenlam, yananlam ayrımı ve çağdaş söylencelerin kurulmasında **mit**, **metafor**, **metonimi** kullanımının sıkça başvurulan bir analiz yöntemi olduğu bilinmektedir. **Düzanlamın**, anlamlandırmanın ilk düzlemine gönderme yaptığı belirtilmektedir. Parsa ve Parsa (2012: 60) bu ayrımı şu şekilde açıklamaktadır; “Düzanlam, göstergenin temel, sağduyulu ve apaçık görünen anlamıdır. **Yananlam** ise “öznel yorumları, duyguları, fikirleri, sosyo-kültürel değerleri ve ideolojik düşünceleri” kapsar. Guiraud (2016: 46) ise şu şekilde ifade etmektedir; “düzanlam ve yananlam, anlamının iki temel ve karşıt türünü oluşturur; bildirilerin çoğunda bir araya gelmelerine karşın, bu bildiriler düzanlam ağırlıklı ya da yananlam ağırlıklı olmalarına göre ayırt edilebilir”.

“**Metafor**, benzerlik aracılığıyla anlayabilme süreci ya da bilinen bir elemanın bilinmeyen bazı kavram ve elemanlara benzetilmesi olarak kısaca tanımlanabilir... Aralarında benzetme kurulan bu iki şey normal bir süreçte birbiriyle ilişkili değildir; ancak zihin, düş gücünü çalıştırarak yeni bir metaforu anlayabilmektedir.” (Parsa ve Parsa, 2012:67). Düzdeğişmece ise “dışsal bir benzetme yapılmaksızın sonucun neden, içerenin içerilen, bütünü bölün, genelin özel, somut adın soyut kavramı vb. yerine kullanılması yoluyla oluşan –sapmaca- türü” şeklinde tanımlanmaktadır.” (Guiraud, 2016 :145-146).

İçerik analizini uygulayabilmek için öncelikle belirtilen amaçlar doğrultusunda kodlama tablosu oluşturulmuştur. Kodlama tablosunda konu, kanal, tür, amaç ve aktör kategorileri belirlenmiştir. İlk kategoride örneklem tanımlanmıştır. Kanal kategorisinde hangi iletişim araçlarının inceleneceği belirlenmiştir. Tür kategorisinde belirlenen iletişim araçlarında hangi tür programların ele alınacağı belirtilmiştir. Amaç kategorisinde baby shower'ın ne amaçla kitle iletişim araçlarında sunulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son kategori aktör kategorisinde ise baby shower'ın kimler tarafından sunulduğu analiz edilmiştir. Bu kapsamda IAB Turkey⁶ tarafından yapılan ölçümler dikkate alınarak televizyon, internet haber siteleri ve sosyal ağların incelenmesi kararlaştırılmıştır.

Kodlama Tablosu

Kategori			
Kanal:	Televizyon	İnternet Haber Sitesi	Sosyal Ağlar
Tür:	Magazin Programları, Diziler, Yarışma Programları	Magazin, Gündem, Ekler	Kişisel Paylaşım Ağları, Sözlükler vb.

⁶ AB Türkiye reklamveren - ajans - medya üçlüsünün aynı çatı altında temsil edildiği tek meslek örgütüdür. Kaynak: <http://www.connectedvivaki.com/hangi-site-ne-kadar-tiklaniyor-ocak-2016-gemius-verileri/>

Amaç:	Bilgilendirme Magazin	Bilgilendirme Reklam Magazin	Bilgi edinme, Bilgi Verme, Magazin, Reklam.
Aktör:	Kişiler, Kurumlar	Kişiler, Kurumlar	Kişiler, Kurumlar

3.1. Kanal Kategorisi

IAB İnternet Ölçümleme Araştırması Gemius- Ocak 2016 araştırmasında aylık trafiğin en yüksek olduğu haber siteleri ve sosyal ağlar analize dahil edilmiştir. Televizyonda ise yıllık olarak reytingin yüksek olduğu programlar dikkate alınmıştır. Bunlar televizyon için Kanal D, Show TV ve Fox TV; internet haber siteleri Milliyet, Hürriyet ve Habertürk; sosyal ağlar olarak Instagram, kadın siteleri ve ekşi sözlüktür. Bu kanallarda baby shower ile ilgili programlar, haberler, entryler, görseller taranmıştır.

3.1.1. Televizyon

Televizyon reyting ölçümlerinde ilk 100'e giren Kanal D, Fox TV ve Show TV'de yayınlanan programlar arasından dizi, magazin ve yarışma programları seçilmiş olup bu programların isimleri Google'da 'baby shower' kelimeleri ile birlikte taranmıştır. Bu bağlamda magazine programlarında Show TV'de yayınlanan Cumartesi Sürprizi, Pazar Sürprizi ve Herşey Dahil; dizilerde Fox Tv'de yayınlanan No:309 ve Kanal D'de yayınlanan Tatlı İntikam; yarışma programlarında Kanal D'de yayınlanan Ben Bilmem Eşim Bilir, Kısmetse Olur ve Fox TV'de yayınlanan Gardırop Savaşları programlarında baby shower partilerine yer verildiği görülmüştür.

“Herşey Dahil”, “Pazar Sürprizi” ve “Cumartesi Sürprizi” magazin programlarında Ece Erken, Tümay Özokur, Demet Akalın, Ebru Akel gibi ünlü kişilerin düzenledikleri baby shower partileri gösterilmiş, bu programlar TV'nin yanı sıra sosyal ağlarda paylaşılmıştır. Bu programların sırasıyla 132.107, 13.390, 8.031, 17.769 kez görüntülediği belirlenmiştir.

“Tatlı İntikam”, “No: 309” gibi dizi programlarında da hamile karakterlerin baby shower partileri düzenledikleri bölümler yayınlanmıştır. Bu bölümler, TV'nin yanı sıra yine sosyal ağlarda paylaşılmıştır. Dizilerin baby shower ile ilgili olan kısımları sırasıyla 19.240 ve 389.781 kez görüntülenmiştir.

Benzer bir biçimde “Kısmetse Olur”, “Ben Bilmem Eşim Bilir” gibi reyting oranı yüksek yarışma programlarında baby shower partileri düzenlenmiş, “Gardırop Savaşları” adlı programda ise baby shower günün konsepti olarak belirlenmiştir. Sosyal ağlarda da Gardırop Savaşları 8.974, Ben Bilmem Eşim Bilir “Bebek Yolda Partisi” ise 74.449 kez görüntülenmiştir.

3.1.2. İnternet Haber Siteleri

İnternet haber sitelerinde Milliyet, Habertürk ve Hürriyet gazetelerinin arama motorlarında baby shower kelimeleri ile arama yapılmıştır. Arama sonucunda Milliyet'te 54 haberin, Habertürk'te 42 haberin ve 15 foto galerisinin, Hürriyet'te 56 haberin baby shower ile ilgili olduğu görülmüştür. En fazla tıklanan haber sitesi olması nedeniyle Milliyet gazetesindeki haberler daha detaylı ele alınarak incelenmiştir. Milliyet internet haber sitesinde yer alan 54 haberin gündem, magazine ve Cadde, Cumartesi, Pazar, Spor, PN Yaşam, Hamilelik bölümlerinde yer aldığı ortaya konmuştur.

Milliyet gazetesinin gündem haberlerinde 7 haberin baby shower ile ilgili olduğu görülmüştür. “No: 309” dizisinin baby shower ile ilgili bölüm tanıtımı haberi farklı tarihlerde 5 kez yayınlanmıştır. “Bebeği için parti hazırlığı yaparken hayatı kâbusa döndü” haberinde bir kişinin hazırlık esnasında rahatsızlandığı, “Fatma Barbarosoğlu, 'baş örtme törenlerini eleştirdi” haberinde ise İslami kesimde mevlit kandili eleştirilse de baby shower partileri düzenlendiği belirtilmiştir.

Magazin haberlerinde 15 haberin baby shower ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu haberler genellikle ünlü kişilerin (Akasya Asiltürkmen, Victoria Secret modeli Candice Swanepoel, İsmail Hacıoğlu, Futbolcu Nuri Şahin, Zeynep Beşerler, Neslişah Alkoçlar, İşadamı Hasan Kosif, Nefise Karatay, Deniz Uğur vs.) bebekleri için yaptıkları baby shower partilerinin haberleridir.

Milliyet gazetesinin web sitesinin Cadde, Cumartesi, Pazar, Spor, PN Yaşam, Hamilelik vb. diğer bölümlerde baby shower ile ilgili 33 haber yer almıştır. Spor bölümünde 2 habere yer verilmiştir. Bu haberler baba adayları futbolcuların baby shower partileri hakkındadır. Pazar bölümü sayfalarında 3 haberde baby shower organizasyonlarının yapıldığı mekanların tanıtımları yapılmıştır. Benzer bir şekilde Cumartesi bölümünde de 3 haber yer almış olup bu haberlerin baby shower organizasyonlarına yiyecek hazırlayan mekanların tanıtımı ile ilgili olduğu görülmüştür. Cadde bölümünde 10 haber baby shower ile ilgilidir. Bu bölümde yer alan haberlerde baby shower partisinin Amerikan ithali olduğu hakkında eleştirel bir yazının yanı sıra baby shower partisinin nasıl bir parti olduğu hakkında bilgiler yer almış, ayrıca yine organizasyon için gerekli malzemelerin temin edilebileceği firmaların tanıtımları yapılmıştır. Ünlü kişilerin baby shower partilerinin haberlerine de bu bölümde yine yer verilmiştir. PN Yaşam bölümünde de 4 haber çıkmış, bu haberlerde baby shower partileri ile ilgili bilgilendirici haberler yapılmıştır. Partinin nasıl düzenleneceği, nelerin gerekli olduğu vb. Diğer bölümlerde de parti hakkında 11 haberde genel bilgilerle birlikte baby shower parti fotoğraflarına, ünlü kişilerin partilerine, organizasyon fikirlerine, organizasyonda gerekli duyulabilecek firmaların tanıtımlarına yer verilmiştir.

3.1.3. Sosyal Ağlar

Sosyal ağlar bölümünde kişisel ağlarda Facebook, twitter ve instagram arasından fotoğrafın daha evrensel olması nedeniyle instagram belirlenmiştir. Bununla birlikte sözlükler arasında en fazla trafiğe sahip olan Ekşi Sözlük’de baby shower ile ilgili giriş yapılıp yapılmadığı incelenmiştir. Kadın sitelerinde ise sırasıyla en çok takip edilen HThayat, kızlar soruyor ve mahmure siteleri arasında en fazla takip edilen sitenin HThayat olması nedeniyle HThayat çalışmada incelenmiştir.

Baby shower ile ilgili instagramda #babyshower hashtagi ile 8.857.252 post, #babyshowerpartisi hashtagi ile de 11 bin 120 post (Türkçe paylaşımları içermesinden içerik analizinde #babyshowerpartisi hashtagi baz alınmıştır) ekşi sözlükte 197 giriş, HThayat sitesinde ise 27 haber paylaşılmıştır (erişim tarihleri: 04.02.2017).

3.2.Amaç Kategorisi

Baby shower hakkındaki haberlere hangi amaçla iletişim kanallarında yer verildiğine bu kategoride değinilmiştir. Haberler ve paylaşımlar, eğlence, bilgi verme ve tanıtım haber bağlamında değerlendirilmiştir.

Milliyet'in haber sitesinde haberlerin 4'ü baby shower ile ilgili bilgi verme, 33'ü eğlence, 6'sı ise baby shower partileri yapan kurum ya da partide gerekli malzemeleri sağlayan kurumların tanıtımını yapma amacı taşımaktadır.

Ekşi sözlükte 197 girişin 140'ı eğlence amaçlı, 56'sı bilgilendirme amaçlı, 1'i ise reklam amaçlı içeriklerden oluşmaktadır. HTHayat kadın sitesindeki haberlerin de 5'i eğlence, 16'sı bilgi verme, 6'sı reklam amaçlıdır. Instagram da ise ilk 50 ve son 50 paylaşım dikkate alınmış, 95'inin reklam, 5'inin eğlence amaçlı olduğu görülmüştür.

3.3.Aktör Kategorisi

Bu kategoride baby shower ile ilgili haberlerin kimler tarafından sunulduğunun ortaya konması hedeflenmiştir. İnternet haber sitelerinde baby shower ile ilgili 14 kurumdan bahsedilirken 24 ünlü kişinin baby shower partisine yer verilmiştir. TV'de ünlü karakter oyuncularının baby shower partisi yaptıkları gösterilmiştir. Instagramda genellikle organizasyon için malzeme temin eden kurumların baby shower ile ilgili reklamları yer almıştır. HTHayat haberlerinde de yine baby shower partisi yapmak için ihtiyaçları sağlayacak kurumların reklamlarına yer verilmiştir.

Tablo: Aktörler

	İnternet Haber Sitesi	TV	İnstagram	HT hayat
Kurum	14	-	29	37
Ünlü Kişi	24	9	3	-

Bulguların Yorumlanması

Bu çalışmada dört kategoride inceleme yapılmıştır. Hangi kanallar aracılığıyla hangi türde, hangi amaçla ve kimler tarafından Baby shower ile ilgili içeriklerin sunulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre kanal kategorisinde televizyon kanallarından (Rayting ölçümünde yıl (2016) kapsamında yüksek değere sahip olan Kanal D, Fox TV, Show TV), bu kanalların internet haber sitelerinden; Gazetelerin internet siteleri (Milliyet, Habertürk, Hürriyet, HTHayat); sosyal ağlar arasından Instagram ve ekşi sözlük siteleri incelenmiştir.

Tür kategorisinde ise 'baby shower' kelime aramasıyla ortaya çıkan sonuçlara göre belirlenen televizyon kanallarında magazin, dizi ve yarışma programlarında; haber sitesinde gündem, magazin haberlerinin yanı sıra Cadde, Cumartesi, Spor, Pazar, PN Yaşam ve Hamilelik bölümlerinde; hthayat kadın sitesinde Yaşam, Hamilelik ve Anne-Çocuk bölümlerinde baby shower ile ilgili içeriklere yer verildiği görülmüştür. Instagram ve ekşi sözlükte de baby shower etiketiyle paylaşımlar yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Amaç kategorisinde baby shower ile ilgili televizyon, haber sitesi ve ekşi sözlükte daha çok eğlence amaçlı haberlere yer verilirken, kadınlara yönelik bir site olan HTHayat sitesinde bilgilendirici haberlerin yer aldığı söylenebilir. Instagram da ise diğerlerinden farklı olarak reklam amaçlı baby shower organizasyonları yapan ya da organizasyon için gerek duyulan ihtiyaçların temin edilebileceği kurumlara oldukça fazla yer verildiği görülmüştür.

İçerikler detaylı incelendiğinde belirtilen televizyon programlarında ünlü kişilerin yaptıkları partilere yer verilirken aynı zamanda yarışma ve dizi programlarında baby shower'ın yapılması gereken bir etkinlik/gelenek algısının oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. Sosyal ağlardan HT hayat sitesinde de benzer bir algı bilgilendirici haberlerle oluşturulmaya çalışılmıştır. Baby shower 'nedir, neden ve nasıl yapılır?' sorularından hareketle anne adaylarında baby shower partisi ile ilgili bir algı yaratmaya çalışıldığı anlaşılmıştır.

Haberlerde de 2008 yılından itibaren baby shower ile ilgili içerik üretildiği ortaya konarak bu haberlerin çoğunluğunu ünlü kişilerin baby shower partileri olduğuna, ilk yıllarda baby shower ile ilgili bilgi verilirken bu partinin yeni bir trend olduğu, ünlü kişiler (yeni kültür araçları olarak tanımlanan kişiler) tarafından sıkça yapıldığı, annelerin yapması gereken bir etkinlik olduğu şeklinde açıklayıcı bilgilere dikkat çekilmiştir. Ayrıca baby shower partileri için organizasyonun nasıl yapılması gerektiği, hangi kurumlardan ne amaçla yardım alınabileceğine dair tanıtım haberleri yapılmıştır. Yine instagramda ünlü ve sıradan insanların baby shower partilerinin fotoğraflarını paylaştığı görülmüş ancak Baby Shower partileri ile ilgili reklam içeriklerinin daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Aktör kategorisinde daha çok haberlerde ve televizyon programlarında baby shower partileri yapan ünlü kişilere yer verilirken, kadın sitesi ve instagramda reklam amaçlı baby shower partileri düzenleyen ve organizasyon ihtiyacını karşılayacak kurumların paylaşım yaptığı ve haberlerinin yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda baby shower partilerinin kültürel bir form olarak benimsenmesinde ve baby shower partilerinin tüketim nesnesi olarak yaygınlaşmasında medyanın aktif bir rolü olduğu vurgulanabilir. Tüketim nesnesi olarak bu partilerinin ünlüler tarafından benimsenip onlar aracılığıyla toplumda yaygınlaştığı görülmektedir. Aynı şekilde ünlü kişilerin, baby shower partilerinin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili başka bir kanal ya da medya aracılığıyla edindikleri bilgileri aynı şekilde uyguladıkları ve genellikle partilerini organizasyon şirketlerine yaptırdıkları bir tüketim nesnesi olarak baby shower'ın topluma aktarıldığı, çalışmada haber içerikleri de göz önüne alınarak ortaya konulmuştur.

Göstergebilimsel analiz kısmında küreselleşen kültür formu olarak baby shower partilerinin benzerliklerini ortaya koymak adına Türkiye'den şarkıcı Demet Akalın, dünyadan Victoria Secret mankeni Candice Swanepoel'un baby shower partileri incelenmiştir.

DEMET'S BABY SHOWER (EK-1)

Gösterge	Gösterenler	Gösterilenler
Nesne	Pembe balonlar	Kutlama, kız bebek (cinsiyet)
	Gri balonlar	Kutlama, pembe renk ile uyumlu seçim
	Dilek Ağacı	Metafor, dilek ağacı
	İçi dolu kesecikler	Metafor, hediye, umut, bereket
	Köşeli büyük bir masa	Zenginlik, güç

	Yavru ağız renkli saten masa örtüsü	Yumuşak renk, umut ve mutluluk, masalsı
	Masa örtüsü ve kurdele ile paketlenmiş masa	Masanın kendisi hediye, merak, beklenti, sevinç olarak kapatılmış
	Tekerlekli ve kuş kafes detaylı içi hediye dolu oyuncak araba	Sürpriz, hediye, nostaljik, masalsı,
Nesne (yiyecek)	Pembe küçük şekerleme	Misafir ağırlanacak, modern kod, masalsı, bolluk
Nesne (yiyecek)	Pembe küçük cup kekler	Misafir ağırlanacak, modern kod, masalsı, bolluk
Nesne	Şamdan ve üstünde yakılmamış mumlar	Metonimi, ziyafet, aydınlık, zenginlik
	Pembe çiçekler	Doğa, bahar, yeniden doğuş, kutlama
	Üzerinde Hira yazılı üç katlı pembe kurdeleli beyaz pasta	Kutlama, şenlik, saflık, beklenen bebeğin adı Hira
	Tablo içinde Demet's Baby Shower yazısı	İngilizce, modern, küresel, masalsı
	Beyaz kafesin üstünde bir çift kuş	Özgürlük, saflık, masalsı
	İki tane gümüş renkte oturan melek bebek heykelcik	Dini gösterge, masumiyet, doğaüstü, masalsı
	Gümüş harflerle yazılan Hira (kız ismi)	Dini anlam, Kutsal dağ
Nesne	Beyaz çitli peçetelik ve pembe peçeteler	Masalsı, aile vurgusu
Nesne	Organizasyon şirketinin ismi ve sosyal medya hesapları yazan Roll up	Modernlik, zenginlik, tüketim, küresellik

Dizisel Çözümleme : Dizisel çözümleme bir metnin içindeki anlamı oluşturan ikili karşıtlıkların incelenmesidir. Bu çerçevede seçilen fotoğrafta şu karşıtlıklar belirlenmiştir: Doğum& Ölüm, Varlık &Yokluk, Zenginlik &Yoksulluk, Bolluk& Kıtlık, Mutluluk& Mutsuzluk, Kutlama-Şenlik Havası & Üzüntü, Aydınlık& Karanlık, Umut & Umutsuzluk, Modern& İlkel.

CANDICE SWANEPOEL BABY SHOWER (EK 2)

Gösterge	Gösterenler	Gösterilenler
Nesne	Modern halı	Modern, zenginlik
	Hasır bebek taburesi	Doğa, nostaljik, masalsı
	Saksıda yapraklı çiçekler	Doğa, tazelik, bahar, yeniden doğuş
	Yerde oturan oyuncak aslan	İktidar, hükmeden güç, erkeklik, cesaret, doğa masalsı
	Ahşap ayaklı masa	Zenginlik, modernlik, doğa
	Saksıda çiçek-sarı	Doğa, tazelik, bahar, yeniden doğuş
	Saksıda turuncu çiçek	Doğa, tazelik, bahar, yeniden doğuş
	Saksıda çiçek mor	Doğa, tazelik, bahar, yeniden doğuş
	Porselen mavi saksı	Modern, tazelik, zenginlik
	Saksıda sarı çiçek	Doğa, tazelik, bahar, yeniden doğuş
Nesne (yiyecek)	Hayvan figürlü cup kekler (aslan-zebra-	hipopotam-kaplan-domuz-fil) Sevimli bebek hayvanlar, doğa, masalsı gerçeküstü hayvanlar
Nesne (yiyecek)	Mavi pasta (zürafa-aslan-maymun- ağaç, dal...)	Erkek çocuk, sevimli bebek hayvanlar-doğa, masalsı
İnsan	Ayakta duran ve karnını kucaklayan mini ve üst tarafı açık beyaz elbise giymiş hamile kadın	Hamilelik, mutlu ve güçlü kadın, modernlik, zenginlik
	Duvarda mavi yazı (Anaca)	Çocuğun adı
	Ağaç dokulu, bebek orman hayvanlarından oluşan duvar kağıdı	Doğa, masalımsı

Dizisel Çözümleme: Doğum & Ölüm, Varlık & Yokluk, Doğa & Kültür, Modern & İlkel, Bolluk & Kıtlık, Zenginlik & Fakirlik, Mutluluk & Mutsuzluk, Umut & Umutsuzluk.

Bulguların Yorumlanması

İncelenen ilk fotoğrafta (Ek 1) etkinliği tanımlamak için İngilizce “Demet’s baby shower” cümlesinde kullanılan dilin İngilizce olması öncelikle küresel ve modern bir anlam dünyasına işaret etmektedir. Fotoğrafta küresel dünyaya erişim imkanı sağlayan facebook, tweeter, instagram gibi sosyal ağlara yer verilmesi bu yöndeki anlamı güçlendirmektedir. Nesnelerin seçiminde ağırlıklı olarak kullanılan pembe renk kız çocuğunu temsil etmektedir.

Toplumsal cinsiyet algısı olarak pembe renk ile kız çocuğun özdeşleştirildiği görülmektedir. Etkinlikte anlam sistemini kuran açılmamış hediyeler, misafir için profesyonel bir şekilde özel bir şirket tarafından hazırlandığı anlaşılan modern ve zenginlik göstergesi yiyecekler, kutlama balonları, pembe pasta, pembe çiçekler umut, sevinç, mutluluk, varlık, bolluk, şenlik, tüketim bağlamında değerlendirilmiştir. Seçilen nesnelere kurulan anlam sisteminde masalsı çağrışımların ağır bastığı düşünülmektedir. Seçilen renkler masalsı anlatımı güçlendirirken kullanılan metaforlar ise -dilek ağacı, hediye arabası, şamdan gibi, anlama katkı sağlamaktadır. Dilek ağacına bez bağlamak eski kültürel bir gelenektir. Toplum içinde yaygın olan geleneğe göre kutsal bir ağaca bir dilek dileyerek bez bağlamak dileklerin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. İncelenen fotoğraftaki dizisel çözümlemeye doğum, zenginlik, bolluk, mutluluk, aydınlık, umut, modernlik gibi arzulanan durumların öne çıktığı görülmektedir.

İncelenen ikinci fotoğrafta (Ek 2) doğa motiflerinin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Orman, çiçekler ve masalsı hayvanlar hamile olan kadını öne çıkarmaktadır. Ayakta duran ve karnını kucaklayan mutlu olduğu anlaşılan kadının vücut dili ile yerde duran oyuncak aslan arasında ilişki görülmektedir. Kültürel sistem içinde genel olarak aslan soyluluk, güç, iktidar ve cesaret gibi anlamlar taşımaktadır. Beklenen çocuğun erkek olduğu ve oyuncak aslanın temsil ettiği anlamlarla özdeşleştirildiği düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı olarak “mavi renk” toplumsal cinsiyetin sürdürülmesi açısından önem taşımaktadır. Şenlik havası, beklenen misafirler, yiyecekler bir masal metnindeki zenginliği çağrıştırmaktadır. İncelenen fotoğraftaki dizisel çözümlemeye doğum, varlık, bolluk, mutluluk, zenginlik gibi arzulanan durumların öne çıktığı görülmektedir.

Göstergebilimsel çözümlemeye de görüldüğü üzere küresel emperyalizmin medyada kültürel araçlarla oluşturduğu ve yaygınlaştırdığı düşünülen “baby shower” etkinliği insanı tüketmeye ikna eden arzulanan temel değerleri kullanmaktadır. Etkinlikte kurulan anlam sistemi mutluluk, zenginlik, iktidar üzerinden gerçek olmayan hayali bir masal dünyası vaat etmektedir. İncelenen fotoğraflarda görüldüğü üzere aile olmak, çocuk sahibi olmak masalsı öğelerle gösterilmekte ve masalların özünde var olan mutluluk kavramına göndermede bulunmaktadır. Masallar, rasyonaliteden uzak bir kurguya sahip olsalar da hayallerin ötesine geçen anlatımlarıyla insanları etkisi altına almaktadır. Masalların gerçek yaşama uyarlanması olağanüstü olay ve varlıklara yer vermesinden dolayı mümkün değilken günlük yaşamda kullanılan nesnelere (pastel tonlar, ikonlar) bu mümkün kılınmaktadır. İnsanlar yapmak isteyip de yapamadıklarını hayallerinde canlandırmış, bunları gerçek dışı ve olağanüstü tiplere yükleyerek zaman içinde yoğurmuştur (Arıcı, 2004: 166).

Mutluluğun tüketmeye endekslendiği tüketim toplumunda en önemli öğelerden biri olan aile, öne plana çıkarılmaktadır. Bu doğrultuda toplumsal hayatta aile olmanın temel göstergelerinden olan çocuk sahibi olmak ise kutsal ve masalsı ikonlarla desteklenerek (melek, dini göstergeler, orman hayvanları, pastel renkler) yüceltilmektedir. Günümüzde başlı başına bir üretim ve tüketim alanı haline gelen anne-bebek-çocuk endüstrisi çocuk daha dünyaya gelmeden aileyi sarmalamaktadır.

Bunun yanında incelenen fotoğraflardan biri Türkiye’de diğeri ise farklı bir ülkede (?) olsa da öncelikle “baby shower” etkinliğinin bir ritüel olarak gerçekleştiriliyor olması ve etkinliğin gerçekleştirilmesinde seçilen nesnelere benzerliği kültürel emperyalizm bağlamında dikkat çekmektedir.

4. Sonuç

Küreselleşmenin, özellikle XX. yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte büyük hız kazandığı ve bunu sonucunda yeni dünya düzeni haline geldiği savı günümüz kapitalist

üretim anlayışında büyük ölçüde kabul gören bir yaklaşımdır. Eleştirel yaklaşımlar perspektifinden bakıldığında ise küreselleşme, kapitalizmin yeni biçimi olan emperyalizmin kendisidir. Eleştirel yaklaşımlarda küreselleşme, teknolojik gelişmelerin değil ekonomik ilişkilerin değişiminin bir sonucu olarak görülmektedir. Küreselleşme çağında özellikle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve daha fazla insanın kullanımına girmesiyle dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan insanlar birbirleri ile etkileşime girmektedir. Bu etkileşim modern toplumlardan gelişmemiş ve gelişmekte olan toplumlara doğru bir kültür akışına neden olmaktadır. Kitle iletişimin yaygınlaşması neticesinde farklı toplumların birbirleri ile kültürel etkileşimde bulunarak kültür alışverişi yaptığı ve bu etkileşimin karşılıklı olduğu iddia edilmektedir. Buna farklı kültürlerde var olan yerel kültürel öğelerin tüm dünyaya yayılması örnek olarak gösterilir ör: Japon yemeği süşinin dünyaya yayılması gibi. Bu noktada üzerinde durulması gereken temel sorun, bu yerel kültürel öğelerin dünyada hakim kültür olan Amerika'nın dolayımından geçerek dünyaya yayıldığıdır. Amerika tüketim odaklı yaşam kültürüne bir şekilde dahil olan yerel öğeler, Amerikan tüketim kültürüne uyarlanmakta diğer bir ifadeyle tüketim odaklı kültüre adapte edilerek yeniden üretilmekte ve bu yeni biçimi ile dünyaya yayılmaktadır.

Bu çalışmada kültür emperyalizmine örnek olarak incelenen baby shower partileri hakkında kitle iletişim araçlarında birçok veriye ulaşılmış fakat tarihsel olarak incelendiğinde Türkiye'de akademik veya kültürel alanlarda yapılan çalışmalarda konuyla ilgili herhangi veriye rastlanmamıştır. Baby shower ile ilgili veriler kitle iletişim araçlarında yer almasına rağmen kültürel alanlarda yapılan çalışmalarda yer almaması onun yeni bir kültürel form olmasının yanı sıra kültür emperyalizminin bir ürünü olduğu sonucuna götürmektedir. Bu durum aynı zamanda kitle iletişim araçlarının kültür emperyalizminde taşıyıcı rol üstlendiklerinin de göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda çalışmada kültür endüstrisi kategorileri arasında yer alan kitle iletişim araçlarında baby shower ile ilgili veriler içerik analizi yöntemi ile taranmıştır. Kitle iletişim araçlarında baby shower temalı içeriklerin artmasına paralel toplumda baby shower partilerinin de artması ve toplumda bilinir hale gelmesi kitle iletişim araçlarının kültürel formlar üzerinde belirleyici role sahip olduğu sonucuna götürmektedir. Tüketim odaklı kültürün bir parçası olarak bu partilerinin ünlüler tarafından benimsendiği ve özellikle topluma yayılmasında ünlülerin önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Şöhret sahibi kişilerin, baby shower partilerinin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili bilgileri medya aracılığıyla edindikleri ve aynı şekilde uyguladıkları kutlamalarda kullanılan içeriklerin benzerliğinden anlaşılmaktadır. Bu noktada partilerin organizasyon şirketlerine yaptırılması da bu benzerliklerde diğer bir etken olduğu ayrıca söylenebilir.

Çalışma kapsamında baby shower partilerinin dünyada ve Türkiye'de kutlanma biçimleri, kullanılan öğeler, oluşturulan biçimlerin ortak yönlerini saptamak adına Türkiye'den ve Amerika'dan birer örnek göstergebilim yöntemi ile incelenmiştir. Türkiye'de şarkıcı Demet Akalın baby shower partisi; dünyada ise Victoria Secret mankenlerinden Candice Swanepoel'in baby shower partisi bu yöntemle analiz edilmiştir. Baby shower partilerinde çekilen fotoğrafların incelenmesi sonucunda ilk olarak parti konseptlerinde kullanılan renklerin (masalsı), malzemelerin (süsler, yiyecekler vs) büyük ölçüde benzerlikler içerdiği anlaşılmıştır. Göstergebilimsel çözümlemelerde de görüldüğü gibi küresel emperyalizmin kitle iletişim araçları ve yeni kültür araçları vasıtasıyla oluşturduğu ve yaygınlaştırdığı düşünülen "baby shower" etkinliği insanı tüketmeye ikna eden arzulan değerleri kullanmaktadır.

Sonuç olarak günümüz toplumunun her tabakasında olmamasına ve kutlanmamasına rağmen baby showerın diğer kültür endüstrisi formları gibi (sevgililer günü, doğum günü vs.) ilerleyen yıllarda daha da yaygınlaşacağı öngörülmektedir. Bu konuda geleneksel medyadan

çok yeni medyanın tüketime yönelik bu tarz kültürel formları yaygınlaştırmada daha etkili olduğu ve bu etkinin ilerleyen yıllarda daha da artacağı söylenebilir. Bunun yanı sıra bu tarz parti konseptli kültürel formlar, önceki küresel kültür formlarından ayrı olarak daha az yerel özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu durum küreselleşen kültürün, geleneksel kültürlerin özünde var olan direnci kırdığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Argin, Ş. (1992). “Kapitalist Toplumda İşin Ve İşgücünün “Kaderi”: Post-Fordizm”. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4560/kapitalist-toplumda-isinin-ve-iscugunun-kaderi-post-fordizm#.whzwkllalrp8>, (15.12.2016)
- Arıcı A. F., (2004). “Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 26: 159-169.
- Barthes R.(2016), *Göstergebilimsel Serüven*, (Çev.) Rıfat M., Rıfat S., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Başaran, F. (2014). “Giriş: Marx, Medya, Meta ve Sermaye Birikimi”, Marx Geri Döndü içinde. Der: Mosco, V., Fuchs, C. ve Başaran, F., 11-21, Ankara: Notabene Yayınları.
- Baudrillard J., (2016), *Tüketim Toplumu*, (Çev.) Deliceçaylı H., Keskin F., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bulut, S. (2009). “Giriş”. Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi Ekonomi Politik Yaklaşımlar içinde. (Der.) Bulut S., Ankara: Ütopya Yayınları, ss. 7-15.
- Çoban B., (2008), “Medya ve Küreselleşme: Yeni Emperyalizm Döneminde Medyanın Yapısal Dönüşümü” Küreselleştirme Makinesi: Medya, (Der.) Bilgili C., Akbulut N. T., İstanbul: Beta Basım A. Ş., ss. 23-40.
- Dağtaş, E. ve Dağtaş, B. (2006). “Tüketim Kültürü, Yaşam Tarzları, Boş Zamanlar ve Medya Üzerine Bir Literatür Taraması” <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr/index.php/ebt/article/view/298/pdf>, (15.12.2016)
- Doyuran L., Küresel Yeni Dünya Düzeninde Postmodern Söylem, <http://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1377466992.pdf>, (05. 01. 2017)
- Erdoğan, İ. (2007). “Karl Marx İnsan, toplum ve iletişim”. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Güz, sayı: 25, 199-228.
- Fung, A., Y., H. (2006). “Medya Ekonomisinin Politikası ve Medya Politikasının Ekonomisi: Kısa Bir Bakış”, Kitle İletişiminin Ekonomi Politikası içinde. (Der.) Yaylagül L., Ankara: Dalbaz Yayınları, 241-265.
- Featherstone, M. (2013). “Postmodernizm ve Tüketim Kültürü”. (Çev.) Küçük M., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kejanlıoğlu, B. (2004). Türkiye’de Medyanın Dönüşü. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Guiraud P.(2016), “Göstergebilim”, (Çev.) Yalçın M., Ankara: İmge Kitapevi.
- Gunter B., (2012), “The Quantitative Research Process” A Handbook Of Media and Communication Research Qualitative and Quantitative Methodologies, Der. Jensen J. B., Routledge.
- Kejanlıoğlu B., (2005), *Frankfurt Okulu’nun eleştirel Bir Uğrağı: İletişim ve Medya*, Ankara: Bilim ve Sanat.

Köse H., (2010), *Medya ve Tüketim Sosyolojisi*, Ankara: Ayraç Kitap.

Lenin V. İ. (2003), *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, (Çev.) Süreya C. Eriş Yayınları.

Mattelart A & M., *İletişim Kuramları Tarihi*, Çev. Zillioğlu M., İstanbul: İletişim Yayınları.

Neuman W. L., (2006) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (Çev.) Özge S., Ankara: Yayın Odası.

Robertson R., (1999), *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, (Çev.) Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları,

SCHILLER I. H. (1975-1976), COMMUNICATION AND CULTURAL DOMINATION, TAYLOR & FRANCIS LTD.

SMYTHE, D. (2006), “BATI MARKSIZMININ KÖR NOKTASI”. KİTLE İLETİŞİMİN EKONOMİ POLİTİĞİ, (DER.) YAYLAGÜL L., ANKARA: DALBAZ YAYINLARI, 127-173,

Tomlinson, J. (1999). *Kültürel Emperyalizm*. (Çev.) Zeybekoğlu E., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Birinci Baskı.

Tomlinson J., (2013), *Küreselleşme ve Kültür*, (Çev.) Eker A., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Parsa S. Parsa A. F.,(2012) “Göstergebilim Çözümlemeleri”, Ege Üniversitesi Basımevi, İletişim Fakültesi Yayın No:27, Hiperlink, 2012. eBook Collection (EBSCOhost). Web. İzmir, (16 Ocak 2017)

WILLIAMS R., (1993), *KÜLTÜR*, (ÇEV.) AYDIN S., ANKARA: İMGE KİTABEVİ.

Yaylagül, L. (2006). “Kapitalizm, Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji”, *Kitle İletişimin Ekonomi Politiği*, Der: Yaylagül L, Ankara: Dalbaz Yayınları, 289-327.

Yaylagül, L. Ve Korkmaz, N. (2006). “Bağımlilik Kuramlari Çerçevesinde Küreselleşme Ve İletişim”, *Kitle İletişimin Ekonomi Politiği*, (Der.) Yaylagül L, Ankara: Dalbaz Yayınları, 265-289.

Yusufoğlu Y., (2005), *Küreselleşme@Emperyalizm*, İstanbul: Belge Yayınları.

http://www.huffingtonpost.com/tiya-miles/baby-showers-now-and-then_b_5527222.html, (19.01.2017)

<http://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/cankurt/2011/11/29/baby-showeri-tamam>, (19.01.2017)

<http://www.hthayat.com/yasam/haber/659565-baby-shower-nedir>. (12.01.2017)

<http://www.sabah.com.tr/kadin/2015/08/29/anne-adaylarinin-yeni-trendi-baby-shower>. (19.01.2017)

<http://www.worldbabyshower.org>. (22.01.2017)

EK-1

EK-2

Toy Effect in Pre-School Education

Cemil YAVUZ¹, Aydın ŞIK², Dilek AKBULUT³

Abstract

Children are different from adults in terms of their behavior, emotions, thoughts and developmental characteristics, also they are open to change and renewal. For this reason, it is very important to provide healthy and well-equipped educational environments. The choice of toys is also an important influence about the development of children. While choosing a toy to kindergartens, it should be taken attention characteristics of age group and toys should be educational. In this study, 45 kindergarten educators were interviewed to identify toys with auditory and visual characteristics used in kindergartens and to get expert opinions at the point of determining the effect of these toys on children. The findings were interpreted in the axis of toys, children and educators and some suggestions were presented.

Keywords: Pre-school Education, Children, Toy, Auditory, Visual

JEL Codes: I20, I21, I29

Okul Öncesi Eğitimde Oyuncak Etkisi

Özet

Çocuklar; davranışları, duygu ve düşünceleri ile gelişim özellikleri bakımından yetişkinlerden farklı, değişime ve yenilenmeye açık varlıklardır. Bu sebeple erken dönemde uyarıcılarla sıklıkla karşı karşıya gelecekleri için sağlıklı ve donanımlı eğitim ortamlarının sağlanması son derece önemlidir. 6 yaş öncesi dönemde çocuğun sağlıklı eğitim alması ve gelişiminin uzman eğitimciler gözetiminde gerçekleşmesi noktasında okul öncesi eğitim kurumlarının önemi büyüktür. Çocukların gelişiminde oyuncak seçimi de önemli bir etkidir. Okul öncesi eğitim kurumlarında oyuncak seçilirken yaş grubu özelliklerine ve eğitici olmasına özellikle dikkat edilmelidir. Bu çalışmada, anaokullarında kullanılan işitsel ve görsel özelliklere sahip oyuncakları belirlemek ve bu oyuncakların çocuklar üzerindeki etkisini saptama

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, cemilyavuz@gazi.edu.tr

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, aydins@gazi.edu.tr

³ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, dilekakbulut@gazi.edu.tr

noktasında uzman görüşlerini almak amacıyla 45 Anaokulu eğitimcisi ile görüşülmüştür. Elde edilen bulgular oyuncak, çocuk, eğitimci ekseninde yorumlanarak belirli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler:Okul Öncesi Eğitim, Çocuk, Oyuncak, İşitsel, Görsel

1. Giriş

Çocuklar; davranışları, duygu ve düşünceleri ile gelişim özellikleri bakımından yetişkinlerden farklı, değişime ve yenilenmeye açık varlıklardır. Bu sebeple erken dönemde uyarıcılarla sıklıkla karşı karşıya gelecekleri için sağlıklı ve donanımlı eğitim ortamlarının sağlanması son derece önemlidir. Yapılan araştırmalarda 17 yaşına kadar olan zihinsel gelişimin % 50'sinin 4 yaşına, % 30'unun ise 4 yaşından 8 yaşına kadar oluştuğu, 18 yaşına kadar gösterilen okul başarılarının % 33'ünün 0-6 yaşına kadar aldıkları eğitime bağlı olduğu görülmüştür (Tekiner, 1996: 10).

Okul öncesi eğitim programı, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla sağlıklı büyümelerini; Motor Gelişim, Bilişsel Gelişim, Dil Gelişim, Sosyal ve Duygusal Gelişim, Öz bakım Becerileri alanlarında görülebilecek yetersizlikleri önlemeyi amaçladığından destekleyici ve önleyici boyutları olan çok yönlü bir program olma özelliği taşımaktadır. Program, çocukların gelişim düzeylerine ve özelliklerine dayanan ve bu anlamda bütün gelişim alanlarının geliştirilmesini esas alan gelişimsel bir programdır. Yaklaşım olarak sarmal özellik gösteren bu program, model olarak eklektiktir (MEB, 2014).

6 yaş öncesini okul öncesi dönem olarak nitelendirecek olursak, bu dönemde çocuğun sağlıklı eğitim alması ve gelişiminin uzman eğitimciler gözetiminde gerçekleşmesi noktasında okul öncesi eğitim kurumlarının önemi büyüktür. Çocuklar bu kurumlarda bireysel eğitimlerinin yanında arkadaşları ile birlikte oyun oynama fırsatı yakalayarak sosyal açıdan da gelişim gösterirler. Aynı şekilde evde de uygun oyun ortamının sağlanması gerekmektedir. Ebeveynler çocuğun oyununa saygı göstermeli, bazen yalnız, bazen arkadaşları ile oynaması için fırsat vermeli, aynı zamanda çocukla birlikte zaman geçirerek birlikte oyun oynamalıdır. Bu sayede çocuklara oyun yoluyla bazı sorumluluklar aşılıyarak, onlara belirli kuralları öğretebilirler. Oyun ortamının hazırlanması kadar oyuncak seçimi de önemlidir. Okul öncesi eğitim kurumlarında oyuncak seçilirken yaş grubu özelliklerine ve eğitici olmasına özellikle dikkat edilmelidir. Bu kurumlara oyuncak alan, oyuncakları fiziksel ve işlevsel açıdan kullanmaları için çocukları yönlendiren, oyuncacı eğitsel olarak kullanma olanağına sahip olan ağırlıklı olarak okul öncesi öğretmenleridir. Buradan hareketle bu çalışmada, oyuncularla ilgili taraflardan biri olan okul öncesi öğretmenlerinin oyuncacı bakış açısı sorgulanarak, anaokullarında kullanılan işitsel ve görsel özelliklere sahip oyuncakların belirlenmesi ve bu oyuncakların çocuklar üzerindeki etkisini saptama noktasında uzman görüşlerinin alınması amaçlanmıştır.

Çalışmada 9 seçmeli ve 6 açık uçlu olmak üzere toplam 15 sorudan oluşan görüşme formu hazırlanmış, aynı form internet üzerinde de oluşturularak daha geniş eğitimci kitlesine ulaşılması hedeflenmiştir. Ankara'daki Gazi Koleji'nin Anaokulu bölümü ile Gazi Üniversitesi Uygulama Anaokulu'nda eğitim veren toplam 10 eğitimci ile birebir, 35 eğitimciyle ise internet üzerinden olmak üzere toplamda 45 kişiden veri elde edilmiştir. Anket sonuç verileri öncelikle

bilgisayar ortamına kaydedilmiş, bu veriler üzerinden oluşturulan tablolar çerçevesinde yöntem olarak betimleyici analiz yöntemi uygulanmıştır. Anket sonucu elde edilen verilerin, neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde genel yorum ve değerlendirmeleri yapılarak birtakım sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır.

2. Okul Öncesi Eğitimin Amacı

MEB'in 2015-2016 eğitim-öğretim yılına ilişkin ortaya koyduğu veriler, Türkiye'de okul öncesi okullaşma oranının düşük seviyelerde olduğunu göstermektedir (MEB, 2016). Araştırmada, 3-5 yaş grubunda okullaşma oranı toplamda %33,26 iken 4-5 yaş grubuna bakıldığında ise toplamda %42,96 seviyesinde olduğu görülmüştür. 2015-2016 eğitim öğretim yılı itibariyle okul öncesi çağıdaki 5 yaş grubu çocukların ise sadece %55,48'i okul öncesi eğitim aldığı görülmektedir (Tablo 1). Bu verilerden hareketle Okul öncesi eğitimde artan nüfusa rağmen okul ve öğrenci sayılarının hala istenen seviyelerde olmadığı söylenebilir.

Tablo 1. Türkiye'de Yıllara Göre Okul Öncesinde Okullaşma Oranları

Okul Öncesinde Okullaşma Oranları

Yıllar	3-5 yaş	4-5 yaş	5 yaş
2011/'12	% 30.87	% 44.04	% 65.69
2012/'13	% 26.63	% 37.36	% 39.72
2013/'14	% 27.71	% 37.46	%42.54
2014/'15	% 32.68	% 41.57	% 53.78
2015/'16	% 33.26	% 42.96	% 55.48

Kaynak: MEB, 2016

Okul öncesi eğitiminin temel amaçlarına bakıldığında; çocukların beden, zihin ve duygu gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak, onları ilkokula hazırlamak, şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak ve çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak olarak sıralanmaktadır (MEB, 2014). Bu program, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla sağlıklı büyümelerini; Motor Gelişim, Bilişsel Gelişim, Dil Gelişim, Sosyal ve Duygusal Gelişim, Öz bakım Becerileri alanlarında görülebilecek yetersizlikleri önlemeyi amaçladığından destekleyici ve önleyici boyutları olan çok yönlü bir program olma özelliği taşımaktadır.

Okul öncesi eğitim programının temel özelliklerinden ikisi çocuk merkezli ve oyun temelli olmasıdır (MEB, 2014). Çocuk oyun aracılığı ile öğrenir, kendini ve içinde yaşadığı dünyayı onunla tanıır ve kendini en iyi oyun sırasında ifade eder. Kritik düşünme becerilerini oyun içinde kazanır. Çocuğun dili oyundur, diğer bir deyişle oyun, çocuğun işidir. Eğitim programında kazanım ve göstergeler ele alınırken oyunun bir yöntem ve /veya etkinlik olarak

kullanılması özellikle önerilmektedir. Oyun aracılığı ile öğrenme, bu programın ve okul öncesi eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir.

3. Oyun ve Oyuncak

Oyuncaklar, genellikle yetişkin insanların kullandıkları eşyaların minyatürleştirilmiş şeklidir (Erdal, 2016: 65). Bisikletler, arabalar, hayvan figürleri, bebekler, telefonlar vs. hep gerçek hayatta büyüklüğü olan nesnelere dir. Burada çocuk, bir minyatür insan olarak görülmekte, büyüklerin yaptığı her hareketi küçüklerin taklit etmesini sağlayacak oyuncaklar yapılmaktadır. Bu oyuncaklar bazen kaba hatlarıyla yapılabildiği gibi bazen de en ince ayrıntılarına kadar işlenmekte, genellikle de mekanik olarak hareketlendirilmektedir. Bunlara, yayı kurularak hareket ettirilen oyuncaklar, yatırınca gözlerini kapatan, karnına basınca ağlayan, uzaktan hava şişirmesiyle çeşitli hareketler yapan plastik figürler örnek olarak gösterilebilir (Ergün, 1980: 108).

Çocukluk döneminin geçtiği yaşam ve çevre koşulları, beyin işlevselliğini olumlu veya olumsuz etkilediği, oyun oynamayan veya çok az oynayan çocuklarda beyin gelişiminin akranlarından %20-30 daha az olduğu kanıtlanmıştır (Nash, 1997: 54). Bu yüzden çocuklara erken yaşlarda karmaşık algılama ve fiziksel deneyimler için fırsatlar sunmak, ileriki yaşlardaki değişik öğrenme becerilerinin gelişimine olumlu yönde etki edecektir (Bekman, 1999).

Okul öncesi çocuklarını bebeklikten itibaren gelişimsel olarak desteklemede, eğitici oyuncakların önemli rolü bulunmaktadır. Eğitici oyuncaklarla bebeklerin ve küçük çocukların yalnızca bilişsel gelişimlerini değil, tüm gelişimlerini desteklemek ve kolaylaştırmak mümkündür. Eğitici oyuncaklar, çocukların oynayarak öğrenmelerini sağlayan, kavramları geliştirmelerine, obje ve olayların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olan oyuncaklardır. Çocuklar bu oyuncakla oynarken, oyuncağın amacına uygun belli yönergelere uymak ve belli bir süre etkinliği sürdürebilmek gibi davranışları kazanırlar. Eğitici oyuncaklarla olaylar ve objeler arasında neden-sonuç, benzerlik, parça-bütün gibi ilişkiler kurarak veya belli bir özellik ya da oluş sırasına göre sıralayarak ve gruplayarak şekil-zemin ayırımı yapma, el- göz koordinasyonu, zihinsel gelişim, küçük kas gelişimi algılama, problem çözme, karşılaştırma, akılda tutma, karar verme, benzerlik ve farklılıkları ayırt etme, zihinde canlandırma yetenekleri gelişmektedir. Eğitici oyuncaklarla oynanan oyunlar, çocukların algılamasını, belli bir konuda dikkatini toplayabilmesini, problemlere deneme yanılma yoluyla çözümler bulmasını sağlamaktadır (Aral vd., 2001: 55-60; Oğuzkan & Oral, 2003: 50). Erken çocukluk döneminde çocuğun, simgeleri kullanma, yer ve yön kavramlarını tanıma, yeni kavramlar oluşturma, dikkat ve algılama, düşünme, bilme, tanıma, soyutlama, gruplama, hatırlama gücü, akıl yürütme, akılda tutma, dikkatini yoğunlaştırma, organlar arası eşgüdüm, problem çözme, yaratıcılık gibi bilişsel becerilerinin desteklenmesi için eğitici oyuncakların kullanılması yararlı olacaktır (Megep, 2009: 18-28). Piyasada istenilen özellikte eğitici oyuncak bulunmadığı durumlarda öğretmenler, planlamaları doğrultusunda söz konusu oyuncakları farklı malzemelerle kendileri yapma yoluna da gitmektedir.

3.1. Oyuncak Seçimi

Oyun dönemi ya da okul öncesi çağ adı verilen 3-6 yaş arası, çocukluğun en renkli dönemlerinden biridir. Bu dönem, çocukların bedensel ve zihinsel gelişimlerinin yanı sıra,

kimlik gelişimi yönünden de büyüme çağının en önemli dönemlerindedir. Oyun ve oyuncak, çocukların gelişimi için besin kadar gerekli olan ve yaşamlarının doğal bir parçası olma niteliği taşıyan uğraşılardır. Oyuncak, bir anlamda düş dünyası ile gerçek dünya arasında bir köprüdür (Egemen vd., 2004: 39).

Çocukların gelişiminde oyuncak seçimi de önemli bir etkidir. Oyuncak seçiminde öncelikle göz önüne alınan etken, çocuğun yaşıdır. Çok küçük çocuklar, renkli bir çingirak gibi, tüm duyularını uyaran oyuncaklardan hoşlanırlar ve bu oyuncaklar onların tam olgunlaşmamış duyularının gelişimine önemli katkıda bulunur. Okul öncesi devreye ulaşan çocuklar ise, yaratıcı yönlerini destekleyen her türlü nesneden ve resim yapmaktan hoşlanırlar. Boyama ve çizme yaratıcılığı özendirir. Bu açıdan bakıldığında çocuk, içinde bulunduğu yaş döneminde edindiği becerileri geliştirecek olan oyuncaklara doğal olarak daha eğilimlidir. Aslında her yeni edindiği beceri, onun için bir oyundur (Uluğ, 1997, 1-48). Oyuncak, çocukların hayal gücünü ve oyunlarını belirleyen en önemli etmenlerden biri olduğu için, gerçeği pek saptırmamalıdır. Hayvanların komik bir biçimde oyuncaklaştırılması çocuklarda hayvanlar dünyası hakkında yanlış görüşler meydana getirebilir. Aşırı derecede karmaşık boyanmış inşaat malzemeleri yapı yapmayı güçleştirir. Oyuncakların şekilleri ve renkleri çocukların hafızalarını, dikkatlerini yormayacak biçimde olmalıdır. Dış görünüş çocuğun çok kısa bir süre ilgisini çeker, fakat sonra çocuk oyuncuğun işleyişini anlamaya çalışır. Onun için oyuncaktaki mekanizma çocuklar için karışık olmamalı, gözle görülebilir, anlaşılabilir olmalıdır. İşleyişi çok karışık, anlaşılammış olan oyuncak çocuk tarafından cazip bulunmayarak çocuğun ilgisini kaybetmesine sebep olabilir.

Oyuncak tercihinde göz önüne alınması gereken özelliklerden bir tanesi de çok yönlü olma özelliğidir. Tek taraflı oyuncaklar ne kadar büyük, güzel, sağlam vs. olsalar da, bir süre sonra oyuncak olarak verimsiz işlev görebilirler.

Oyuncak seçiminde dikkat edilen diğer unsurlar dayanıklılık, güvenlik ve fiyat gibi unsurlardır. Farklı fiyatlarda oyuncaklar olsa da oyuncuğun psiko-pedagojik yönlerine ve kalitesine de dikkat etmek gerekir (Ergün, 1980: 118). Oyuncak seçiminde bu hususların dışında dikkat edilmesi gereken birçok faktör bulunmaktadır. Okul öncesi eğitim kurumlarına oyuncak alan, oyuncakları fiziksel ve işlevsel açıdan kullanmaları için çocukları yönlendiren, oyuncuğu eğitsel olarak kullanma olanağına sahip olan ağırlıklı olarak okul öncesi öğretmenleridir. Bu çalışmamızda, anaokullarında kullanılan işitsel ve görsel özelliklere sahip oyuncakları belirlemek ve bu oyuncakların çocuklar üzerindeki etkisini saptama noktasında uzman görüşlerini almak amacıyla Anaokulu eğitimcileri ile görüşülmüştür.

4. Anaokulu Eğitimcileri ile Yapılan Görüşme Sonuçları

Eğitimcilere görüşme formunun başında, eğitim seviyeleri, görevleri, toplam iş tecrübeleri, eğitim verdikleri yaş grubu gibi kişisel bilgileri sorulmuştur. Katılımcıların eğitim verdikleri yaş grubu 3-6 yaş arasında değişkenlik göstermekle birlikte, elde edilen diğer veriler Tablo 2 ve 3'te belirtilmiştir.

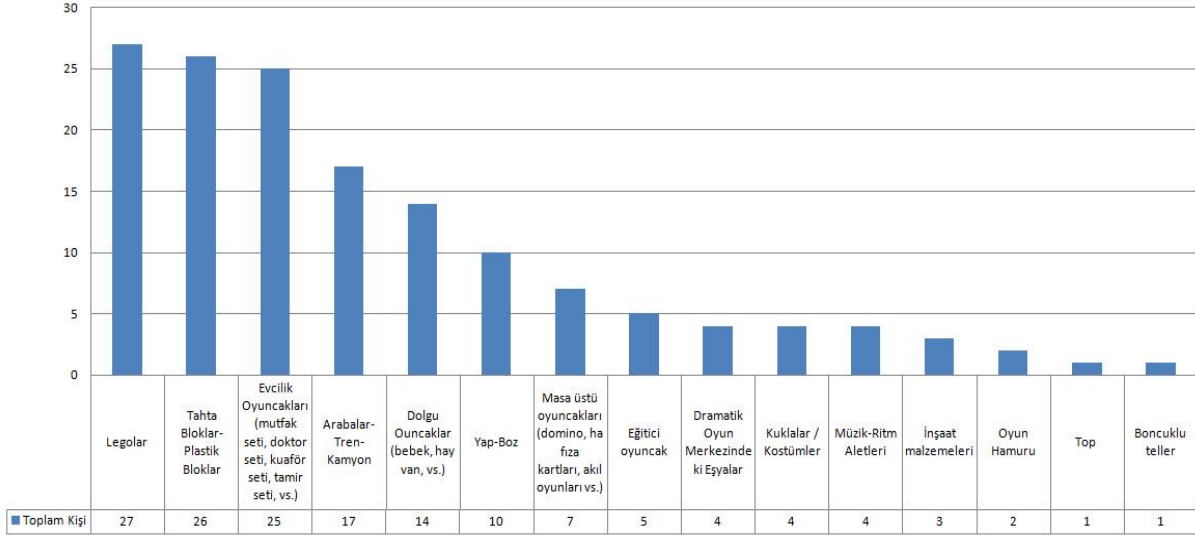
Tablo 2. Katılımcıların Toplam İş Tecrübeleri **Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Seviyesi**

İş Tecrübesi (YIL)	Kişi Sayısı
1	4
2	4
3	5
4	11
5	3
6	5
8	4
9	1
10	1
12	1
14	1
15	2
19	1
24	1
27	1
TOPLAM	45
ORTALAMA	6,5 YIL

Eğitim Seviyesi	Kişi Sayısı
Önlisans	6
Lisans	36
Lisansüstü	3
TOPLAM	45

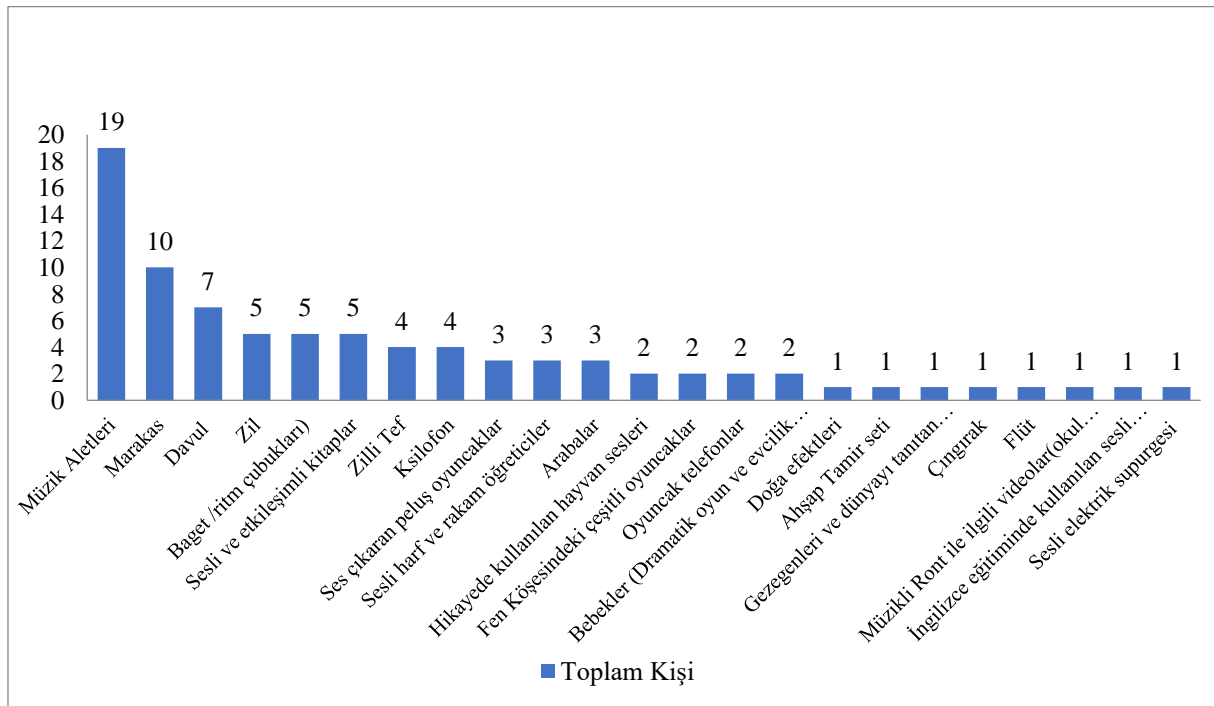
Hazırlanan görüşme formunda ilk soru olarak "Anaokuluna giden çocukların ağırlıklı olarak tercih ettikleri oyuncaklar nelerdir?" sorusuna verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere Legolar, ahşap/plastik bloklar, evcilik oyuncakları (mutfak seti, doktor seti, kuaför seti, vb.), çocuklar tarafından en çok tercih edilen oyuncaklar olarak belirtilmiştir (Şekil 1). Bu oyuncakları takiben ise erkeklerin araba, kamyon gibi taşıt oyuncaklarını, kızların ise oyuncak bebekleri daha çok tercih etmeleri, çocukların oyuncak tercihleri üzerine yapılan araştırmalardaki sonuçları destekler niteliktedir.

Şekil 1. Anaokuluna Giden Çocukların Ağırlıklı Olarak Tercih Ettikleri Oyuncaklar

İkinci soru olarak "Anaokulunun eğitimde kullandığı sesli oyuncaklar var mıdır? Varsa nelerdir?" sorusuna verilen cevaplardan da müzik aletleri genel cevabı ile birlikte marakas, davul, zil gibi müzik aletleri de özel olarak belirtilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Anaokulunun Eğitimde Kullandığı Sesli Oyuncaklar

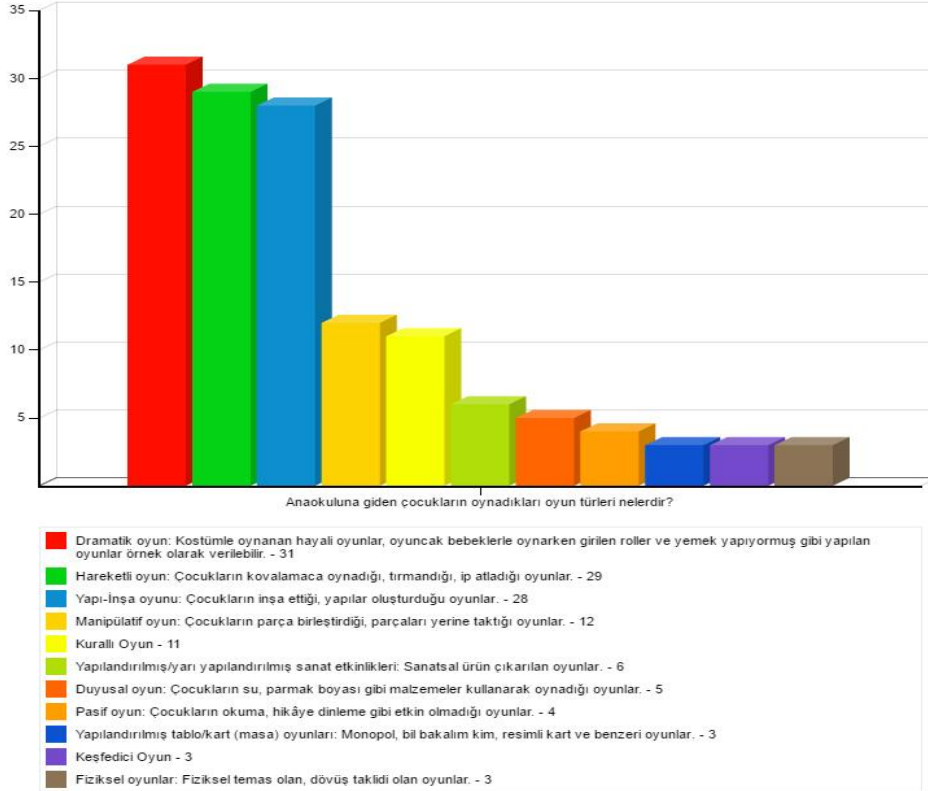
Üçüncü olarak "Sesli oyun ve oyuncaklar sizce çocukların hangi eğitsel gelişimlerine daha yoğun katkı sağlamaktadır?" sorusunun devamında beş eğitsel gelişim çeşidi verilerek bunları önem sırasına göre (1 en önemli olacak şekilde) sıralamaları istenmiştir. Tablo 4'den de görüleceği üzere ağırlıklı olarak verilen cevaplarda 1. sırada dil gelişimlerine, 2. sırada bilişsel gelişimlerine, 3. sırada ise sosyal ve duygusal gelişimlerine katkı sağladığı belirtilmiştir. Buradan, çocukların dil gelişimleri üzerine verilen eğitimlerde, öğretmenlerin sesten daha fazla yararlandıkları görülebilir.

Tablo 4. "Sesli oyun ve oyuncaklar çocukların hangi eğitsel gelişimlerine daha yoğun katkı sağlar?" Sorusuna Verilen Cevaplar

Sesli oyun ve oyuncaklar çocukların hangi eğitsel gelişimlerine daha yoğun katkı sağlar?	Sıralama
Dil Gelişiminde	1
Bilişsel Gelişiminde	2
Sosyal ve Duygusal Gelişiminde	3
Motor Becerilerinin Gelişiminde	4
Öz bakım Becerilerinde	5

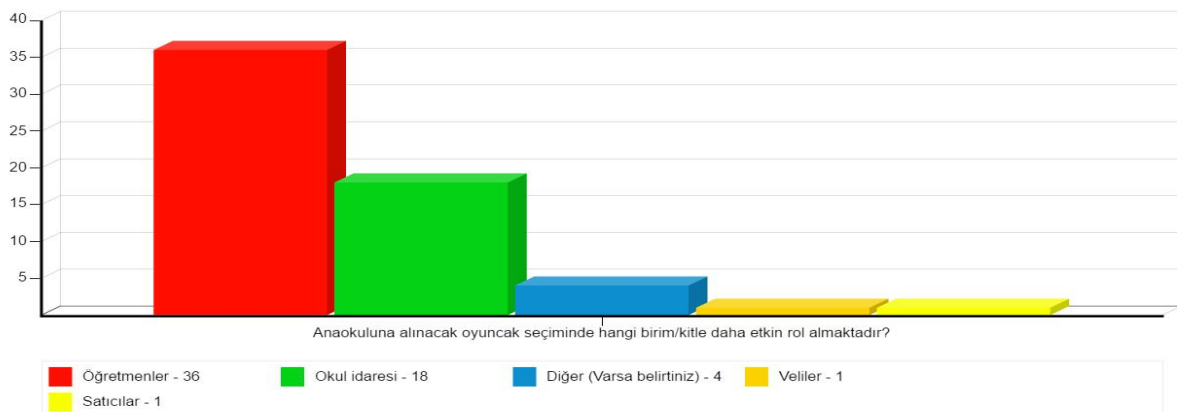
Dördüncü olarak "Anaokuluna giden çocukların oynadıkları oyun türleri nelerdir?" sorusu sorulmuş ve 12 farklı oyun türü verilerek bunlardan eğitim programında en çok zaman ayrılan 3 tanesini seçmeleri istenmiştir. 31 kişi Dramatik oyunları (Kostümle oynanan hayali oyunlar, oyuncak bebeklerle oynarken girilen roller ve yemek yapıyormuş gibi yapılan oyunlar), 29 kişi Hareketli oyunları (Çocukların kovalamaca oynadığı, tırmandığı, ip atladığı oyunlar), 28 kişi de Yapı-inşa oyunlarını (Çocukların inşa ettiği, yapılar oluşturduğu oyunlar) belirterek programlarında yoğun olarak zaman ayırdıkları üç oyunu bu şekilde sıralamışlardır (Şekil 3). İlk soruya verilen cevaplarda çocukların tercih ettikleri Lego oyuncakları ve evcilik oyuncakları ile bu soruya verilen cevaplardaki dramatik oyunlar ve yapı-inşa oyunlarının ilk sıralarda olması, bu bağlamda oyun-oyuncak eşleşmesini sağladığı söylenebilir.

Şekil 3. Anaokuluna Giden Çocukların Oynadıkları Oyun Türleri

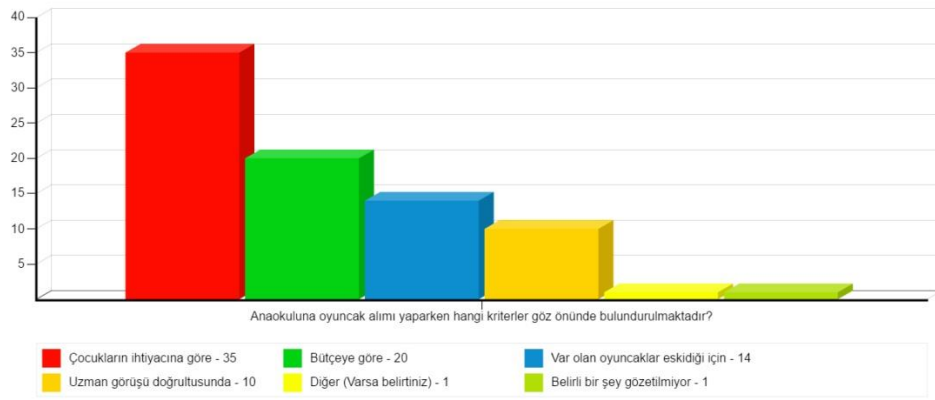
Görüşme formunun beşinci sorusunda Anaokuluna alınacak oyuncak seçiminde hangi birim/kişilerin daha etkin rol aldığı sorulmuş ve oyuncak alımlarında karar vericilerin kim olduğu belirlenmek istenmiştir. 36 kişi oyuncak seçiminin öğretmenler tarafından yapıldığını belirtirken, 18 kişi de okul idaresinin bu konuda etkin olduğunu belirtmiştir (Şekil 4). Bu durumda öğretmenlerin karar verici pozisyonda olmaları, eğitim kurumlarındaki işleyişi şekillendiren ve çocukların nasıl bir eğitime tabi tutulacağını öngören kesim olduklarını göstermektedir.

Şekil 4. "Anaokuluna alınacak oyuncak seçiminde hangi birim/kişilerin daha etkin rol aldığı" Sorusuna Verilen Cevaplar

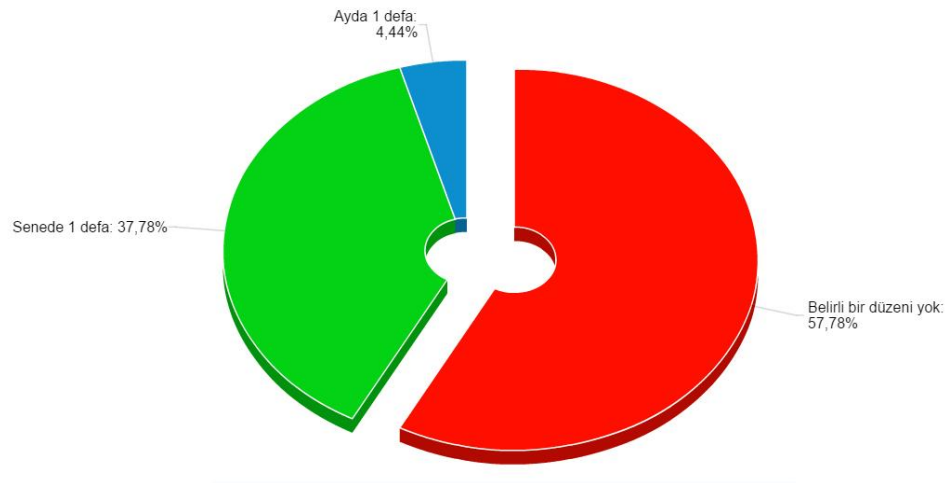
Sorunun devamında bu seçimin neye göre ve hangi periyotlarla yapıldığı sorulmuş ve alınan cevaplar Şekil 5 ve Şekil 6'da aktarılmıştır. Oyuncak seçiminde belirleyici unsurların sorgulandığı soruda birden fazla seçeneği işaretlemeleri mümkün olduğu için 35 kişi oyuncak alımında öncelikli olarak çocukların ihtiyacını gözettiklerini belirtirken 20 kişi de aynı zamanda bütçenin burada etkili olduğunu söylemiştir. 14 kişi var olan oyuncakların eskimesi halinde yeni oyuncak alımının gerçekleştiğini belirtirken, alımlarda uzman görüşünün alındığını söyleyen kişi sayısı sadece 10 olmuştur. Verilen seçenekler dışında, diğer seçeneğinde 1 kişi oyuncak alımında sınıftaki özel ilgi alanlarının dikkate alındığını belirtmiştir.

Şekil 5. Anaokuluna Alınacak Oyuncak Seçiminde Göz Önüne Alınan Kriterler

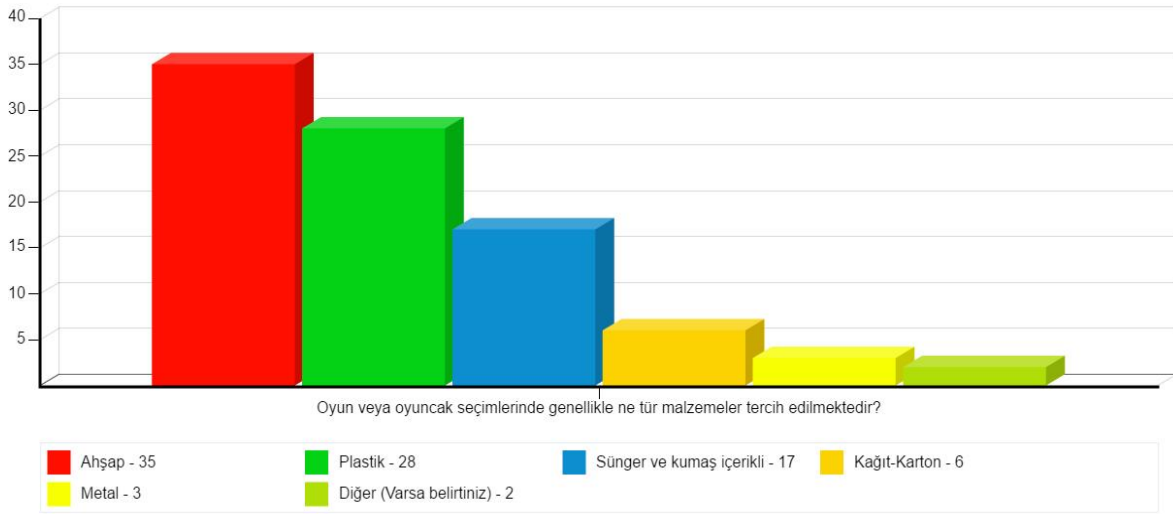
Oyuncak alımının ne kadar sıklıkla yapıldığını saptamak adına sorulan yedinci soruda katılımcılar ağırlıklı olarak bunun belirli bir zamanı olmadığını, 17 kişi ise senede bir defa oyuncak alımının yapıldığını belirtmişlerdir.

Şekil 6. Anaokuluna Oyuncak Alımının Yapıldığı Periyotlar

Çalışmanın devamında oyuncak prototipinin geliştirileceği hedeflendiği için bu noktada ne tür malzemelerin ağırlıklı olarak tercih edildiğini saptamak, tasarım kararlarında belirleyici bir unsur olacağından eğitimcilere oyun veya oyuncak seçimlerinde hangi malzemelerin seçildiği sorusu sorulmuştur. Ağırlıklı olarak 35 kişi ahşap, bununla birlikte 28 kişi plastik ve 17 kişi de sünger ve kumaş içerikli malzemelerin tercih edildiğinin belirtmişlerdir (Şekil 7).

Şekil 7. Oyun veya Oyuncak Seçimlerinde Tercih Edilen Malzemeler

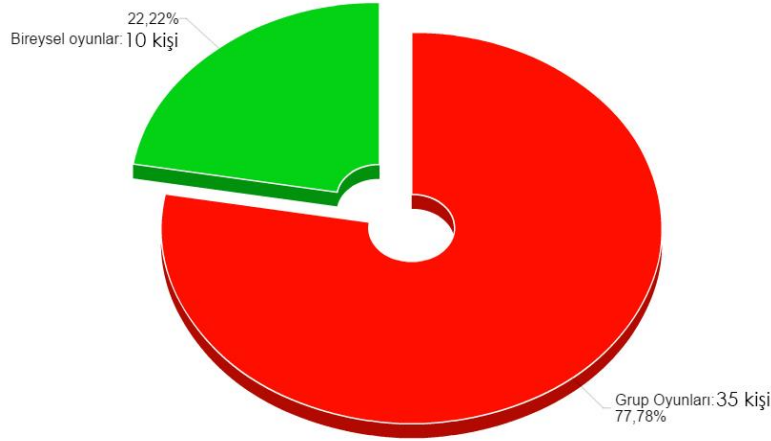
Dokuzuncu soruda oyuncak seçiminde öncelikli olarak dikkat edilen konuların ne olduğunu belirlemek adına 5 seçeneğe bir soru yöneltilerek, bunları önem sırasına göre 1 en önemli olacak şekilde sıralamaları istenmiştir. 35 kişi ilk sıraya çocuğun gelişim düzeyine, yaşına ve ilgisine uygun olmasını yazarken, 26 kişi oyuncağın çok yönlü olmasını ikinci öncelikleri olarak belirtmişlerdir. 25 kişi oyuncağın görsel tasarımını 4. sıraya yazarken, 30 kişi de oyuncak sesini, oyuncak seçimindeki önceliklerde son sırada belirtmişlerdir (Tablo 5). Oyuncak tercihi görsel tasarımı 1. öncelik olarak belirten 2 kişi iken, sesi 1. öncelik olarak belirten kişi sayısı sadece 3 olmuştur. Oyuncak seçiminin ağırlıklı olarak eğitimciler tarafından yapıldığı düşünüldüğünde oyuncağın işitsel ve görsel özelliklerinden ziyade fonksiyonel özelliklerinin ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Oyuncak Seçiminde Öncelikli Olarak Dikkat Edilen Konular

Oyuncak seçiminde öncelikli olarak dikkat edilen konular	Sıralama
Çocuğun gelişim düzeyine, yaşına ve ilgisine uygun olması	1
Çok yönlü olması	2
Temizlenebilir ve dayanıklı olması	3
Görsel tasarımı	4
Sesi	5

Serbest oyun zamanlarında bireysel oyunların mı yoksa grup oyunlarının mı ağırlıklı olarak tercih edildiğini öğrenmek üzere sorulan soruda 35 kişi grup oyunlarının tercih edildiğini belirtmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. "Serbest oyun zamanlarında bireysel mi, grup oyunları mı tercih edilmektedir?" Sorusuna Verilen Cevap

Bir sonraki soruda oyuncaktaki seslerin çocukların algıları üzerinde etkisi olup olmadığı sorulmuş ve 39 kişi etkili olduğunu, 1 kişi olmadığını, 5 kişi de kararsız olduğunu belirtmiştir. Dokuzuncu soruya verilen yanıtlara bakıldığında, oyuncak seçiminde dikkat edilen faktörler arasında son sırada olan sesin, çocuğun duyuşal gelişiminde önemli olduğunun bilindiği fakat öncelik olarak görülmediği söylenebilir.

Anaokuluna giden çocukların oyun-oyuncak davranışları üzerinde cinsiyetin rolünü sorgulamak adına sorulan soruya alınan cevaplar çok çeşitli olmuştur. Bu cevaplardan büyük çoğunluğu cinsiyetin oyuncak seçiminde belirleyici olduğu yönündeyken, sadece 3 kişi cinsiyetin fark etmediğini ve her çocuğun, her oyuncakla oynadığını belirtmiştir. Genel olarak erkeklerin daha çok hareketli oyunlar, araba, tamir, yapı-inşa gibi oyuncakları tercih ettikleri, kızların ise bebekler ve evcilik merkezi oyuncaklarını tercih ettikleri belirtilmiştir. Oyun hamurları, Legolar, kız ve erkek çocukların oynadıkları ortak oyunlar olarak ifade edilmiştir. Toplumsal baskı ve doğuştan itibaren uygulanan belirli kalıplar, oyuncaktaki rengi ve oyuncak tipini belirlerken, bu durumun aynı zamanda oyuncak mağazalarına da yansıdığı belirtilmiştir. "Kız çocukları anne rolüne bürünebileceği oyun ve oyuncakları tercih ederken, erkek çocukları babayı örnek alacağı oyun ve oyuncakları tercih ediyor. Evde nasıl rol model olunuyorsa ona uygun öykünmeler yapıyorlar. Örneğin, babası yemek yapan bir çocuk da dramatik oyun merkezindeki mutfak oyuncaklarıyla oynayabiliyor." Ailenin tutumunun cinsiyete yönelik oyunlarda ne kadar etkili olduğu da bu cevapta görülmektedir.

5. Sonuç

Dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımı olarak ifade edilen algı; yaşa, cinsiyete, çevresel etkenlere göre farklılık göstermektedir. Algıların henüz

tam olarak şekillenmediği, gelişimimizin önemli bir evresi olan okul öncesi çocukluk dönem, bu dönemde alınan eğitim ile oyun ve oyuncakın yeri bu çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur. Araştırma sonuçları doğrultusunda çocukların gelişimlerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için, eğitimcilere ve ebeveynlere büyük rol düşerken, tasarımcıların ve oyuncak üreticilerinin de bu konudaki duyarlılıklarının artırılması amaçlanmıştır. Oyuncakların tasarımı noktasında çocuk üzerindeki psikolojik etkisinden çocuğun gelişim düzeyine uygunluğuna kadar birçok faktöre dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden oyuncak geliştirme aşamasında çocukların ihtiyaçlarını iyi analiz etmek, onlara hitap eden ürünler geliştirmek, tasarımcı ve üreticilerin öncelikli amacı olmalıdır. Oyuncaklar, çocukların çok yönlü gelişimine olanak sağladığından okul öncesi eğitim kurumlarının, tüm çocukların yaş, gelişim düzeyi ve duyularına hitap eden oyuncaklarla zenginleştirilmesi gerekmektedir. Ortak bir bilinç ve sağlıklı ürün çıktılarının oluşması adına eğitimcilerin, ebeveynlerin, tasarımcıların, oyuncak üreticilerinin ve çocukların katılımıyla ortak bir oyuncak tasarım süreci işletilmesi faydalı ve yerinde olacaktır.

6. Teşekkür

Bu çalışma Doktora kapsamında 48/2016-03 Proje numarası ile Gazi Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

Kaynakça

Aral, N. Kandır, A.& Yaşar, M.C. 2001. *Okul Öncesi Eğitim*, İstanbul: YA-PA Yayıncılık.

Bekman, S. (1999). *7 ÇOK GEÇ! Erken çocukluk eğitiminin önemi üzerine düşünceler ve öneriler*, AÇEV, http://www.acev.org/Doc/Research/006_26_26.rar, (02.06.2017).

Egemen, A., Yılmaz, Ö., Akil, İ. (2004). "Oyun, Oyuncak ve Çocuk", *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 5(2) : 39 - 42.

Erdal, K. (2016). "Oyun ve Oyuncakların Çocuk Kitaplarındaki Yeri", *Uluslararası Hakemli İnsan Ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 64-72.

Ergün, M. (1980). *Oyun ve Oyuncak Üzerine - I*, Milli Eğitim. I/1, 102-119.

MEB. (2014). *Okul Öncesi Eğitim Programı*, Ankara: Vize Yayıncılık

MEB. (2016). *Milli Eğitim İstatistikleri (Örgün Eğitim)*,

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/30044345_meb_istatistikleri_organ_egitim_2015_2016.pdf, (29.05.2017).

Megep. (2009). *Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Eğitici Oyuncaklar*, http://megep.meb.gov.tr/mete-_program_modul/modul_pdf/761CBG027.pdf, (03.06.2017).

Nash, M. (1997). *Fertile Minds*. Time, February 3: 54.

Oğuzkan, Ş., Oral, G. 2003. *Okul Öncesi Eğitimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

October 19-21, 2017 Antalya

Congress Book

Tekiner, Ö. (1996). Okul öncesi eğitimin önemi ve çocuğa kazandırdıkları. Milli Eğitim Dergisi, 132, 10.

Uluğ MO. Niçin Oyun?. Göçebe yayınları 1997: 1-48.

Comparative Analysis of the Level of Transformation in Printed and Digital Journalism through Industry 4.0 Process

Birol AKGÜL¹, Zeynep AYER²

Abstract

The fourth industrial revolution, known as the internet of things or industry 4.0, encompasses a new era in which developments ranging from production to informatics, from communication to security can be tracked over the internet via cyber systems. Given the increasing ease of access to information today and the increasing importance of accurate information at the same time, it is expected that the journalism sector will be one of the sectors that will be most affected in positive terms from the innovations provided by Industry 4.0. In this study; because of the fact that journalism is one of the main sectors in conveying information and news, the deposit situation of the journalism sector has been analyzed. Then, in the course of Industry 4.0, the rate of change / transformation and the rate of change expected to come into play in printed and digital journalism applications have been examined in detail. Finally, foreseeable fictional approaches to the possible changes and transformations in the printed and visual media during the course of the fourth industrial revolution were discussed. In this scope; considering that the speed of development of information and communication technologies is increasing in the coming periods, the examination of the level of change in printed journalism and digital journalism will provide the opportunity to obtain data about the transformation in these two areas and to offer fictional analysis. In this study, literature review, field survey and primary data acquisition, fictional data development and comparative analysis methods were used.

Keywords: Transformation in Journalism, Printed Journalism, Digital Journalism, Internet of Things

Basılı ve Dijital Gazeteciliğin Sanayi 4.0 Sürecindeki Dönüşüm Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi

Özet

Nesnelerin interneti ya da sanayi 4.0 olarak bilinen dördüncü sanayi devrimi, üretimden bilişime, iletişimden güvenliğe kadar geniş bir alandaki gelişmelerin siber sistemler aracılığıyla internet üzerinden takip edileceği yeni bir dönemi kapsamaktadır. Günümüzde bilgiye

¹Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, birolakgul@hotmail.com , birolakgul@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ayezeynep@gmail.com

ulaşmanın giderek kolaylaşması ve aynı zamanda doğru bilginin öneminin artıyor olması göz önüne alındığında; gazetecilik sektörünün Sanayi 4.0'ın sağlayacağı yeniliklerden olumlu anlamda en çok etkilenecek sektörlerden biri olması beklenmektedir. Bu çalışmada önce; bilgi ve haberin aktarılmasında gazeteciliğin temel sektörlerden biri olması nedeniyle, gazetecilik sektörünün mevdu durumu analiz edilmiştir. Sonra, Sanayi 4.0 sürecinde basılı ve dijital gazetecilik uygulamalarında meydana gelmesi beklenen gelişmeler/değişim ve dönüşüm şekli ile değişim oranı ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Son olarak da dördüncü sanayi devriminin yaşandığı süreçte basılı ve görsel medyadaki olası değişim ve dönüşümün hangisinin daha ön plana çıkacağı ile ilgili öngörüler kurgusal yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu kapsamda; önümüzdeki dönemlerde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişme hızının giderek arttığı da dikkate alındığında basılı gazetecilik ile dijital gazetecilik alanlarındaki değişim düzeylerinin nasıl olduğunun incelenmesi, bu iki alandaki dönüşüm hakkındaki verilerin edinilmesini sağlayacak ve kurgusal analiz yapabilmeye fırsatı sunacaktır. Bu çalışmada literatür tarama, alan incelemesi ile birincil veri elde etme, kurgusal veri geliştirme ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilikte Dönüşüm, Basılı Gazetecilik, Dijital Gazetecilik, Nesnelere İnterneti

Giriş

1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren kitle iletişim araçlarının hayatımıza girmesiyle, iletişimin ve iletişim teknolojilerinin önemi artmıştır. 20. Yüzyılda önem kazanan teknolojik gelişmenin geldiği son nokta, son birkaç yıldır adını sıklıkla duymakta olduğumuz Sanayi 4.0 kavramıdır. Dördüncü sanayi devrimi olarak da adlandırılan sanayi 4.0, insan gücüne olan ihtiyacın gitgide azalacağı ve hatta yok olacağı öngörülerine üzerine kurulan bir sistemdir. Üretim sisteminin nesnelere interneti adı verilen bir ağ üzerinden iletişim kurması ile işlemlerini, üretim planlamasından üretimin gerçekleşmesine kadar geçen sürecin devamını ve süreç içerisinde meydana gelebilecek problemlerin yine bu ağ üzerinden giderilmesini öngören bir düzen olan Sanayi 4.0'ın, önümüzdeki dönemde sanayi sektörü dışında kalan diğer iş alanlarında da etkili olması beklenmektedir.

İnternetin teknolojiye kullanılmasıyla birlikte imalat ve hizmet sektöründe yenilikler devamlı hale gelmiştir. Teknolojinin gelişmesi bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış; buna paralel olarak da internet üzerinden kurulan iletişim önem kazanmaya başlamıştır. İletişimin sanallaşması sürecinde bilgi ve haber kaynakları da ağırlıklı olarak internet tabanlı bir forma girmiştir. Genç okuyucular başta olmak üzere toplum, bilgisayar ve mobil cihazlar aracılığıyla bilgiye ve habere ulaşmayı tercih etmeye başlamış, iletişim ve haber alma süreci farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bu süreç, başta gazetecilik olmak üzere tüm iletişim kanallarını yeni bir arayış içerisine sokmuştur.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde; gazetecilik sektörünün günümüzde içinde bulunmuş olduğu süreç incelenmiş, ikinci bölümde; Sanayi 4.0 sürecinde gazetecilik sektöründe meydana gelmesi öngörülen değişiklikler basılı ve dijital gazetecilik kapsamında karşılaştırmalı olarak incelenmiş, son bölümde ise dördüncü sanayi devrimi kapsamında basılı ve dijital gazetecilik uygulamalarında gerçekleşmesi muhtemel gelişmeler çerçevesinde gelecekte hangi alanın daha ön planda olacağı ile ilgili kurgusal yaklaşımlar vurgulanmıştır.

1) Çağdaş Gazeteciliğin Genel Görünümü

Dördüncü sanayi devrimiyle birlikte bilginin ve iletişimin önem kazanması, gazetecilik sektörünün bu kapsamda nasıl bir konumda olacağı hakkında soru işaretleri yaratmaktadır. İmalat sektöründen başlayıp hizmet sektörünü de içine alan bir dijitalleşme sürecine işaret eden Sanayi 4.0 ile birlikte, geleneksel gazetecilik anlayışının zamanla yerini dijital gazeteciliğe bırakacağı öngörülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle gazetecilik sektörünün günümüzdeki mevcut yapısı ve konumu incelenmiş, devamında ise Türk gazeteciliğinin yapısı ve güncel durumu analiz edilmiştir.

1.1) Küreselleşen Dünyada Gazeteciliğin Konumu

Kapitalist ekonominin temel bileşenlerinden olan sanayileşme, makineleşme ve şehirleşme ile birlikte gazete, 1850'lerden itibaren toplumda yer almaya başlamıştır. Esasen 1600' lü yıllardan beri var olan gazete, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren salt belli bir kesime değil, toplumun her katmanından insana hitap etmeye başlamıştır. 19. Yüzyıla gelindiğinde sanayileşme ve makineleşmenin etkisiyle kitlelere hitap etmesinin yanında kent gazetesi olarak hizmet vermeye başlamıştır. Gazetecilik sektöründe bir yandan gelişen teknolojiye uyum sağlamaya çalışılırken diğer yandan dünya genelinde var olan ekonomik zorluklar nedeniyle sermaye bulmada ve haber yapmada sıkıntılar yaşanmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, gazetecilikte magazinleşme olgusu görülmeye başlanmıştır. Bilgisayar ve internetin gazetecilikte daha aktif rol almasıyla birlikte, magazinleşme olgusunun arttığı söylenebilir. Gazete kitlelere hitap etme güdüsünde olduğundan, insanın ilgisini çekebilecek her türlü olay, haber değeri taşıyıp taşımamasına bakılmaksızın, gazetede yer almaya başlamıştır. Bu durum 1950' lere kadar gazete, dergi ve kitaplarda, 1950'lerden sonra ise, radyo, televizyon ve bilgisayarda etkisini hissedilir bir şekilde göstermiştir.

21. yüzyılda internet ve yeni iletişim teknolojilerinin gazetecilikte daha çok rol alması, haberciliğin yakın gelecekte nasıl bir ortamda ve hangi kanallar aracılığıyla yürütüleceği hakkında ipuçları vermektedir. Günümüzde televizyon ile yapılan habercilik, bloglar üzerinden yapılan vatandaş gazeteciliği, internet gazeteciliği ve sosyal medya gazeteciliği gibi haber kanallarının var olması, gazeteciliğin ilerleyen dönemde daha da dijitalleşeceğine işaret etmektedir.

1.2) Gazeteciliğin Ülkemizdeki Yeri

Gazetecilik sektöründe yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan dönüşüm süreci, bilgi teknolojilerindeki ilerleme ve globalleşme çabalarının etkisiyle medyanın baştan sona kadar yeni bir yapıya girmekte olduğunu göstermektedir. Teknolojik, ekonomik ve sektörel anlamda bir nevi kabuk değiştirmeye başlamış olan gazetecilik sektörü, çalışma şartları, iş koşulları ve sektördeki bire bir ilişkiler anlamında farklılıklar doğmasına ortam hazırlamıştır.

Ülkemizde gazetecilik sektörüne genel hatlarıyla bakıldığında, neredeyse 1980' e kadar medya sektöründe aile şirketlerinin hakim olduğu, daha sonraki süreçte ise teknolojik şartların değişmeye başlaması ve Türkiye' nin ekonomik anlamda içinde bulunduğu sıkıntılı durum sebebiyle medya sektörü dışında faaliyet gösteren büyük kuruluşların medya alanında rol almaya başladığı görülmektedir. 1990 yılında kurulan ilk özel televizyon istasyonunun yayına başlaması ve görsel yayıncılıkta devlet tekelinin ortadan kalkması ile birlikte, medya sektörü plansız ve kontrolsüz bir büyüme trendine girmiştir (TC. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2013: 10) Bu olay ile birlikte medya sektörü, yatay ve dikey

tekelleşmeler ile karşı karşıya gelmiş, kartel oluşumları ve promosyona dayanan satış teknikleri ile Türk medyası birkaç büyük medya grubunun kontrolü altına girmiştir. Dolayısıyla bu dönemde medyada tekelleşme eğilimleri giderek artış göstermiştir.

Ülkemizde gözlenen mevcut piyasa yapısının temel sebebi, çapraz tekelleşmeyi engelleyen yasaların eksikliğidir. Çapraz tekelleşmede, farklı medya kollarında faaliyet gösteren kuruluşlar tek bir kişi ya da bir medya grubunun kontrolü altında faaliyet göstermektedir. Çapraz medya sahipliği, aynı sermaye sahipliğinin farklı medya alanlarında ve diğer alanlarda mülkiyet sahibi olması da çapraz medya yoğunlaşması olarak tanımlanmaktadır. (Kuyucu, 2013: 149) Türkiye’ de neredeyse her medya grubunun farklı alanlarda çalışmaları ve yatırımları mevcut olup, medya dışında faaliyet gösteren büyük kuruluşların da gelecekte medya sektöründe rol alması olasıdır.

2) Sanayi 4.0 Sürecinde Basılı ve Dijital Gazetecilik

Sanayi 4.0 ile birlikte bilginin ve iletişimin çok daha önem kazanacağı beklentisi, iletişimin ana ayağı olan gazetecilik sektörünün bu kapsamda nasıl bir değişim sürecine gireceği hakkında farklı öngörüler ortaya atılmaktadır. Temel vizyonu toplumu devamlı bir şekilde güncel olaylar hakkında doğru bir şekilde bilgi sahibi yapmak olan gazetecilik sektörünün dördüncü sanayi devrimi ile tanıştığımız yeni dijital sürece uyum sağlayıp sağlayamayacağı tartışılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle basılı ve dijital gazeteciliğin yapısı ve kapsamı üzerinde durulmuş, devamında dördüncü sanayi devrimi kapsamında basılı ve dijital gazetecilik uygulamalarında meydana gelmesi öngörülen gelişmeler incelenmiş, son olarak ise söz konusu gelişmelerin oransal anlamda analizi yapılmıştır.

2.1) Basılı ve Dijital Gazeteciliğin Yapısı ve Kapsamı

Gazetecilik sektörü, insanın haber alma ihtiyacına paralel olarak ortaya çıkmıştır. Temel işlevi haber yapmak ve dağıtmak olan gazetecilik sektörü, haber dağıtma işlevini farklı kanallar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda kullanmış olduğu haber yayma kanalına göre gazetecilik sektörü, basılı gazetecilik ve dijital gazetecilik olarak iki ana bölümde incelenmektedir.

Gazeteciliğin kapsamı içinde yer alan kitle iletişim araçları, temel olarak haber alma ve yayma ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede gazeteciliğin ana işlevlerinden birinin haber verme olduğu söylenebilir. Öte yandan gazetecilik, hizmet sektörünün içinde yer alarak iktisadi anlamda da bir işleve sahip olmaktadır. İçinde bulunduğumuz ekonomik koşullarda gazetecilik sektörü, reklam gelirleriyle beslenen, insanları yapmış olduğu yayınlar aracılığıyla yönlendirebilen büyük bir sektör konumundadır. Gazetecilik esasen haber verme işlevinin ötesinde, bugün ekonomide önemli roller üstlenen bir aktör konumundadır. Kısacası gazetecilik sektörü genel anlamda iletişim araçlarını ve haber vermeyi ifade etmekle birlikte, başlı başına iktisadi bir rolü de olan bir sektörü ifade etmektedir.

Gazetecilik sektörü sahip olduğu imkanlar neticesinde toplumu bir arada tutma ve haber alışverişini hızlandırma sorumluluklarını üstlenmektedir. Ancak bilgi alışverişinin hızlanması, birtakım problemleri beraberinde getirmektedir. Günümüzde iletişim sektöründe gerçek ve tüzel kişilere ait bilgilerin gizliliği kritik öneme sahiptir. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemektedir. Bu kanun kapsamında

iletişim sektörü çalışanlarına önemli görevler düşmektedir. Gazetenin ve gazeteciliğin varlık nedeni olan iletişim özgürlüğü ve bu özgürlüğün kullanılması durumunda, ilgili kanun çerçevesinde diğer kişi ve kurumların şahsi hak ve özgürlüklerinin ihlaline meydan verilmemelidir.

Bugün artık iletişim araçlarını kullanmakta olan herkes gazetecilik sektörünün aktif birer aktörü konumundadır. Gazetecilikte profesyonel anlamda yer almayan herkes, çok kolay bir şekilde interneti kullanarak iş yapabilmekte, internet üzerinden kazanç sağlayabilmekte, yayın yapabilmekte ve tanınabilirliğini artırabilmektedir. Dolayısıyla gazeteciliğin kapsadığı alan günden güne genişlemektedir.

2.2) Dördüncü Sanayi Devrimi Çerçevesinde Basılı ve Dijital Gazetecilik Uygulamalarındaki Olası Gelişmeler

Geleneksel gazetecilik olarak da adlandırılan basılı gazeteciliğin esas iletişim araçları gazete, dergi ve diğer basılı iletişim araçlarıdır. Teknoloji ve internetin gazetecilik sektöründe daha fazla yer almaya başlamasıyla, basılı gazeteciliğin medyadaki rolünde azalma gözlenmektedir. Bu değişimde etkili olan nedenlerden bir tanesi şüphesiz maliyet kavramıdır. Yazılı basında haberin topluma iletilmesi için öncelikle sermaye, bu sermaye ile kurulacak bir matbaa ve bu matbaada çalışacak gazeteci istihdam etmek gerekmektedir. İnternet gazeteciliği olarak da adlandırılan mobil gazetecilikte maliyetin çok düşük olması, bu alanın gelişmesini teşvik eden ana etkenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mobil gazetecilikte meydana gelen ilerlemelerden biri, yüksek performanslı dijital kağıdın tasarlanmasıdır. Sony tarafından “DPT-RP1”adıyla hizmet vermekte olan dijital tablet, 2200x1650 piksel çözünürlüklü ve 207 ppi piksel yoğunluklu 13.3 inçlik esnek elektronik kağıt ekranı kullanmaktadır. (SONY, 2017) Tablete özel olarak tasarlanmış dijital kalem ile tablet ekranındaki belgeler üzerine not almak mümkün iken ekranda kaymayan bir panel olması tabletin dikkat çeken özellikleri arasında yer almaktadır. Buna ek olarak tablette, internet sayfalarını pdf formatına çevirmeyi ve bu belgeleri kablosuz bir ağ üzerinden tablete kaydetmeyi mümkün kılan bir uygulama da mevcuttur. NFC bağlantısı ile uyumlu çalışacak şekilde tasarlanan cihazın internete bağlanarak dosyaları buluta aktarılabilme özelliği de bulunmaktadır. Hâlihazırda sadece pdf formatındaki dosyalar ile çalışabilen tabletin, özellikle kâğıt tüketimini azaltmakta öncü bir nokta olacağı öngörülmektedir.

Mobil gazetecilik alanında meydana gelmesi öngörülen bir diğer gelişme, tablet bilgisayar ve cep telefonu kullanımında gözlenen artışa paralel olarak mobil iletişim uygulamalarının daha da gelişmesi ve kişiselleşmesidir. Geleneksel gazetecilik anlayışında önemli olan toplumu haberdar etmekten ibarettir. Bunun en kolay yolu ise haberi toplayıp günlük gazeteler aracılığıyla kamuoyu ile paylaşmaktır. Burada daha önce bahsedilen maliyet dezavantajına ek olarak, vatandaşın tek bir gazeteyle sınırlı bilgiye ulaşabiliyor olması da bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Mobil gazetecilik uygulamalarında bireyler, kendi ilgi duyduğu konulardan ve yazarlardan oluşan bir haber – köşe yazısı demeti oluşturabilmektedir. Kullanımı ve taşınması zaten çok kolay olan tablet bilgisayarlarda oluşturulabilen bu haber demetlerini, kitap sayfası çeviriyormuş gibi ve başka herhangi bir programa, internet sayfasına vb. ihtiyaç duymadan takip edebilmektedir. Halihazırda Flipboard, News360 ve Pinterest gibi uygulamalarla takip edilebilen mobil gazeteciliğin, büyük veri ve bulut bilişim sistemindeki gelişmelere paralel olarak daha yaygın ve üst düzeyde kullanılması beklenmektedir.

Bir diğer gelişme ise vatandaş gazeteciliğine dayanan habercilik anlayışının yaygınlaşmasıdır. Vatandaş gazeteciliğinin yaygınlaşması, gazetecilik yapmak için iletişim eğitimi almanın ya da gazeteci kimliğine sahip olmanın gerek olmadığını göstermektedir. Bu noktada internetin doğru bir şekilde ve gerekli alanlarda kullanımının bizlere sağladığı avantaj ortadadır. Vatandaş gazeteciliği denildiğinde ilk olarak haber kanallarının Whatsapp ihbar hatları karşımıza çıkmaktadır. Günlük hayatımızda karşılaştığımız, sokak aralarında ya da mahallelerde meydana gelen olaylar, bazı vatandaşlar tarafından zaman zaman cep telefonu kamerasıyla kayıt altına alınmakta ve whatsapp ihbar hatları aracılığıyla haber kanallarına ulaştırılmaktadır. Bu vesileyle olayın meydana geldiği sırada söz konusu muhitte herhangi bir muhabir ya da kameraman olmadığı için sadece oradaki insanların şahit olduğu ve bir süre sonra unutulacak olan bir olay, amatör cep telefonu kayıtları aracılığıyla ana haber programlarına konu olabilmekte ve tüm ülkeye duyurulabilmektedir. Vatandaş gazeteciliği anlamında sosyal medya kullanımı da dikkat çeken kanallar arasında yer almaktadır. Vatandaş gazeteciliğine benzer bir yöntemle kişisel cep telefonu, tablet vb. mobil cihazlar aracılığıyla kayıt altına alınan görüntüler, ses kayıtları ve videolar sosyal medya üzerinden paylaşılmakta ve söz konusu olay anında kişinin arkadaş çevresinin ve sosyal medya profilinin dışarıdan görünebilir olması durumunda da ilgi duyan herkesin erişimine açık bir konuma gelmektedir.

İnternet gazeteciliğinin habercilik anlamında birçok farklı alanda gazeteciliğe avantaj sağlamakta; ancak birtakım riskler de barındırmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet kullanımının yaygınlaşması, bilgiye duyulan ihtiyacı artırmış ve bilgi bolluğunun ulaşmasının yolunu açmıştır. Bilginin çok olması ve bilgiye ulaşmanın her geçen gün kolaylaşması, bilginin kaynağının ve doğruluk payının sorgulanmasına yol açmaktadır. Bu noktada ise veri gazeteciliği kavramı ön plana çıkmaktadır. Veri gazeteciliği, Data Journalism Handbook (Veri Gazeteciliği El Kitabı) isimli kitapta, veri ile gazetecilik yapmak olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, her türlü gazetecilik faaliyetinde veriyi düzenleyip, filtreleyip günümüz dünyası için anlamlı hale getirmektir. Veri gazeteciliğinde sürecin işleyişine bakıldığında, Paul Bradshaw' ın piramidi bu konuyu iyi açıklayan örneklerden biri olarak gösterilebilir: Derleme – Temizleme – İçerik – Birleştirme – Görselleştirme – Anlatma – Kamulaştırma – İnsansılaştırma/Canlandırma – Kişiselleştirme – Yarar Sağlama. (Online Journalism Blog, 2011) Bu adımlara bakıldığında;

Derleme: Veri gazeteciliği yapmak isteyen gazetecinin ya veri gerektiren bir sorusu ya da elindeki soruya cevap verecek bir veri grubu vardır. İki durumda da veri gazeteciliği yapabilmek için, verisetinin işe yarar forma dönüştürülmesi için derlenmesi gerekmektedir.

Temizleme: Veriye ulaşmak önemli olmakla birlikte verinin barındırdığı bilgilerin doğru kaynaktan alınmış olması da gerekmektedir. Veriyi insan kaynaklı hatalardan arındırmak ve başka bir veriyle tutarlı hale getirmek, veri gazeteciliğinin temizleme aşamasını oluşturmaktadır.

İçerik: Verinin içermiş olduğu bilgilerin doğruluğunun araştırılması önem taşımaktadır. İçerik adımı, verinin kim tarafından bir araya getirildiği, hangi yöntemle ve ne amaçla ortaya çıkarıldığı sorularına cevap aranmaktadır.

Birleştirme: Haber yaparken gazetecinin elinde birden fazla veri grubu bulunması halinde bunları birleştirerek haber yapabiliyorsa, çok kaynaklı bir haber tek kaynaklıdan daha doğru ve derin bilgiler sağlayabilmektedir.

İletişim Kurma: Bu aşamada yapılabilecek en doğru şey, veriyi bir harita ya da grafik üzerinde görselleştirmektir. Burada veriden haber yapabilmek için verinin kişiselleştirilmesi ve olay içinde kullanılması gerekmektedir.

2.3) Basılı ve Dijital Gazeteciliğin Sanayi 4.0 Kapsamındaki Değişiminin Oransal Analizi

İnternet kullanımının artmasına paralel olarak internet gazeteciliği olarak da adlandırılan yeni bir haber türü ortaya çıkmıştır. Aslı Güngör Kırçıl ve Turhan Karagüler 'e göre, günümüzde çevrimiçi yayın yapan dijital gazete sayısı 20000'e yakındır. (Güngör Kırçıl, Karagüler, 2003) İnternet gazeteciliği artık geleneksel gazetecilik karşısında potansiyel bir kitle iletişim aracı olarak yer almaktadır. Ülkemizde de çapraz tekelleşmeye bağlı olarak birçok farklı gazete, televizyon ve radyo kanalının internet sitesi mevcuttur.

İletişim sektöründeki gelişmeler teknoloji ve internetteki ilerlemelere paralel olarak devam etmektedir. 1950' lerden başlayarak günümüze dek geldiğimiz süreç içerisinde radyo, televizyon ve internetin yaygınlaşmasıyla gazetenin okunurluğu kısmen azalmış olsa da gazetenin tamamen ortadan kalkmadığı açıktır. Ancak iletişim sektöründeki dijitalleşmenin giderek artacağı öngörüsüne dayanarak gazetenin önümüzdeki süreç içerisinde okunurluğunun ve satış rakamlarının daha da düşeceğini söyleyebiliriz. The Economist dergisinin yapmış olduğu değerlendirmeye göre, gençler başta olmak üzere toplumun büyük bir kısmının haber kaynağı olarak interneti ilk sıraya aldığı ve bunun da gazete tirajlarını önceki yıla göre giderek azalttığı görülmektedir.

TÜİK' in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016' ya göre Türkiye' de 16-74 yaş aralığında internet kullanan bireylerin oranı %61,2 iken bu oran bilgisayar kullanımında %51,9 olarak karşımıza çıkmaktadır. (TÜİK, 2016) Çalışmaya göre yaklaşık on hanenin sekizi internet erişim imkanına sahip iken, hanelerin %96,9'unda ise cep telefonu kullanılmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun yayınladığı Yazılı Medya İstatistikleri, 2016 adlı raporda, gazete ve dergi sayısının 2016 yılında 2015 yılına göre yüzde %7,9 azalarak 6 bin 265 olduğu ve bu yayınların %59,7'sini dergilerin oluşturduğu belirtilmektedir. (TÜİK, 2016) Rapora göre, gazete ve dergilerin tirajının 2016 yılında 2015'e göre %20 azaldığı; ülkemizde 2016 yılında yayınlanan gazete ve dergilerin yıllık toplam tirajının 1 milyar 705 milyon 225 bin olup bunun %94,1'ini gazetelerin oluşturduğu görülmektedir. TÜİK' in yayınlamış olduğu veriler birlikte değerlendirildiğinde, ilerleyen dönemde Sanayi 4.0' ın etkilerinin daha çok hissedileceğini ve buna paralel olarak da gazeteciliğin daha da dijitalleşeceğini söyleyebiliriz.

3) Basılı ve Görsel Medyada Dördüncü Sanayi Devrimi Sürecinde Meydana Gelmesi Beklenen Değişim ve Dönüşümün Karşılaştırmalı İncelemesi

Ülkemizde internet 1990'lı yıllarda hizmet vermeye başlamıştır. Sayısal iletişim, Türkiye' ye çağ atlatan, diğer ülkelerle aramızdaki gelişme farkını kapatacak, yoksul/zengin, kırsal/kent arasında eşitliği sağlayacak ve enformasyon toplumunu oluşturacak teknoloji olarak sunulmuştur. Ülkemizde televizyonun 26 yıl, kişisel bilgisayarların 15 yıl, internetin ise sadece 7 yıl içerisinde benimsendiğini göz önüne aldığımızda, internet kullanımının hızlı bir şekilde yaygınlaştığını söyleyebiliriz. GFK' nın (Growth From Knowledge) Mynet kullanıcıları kapsamında yapmış olduğu çalışma, internetin günlük hayatımızdaki konumu hakkında fikir vermektedir. "İnternet Kullanıcıları Profili" adı altında, 11 ilden 890 kişi üzerinde yapılan araştırmaya göre, kentsel nüfusun interneti kullanım alanında ilk üç sırada elektronik posta alışverişi, araştırma ve haber takibi yer almaktadır.

İnternet kullanımının bu derece hızlı bir şekilde benimsendiğini ve yaygınlaştığını göz önüne aldığımızda, yakın gelecekte Sanayi 4.0 ile birlikte gazetecilik sektöründe dört yeni alanın ortaya çıkacağını söyleyebiliriz. Bu

alanlardan ilki platform gazeteciliği adı altında karşımıza çıkmaktadır. Doğrulama platformlarına dayanarak kurulacak olan platform gazeteciliği, doğru ve tarafsız haberciliği ilke olarak benimsemektedir. Platform24.com yazarlarından Mehmet Atakan Foça' ya göre, doğru olmayan bilgilerle partizanlaşan kitlelerin saflarını sağlamlaştırdığını, politikacıların bu gidişatı beslediğini söylemek mümkün (Foça, 2017). Yazar, başta Amerikan medyası olmak üzere, yeni nesil habercilik hakkında düşünen medya kuruluşları ve gazeteciler, yanlış bilginin nasıl yayıldığı ve seçimler üzerindeki olası etkisi konusunda topyekûn bir tartışmaya girmiş olduğunu savunmaktadır. Yazara göre tartışmanın odağında, Trump'ın başkanlığı kazanmasındaki en önemli etkenlerden birinin sosyal ağlarda yayılan yanlış bilgiler olduğu ve bu bilgileri kendileriyle aynı şeyi düşünen insanlarla paylaşan yurttaşların partizanca tutum sergilediği iddiası yer almaktadır. Partizanlığın ise gerçeklerin geri planda kalmasına neden olduğunu öne süren tartışma, her geçen gün farklı bir boyut kazanmaktadır. Bazı gazeteciler suçu Facebook, Google gibi dev yapıların geliştirdiği algoritmalara atarken, bazı yazarlar ise yanlış haber probleminin sosyal medyayla var olmadığını, geleneksel medyanın da bu suçta payı olduğunu belirtmektedir. Kimileriye Facebook ya da Google'ın doğrulama yapmaya soyunmasının sakıncalı olabileceğini ifade etmektedir.

Doğrulama platformları, yanlış bilinenler, sosyal medya hesapları aracılığıyla topluma yayılan şüpheli bilgiler ve tabiri caizse kaynağı araştırılıp doğruluğundan emin olmadan ortaya atılan gündemler hakkında doğrulama yaparak okuyucuların ayıklanmış ve filtrelenmiş bilgiye ulaşması için çalışmaktadır. Türkiye' de hizmet veren bir doğrulama platformu olan teyit.org, birincil haber kaynağı olarak interneti kullanan yurttaşların ve sivil toplum örgütlerinin çevrimiçi platformlarda doğru bilgiye ulaşmasını sağlamayı, eleştirel düşünme alışkanlığını ve doğru bilgiye ulaşma bilincini kazandırmayı amaçlamaktadır. (teyit.org) Kendine özgü bir doğrulama metodolojisi geliştiren platform, öncelikle internette yer alan haberleri tarayıp, şüpheli olanları seçip, araştırmakta ve sonucunu da okurla paylaşmaktadır.

Sanayi 4.0 kapsamında ortaya çıkacak olan ikinci gazetecilik türü mobil gazetecilik olarak da adlandırılan dijital gazeteciliktir. Mobil gazeteciliğe geçiş sürecinin ilk aşamasında, geleneksel gazetenin bire bir aynısı kopyalanarak internet gazetesi olarak hizmet vermekteydi. İlerleyen dönemde internet gazetesinde, basılı gazetede yer almayan haberler de verilmeye başlanmış ve sonrasında da okuyucunun katılımı mümkün kılınmıştır. Günümüzde geldiğimiz son noktada ise, internet gazeteciliği denildiğinde artık bu durum haber kuruluşunun internet sitesine girip haber okumak ve video izlemenin ötesine geçmek üzeredir. Medya Analisti Clay Shirky Son Çağrı adlı yazısında, 1990'lardan itibaren doğan dijital yerli kuşağın kağıttan gazete okuma gibi bir alışkanlığı olmadığı gibi eski okuyucuların bile bir gün öncesinin bayat kağıt mecrasını kaderine terk edip taze, heyecanlı ve etkileşimli olan İnternet ve hatta ondan da daha ağırlıklı biçimde mobil mecraya doğru kaydığının altını çizmekte ve geleneksel gazetecilere işlerini kaybettikleri zaman işsiz kalmamaları için 3 temel unsuru şimdiden öğrenmeye başlamalarının kendilerinin yararına olacağını ifade etmektedir: Veri analizi, sosyal medya ve (Eski gazetecilikteki uzmanlaşmanın aksine) bir çok yetkinliği bir arada yapabilme becerisi. (Shirky, 2017) Burada analistin mobil mecra olarak bahsettiği haber kanalı, dijital gazeteciliğin çalışma prensibi hakkında ipucu vermektedir. Dijital gazetecilik dendiğinde artık sadece cep telefonu ve tablet gibi mobil cihazlarla sınırlı kalmadan habere ulaşabilmenin mümkün olması öngörülmektedir. Günlük hayatta kullandığımız basit bir kol saati, bir çift küpe ya da katlayıp

cebimize koyabileceğimiz ve adı henüz bilinmeyen yeni bir mobil cihaz, ilerleyen dönemde biz insanlar için yeni birer haber kaynağı adayı olarak tasarlanmaktadır.

Sanayi 4.0 sürecinde üçüncü olarak karşımıza çıkan gazetecilik türü, 3 boyutlu gazeteciliktir. İngiltere'nin en popüler tabloid gazeteleri arasında yer alan The Sun, üç boyutlu gazeteciliğin ilk örneğini vermiştir. Bu çalışmayı somutlaştıran olan yayın kuruluşu News International, 3D haberciliği desteklemekte olan tablet gazetesinin, tabloid yapısına uygun olduğu kanısındadır. Bu formatta basılan ilk gazete olma özelliğine sahip olan The Sun, haberlerin yanı sıra reklamları da 3D teknolojisini kullanarak verebilmektedir. Gazete ile birlikte temin edilebilen 3D gözlükler ile haberleri üç boyutlu formatta takip etmek mümkün olmaktadır.

Son olarak, aslında geleceğin gazeteciliği olarak da adlandırabileceğimiz gazetecilik türü olarak robotik gazetecilik karşımıza çıkmaktadır. Robotik gazetecilikte medya sektörüne yönelik yapay zeka geliştirme çalışmaları dikkat çekmektedir. Burada normal bir robotta kullanılan yapay zekadan farklı olarak, sanal ortamdan haber olabilecek güncel ve doğru veriyi filtreleyip bunu haber yapabilme özelliği barındıran yapay zeka aynı zamanda bu işlemi herhangi bir komuta gerek duymadan devamlı yapabilmektedir. Konuyla ilgili olarak Google'ın finanse ettiği bir çalışma olan "The Digital News Initiative" isimli bir proje mevcuttur. Söz konusu projeye göre medya sektörüne yönelik tasarlanmış olan yapay zekanın, büyük veri üzerinden verileri toplaması ve yerel medya kanalları için ayda otuz bin haber üretmesi planlanmaktadır. Robotik gazetecilikte gelinmesi planlanan son nokta, yapay zeka aracılığıyla okuyucunun kişisel tercihlerine yönelik olarak haberlerin derlenerek okuyucuya sunulması şeklindedir. Burada aslında Sanayi 4.0 sürecinin gazetecilik sektörü üzerindeki etkisi baştan sonra analiz edilmiş ve bu son noktaya gelinmesi planlanmıştır. Öncelikle internet üzerindeki tüm data büyük veri kapsamında bir araya getirilecektir. Buradan haber oluşturulabilecek anlamlı veriler, veri gazeteciliği çerçevesinde filtrelenip bir araya getirilecek, bilgi oluşturulacak ve bulut bilişim sistemi üzerinde saklanacaktır. Bu noktada ise gazetecilik sektörüne yönelik olarak tasarlanmış olan yapay zeka aracılığıyla, okuyucunun ilgi duyduğu ve takip ettiği haberler filtrelenip bir mobil cihaz aracılığıyla okuyucuya sunulacaktır. Dolayısıyla robotik gazetecilik, okuyucunun tercihiine uygun haberleri toparlayıp okuyucuya ileten gazetecilik olarak özetlenebilir.

Sonuç

Nesnelerin interneti ya da dördüncü sanayi devrimi olarak bilinen sanayi 4.0, üretimden bilişime, iletişimden güvenliğe kadar geniş bir alandaki gelişmelerin siber sistemler aracılığıyla internet üzerinden takip edileceği yeni bir dönemi kapsamaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemde bilgiye ulaşmanın giderek kolaylaşması ve buna ek olarak doğru bilginin öneminin artıyor birlikte değerlendirildiğinde; gazetecilik sektörünün Sanayi 4.0'ın sağlayacağı yeniliklerden olumlu anlamda en çok etkilenecek sektörlerden biri olması beklenmektedir. Bu çalışmada; bilgi ve haberin aktarılmasında kritik aktörlerden biri olması sebebiyle, gazetecilik sektörü üzerinde araştırma ve incelemeler yapılmıştır. Bu çerçevede gazeteciliğin genel görünümüne bakıldığında, geleneksel gazetecilik anlayışının yerini yavaş yavaş dijital gazeteciliğe bırakmakta olduğu gözlemlenmektedir. Günümüzde bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve bilgi bolluğunun yaşanması, doğru bilginin ve güvenilir kaynaklara dayanana haberciliğin önemini artırmıştır. Haber kaynağının çoğunlukla internet ve sosyal medyaya dayanması ve internet gazeteciliğinin yaygınlaşması, gazetecilik sektörünün de Sanayi 4.0' dan önemli derecede etkileneceği ve yapısal anlamda değişime uğrayacağı söylenebilir.

Kaynakça

Dağ, P. (2017), “Data Journalism Handbook”, http://www.academia.edu/16286677/gazetec% c4% b0l% c4% b0% c4% 9e% c4% b0n_ gelece% c4% 9e% c4% b0_ ver% c4% b0_ gazetec% c4% b0l% c4% b0% c4% 9e% c4% b0- p% c4% b1narda% c4% 9f E kitap, Erişim Tarihi: 29.09.2017

Foça, M. A. (2017), “Doğrulama, Demokrasinin Yeni Bekçisi mi?”, <http://platform24.org/yazarlar/1897/trump-etkisi--yalanlar--yalanlar--yalanlar>, Erişim Tarihi: 01.11.2017

Karagöler, T., Güngör Kırçıl, A. (2003), “Dijital Çağda Yeni Yaklaşım: Online Gazetecilik”, Akademik Bilişim’03 Sempozyumu.

KVKHK (2017), Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-8.pdf>, Erişim Tarihi: 01.11.2017

Kuyucu, M. (2013). Bâb-ı ali’den Tablet Gazetelere Basın İşletmeciliği. İletişim ve Diplomasi. (1). <http://www.iletisimvediplomasi.com/bab-i-aliden-tablet-gazetelere-basin-isletmeciligi/> Erişim Tarihi: 30.10.2017

Online Journalism Blog (2011), <https://onlinejournalismblog.com/2011/07/07/the-inverted-pyramid-of-data-journalism/>, Erişim Tarihi: 10.10.2017

Teyit.org, <https://teyit.org/nedir/>, Erişim Tarihi: 03.10.2017

T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (2013). Bir Bakışta Türk Medyası. http://www.byegm.gov.tr/uploads/docs/Bir_Bakista_Turk_Medyasi_TR.pdf Erişim Tarihi: 03.11.2017

TÜİK (2017), “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779>, Erişim Tarihi: 01.10.2017

Shirky, C., “The Last Call”, <https://medium.com/@cshirky/last-call-c682f6471c70>, Erişim Tarihi: 28.09.2017

Sony, <https://www.sony.com/electronics/digital-paper-notepads/dpt-rp1>, DPT-RP1 - Paper, perfected. Erişim Tarihi: 15.10.2017

Change and Transformation in Journalism Sector After Industry 4.0 Period

Birol AKGÜL¹, Zeynep AYER²

Abstract

The journalism sector serves primarily to ensure that people can become aware of the right information in everyday life. Along with the fourth industrial revolution, which is also known as the Internet of objects, it is envisaged that all kinds of information and development will enter into a digital form. Therefore, it is expected that the journalism sector will update itself in this new period in order that the developments in the digital world can be tracked in an environment where everything is virtualised and information can be conveyed to people. In this study, changes in the fourth industry, especially in the field of print media, are examined and the dimensions of the innovations expected in the journalism sector are examined. Inductive method has been used and it has been mentioned from the most fundamental changes in the sector that Industrial 4.0 can affect the printed media in certain dimensions and dimensions. Almost all studies examining the fourth industrial revolution are expected to enter the journalism industry in a completely different way in the future when it is considered that the key is "communication" between people and machines, between machines and machines.

Keywords: Industry 4.0, Journalism, Printed Media, Communication.

JEL Codes: L82, L86, O14

Sanayi 4.0 Sonrası Dönemde Gazetecilik Sektöründe Değişim ve Dönüşüm

Özet

Gazetecilik sektörü, temel olarak insanın günlük hayatta doğru bilgiden haberdar olabilmesini sağlamak amacıyla hizmet vermektedir. Nesnelerin interneti olarak da anılan dördüncü sanayi devrimiyle birlikte, her türlü bilginin ve gelişmenin dijital bir forma gireceği öngörülmektedir. Dolayısıyla her şeyin sanallaştığı bir ortamda dijital dünyadaki gelişmelerin eksiksiz olarak takip edilebilmesi ve insanlara doğru bilginin aktarılabilmesi açısından gazetecilik sektörünün bu yeni dönemde kendini güncellemesi beklenmektedir. Bu çalışmada dördüncü sanayinin özellikle basılı medya alanında meydana getireceği değişimler üzerinde durulmuş ve bu çerçevede gazetecilik sektöründe gerçekleşmesi beklenen yeniliklerin boyutu

¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, birolakgul@hotmail.com, birolakgul@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ayezeynep@gmail.com

incelenmiştir. Endüktif yöntem kullanılmış, sektördeki en temel değişimlerden yola çıkılarak Sanayi 4.0'ın basılı medyayı hangi şekilde ve boyutta etkileyebileceği ile ilgili öngörülerden bahsedilmiştir. Dördüncü sanayi devrimini inceleyen hemen hemen tüm çalışmalarda, gerek insanlar ile makineler gerek makineler ile makineler arası olsun, anahtar kelimenin “iletişim” olduğu göz önüne alındığında, gazetecilik sektörünün ilerleyen dönemde tamamen farklı bir şekle girmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanayi 4.0, Gazetecilik, Basılı Medya, İletişim.

JEL Kodları: L82, L86, O14

Giriş

20. yüzyılda bilimsel çalışmaların hız kazanması, küresel çapta etkileri olan çeşitli olayların yaşanması, bilgisayar ve iletişim teknolojilerine verilen önemin artmasına sebep olmuştur. Bu olaylardan en önemlisi, 2011' den beri adından bahsedilmekte olan Sanayi 4.0 kavramıdır. 2011 yılında ilk defa Almanya'da ortaya çıkan Sanayi 4.0, adından da anlaşılacağı üzere dördüncü sanayi devrimini ifade etmektedir. Genel bir ifadeyle, makine ve cihazların insan gücüne ihtiyaç duymadan sanal bir ağ üzerinden birbiriyle iletişim kurması ve bu şekilde üretim sisteminin yönetileceği yeni bir sanayi sisteminin kurulmasını kapsayan Sanayi 4.0'ın, sanayi başta olmak üzere iletişim sektörünün de içinde bulunduğu birçok farklı alanda etkili olacak yeni bir sürecin kapısını aralayacağı öngörülmektedir.

Sanayi 4.0 ile birlikte teknoloji alanında başlayan gelişmeler, birçok farklı sektörde önemli değişikliklere yol açmıştır. Sayıca çoğalan bilgisayarların aynı zamanda fiyatının düşmesi, kişisel bir bilgisayara sahip olmayı ve dolayısıyla iletişimi kolaylaştırmıştır. Bu çerçevede iletişim ağlarının giderek yaygınlaşması, dijitalleşmenin başlamasına ve bilginin hızlı bir şekilde uygun forma sokulup topluma aktarılmasına ortam hazırlamıştır. Bilginin hızlı aktarımı ve dönüşümü, internet kavramı ile birleştiğinde büyük bir bilgi ağı ortaya çıkmış ve günümüzde bilgi, başta iletişim ağları olmak üzere birçok farklı alanda sıkça başvurulan bir olgu haline gelmiştir.

Bilgi kaynağının artması bilgiye ulaşımı kolaylaştırmış, artan bilgi ihtiyacı ile bilgi bolluğunun birleşmesiyle bir bilgi toplumunun oluşmasının önünü açmıştır. Bilgi toplumu ile iletişim ve haber alma süreçlerinde de değişim başlamıştır. Değişen ve dönüşüme uğrayan haber alma, verme ve yayma süreçleri sonucunda gazete ve gazeteciler de bu dönüşüme ayak uydurmak için zorunda kalmıştır.

Geleneksel gazeteciliğin temel taşları olan basılı gazetelerden elde edilen haber, bilgisayarlar ve mobil cihazlardan edinilebilir hale gelmiştir. İnternetin sağladığı bu değişim süreciyle birlikte haberin okunması ve yorumlanması süreçleri de insanlar tarafından farklı algılanmıştır. Bu kapsamda okurların haber alma eğilimleri ile gazetecilerin haber verme ve medya kurumlarının da haberleri sunma tekniklerine kadar bütün çalışma biçimleri değişime uğramıştır. Gazetecilikle uğraşan bireylerin büyük bir kısmı, geleneksel haber elde etme yöntemlerindense internet gazeteciliğini tercih etmişlerdir. Günümüzde gazeteciler internet üzerindeki veri tabanları aracılığıyla haber yapmaya çalışmaktadır. Buna ek olarak, internette yer alan sınırsız içerik, gazetecilere geleneksel gazetecilik çerçevesinde yapacakları haberler için kaynak olmakta ve yol göstermektedir.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde Sanayi 4.0 konusu ve Türkiye’ de konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş; ikinci bölümde gazetecilik sektörü, gazetecilik sektörünün günümüze kadar içinde bulunduğu gelişim süreci ve dördüncü sanayi devrimindeki konumu üzerinde durulmuş, son bölümde ise gazetecilik sektörünün dördüncü sanayi devrimi çerçevesinde yeniden yapılandırılmasına yönelik görüş ve öneriler belirtilmiştir.

1) Sanayi 4.0

Çalışmanın bu bölümünde “Dördüncü Sanayi Devrimi” ya da “Nesnelerin İnterneti” olarak da karşımıza çıkan Sanayi 4.0 kavramının tanımı ve kapsamı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak Sanayi 4.0’ ın ve etkili olması beklenen alanların kavramsal incelemesi yapılmıştır. Devamında günlük hayatın muhtelif alanlarında yavaş yavaş kendine yer edinmekte olan dördüncü sanayi devriminin ortaya çıkışı ve gelişim süreci ortaya konmuştur. Son olarak ise ülkemizin Sanayi 4.0 sürecinde hangi noktada olduğu ve ülkemizde bu alanda geleceğe yönelik neler yapıldığı üzerinde durulmuştur.

1.1) Sanayi 4.0’ın Kavramsal Çerçevesi

İnternet ve her türlü mobil cihazın ortaya çıkmasıyla birlikte günümüzde üretim teknikleri de modern bir boyut kazanmaya başlamıştır. Müşterilerin farklı alanlardaki özel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak tasarlanan ve akıllı ürün kapsamında üretilen elektronik cihazların piyasa rekabetini yükseltirken bir yandan da kendi ömürlerini kısaltan bir süreç içerisine girmiş oldukları görülmektedir. Günümüzde yeni piyasaya sürülen bir akıllı telefon henüz ömrünü tamamlamadan aynı markanın daha yeni model bir ürünü piyasaya sürülmektedir. Dışardan kumanda edilebilen klimalar, su ısıtıcılar, ev ısıtma sistemleri ve otomatik aydınlatma mekanizmalarının ev ve işyerlerindeki kullanımı her geçen gün artmaktadır. Giderek karmaşık bir hal alan bu süreç, son dönemde mobil cihazların internet aracılığıyla insandan komut almaya gerek olmadan birbiriyle iletişim kurması ve üretim sürecini yönetmesi olarak özetlenebilecek Sanayi 4.0’ a işaret etmektedir.

Sanayi 4.0’ı anlayabilmek için öncelikle konuyla ilgili sık sık kullanılan kavramların bilinmesi fayda sağlayacaktır. Söz konusu kavramlardan bir kısmının bugün hayatın farklı alanlarında karşımıza çıkıyor olması, Sanayi 4.0 yolunda neler yapıldığına ve ileride neler olabileceğine ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Bu kavramlardan ilki olarak karşımıza çıkan 3 Boyutlu 3D Yazıcılar (3D printers) sanal bir veriyi, somut gerçek nesnelere dönüştüren cihazlardır (Siskon, 2017). 3D yazıcılar aracılığıyla çok farklı türdeki mekanik ekipmanın basımı yapılabilmektedir.

3 boyutlu yazıcıların üretim alanında sağlayacağı en önemli fayda, artık stok yapmaya ihtiyaç duyulmayacak olunmasıdır. Üretim bilgileri bilgisayara yükleneceğinden istendiği zaman istendiği kadar üretim daha kısa süre içerisinde yapılacaktır. Böylece hem yerden tasarruf sağlanmış olacak hem de maliyetler düşerken verim artacaktır. Konuyla ilgili bir diğer kavram olan *nesnelerin interneti (internet of things)*, dijital bir ağa ve internet bağlantısına sahip olan nesnelerin, sanal bir kimlik kazanması yoluyla, çevreleriyle fiziksel ve sosyal bağlamda iletişim halinde olmalarıdır (Davutoğlu, Akgül, Yıldız, 2017, 553).

Nesnelerin internetinin doğru şekilde kullanılmasıyla bir üretim alanında üretim sürecinin kolaylaşması, tedarik zincirini akıllı hale gelmesi, maliyetlerin azalması, emeğe daha az ihtiyaç duyulması ve karlılıkta artış olması beklenmektedir. *Akıllı Fabrikalar(Smart*

Factories), dördüncü sanayi devriminin yapıtaşı olmakla birlikte devrimin getirdiklerinin somut olarak izlenebileceği bir ortamdır (Siskon, 2017). Akıllı fabrikalar, karmaşık üretim süreçlerini hızlı ve sorunsuz bir biçimde yönetme yeteneğine sahip iken aynı zamanda daha kaliteli ve uzun ömürlü ürünler üretebilmeye imkan tanıyan bir altyapıyla çalışmaktadır.

Siber-Fiziksel Sistemler (*Cyber-Physical Systems*); üretim süreçlerindeki temel prensiplerin karma bir teknoloji tarafından yönetildiği sistemlerdir (Siskon, 2017). Karma teknoloji esasen, makineleri siber teknoloji ile bütünleştirip daha akıllı hale getirmektedir. Bu çerçevede, süreç aslında siber-fiziksel sistemler olarak anılmaktadır. Teknolojinin çığır açıcı düzeyde ilerlemesi ile birlikte internetin ve sosyal medya araçlarının gündelik hayata hakim olması sayesinde, bilgiye erişim büyük ölçüde kolaylaşmıştır. Bilgiye erişimin ve bilgi paylaşımının bu ölçüde yaygınlaşması, yararsız ve yanlış bilgi sorununu da aynı ölçüde artırmıştır. Bu yüzden tüm bu bilgi yığını, bilgi çöplüğü olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Çok fazla bilginin bulunduğu bu ortamdan gerçek ve güvenilir olanların ayıklanıp, saklanması mümkün olmuştur ki; bu da bizi, “Büyük Veri (Big Data)” kavramına götürmektedir. Bu bağlamda büyük veri; “toplumsal medya paylaşımları, ağ günlükleri, blog, fotoğraf, video, log dosyaları vb. gibi değişik kaynaklardan toparlanan tüm verinin, anlamlı ve işlenebilir biçime dönüştürülmüş biçimi” olarak tanımlanmaktadır (Siskon, 2017).

Otonom robotlar (Autonomous Robots), bir operatörün yönetiminde çalışabildikleri gibi, bir program aracılığıyla bağımsız olarak da çalışabilmektedir. Sistem Entegrasyonu (System Integration), birden fazla sistemin bir araya getirilerek tek bir sistem olarak çalışmalarını sağlamaktadır. Günümüzde sistemler, kendi içlerinde çalışıp diğer sistemlerle de entegre olacak şekilde tasarlanmaktadır. Artırılmış gerçeklik (Augmented Reality), gerçek dünyadaki çevrenin ve içindekilerin bilgisayar tarafından üretilen ses, görüntü, grafik ve GPS verileriyle zenginleştirilerek meydana getirilen canlı, doğrudan veya dolaylı fiziksel görünümüdür. Başka bir deyişle gerçekliğin bilgisayar tarafından değiştirilmesi ve artırılmasıdır. Bulut bilişim sistemi (Cloud Computing System) veya işlevsel anlamıyla çevrim içi bilgi dağıtımı; bilişim aygıtları arasında ortak bilgi paylaşımını sağlayan hizmetlere verilen genel isimdir (Siskon, 2017). Temel kaynaktaki yazılım ve bilgilerin paylaşımı sağlanarak, mevcut bilişim hizmetinin; bilgisayarlar ve diğer aygıtlardan elektrik dağıtıcılarına benzer bir biçimde bilişim ağı üzerinden kullanılmasıdır.

1.2) Dördüncü Sanayi Devriminin Gelişim Süreci

Dördüncü sanayi devrimini anlayabilmek için sanayinin geçmişten günümüze hangi aşamalardan geçtiğini incelemek gerekmektedir. Birinci sanayi devrimi, 1780’li yıllarda buhar gücünün daha verimli kullanılmasını sağlayan mekanik tezgâhların bulunmasıyla gerçekleştirilmiştir. İlk olarak İngiltere’de ortaya çıkan 1. Sanayi Devrimi, başta Avrupa ve Amerika olmak üzere zaman içerisinde tüm dünyaya yayılmıştır. Bu devrim ile birlikte emeğin yerini makineler almış ve demiryollarının da bulunmasıyla ulaşım ve taşımacılık alanında da ilerleme kaydedilmiştir. Sanayi devriminin sağladığı imkanlarla seri üretime geçen bu ülkelerin ürettiklerini pazarlama ve yeni hammaddeler bulma ihtiyaçlarıyla paralel olarak Orta Doğu ve Uzak Doğu ülkeleriyle bağlantıları artmış ve sanayi devrimi küresel bir kavram haline gelmiştir (EBSO, 2015: 4) .

Elektrik enerjisinin üretim sürecinde kullanılmaya başlanmasıyla seri üretime geçilmiş ve 2. Sanayi Devrimi yaşanmıştır. İlk montaj hattı mezbahaları ve Ford’un 1913’te başlattığı

“üretim bandı” tekniği bu devrimin özünü oluşturmuştur. (Davutoğlu) Bu kapsamda üretim nitelik ve nicelik yönünden daha çok gelişmiş ve seri üretime geçilmiştir. Ağır sanayinin önem kazandığı bu dönemin başta gelen ülkeleri ABD, Japonya, İngiltere ve Almanya’ dır. (EBSO, 2015: 5).

II. Dünya Savaşı’ nın ardından bilgisayar teknolojilerinin gelişmeye başlamasıyla 3. Sanayi Devrimi’ nin temelleri atılmıştır. Üçüncü endüstriyel devrim elektriğin seri üretimde kullanılmaya başlanması ve üretim hattının geliştirilmesi ile üretimde mekanik ve elektronik teknolojilerin yerlerini dijital teknolojiye bırakmasına sebep olan programlanabilir makinelerin kullanılmasıyla ortaya çıkmış ve ilk ikisine göre nitelik bakımından biraz farklılık göstermektedir (Kagermann, Wahlster & Helbig, 2013) Dünyanın bugün içinde bulunduğu ve üçüncü endüstriyel devrim diye adlandırılan yeni endüstriyel dönemi kısaca, bilgisayar ve internetin baş döndürücü bir hızla ilerlediği informatik devrim olarak da kabul edilmektedir. (Davutoğlu, Akgül, Yıldız, 2017)

Makine ve cihazların insana ihtiyaç duymadan kendilerini yönetip üretim sürecini planlayacağına dair öngörüler ile birlikte dördüncü sanayi devrimi kavramı ortaya çıkmıştır. Sanayi 4.0 olarak tanımlanan bu yeni devrim ile Siber-Fiziksel Sistemlere dayalı üretim ile kişiselleştirme, görselleştirme, hibritleştirme ve kendince en iyileştirme olarak tanımlanan kurgusal mükemmelliğe bir yolculuk başlamıştır (Brettel, Friederichsen, Keller & Rosenberg, 2014)

Sanayi 4.0 kavramı ilk olarak 2011 yılında Hannover Fuarı’nda 4. Sanayi/Endüstri devrimi (TÜSİAD, 2016) vurgusu ile ifade edildikten sonra günümüz işletme dünyasına Ekim 2012’de Bosch Şirketinde yönetici olan Siegfried Dias ve SAP AG firmasında üst düzey yönetici olan Hennig Kagermann tarafından oluşturulan çalışma grubunun hazırladıkları 4. Sanayi Devrimi öneri dosyasını Alman Federal Hükümeti’ne vermesi ve Nisan 2013 tarihinde Hannover Fuarı’nda bu çalışma grubunun Sanayi 4.0 raporunu sunmasıyla literatüre girmiştir (Kagermann, 2013).

Rapora göre Sanayi 4.0’ ın başarıya ulaşabilmesi için; donanım mimarisinin belirlenmesi, standardizasyonun sağlanması, karmaşık sistemlerin yönetilebilmesi, kapsamlı ve yüksek hızlı bir haberleşme altyapısının sağlanması, iş ve güvenlik emniyetinin oluşturulması, çalışma organizasyonu ve tasarım, eğitim ve profesyonel gelişimin devamlılığı, mevcut mevzuatın uyarlanması, kaynakların verimli kullanılması referans olarak belirtilen sekiz önemli konunun gerçekleştirilmesini gerektirmektedir (Landscheidt & Kans, 2016). Birinci Sanayi Devrimi’nden önceki dönemde bütünüyle emeğe dayalı olan imalat sektörü, günümüzde birçok farklı sektörü etkisi altına alması beklenen Sanayi 4.0 ile birlikte emek üretim faktörünün, daha önceki sanayi devrimleri süreçlerine göre minimum olacağı bir döneme girilmektedir.

1.3) Türkiye de Sanayi 4.0’a Yönelik Yapılan Planlama ve Uygulamalar

Türkiye, dünya ticaretinde önemli bir role sahip olan deniz yollarına, Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlayan bir ada ülkesidir. Bulduğu coğrafi konum sebebiyle ülkemiz zengin petrol yataklarına sahip fakat henüz bunları optimum bir seviyede kullanamayan Orta Doğu ülkeleriyle sanayisi gelişmiş fakat hammaddeye ihtiyacı olan Avrupa ülkeleri arasında bir köprü ülke durumundadır. Buna ek olarak Türkiye, siyasi ve ekonomik açıdan güçlü Avrupa ülkeleri, gelişmekte olan genç Türk cumhuriyetleri ve henüz sanayileşememiş, dini ve siyasi çekişmelerin gündemde olduğu Orta Doğu ülkelerinin arasında kalmış, verimli topraklara sahip ve genç nüfusu yüksek olan bir ülkedir. Ülkemizin içinde bulunduğu koşullar göz önüne

alındığında, gücünü koruyabilmesi ve kendi kendine yetebilen bir ülke olması, en başta ekonominin gidişatına bağlıdır.

Türkiye, rekabet kurallarının işlediği, özel sektörün ekonomide öncü, kamunun ise düzenleyici rol oynadığı, liberal dış ticaret politikasının uygulandığı, mal ve hizmetlerin bireyler ve kurumlar arasında engelsiz olarak el değiştirebildiği bir serbest piyasa ekonomisidir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017). Dünya Bankası'nın 2014 GSYİH verilerine dayanarak hazırladığı rapora göre, Türkiye 799 milyar dolar milli gelir ile dünyanın en büyük 18. ekonomisi konumundadır. Onuncu kalkınma planı kapsamında oluşturulan 2023 hedeflerine bakıldığında ise Türkiye'nin 2 trilyon dolar milli gelir, 500 milyar dolar ihracat ve 25 bin dolar kişi başı gelire ulaşması beklenmektedir.

Ülkemizin mevcut ekonomik durumu ve 2023 hedefleri kıyaslandığında, uygulanmakta olan iktisadi politikaların gözden geçirilmesi gerektiği görülmektedir. Bu noktada ise Avrupa ülkeleri ve Amerika'nın halihazırda uygulamalar geliştirdiği Sanayi 4.0 kavramı üzerinde Türkiye'nin de bir an önce doğru çalışmalar yapmaya başlaması gerekmektedir.

Türkiye'de Sanayi 4.0 adına yapılacak çalışmalara nereden başlanacağına karar verebilmek için, öncelikle ülkemizin Sanayi 4.0'ın neresinde olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Sanayi 4.0'a geçiş sürecinde beşeri sermaye ve sanayinin kilit kavramlar olduğu göz önüne alındığında, AR-GE ve inovasyon alanındaki uluslararası göstergelerin son yıllardaki nicel değerleri üzerinde durmakta fayda olduğuna inanılmaktadır.

İlk olarak AR-GE kavramına bakıldığında, ülkenin teknoloji kullanımına ve teknoloji üretebilme yeteneği göze çarpmaktadır. TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016'ya göre Türkiye'de 16-74 yaş aralığında internet kullanan bireylerin oranı %61,2 iken bu oran bilgisayar kullanımında %51,9 olarak karşımıza çıkmaktadır. (TÜİK, 2016) Çalışmaya göre yaklaşık on hanenin sekizi internet erişim imkanına sahip iken, hanelerin %96,9'unda ise cep telefonu kullanılmaktadır. Teknoloji üretimi açısından TÜİK'in açıkladığı 2017 yılı verilerine göre, orta yüksek teknoloji imalat sanayi ürünlerinin imalat sanayi ürünleri ihracatı içerisindeki payı %33,6 iken bu oran ileri teknoloji ürünlerinde yalnızca %2,7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji yoğunluğuna göre dış ticaret verilerinin ISIC Rev.3 sınıflaması içinde yer alan imalat sanayi ürünlerini kapsadığı dikkate alındığında, yüksek teknoloji ürünlerin Türk ihracatındaki payının çok düşük olduğunu söylemek doğru olacaktır.

İkinci bir kriter olarak karşımıza çıkan inovasyon, bilginin ürün ve hizmete dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir. Birinci sanayi devriminden günümüze kadar sanayinin gelişimi incelendiğinde sürece ivme kazandıran aksiyonların en temel bileşeninin insan zekası olduğu göz önüne alındığında, bilginin ürüne dönüşmesi anlamına gelen inovasyonu Sanayi 4.0 yolunda etkin bir şekilde kullanabilmek için zihin gücü kritik bir öneme sahiptir. Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF-World Economic Forum) her sene düzenli olarak yayınladığı Küresel Rekabet Gücü Raporu'nda (The Global Competitiveness Report), inovasyon ülkelerin rekabet gücünü ölçmek için kullanılıyor. En son yayınlanan rapora göre Türkiye, Küresel Rekabet Gücü Endeksi (Global Competitiveness Index) değerlerine dayanarak yapılan sıralamada 7 üzerinden 4.42 puanla 137 ülke arasında 53. Sırada yer almaktadır. Raporda belirtilen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde inovasyonun 2009-2017 arasındaki gelişmesine bakıldığında Türkiye'nin 7 üzerinden 3,5 puan aldığı ve ABD, Almanya, Japonya, İngiltere gibi ülkelerin bir hayli gerisinde kaldığı görülmektedir. Rapora göre inovasyon kapasitesinde (*capacity of innovation*) 4.1 puanla 74., bilimsel araştırma kuruluşlarının kalitesinde (*quality of scientific research institutions*) 3.3 puanla 100., şirketlerin Ar-Ge harcamalarında (*company*

spendign on R&D) 3.3 puanla 69., Ar-Ge üzerinde üniversite-sanayi işbirliğinde (*university-industry collaboration on R&D*) 3.5 puanla 66., devletin ileri teknoloji ürünlerini temininde (*government procurement of advanced technology products*) 3.4 puanla 64. Ve son olarak mühendis ve bilim insanlarının varlığında (*availability of scientists and engineers*) 4.3 puanla 49. Sırada yer almaktadır. Raporda üzerinde durulan bu göstergeler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye' nin inovasyon yapma anlamında yetersiz kaldığı, dolayısıyla üretim dışı bağımlı bir ülke konumunda olmaktan kurtulamadığı aşikardır.

Türkiye' nin mevcut ekonomik yapısı dikkate alındığında, Sanayi 4.0 ile tanışabilmesi ve yeni sürece adapte olabilmesi için üretimi, Ar-Ge çalışmalarını, teknolojik gelişmeyi ve inovasyonu teşvik eden yeni politikalara ihtiyacı bulunmaktadır. Bu kapsamda ülkemizde ne gibi çalışmalar yapıldığına bakılırsa, TÜBİTAK tarafından hazırlanan “Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası” adlı çalışma karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, teknoloji grupları altında belirlenen milli stratejik hedefler, Türkiye'nin bu hedeflere ulaşabilmesi için geliştirilmesi gereken ürün ve teknolojiler, bunların ortaya çıkarılmasına altyapı sağlamaya yönelik Ar-Ge projeleri ve geliştirilen ürün ve teknolojilerin öncelikli sektörel uygulamaları şeklinde belirlenmiştir. Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası'nda belirtilen 10 hedef şu şekildedir:

1. Servis Bulut Platformu, Güvenlik ve Mahremiyet (*Cloud Platform Services, Security and Privacy*) : Uç cihazlarının güvenli, mahrem, akıllı ve ölçeklenebilir servis bulut platformunun, algoritmalarının ve uygulamalarının geliştirilmesi.

2. Büyük Veri Analitiği (*Big Data Analytics*) : Verinin toplanması, işlenmesi, anlamlandırılması, ilişkilendirilmesi, analizi, raporlanması ve karar destek sistemlerinde kullanılması.

3. Siber Güvenlik Çözümleri (*Syber Security Solutions*) : Yeni Sanayi Devrimi'ne yönelik siber güvenlik çözümlerinin üretilmesi.

4. Modelleme ve Simülasyon Çözümleri (*Modelling and Simulation Solutions*): Yeni Sanayi Devrimi'ne yönelik modelleme ve simülasyon teknolojilerinin geliştirilme.

5. Endüstriyel Nesnelerin İnterneti Platformu (*The Platform for the Internet of Industrial Things*) : Birlikte çalışılabilirliği sağlanmış, güvenli ve güvenilirliği artırılmış endüstriyel nesnelerin interneti dijital platformunun oluşturulması ve endüstriyel uç nokta ekipmanları için yazılım ve donanımların geliştirilmesi.

6. M2X Yazılım ve Donanımları (*MX2 Software and Equipments*) : Üretim aşamalarında ve ürün yaşam döngüsü süresince kalite ve verimliliği artıracak güvenilir ve yenilikçi M2X (makina-makina, makina-insan, makina-altyapı) yazılım ve/veya donanımları ile ortaya çıkan veriler için uygun veri saklama teknolojilerinin geliştirilmesi.

7. Yenilikçi Sensörler (*Innovative Sensors*) : Sanayiye yönelik fiziksel, kimyasal, biyolojik, optik, mikro-nano sensörler; akıllı eyleyiciler; endüstriyel, kablosuz, dijital sensör ağları; yapay görme, görüntü işleme, yenilikçi sensör uygulamaları; uç koşullara dayanıklı sensörlerin geliştirilmesi.

8. Robot, Otomasyon, Ekipman, Yazılım ve Yönetim Sistemleri (*Robot, Automation, Equipment, Software and Management Systems*) : Uluslararası pazarlarda teknoloji ve maliyet açılarından rekabet edebilir, KOBİ'ler tarafından da ulaşılabilir akıllı üretim robot, ekipman ve yazılım/yönetim sistemlerinin geliştirilmesi.

9. Eklemeli İmalat Malzemeleri, Ekipmanlar, Yazılımlar (Additive Manufacturing Materials, Equipments, Software): Eklemeli imalatta kullanılan ham malzemelerin, üretim ekipmanlarının ve gerekli yazılım ve otomasyon sistemlerinin geliştirilmesi.

10. Akıllı Fabrika Sistemleri (Smart Factory Solutions): Akıllı fabrika sistemleri ve bileşenleri ile ara katman yazılım teknolojilerinin geliştirilmesi.

2) Sanayi 4.0'a Göre Gazetecilik Sektörü

Dördüncü sanayi devriminin sağlayacağı dijital ortamda bilgiye duyulan ihtiyacın artması ve aynı zamanda bilgiye ulaşmanın kolaylaşması beklenmektedir. Bu kapsamda temel amacı topluma doğru ve tarafsız bilgiyi aktarmak olan gazetecilik sektörünün de bu yeni süreç içerisinde önemli bir rol üstleneceği söylenebilir. Çalışmanın bu kısmında ilk olarak gazetecilik sektörünün yapısı ve kapsamı üzerinde durulmuş, ikinci bölümde gazeteciliğin dördüncü sanayi devrimine kadar olan dönemde içinde bulunduğu gelişim süreci incelenmiş ve son olarak gazeteciliğin Sanayi 4.0 kapsamında nasıl bir konum edineceği araştırılmıştır.

2.1) Gazetecilik Sektörünün Yapısı ve Kapsamı

Basın kavramı, günümüzde oldukça geniş bir iletişim ortamını kapsamaktadır. Bu kavramın ilk somut örneği gazete olduğundan, ilk iletişim aracının gazete olduğu söylenebilir. Gazete, temelde haber toplama ve yayma aracı olarak tanımlanabilir.

Gazetecilik mesleğini icra eden kişi, gazetecidir. Genel anlamda gazeteci, gazetecilikte haber malzemesi olabilecek bilgilerin toplanması, düzenlenmesi ve dağıtılmasını gerçekleştiren kişi olarak tanımlanabilir. Gazetecilik, yapılan gazetecilik anlayışı veya haberin türüne göre değişebilmektedir. Bu kapsamda serbest gazetecilik, herhangi bir basın kuruluşuna bağlı olmaksızın çalışan gazetecidir. Doğrudan doğruya veya bir ajans aracılığıyla kararlaştırılacak ücret karşılığında, belirli bir teklif eden veya tamamlanmış bir çalışmayı bir gazeteyle satmaya uğraşanlar serbest gazetecilerdir. Serbest gazeteci, aynı anda bir veya birkaç farklı gazetede çalışabilmektedir. Kadrolu gazeteci, bir gazetenin kadrosunda devamlı olarak bulunarak haber yapan ya da fotoğraf çeken kişidir. Basın organları için fotoğraf sağlayan kişiler de bu gruba dâhil edilir. Kaşeli gazeteci, bir ya da birkaç gazeteyle bağlı olarak çalışabilen, muhabir olarak görev yapan ve yayınlanan haber başına ücret alan muhabirdir. Kadrolu muhabirler, hazırladıkları haber sayısına göre gelir elde etmektedirler. Çoğunlukla yerel basında veya ulusal gazeteler için çalışmaktadırlar.

Gazetecinin yapmış olduğu işin yanında birtakım hak ve sorumlulukları da bulunmaktadır. Gazeteci, ihtiyaç duyduğu bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşma ve kamu yaşamını belirleyen, halkı ilgilendiren tüm olayları izleme, araştırma hakkına sahiptir. Gazeteci benimsemediği bir görüşü savunmaya veya meslek ilkelerine uymayan bir işi yapmaya zorlanamaz. Gazeteciler, basın- yayım işletmesinin işleyişini belirleyen kararlardan haberdar edilmeli ve gerektiği zaman kararların alınmasına katılmalıdır. Gazeteciler örgütlenme hakkının yanı sıra, görevinin maddi ve manevi güvencesini sağlayan kişisel sözleşme yapma hakkına sahiptir. Gazeteci, ekonomik bağımsızlığını sağlayabilecek bir gelir elde etmelidir. Gazeteci, haber kaynağını açıklamaya ve herhangi bir olaya tanıklık yapmaya zorlanamaz. Gazeteci, basın özgürlüğünü, suiistimal etmeden kullanılmalıdır. Bu çerçevede gazeteci, yayınlamış olduğu haberin sorumluluğunu üstlenir.

Gazetecilik sektöründe, uyulması gereken mesleki ilkeler bulunmaktadır. Toplumun doğru kaynaktan bilgi edinme hakkı gereğince, gazeteci gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak mecburiyetindedir. Başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere insanlığın evrensel değerlerini ve farklılıklara saygıyı savunmalıdır. Kaynağı öğrenilemeyen veya doğruluğu teyit edilemeyen bilgi ve haberleri yayınlamamakta ve bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses ve belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanmamaktadır. Gazeteci; vatandaşın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe, özel yaşamın gizliliği prensibini ihlal edemez. Gazeteci, güven çerçevesinde kendisine verilmiş bilgilerin kaynaklarını, izin verilmediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi gereğince, hiçbir şekilde açıklayamaz. Bir bilginin veya haberin yayınlanması ya da yayınlanmaması karşılığı olarak hiçbir çıkarın peşinde olamaz, mesleğini propagandacılıkla karıştıramaz; mesleğini kendisine kanuni çerçevede tanınan hakların dışına çıkacak şekilde ayrıcalıklar kazanmak için kullanamaz.

Mesleğinin bilincinde olan gazeteciler için temel yasa, habere gösterilen özenle ilgili sorumluluktur. Yayınlanacak her haberin gerçeklik payı titizlikle araştırılmalıdır. Esasen tarafsız bir bakış açısıyla gerçekleri iletmenin her zaman mümkün olmadığını bilincinde olan gazeteciler dürüst, gerçeklerden hareketle, objektif haber yapmak için çabalamalıdır.

2.2) Gazetecilik Sektörünün Önceki Sanayi Devrimlerine Göre Yapılanma ve Gelişimi

Basın kavramının ilk somut çalışması olarak kabul edilen gazete, ilk defa 17. yüzyılın sonlarında Avrupa’ da yayınlanmaya başlamıştır. Aristokrat sınıftaki iletişimi sağlayan haber kağıtları ile burjuvazinin haber kaynağı olan haber mektupları, gazeteciliğin ilk somut çalışmaları olarak kabul edilebilir. Toplumda dikkat çeken olayları içeren haber kağıtları ve mektuplarının zaman içerisinde yaygınlaşması, o dönemde dahi insanın bilgiye ve öğrenmeye hevesli olduğunun işareti sayılabilir.

Avrupa’ da gazeteciliğin ortaya çıkışı, sermaye birikiminin oluşması ve ticaretin gelişmesiyle olmuştur. Dolayısıyla ticaretin geliştiği, şehirleşmenin başladığı bölgelerde gazeteciliğin de ortaya çıktığı ve geliştiği gözlenmiştir. Buna ek olarak gazeteciliğin gelişebilmesi için ihtiyaç duyulan özgür düşünce ortamının ve düşünceleri açıklama hürriyetinin varlığı göz önüne alındığında, gazeteciliğin Avrupa’ da merkezi yönetimi zayıf olan ve ticaret aracılığıyla ekonomisi güçlü ülkelerde daha ön planda ve gelişime açık olduğu bilinmektedir.

18. yüzyılda gazeteciliğin genel görünümünü Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali belirlemiştir. İki durumda da basın özgürlüğü kavramı savunulan ilkeler arasında yer almış ve hem İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ nde hem de Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde yer almıştır. Böylece gazeteciliğin temel ilkelerinden biri olan özgür düşünce ilkesi yazılı hale gelmiştir.

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyıl, gazetecilik anlamında kritik değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Dönemin en önemli olayı şüphesiz İngiltere’ de başlayan ve devamında küresel bir nitelik kazanan 1. Ve 2. Sanayi Devrimi’ yle endüstride başlayıp tüm sektörleri etkisi altına alan değişim olgusudur. Endüstrinin gelişmesiyle ticaret kolaylaşmış ve insanların daha geniş bir çevrede iletişim kurup haber alması mümkün hale gelmiştir. Bu dönemde bilgiye ve habere duyulan ihtiyacın artması, gazeteciliğin de gelişimini teşvik etmiştir. Ulaşımın ve beraberinde iletişimin kolaylaşması, insanın zaman ve mekan kavramları üzerindeki

hakimiyetinin güçlenmesine ve insanın ulaşabildiği her yerden ve zamandan haber alabilme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede haber ajansları kurulmuş ve gazeteciliğin temeli olan bilginin toplanması ve yayılması kolaylaşmıştır. Bu dönemde habere ulaşmak kolaylaştıkça, gazete salt seçkinlere değil artık halkın her kesimine hitap eden bir tür haline gelmeye başlamıştır. Böylece gazetecilikte sadece belli bir kesimin ilgisi çeken haberleri aktarma değil, toplumun her katmanından okuyucunun ilgisini çekme amacı güdülmeye başlanmıştır. Gazetecilikte kendine yer bulan bu yeni anlayış ile, önemlilik, ilginçlik, anlamlılık ve sansasyon gibi kavramlar da sektörde ön plana çıkmaya başlamıştır. İnsanın ilgisini çekme anlayışı ile özel taleplere cevap verecek niteliğe bürünen haber verme anlayışı, gazeteciliğin bundan sonraki gelişimi hakkında ipucu vermektedir.

20. yüzyılda gazeteciliğin kapsamı genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Sanayi devrimlerinin getirdiği teknolojik yeniliklerin etkisi gazetecilik sektöründe de gözlenmektedir. 3. Sanayi devrimi döneminde bilgisayar ve internetin hayatımıza girmesiyle, bilgi ve haber de farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde gazetecilik sektöründe karşımıza çıkan dönüm noktası kitle iletişim araçlarıyla haber alma ve vermenin ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla, bu çağ, ‘Kitle İletişim Araçları Çağı’ olarak anılmaktadır. 20. Yüzyılın ilk yarısında dergi, kitap ve gazete gibi yazılı basın ürünleri hakim olurken, ikinci yarısında radyo, televizyon ve nihayet bilgisayar ön plana çıkmıştır. Bilgisayarın gazetecilik sektöründeki kullanımının yaygınlaşmasıyla elektronik bir hal alan habercilik anlayışı, haberin toplanması ve iletilmesinde değişik bir boyut kazandırmıştır.

2.3) Gazetecilik Sektörünün Dördüncü Sanayi Devrimindeki Konumu

İçinde yaşadığımız dijital çağ, diğer birçok alanda olduğu gibi kitle iletişim araçlarını da yapı ve yöntem bakımından değişime zorlamaktadır. Gazeteler var oluş nedenleri olan haber verme işlevlerini geleneksel yapısının yanı sıra internet ortamında da sürdürmeye çalışan etkin bir medya ortamıdır. Haber, toplumun bilgi ve ilgisini geliştirecek, dönüştürecek, gerçekliğin, kurgusal olarak yayımlanacak medya organizasyonunun yapısına, teknolojisine ve ideolojisine göre yeniden kurgulanmasıdır. Haber, içinde barındırdığı çok katmanlı yapısı nedeniyle formel olarak düzenlenişi, tanımlanmasından ve kavramsallaştırılmasından daha kolay bir iletişimsel yapılanmadır. Bu iletişimsel yapılanmanın internet ortamındaki sunuş şekline farklı çalışmalar içinde online, sanal, dijital, elektronik gazetecilik, ayrıca web ya da internet gazeteciliği de denilmektedir (Çakır, 2007/1: 138).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun yayınladığı Yazılı Medya İstatistikleri, 2016 adlı raporda, gazete ve dergi sayısının 2016 yılında 2015 yılına göre yüzde %7,9 azalarak 6 bin 265 olduğu ve bu yayınların %59,7’sini dergilerin oluşturduğu belirtilmektedir. (TÜİK, 2016) Rapora göre, gazete ve dergilerin tirajının 2016 yılında 2015’e göre %20 azaldığı; ülkemizde 2016 yılında yayınlanan gazete ve dergilerin yıllık toplam tirajının 1 milyar 705 milyon 225 bin olup bunun %94,1’ini gazetelerin oluşturduğu görülmektedir. Rapordaki verilere bakıldığında, gazetelerin yazılı olmaktan çıkıp internet ortamında yayınlanan bir kitle iletişim aracı formuna girmeye başladığı ortadadır. Bu değişimde dijital devrim olarak da adından bahsedilen dördüncü sanayi devriminin getirmiş olduğu yeniliklerin etkili olduğu söylenebilir.

Günümüzde gazetelerin, pek çok kişinin istemediği, kullanışsız ve gereğinden fazla enformasyonun bulunduğu şekillerde yayımlanması nedeniyle, okunma oranlarında düşüşler ve okunmayan nüshalar üretilmektedir. Okur açısından ortaya çıkan bu olumsuz durum karşısında, internetin sunduğu bireysel yayım olanakları ile “sanal gazeteler” gelişmeye ve okura yeni bir

alternatif gazete sunmaya başlamıştır. Geleneksel gazete okuru, satın aldığı gazete ile yetinmek zorundadır. Gazetesi kendisine ne sunduysa onu almak ve onunla yetinmek durumundadır. Sanal ortamın sunduğu olanaklar sayesinde gazete okuru, bulunduğu gazete web sitesini beğenmediğinde, başka haber sitelerine geçebilme imkânını sunmaktadır. Bu sayede okur, gazetenin sunduğu tüm enformasyonu, ister istemez almak zorunda kalmak yerine, kendi belirlediği içeriğe ve beğeniye uygun enformasyonu alma seçeneğine sahip olmaktadır (Gürcan, 1999: 22).

Hollanda Gazetecilik Fonu'nun hazırlamış olduğu “Haber Nedir: Gazeteciliğin Geleceği İle İlgili Senaryolar” başlıklı raporda günümüzde internetin medya üzerindeki etkisi ve medyanın güncel durumu hakkında bilgiler verilmektedir. Rapora göre, Bilgiye erişimin giderek kolaylaştığı sanal iletişim ortamında, doğrulanmadan sunulan haberler, okurların gazetecilere olan güvenini zedelemektedir. Bu durum, medya sektörünün bağımsızlığını tartışmaya açmaktadır. Günümüzde insanların habere ulaşmak için kullandığı kanalların başında gelen sosyal medya platformları mahremiyet ilkesini büyük ölçüde ihlal etmektedir. Bilgi kirliliğinin söz konusu olduğu bir ortamda, hangi bilginin hangi okur için önemli olup olmadığının kararını kimin vereceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Medyanın zaman içinde ticarileşmesi sonucu habere ulaşmak için izlenmesi gerekli olan reklam sayısı giderek artmaktadır. Diğer tarafta, birçok haber kuruluşu giderlerini karşılayacak seviyede reklam geliri elde edememekten yakınmaktadır. Bütçe kesintileri yüzünden işsiz gazetecilere her gün yenileri eklenmektedir. Araştırma ayrıca gazeteciliğin 2025 yılındaki konumu hakkında oluşturulan senaryoların merkezine, medya sektöründeki dönüşümü şekillendiren etken olarak kabul ettiği teknolojiyi almaktadır. Araştırmaya katılım sağlayan kişilerin, haberciliğin geleceğinin dijital ve mobil teknolojilerinde olacağı konusunda mutabık olduğu bilinmektedir. Senaryolarda, haber okunan değil, kullanıcılar tarafından bire bir tecrübe edilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Haber kaynağının doğrulanması, ajans haberlerinin düzenlenmesi ve yayına hazırlanması gibi temel gazetecilik işlemleri robotlara bırakılmaktadır. Bu kapsamda sanal gerçeklik uygulamaları, üç boyutlu animasyonlar, interaktifler, videolar, oyunlar, grafikler ve tablolar haberin olmazsa olmaz unsurları haline gelmektedir.

Araştırmanın bulguları ve ortaya koyduğu senaryolar dikkate alındığında, gazetecilik sektörünün geleceği hakkında gerek okurun, gerekse mesleği icra edenlerin aklında soru işaretleri olduğu tahmin edilmektedir. Gelecekte okurun büyük haber kuruluşlarını mı yoksa yerel haber kaynaklarını mı tercih edeceği, toplumun gazetecilerden beklentilerinin neler olacağı, doğru bilgi temininin nasıl olacağı ve internet gazeteciliğinin sektördeki rolünün ne olacağı, olası soru işaretlerinden birkaçı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3) Gazetecilik Sektörünün Sanayi 4.0'a Göre Yeniden Yapılanmasına Yönelik Öneriler

Dördüncü sanayi devrimi, nesnelere interneti ve siber fiziksel sistemler aracılığıyla insan gücüne duyulan ihtiyacın azalacağı yeni bir sürecin kapısını aralamaktadır. Bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve insanın bilgi alma ihtiyacının artmasına paralel olarak gazetecilik sektörünün de bu yeni dönem içerisinde giderek dijital bir forma girmesi öngörülmektedir. Oxford Üniversitesi'ne bağlı Reuters Enstitüsü'nün Dijital Haber Raporu 2016 başlıklı araştırmasına göre 26 ülkede ankete katılanların yüzde 51'i sosyal medyayı haftalık haber kaynağı olarak kullanmaktadır. (Reuters Institute, 2016) 18-24 yaşları arasındaki gençlerin yüzde 28'i ana haber kaynağı olarak sosyal medyayı tercih etmekte; bu oran

televizyonu seçenlerde ise %24 olarak açıklanmıştır. Bu çerçevede yakın gelecekte sosyal medyanın gazetecilikteki hakimiyetinin devam etmesi beklenmektedir.

İçinde bulunduğumuz dönemde yaşanan bilgi bolluğu, gazeteciliğin önemini artırmış ve gazetecilerin daha nitelikli olması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bir gazetecinin bu çerçevede kendini geliştirebilmesi için bilişim araçlarını kullanmayı ve veri analizi yaparak bilgiye ulaşmayı öğrenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda veri gazeteciliği kavramı karşımıza çıkmaktadır. Data Journalism Handbook (Veri Gazeteciliği El Kitabı) isimli kitapta veri gazeteciliği, veri ile gazetecilik yapmak olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, her türlü gazetecilik faaliyetinde veriyi düzenleyip, filtreleyip günümüz dünyası için anlamlı hale getirmektir. Verileri toplayarak bilgi elde etme ve bundan haber oluşturma işlemi, başlangıçta “bilgisayar destekli raporlama” olarak adlandırılmış; 21. Yüzyılda ise veri gazeteciliği adını almıştır. Ham veriyi ihtiyaca göre düzenleyebilmek için birtakım yetkinliklere sahip olmak gerekmektedir. Veri gazeteciliği yapmak isteyen bir gazetecinin, veriyi sınıflandırmak, filtrelemek, dağınık veriyi toparlayabilmek, veri setini özetleyebilmek, interaktif araçları etkin ve doğru kullanmak, temel istatistik bilgilerine hakim olmak gibi konularda bir şeyler yapabiliyor olması gerekmektedir.

Veri gazeteciliği tekniğini ile hikaye ve haberler oluşturulabiliyor olunması, veri gazeteciliğinin geleneksel gazetecilik ile benzetilmesine yol açmaktadır. Ancak veri gazeteciliği, geleneksel habercilikten farklı olarak raporlama tekniğini kullanmaktadır. Gazeteciler, araştırma gazeteciliği tekniklerini kullanarak okuyucunun süreç içerisine dahil olmasını sağlamak ve okuyucuların verileri anlayarak yeni değer bağlantıları ortaya koymalarına imkan tanımaktadır.

Günümüzde yapılmakta olan veri gazeteciliğinin kar amacı güdüyor olup olmadığı tartışma konusudur. Buna ek olarak veri gazeteciliğinin büyük medya kuruluşlarının eline düşebileceği ve bunun da manipülasyona sebebiyet verebileceğinden endişe duyulmaktadır. Bu kapsamda değişim ve dönüşüm sürecinde gazetecilik sektörünün her zamankinden daha şeffaf olması ve toplumu elindeki bilgileri doğru ve tarafsız bir şekilde aktarması tavsiye edilir.

Sonuç

Dördüncü Sanayi Devrimi ya da Nesnelerin İnterneti olarak da adlandırılan Sanayi 4.0, henüz tam olarak uygulamaya geçmemiş de olsa, etkisini günlük hayatın farklı alanlarında yavaş yavaş hissettirmektedir. İçinde bulunduğumuz dijital dönemde bilgiye duyulan ihtiyaç artmış ve aynı zamanda bilgiye ulaşmak kolaylaşmıştır. İnternetin ve teknolojinin hayatımızda kendine daha çok yer edinmesiyle, doğru ve tarafsız bilgiye ulaşmak her zamankinden daha önemli bir hale gelmiştir. İnsanların büyük çoğunluğunun haber alma kaynağı olarak interneti ve sosyal medyayı tercih ettiği ve haberin giderek dijitalleştiği göz önüne alındığında, gazetecilik sektörünün de Sanayi 4.0’ın kapısını araladığı bu yeni döneme uyum sağlaması gerekmektedir. Bu çerçevede gazeteciliğin dönüşümünün sağlanabilmesi için sektörün ve toplumun gazetecilerden birtakım beklentileri bulunmaktadır. Bu kapsamda açık veri ağının filtrelenerek doğru verinin seçilmesi, analiz edilmesi ve habere çevrilmesi anlamına gelen veri gazeteciliği kavramı ön plana çıkmaktadır. Veri gazeteciliği yaparak vatandaşa doğru ve objektif haber sunma niyetinde olan gazetecinin de tabiri caizse kendini Sanayi 4.0’ adapte etmesi gerekmektedir. Gazeteci esasen, açık veri ağından hangi veriyi seçeceğini, bunu hangi yöntemleri kullanarak nasıl bir haber yapacağını, bu haberi hangi kanalla kime aktaracağını bilmeli ve en önemlisi bunu yaparken açık ve tarafsız olmalı, herhangi bir çıkar gözetmemelidir.

Kaynakça

Brettel, M., Friederichsen, N., Keller, M., & Rosenberg, M. (2014), How virtualization, decentralization and network building change the manufacturing landscape: An Industry 4.0 Perspective. *International Journal of Mechanical, Industrial Science and Engineering*, 8(1), 37-44.

Çakır, H. (2007/1), Geleneksel Gazetecilik Karşısında İnternet Gazeteciliği. *Erciyes Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 22, 123-149

Davutoğlu, N.; Akgül, B.; Yıldız, E., (2017), “İşletme Yönetiminde Sanayi 4.0 Kavramı ile Farkındalık Oluşturarak Etkin Bir Şekilde Değişimi Sağlamak”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 52. Sayı, 549-558.

EBSO (2015), “Sanayi 4.0 Uyum Sağlayamayan Kaybedecek”, *Ege Bölgesi Sanayi Odası*, Ekim 2015. http://www.inovasyon.org/pdf/EBSO.Sanayi-4.0_Raporu.Ekim.2015.pdf , Erişim Tarihi: 21.01.2017

Ege, B. (2014), 4. Endüstri Devrimi Kapıda mı?, *Bilim ve Teknik*, Mayıs Sayısı, s: 27.

Dağ, P., (2017), “Data Journalism Handbook”, http://www.academia.edu/16286677/gazetec%20b0%20c4%9e%20b0n_gelece%20c4%9e%20b0_ver%20b0_gazetec%20b0%20c4%9e%20b0_p%20b1nar_da%20c4%9f_ekitap , Erişim Tarihi: 29.09.2017

DB (2017), Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türk Ekonomisinin Genel Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelismeler.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 25.09.2017

Gürcan, H. İ. (1999), Sanal Gazetecilik, *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları*, ss 22.

Kagermann, H., Helbig, J., Hellinger, A. and Wahlster, W. (2013), Recommendations for Implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0: securing the future of German manufacturing industry; final report of the Industrie 4.0 working group. Forschungunion.

Kuyucu, M. (2013), Bâb-ı ali’den Tablet Gazetelere Basın İşletmeciliği. İletişim ve Diploması. (1). <http://www.iletisimvediplomasi.com/bab-i-aliden-tablet-gazetelere-basin-isletmeciligi/> , Erişim Tarihi: 30.10.2017

Landscheidt, S., & Kans, M. (2016), Automation Practices in Wood Product Industries: Lessons learned, current Practices and Future Perspectives. In The 7th Swedish Production Symposium SPS, 25-27 October, 2016, Lund, Sweden. Lund University.

Reuters Institute (2016), “Digital News Report 2016”, <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/research/files/Digital%20News%20Report%202016.pdf>, Erişim Tarihi: 02.11.2017

Siskon (2017), “Sanayi 4.0 ile İlgili Kavramlar ve Açıklamaları”, <http://www.siskon.com.tr/haberler/sanayi-4.0-ile-ilgili-kavramlar-ve-aciklamalari/> Erişim Tarihi: 01.09.2017

TÜİK (2017), “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016”, Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779>, Erişim Tarihi: 01.10.2017

TÜBİTAK (2017), “Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası”, http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/akilli_uretim_sistemleri_tyh_v2-03ocak2017.pdf , Erişim Tarihi: 01.10.2017

TÜSİAD (2016), Türkiye Sanayi ve İşadamları Derneği "Türkiye'nin Küresel Rekabetçiliği için Bir Gereklik Olan Sanayi 4.0 Gelişmekte olan Ekonomi Perspektifi" Yayın No: TÜSİAD T 2016-03/576 Mart 2016. <http://www.tusiad.org/indir/2016/sanayi-40.pdf> , Erişim Tarihi: 10.02.2017.

WB (2015), <http://www.worldbank.org/tr/country/turkey>, Dünya Bankası, Erişim Tarihi: 02.02.2017

WEF (2017), “The Global Competitiveness Report 2016-2017”, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>, Erişim Tarihi: 02.10.2017

October 19-21, 2017 Antalya

Congress Book